KUPRIN

OPERE ALESE

★ ★

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

KUPRIN

OPERE ALESE

CLASICII LITERATURII
UNIVERSALE

А. И. Куприн
ПОВЕСТИ И РАССКАЗЫ
в двух томах
Том Второй
Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1961

CLASICII LITERATURII UNIVERSALE

A. I. KUPRIN

OPERE ALESE

* *

București — 1964

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ANCHETA

Sublocotenentul Kozlovski desena, gînditor, pe muşamaua albă a mesei, un profil delicat de femeie cu un conci pe vîrful capului şi un guler *à la* Maria Stuart. În faţa lui, pe masă, era o adresă a comandamentului, prin care i se ordona pe scurt să facă fără întîrziere o anchetă cu privire la furtul unei perechi de carîmbi şi a treizeci şi şapte de copeici, săvîrşit de soldatul Muhamet Baiguzin. Acesta sustrăsese carîmbii şi suma de bani dintr-un cufăr încuiat al tînărului soldat Benedikt Esipaka. Plutonierul-major Ostapciuk şi fruntaşul Piskun, martori în această anchetă, împreună cu soldatul Kucerbaev, chemat ca translator, se aflau în bucătăria gazdei. De acolo, ordonanţa sublocotenentului îi băga pe rînd în odaie, cu chipul grav şi, potrivit situaţiei, chiar cu o oarecare măreţie dispreţuitoare.

Plutonierul-major Taras Gavrilovici Ostapciuk intră cel dintîi şi-şi anunţă numaidecît prezenţa tuşind cuviincios, cu chipiul la gură. Taras Gavrilovici, „doctor" în cunoaşterea regulamentului — autoritate de nezdruncinat pentru toţi gradaţii — se bucura în regiment de o mare faimă. Sub conducerea lui pricepută se desfăşurau cu succes trecerile în revistă ale companiei, parăzile şi toate inspecţiile, în timp ce comandantul de companie îşi irosea zilele şi nopţile în căutare de bani pentru plata titlurilor executorii, pe care nenumăraţii săi creditori, cămătari ai regimentului, le prezentau mereu la cancelarie. Scund, dar îndesat şi viguros, plutonierul-major părea predispus la obezitatea caracteristică omului îmbuibat. Avea ochii mici, cu priviri sfredelitoare şi

agere, iar fața — roșie și pătrată. Taras Gavrilovici era căsătorit ; de cîte ori rămînea în tabără după apelul de seară, se așeza în fața cortului său, îmbrăcat într-un halat vărgat, și bea ceai cu lapte și cu franzelă caldă. Îi plăcea să discute probleme politice cu teteriștii din compania sa și, cu prilejul acestor discuții, nu lăsa niciodată o iotă din ideile lui, iar cel care gîndea altfel decît el — era pus uneori să facă de serviciu peste rînd.

— Cum... te... cheamă ? îl întrebă, nehotărît, Kozlovski.

Încă nu împlinise un an de serviciu în regiment și întotdeauna șovăia cînd trebuia să tutuiască o persoană atît de merituoasă ca Taras Gavrilovici, care avea pe piept o medalie mare de argint „Pentru sîrguință" și mîneca stîngă acoperită cu galoane de aur și argint.

Plutonierul-major, bun cunoscător de oameni, observă cu ușurință încurcătura tînărului ofițer și, oarecum măgulit, se recomandă conform regulamentului.

— Spuneți... spuneți cu de-amănuntul... cine a comis furtul acela ? Parcă niște cizme sau, dracu știe ce !

Pe dracu-l pomenise, ca să dea tonului său o oarecare siguranță. Plutonierul-major îl ascultă cu atenție încordată, lungindu-și gîtul. Depoziția și-o începu cu formula *așa că*, la care nu renunța niciodată.

— Așa că, înălțimea-voastră, pe cînd stăteam și transcriam o foaie de comandă, uite că-l văd venind la mine în fugă pe fruntașul de serviciu — Piskun care va să zică — și raportează : „Așa și așa, dom' majur, la companie este ceva în neregulă". „Cum așa, în neregulă ?" „Întocmai, să trăiți, spune el, s-au furat de la un soldat tînăr niște cizme și treizeci și șapte de copeici." „Dar de ce, îl întreb eu, soldatul n-a încuiat cufărul ?" Căci vedeți, înălțimea-voastră, toți sînt obligați să aibă lacăt la cufăr. „Întocmai, să trăiți, spune Piskun, a încuiat, numai că l-au spart." „Cine l-a spart ? Cum a îndrăznit ? Ce neobrăzare mai e și asta ?" „Nu știu, n-am de unde să știu, dom' majur." Atunci m-am dus la comandantul companiei și i-am raportat : „Așa și pe dincolo, înălțimea-voastră, iaca ce s-a întîmplat". *Eu*, cînd s-a săvîrșit fapta, nu eram la companie, pentru că mă dusesem la maistrul armurier.

— Asta-i tot ce știi ?

— Da, să trăiți.

— Dar Baiguzin ăsta e un soldat bun ? Înainte de furtul cu pricina l-ați mai prins vreodată cu vreo greșeală ?

Taras Gavrilovici întinse bărbia ca și cum l-ar fi strîns prea tare gulerul.

— Da, să trăiți, anul trecut a dezertat trei săptămîni. Eu socot că tătarii ăștia sînt cea mai neghioabă semințe de pe pămînt. Se roagă la lună și nu înțeleg o iotă din limba noastră. Eu unul cred, înălțimea-voastră, că tătari d-ăștia nu se mai află în nici o altă țară...

Lui Taras Gavrilovici îi plăcea să stea de vorbă cu un om învățat. Kozlovski asculta tăcut, rozînd cu dinții capătul condeiului.

Pentru că nu căpătase încă destulă experiență în serviciu, nu izbutea să găsească energia necesară și tonul hotărît, potrivite cu situația, ca să-l pună la punct pe plutonierul-major cu veleitățile lui de politician. În sfîrșit, întrebă, gîngăvind, numai ca să spună ceva, deși își dădea seama că Taras Gavrilovici înțelege lipsa de rost a întrebării lui.

— Ei, și ce-o să pățească acum Baiguzin ?

Taras Gavrilovici răspunse cu aerul cel mai binevoitor din lume :

— E de presupus, înălțimea-voastră, c-o să fie biciuit. Că, vedeți, dacă n-ar fi dezertat anul trecut, ei, atunci ar fi altceva. Dar acum, eu așa cred c-o să fie biciuit neapărat. Căci vedeți, așa cum îi el, recidivist...

Kozlovski îi citi declarația și i-o dădu s-o semneze. Taras Gavrilovici semnă cu vioiciune, arătînd gradul, numele și prenumele, apoi citi cele scrise, rămase cîteva clipe pe gînduri și adăugă deodată sub semnătură o înfloritură, privindu-l pe ofițer cu șiretenie și prietenie.

Apoi intră fruntașul Piskun. Acesta nu ajunsese încă să-și dea seama de gradul de autoritate a comandanților și de aceea holba ochii la ei, fără să facă vreo deosebire între unul și altul, străduindu-se să vorbească „tare și îndrăznet și să spună totdeauna adevărul". Ori de cîte ori simțea în întrebarea comandantului îndemnul la un răspuns afirmativ, striga : „Da, să trăiți !" iar în caz contrariu : „Nu, să trăiți !"

— Știi cine a furat carîmbii tînărului soldat Esipaka ?

Piskun spuse cu voce tare că n-are de unde să știe.

— Poate c-o fi Baiguzin ?

— Da, să trăiți, înălțimea-voastră ! strigă Piskun cu voce mulțumită și sigură.

— De ce crezi că el e făptașul ?

— Nu pot pentru ca să știu, înălțimea-voastră.

— Atunci poate că nici nu l-ai văzut furînd ?

— Nu, să trăiți, nu l-am văzut. Dar cînd soldații s-au dus la cină, el se tot învîrtea pe lîngă paturi. Eu l-am întrebat : „Ce tot umbli pe-aici ?" Iar el a răspuns : „Îmi caut pîinea".

— Va să zică nu l-ai prins furînd ?

— Nu l-am prins, înălțimea-voastră.

— Dar nu mai era nimeni pe acolo, în afară de Baiguzin ? Poate că nu e el hoțul ?

— Așa-i, să trăiți, înălțimea-voastră.

Față de fruntaș, Kozlovski se simțea mult mai la largul lui și de aceea, după ce-l făcu măgar, îi dădu să semneze declarația.

Piskun se frămîntă multă vreme pe loc, suflînd greu și zgomotos, cu vîrful limbii scos afară din gură din pricina străduaniei și, în sfîrșit, semnă cu o sforțare uriașă : frun Spiridoni Peskunou.

Kozlovski constată că, pînă la urmă, ancheta nu dispunea decît de depoziția nesigură a lui Piskun care, în vreme ce-și făcea serviciul de sergent de zi pe companie, îl văzuse pe Baiguzin umblînd în timpul cinei prin cazarmă. Cît despre tînărul soldat Esipaka, acesta fusese trimis mai înainte la spital, pentru că se îmbolnăvise de trahomă.

În sfîrșit, ordonanța îi băgă în odaie pe cei doi tătari. Ei intrară sfioși, pășind cu o prevedere exagerată. De pe cizmele lor se desprindeau bucăți de noroi și cădeau pe duș\u0306umea. Ei se opriră chiar lîngă ușă. Kozlovski le porunci să se apropie. Tătarii mai făcură trei pași, ridicînd picioarele sus de tot.

— Numele ? îi întrebă ofițerul.

Kucerbaev își spuse foarte vioi și răspicat numele îmbinat cu „ogli", „ghirei" și „mîrza".

Baiguzin se uită tăcut în jos.

— Zi-i pe tătărește să-și spună numele, ordonă Kozlovski translatorului.

Kucerbaev se întoarse către inculpat și-i spuse cîteva cuvinte tătărești pe un ton de încurajare.

Baiguzin ridică ochii, se uită la translator cu privirea tristă și fixă a unei maimuțe mici, care-și privește stăpînul, și zise repede cu voce răgușită și nepăsătoare :

— Muhamet Baiguzin.

— Așa este, înălțimea-voastră, Muhamet Baiguzin, raportă translatorul.

— Întreabă-l dacă el e acela care a *luat* carîmbii lui Esipaka ?

Sublocotenentul se convinse din nou de lipsa lui de experiență și tărie sufletească, pentru că, din cauza unui sentiment inexplicabil de pudoare și delicatețe, ocolise expresia potrivită — „a furat".

Kucerbaev se întoarse iar spre tătar și începu să vorbească, de data aceasta cu un ton mai sever și întrebător. Baiguzin ridică privirea spre el, fără să scoată o vorbă. De altfel, la toate întrebările superiorului său el răspunse cu aceeași tăcere tristă.

— Nu vrea să vorbească, explică translatorul.

Ofițerul se ridică, se plimbă gînditor prin cameră și întrebă :

— Dar rusește nu înțelege de loc ?

— Ba înțelege, înălțimea-voastră. Știe să și vorbească. Ei ! *Harandaș, corali minga* [1], îi spuse el iar lui Baiguzin și începu să înșire pe tătărește o frază lungă, la care Baiguzin răspundea numai cu privirea lui de maimuță.

— Nu vrea și pace, înălțimea-voastră.

Se făcu tăcere. Sublocotenentul străbătu din nou camera dintr-un colț într-altul și strigă deodată, înciudat, către translator :

— Pleacă, nu mai am nevoie de tine... Du-te ! Hai, du-te odată !

După plecarea lui Kucerbaev, Kozlovski își continuă încă multă vreme plimbarea de-a lungul și de-a latul singurei sale camere. În clipele grele ale vieții lui, se folosea totdeauna de procedeul acesta, care nu dăduse

[1] Uită-te la mine, prietene (n. aut.).

niciodată greș. De cîte ori trecea pe lîngă Baiguzin, îl privea cu luare-aminte dintr-o parte, fără ca tătarul să-l observe. Acest apărător al patriei era plăpînd și mic ca un băiat de doisprezece ani. Fața lui de copil, spînă și arămie, cu pometii obrajilor proeminenți, avea un aspect caraghios și jalnic. Așa cum îi răsărea obrazul din mantaua cenușie, neobișnuit de largă, cu mînecile pînă la genunchi, Baiguzin semăna cu un bob de mazăre, care se clatină în păstaia lui. Ochii nu i se zăreau, pentru că-i ținea mereu aplecați.

— De ce nu vrei să răspunzi ? întrebă sublocotenentul, oprindu-se în fața soldățelului.

Tătarul tăcea fără să ridice privirea.

— De ce-i fi tăcînd tu așa, măi frate ? Uite, umblă vorba că tu ai fi luat carîmbii. Și poate că nici prin gînd nu ți-a trecut. Ei, zi-i, ai luat carîmbii ori ba ? Ai ?

Cînd văzu că tătarul nu-i răspunde, Kozlovski începu din nou să se plimbe. Seara de toamnă se lăsa repede învăluind lucrurile din cameră într-o pînză cenușie, mohorîtă. Ungherele odăii se înecară în întuneric, și Kozlovski, în plimbarea-i neîntreruptă, trecînd mereu pe lîngă tătar, abia de putea să-i mai deslușească fața nemișcată și abătută. Sublocotenentul înțelese că, de s-ar plimba așa toată seara și toată noaptea, pînă-n zori, tătarul tot nu s-ar urni din loc, ci ar rămîne acolo în aceeași tăcere încremenită. Gîndul acesta îl apăsa și îl durea.

Pendula din perete sună repede și surd ora unsprezece, apoi hîrîi și, după un răstimp de îndoială, mai bătu încă de trei ori.

Pe ofițer îl cuprinse o milă adîncă de acest copilandru îmbrăcat în mantaua lui soldățească, prea mare pentru el. De altfel, sentimentul acesta era cu totul nou, ciudat și încă destul de nelămurit pentru Kozlovski, care nu-și dădea seama de ceea ce se petrece cu dînsul. I se părea că numai el, sublocotenentul Kozlovski, era vinovat de înfățișarea jalnică, urgisită, lipsită de apărare a lui Baiguzin. N-ar fi putut spune întrucît era el vinovatul, dar s-ar fi simțit prost dacă cineva i-ar fi amintit în clipa aceea că nu-i de loc urît, că e un bun dansator, că e

socotit un om deștept, că e abonat la o revistă voluminoasă și că întreține relații cu o femeie drăguță.

Între timp se întunecase cu totul, și Kozlovski nu mai putea desluși obrazul tătarului. Crai-nou arunca pe sobă pete lungi și palide.

— Ascultă, Baiguzin, începu Kozlovski cu o voce sinceră, plină de prietenie. Toți avem același dumnezeu. Să zicem Allah. Parcă așa-l numiți voi? Atunci, pentru dumnezeu, trebuie să spunem adevărul. Așa e? Dacă n-o să-l spui acum, n-ai nici un folos, pentru că tot o să se afle și o să fie mai rău. Dacă recunoști, ei, atunci e altceva. Și eu o să pun o vorbă bună pentru tine. Îți dau cuvîntul meu de onoare că o să pun o vorbă bună pentru tine. Mă înțelegi? Într-un cuvînt — Allah!

În cameră se lăsă iar liniștea, întreruptă doar de tictacul stăruitor și monoton al ceasului.

— Hai, mărturisește, doar te rog omenește, ca om, nu ca comandant. Comandant — *ioc*. Înțelegi? Ai tată? Poate că ai și *inai*? adăugă el, amintindu-și întîmplător că la mamă pe tătărește se spune *inai*.

Tătarul tăcea. Kozlovski străbătu camera, trase de lanțul pendulei, apoi, apropiindu-se de fereastră, începu să se uite cu inimă strînsă de tristețe în întunericul rece al nopții de toamnă.

Deodată, tresări, auzind în spatele său o voce răgușită și subțirică:

— *Inai* am.

Kozlovski se răsuci repede pe călcîie. Tocmai în clipa aceea se gîndea că și el are o *inai*, o *inai* bătrînă și scumpă, de care îl despărțea o distanță de o mie cinci sute de verste. Își dădu seama că, în realitate, fără ea el se simte cu desăvîrșire străin în regiunea aceasta în care se vorbea stricat rusește. Apoi își aduse aminte de mîngîierile ei calde și de grija ei gingașă. Își mai aminti că uneori, furat de viața lui zgomotoasă și cîteodată dezordonată, uita luni întregi să răspundă la scrisorile ei lungi, amănunțite și pline de dragoste, în care bătrînica totdeauna o ruga pe maica domnului să-l aibă în paza ei.

Între sublocotenent și tăcutul tătar se înfiripă deodată o legătură ușoară, gingașă. Kozlovski se apropie hotărît de soldat și-și puse amîndouă mîinile pe umerii lui.

— Ascultă, dragul meu, spune drept, ai furat sau n-ai furat carîmbii ?

Baiguzin smiorcăi și repetă ca un ecou :

— Am furat carîmbii.

— Și ai furat și treizeci și șapte de copeici ?

— Am furat și treizeci și șapte de copeici.

Sublocotenentul oftă și începu iar să umble prin cameră. Acum îi părea rău că amintise de *inai* și că-l făcuse pe Baiguzin să mărturisească adevărul. Pînă în clipa mărturisirii lui nu existase nici o probă hotărîtoare.

„Ei, să zicem că s-a-nvîrtit prin cazarmă ! Și ? Ce-are a face ? Nimeni n-ar fi putut să dovedească ceva împotriva lui. Pe cînd acum, conștiința datoriei îmi poruncește să aștern pe hîrtie mărturisirea lui. Dar ia să vedem, o fi asta chiar o datorie ? Poate că, în clipa aceasta, datoria mea ar fi, dimpotrivă, să nu iau în seamă mărturisirea lui Baiguzin. Un simțămînt curat, poate chiar remușcarea i-a și cuprins sufletul. Iar ca recidivist o să-l biciuiască fără doar și poate. Parcă biciuirea ar ajuta la ceva ! Și apoi, are și el o *inai*. Afară de asta, datoria este «o noțiune elastică», după cum spune căpitanul Grebber. Dar dacă-l vor interoga încă o dată ? Doar n-o să încerc să cad la înțelegere cu el, nici să-l învăț să-și mintă comandanții ? ! De ce dracu i-oi mai fi amintit de *inai* ? Oh, nenorocitule, vai de tine ! Compătimirea mea nu ți-a făcut decît rău."

Kozlovski îi ordonă tătarului să se întoarcă la cazarmă și să vină din nou a doua zi dis-de-dimineață. Pînă atunci, nădăjduia să judece în liniște întreaga problemă și să ajungă la o hotărîre înțeleaptă. Dar lucrul cel mai potrivit i se părea că ar fi să spună totul, cu de-amănuntul, unuia dintre comandanții lui mai simpatici.

Noaptea tîrziu, cînd se hotărî să se culce, își întrebă ordonanța ce credea el că va păți Baiguzin.

— Fără îndoială c-o să-l biciuiască, înălțimea-voastră, răspunse ordonanța cu convingere. Și apoi, cum să nu-l biciuiască, dacă a șterpelit singura pereche de carîmbi

a unui soldat ? Soldatul e un om dat în paza domnului... Unde s-a mai pomenit așa ceva, să furi singura pereche de carîmbi a unui frate de-al tău ? Spuneți, vă rog !...

Era o dimineață senină și friguroasă de toamnă. Iarba, pămîntul, acoperișurile caselor, toate se înveșmîntaseră într-un strat subțire de brumă. Pomii parcă i-ar fi pudrat cineva cu mare grijă.

Soldații, cu figurile lor cenușii, mișunau ca într-un furnicar prin curtea largă a cazărmii, înconjurată din toate părțile cu clădiri lungi de lemn. La prima privire, forfoteala de furnicar părea să nu aibă nici o noimă, dar un ochi experimentat descoperea că în cele patru colțuri ale curții se formase cîte un grup de soldați, care se desfășura treptat într-o formație lungă și uniformă. Cei din urmă întîrziați fugeau grăbiți, mestecînd din mers ultimul dumicat de pîine și încheindu-și cureaua de la cartușieră.

Peste cîteva minute, companiile porniră una după alta, zăngănindu-și armele lucitoare, spre centrul curții, unde se așezară în careu cu fața spre interior. În mijlocul careului rămăsese un teren gol nu prea mare, de forma unui pătrat cu laturile cam de patruzeci de pași.

Comandantul batalionului stătea deoparte, înconjurat de un grup de ofițeri, discutînd cazul soldatului Baiguzin, care în ziua aceea trebuia să-și primească pedeapsa dată de consiliul de disciplină al regimentului.

Mai mult decît oricare altul dintre ei vorbea un ofițer, o namilă de om, roșcovan, îmbrăcat cu o manta groasă de postav soldățesc cu guler de oaie. Mantaua aceasta își avea povestea ei și era poreclită în regiment : „cojoc de sentinelă" și „capotul bunicii". Se înțelege că nimeni nu folosea poreclele acestea în fața proprietarului ei, fiindcă toți se cam temeau de limba lui lungă și murdară. Și astăzi, el vorbea, ca de obicei, grosolan, cu accent ucrainean, făcînd gesturi largi, care nu se potriveau niciodată cu subiectul discuției, și construind fraze neghioabe, caracteristice foștilor seminariști.

— Iată, la noi la seminar, pot să spun că se bătea, nu glumă. Se întîmpla ca sîmbăta, vrînd-nevrînd, să scoți pantalonii ! Ți se spunea : „Ai dreptate, drăguță, ai drep-

tate, dar ia culcă-te... Dacă eşti vinovat — ca pedeapsă, iar dacă nu — ca stimulent."

— Pesemne că ăsta o s-o pată rău, zise comandantul batalionului. Soldaţii nu iartă hoţia.

Ofiţerul roşcovan se întoarse repede spre comandantul batalionului, gata să-i răspundă, dar se răzgîndi.

În aceeaşi clipă, plutonierul-major veni în fugă la comandant şi-i raportă cu glas scăzut :

— Îl aduc pe tătăraş, înălţimea-voastră.

Toţi îşi întoarseră capul să se uite înapoi. Careul viu se mişcă dintr-o dată, fără nici o comandă, şi se făcu linişte. Ofiţerii porniră grăbiţi, fiecare spre compania lui, încheindu-şi mănuşile din mers.

Prin liniştea care căzuse peste tot, se auziră răsunînd paşii grei a trei oameni. Baiguzin mergea la mijloc între două sentinele. Era îmbrăcat cu aceeaşi manta uriaşă, cîrpită la spate cu petece de culori diferite. Mînecile i se bălăbăneau, ca şi înainte, pînă la genunchi. În faţă, marginile bonetei erau pleoştite peste cocardă, iar în spate se ridicau, ţepene, în sus, dînd tătarului o înfăţişare şi mai jalnică. Inculpatul acesta mic şi încovoiat făcu o impresie curioasă cînd se opri între cele două sentinele, în mijlocul celor patru sute de oameni înarmaţi.

De cînd sublocotenentul Kozlovski citise ordinul prin care Baiguzin era condamnat la o pedeapsă corporală, îl năpădiseră sentimente nelămurite, ciudate şi neobişnuite. Nu izbutise să facă nimic pentru Baiguzin, deoarece, chiar a doua zi, comandanţii îi ceruseră să termine repede cu ancheta. Ce-i drept, amintindu-şi de cuvîntul de onoare pe care-l dăduse tătarului, ceruse sfatul comandantului său de companie, dar încercarea lui dăduse greş. Comandantul companiei îşi exprimase mai întîi uimirea faţă de o astfel de atitudine, apoi izbucnise în rîs şi, în sfîrşit, văzîndu-l pe tînărul ofiţer din ce în ce mai tulburat, schimbase subiectul discuţiei, ca să-i atragă atenţia asupra altor lucruri. În clipele acelea, Kozlovski, fără să se simtă trădător, avea totuşi impresia că smulsese prin înşelăciune mărturisirea lui Baiguzin în legătură cu furtul. „Poate că-i şi mai rău decît trădarea — se gîndea el — să-l înduioşezi pe om, amintindu-i de

casă, de maică-sa, ca apoi să-l loveşti pe neaşteptate." Acum, îl asculta pe ofiţerul roşcovan şi simţea o ură înverşunată împotriva bărbii neîngrijite şi murdare a acestuia, a obrazului lui aspru, grosolan, a şuviţelor năclăite de păr, care i se iveau la spate de sub chipiu. Era limpede că omul acesta venise să asiste cu plăcere la execuţia de care Kozlovski se simţea totuşi vinovat.

Comandantul ieşi în mijlocul batalionului şi, întorcîndu-se cu spatele spre Baiguzin, comandă prelung cu voce puternică :

— Peentru o...

Kozlovski scoase pe jumătate sabia din teacă, tresări ca prins de friguri şi începu să tremure. Acum se scutura mereu într-un tremur uşor şi nervos. Comandantul batalionului scrută formaţia şi strigă scurt :

— ...nor !

Careul se mişcă, armele zăngăniră de două ori şi toţi amuţiră.

— Adjutant, citeşte sentinţa consiliului de disciplină al regimentului, ordonă comandantul batalionului cu vocea lui clară şi fermă.

Adjutantul ieşi în mijlocul careului. Nu ştia să călărească, dar se legăna în mers şi-şi apleca trupul înainte la fiecare pas, imitîndu-i pe ofiţerii de cavalerie.

Citea nedesluşit, accentuînd greşit şi tărăgănînd cuvintele fără nici un rost.

— „Consiliul de disciplină al regimentului de infanterie N., compus din locotenent-colonel N., preşedinte, şi membrii cutare şi cutare..."

Baiguzin stătea încovoiat, ca şi mai înainte, între cele două sentinele şi numai arareori îşi plimba privirea indiferentă peste rîndurile de soldaţi. Se vedea că nu ascultă o vorbă din ceea ce se citea şi că probabil nici nu prea înţelegea de ce voiau să-l pedepsească. O singură dată se mişcă, smiorcăi şi-şi şterse nasul cu mîneca mantalei.

Nici Kozlovski nu prea înţelegea sentinţa, şi tresări, auzindu-şi numele, cînd lectura ajunse la pasajul unde se amintea de ancheta lui. Deodată avu senzaţia că pentru o singură clipă toate privirile se aţintiră asupra sa şi că îndată oamenii îşi întoarseră ochii în altă parte.

Inima îi ticăi, speriată. Desigur că i se păruse, fiindcă în afară de el nu se poate să mai fi auzit careva numele lui. Toţi îl ascultau mereu cu aceeaşi nepăsare pe adjutant cum citeşte monoton şi repede. Ajutantul termină lectura sentinţei cu hotărîrea consiliului de disciplină, prin care Baiguzin era condamnat să sufere o sută de lovituri de vergi.

Comandantul batalionului comandă: „La picior!" şi făcu semn din cap doctorului, care stătea printre rînduri cu o privire întrebătoare, plină de teamă. Doctorul, un om tînăr şi serios, asista pentru prima oară în viaţa sa la o pedeapsă corporală. Fîstîcit şi parcă încremenit sub privirea sutelor de ochi pironiţi asupra lui, ieşi, stîngaci, în mijlocul careului, palid, cu bărbia tremurîndă. Cînd i se ordonă lui Baiguzin să se dezbrace, acesta nu se dumiri numaidecît ce voiau de la el şi numai cînd i se repetă ordinul, arătîndu-i-se prin semne ce trebuie să facă, îşi descheie mantaua şi vestonul încet, cu mişcări stîngace. În timp ce-i examina inima şi pulsul, doctorul dădea nedumirit din umeri, ocolind privirea tătarului, iar pe faţa lui se întinse o expresie de groază şi dezgust. Nu descoperi la Baiguzin nici cel mai mic semn de emoţie, obişnuită în astfel de împrejurări. Fără doar şi poate că tătarul sau nu înţelegea ce-l aştepta sau era atît de nătîng şi avea nervii atît de călîţi, încît în sufletul lui nu puteau pătrunde nici ruşinea, nici frica.

Doctorul şopti cîteva cuvinte la urechea comandantului de batalion şi se îndepărtă grăbit în spatele frontului, cu aceiaşi paşi stîngaci. Cinci soldaţi răsăriră ca din pămînt şi-l înconjurară pe Baiguzin. Unul dintre ei, toboşarul, rămase mai la o parte şi, ridicînd mîna dreaptă cu băţul, îşi îndreptă privirea spre comandantul de batalion, în aşteptarea ordinului.

Tătarul începu să-şi scoată mantaua, dar cu atîta încetineală, încît cei cîţiva oameni ieşiţi din front au trebuit să-l ajute. Apoi stătu cîtva timp nehotărît, neştiind ce să facă cu mantaua. În cele din urmă, o aşternu grijuliu pe pămînt şi începu să se dezbrace. Trupul lui era negru şi neobişnuit de slab. Pe Kozlovski îl fulgeră gîndul

că tătarului îi este probabil foarte frig și din cauza aceasta ofițerul începu să tremure și mai tare.

Tătarul rămăsese nemișcat. Soldații, care se învîrteau în jurul lui, începură să-i facă semne că trebuie să se întindă jos. Încet și cu mișcări stîngace, el se lăsă în genunchi, rezemîndu-se cu mîinile de pămînt și se culcă pe mantaua așternută. Unul dintre soldați se lăsă pe vine apucîndu-i capul. Altul i se așeză pe picioare. Al treilea, un sergent, se postă într-o parte, ca să numere loviturile și abia atunci Kozlovski observă că pe pămînt, la picioarele celorlalți doi soldați, care stăteau de o parte și de alta a lui Baiguzin, se aflau legături de vergi roșii și mlădioase.

Comandantul batalionului făcu un semn cu capul și toboșarul porni să bată tare și des în tobă. Cei doi soldați, care-l străjuiau de amîndouă părțile pe Baiguzin, se uitau nehotărîți unul la altul. Nici unul dintre ei nu voia să dea prima lovitură. Sergentul se apropie de ei și le spuse ceva... Atunci cel din dreapta scrîșni din dinți și cu fața crispată ridică repede vergile și le coborî cu aceeași iuțeală, aplecîndu-se cu tot corpul înainte. Kozlovski auzi vîjîitul scurt al vergilor, o lovitură surdă și vocea sergentului care strigase *unu!* Tătarul scoase un strigăt slab, parcă de uimire. Sergentul comandă : *doi!* Soldatul din stînga ridică tot atît de repede vergile și se aplecă să lovească. Tătarul strigă iar, de data aceasta mai tare — iar în vocea lui străbătea suferința corpului tînăr supus la caznă.

Kozlovski se uită la soldații din preajma sa. Fețele lor, toate la fel de cenușii, aveau nemișcarea și nepăsarea caracteristice frontului. Nici compătimire, nici curiozitate — nici un gînd nu puteai să citești pe aceste fețe încremenite. Sublocotenentul tremura fără întrerupere din cauza frigului și a emoției. Îl chinuiau țipetele lui Baiguzin și-l mustra conștiința că el contribuise la pedeapsa aceasta, dar, mai cu seamă, îl frămînta gîndul că tătarul, pesemne, nici nu-și dădea seama de vina sa și nici nu știa bine pentru ce era bătut. El intrase în armată, după ce de acasă auzise tot soiul de grozăvii

despre această instituție, și se pregătise din vreme pentru un trai plin de severitate și nedreptăți. Primul său gînd, după aspra primire care i se făcuse în companie, în cazarmă și de șefii săi, a fost acela de a fugi îndărăt pe dragile lui ogoare. L-au prins și l-au băgat la carceră. Apoi luase carîmbii aceștia. Ce-l îndemnase să-i ia, pentru ce nevoi, n-ar fi putut să povestească nici celui mai apropiat om : tatălui sau mamei sale. Și nici Kozlovski nu s-ar fi chinuit atît de mult, dacă ar fi pedepsit un hoț conștient pentru un furt premeditat sau chiar un om cu totul nevinovat, dar care măcar era în stare să-și dea seama de întreaga dezonoare a bătăii executate în public.

S-au numărat o sută de lovituri, toba și-a încetat bătaia, și în jurul lui Baiguzin porni forfota acelorași soldați. Cînd tătarul se ridică de jos și începu cu stîngăcie să-și încheie nasturii, ochii lui se întîlniră cu ai lui Kozlovski, și din nou, ca și în timpul anchetei, sublocotenentul simți între el și soldat o stranie legătură sufletească.

Careul uman tresări și laturile lui cenușii începură să se destrame. Ofițerii se îndreptau în grup către porțile cazărmii.

— Păi ce, spunea ofițerul roșcovan, cel cu „capotul", făcînd gesturi largi și nepotrivite, parcă asta se cheamă bătaie ? La noi la seminar, cînd se bătea, vergile se opăreau întîi în oțet... De-ar fi încăput pe mîna mea tătarul ăsta, i-aș fi arătat eu carîmbi ! Asta nu se cheamă bătaie, ci gîdileală.

Kozlovski își simți deodată capul vîjîind, iar prin fața ochilor i se perindară valuri, valuri de ceață roșie. Tăie drumul roșcovanului și, scos din fire de simțămîntul că se face de rîs, țipă cu glas tremurător și ascuțit :

— Ați mai spus o dată porcăria asta și... și... nu vă obosiți s-o mai repetați !... Tot ceea ce rostiți este inuman și josnic !

Ofițerul roșcovan îl privi de sus pe dușmanul său neașteptat și dădu din umeri.

— Pesemne că ești bolnav, tinere ! De ce te legi de mine ?

— De ce ? strigă ascuțit Kozlovski. De ce ?... Pentru că dacă... nu tăceți imediat, vă...

Din spate, cîțiva ofițeri, îngrijorați de cearta neașteptată, îl trăgeau de mîini, iar el, acoperindu-și deodată fața cu palmele, izbucni într-un plîns cu hohote. Plîngea ca o femeie, cutremurîndu-se din tot trupul, nespus de rușinat și îndurerat de propriile sale lacrimi...

1894

TUFA DE LILIAC

Nikolai Evgrafovici Almazov, care aşteptase nerăbdător ca soţia să-i deschidă uşa, trecu grăbit, fără să-şi scoată mantaua, cu chipiul pe cap, în cabinetul său de lucru. După faţa lui posomorîtă şi sprîncenele încruntate, precum şi după enervarea cu care-şi muşca buzele, soţia înţelese din prima clipă că se întîmplase o mare nenorocire... Ea îşi urmă deci tăcută soţul în cabinetul lui de lucru. Almazov rămase cîteva secunde nemişcat, cu privirea pierdută în gol. Servieta îi alunecă din mînă, căzu pe podea şi se deschise. El se trînti într-un fotoliu şi-şi trosni cu năduf degetele înlănţuite.

Almazov, ofiţer tînăr şi fără avere, urma cursurile Academiei militare. Acum venea de la Academie. În ziua aceea, prezentase profesorului ultima şi cea mai grea lucrare a sa — un releveu topografic făcut pe teren cu ajutorul instrumentelor de specialitate.

Almazov trecuse pînă atunci toate examenele cu bine, dar numai dumnezeu şi soţia sa ştiau ce eforturi extraordinare făcuse el ca să reuşească. La început, chiar şi intrarea la Academie păruse cu neputinţă. Doi ani de-a rîndul căzuse cu brio la examen şi numai în al treilea an izbutise, printr-o muncă îndîrjită, să învingă toate obstacolele. De n-ar fi fost soţia sa, poate că n-ar fi avut destulă energie şi s-ar fi lăsat păgubaş. Dar Verocika îl ajutase să nu-şi piardă nădejdea, încurajîndu-l mereu. Ea învăţase să înfrunte înfrîngerile cu chipul senin, aproape voios. Renunţase chiar şi la strictul necesar, ca să creeze soţului ei acel minim de confort necesar omului ocupat cu munca intelectuală. Ea era pentru el, rînd

pe rînd, copist, desenator, lector, preparator și chiar carnetul lui de note.

Vreo cinci minute trecură într-o tăcere grea, întreruptă doar de tic-tacul tînguitor prea binecunoscut — plicticos și neregulat — al deșteptătorului : unu, doi, trei-trei : două țăcănituri clare, iar a treia însoțită de un sunet hîrșîit. Almazov, care nu-si scosese chipiul și mantaua, stătea nemișcat, privind în gol. La doi pași de el, Vera aștepta tăcută, cu o expresie de compătimire pe chipul ei frumos și încordat. În sfîrșit, ea rupse tăcerea cu prudența caracteristică femeilor care se află la căpătîiul unui om iubit, grav bolnav.

— Kolea, ce e cu lucrarea ta ?... Prost ?

El dădu din umeri, fără să răspundă.

— Kolea, ți-au respins planul ? Spune, să vedem împreună ce e de făcut.

Almazov se întoarse brusc spre soția sa și începu să vorbească mîniat și nervos, cum fac de obicei oamenii care-și revarsă necazul înăbușit multă vreme.

— Ei bine, da, l-au respins, dacă ții s-o știi cu tot dinadinsul. Cum de nu ți-ai dat seama ? S-a dus dracului totul ! Toată porcăria asta, zise el, lovind răutăcios cu piciorul servieta plină cu desene, toată porcăria asta poți s-o arunci în foc ! S-a zis cu Academia ! Peste o lună voi fi primit iar la regiment cu trîmbițe și surle și acoperit de rușine. Și asta din pricina unei pete scîrboase... Of, dracu s-o ia !

— Ce pată, Kolea ? Nu-nțeleg nimic !

Ea se așeză pe marginea fotoliului și-și încolăci brațul pe după gîtul lui. Bărbatul nu se împotrivi, dar continua să se uite înfuriat într-un colț.

— Ce pată, Kolea ? insistă ea.

— Of, o pată obișnuită de vopsea verde. Știi că aseară am stat treaz pînă la ora trei ; trebuia să termin lucrarea. Planul este minunat, și ca execuție și ca concepție. Toți o recunosc. Ei, ieri am lucrat pînă n-am mai putut de oboseală și au început să-mi tremure mîinile, și am trîntit o pată... Și încă ce pată, una grasă de tot ! M-am străduit eu s-o șterg, dar ea s-a întins și mai mult. Tot gîndindu-mă și gîndindu-mă ce să fac, m-am hotărît să desenez pe locul petei un grup de pomi. A ieșit foarte

bine, nici nu se cunoaşte că fusese o pată acolo. Duc azi profesorului desenul : „Aşa, aşa, mdaa... dar de unde ai scos aici tufişurile astea, locotenente ?" a zis el. Ar fi trebuit să-i mărturisesc adevărul. Poate că ar fi rîs şi totul s-ar fi terminat aici... Dar nu, nu cred că ar fi rîs — e un neamţ atît de meticulos şi de pedant ! Şi-i spun : „Aici, cresc, într-adevăr, tufişuri". Iar el : „Nu, cunosc terenul acesta cum îmi cunosc buzunarul meu şi aici nu-i nici o tufă". Din vorbă-n vorbă s-a iscat între noi o discuţie aprinsă, şi asta de faţă cu o mulţime de ofiţeri. „Dacă dumneata afirmi atît de hotărît că pe această curmătură sînt tufişuri, atunci te poftesc chiar mîine să mergi călare, împreună cu mine, pînă acolo. O să-ţi dovedesc că ori ai lucrat neglijent, ori ai copiat planul de pe vreo hartă la scara de trei verste..."

— Dar de ce e el atît de sigur că acolo nu-s tufişuri ?

— Of, doamne, de ce ? Ce întrebări copilăreşti mai pui şi tu, zău aşa ! Pentru că el cunoaşte de douăzeci de ani terenul acesta mai bine decît îşi cunoaşte propriul său dormitor. E cel mai nesuferit pedant de pe lume şi pe deasupra mai e şi neamţ. Pînă la urmă, se va dovedi că sînt un mincinos şi mă bag în discuţii contradictorii... Afară de asta...

În tot timpul convorbirii, Almazov scotea din scrumiera din faţa lui chibriturile arse şi le rupea în bucăţele, pe care, cînd tăcu, le azvîrli înciudat pe podea. Se vedea bine că omul acesta puternic era gata-gata să plîngă.

Soţul şi soţia rămaseră multă vreme adînciţi în gînduri, fără să rostească o vorbă. Dar, deodată, Verocika se ridică din fotoliu cu o mişcare energică.

— Ascultă, Kolea, trebuie să plecăm imediat. Îmbracă-te ! Hai, repede !

Nikolai Evgrafovici se încruntă, de parcă l-ar fi chinuit o crîncenă suferinţă fizică.

— Ah, Vera, nu mai vorbi prostii. Doar nu-ţi închipui c-o să mă duc să mă dezvinovăţesc şi să-mi cer scuze. Asta ar însemna să-mi dau singur sentiţa de condamnare. Te rog să nu faci prostii !

— Nu, nu-s prostii, ripostă Vera, bătînd din picior. Nu te sileşte nimeni să-ţi ceri scuze... Dar dacă tufişu-

rile astea nenorocite nu-s acolo în realitate, atunci nu ne rămîne decît să le plantăm numaidecît.

— Să le plantăm ?... Tufişurile ?... repetă Nikolai Evgrafovici cu ochii holbaţi.

— Da, să le plantăm. Dacă ai apucat să spui o minciună, trebuie s-o dregem. Pregăteşte-te, dă-mi pălăria... jacheta... Nu căuta acolo, vezi în dulap... umbrela !

În timp ce Almazov căuta pălăria şi jacheta, încercînd zadarnic să se împotrivească, Vera răscolea de zor prin sertarele meselor şi ale scrinurilor, fără să-l ia cîtuşi de puţin în seamă, scotea tot felul de coşuleţe şi cutiuţe şi le răsturna pe jos.

— Cercei... Astea-s fleacuri... N-o să căpătăm nimic pe ei... Dar inelul ăsta cu briliant, da, face parale. Va trebui neapărat să-l răscumpărăm... Ar fi păcat să-l pierdem. Brăţara... o să ne dea puţin pe ea. E veche şi strîmbă... Unde-i portţigaretul tău de argint, Kolea ?

În cinci minute, toate bijuteriile erau în poşetă. Vera, gata îmbrăcată, aruncă o ultimă privire în jurul ei ca să se convingă că nu uitase nimic.

— Mergem, zise ea, în sfîrşit, cu un ton hotărît.

— Dar unde mergem ? încercă să protesteze Almazov. Acum se întunecă, şi pînă la sectorul meu sînt aproape zece verste.

— Prostii... Mergem...

Înainte de toate, Almazovii trecură pe la Muntele de pietate. Se vedea că preţuitorul se obişnuise atît de mult cu nenorocirile omeneşti, încît nu-l mai mişcau cîtuşi de puţin. Examină pe îndelete şi cu atîta meticulozitate lucrurile aduse, că Verocika începu să-şi piardă cumpătul. O jigni mai ales faptul că, în timpul examinării inelului cu briliant, preţuitorul folosi un acid, şi după ce-l cîntări, îl evaluă numai la trei ruble.

— Dar e un briliant adevărat ! spuse Vera cu indignare. A costat treizeci şi şapte de ruble, şi asta de ocazie.

Preţuitorul închise ochii cu un aer de indiferenţă şi oboseală.

— Pentru noi, doamnă, asta n-are nici o importanţă. De altfel, noi nu evaluăm pietrele preţioase, spuse el,

aruncînd pe talgerul cîntarului obiectul următor, ci numai metalele.

În schimb, spre surpriza Verei, brățara cea străveche și strîmbă fu evaluată la un preț foarte mare. Pînă la urmă, căpătară douăzeci și trei de ruble, mai mult decît le trebuia.

Cînd ajunseră la grădinar, noaptea albă a Petersburgului își și revărsase pe cer și în văzduh lumina ei albastră-lăptoasă. Grădinarul, un ceh bătrînel, scund și cu ochelari de aur, tocmai se așeza cu familia la cină. Rămase foarte surprins și părea nemulțumit de apariția tîrzie a acestor clienți și de rugămintea lor neobișnuită. Bănuind, probabil, că era vorba de vreo păcăleală, el răspunse foarte rece la rugămințile stăruitoare ale Verocikăi.

— Iertați-mă, dar nu pot să trimit noaptea muncitorii atît de departe. Dacă așteptați pînă mîine dimineață, sînt la dispoziția dumneavoastră.

Nu mai rămînea decît să-i povestească grădinarului întreaga istorie cu nenorocita de pată — ceea ce Verocika și făcu. La început, grădinarul ascultă neîncrezător, aproape cu dușmănie, dar cînd Verocika îi povesti cum îi venise în minte ideea de a planta tufișurile, deveni mai atent și de cîteva ori zîmbi înțelegător.

— Ei, n-am încotro, se învoi grădinarul, cînd Vera termină de povestit. Spuneți-mi ce fel de tufe să vă plantez acolo ?

Dar din toate soiurile de tufe pe care le avea grădinarul, nici una nu părea potrivită. Vrînd-nevrînd, pînă la urmă, trebui să se hotărască pentru tufe de liliac.

Almazov se străduí în zadar s-o convingă pe soția sa să se-ntoarcă acasă. Ea îl însoți afară din oraș și asistă la plantarea tufelor. Se agita aprinsă, încurcîndu-i pe lucrători, și nu plecă acasă pînă ce nu se convinse că gazonul de lîngă tufe nu se deosebea cu nimic de restul ierbii de pe curmătură.

A doua zi, Vera n-a fost în stare să rămînă în casă, și a ieșit în stradă să-și întîmpine soțul. L-a zărit de departe, venind cu mersul lui vioi și puțin săltat, ceea ce i-a fost de ajuns s-o convingă că povestea cu tufele

se terminase cu bine... Într-adevăr, Almazov era plin de praf și abia se mai ținea pe picioare de oboseală și de foame, dar fața îi strălucea de bucuria victoriei.

— Splendid! Minunat! strigă el de la zece pași, răspunzînd privirii îngrijorate a soției lui. Închipuie-ți, ajungem cu profesorul în dreptul tufelor. Le privește dintr-o parte, dintr-alta, rupe chiar o frunzuliță și o mestecă. „Ce fel de pom o fi?" întreabă el. „Nu știu, excelență!" răspund eu. „O fi mesteacăn", spune el. „Pesemne că mesteacăn o fi, excelență", răspund eu. Atunci el se întoarce spre mine și-mi întinde mîna. „Iartă-mă, locotenente, zice el. Se vede că încep să îmbătrînesc, dac-am uitat de tufele astea!" Bun om e profesorul și deștept. Zău, îmi pare rău că l-am tras pe sfoară. E unul dintre cei mai buni profesori ai noștri. Are cunoștințe pur și simplu uluitoare. Și cu ce rapiditate și siguranță apreciază terenul! E uimitor!

Dar Vera nu se declară mulțumită cu ceea ce-i povesti el la început. Îi ceru să-i istorisească încă o dată și încă o dată, cu toate amănuntele, convorbirea cu profesorul, interesîndu-se de cele mai mărunte detalii: ce expresie avea fața profesorului, cu ce ton vorbea de bătrînețea lui, ce simțea Kolea...

Acum se îndreptau spre casă, ținîndu-se de mînă și rîzînd mereu, de parcă ar fi fost singuri pe stradă. Trecătorii se opreau nedumeriți, ca să mai privească o dată perechea aceasta ciudată...

Niciodată n-a mîncat Nikolai Evgrafovici la prînz cu atîta poftă ca în ziua aceea... După-masă, cînd Vera i-a adus în birou un pahar cu ceai, soțul și soția au izbucnit deodată în rîs, uitîndu-se unul la altul.

— Ce-ți veni? întrebă Vera.

— Dar ție?

— Nu, spune întîi tu, pe urmă eu.

— Uite-așa, prostii. M-am gîndit la povestea asta cu liliacul. Dar tu?

— Prostii, și eu la fel. Tot la liliacul ăsta cu pricina. Am vrut să spun că de acum înainte liliacul va rămîne pentru totdeauna floarea mea preferată.

SPRE GLORIE

Cînd am terminat studiile la Academia de ştiinţe agricole, am fost nevoit să-mi încep profesiunea într-un colţ îndepărtat, uitat de lume, într-unul din orăşelele de la graniţa de sud-vest a ţării. O mică localitate cu noroi veşnic, cu o droaie de porci pe străzi şi cu colibe din lut şi bălegar. Societatea din astfel de orăşele se cunoaşte : judecătorul de pace, ispravnicul, notarul şi funcţionarii fiscali. Oamenii din această societate nu se împacă de loc unul cu altul, toţi se duşmănesc, şi asta, bineînţeles, din pricina femeilor. Întîi, se iscă un adulter, apoi, neînţelegeri în legătură cu problema : cui i se cuvine onoarea să sărute înaintea celorlalţi crucea de la biserică, pe urmă, bîrfeli din care se nasc tot soiul de neplăceri. Se găsesc neapărat şi aici Montague şi Capulet [1], locali, iar lupta dintre ei este urmărită de întregul oraş cu un interes viu şi palpitant. Pe scurt : dezbinare şi o mare harababură.

Într-o bună zi, s-a prezentat la post noul judecător de instrucţie.

Ştiţi că există oameni cu aptitudini universale, care se pricep să vrăjească de la bun început chiar şi societatea cea mai variată. Eu cred că taina lor este foarte simplă şi constă numai în priceperea lor de a asculta. Vă ghiceşte din instinct slăbiciunea, îndreaptă discuţia spre subiectul dumneavoastră preferat, şi, după aceea, vă ascultă răbdător. Dumneavoastră desfăşuraţi în faţa lor cele mai preţioase perle ale sufletului, iar ei ştiu

[1] Cele două familii duşmane din piesa lui W. Shakespeare — *Romeo şi Julieta* (n. r.).

una și bună — dau mereu din cap și spun într-una : hm, da. De altfel, talentele judecătorului de instrucție nu se terminau cu asta. Știa să le facă pe doamne să rîdă cu lacrimi, să bea zdravăn, iar în cercul burlacilor povestea minunat anecdote pipărate.

Judecătorul de instrucție ajunsese să fie cea mai însemnată verigă de legătură a membrilor societății. Poate că devenise un astfel de personaj fără voia lui, pentru că toți își aveau privirile îndreptate asupra lui, așteptînd de la el ceva nou și vesel. Totul a început de la teatrul de amatori.

După ce lucrurile au fost puse la punct, m-au rugat și pe mine să joc un rol, dar, din fericire, chiar de la prima încercare au găsit că nu sînt bun de nimic. Mi-au încredințat, într-o dramă foarte neroadă, tradusă dintr-o limbă străină, rolul unui soț gelos, cel mai searbăd și mai lung rol din întreaga piesă. Nici nu vă puteți închipui cu cîtă răbdare am îndurat la repetiții tot soiul de batjocuri. Numai cine n-a vrut nu m-a dăscălit și nu și-a făcut mendrele cu mine ! Și regizorul, și sufletul, și amatoarele și, după cîte-mi amintesc, chiar și un licean din clasa a patra, care avea o voce de bas răgușit și purta *pince-nez*. Mai ales nu reușeam în scena în care soțul — adică eu — afla despre necredința soției sale și cu *gesturi groaznice de disperare* (așa scria în piesă) îi striga : „O, blestem ! De cîte ori îmi amintesc de dezonoarea mea, palpit de indignare !" De îndată ce ajungeam la pasajul acesta, amatoarele izbucneau în rîs, iar regizorul striga : „De ce stai ca un manechin ? Ai văzut doar că aici este o observație : *gesturi groaznice de disperare*. Uită-te la mine. Uite-așa trebuie să gesticulezi."

Sosise și mult așteptata zi a spectacolului. Eram cuprins de spaimă. Mai ales că, pe măsură ce drama se apropia de scena fatală, simțeam din ce în ce mai clar că scena aceasta mă va nenoroci. În sfîrșit, directorul de scenă m-a înghiontit din spate și mi-a făcut vînt pe scenă, pe care am apărut ca slobozit din pușcă. Am rotit ochii și, amintindu-mi de indicațiile regizorului, am făcut primul gest de disperare. Dar spre groaza mea, în clipa aceea, vorbele ucigătoare mi-au pierit cu totul

din minte. Nu-mi mai aminteam nimic şi pace ! A trecut un minut, poate două, dar pentru mine groaza aceasta a durat ani întregi. Stăteam împietrit, într-o poză disperată, tăceam şi n-auzeam decît ţiuitul din propriile mele urechi. În sfîrşit, din cabina suflerului au răzbătut pînă la mine cuvintele : „O, blestem, de cîte ori..." Am făcut o ultimă sforţare de neînchipuit, m-am apucat de păr şi am strigat cu o voce atît de sălbatecă, de s-a scuturat teatrul : „O, blestem ! De cîte ori îmi amintesc de desfătarea mea, profit de indignare !" Desigur că m-au dat afară din piesă cu mare alai chiar în aceeaşi seară. Textul denaturat a dat naştere unei anecdote, şi nu m-ar mira dacă a auzit-o şi careva dintre dumneavoastră.

Aşa am rămas pe dinafară. După cum era şi de aşteptat, pentru început, toţi au hotărît într-un glas să monteze o dramă puternică, scrisă într-un stil solemn, după care trebuia, firește, să urmeze un vodevil. N-au lipsit nici intrigile. Două doamne luptau pentru rolul dramatic principal. Una îşi întemeia drepturile pe faptul c-o văzuse în rolul acesta pe Fedotova, iar cealaltă susţinea că-şi şi comandase, special pentru acest rol, o rochie cu volănaşe de dantelă şi damasc. Iniţiativa a fost părăsită de mai multe ori, ca să fie tot de atîtea ori reluată. În cele din urmă, chiar în ajunul spectacolului, domnişoara care trebuia să joace în vodevil s-a supărat, a-nceput să facă mofturi, s-a îmbolnăvit şi a refuzat rolul. Dar spectacolul nu putea fi amînat, pentru că afişele erau tipărite şi o parte din bilete vîndute. Pe de altă parte, nimeni nu voia să servească de umplutură, în urma refuzului vechii protagoniste. Atunci cineva a venit cu ideea să se apeleze la Lidocika Gnetneva.

Poate că vreunul dintre dumneavoastră, domnilor, a întîlnit din întîmplare, măcar o dată în viaţă, femeia care să-i apară ca o străfulgerare, ca o umbră fugară şi să i se întipărească pentru totdeauna în amintire ca un vis îndepărtat, drag, dar straniu ? Chiar dacă femeia nu i-a dat nici o atenţie, chiar dacă el n-a încercat s-o iubească şi a întîlnit după aceea alte femei inteligente, sensibile şi frumoase — nici un chip nu a izbutit să-i

adumbrească figura aceasta fină, deosebită de toate celelalte. Întocmai aşa era Lidocika. Chiar şi acum, după atîta vreme, făptura ei îmi răsare în minte cu o prospeţime uluitoare : un trup mlădios, uscăţiv, sprîncene îndrăzneţ arcuite, bucle negre, tîmplele străbătute de vinişoare albastre, o gură nervoasă, urîtă şi, în contrast cu ea, ochi minunaţi, întunecaţi, severi, aproape îndureraţi, care nu se luminau niciodată de un zîmbet. Tatăl Lidocikăi, un om foarte primitor, era perceptor. Mă duceam adesea la Gnetnevi ; anii treceau şi Lidocika se transforma sub ochii mei dintr-o pisicuţă — zburdalnică adolescentă cu rochiţa scurtă — într-o fată frumoasă. Totul era fermecător la ea : mila şi atenţia ei faţă de durerea altora, farmecul graţios al capriciilor ei, sinceritatea naivă fără ocoluri, timiditatea ei şi încă ceva care radia din fiinţa ei întreagă ; o îndrăzneală, o curiozitate nepotolită pentru tot ce era excentric. N-am destule cuvinte, mi se pare îndrăcit de greu să exprim toate aceste lucruri profunde, dar pot să spun că astfel de femei nu întîlneşti la fiecare pas.

La început, ea a refuzat cu hotărîre rolul şi a cedat numai după repetate rugăminţi. La repetiţii n-am văzut-o decît foarte rar, totuşi ghiceam că ceea ce se petrecea îi atinsese sensibilitatea. Avea obiceiul să-mi împărtăşească impresiile şi mă uimea claritatea şi siguranţa cu care reda cele mai subtile nuanţe ale sentimentelor ei şi ale celor văzute şi auzite.

Am întîlnit-o chiar în seara spectacolului, în culise, unde puteam să pătrund datorită faptului că participasem la desenarea decorurilor.

Ne-am lovit unul de altul cu cîteva clipe înainte de intrarea ei în scenă, într-un coridor îngust dintre perete şi culise. Era îmbrăcată cu o rochie simplă, albă, prinsă în talie cu o panglică albastră. Cît de ciudat i se transformase obrazul sub fard ! Parcă era o străină, trăsăturile i se accentuaseră şi se făcuse mai frumoasă, iar ochii încercănaţi, care străluceau din cauza emoţiei şi a fardului de culoare închisă, păreau nefiresc de mari.

— Ei, cum e ? o întrebai. Ţi-e teamă ?

Ea îşi lipi mîinile de piept şi se uită la mine cu o privire care cerea ajutor.

— Mi-e frică... Uite cum îmi bate inima... Cred că n-o să pot să ies pe scenă. Ce-o să fac cu mîinile și cu picioarele ? Oh, doamne, ce chin !

În clipa aceea, a chemat-o directorul de scenă. Am ascultat cu atenție. În locul veseliei și al rîsului răsunător de la începutul rolului ei, necesare în această scenă, mi se părea că aud o voce străină, care se poticnește timidă, și fără să vreau am închis ochii. M-a cuprins rușinea și teama pentru Lidocika. Îi cunoșteam sensibilitatea și amorul propriu și-mi dădeam seama cît de mult trebuie să sufere din cauza stîngăciei sale.

Cîteva clipe chinuitoare n-am auzit nimic, dar cînd, în cele din urmă, m-am uitat pe scenă prin ferestruica laterală de pînză, am rămas încremenit de uimire. Lidocika nu numai că-și venise în fire, dar se transformase atît de mult, că n-o mai recunoșteai. Mișcările ei erau pline de o grație firească și sigură, și vorbea cu naturalețea obișnuită vieții zilnice. De altfel, Lidocika nu a făcut impresia aceasta numai asupra mea. Cînd mi-am rotit privirea prin sala de spectacol, am văzut chipurile cunoscuților mei însuflețite și surîzătoare.

Rolul Lidocikăi nu avea decît douăzeci-treizeci de replici, foarte vioaie și pline de veselie. Cînd, fredonînd o melodie și jucîndu-se cu o minge mare de cauciuc, pe care o arunca în sus din mers, s-a îndreptat spre ușă să iasă din scenă, în urma ei au izbucnit strigăte și aplauze zgomotoase. Atunci ea s-a întors și s-a înclinat cu oarecare stîngăcie, ca la pension. A fost chemată la rampă încă o dată, și încă o dată, dacă nu mă înșel, de vreo patru ori. Eu mă aflam lîngă ușă și am deschis-o. Ea a ieșit din scenă gîfîind, cu ochii strălucitori. Fardul nu reușea să-i ascundă fața îmbujorată, iar buzele îi erau uscate de emoție. Cînd am felicitat-o, mi-a întins amîndouă mîinile.

În seara aceea, pe Lidocika o cuprinsese o însuflețire extraordinară, aproape nefirească. Rîdea des, nervos, fără vreun motiv aparent. M-am apropiat de două ori de ea și i-am povestit ceva. M-a ascultat fără să mă întrerupă, dar îmi răspundea anapoda. Se uita la mine stăruitor, dar în ochi i se zărea o fericire visătoare, iar buzele se întredeschideau într-un surîs atît

de fericit, că mi-am dat seama cît de departe erau gîndurile ei de ceea ce-i spuneam eu. Ea mă privea așa cum privește un om adîncit în visare un obiect îndepărtat sau o pată oarecare de pe un tapet — pată pe care n-o vede în realitate, dar nu-și poate lua privirea de la ea.

Așa și Lidocika : probabil că vedea mereu în fața ochilor scena care o ridica peste sute de capete, auzea ropotul asurzitor de aplauze și se simțea atrasă din nou spre visul acela minunat din care abia se trezise.

Debutul Lidocikăi a avut un mare răsunet și mulți s-au grăbit să i-o spună chiar în aceeași seară în cuvinte foarte măgulitoare. Părerea bună pe care o aveau cei mai mulți spectatori despre ea i-a asigurat pentru spectacolul următor un rol greu și remarcabil : rolul Ofeliei.

Ea a pornit la lucru cu pasiunea cu care începea tot ce era nou și cu o perseverență neașteptată pentru firea ei. În scurtă vreme slăbise la față și se făcuse palidă. Ce simțea, ce-i trecea prin cap numai dumnezeu știe. Nu sufla o vorbă nimănui despre starea ei sufletească. Dar probabil că în sufletul ei se născuse o întreagă lume de speranțe și simțăminte noi care a avut o influență covîrșitoare asupra întregii sale vieți.

În sfîrșit, a avut loc și spectacolul acesta. Mă găseam printre spectatori. Nu m-au mai lăsat în culise, pentru că se instaurase în teatru o disciplină severă, iar spectacolul era regizat de un actor adevărat, cu oarecare renume.

Ce-i drept, Lidocika n-a scăpat de soarta obișnuită a debutanților : uneori vorbea prea încet, făcea pauze prea mari... În schimb, am văzut o adevărată Ofelie, întruparea acelui minunat chip feminin, creat de Shakespeare. Așa ne-a apărut ea : duioasă și timidă, iubitoare, dar jertfindu-și dragostea, ca să nu calce eticheta de la curte și să se supună orbește moralei impuse de tatăl ei. Ea nu este o eroină, ci mai curînd un copil încrezător, nevinovat și ascultător. Are o fire sinceră și nu știe să mintă, dar, obișnuită să se stăpînească în orice clipă, dragostea ei nu atrage atenția nimănui. Nimeni nu ghicește ce se petrece în inima ei pînă ce

lupta sufletească, atît de îndelungat tăinuită, n-o face să răbufnească dintr-o dată într-un acces de nebunie. Abia atunci începe fiecare să înțeleagă că :

„Toate acestea sînt veninul profundei dureri a inimii".

Lidocika a fost răsplătită cu un ropot de aplauze. Cineva i-a oferit o jerbă enormă de flori naturale, legată cu panglici late de atlaz roz. Și eu eram tot atît de impresionat ca și ceilalți, dar am observat totuși, după zîmbetul plin de fericire de pe buzele Lidocikăi și după obrajii ei aprinși, că era amețită de bucurie.

Tîrziu noaptea, am condus-o acasă. Era sfîrșită de fericire. Mergeam la braț. Era început de primăvară. Liliacul abia dădea să îmbobocească. Prin întunericul cald, molcom al nopții se revărsa o voluptate dulce, parfumată, iar pe față simțeai o adiere, ca respirația unei guri fierbinți, care parcă se apropie din clipă în clipă tot mai mult de buzele tale.

Mergeam amîndoi foarte repede, așa că, în curînd, i-am lăsat mult în urmă pe ceilalți. Mi-am aplecat capul și am privit-o dintr-o parte. Își ridicase fruntea cu ochii țintă la stelele care sclipeau ca argintul. Simțindu-mi privirea, tresări și-mi strînse deodată cu putere mîna lîngă trupul ei.

— Ți-e frig ? am întrebat-o cu jumătate de glas.

— Nu, zise ea. Nu mi-e frig, am tresărit din cauza gîndurilor mele. Tocmai mă gîndeam la dumneata.

Cuvintele ei m-au impresionat plăcut, dar m-au și înfricoșat puțin.

— La mine ? Te-ai gîndit, într-adevăr, la mine ?

— Da, la dumneata. Spune, poți să te scoli cu noaptea-n cap ? Cam pe la ora șase ?

Am răspuns că sînt gata să mă scol nu numai la ora șase, dar chiar... zău dacă-mi mai amintesc ce i-am spus, probabil că o mare prostie.

În timpul acesta, ne-am apropiat de portița casei ei și ne-am oprit să-i așteptăm pe ceilalți. Ea aruncă o privire în urma noastră, apoi își apropie fața de mine și spuse repede, în șoaptă :

— Mîine... în grădina noastră... De dimineață... cam la ora șase, șase și jumătate... Tata se scoală tîrziu...

Și iar îmi strînse tare mîna.

Trebuie să recunosc, domnilor, că pe atunci eram foarte tînăr, exagerat de tînăr. Parcă am zburat pînă acasă și mărturisesc că nu știu nici eu dacă am dormit sau nu în noaptea aceea. Există astfel de stări : nu dormi, nu ești treaz, plutești între vis și realitate. Asta se întîmplă cînd treci prin stări sufletești foarte intense. Se înțelege că în clipa aceea am descoperit că eram îndrăgostit de multă vreme de Lidocika (deși, la drept vorbind, mai înainte nu mă gîndisem nici măcar o clipă la așa ceva). Toată noaptea mi-am închipuit-o cum o să-mi apară a doua zi : sfioasă, îmbujorată la față din cauza îndrăznelii din seara aceea, cum îi voi mărturisi că mă îndrăgostisem de ea din prima clipă cînd o văzusem... Nu mă descurcam numai în felul în care trebuia să-i cer mîna. „Permite-mi să-ți ofer mîna și inima mea." Groaznic ! O adevărată invitație la contradans. „Vrei, Lidia Mihailovna, să fii soția mea ?" Hm... Da, parcă ar fi mai bine, dar pentru o fată tînără e cam formal. Pe scurt, în privința asta n-am ajuns la nici o hotărîre.

La șase dimineața, m-am trezit brusc, de parcă m-ar fi înghiontit careva, cu gîndul la Lidocika și la întîlnirea mea cu ea. Peste cîteva minute, tremurînd de frig și de înfocare tinerească, cu trupul odihnit și agil, am trecut dintr-un salt gardul în grădina Lidocikăi.

Parcă într-adins, dimineața se nimerise răcoroasă, aurie, veselă și zgomotoasă. Iarba lucea ca o țesătură de mătase de un verde-viu. Picuri de rouă străluceau ici și colo ca niște diamante mari, scînteind în focuri multicolore. Razele soarelui pătrundeau prin desișul coroanelor de tei de pe alee și se așterneau în pete rotunde, mișcătoare, pe cărarea presărată cu nisip. În dimineața aceasta minunată, parcă și păsărelele săreau mai vioaie din creangă în creangă, ciripeau și cîntau cuprinse de o bucurie nestăpînită. Oh, doamne ! Dar cît de minunată era melodia care-mi legăna sufletul fremătînd de bucurie și elan !... Am mai trecut oare vreodată prin clipe mai fericite decît acelea ? Nu cred.

Abia ajunsesem la jumătatea aleii, că la celălalt capăt a și apărut Lidocika. Mergea foarte repede, cu capul puțin aplecat, după obiceiul ei, care mi se

părea atît de drăgălaș. Trupul ei zvelt, grațios, învești-mîntat într-o rochie simplă, albă, apărea cînd în umbra copacilor, cînd înecat într-o lumină vie, aurie. M-am grăbit în întîmpinarea ei. Îmi venea să-i cad la picioare, să-mi strig iubirea, să rîd și să cînt. În ochii ei mai pluteau încă umbrele somnului de dimineață. Buclele întunecate, pieptănate în grabă de o mînă nerăbdătoare, îi cădeau în neorînduială pe frunte. Cît de minunată era ! Proaspătă, îmbujorată, surîzătoare !

Mi-a întins amîndouă mîinile. M-am înclinat, i-am sărutat mai întîi o mînă, apoi pe cealaltă. Ea și le-a retras și mi-a spus :

— Să mergem mai departe să nu ne vadă cineva.

Pășeam în urma Lidocikăi, admirînd unduirile grațioase ale trupului ei și ascultînd foșnetul ușor al rochiei, iar inima-mi tresălta plină de fericire. Ne-am ascuns în cel mai îndepărtat ungher al grădinii, năpădit de tufe năvalnice și înalte de liliac. Sub ele era totdeauna o umbră răcoroasă și parfumată. Lidocika s-a oprit nehotărîtă, cuprinsă parcă de nedumirire, s-a ridicat în vîrful picioarelor și a prins cu mîna o ramură înflorită, mlădioasă, de liliac alb. Mîneca despicată a capotului ei a alunecat în jos, lăsînd să se vadă brațul subțire și roz, cu cotul ascuțit, de adolescentă. Dar ramura nu se lăsa ruptă. Atunci Lidocika a încruntat sprîncenele, a îndoit ramura cu putere pînă a trosnit și a tras-o spre ea. Frunzele liliacului au prins să tremure și peste noi s-a revărsat deodată o adevărată ploaie de picături mari și reci de rouă. Nu m-am mai putut stăpîni. Mireasma liliacului, prospețimea înviorătoare a dimineții timpurii de primăvară, brațul roz, gol, lîngă buzele mele — toate acestea m-au făcut să-mi pierd mintea.

— Lidia Mihailovna, am îngăimat eu cu voce tremurătoare, nehotărîtă. Oare știi că eu... că dumneata... că eu...

Lidocika s-a întors spre mine. Probabil că tonul cuvintelor mele mă trădase, dar pe fața ei n-am văzut altceva decît uimire și un rîs stăpînit, care-i tremura în colțul buzelor. Și îndrăzneala mea s-a mistuit tot atît de repede pe cît de repede apăruse.

— De ce taci ? m-a întrebat, în sfîrșit, Lidocika.

— Eu... eu... la drept vorbind, n-am ce spune. Ieri seară mi-ai făcut cinstea să mă onorezi cu încrederea dumitale... Dacă ai nevoie de serviciile unui om care ți-e nespus de devotat (puțin cîte puțin începeam să-mi vin în fire) te-aș ruga să mă alegi neapărat pe mine.

Lidocika a mirosit florile, m-a privit pe sub sprîncene și a întrebat :

— Și pot să mă bizui *în toate* pe dumneata, să te socot un prieten credincios ? Vai, cît de fericită aș fi ! Într-adevăr, nimic nu-i pe lume mai sfînt și mai dezinteresat ca prietenia.

Probabil că Lidocika îmi observase buzele strînse de dezamăgire și i se făcuse milă de mine. Desigur că nu-și dădea seama cît de despotic se poartă femeile care sînt *prietene dezinteresate cu bărbații.* M-am grăbit s-o asigur cu vorbele cele mai convingătoare că se poate bizui pe mine. Spre durerea mea, începusem să înțeleg cam ce urmărea.

— Dacă e așa, a spus Lidocika, atunci poți să-mi faci un foarte mare serviciu. M-am hotărît să mă dedic teatrului. De altfel, te rog ca această hotărîre a mea să rămînă deocamdată între noi. Se înțelege că înainte de orice trebuie să învăț fără preget și știu că pentru asta am nevoie de un îndrumător sever și cu experiență. Găsește-mi un profesor bun și-ți voi rămîne veșnic recunoscătoare.

— Dar, Lidia Mihailovna, am încercat eu să-i răspund, doar știi că în orășelul nostru, un profesor...

— Știu, știu, m-a întrerupt ea nerăbdătoare. M-am gîndit la asta. Spune-mi, e adevărat că pleci zilele astea la Moscova ?

— Da, aș vrea, dar dacă dorești altfel, nu plec. N-am nici o treabă urgentă.

— Ba nu, pleacă neapărat și cît mai curînd. Peste o săptămînă voi fi și eu acolo, cu tata, iar dumneata, dacă vrei, poți să aranjezi toate. E bine așa ? Vrei să faci asta pentru mine ? Oh, îți mulțumesc. Și acum, du-te, du-te ! Tata se poate trezi dintr-un moment într-altul. Și nu uita — cea mai mare taină...

Am plecat cu capul în piept, întrebîndu-mă cum de am fost în stare să cred că eram îndrăgostit de Lidocika ? Parcă așa e dragostea ? Da' de unde ! Eram doar prietenul ei, un prieten devotat și credincios. Tatăl ei era un om cumsecade, dar el nu voia să știe de nimic altceva în afară de slujba lui de perceptor. Maică-sa nu se ocupase toată viața decît de boala ei de nervi și de doctori. Deci, Lidocika avea nevoie de un prieten și sfătuitor, care s-o ocrotească, pentru că era un copil lipsit de experiență.

Totuși, oricît de mult încercam să mă mîngîi cu gîndul ispititor de a-i fi un prieten de nădejde, sufletul mi-era ros de un simțămînt de jignire și întristare. În epoca aceea a tinereții mele nu ajunsesem încă la convingerea că mi-era hărăzit de soartă să nu mă căsătoresc niciodată. Se pare că m-am născut cu calități speciale de flăcău tomnatec. Cîte fete nu mi-au încredințat micile lor taine, cîte doamne nu m-au ales drept cel mai bun prieten al lor ! Și cînd, vreodată, inima mea se aprindea pentru vreo femeie, aceasta îmi dădea imediat lovitura de grație. Sau îmi cerea vreun serviciu în legătură cu un rival fericit sau făcea din mine un fel de amforă în care-și revărsa sentimentele gingașe, dar pentru mine cu totul lipsite de interes. Pentru ce, domnilor, mi s-a întîmplat mereu așa ? Că doar nu sînt o pocitanie, nici schilod, nici afemeiat, și nici prea prost n-aș putea spune că sînt. Oare să existe într-adevăr nenorociți care să fie făcuți dintr-un aluat special, de burlaci ? Dar la urma urmei, s-o ia dracu de treabă, poate că asta nici nu e o nenorocire ?

M-am întîlnit cu Lidocika la Moscova. Pusesem mai din vreme totul la cale. Înainte de sosirea ei, descoperisem și profesorul de care avea nevoie. Probabil că i-ați auzit pe părinții dumneavoastră vorbind de el. Era cunoscutul actor — Slavin Slavinski, care pe vremea aceea părăsise scena.

Într-o zi, Lidocika a spus acasă că se duce la o mătușă a ei, dar în realitate s-a întîlnit cu mine în Pasaj, de unde am pornit împreună pe Presnea. Am găsit destul de greu casa în care locuia Slavinski — o locuință modestă, cu tapete ieftine și tavane joase. Pe

pereți atîrnau cununi uriașe cu inscripții pe panglici : *Prea multă minte strică, Kean, sau geniu și destrăbălare, Revizorul, Romeo și Julieta.* Și mai departe : „Scumpului nostru", „Mult talentatului", „Marelui artist" și altele de felul acesta. În salon mai așteptau un domn cu o față disprețuitoare, bărbierită și plină de crețuri, care purta *pince-nez,* apoi două doamne, amîndouă bătrîne și urîte. În sfîrșit, a intrat și profesorul. Avea chipul unui leu bătrîn : o coamă mițoasă de păr alb, priviri pătrunzătoare și nări largi. A schimbat cîteva cuvinte cu domnul cel bărbierit, le-a salutat sec pe cele două doamne, apoi s-a apropiat de noi și s-a oprit, privind-o întrebător pe Lidocika. Îndelungata lui experiență îi îngăduise să ghicească numaidecît pentru ce venisem la el.

— Cu ce vă pot servi ? a întrebat el.

Într-o clipă, Lidocika s-a făcut stacojie la față. Pesemne că mai înainte se chinuise mult gîndindu-se la întrebarea aceasta. Dar nici o timiditate n-o mai putea clinti din hotărîrea ei. S-a stăpînit și a spus uitîndu-se drept în ochii profesorului :

— Aș dori... să învăț... arta dramatică.

Cred că fiecăruia dintre dumneavoastră i s-a întîmplat ca, după ce pregătise multă vreme o frază oarecare, să spună pînă la urmă sau o prostie, sau o banalitate, sau ceva bombastic și artificial.

Slavinski a privit-o cu atenție și a zis :

— Vă rog să poftiți în cabinetul meu.

Lidocika s-a uitat la mine rugătoare. Profesorul s-a înclinat numaidecît și m-a invitat cu un gest să trec înainte. Ne-am așezat în fotolii, iar Slavinski a început să se plimbe în lungul și în latul camerei.

— Ce v-a făcut să vă hotărîți să luați lecții ? a întrebat-o el, după o pauză. Doriți să deveniți actriță sau așa... numai pentru dumneavoastră ?

Lidocika își adună puterile și răspunse cu o voce hotărîtă, deși tulburată :

— Vreau să mă fac actriță.

— Știți că n-o să puteți juca decît pe o scenă de provincie ?

— Știu. Dar presupun că mai tîrziu...

Slavinski a dat din cap de parcă ar fi spus : Nu aud pentru prima oară cuvintele acestea. Le-am auzit de sute de ori...

— Spuneți drept, dragă domnișoară, probabil că ați jucat în spectacole de amatori ?

— Am jucat.

— Și, spre nenorocirea dumneavoastră, fără îndoială că ați avut și succes ?

— Da, am avut un oarecare succes. Dar de ce, *spre nenorocirea mea ?*

Slavinski s-a oprit înaintea ei cu un zîmbet blînd pe fața lui frumoasă.

— Pentru că, dragul meu copil, o otravă mai puternică decît gloria nu există pe lume. Precum nu există *nimic mai dulce*. Luată chiar și în cele mai mici doze, ea acționează încet, dar irezistibil. Succesul zgomotos, aplauzele, numele tipărit, și iată că otrava începe să-și facă efectul. Ești atrasă fără putință de împotrivire și iei doze din ce în ce mai mari din această dulce otravă. Știu ce se petrece în clipa aceasta în căpșorul dumitale drăguț. Mii de spectatori, lacrimi de entuziasm, aclamațiile asurzitoare ale mulțimii și gloria, gloria, gloria... Oh, dar cît de spinoasă, cît de aspră este calea aceasta. De ce să n-o spun ? Eu am mers pe ea, nu fără cinste, dar dacă mi-aș începe din nou viața, aș prefera să mă fac negustor sau meseriaș. Credeți ce vă spun, sînt un om bătrîn și, în definitiv, de ce v-aș minți. Prin mîinile mele au trecut mulți tineri, tot atît de plini de speranțe ca și dumneavoastră. Dar întrebați-mă unde sînt ei acum ? Zece-cincisprezece dintre ei și-au cîștigat un oarecare renume. Dar de ceilalți nu s-a ales *nimic*. Mulți au pornit pe drumul bătătorit al beției, al succesului îndoielnic de bîlci, al intrigilor de culise și al bîrfelilor ! Eu, draga mea, nu vorbesc așa cînd vin la mine ofițeri în retragere sau feciorași de negustori... sau fecioare care și-au pierdut nădejdea în zeul căsniciei. Ați văzut perechea din salonul meu ? Ei sînt crucea mea, pentru care mi se vor ierta probabil multe păcate. Dar, ori de cîte ori soarta aduce în salonul meu o ființă tînără, plină de avînt — am impresia că o împing cu propriile mele mîini într-o vîltoare adîncă și mur-

dară. Nici nu-ți poți închipui ce cloacă tinoasă este teatrul de provincie.

Slavinski a vorbit îndelung și convingător. Nu-mi mai amintesc tot ce-a spus, dar, după părerea mea, ți-era greu să nu dai crezare cuvintelor lui pline de simțire.

Lidocika s-a sculat din fotoliu și, fără să ridice ochii, a început să-și pună mănușile cu mișcări nervoase, repezi.

Slavinski s-a repezit la ea. Se convinsese după supărarea care i se citea pe față că tot ceea ce spusese fusese ca un strigăt în pustiu, și și-a cerut iertare. A recunoscut că se înflăcărase, că n-ar fi trebuit să vorbească astfel, și că, în sfîrșit, primește să-i dea lecții. Numai dumnezeu știe ce-l împinsese să vorbească atît de pasionat: intenția de a părea un om sincer sau un simțămînt adevărat de compătimire afectuoasă?

— Știi ceva pe de rost? a întrebat-o Slavinski, după ce ne-am așezat iar jos.

Dar Lidocika nu știa nimic în afară de fabule și nici pe acelea nu se încumeta să le recite fără să aibă cartea dinainte. Profesorul a luat atunci de pe etajeră o carte cu coperte roșii de marochin, a deschis-o la întîmplare și a dat-o Lidocikăi.

— Vă rog să citiți asta, i-a spus el.

M-am uitat peste umărul Lidocikăi și am recunoscut scena, neasemuit de frumoasă, a despărțirii lui Romeo de Julieta, cînd Romeo coboară dimineața pe scara de la fereastra iubitei sale. Lidocika a început să citească foarte șovăitor, s-a încurcat, s-a grăbit. Se vedea că nu cunoaște scena, dar mi se părea, totuși, că o citește destul de bine. Profesorul o urmărea cu mare atenție, încruntînd puțin sprîncenele ori de cîte ori greșea.

— Bine, foarte bine, a spus el, cînd Lidocika a terminat și a ridicat sfioasă ochii spre el. Ai aptitudini. Nu îndrăznesc să spun — talent. Oricum, o să poți ajunge o colaboratoare folositoare pe scenă. Numai că trebuie să înveți fără preget. Iată, fii bună și ascultă cum citesc eu același pasaj.

Și a citit! Doamne, cum a citit!

Am ieşit de la Slavinski tare ruşinaţi, cu toate că profesorul se purtase foarte drăguţ cu noi. Dar am văzut pe faţa Lidocikăi că hotărîrea ei e nestrămutată.

Aceasta a fost ultima noastră întîlnire. Apoi am pierdut deodată orice legătură cu eă. Curînd, soarta m-a aruncat într-alt colţ de ţară, uitat de lume. Eu, domnilor, am mai apucat, ca să spun aşa, timpurile preistorice. Nu numai că nu aveam clubul nostru, că nu erau felinare pe străzi şi nici spectacole de amatori, dar nici prăvălii nu găseai în tot oraşul decît două. În schimb, se afla acolo ceea ce nu mai este astăzi : un întreg regiment de cavalerie — *regimentul N. Dacă ar* veni acum aici, ce-ar mai sălta fetele noastre ! Însă în timpurile acelea îndepărtate şi uitate, de prezenţa husarilor în oraş nu numai că nu se bucura nimeni, dar bătrînele cucernice, cînd se culcau seara şi auzeau zăngănitul pintenilor pe stradă, îngînau, închinîndu-se, rugăciunea despre regele David şi blîndeţea lui. Iar eu chiar şi acum mă înfior cînd îmi amintesc de clipele plăcute pe care le-am petrecut cu cavaleriştii din regimentul N.

De altfel, printre ei erau mulţi băieţi buni şi, mai ales, băutori cum rar întîlneşti. Unul dintre ei, sublocotenentul Alferov, locuia în aceeaşi casă cu mine. Cauza prieteniei noastre a rămas pentru totdeauna o taină pentru mine. Eram cei mai buni prieteni, cu toate că săptămîni întregi nu schimbam o vorbă. Ce-i drept, încă în primele clipe cînd îl cunoşteai, sublocotenentul Alferov nu te surprindea prin inteligenţa lui, dar dacă se întîmpla să stai mai des de vorbă cu el, atunci îţi dădeai seama că-i prost de-a binelea. Vorbea puţin sau, mai bine zis, nu vorbea, ci „turuia" şi numai fraze amestecate totdeauna cu creaţii proprii : „cap de iapă", „dameză" în loc de doamnă, „becalia", „tenter-venter" şi altele de felul acesta. Cînd era acasă (ceea ce, de altfel, se întîmpla rar), îl găseam totdeauna în aceeaşi poziţie : culcat pe divan, cu picioarele lungi întinse sus, unul peste altul, îmbrăcat cu o cămaşă colorată, descheiată, cu chitara în mînă şi cu o ţigară în colţul gurii. Tot repertoriul lui muzical se compunea din două

bucăți, pe care le cînta fals cu glasul lui de bas. O bucată majoră — pe care o cînta în pauzele dintre chefuri, cînd era în bani — cam în felul următor :

Caii fornăie de nerăbdare.
Spumegînd, în goană o pornire,
Doamne-ngrijorate, domnișoare,
După cei ce pleacă lung privire.

Și o bucată minoră cu cele mai absurde cuvinte din lume. Nu-mi mai amintesc din ea decît următoarele :

Ah ! Să tot mori cînd febra
Se-adună să te ardă,
Cînd inima se zbate
Ca un cățel în zgardă.

Pe scurt, după cum vedeți, era un băiat excelent din toate punctele de vedere.

Într-o după-amiază, cînd stăteam într-un *dolce farniente*, Alferov a năvălit în fuga mare în camera mea, făcînd din mers o mulțime de piruete. Avea în mînă un afiș mare de hîrtie roșie. Eu mă uitam la el nedumirit.

— Pe toți dracii ! Peste trei zile vom avea în oraș o trupă dramatică, a strigat Alferov. Trupa, trupă, tru-pa-pa ! Și, fredonînd o polcă, ce l-ar fi băgat în răcori chiar și pe cel mai prost pianist, a început să țopăie prin cameră.

Cum cunoșteam destul de bine și gusturile estetice ale lui Alferov, l-am întrebat cu aceeași nedumirire :

— Și de ce te bucuri așa ?

— Cum, de ce mă bucur ? a răspuns el, uimit. Dar artistele ? Ura ! Trăiască trupa dramatică.

Am luat afișul din mîna lui Alferov și am citit următoarele :

„Societatea ruso-ucraineană a artiștilor dramatici, sub conducerea domnului Maximenko și cu concursul domnului Iujin și a doamnei Verina, artiști ai Teatrului imperial, va avea cinstea să dea în cel mai scurt timp, în casa domnului Soloveicik, o serie de reprezentații

strălucite. Repertoriul se compune din piese remarcabile ale autorilor ruși și străini.

Printre altele, miercuri 22 septembrie, se va reprezenta :

BLESTEMUL MAMEI
Dramă în 5 acte

Această dramă se joacă cu succes pe scenele capitalelor europene, iar la noi este interpretată de actori binecunoscuți în provincie. Spectacolul se va încheia cu un program de divertisment, la care va participa întreaga trupă."

Îmi amintesc că m-au uimit numele actorilor. Am găsit de pildă nume ca : Sapega-Nikolski, Malinin-Anciarski, Smelskaia și Andreeva-Dolskaia, în sfîrșit, chiar numele lui Gnedici-Baratînskaia.

În monotonia vieții noastre singuratece, chiar și instrucția unității locale de invalizi constituia un divertisment care atrăgea tot orașul. Cred că nu mai e nevoie să spun că pentru biletele de intrare la prima reprezentație s-a dat o adevărată bătălie, cu toate că teatrul, improvizat la repezeală într-un depozit de ouă, era foarte încăpător. Sublocotenentul meu s-a îmbrăcat în seara aceea cu o deosebită grijă și s-a parfumat cu o apreciabilă cantitate de parfum *paciuli*. Cînd a intrat în teatru, și-a zdrăngănit atît de tare sabia și pintenii, încît a atras numaidecît atenția tuturor asupra sa.

Sala uriașă de spectacol (care avea numai parter) era luminată de trei sau patru lămpi atîrnate de tavan. Ca să poți deslușì ceva în sală, trebuia mai întîi să te obișnuiești cu semiîntunericul. Teatrul s-a umplut repede. Din fund, de la galeria despărțită printr-o barieră de restul sălii și plină de o mulțime de evrei și soldați, atrași de prețul redus de intrare, se auzeau tot mai tare discuții, tuse și rîsete. De după cortina pe care erau pictate două gîște și un turn ieșind din apă ca un stîlp, se auzeau lovituri grăbite de ciocan, tropăit de picioare și fraze repezi, nedeslușite. Între scenă și sala de spectacol ședeau, cu fața spre public, vreo cinci-șase muzicanți : doi vioriști, un flautist, trombonistul și toboșarul

cu toba lui turcească — toată trupa lui Herșcu Spielmann, care cînta de obicei la nunțile evreiești.

O voce puternică a strigat de la galerie : „E timpul ! Începeți !" Alte glasuri i-au ținut hangul : „E timpul ! E timpul !" Herșcu a bătut de două ori cu notele în pupitru și după ce a făcut : „Ssst !" și-a întors privirile spre muzicanții care-și luau instrumentele în mînă. Cînd sala s-a liniștit, el a făcut o mișcare din cap și din flautul care-i era lipit de buze. În felul acesta el cînta și în același timp dirija cu ajutorul flautului. Atunci orchestra a atacat primele acorduri ale cîntecului evreiesc *Maiufes*. In sfîrșit, din culise s-a auzit gongul și cortina s-a ridicat.

Părea să fie o piesă tradusă dintr-o limbă străină cu un subiect din epoca medievală, dar ce anume voia să înfățișeze n-am putut să înțeleg. Numele cu rezonanță străină surprindeau și uimeau publicul. Pe scenă a ieșit, de pildă, un tînăr, care s-a apropiat de eroină și, punîndu-și mîna pe inimă, s-a recomandat : „Marchiză, eu sînt Fernando di Capo del Monte, nepotul vechiului dumneavoastră prieten, contele d'Arguentuel". Galeria se frămînta cuprinsă de un entuziasm de nedescris. „Așa, așa, dă-i ! se auzeau voci de la galerie. Arde-l și ia-i piuitul !"

În piesă, după cîte-mi amintesc, mai era și un preot iezuit, eminența cenușie în jurul căreia se învîrtea întreaga dramă. Glasul îi tremura afectat și rîdea mereu cu un rîs șuierător de mîrșav trădător teatral. Apoi mai apărea un tînăr nobil, descendent al unei familii străvechi. Rolul acesta îl interpreta un actor încălțat cu botfori, împintenat și îmbrăcat cu o flanelă cenușie băgată într-o pereche de pantaloni de călărie de-ai regimentului N. (după cum am aflat mai tîrziu, toate accesoriile teatrale și îmbrăcămintea fuseseră adunate cu cîteva zile înainte de spectacol de la naivii admiratori ai artei). Datorită instigării perfide a pastorului, cineva l-a calomniat pe nobilul descendent încălțat cu cizme de cauciuc și a atras asupra lui blestemul mamei. Descendentul își ia rămas bun de la iubita lui, pleacă din oraș și, zdrobit de durere, rătăcește prin păduri. Acolo, printre altele, îl ucide pe pastor. În sfîrșit, tînjind

după iubita lui, se înapoiază în oraș, și de data aceasta apare în fața publicului, bărbos, îmbrăcat într-o jachetă lungă, încins cu o frînghie, iar în mînă cu un cuțit de bucătărie. Surprinzîndu-și iubita în brațele unui prieten perfid, îi omoară pe loc pe amîndoi. Este dus la închisoare. Pe drum mai spune un monolog și, smulgîndu-se din mîinile paznicilor, se aruncă în rîu. După el se repede în mare grabă și maică-sa, care-și dă seama prea tîrziu de greșeala sa. Vărsări de sînge, monologuri interminabile pline de blesteme, nume străine — într-un cuvînt, o dramă sfîșietoare, în genul pieselor jucate de trupele de provincie.

Pe măsură ce piesa se desfășura, în mine creștea tot mai mult o încordare apăsătoare, parcă un simțămînt de rușine sau de milă pentru oamenii aceștia care se schimonoseau pe scenă. Cînd m-am uitat la vecinii mei, am descoperit că și ei aveau fețele crispate. Omul țipă, se schimonosește, se bate cu pumnii în piept, și nu-și dă seama ce impresie apăsătoare și jalnică face asupra celor ce-l privesc. Parcă-mi venea să strig : „Dar bine, omule, de ce ți-ai ales o muncă atît de grea și de ingrată ?! Dacă nu ești în stare să faci altceva, fă-te pietrar, pentru că ocupația aceasta este și mai ușoară, și mai onorabilă, și mai rentabilă decît scălîmbăiala care provoacă numai milă."

Mă uimea mai ales actorul care interpreta rolul nobilului descendent. După voce, părea să fie un om în vîrstă. Probabil că văzuse vreodată, chiar și numai în treacăt, jocul unui actor mai bun și-și întipărise în minte cinci-șase procedee artistice, pe care le exagera pînă la refuz. Așa, de pildă, în clipele cele mai tragice, el nu umbla pe scenă ca orice om, chiar dacă e zdrobit de o mare durere, ci se poticnea mereu. Își lăsa capul în piept și-și apleca trupul înainte, în poziția unei statui care stă să cadă și pe care te aștepți s-o vezi din clipă în clipă prăvălindu-se la pămînt. Dar picioarele lui făceau pe neașteptate doi pași iuți înainte, își repezea capul în sus, își rotea ochii și-și întindea în aer mîinile cu degetele răsfirate și crispate. Și totuși, dumnezeule mare, cu cîtă înfocare își juca rolul ! Nu avea perucă, dar vă rog să mă credeți că l-am văzut cum își rupea

cu adevărat părul din cap. Şi cînd se bătea cu pumnii în pieptul lui supt, răsuna teatrul, iar cei de la galerie rîdeau cu sughiţuri.

După ce s-a sfîrşit actul întîi, am ieşit să fumez o ţigară în coridorul rece. Alferov, de cum m-a văzut, s-a apropiat în fugă de mine, cu faţa radioasă, zdrăngănindu-şi pintenii.

— Am fost! Am văzut! a strigat el de departe. Una-i foarte drăguţă.

— Şi pe cine ai văzut?

— Artistele. Trei pocitanii, dar a patra — adorabilă!

— Ei, şi cum, ai şi făcut cunoştinţă cu ele?

— Încă nu. Pînă una-alta m-am uitat prin perdea. Ştii că mi-e nu ştiu cum! Mă gîndesc să-l rog pe maestrul de călărie. El nu se jeneză la chestii de astea. Uite-l colo, stă şi fumează. Să mergem la el.

Maestrul acesta de călărie era ultimul descendent al cavaleriştilor renumiţi de pe vremea războaielor de partizani şi a lui Denis Davîdov [1]. Pentru noi, chiar şi în acele timpuri îndepărtate despre care vorbesc acum, el apărea ca un vestigiu respectabil şi oarecum ciudat al trecutului. Putea să bea cantităţi uriaşe de rachiuri şi vinuri, avea o voce renumită în divizie prin sonoritatea ei, se purta faţă de femei cu o politeţe de cavaler medieval, iar cu bărbaţii, despotic. Ne-am apropiat de el.

— Dragă maestre de călărie, a zis Alferov, rîzînd cu oarecare sfială şi linguşindu-se pe lîngă el, aş vrea să fac cunoştinţă cu artistele. Se poate?

Maestrul de călărie l-a privit pieziş.

— Şi ce amestec am eu în treaba asta?

— Ştii, parcă mi-e jenă. Nu mă pricep să găsesc un pretext potrivit. Şi în general... mă jenez.

— Nu te pricepi? Dar nasul te pricepi să ţi-l ştergi singur? l-a repezit maestrul de călărie cu vocea lui groasă de bas. Du-te în culise şi spune aşa: Eu sînt sublocotenentul cutare şi cutare, dar în realitate sînt încă un ţînc. Eşti un prost, Alferuşka, tînăr şi prost. Să mergem!

---

[1] *Denis Vasilievici Davidov* (1784—1839) — erou al războiului din 1812, poet şi scriitor. Davidov a organizat şi a condus primul detaşament de partizani în luptele duse împotriva lui Napolean (n. r.).

Fericit, Alferov s-a luat după maestrul de călărie, iar eu m-am întors la locul meu în sala cu aerul înăbușitor. Herșcu a cîntat iar *Maiufes*, cortina s-a ridicat încet, poticnindu-se. În fundul scenei gesticulau doi actori, ceva mai încolo, aproape de rampă, ședea o femeie tînără cu fața întoarsă spre public. Nu apăruse în actul întîi, altfel aș fi observat-o imediat. La început, nu mi-am dat seama de ce am remarcat-o din prima clipă. Apoi, chipul ei mi s-a părut atît de cunoscut, că așteptam cu nerăbdare să-i aud glasul. „Dacă va vorbi, mă gîndeam eu, fără îndoială că-mi voi aminti de ea." Și cînd a început să vorbească, am recunoscut-o imediat pe Lidocika. Oh, cît de mult se schimbase în acești trei ani ! Nu m-ar fi surprins dacă aș fi observat numai că îmbătrînise și slăbise. Nu, era încă destul de tînără și de frumoasă ca să-l poată cuceri cît ai clipi din ochi pe veselul sublocotenent. Dar pe fața ei în gesturile ei obosite, în vocea ei nervoasă, chinuită, am descoperit vechea ei suferință ascunsă, care străbătea chiar și prin obișnuita minciună a fastului teatral. Mă despărțisem de o fată grațioasă și zburdalnică — aproape un copil — iar acum trebuia să constat, cu mirare și adîncă milă, că în fața mea se afla o femeie obosită de viață. Se vedea că suferința care i se oglindea pe față fusese dobîndită nu pe scenă, ci în culise ! Mi-am amintit fără să vreau de debutul teatral al Lidocikăi. Nu mai descopeream la dînsa nici urmă din simplitatea și naivitatea ei cuceritoare de pe vremuri. Acum se mișca nestingherită sub privirile publicului, aș putea spune chiar prea nestingherită. Zîmbea într-una, arătîndu-și afectat dinții, și ca toate artistele, fără deosebire, izbucnea în hohote de rîs forțate și inexpresive, își frîngea mîinile, scoțînd coatele în afară. M-am uitat pe program și am descoperit că numele de teatru al Lidocikăi era Verina.

Abia s-a terminat actul al treilea, că l-am și văzut pe Alferov strecurîndu-se grăbit spre mine, călcîndu-și vecinii de rînd pe picioare și zăngănindu-și sabia de genunchii lor.

— Să mergem, dragul meu, în culise. Acolo sînt toți ai noștri. Numai pe tine te mai așteptăm. Ai văzut-o

pe Verina ? Mamă, mamă ! Mi-au făgăduit să mă prezinte numaidecît. S-o atingem cu un buchet ? Ei ? Ce zici ?

Am ocolit teatrul printr-un coridor îngust şi parcă fără de sfîrşit. Am coborît şi am urcat de cîteva ori nişte scări prin cel mai adînc întuneric. Alferov, care se şi familiarizase cu întreaga clădire a teatrului, mă ducea de mînă. Am intrat în cabină — o cameră mare, umedă, cu pămînt pe jos şi cu o scară îngustă, ce dădea direct pe scenă. Două odăiţe, despărţite printr-un paravan de scînduri, serveau drept cabine, una pentru bărbaţi, cealaltă pentru femei. La început ţi-era greu să deosebeşti ceva prin norii de fum, la lumina pîlpîitoare şi ceţoasă a celor două lămpi de gaz. În cabină se înghesuia o mare mulţime de oameni. Dintre cunoscuţii mei, în afară de Alferov şi de maestrul de călărie, se mai afla aici şi medicul zemstvei, tipul desăvîrşit al cinicului vorbăreţ, care întrebuinţa expresii scabroase, dezgustătoare. Pe masa din mijlocul camerei erau împrăştiate în dezordine : sardele, mere, brînză, votcă, sticle de vin roşu şi prăjituri.

Oamenii nu se cunoşteau încă destul de bine între ei şi nici nu erau îndeajuns de beţi ca să se simtă la largul lor. De aceea, intrarea noastră a fost întîmpinată de toţi cu exclamaţii de bucurie, zgomotoase şi exagerate. Alferov m-a condus spre o canapea îngustă, împletită din nuiele, pe care se înghesuiau trei artiste, cu o atitudine neobişnuit de ceremonioasă.

Prima — o femeie în vîrstă, foarte grasă, cu o faţă caraghioasă şi plină de bunătate — mi-a plăcut foarte mult. Alferov mi-a recomandat-o : *madame* Venelskaia, iar ea, scuturîndu-mi mîna cu putere, a adăugat zîmbind : „Bătrînă comică". A doua şi-a spus numele clar şi foarte vioi : Andreeva-Dolskaia. Obrazul acestei femei cu părul negru, aspru şi creţ, cu privirea obraznică a ochilor mari, cenuşii şi cu gura de negresă, exprima fără putinţă de îndoială instinctele ei josnice. A treia era o blondă molatecă, nervoasă şi bolnăvicioasă, puţin sasie, dar drăguţă. Mîna ei, subţire şi lungă, era rece şi umedă.

Personalul masculin al trupei se deosebea prin haine ponosite și prin lipsa totală a rufăriei de corp. Prim-amorezul, foarte sigur de sine și singurul om din întreaga trupă care era ceva mai elegant, se numea Iujin. După toate aparențele, suferea de boala cronică a amorului propriu. Din expresia feței lui îți dădeai seama că e gata în orice clipă să se supere.

— Sînteți cumva rudă cu celebrul Iujin ? l-am întrebat eu, vrînd să-i fac o plăcere.

Prim-amorezul s-a supărat neîntîrziat și, băgîndu-și mîinile în buzunar, și-a scos piciorul drept înainte.

— Pentru ce adică celebru ? Pentru că joacă pe scena Teatrului imperial ? Păi dacă vreți să știți adevărul, apoi aflați că acolo nu-s decît actori lipsiți de talent !

— Oh, nu, dați-mi voie, de ce sînteți atît de sever ? l-am întrebat eu cît se poate de blînd. Acolo se dau actorului toate posibilitățile să-și dezvolte talentul, să învețe. În orice caz, așa mi se pare mie.

Nici n-am terminat bine, că Iujin a și izbucnit într-un rîs amar.

— Așa vi se pare ? a exclamat el, jignit și cu ironie. Așa vi se pare ? Și așa i se pare oricui care judecă fără să cunoască bine munca aceasta. Dumneavoastră spuneți : să învețe ! Iar eu vă spun că învățătura a nenorocit arta pură. Oare am dreptul să-mi bat joc de nervii spectatorilor, venind în fața lor cu fiecare gest, fiecare poză, învățate pe dinafară ? Halal celebritate ! Tehnică și nici urmă de sentiment !

— Dar cum așa... fără nici o pregătire ?

— Păi așa, mi-a tăiat-o scurt prim-amorezul. Foarte simplu. Eu, de pildă, nu joc niciodată la repetiții și nici nu învăț rolul pe dinafară. De ce ? Pentru că eu sînt un artist plin de nerv și joc după *inspirație*. Oh, dar parcă publicul ăsta înțelege ceva ? Da, cînd am jucat la Torjok cu Ivanov-Kozelski, atunci publicul mă aprecia și mă ovaționa. Asta pot s-o afirm sus și tare !

— Ce tot vorbești de Kozelski ? s-a amestecat o femeie. Kozelski al dumitale s-a răsuflat de mult. Ei, cînd jucam eu cu Novikov... Ăsta-i un artist adevărat ! Așa artist mai zic și eu !

— Iar eu îți spun că Novikov al dumitale este o marionetă, s-a răstit la ea grosolan prim-amorezul, făcîndu-se palid și pierzîndu-și dintr-o dată îndrăzneala afectată. Și, afară de asta, dumneata n-ai jucat niciodată cu el.

— Iar eu îți spun că ești un neobrăzat. La Torjok publicul nu numai că nu te-a ovaționat, dar a aruncat după dumneata cu mere putrede.

Cearta dintre ei cu greu a fost potolită de impresarul trupei, un om gras, cu înfățișare blajină și vicleană.

— Arseni Petrovici ! Maria Iakovlevna ! striga el în gura mare, cînd spre prim-amorez, cînd spre artistă, în timp ce aceștia se certau, repezindu-se unul la altul cu priviri pline de răutate. Pentru dumnezeu ! Pe-entru dumnezeu, vă rog ! Păi se poate ? Iar o să dea ordin poliția, ca la Riajsk, să se lase cortina. Ascultă-mă, domnule, n-am cinstea să cunosc bunul dumitale nume (a venit în fugă la mine și m-a apucat de mînecă). Poate că dumneata o să ai vreo influență asupra lor. Spune-le, spune-le să se potolească ! Și cînd te gîndești că în realitate n-o fac din răutate, nu ! Dar știi, uite ici (și-și descrise cu pumnul un cerc pe piept). Uite ici... sîngele, știi, clocotește. Artist ! Și e unul dintre cei mai deștepți oameni. Aproape că a terminat liceul. De altfel, ai binevoit să auzi cu urechile dumitale cum vorbea despre artă...

După aceea, impresarul acesta cumsecade a umblat toată seara de colo pînă colo printre noi, rugîndu-ne în șoaptă să nu dăm votcă artiștilor. Mai ales era îngrijorat de tragedianul care juca rolul nobilului descendent.

— Anciarski, dragul meu ! se ruga el. O să mă omori ! Rîndul trecut, la „Lira", abia te-au scos afară de picioare. De ce bei ? Dacă n-ai fi băut atîta votcă din asta blestemată, ai fi ajuns o podoabă a scenei rusești.

Tragedianul, un om în vîrstă, cu ochii lăcrimoși, se grima în fața oglinzii cu un creion maroniu, ronțăind un castravete.

— Nu te teme, Ivan Ivanovici, l-a liniștit el pe impresar. Anciarski n-o să te lase în pană. Anciarski își cu-

noaște măsura, dar noi, tragedienii, nu putem trăi fără asta. Avem nevoie de senzații tari.

În aceeași clipă, a fost chemat pe scenă și a început să urce scara cu pași nesiguri. De sus cobora Lidocika, într-o mînă cu o geantă cu șnur lung și cu cealaltă mînă ținîndu-și rochia.

Mi-e greu să descriu expresia de pe chipul ei, cînd m-a văzut (eu m-am repezit în întîmpinarea ei). Pe față i se citea efortul pe care-l făcea să-și scruteze trecutul, nedumirirea, neliniștea și bucuria, care toate se aprinseseră într-o clipă, ca să se stingă tot într-o clipă, înlocuite de o expresie de severitate rece.

— Lidia Mihailovna, am spus emoționat, privind-o drept în ochi. Lidia Mihailovna, în ce ciudate împrejurări ne întîlnim!

Sprîncenele autoritare ale Lidocikăi s-au încruntat dușmănos.

— Da, parcă ne cunoaștem puțin, a zis ea. Numai că nu văd nimic ciudat în întîlnirea noastră.

Și, întorcîndu-mi spatele, s-a dus spre artistele care ședeau pe divan. Pe vremea aceea, nu prea cunoșteam viața, și răceala ei m-a *jignit foarte* mult, cu atît mai mult cu cît scena aceasta se petrecea în fața unor numeroși spectatori care au izbucnit într-un rîs înfundat. „Pentru ce m-a repezit așa? mă gîndeam eu, uluit. Mi se pare că în afară de bucuria revederii n-am mai exprimat nimic!"

În timpul acesta, Alferov, zdrăngănindu-și pintenii, turuia fără-ncetare, înșirînd Lidocikăi niște absurdități îngrozitoare: „Acea înaltă desfătare, pe care au *simțit-o* toți spectatorii, care o priveau pe aceea care a știut să întruchipeze..." În cele din urmă s-a încurcat atît de rău în fatalele „care", încît s-a rușinat și și-a întrerupt brusc litania, cerînd cu voce tare să se aducă șampanie.

Dopurile au început să sară, pocnind, oamenii și-au apropiat scaunele de masă, și cabina s-a umplut curînd de vuietul vocilor bărbătești și femeiești. Doctorul își împroșca în stînga și în dreapta anecdotele, ca un cîine scăpat din lanț; pereții de scînduri ai cabinei se scuturau de rîsul maestrului de călărie. Alferov se agita fără rost, plin de entuziasm, femeile se îmbujoraseră repede

la față, aprinseseră țigări și luaseră poze degajate. Toți vorbeau deodată și nici unul nu-l asculta pe celălalt Numai Lidocika rămăsese serioasă și tăcută. Am încercat zadarnic să-i întîlnesc privirea. Aș fi vrut să-i spun atît de multe ! Privirea ei aluneca peste mine ca peste un obiect neînsuflețit. La amabilitățile lui Alferov nu socotea de cuviință să răspundă.

Cu cît se înteția hărmălaia stîrnită de „talente și de admiratori" cu atît mai mult se neliniștea impresarul.

— Domnilor, vă rog să vorbiți mai încet ! Vă rog, mai încet, domnilor ! Doar în ultimul act este scena cea mai tragică !... Pentru dumnezeu ! O să stricați tot efectul, domnilor ! Vă aude lumea din sală !...

Dar, deodată, în clipele cele mai tragice ale dramei, din sala de spectacol a străbătut pînă la noi o explozie frenetică de rîs și de aplauze. Toți s-au uitat nedumiriți unii la alții. Dar vai, asta nu însemna altceva decît că Anciarski, „care-și cunoștea măsura", nu putea să se ridice de pe scaun, în ciuda sforțărilor celor doi gardieni din piesă. Cînd a apărut, în sfîrșit, în capul scării dinspre cabină, impresarul s-a repezit la el, gîfîind de furie, blestemîndu-l și înjurîndu-l.

— Nenorocitule ! Bețivule ! Ce mi-ai făcut ? ! urla el, amenințîndu-l cu pumnul. Ai fi crăpat de foame fără mine ! Te-am cules din noroi, iar dumneata... oh, cît de nemernic ești ! Cît de josnic e ceea ce faci ! Bețivule !...

— Prietene, l-a întrerupt Anciarski, înduioșat. M-a copleșit dulcea greutate a laurilor. Lasă-mă...

După ce a aruncat o privire în jurul său, a căzut istovit pe un scaun de lîngă mine și, acoperindu-și fața cu palmele, a izbucnit într-un plîns amar.

— Nimeni nu mă înțelege, l-am auzit eu spunînd printre hohotele de plîns, iar cineva de la celălalt capăt al mesei a început să cînte cît îl ținea gura :

Și milă nu îi este de mine nimănui...

— Știți de ce se prăpădește așa cu firea ? a zis artista cu părul negru, care părea să fie o persoană neastîmpărată și capricioasă. Săptămîna trecută i-a fugit nevasta.

— Nevasta ? Să fie cu putință ? am întrebat eu, plin de milă.

— Păi da, nevasta. Nevasta lui teatrală.

— Cum așa, teatrală ?

— Oh, ce naiv ești ! Domnilor, priviți-l pe dumnealui cît este de naiv ! Nu știe ce este o nevastă teatrală !

Unii s-au întors curioși spre mine. Nu știu de ce, dar m-am rușinat.

— Asta vă miră ? mi-a spus, trufaș, prim-amorezul (mi se pare că m-a numit chiar și tinere). Noi sîntem slujitori liberi ai artei, nu funcționari la consistoriu, și de aceea niciodată nu aruncăm peste relațiile noastre cu o femeie vălul minciunii rituale. În cercul nostru se iubește cînd dorești și cît poftești. Iar nevasta teatrală este numai așa, o denumire. Pentru mine, nevastă teatrală este femeia de care, în afară de anumite legături fiziologice, mă leagă interese scenice...

A vorbit vreme îndelungată despre subiectul acesta, dar eu nu-l mai ascultam. Mă neliniștea ceea ce se petrecea, în zgomotul și rîsul general, la celălalt capăt al mesei, între Alferov și Lidocika. După sprîncenele ei încruntate și după gura ei crispată într-un acces de mînie, mi-am dat seama că era jignită. Alferov, amețit binișor de băutură, se legăna fără vlagă pe scaun înainte și înapoi, străduindu-se să-și ridice pleoapele care i se închideau fără voie.

— Ascultă, am auzit-o pe Lidocika, spunînd cu o voce enervată, dar stăpînită, dumneata nu ești în stare să mă jignești. Am auzit murdării și mai mari. Dar nu poți înțelege că eu nu vreau să stau de vorbă cu dumneata ?

Alferov se legăna pe scaun.

— C-cum nu sînt în stare ? Tot nu ne aude nimeni... Eu zic din toată inima : locuință, cai și toate astea... Înțelegi ? Îți cer ceva ?... Nimic ! Nici măcar atîtica ! Pe urmă, poate cîndva, pentru purtarea mea bună... dar acum n-nimic ! *L'appétit vient en mangeant.*[1] Tu de ce tragi cu urechea ? m-a amenințat el cu degetul, zîmbind prin aburul beției lui, cînd a observat că mă uit la el.

[1] Pofta vine mîncînd (fr.) (n. t.).

Atunci m-a privit și Lidocika, și ochii i s-au aprins de indignare.

— Spuneți, vă rog, a exclamat ea, ridicînd intenționat vocea, așa ca s-o audă toți. Așa vă purtați cu toate femeile necunoscute sau numai cu acelea pe care nu le apără nici un bărbat ?

Alferov a rămas cu gura căscată. Din toate părțile au început să curgă întrebări.

— Ce s-a întîmplat ? Ce este ? Cine a fost jignit ?

— Ia te uită ce susceptibilitate ! a izbucnit în rîs veninos, de partea cealaltă a mesei, artista cu părul negru. Parcă ar mai avea ce pierde !

Lidocika s-a uitat la ea cu ochi scînteietori. Într-o clipă, s-a făcut palidă la față și în clipa următoare obrajii i s-au acoperit cu pete roșii, aprinse.

— N-o să pierd nimic, *madame* Dolskaia, a strigat ea, dar renumele scandalos al trupelor noastre ambulante va fi și mai răsunător... Uite, domnul acesta îi acordă unei artiste numai atîta respect, încît chiar de la primul cuvînt pe care-l schimbă cu ea îi propune s-o întrețină. Ce altă jignire vă mai trebuie ca să puteți înțelege despre ce e vorba ?

Atunci, în cabină s-a iscat deodată o hărmălaie de neînchipuit. Artistele au început să strige toate în același timp, bărbații au început să se înjure între ei, amintindu-și unul altuia vechile răfuieli legate de diurne și beneficii. Se învinuiau reciproc de hoție și lipsă de talent. Medicul zemstvei s-a aplecat peste masă și, făcîndu-și mîinile pîlnie la gură, a strigat cu voce ascuțită : „Pe el ! Mușcă-l ! Pe el !" Anciarski adormise pe scaun. Deșteptat de zgomot, s-a ridicat și s-a apropiat, împleticindu-se, de Lidocika. Aceasta se afla în mijlocul grupului de actori care vociferau.

— Copila mea ! a început Anciarski să urle, deschizînd larg brațele. Dumnezeiască Ofelia ! Apleacă-ți capul de martiră pe pieptul meu sfîșiat de durere și hai să plîngem împreună !...

Dar Lidocika era gata să leșine. M-am apropiat în fugă de ea, l-am dat la o parte pe tragedian și am apucat-o de mînă. Ea a pornit după mine, fără să-și dea seama ce face, tremurînd de enervare. Niște mîini bine-

voitoare i-au aruncat pe umeri șalul și mantila și am ieșit împreună în stradă. Nu știu dacă Lidocika a auzit, dar din cabină, în urma noastră, s-a revărsat o adevărată ploaie de insulte.

— Parcă n-am cunoaște-o pe păcătoasa asta de Verina ! țipa strident, mai tare decît toți, Dolskaia. Face pe mironosița oropsită, parcă la Tiflis n-ar fi avut un copil !

Fulgi mari de zăpadă cădeau fără zgomot pe pămînt, licărind ca niște stele în întunericul nopții. Pe stratul moale de zăpadă proaspătă pășeai ca pe un covor pufos.

— De ce taci ? m-a întrebat, enervată, Lidocika, după ce ne-am îndepărtat cu vreo sută de pași de teatru.

— Ce-aș putea să spun ? am dat eu din umeri.

Ea a rîs forțat.

— Și închipuie-ți că eu eram convinsă c-o să izbucnești într-o nobilă indignare din cauza acestui scandal. Mai adineauri m-ai întîmpinat cu o atitudine atît de tragică !... *În ce ciudate împrejurări ne întîlnim !* Oh ! Mi-am dat seama bine de ceea ce voia să spună exclamația dumitale, cu toate că poate ți-a scăpat fără să vrei. „Înainte erai o femeie din societatea mea — ai vrut să spui — și mă purtam față de tine cu respectul convențional la care mă obliga cunoștința noastră. Acum te întîlnesc iar — artistă. Pentru banii mei tu trebuie să mă distrezi două ore încheiate. Te rog să nu-ți închipui că ne aflăm pe picior de egalitate."

O înțelegeam pe Lidocika. Avea nevoie de un pretext, ca să-și verse furia care clocotea în ea, și de aceea am tăcut. Dar pesemne că tăcerea mea o enerva și mai mult.

— Și iată că apari în culise... „Artistă ! Ei, asta-i interesant ! Moravuri ușoare, convorbiri vesele și amoruri ieftine !" Face să cunoști toate astea mai îndeaproape ! Dumneata ai avut totuși un scop destul de cuviincios. Dar omul acela josnic a venit numai ca să... Și iată ce-ți spun eu. Voi ați venit să ne priviți ca pe o adunătură amuzantă. Ei bine, după părerea mea, adunătura aceasta este mai curată și mai bună decît voi toți, care aveți pantalonii călcați la dungă și sînteți pomădați și desfrînați. Ne-ai văzut mai înainte ce scandal făceam, cum

beam votcă, şi cum ne înjuram unii pe alţii şi primeam pomeni ? Ei şi ? În schimb, n-ai văzut cum toţi actorii aceştia ambulanţi, flămînzi îşi amanetează ultimele paltoane, ca să-l ajute pe colegul bolnav ! N-ai văzut nici cum iscusitul impresar ne înşală la socoteli ca pe nişte copii creduli, ca pe nişte oi ! Şi nici nu poţi să-ţi închipui cît de mult suferă fiecare dintre noi din cauza curiozităţii voastre dispreţuitoare şi destrăbălate. Oh, cît de mult vă urăsc pe voi, protectorii artei, pe voi, Mecena din culise ! E de o sută de ori mai bine să ne înecăm în propriul nostru noroi decît să primim favorurile voastre ticăloase. Rămîi cu bine. Iată portiţa locuinţei mele. Îţi mulţumesc pentru amabilitatea dumitale, cu toate că aş fi nimerit şi singură drumul.

A deschis portiţa şi a luat-o înainte, fără să mai întoarcă capul.

— Lidia Mihailovna ! am strigat eu, întinzînd mîinile spre ea. E cu putinţă să ne despărţim în felul acesta ? Adu-ţi aminte că am fost totdeauna prieteni.

Ea s-a oprit.

— Despre ce am mai putea vorbi ? Parcă ai ceva comun cu o comediantă hoinară ? Totuşi, dacă doreşti cu tot dinadinsul să te informezi pînă la capăt asupra noastră, atunci intră. Cel puţin vei vedea cum trăim. De ce te-ai oprit ? Nu te teme, eu n-am soţ teatral.

Cuvintele ei erau tot tăioase, dar tonul se mai îmblînzise. Probabil că dorinţa violentă de a jigni şi de a se simţi jignită se domolise, iar blîndeţea mea o dezarma.

Am intrat în casă. Lidocika avea o cameră — dacă asta se putea numi cameră ! Ferestre nespus de mici, tavan scund şi strîmb cu grinzi în interior, pereţii văruiţi, vineţi de igrasie, un pat îngust de fier şi o masă cu oglindă acoperită cu un ştergar brodat. Lidocika a aprins o lampă murdară, fără abajur şi s-a prăbuşit istovită pe scaun. Şi-a întins pe genunchi mîinile vlăguite, iar ochii ei obosiţi şi trişti s-au aţintit asupra luminii lămpii. Expresia chinuită a chipului ei mă impresionă acum şi mai mult decît la teatru. Fără să vreau, împins de milă, m-am apropiat de dînsa, am luat uşor una din mînuţele ei palide şi subţiri şi am dus-o la buze. Şi

deodată — poate din cauza mîngîierii mele sau a nervilor ei obosiți, care nu mai rezistau — Lidocika s-a aruncat năvalnic cu fața la pieptul meu, m-a luat de gît și a început să plîngă cu hohote, cutremurîndu-se toată. Știți că întotdeauna se întîmplă așa: mocnește, mocnește în om o durere veche, neîmpărtășită, și cînd izbucnește, nu poți să-ți mai stăpînești lacrimile. Și atunci, Lidocika, plîngînd isteric și sărutîndu-mi mîinile, mi-a spus povestea tristei sale vieți.

După vizita noastră din Moscova la Slavinski, ea s-a întors cu bine acasă. Poate că pasiunea ei pentru teatru s-ar fi sfîrșit aici, fără urmări nefaste, dacă nu s-ar fi întîlnit cu o fostă prietenă, colegă de liceu — artistă de provincie. Numai dumnezeu știe ce a determinat-o pe această artistă de provincie să se laude cu viața pe care o ducea. Poate că prostia înnăscută și lipsa de sensibilitate și de scrupule, poate nevoia femeiască de a se făli, sau poate intenția unei ratate de a face rău. Oricum, întîlnirea cu prietena aceasta a hotărît soarta Lidocikăi. Ea s-a angajat la un teatru. La început vedea totul în roz. Latura reală a vieții ei, adică sărăcia, foamea, datoriile, ambianța jalnică a lumii artistice — nu existau pentru ea. Dar, curînd, în artă s-a amestecat și dragostea. Soarta i-a scos în cale un actor. Nu-i spun numele — este și acum destul de cunoscut. Omul acesta este un mincinos frumos, care rostește cuvinte pline de căldură și are inima rece. El se socotea unul dintre „Kean" [1]-ii ruși, era plin de ciudățenii și capricii artistice, iar Lidocika trebuia să-l admire și să descopere licăriri de geniu în manifestările lui animalice. Cînd Lidocika i-a spus că va naște peste trei luni, a părăsit-o ca un hoț, pe furiș, lăsînd-o în voia soartei. Copilul a murit. Ce a urmat după aceea? Un șir de zile triste, de aplauze jalnice seara, de orgii nocturne... S-a obișnuit să bea. Așa cel puțin dorul de totdeauna nu-i mai rodea inima. Părinții au asaltat-o la început cu scrisori și poate că s-ar fi întors la ei, dar după nașterea copilului a oprit-o de la pasul acesta mîndria care o caracteriza. Dacă nu se dusese mai din vreme la părinții ei, înainte

[1] *Kean Edmond* (1787—1833) — celebru artist dramatic englez (n. r.).

de a se întîmpla ceea ce se întîmplase, cum putea s-o facă acum, silită de situaţia ei grea ? În această ciudată mîndrie am recunoscut-o pe Lidocika de altădată.

— Te rog, dragul meu, să mă ierţi pentru ceea ce ţi-am spus pe drum, a zis ea, privindu-mă implorător cu ochii ei minunaţi. Sufeream prea mult. De cum te-am văzut, mi-am amintit de tot trecutul meu, atît de frumos, neîntinat de nimic. Şi să nu crezi ce am spus despre artişti. Voiam să te necăjesc, să-mi descarc furia. Ţi-aduci aminte cînd am fost împreună la Moscova, la Slavinski ? A avut de o mie de ori dreptate ! Cu toate că, n-am ce zice, şi el e o poamă bună... Numai că nu e vorba numai de o cale spinoasă, ci şi de o neîncetată mîrşăvie. Nu trece o zi fără să nu mă jignească cineva. Aş părăsi numaidecît scena asta blestemată, dar parcă pot ? Eu i-am făcut pe ai mei să afle totul, mă înţelegi, totul ! Mi-am tăiat toate punţile. Cu ce obraz aş apărea acum în faţa lor ? Dar parcă aş putea chiar şi numai să mă gîndesc la aşa ceva ? Parcă aş putea ? Pentru dumnezeu, spune-mi, aş putea ?

Întrebările ei grăbite erau atît de insistente şi aştepta cu atîta înfrigurare răspunsul meu, încît mi-am dat seama cît de stăruitor o chinuia gîndul întoarcerii acasă. Eu mă străduiam din răsputeri s-o liniştesc cu vorbe simple şi sincere. Îi spuneam nu numai că poate, dar e chiar datoare să se întoarcă la bătrînii ei părinţi, că acuma, cînd e bolnavă şi chinuită, lor le e de două ori mai dragă, pentru că un copil bolnav îi e mai drag mamei sale. Că nu este niciodată prea tîrziu să se odihnească, organic şi moral, de viaţa aceasta plină de greutăţi.

Lidocika mă asculta foarte atentă, fără să-mi lase mîna dintr-a ei, suspinînd din cînd în cînd adînc şi întretăiat, ca un copil care a plîns prea mult. Ochii ei, încă umezi de lacrimi, au început să strălucească învioraţi de o nădejde plină de fericire. Fără să ştim cum, am început să ne amintim de trecutul nostru comun şi am stat mult timp unul lîngă altul, apropiindu-ne scaunele, uitînd de întîmplările din seara aceea, întrebîndu-ne şi răspunzîndu-ne fără să obosim, ca un frate cu o soră după o lungă despărţire. Lidocika ba rîdea cu un rîs sfios de

copil, ba suspina. Parcă nu-i venea să creadă în sentimentele care o frămîntau în clipele acelea. În sfîrşit, cînd flacăra lămpii ameninţa să se stingă, mi-am venit în fire şi mi-am luat rămas bun.

— Te aştept mîine, mi-a spus Lidocika, strîngîndu-mi tare mîna. Ţine minte : cum o să hotărăşti, aşa o să fac. Am o încredere atît de mare în dumneata, încît aş primi cu uşurinţă chiar să mă şi ajuţi.

Şi în noaptea aceasta, la fel ca atunci, cu cîţiva ani în urmă, după despărţirea mea de Lidocika, n-am adormit multă vreme, gîndindu-mă iar s-o cer de nevastă. Mă mişcase povestea vieţii ei de hoinară fără căpătîi şi doream din toată inima să-i dau putinţa să se odihnească, s-o alint şi s-o liniştesc. „O femeie care a suferit mult ştie să şi iubească, mă gîndeam eu, răsucindu-mă în pat de pe o parte pe alta. Va fi nevasta şi mama cea mai duioasă. Şi fără îndoială că, dacă va fi nevasta mea, nimeni nu va îndrăzni să-i reproşeze viaţa ruşinoasă din trecut."

Acestea mi-erau gîndurile, pentru că pînă atunci nu mai întîlnisem oameni ca Lidocika. Dar a doua zi s-a întîmplat ceva neaşteptat, ceva ciudat după părerea mea de atunci, ceva prostesc. Aţi auzit vreodată, domnilor, cum se înalţă în biserică rugăciunea : „pentru orice suflet creştin îndurerat şi înrăit, care năzuieşte spre mîngîierea lui Cristos" ? Iată că Lidocika făcea parte tocmai din aceşti îndureraţi şi înrăiţi. Aceştia sînt oamenii dezechilibraţi. Soarta îi hărţuieşte fără răgaz şi în cele din urmă îi schilodeşte sufleteşte şi-i înrăieşte atît de mult, încît ţi-e greu să-i mai recunoşti. Au multă sensibilitate, gingăşie, sînt miloşi, gata să se sacrifice pentru altul, au bunătate sufletească, dar, pe de altă parte, sînt stăpîniţi de o mîndrie drăcească, o mîndrie absurdă, plină de susceptibilităţi, de neîncredere în ei înşişi şi în oameni, au tendinţa de a-şi diseca propriile lor sentimente şi mai ales sînt dominaţi de un sentiment de ruşine, nefiresc, stupid. Într-o clipă anumită un om ca acesta vă dă şi sufletul din el, vă pune la picioare tot ce are mai curat şi mai drag. Dar dacă trece clipa aceea, începe să vă urască din cauza destăinuirilor pe care vi le-a făcut şi se grăbeşte să vă jignească, pentru ca să se

liniștească. Mai tîrziu, mi-am dat seama că și Lidocika făcea parte dintre oamenii aceștia oropsiți de soartă.

În dimineața următoare a venit la mine ordonanța lui Alferov, Kirill (sublocotenentul nu fusese toată noaptea acasă). Cînd mi-a întins un bilet, am tresărit.

— De la cine ? l-am întrebat eu.

— Nu știu, înălțimea-voastră. L-a adus un ovreiaș. Spunea că nu-i nevoie de răspuns și a luat-o la picior.

Biletul era de la Lidocika.

„Stimate Nikolai Arkadievici, scria Lidocika. Cred că te rușinezi tot atît de mult ca și mine de ceea ce s-a petrecut ieri între noi. Tot ceea ce ți-am spus se datorește numai unei slăbiciuni trecătoare a nervilor mei. Oricît de magnifică ar fi cumințenia dumitale, eu prefer libertatea mea și arta mea dragă, pe care o voi sluji ca și ceilalți, fără să filozofez și fără s-o condamn. Îți scriu în grabă, pentru că mă așteaptă caii lui Alferov. Repet că, în afară de o jenă reciprocă, între noi nu poate fi nimic altceva."

M-am uitat la ceas. Trecuse mult de amiază. M-am îmbrăcat în grabă și am pornit în căutarea Lidocikăi. La locuința ei, o evreică bătrînă și soioasă mi-a spus că „domnișoara a plecat adineauri cu trăsura. Și cei doi cai de la trăsură erau așa de frumoși, de parcă ar fi fost ai guvernatorului." M-aș fi gîndit mult și bine unde s-o caut, dacă nu mi-ar fi venit în minte să trec pe la teatru. Într-adevăr, chiar înainte de a intra în cabină, am auzit dinăuntru hărmălaia unei societăți numeroase. Am deschis ușa și iată ce am văzut : în mijlocul camerei, pe masa acoperită de sticle de șampanie, goale și pline, stătea Lidocika, îmbujorată la față, cu părul răvășit, cu un pocal în mîna ridicată. În jurul ei se înghesuiau stînd jos și în picioare : Alferov, doctorul, maestrul de călărie și încă vreo cinci-șase inși dintre trîntorii orașului nostru. In fundul camerei, uitîndu-se cu nedumirire și cu o oarecare îngrijorare la cele ce se petreceau, stăteau artiștii. Nimeni nu m-a luat în seamă, pentru că atenția tuturor era absorbită de ceea ce cînta în clipa aceea Lidocika, făcînd gesturi expresive de pe estrada ei.

La ce masă-am fost poftiți !
Cu ce vin am fost serviți !
Și-am băut, băut, băut,
Că de noi n-am mai știut.

Și-am ajuns acolo, că
Zău, sînt gata... gata să...
Hahaha ! Și hihihi !
Despre asta n-oi vorbi...

Și ochii noștri s-au întîlnit. Într-o clipă ea s-a făcut palidă, s-a clătinat, și pocalul s-a rostogolit cu clinchet pe podea. Toți s-au întors spre mine.

— Domnilor, a strigat Lidocika, cu o scînteiere răutăcioasă în ochi. Cine vrea să bea vin din pantoful meu ?

— Eu ! Eu ! Eu ! au răsunat în același timp cîteva voci.

— Toți deodată nu se poate. Alferov, scoate-l !...

Și ea și-a întins piciorul ei mic spre Alferov. Acesta a scos pantoful și a pus în el un pocal de vin.

— Să bem în sănătatea lui Nikolai Arkadievici, a continuat, nervoasă, Lidocika. Ieri noapte m-a îndemnat să merg pe calea mîntuirii. Trăiască tinerii virtuoși !

— U-r-r-r-r-a ! au urlat chefliii.

— N-are totuși gust prost ! a strigat doctorul, mai tare decît toți ceilalți. Merită să-l răsplătiți cu vin !

M-a cuprins furia.

— Te felicit, Lidia Mihailovna, am spus eu, plecîndu-mă adînc, cu ironie, în fața ei. Ești, într-adevăr, o excelentă artistă, dar eu abia acum am înțeles ce anume te-a îndemnat să faci teatru.

Am ieșit din cabină, petrecut de rîsul general. De altfel, totul mi-era atît de indiferent ! Adevăratul substrat al acestei scene prostești nu-l cunoștea nimeni, cu toate că rolul caraghios îl jucam, în orice caz, eu... Ce să mai spun ! Un rol răutăcios, răzbunător și nedrept...

1894

LA MENAJERIE

În menajeria ambulantă a lui Johann Müller, înjghebată în grabă din scînduri, paznicii nu aprinseseră încă lămpile pentru spectacolul de seară. Pretutindeni domnea o penumbră apăsătoare. Gratiile de fier, cuştile, balustradele, băncile, stîlpii susţinători ai acoperişului, căzile cu apă şi lăzile cu nisip păreau în lumina tot mai slabă a amurgului de toamnă îngrămădite claie peste grămadă fără nici o noimă. Aerul era îmbîcsit de duhoarea pătrunzătoare a fiarelor mărunte : vulpi, jderi şi rîşi, îmbinată cu miros de găinaţ şi de carne crudă, stricată.

Animalele captive moţăiau în cuştile lor, tremurînd de frig şi ghemuindu-se unele într-altele. Era ora cînd se odihneau de curiozitatea plictisitoare a publicului.

Papagalii galbeni şi cenuşii, cu cozile roşii, stăteau zbîrliţi pe stinghiuţele de care erau legaţi cu lănţişoare. Un elefant mare şi bătrîn, părînd de departe, în întuneric, o stîncă informă, picotea, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, ba desfăcîndu-şi, ba strîngîndu-şi trompa elastică. Maimuţele se îngrămădiseră laolaltă în colţul cel mai îndepărtat al lăcaşului lor. Unele stăteau îmbrăţişate, altele se culcaseră pe jos, cu capul pe genunchii celor de lîngă ele. Cu figurile lor pline de supunere şi tristeţe, semănau mai mult decît oricînd cu oamenii. Într-un capăt al menajeriei, pe o bară joasă de lemn, şedea un vultur bătrîn, jumulit şi gîrbovit. Nu dormea. Ochii lui nemişcaţi priveau în întuneric cu aceeaşi ură neîmpăcată şi mîndră de totdeauna.

Tăcerea grea, apăsătoare era tulburată cînd şi cînd de sunete ciudate. Cîte un oftat prelung izbucnea parcă dintr-un piept uriaş, ori se auzea un geamăt sau hohotul sacadat al hienei înnebunite, care se îmbolnăvise de curînd şi se învîrtea de ore întregi pe loc, cu o iuţeală ameţitoare, pînă cînd se prăbuşea la pămînt sleită de puteri.

Leul dormea, schelălăind încetişor în somn, ca un cîine care aiurează. Una din labele lui galbene şi puternice, băgată printre gratiile uşiţei pe unde se zvîrle înăuntru hrana, atîrna neglijent în afară. Îşi ghemuise capul în cealaltă labă, îndoită, şi de sus i se zărea numai coama deasă şi întunecată. Lîngă el, strînsă ghem ca o pisică aţipită, dormea leoaica lui. Somnul lui Cezar era agitat ; animalul tresărea uneori. Din nările lui largi ieşeau nori de aburi fierbinţi.

Cezar visa ceva tulburător, dar plin de farmec.

Se făcea că, după arşiţa zilei, peste pustiul răcorit se înalţă discul uriaş şi strălucitor al lunii şi deşertul se înviorează, se trezeşte, prinde a vorbi cu milioane de glasuri. Se trezeşte şi el, stăpînul deşertului, şi iese cu paşi domoli din hăţişul în care-l alungase soarele de amiază, după un ospăţ sîngeros şi după ce-şi potolise setea în pîrîu, şi unde dormise la umbră, pînă la căderea nopţii. Ce întindere nemărginită se aşterne dinaintea lui ! În afară de cerul albastru şi pustiul fără de hotar nu mai vezi nimic. El trage în pieptul său puternic aerul răcorit al serii, şi răcnetul lui asurzitor, regesc, zguduie deodată văzduhul pustiului. Tot ce-i viu amuţeşte, cuprins de groază. Forăind şi tropăind, zoresc prin deşert turme speriate de antilope şi zebre...

Leul se furişează spre pîrîul unde se adapă în fiecare zi turme de bivoli şi se ascunde printre bolovani. Nici un muşchi al trupului său catifelat nu se clinteşte, dar stă ghemuit, gata să facă un salt uriaş. De departe se aude un tropăit înfundat. Pămîntul tresare şi duduie sub copitele grele — sînt bivolii care vin la adăpătoare. Înaintaşii adulmecă neliniştiţi pămîntul, lovindu-se cu cozile peste şolduri. Leul nu se clinteşte, dar picioarele lui dinapoi, ca două arcuri de oţel, sînt gata să se destindă într-o clipă, cu o repeziciune uluitoare.

În sfîrșit, turma s-a adăpat și a pornit pe drumul de-ntoarcere. Cezar și-a ales victima : un tăuraș negru, tînăr, cu un grumaz numai mușchi. Ușor, fără zgomot, leul se avîntă în sus. Un salt — și e în spinarea bivolului, cu labele din spate înfipte în crupă, iar cu cele din față încleștate adînc în mușchii grumazului. Bivolul o ia razna, îngrozit și turbat de durere și spaimă, sare, încercînd zadarnic să arunce din spate povara înfricoșătoare, dar după cîteva clipe se prăbușește în nisip cu șira spinării sfîrtecată. Botul lui Cezar aburește de sînge fierbinte, și deșertul se cutremură iar de la un capăt la altul de răcnetul lui victorios, de stăpîn.

Cezar schelălăie în cușca sa și pe dinaintea ochilor lui închiși se deapănă un alt vis.

Iată-l în fața gardului grozav de înalt, trainic, plin de cuie ascuțite, care împrejmuiește o herghelie. Leul se lasă puțin la pămînt, face un salt și iată-l în ocol. Sub un șopron, caii se înghesuie unii într-alții. Pielea ca de atlaz le tremură mărunt de teamă. Leul se năpustește asupra lor, dar în aceeași clipă se trezesc paznicii. Răsună focuri de armă, oamenii aleargă, strigînd și chiuind. Dar Cezar nu vrea să-și lase prada. A apucat un mînz de ceafă și-l tîrăște spre gard. Mînia și gustul sîngelui fierbinte de cal îi înzecesc puterea. Cu o mișcare scurtă a capului său viguros își aruncă animalul în spinare, sare gardul cu el și piere în bezna nopții.

Paznicul a aprins lampa. Lumina ei cade pe ochii lui Cezar și-l trezește. Multă vreme, leul nu izbutește să-și vină în fire. Mai simte pe limbă gustul de sînge proaspăt. Dar cînd își dă seama unde se află, sare în picioare și răcnește atît de înfricoșător, cum maimuțelor, lamei și zebrelor, care tresar mereu la răgetele leului, nu le mai fusese dat să audă. Leoaica se trezește și ea și, fără să se ridice, își alătură glasul de al lui.

Cezar nu-și mai amintește ce anume a visat, dar niciodată pînă atunci cușca asta strîmtă, cu gratii, lămpile acestea nesuferite și siluetele omenești nu i s-au părut atît de supărătoare. Aleargă dintr-un colț într-altul, mîrîie furios la leoaică de cîte ori se împiedică de ea și se oprește numai ca să-și trîmbițeze într-un răcnet tur-

bat întreaga lui mînie neputincioasă, dar înfricoşătoare de Cezar întemniţat.

— Poftiţi, domnilor ! Începem prezentarea animalelor. Poftiţi ! strigă la intrare un paznic neamţ.

Vreo zece-douăsprezece cucoane cu copii şi guvernante, cîţiva liceeni şi elevi-ofiţeri, precum şi vreo treizeci de bărbaţi elegant îmbrăcaţi se apropie şi-l înconjoară pe paznic. Restul publicului se uită din fund, de după balustradă. Paznicul, cu spatele spre prima cuşcă şi bătînd cu un beţişor în gratii, începe explicaţiile :

— Iată un porc spinos american. Trupul lui e acoperit cu ţepi lungi şi ascuţiţi, pe care-i leapădă cînd e urmărit şi astfel se apără de duşmani...

Îşi debitează explicaţiile cu o voce monotonă şi cu totul nepăsătoare faţă de animalul în cauză. Apoi trece la cuşca următoare.

— Aici vedeţi pantera neagră sau „moartea neagră", căreia i se mai spune şi săpătoarea de morminte. Dezgroapă cadavrele şi le mănîncă cu piele, cu oase şi chiar cu păr cu tot. Daţi-vă puţin la o parte, domnilor. Copiii nu văd...

Spectatorii se apleacă spre cuşcă, dar în afară de doi ochi verzi, care ard în fundul cuştii, nu mai zăreşti nimic.

— Poate că înăuntru nu-i nici o panteră, spune cineva din spate.

După aceea, paznicul prezintă hamadrilla [1], care „iese la plimbare pe lună, iar dacă nu e lună iese la plimbare şi fără lună şi mănîncă ouă de crocodil". Apoi arată „şarpele Keilon, de pe insula Ceylon", care se află într-o ladă. Şarpele nu-i veninos, striveşte victima, strîngînd-o între inelele trupului său, dar nu poate fi văzut, fiindcă „dacă lada deschis, şarpele repede fugit".

În sfîrşit, mulţimea se opreşte în faţa cuştii leului.

— Iată un leu african. Îl cheamă Cezar. Costă douăzeci şi cinci de mii de mărci, iar leoaica lui, alte unsprezece mii, urmează paznicul cu glasul său tărăgănat.

[1] Maimuţă mare din grupul pavianilor (n. r.).

Apoi în mîna lui apare ca prin farmec o cană de tablă şi, zăngănind monezile de aramă din ea, o întinde spre public, spunînd :

— Îndată va începe un spectacol strălucit : îmblînzirea leilor şi hrănirea fiarelor sălbatece. Donaţi, domnilor, care cît puteţi, în folosul slujbaşilor menajeriei.

În acelaşi timp, cu cealaltă mînă sună un clopoţel, anunţînd începutul spectacolului. Zece muzicanţi evrei intonează un marş vioi.

— Karlchen, a sunat, zice o nemţoaică bătrînă şi curăţică, ieşind de la ghişeul casei şi deschizînd uşa spre cabina unde se îmbracă îmblînzitorul.

— Numaidecît, răspunde Karlchen. Mamă, închide uşa, trage !

Karl Müller, fratele stăpînului menajeriei, stă în faţa oglinzii din cabina mică de scînduri, îmbrăcat cu un tricou roz şi încins cu o eşarfă de catifea roşie. Fratele său mai mare, Johann, şade lîngă el, urmărindu-l cu atenţie cum se îmbracă şi întinzîndu-i lucrurile de care are nevoie. Johann şchioapătă rău (un leu domesticit i-a schilodit piciorul drept) şi nu apare niciodată ca îmblînzitor, ci doar îi dă fratelui său, în cuşcă, cercurile, focul bengal şi pistoalele.

— Ia fardul, îi spune Johann, întinzîndu-i lui Karl o cutie. Dă-ţi puţin.

Într-adevăr, Karl e palid. La primele sunete ale muzicii, simte cum i se scurge sîngele din cap şi năvăleşte într-un val fierbinte spre inimă şi cum mîinile i se răcesc şi parcă se crispează. Nu se teme. De doi ani lucrează ca îmblînzitor de lei, dar în fiecare zi îl încearcă acelaşi sentiment de surescitare.

Muzica, tricoul, curiozitatea plină de teamă şi respect a mulţimii, focul bengal, în sfîrşit afluxul de voinţă şi curaj cît timp se află în cuşcă şi teribila forţă morală ce-i străbate în vremea asta întreaga fiinţă, dar mai ales privirea care îl sileşte pe leu să se retragă sfios într-un colţ — toate acestea îl tulbură totdeauna dinainte, de cînd se îmbracă.

După ce-şi fardează obrajii şi-şi dă pleoapele cu rimel, ceea ce face ca ochii lui să pară uriaşi şi strălucitori,

Karl își pune la gît un guler vișiniu împodobit cu un ac cu paiete și se uită în oglindă, de unde îl privește un chip îndrăzneț, emoționat, frumos, cu o bărbie voluntară, cu ochi mari, albaștri, cu o privire zîmbitoare și cutezătoare.

— Biciul ! poruncește el scurt, potrivindu-și tricoul în fața oglinzii.

Fratele mai mare îi întinde grăbit biciul lung, apoi se duce la ușă ca s-o deschidă larg în fața lui Karl, pipăindu-și în același timp cu grijă revolverul din buzunar...

Karl zvîrle oglinda pe scrin și își dezmorțește din cîteva mișcări repezi mîinile și picioarele. Fratele său îi aruncă o privire întrebătoare, dar acesta clatină din cap și iese repede, cu pas elastic, pe ușa dinspre menajerie. Johann merge în spatele lui, sunînd din clopoțel, iar bătrîna cea curățică de la casă îl binecuvîntează pe furiș, cu semnul crucii, pe mezinul cel frumos, fiul ei preferat.

La vreo cîțiva pași de cușcă, îmblînzitorul e oprit de paznic, care-i șoptește cîteva cuvinte la ureche. E un semn rău ; un îmblînzitor nu trebuie să se oprească niciodată din drum, nici măcar o clipă, deoarece fiara îl urmărește cu privirea chiar de la ieșirea lui din cabină.

— Cezar e agitat ? Rage ? repetă Karl cu glas tare, ca să-și arate curajul față de public. Fleacuri ! Într-o clipă o să fie ca un mielușel.

Cezar stă cu botul lipit de gratii. Ochii lui ca de pisică, roșcați, cu pupile uriașe, au o strălucire plină de lăcomie, dar și de frică. Furia îi crește și mai mult cînd zărește silueta cunoscută în tricou roz, la care se preface că nu se uită, dar în realitate îi urmărește mișcările cu atenția încordată a animalului de pradă.

Karl trece repede printre spectatori. Aceștia îi fac loc, el urcă sprinten cele trei trepte din fața primei cuști, intră înăuntru și se îndreaptă spre ușița de fier care dă în cușca cea mare. Dar în clipa cînd pune mîna pe clanță, Cezar face un salt pînă la ușiță și o apasă cu capul, urlînd și învăluindu-l pe îmblînzitor în răsuflarea lui fierbinte care duhnește a carne putredă.

— Cezar, înapoi ! strigă Karl și, apropiindu-și numai fața de gratii, își ațintește privirea pătrunzătoare în ochii

fiarei. Dar leul îl înfruntă, arătîndu-şi colţii, fără să dea un pas înapoi. Atunci, dresorul îşi bagă biciuşca printre gratii şi-l plesneşte peste cap şi peste labe.

Leul urlă, însă nu se retrage şi nu-şi fereşte privirea de ochii îmblînzitorului.

— Ajunge ! ţipă cineva din fundul barăcii.

— Ajunge ! strigă în cor spectatorii.

— Lasă-l ! îi şopteşte Johann, plin de nelinişte, scoţînd neobservat revolverul din buzunar, sub pelerină.

— Nu ! îi taie vorba, furios, fratele său, lovindu-l iar pe leu cu toată puterea peste cap. Cezar, înapoi !

Dar acesta se ridică brusc pe labele dinapoi şi izbeşte gratiile atît de puternic cu labele din faţă, încît cuşca se cutremură.

— Ajunge ! Încetaţi ! ţipă spectatorii, care rămîn totuşi ţintuiţi pe locurile lor.

— Foc ! porunceşte Karl.

Şovăiala care-l cuprinsese în prima clipă, cînd leul nu i se supusese, fusese înlocuită de furie : Karl se hotărăşte să învingă cu orice preţ cerbicia fiarei.

Johann scoate dintr-un vas cu cărbuni aprinşi adus de paznic o vergea de fier înroşită şi i-o întinde fratelui său, împreună cu un beţişor de artificii scînteietoare.

Orbiţi de lumină, spectatorii nu observă mişcarea iute a dresorului, dar văd leul fugind de la uşă cu un geamăt de durere. În aceeaşi clipă, îmblînzitorul pătrunde în cuşcă.

În menajerie se lasă o linişte adîncă. Nu se mai aude decît sfîrîitul artificiilor din mîna omului şi mormăitul lui Cezar, în colţul cuştii.

Nimeni nu şi-a dat seama cum s-a întîmplat nenorocirea. S-au auzit : strigătul sfîşietor al lui Karl, răcnetele înfricoşătoare ale lui Cezar şi ale leoaicei, trei împuşcături asurzitoare, strigătele speriate ale spectatorilor şi răcnetul deznădăjduit al bătrînei : „Karlchen ! Karlchen ! Karlchen !"

Pe podeaua cuştii stă întins dresorul, sfîşiat, cu braţele, picioarele şi coastele frînte, dar încă viu. În spatele

lui, zace leoaica, pe care glontele lui Johann a nimerit-o în cap, iar lîngă ea, în ultimele convulsii ale agoniei — Cezar.

Spectatorii, palizi și înspăimîntați, înconjoară cușca, muți de groază, și nu se mișcă din loc, în ciuda rugăminților stăruitoare ale paznicului de a părăsi menajeria.

1895

SECULARUL

Lucrurile s-au petrecut într-o seră uriașă, proprietatea unui om foarte ciudat, un milionar posac și singuratec, care-și cheltuia nesfîrșitele sale venituri pentru flori rare și frumoase. Prin construcția și mărimea încăperilor, cît și prin numărul plantelor adunate, sera lui întrecea cele mai celebre sere din lume. Plantele cele mai variate și capricioase, începînd cu palmierii tropicali și terminînd cu mușchiul palid din regiunile polare, creșteau aici tot atît de bine ca și în patria lor. Nu lipseau nici lataniile gigantice și fenicșii cu frunze late în formă de umbrelă, nici smochinii și bananii. Sagotierii și cocotierii își înălțau spre tavanul de sticlă trunchiurile lor înalte și golașe, împodobite la vîrf cu smocuri de frunze late. Aici mai creșteau multe exemplare rare, de pildă, copacul de abanos cu trunchiul negru, tare ca fierul, tufe de mimoză sălbatecă, ale cărei frunze și flori se strîng la cea mai ușoară atingere a unei insecte, cît de mici, și o devoră, dracena, din tulpina căreia curge o sevă groasă, veninoasă și roșie ca sîngele. Într-un bazin rotund, neobișnuit de întins, plutea majestoasa Victoria, cu frunze atît de mari, încît pe fiecare din ele ar fi putut să stea un copil. Mai zăreai și corolele albe ale lotusului indian, cu florile lui gingașe ce se desfac numai noaptea. Ca niște ziduri compacte stăteau chiparoșii înmiresmați, de culoare închisă, leandrii cu florile lor de un trandafiriu palid, arbuștii de mirt, portocalii și migdalii, mandarinii chinezești, care miros atît de frumos, ficușii cu frunză tare, tufele de salcîm sudic și copacii de laur.

Mii de felurite flori își răspîndeau în seră miresmele lor : fel de fel de garoafe, cu parfumul aspru, crizanteme japoneze, viu colorate, narcise îngîndurate, care-și lasă în jos în amurg petalele albe și fine, zambile și micsandre, folosite la împodobirea mormintelor, clopoțeii argintii ai lăcrimioarelor feciorelnice ; crini albi, amețitori, căciulile liliachii și roșii ale hortensiilor, înmiresmate și modeste violete, tuberoze ca de ceară, cu miros îmbătător și greu, originare din insula Iava, sîngele-voinicului, bujori cu parfumul lor asemănător cu al trandafirului, flori de verbină, pe care frumoasele din Roma le puneau în baie ca să dea pielii lor o prospețime și o gingășie deosebite, și, în sfîrșit, niște soiuri minunate de trandafiri cu tot felul de nuanțe : purpurii, roșu-aprins, rubiniu, roz, galben-închis, galben-pal, galben-ruginiu și alb-strălucitor.

Alte flori, lipsite de parfum, se distingeau printr-o frumusețe elegantă, ca, de pildă, recile camelii, azaleele multicolore, crinii chinezești, lalelele olandeze, daliile uriașe precum și ochiul-boului cu floarea lui grea.

Dar în seră se mai afla și o plantă ciudată. Ea nu atrăgea atenția decît prin urîțenia ei. Chiar din rădăcină porneau niște frunze lungi, înguste, cărnoase și acoperite cu țepi. Ele, vreo zece la număr, nu se ridicau în sus, ci se întindeau pe pămînt. Ziua erau reci, iar noaptea, calde. Printre ele nu apăreau niciodată flori, în schimb, dintre frunze se ridica o tulpină dreaptă, verde și lungă. Planta aceasta se chema Secular [1].

Florile din seră își trăiau viața lor, de neînțeles pentru oameni. Fără îndoială, nu aveau limbă să vorbească, totuși se înțelegeau una cu alta. Poate că le ajuta parfumul lor sau vîntul — purtătorul pulberii de polen din caliciu în caliciu, sau razele calde ale soarelui, care scăldau întreaga seră, pătrunzînd prin pereții și tavanul de sticlă. Dacă albinele și furnicile se înțeleg atît de bine una cu alta, pentru ce lucrul acesta nu ar fi posibil măcar într-o mică măsură și la flori ?

Unele flori se dușmăneau între ele, altele se iubeau cu gingășie sau erau prietene. Unele se întreceau în

[1] Sau agavă (n. r).

frumusețe, mireasmă și înălțime, altele se mîndreau cu vechimea speciei lor. Uneori, în dimineţile strălucitoare de primăvară, cînd întreaga seră părea că plutește într-o pulbere aurie, iar în caliciile desfăcute tremurau diamante de rouă, florile porneau să vorbească pe întrecute între ele. Se spuneau povești minunate despre pustiuri arzătoare și îndepărtate, despre unghere umede și umbroase de pădure, despre insecte ciudate ce luminează noaptea, despre cerul albastru al patriei și văzduhul liber al cîmpiilor și pădurilor îndepărtate.

Și numai Secularul cel slut era un paria în familia aceasta. Nimeni, nicicînd, nu-i arătase prietenie, milă, compătimire ; niciodată, de-a lungul anilor, dragostea nu-l încălzise cu raza ei caldă. Se obișnuise atît de mult cu disprețul tuturor, încît îl îndura tăcut, ascunzînd greaua suferință în adîncurile sufletului său. De asemenea, se obișnuise să fie batjocorit de toți. Florile nu iartă niciodată urîțenia semenelor lor.

Într-o dimineață de iulie, în seră a înflorit un trandafir rar de Caşmir, rubiniu-închis, aproape negru în cutele petalelor catifelate, minunat de frumos și de înmiresmat. Cînd primele raze ale soarelui au pătruns prin geamuri, iar florile s-au trezit una cîte una din aţipeala ușoară a nopții și au văzut trandafirul înflorit, din toate părțile au izbucnit strigăte de admirație :

— Cît de splendidă e această tînără roză ! Cît de proaspătă și înmiresmată ! Ea va fi podoaba noastră cea mai de preț ! Regina noastră !

Iar roza de Caşmir asculta laudele, sfioasă, îmbujorată, scăldată în razele aurii ale soarelui ca o adevărată regină. Florile își înclinau dinaintea ei corolele minunate, în semn de bun-venit.

Dar iată că se trezi și nefericitul Secular, o privi și se înfioră de încîntare.

— Ce frumoasă ești tu, regină ! murmură el.

Cînd îi auzi vorbele, întreaga seră se cutremură de rîs. Înfumuratele lalele se clătinară, înfiorate, frunzele zvelților palmieri tresăriră, clopoțeii albi ai lăcrimioarelor începură să sune, ba chiar și sfioasele violete își

iţiră căpşoarele printre frunzele lor rotunde, întunecate, şi zîmbiră cu compătimire.

— Monstrule ! strigă, înecîndu-se de rîs, bujorul cel bondoc, legat de un băţ. Cum de cutezi să rosteşti vorbe galante ? Oare nu-ţi dai seama că pînă şi încîntarea ta e respingătoare ?

— Cine e ? întrebă, zîmbind, tînăra regină.

— Pocitania asta ? exclamă bujorul. Nimeni nu ştie cine e şi de unde vine. Are un nume foarte stupid — Secularul.

— Cînd m-au adus aici — abia un copăcel — el era tot atît de mare şi de urît ca acum, spuse un palmier înalt şi bătrîn.

— Nu înfloreşte niciodată, zise şi leandrul.

— În schimb, e acoperit de ţepi, adăugă arbustul de mirt. Stăm şi ne mirăm de oamenii care se ocupă de seră. Îl îngrijesc mai mult decît pe oricare dintre noi. Ca şi cum ar fi cine ştie ce comoară.

— Eu înţeleg foarte bine pentru ce-l îngrijesc aşa, spuse bujorul. Monştrii ăştia sînt atît de rari, încît nu-i descoperi decît o dată la o sută de ani. Probabil că de aceea îl şi cheamă Secularul.

Aşa l-au batjocorit florile pînă la amiază pe bietul Secular, dar el tăcea, lipindu-şi de pămînt frunzele reci.

După-amiază s-a lăsat o zăpuşeală nemaipomenită. Se simţea apropierea furtunii. Norii se întunecau tot mai tare. Abia mai puteai respira. Florile îşi ţineau plecate căpşoarele gingaşe, aşteptînd ploaia, tăcute şi nemişcate.

În sfîrşit, de departe s-a auzit prima bubuitură surdă a tunetului, ca răgetul unei fiare ce se apropie. S-a lăsat pentru o clipă o linişte apăsătoare, apoi ploaia a început să bată darabana în scîndurile puse de grădinari în grabă peste geamurile serei, unde se făcuse întuneric ca noaptea.

Şi, deodată, roza auzi o şoaptă slabă :

— Ascultă-mă, regină. Eu sînt, nefericitul Secular, a cărui încîntare faţă de frumuseţea ta te-a făcut să zîmbeşti în dimineaţa aceasta. Întunericul şi furtuna mă fac

mai îndrăzneț. Te-am îndrăgit, frumoaso! Te rog, nu mă disprețui.

Dar roza tăcea, chinuită de zăpușeală și de groaza furtunii.

— Ascultă-mă, frumoasa mea! Sînt hidos și am frunze acoperite cu țepi, dar îți voi dezvălui taina mea. Mă trag din pădurile virgine ale Americii, unde hățișurile de liane îmbracă trunchiurile boababilor milenari și unde nu a pătruns încă picior de om. Înfloresc o dată la o sută de ani, și numai pentru trei ore. Apoi mor. Din rădăcinile mele cresc lăstari noi, pentru a muri și ei peste o sută de ani. Simt că peste cîteva minute voi înflori. Te rog să nu mă disprețuiești, frumoasa mea! Pentru tine, numai pentru tine voi înflori și tot pentru tine voi muri!

Dar roza își ținea capul plecat, fără să scoată un cuvînt.

— Roză! Pentru o singură clipă de fericire, îți dăruiesc întreaga mea viață. Oare și asta e prea puțin pentru regeasca ta mîndrie? Dimineața, cînd se vor ivi primele raze ale soarelui...

Dar în clipa aceea furtuna s-a dezlănțuit atît de năprasnic, încît Secularul a trebuit să tacă. Iar cînd în zori furtuna s-a potolit, în seră s-a auzit o pocnitură puternică, de parcă s-ar fi tras cu mai multe puști deodată.

— A înflorit Secularul! a strigat grădinarul-șef, alergînd să-l trezească pe stăpînul serei, care aștepta evenimentul acesta de două săptămîni cu nespusă nerăbdare.

Pereții de sticlă au fost despuiați de scînduri. Oamenii stăteau tăcuți în jurul Secularului și toate florile și-au întors capul spre el, pline de spaimă și admirație.

Pe tulpina verde înaltă a Secularului înfloriseră ciorchini bogați de flori albe ca neaua, de o frumusețe nemaivăzută, al căror parfum minunat, fără seamăn, s-a răspîndit într-o clipă în toată sera. După mai puțin de o jumătate de ceas, florile au început să capete treptat

o culoare trandafirie, apoi roșie, după aceea purpurie și, în sfîrșit, aproape neagră.

Cînd soarele s-a arătat la orizont, florile Secularului s-au veștejit una cîte una. Apoi s-au veștejit și s-au răsucit frunzele lui urîte, iar planta cea rară a pierit, ca să reînvie peste o sută de ani.

...Și regina și-a plecat și mai mult capul înmiresmat.

1895

PÎINEA ALTUIA

— Acuzat, conform prevederilor legii, ţi se acordă ultimul cuvînt, a spus preşedintele tribunalului cu un glas nepăsător, cu ochii pe jumătate închişi de oboseală. Ce poţi adăuga, pentru lămurirea sau justificarea faptei dumitale ?

Acuzatul a tresărit şi s-a cramponat nervos cu degetele sale subţiri şi lungi de balustrada boxei acuzaţilor. Era slăbuţ, pirpiriu, cu mişcări sfioase şi cu o privire plină de spaimă. Părul de pe cap şi din barbă rar, spălăcit şi năclăit, şi genele complet albe dădeau feţei sale palide un aspect bolnăvicios, anemic... Era acuzat de faptul că, locuind la o rudă a sa îndepărtată, contele Venţepolski, dăduse foc cu premeditare locuinţei acestuia în noaptea de douăzeci şi trei spre douăzeci şi patru ianuarie. Expertiza medicală stabilise că este perfect normal şi în deplinătatea facultăţilor mintale. Mai stabilise că avea o sensibilitate oarecum sporită a sistemului nervos şi tendinţa de a izbucni pe neaşteptate în plîns, dovedind o slăbiciune a centrilor inhibitori, dar atîta tot.

Pînă în clipa aceea, acuzatul păruse nepăsător, străin parcă de propriul lui proces. Atmosfera solemnă, apăsătoare a tribunalului, uniformele judecătorilor, postavul roşu, cu franjuri de aur, de pe masa lor, uriaşa sală neîncălzită, portretele majestoase de pe pereţi, publicul de dincolo de balustradă, aprozii agitaţi, juraţii gravi şi demni, calmul olimpic al procurorului şi dezinvoltura avocatului — toate acestea îl buimăciseră. I se părea că nimerise între dinţii unei maşini uriaşe pe care nu-i

în măsură s-o oprească nici o ființă omenească, nici măcar pentru o clipă.

În timpul pledoariei avocatului său simțise de mai multe ori dorința să se ridice în picioare și să strige : „Habar n-aveți ce spuneți, domnule avocat. Lucrurile s-au petrecut altfel. Încetați și lăsați-mă pe mine să povestesc cum am săvîrșit crima", ca să redea apoi cu o voce sigură, în cuvinte clare și mișcătoare, toate gîndurile lui de atunci, ba mai mult, chiar și sentimentele sale cele mai subtile... Dar mașina se învîrtea cu atîta precizie și cu atîta nepăsare, încît nu i se putea împotrivi.

Ultimele cuvinte, însă, ale președintelui au trezit pe neașteptate în el energia febrilă a disperării, proprie oamenilor în clipa morții, energia care îl împinge uneori pe un condamnat la moarte să lupte pe eșafod cu gîdele ce-i pune șireangul de gît.

Și, cu un glas plin de rugă, condamnatul a strigat :

— O, da, domnule președinte ! Pentru dumnezeu, ascultați-mă... Dați-mi voie să povestesc tot, de la început pînă la sfîrșit.

Jurații s-au prefăcut a fi numai ochi și urechi, judecătorii desenau, absorbiți, cocoșei pe foile de hîrtie de dinaintea lor, în sală s-a așternut o liniște plină de încordare. Acuzatul a început :

— Cînd am venit în orașul acesta, în primele zile ale anului trecut, nu aveam nici un plan de viitor. Mi se pare că sînt chiar de la naștere un ratat. Niciodată n-am avut noroc, și la patruzeci de ani mă simțeam tot atît de neputincios și lipsit de simț practic ca în tinerețe.

L-am rugat pe contele Ventepolski să mă ajute să-mi găsesc o slujbă. Speram să nu mă refuze fiindcă se înrudea de departe cu răposata mea mamă. Contele, darnic și cumsecade cu oamenii, nu mi-a putut găsi o slujbă în momentul acela, dar m-a invitat să locuiesc între timp în casa lui.

M-am mutat la dînsul. La început, mi-a dat o oarecare atenție, dar s-a plictisit curînd și nu se mai jena de mine. Se obișnuise probabil atît de mult cu prezența mea, încît mă socotea un fel de mobilă. Atunci a început pentru mine o viață îngrozitoare, plină de umi-

linţe amarnice, de furie neputincioasă, de vorbe şi zîmbete linguşitoare.

Nimeni nu poate să înţeleagă cît de chinuitoare este o astfel de viaţă, dacă nu o încearcă pe propria lui piele. Oamenii independenţi şi mîndri greşesc cînd îşi închipuie că deprinderea de a trăi pe socoteala altuia distruge cu totul sentimentul mîndriei şi al ofensei. Niciodată nu fusesem atît de sensibil ca atunci faţă de orice cuvînt care părea să fie o aluzie la viaţa mea parazitară. În vremea aceea, sufletul meu era ca o rană deschisă — o altă comparaţie nu pot găsi — şi fiecare atingere îl îndurera ca arsura unui fier înroşit în foc. Dar pe măsură ce trecea timpul, slăbea şi energia care ar fi putut să mă smulgă din starea aceasta înjositoare. Am fost totdeauna slab, laş, lipsit de voinţă. Viaţa îndestulată pe socoteala contelui mă paralizase şi mă pervertise cu totul, rosese ca o rugină şi ultimele urme ale independenţei mele. Uneori, cînd mă culcam seara şi retrăiam nesfîrşitele umilinţe din timpul zilei, mă sufocam de furie şi-mi spuneam: „Gata! Mîine plec, însă nu înainte de a-i arunca în faţă contelui, cu îndrăzneală, cîteva adevăruri amare. Mai bine să îndur foamea şi frigul, să umblu în zdrenţe, decît să mai duc existenţa asta mîrşavă."

Dar „mîine" pierea orice urmă a hotărîrii mele. Pe buze îmi apărea iarăşi zîmbetul jalnic, încordat, iarăşi nu ştiam ce să fac cu mîinile în timpul mesei, iarăşi mă simţeam stîngaci şi ridicol. Cînd îndrăzneam să-i amintesc contelui de promisiunea de a-mi găsi o slujbă, el îmi răspundea cu aerul lui de boier trufaş:

— De ce te grăbeşti, dragul meu? Nu te simţi bine la mine? Mai aşteaptă puţin şi o să vedem noi...

Tăceam. Cînd contele îmi dăruia cîte un costum de-al lui, puţin uzat, nici nu încercam măcar să refuz. Costumele lui erau impecabile, dar prea largi pentru mine. Un oaspete al amfitrionului meu a spus într-o zi că hainele de pe mine par „a fi luate de la un frate mai mare", iar un alt domn, un tip murdar şi cinic, despre care se şoptea că e trişor, a izbucnit în rîs, întrebîndu-mă cu insolenţă:

— Nu-i așa, Fedorov, că-ți faci hainele la croitorul contelui ?

Nici unul dintre ei nu-mi spunea pe nume. Contele uita aproape totdeauna să mă prezinte cunoscuților, dintre care cei mai mulți trăiau, ca și mine, pe socoteala lui, cu singura deosebire că ei știau să se poarte cu dînsul de la egal la egal, aproape familiar, pe cînd eu rămîneam totdeauna timid și lingușitor. Mă urau cu ura nepotolită și hidoasă a celor ce rivalizează pentru bunăvoința patronului.

Slugile contelui mă tratau cu obrăznicia grosolană, plină de trufie, proprie oamenilor de teapa lor. La masă, uitau să mă servească. În privirile și vorbele lor de slugi simțeam disprețul lor, adică disprețul celui ce lucrează față de un trîntor. Îmi făceam patul și-mi periam singur hainele.

Seara se juca uneori cărți. Cînd lipsea vreun partener, contele mă invita la joc. Nu aveam niciodată banii mei, dar mă așezam la masă obsedat de gîndul cîștigului. Jucam cu lăcomie, calculat și cu pasiune, ajungînd uneori să mă rog lui dumnezeu ca să mă ajute să cîștig, dar, cum se întîmplă de obicei în astfel de cazuri, pierdeam totdeauna mai mult decît toți.

După ce jocul se termina, și partenerii se socoteau între ei, ședeam cu ochii în pămînt, roșu de rușine, frămîntînd febril în mînă bucata de cretă. Cînd tăcerea devenea insuportabilă, spuneam, căutînd să rostesc cuvintele degajat :

— Conte... vă rog... fiți atît de bun... pentru moment trec printr-o mică jenă financiară... Plătiți dumneavoastră pentru mine... O să vă restitui banii mîine...

Fără îndoială că promisiunea mea nu era crezută de nimeni. Toți știau că nu-mi voi achita datoria nici a doua zi și nici altă dată. Uneori, seara, contele și oaspeții lui se duceau la cîte un restaurant, și, de acolo, la femei. Eram invitat într-o doară, cu un ton care mă îndemna să refuz. Știam că dacă aș fi refuzat, nimeni n-ar fi stăruit să merg. Dar, vă jur pe tot ce am mai sfînt că nu am putut să înțeleg niciodată ce anume mă silea să dau fuga înaintea tuturor în antreu și să-mi îmbrac grăbit paltonul.

În timpul mesei se făceau multe glume și tot felul de șotii. Rîdeam des și tare, dar veselia mea era aceea a unui cîine dresat. Iar dacă îmi trăsnea prin minte să fac vreo glumă bună sau un calambur reușit, nu mă asculta nimeni. Abia deschideam gura, că mă și întrerupeau. Nu mă luau în seamă, iar eu începeam pentru a zecea oară aceeași frază, căutînd zadarnic cu privirea ochii cuiva.

Dar și mai îngrozitoare erau nopțile. Dormeam într-o cameră îngustă de trecere, care semăna mai curînd cu un coridor, pe o canapea veche, cu lîna ieșită în afară, cu o cocoașă la mijloc și cu arcurile rupte. Cele două picioare din față, care lipseau, erau înlocuite cu propria mea valiză.

O, cît de mult uram canapeaua asta! Niciodată nu am simțit pentru un om o ură atît de nestăpînită ca pentru mobila aceasta hîrbuită, pe care nu ar fi cumpărat-o nici un negustor de lucruri vechi. De cum începea să se înșereze, mă cuprindea o groază tot mai mare la gîndul nopții lungi, de insomnie, care mă aștepta. În cele din urmă, trebuia să mă culc. Cocoașa din mijlocul canapelei îmi încovoia spinarea, arcurile îmi împungeau coastele, perna mi se părea prea joasă și-mi luneca de sub cap în fiecare clipă. După foarte puțin timp, începeau să mă doară îngrozitor ceafa și mijlocul. Capul mi se înfierbînta, și gîndurile se răsuceau și se roteau în bietul meu creier ca duse de un vîrtej... Îmi făuream planuri fantastice, irealizabile, de viitor. Noaptea credeam în ele, dar dimineața mă speriau ca un delir pricinuit de febră.

Îmi aminteam de toate impresiile din timpul zilei, de toate vorbele mele și alte altora, de fiecare jignire și umilință. Le analizam cu desfătarea intensă și cu consecvența profundă și teribilă de care este în stare numai mintea unui om singuratec și jignit. Și, reconstituind toate lucrurile acestea mărunte, mîrșave, scoteam din fundul sufletului meu o murdărie atît de respingătoare, încît... Dar nu... despre asemenea lucruri nu se poate vorbi nici măcar în fața tribunalului, nici măcar în scop de apărare.

Cînd treceau pe lîngă canapeaua mea, prietenii contelui își băteau joc de starea ei jalnică. O numeau patul lui Procust.

În ziua fatală, unul dintre cunoscuții contelui, domnul Lbov, i-a invitat pe toți la restaurant, ca să bea în cinstea unei moșteniri căpătate de el. M-am îmbrăcat și eu. Le ieșire, pe scară, l-am lovit din greșeală pe domnul Lbov și i-am cerut scuze. El mi-a răspuns :

— Nu-i nimic, fleacuri... Apoi a adăugat pe neașteptate : Dar te-ai deranjat degeaba, Fedorov. Nu te-a invitat nimeni să vii cu noi.

Am încremenit în prag, copleșit de cuvintele acestea crude. Oaspeții ieșeau, zgomotoși, iar unul dintre ei a strigat din ușă :

— Du-te și culcă-te pe patul lui Procust.

Altul a completat :

— Pe patul dumitale de linge-blide ! [1]

Și au plecat, rîzînd în hohote, iar eu m-am înapoiat în odaie și m-am întins pe canapea. Speram în fundul sufletului că le va părea rău de cele ce mi-au spus și vor trimite după mine, dar nu a venit nimeni... Am plîns amarnic două sau trei ore, cuprins de o furie neputincioasă. Patul meu de „linge-blide" îmi producea o suferință cumplită. M-am ridicat în picioare. Ura împotriva canapelei ajunsese la culme. Am adunat cîteva cutii de pălării, le-am umplut cu ziare vechi și rupte, am turnat gaz peste ele, apoi le-am băgat sub canapea și le-am dat foc. În tot acest timp eram ca într-un delir...

Cînd mi-am venit în fire, flăcările cuprinseseră întreaga odaie. M-am îngrozit și am început să strig după ajutor. Tot ce a urmat vă este cunoscut, domnilor jurați...

1896

---

[1] În rusește joc de cuvinte : *prokustovo loje* = patul lui Procust ; *prohvostovo loje* = patul de linge-blide (n. t.).

PRIMUL NĂSCUT

Asta s-a întîmplat la Moscova. Abia împlinisem şaptesprezece ani — vîrsta la care viaţa de literat apare ca o cale triumfală spre glorie, presărată cu trandafiri şi lauri. A păşi pe această cale mi se părea cea mai înaltă culme a fericirii la care poate aspira un muritor.

Astăzi nu-mi mai amintesc bine de subiectul primei mele povestiri. Dacă nu mă înşel, era vorba de o minunată dimineaţă de mai, în care un tînăr frumos, cu numele de Voldemar, se îndrăgostise de o tînără Ludmila, înzestrată cu calităţi neobişnuite. Tînăra Ludmila îl înşelase însă în modul cel mai perfid pe Voldemar cu un ofiţer de cavalerie. Povestirea se numea *Lacrimi timpurii*.

După ce am transcris *Lacrimi timpurii* de cel puţin opt ori, am dat lucrarea poetului Venkov, care venea adesea în casa noastră şi care mi-era binevoitor. Acesta colabora aproape la toate ziarele şi revistele ruseşti şi avea o capacitate uimitoare de a introduce în toate operele sale ideea socială. După ce descria, de pildă, o furtună, la sfîrşitul poeziei, îşi exprima neapărat speranţa că şi de pe cerul patriei scumpe „se vor împrăştia norii strînşi". O cascadă îi amintea de gîndul încătuşat, care a rupt lanţurile silniciei.

Chiar şi acum îmi amintesc foarte clar faţa lui caracteristică : obrazul în formă de ou, ciupit tot de vărsat şi mereu aplecat într-o parte, bărbuţa de culoarea nisipului, rară, ciufulită şi tremurătoare, nasul lung, ochii miopi, fruntea înaltă de formă conică, încadrată de părul rar şi lins care îi cădea pe umeri. Niciodată nu

şedea pe scaun, ci umbla fără astîmpăr prin odaie din colţ în colţ, desfăcîndu-şi atît de larg şi de caraghios picioarele sale strîmbe, de parcă s-ar fi aflat pe coverta unei corăbii în timp de furtună. Dacă era acasă la el, atunci, după ce făcea trei-patru drumuri dintr-un colţ într-altul al camerei, se apropia de un dulăpior, îl deschidea şi scotea de acolo o carafă de lichior şi două păhăruţe (unul pentru el, celălalt pentru interlocutor). Sorbea lichiorul, făcînd nişte grimase groaznice, ascundea carafa iarăşi în dulap şi după aceea îşi relua prin cameră umbletul lui de marinar.

Ivan Liodorovici a primit povestirea mea cu foarte mare indulgenţă şi mi-a făgăduit că va găsi o posibilitate de publicare, cu toate că nu putea să-mi garanteze succesul. Dar chiar şi această promisiune nesigură întrecea toate aşteptările mele.

S-au scurs însă o lună, două, trei. Povestirea mea se afla de mult la redacţia „Foii ilustrate din Moscova", dar cu toate acestea soarta ei era învăluită în bezna necunoscutului. În timpul acesta cred că l-am plictisit destul pe bietul Ivan Liodorovici. În fiecare miercuri şi sîmbătă — în aceste zile eram învoiţi de la şcoală — apăream invariabil la el. Şi de fiecare dată el citea în ochii mei una şi aceeaşi întrebare avidă, dar nu mă liniştea decît cu îndemnuri nelămurite, că „trebuie să aştept, să am răbdare... că doar nu se poate aşa dintr-o dată... Redacţia este de-a dreptul copleşită de un adevărat potop de povestiri." Cuvinte groaznice : „redacţia este copleşită de povestiri" ! Dar toate alea erau cine ştie ce povestiri, altceva decît *Lacrimile timpurii* scrise de mine... şi nu mă interesau !

Fericirea a venit, cum vine totdeauna atunci cînd o aştepţi mai puţin. Într-o zi, era duminică, n-am fost învoit de la şcoală, drept pedeapsă pentru că luasem nota unu la obiectul *Fortificaţia militară* (chiar şi astăzi numai cînd aud numele acestei ştiinţe, mă cutremur). La ora nouă seara au început să se întoarcă, unul după altul, elevii învoiţi. Tocmai mă aflam în fumoar, cînd cineva m-a anunţat că mă caută Kalinin. Ştirea asta m-a mirat puţin. „Cu Kalinin, un filfizon prostănac, nu

vorbisem pînă atunci decît o dată sau de două ori. Ce-o fi avînd cu mine ?" mă întrebam.

Ne-am întîlnit pe scara care ducea de la fumoar la companie. Kalinin ţinea în mînă un sul lung de hîrtie.

— Ascultă ! a spus el, schimonosindu-se, ca de obicei, cu un aer de fante. Un „ţivil" oarecare m-a rugat să-ţi predau chestia asta.

Şi mi-a pus în mînă sulul de hîrtie.

— Care ţivil ? am întrebat eu, stînjenit de cuvîntul „ţivil".

— Nu ştiu... Unu cu înfăţişare destul de scîrboasă... Mă opreşte pe stradă şi mă întreabă dacă te cunosc. Eu spun — cunosc. Atunci daţi-i, vă rog, asta.

Din pachet răzbătea un miros puternic de cerneală de tipografie. O dulce presimţire mi-a oprit bătăile inimii. Am desfăcut nerăbdător hîrtia şi am văzut două numere din „Foaia ilustrată".

Mai tîrziu, am trecut adesea în viaţa mea prin clipe de foarte mare fericire. Dar niciodată nu m-am mai simţit cuprins de un val atît de puternic de entuziasm ca în clipa aceea, cînd ochii mei au descoperit rîndurile regulate de litere negre, tipărite clar pe hîrtie albă, strălucitoare. Iureşul bucuriei care m-a năpădit a fost destul de sălbatec şi n-am ştiut să-l exprim altfel decît sărind ca un nebun cîte cinci trepte deodată. După ce am ajuns în fugă, în dormitor, am continuat şi acolo să fac pe turbatul, sărind peste paturi şi taburete. În cele din urmă m-am liniştit puţin, am coborît mai jos lampa suspendată, cu abajur, şi am deschis „Foaia"... Dar rîndurile îmi jucau pe dinaintea ochilor şi literele se contopeau în dungi negre.

Trebuia cu orice preţ să împărtăşesc cuiva bucuria mea. Cînd l-am văzut pe unul dintre colegii mei mai apropiaţi, m-am repezit spre el :

— Uită-te... uite-aici... în revistă... e tipărită povestirea mea.

Mă înăbuşeam de emoţie. Cît despre el, uimirea şi bucuria i-au fost mult mai prejos de aşteptările mele.

— Nu mai spune ! E oare cu putinţă ? a întrebat el cu un ton destul de nepăsător şi a întins mîna după revistă.

Apoi a început să citească, iar eu, îmbrățișîndu-l din spate, priveam peste umărul lui la rîndurile dragi. El citea destul de încet. Și un sentiment de gelozie a pus deodată stăpînire pe mine.

— Așteaptă, ți-o dau pe urmă ! Să citesc eu întîi, i-am spus, smulgîndu-i „Foaia" din mînă.

Dar abia m-am îndepărtat de el, că nevoia de a împărtăși și altora fericirea mea a început din nou să-mi dea ghes. Am arătat „Foaia" cel puțin la zece colegi. Toți se străduiau să pară interesați, dar, spre marea mea durere, aprobarea lor nu mă mulțumea.

În cele din urmă, în jurul meu s-a strîns un grup destul de mare de inițiați. Cineva a cerut să citesc cu voce tare. Atunci, cu o voce întreruptă de emoție și de alergătura de pînă atunci, am început cu frumoasa frază care-mi devenise familiară :

„Era o minunată dimineață de mai..."

Cînd am terminat, ascultătorii și-au exprimat, cu indulgență, aprobarea.

— Interesant ce-o să spună critica ! am auzit eu o voce sigură.

Între timp, în jurul meu s-au adunat alți curioși. Cînd au aflat despre ce era vorba, și-au exprimat și ei dorința să asculte povestirea mea, iar eu mi-am citit opera pentru a doua oară, cu aceeași plăcere.

Și de fiecare dată, cînd începeam s-o citesc, găseam în ea mereu noi frumuseți. Dar nici asta nu-mi era de ajuns. I-am pus pe alții s-o citească cu voce tare, în timp ce eu ascultam cu ochii închiși, străduindu-mă să-mi închipui că sînt un ascultător oarecare.

A doua zi, Drozd, comandantul meu de companie, m-a chemat la el.

— Dă-mi numaidecît mîzgălitura aia, a ordonat el cu un ton sever.

M-am prefăcut că nu înțeleg.

— Ce anume, domnule căpitan ?

— Dumneata... ai scris niște fleacuri acolo... într-o fițuică, dă-o încoace... și fără discuții...

N-am avut ce face. I-am adus un număr din „Foaia". El l-a desfăcut și, împungînd cu degetul inițialele mele S. și M., a întrebat :

— Asta e ?

— Asta, domnule căpitan, am răspuns eu, mîndru și plin de demnitate.

— Treci la carceră, a spus comandantul companiei, rupînd în două numărul prețios al revistei. Și dacă asta se mai repetă, vei fi eliminat din școală.

M-am dus la carceră. Deși atitudinea lui Drozd în legătură cu numărul din „Foaia" mă indigna pînă în adîncul sufletului, știam totuși încă de pe atunci — și acest gînd mă mîngîia — că promotorii culturii au suferit și vor suferi totdeauna atacuri nedrepte din partea mulțimii lipsite de cultură.

Am stat două zile la carceră, dar nu m-am plictisit, pentru că aveam la mine un număr din „Foaia", care rămăsese întreg, și-mi citeam cu patimă povestirea. Am citit-o cu voce tare chiar paznicului închisorii mele, subofițerului de serviciu, care și-a exprimat aprobarea exclamînd : „Strașnic !"

De atunci a trecut multă vreme, s-au scurs mulți ani, și știu, din experiență, că în calea unui literat sînt mai mulți spini decît trandafiri, și cînd primesc vreo publicație cu o operă de a mea, nu mă bucur, ci socotesc liniștit numărul de rînduri. Dar, uneori, în sufletul meu se strecoară o invidie arzătoare pentru bucuria naivă și încrederea luminoasă de atunci.

1897

ALLEZ ![1]

Această exclamație scurtă și poruncitoare era prima amintire pe care o păstra *mademoiselle* Nora din copilăria ei întunecată, monotonă, de nomadă. Înaintea tuturor celorlalte cuvinte, pe acesta îl pronunțase limba ei micuță și peltică de copil, și totdeauna, chiar și în visele ei, strigătul acesta făcea să răsară numaidecît în amintirea Norei frigul din arena neîncălzită a circului, mirosul de grajd, galopul greoi al calului, plesniturile seci ale biciului lung și durerea usturătoare a loviturii, care înăbușea brusc șovăiala de o clipă a fricii. *Allez !*

În circul pustiu era întuneric și frig. Ici-colo, razele soarelui de iarnă abia pătrundeau prin cupola de sticlă și așterneau pete palide pe poleiala și pe catifeaua vișinie a lojilor, pe scuturile cu capete de cal și pe steagurile care împodobeau stîlpii ; ele tremurau pe sticlele mate ale globurilor electrice și se prelingeau pe oțelul barelor și al trapezelor, sus, la înălțimea aceea grozavă în îngrămădirea de aparate și frînghii. Ochiul abia întrezărea primele rînduri de fotolii, în timp ce locurile din spatele lojilor și galeria se pierdeau cu totul în întuneric.

Artiștii sînt la munca lor de zi. Cinci sau șase dintre ei, îmbrăcați cu șube și căciuli, stau în fotoliile din rîndul întîi, lîngă intrarea la grajduri, și fumează țigări de foi rău mirositoare. În mijlocul manejului se află un bărbat îndesat, cu picioarele scurte, cu un joben pe ceafă și cu mustăți negre, răsucite cu atîta grijă că i

[1] Înainte, marș ! (Fr.) (N. t.)

se subțiază spre vîrf ca un fir. El leagă cu o frînghie lungă mijlocul unei fetițe micuțe, de cinci ani, care stă în fața lui și tremură de emoție și de frig. Un cal alb, uriaș, pe care un grăjdar îl plimbă de-a lungul barierei, fornăie tare, mișcîndu-și gîtul arcuit, iar pe nări îi țîșnesc cu putere valuri de aburi albi. Ori de cîte ori trece pe lîngă omul cu joben, calul se uită cu coada ochiului la biciul de la subsuoara acestuia, sforăie neliniștit și, ciulind urechile, îl trage după sine pe grăjdarul care încearcă să-l stăpînească. Mica Nora aude în spatele ei mișcările lui nervoase și tremură tot mai tare.

Două mîini puternice o cuprind de mijloc și o aruncă ușor pe spinarea calului, pe o saltea lată de piele. Aproape în aceeași clipă, și scaunele, și stîlpii albi, și perdelele de dril de la intrări — totul se contopește în ochii ei într-un cerc multicolor care gonește în întîmpinarea calului. Mîinile, încleștate convulsiv de valul aspru al coamei, îi amorțesc, iar ochii i se închid strîns, orbiți de sclipirile înnebunitoare ale cercului multicolor. Bărbatul cu joben se mișcă înăuntrul manejului, plesnind asurzitor din biciul lung, al cărui sfîrc aproape că atinge capul calului.

— *Allez !...*

Iat-o apoi, îmbrăcată cu o fustiță scurtă de voal, cu brațele slabe de copil dezgolite, stînd în plină lumină, sus, chiar sub cupola circului, pe un trapez care se leagănă puternic. De același trapez, la picioarele fetiței, atîrnă cu capul în jos, agățat cu genunchii de bară, un alt bărbat, vînjos, îmbrăcat într-un tricou roz cu paiete de aur și cu ciucuri, cu părul ondulat, pomădat și ochii plini de cruzime. Iată-l cum își ridică mîinile, care pînă atunci atîrnaseră în jos, le desface și se uită în ochii Norei cu privirea lui pătrunzătoare, fixă și hipnotică de acrobat, apoi... bate din palme. Nora face o mișcare repede înainte, ca să se năpustească în jos, drept în mîinile acestea puternice, care o cheamă fără cruțare (oh, cu cîtă spaimă vor respira îndată sute de spectatori !), dar deodată, îi îngheață inima în piept și aproape că nu-i mai bate de groază, iar fetița strînge doar ceva mai tare frînghiile subțiri. Dar mîinile se ridică iar și

o cheamă fără cruțare, iar privirea acrobatului se face tot mai poruncitoare... Golul de sub picioarele Norei parcă e o prăpastie :

— *Allez !...*

Fetița se balansează, abia răsuflînd, chiar pe vîrful „piramidei vii" alcătuite din șase oameni. Ea alunecă, mlădiindu-și trupul șerpuitor, printre treptele unei scări albe și lungi, care se sprijină cu un capăt pe creștetul unui om. Acum se răsucește în aer, aruncată cu putere în sus, ca de niște arcuri de oțel, de picioarele groaznice ale *jonglerului*. Acestea sînt *jocurile icariene*.

Iat-o altă dată cum evoluează sus, în aer, pe o sîrmă subțire și tremurătoare, care-i taie chinuitor tălpile picioarelor... Și pretutindeni, aceleași chipuri de o frumusețe grosolană, cu părul pomădat și pieptănat cu cărare sau cu conciuri adunate aproape pe vîrful capului. Aceleași mustăți răsucite, aceeași duhoare de țigări de foi și de sudoare, și pretutindeni aceeași teamă și același strigăt fatal, de neînlăturat, mereu același, deopotrivă pentru oameni, cai sau cîini dresați :

— *Allez !...*

Era foarte frumoasă cu toate că abia împlinise șaisprezece ani. Într-o zi, în timpul reprezentației, a picat de pe bara aeriană, a trecut pe lîngă plasă și s-a prăbușit pe nisipul manejului. Au ridicat-o leșinată și au transportat-o numaidecît în culise unde, după străvechiul obicei al circului, au început s-o scuture din toate puterile de umeri, ca să-și vină în fire. Cînd și-a revenit a început să geamă de durere — își scrîntise mîna în cădere. „Publicul este neliniștit și începe să se împrăștie, spuneau cei din jurul ei. Du-te și te arată publicului !"... Ascultătoare, s-a străduit să surîdă, cu surîsul ei obișnuit de „călăreață grațioasă", dar după doi pași s-a clătinat și a țipat de durere. Atunci, zeci de mîini au apucat-o și au împins-o cu forța dincolo de perdelele intrării, spre public :

— *Allez !...*

În această stagiune „lucra" la circ, ca artist sezonier, clovnul Menotti. Acesta nu era un simplu clovn, sărac, de duzină, care se tăvălea prin nisip, încasa palme și se pricepea să facă publicul să rîdă o seară întreagă

cu glumele lui nesecate, deşi nu mîncase nimic din ajun. Clovnul Menotti era o celebritate, primul clovn-solist şi imitator din lume, dresor cunoscut pe tot globul, care primise premii de onoare ş.a.m.d., ş.a.m.d. Pe piept purta o salbă grea de medalii de aur : lua cîte două sute de ruble pentru o reprezentaţie, se mîndrea că de cinci ani nu mai poartă decît costume din moar, şi totdeauna după fiecare reprezentaţie se simţea „frînt" şi spunea despre sine însuşi cu o amărăciune exagerată : „Da ! Noi — bufonii, noi trebuie să facem să rîdă publicul *îmbuibat !"* În arenă cînta fals şi pretenţios cuplete vechi, declama versuri proprii sau lua peste picior primăria, în legătură cu problema canalizării, ceea ce, în general, făcea asupra publicului, atras la circ de o reclamă deşănţată, impresia unor schimonoseli exagerate, plictisitoare şi nepotrivite. În viaţa de toate zilele însă, avea o înfăţişare languroasă şi o atitudine protectoare şi-i plăcea să facă aluzii, cu un aer misterios şi neglijent, la legăturile sale cu contese neobişnuit de frumoase, putred de bogate, dar de care se plictisise îngrozitor.

După ce i s-a vindecat mîna scrîntită, Nora a apărut iar la circ, şi la repetiţia de dimineaţă, Menotti i-a dat bună ziua, i-a reţinut mîna mai îndelung într-a lui şi, mijindu-şi ochii obosiţi şi umezi, a întrebat-o de sănătate cu o voce galeşă. Ea s-a tulburat, s-a înroşit şi şi-a retras mîna. Clipa aceasta i-a hotărît soarta.

O săptămînă mai tîrziu, pe cînd Menotti o conducea pe Nora după o mare reprezentaţie de seară, a rugat-o să intre să cineze cu el în restaurantul hotelului de lux, unde primul clovn-solist, celebru în întreaga lume, avea obiceiul să tragă.

Separeurile se aflau la etajul de sus. Pe scări, Nora s-a oprit o clipă. Din cauza oboselii, a emoţiei şi a ultimelor simţăminte de sfială feciorelnică, a şovăit. Dar Menotti i-a strîns cu putere cotul. Cu o voce prin care străbătea o pasiune de fiară şi ordinul crud al unui fost acrobat, i-a şoptit :

— *Allez !...*

Şi ea a mers... I se părea că el e o fiinţă neobişnuită, superioară, un semizeu. Ar fi intrat şi în foc pentru el,

dacă lui i-ar fi trecut prin minte să-i poruncească s-o facă.

Un an întreg l-a urmat din oraș în oraș. În timpul apariţiilor lui pe scenă, îi păzea briliantele şi medaliile, îi ajuta să-şi îmbrace şi să-şi dezbrace tricoul, îi îngrijea garderoba, îi ajuta să dreseze şobolani şi porci, îi întindea crema pe faţă şi — ceea ce era mai important decît orice — credea cu convingerea nestrămutată a unui idolatru în valoarea lui mondială. Cînd rămîneau singuri, el nu găsea nici un subiect de conversaţie şi-i primea mîngîierile pasionate cu un aer de plictiseală, ca un om blazat şi obosit, dar care îngăduie totuşi, cu mărinimie, să fie adorat.

După un an, Menotti s-a plictisit de partenera sa. Privirea lui galeşă s-a îndreptat atunci spre una din surorile Wilson, care executau „zboruri aeriene". Faţă de Nora nu mai avea nici o consideraţie şi adesea o pălmuia în cabină, în faţa artiştilor şi a grăjdarilor, pentru un nasture necusut. Ea le îndura pe toate cu aceeaşi supunere cu care un cîine bătrîn, inteligent şi credincios, îndură bătăile stăpînului.

În sfîrşit, într-o noapte, după o reprezentaţie la care primul dresor din lume fusese fluierat, pentru că lovise prea tare cu biciul un cîine, Menotti i-a spus Norei să plece numaidecît de la el şi să se ducă la toţi dracii. Fata s-a supus, dar lîngă uşa camerei de hotel s-a oprit şi şi-a întors spre el privirea rugătoare. Atunci Menotti s-a repezit la uşă, a deschis-o larg cu o lovitură furioasă de picior şi a strigat:

— *Allez !...*

Dar peste două zile, întocmai ca unui cîine bătut şi izgonit, Norei i s-a făcut dor de stăpînul ei. Cînd lacheul hotelului i-a spus cu un zîmbet obraznic: „Nu-i voie să intraţi la domnia-sa, domnia-sa e ocupat cu o domnişoară în cameră" — *i s-a făcut negru înaintea* ochilor.

S-a urcat şi s-a oprit fără greş în faţa uşii aceluiaşi separeu unde venise cu Menotti cu un an înainte. Da, el era acolo. *I-a recunoscut vocea languroasă de celebritate obosită*, întreruptă din cînd în cînd de rîsul fe-

ricit al englezoaicei roşcovane. Nora a deschis pe neaşteptate uşa.

Tapetele aurite, de culoarea zmeurei, lumina vie a două candelabre. luciul cristalului, grămada de fructe şi sticle în vase de argint, Menotti, culcat fără haină pe divan, şi Wilson cu corsajul descheiat, mirosul de parfum, de vin, de ţigări de foi, de pudră — toate astea au zăpăcit-o o clipă. Apoi s-a aruncat asupra englezoaicei şi a lovit-o de cîteva ori cu pumnul în faţă. Wilson a ţipat ascuţit şi a început încăierarea.

După ce Menotti a izbutit cu greu să despartă cele două femei, Nora i-a căzut în genunchi, i-a acoperit cizmele cu sărutări şi l-a implorat să se întoarcă la ea. Menotti abia a putut s-o îndepărteze, atît de tare se agăţase de dînsul, şi, strîngînd-o tare de gît cu degetele lui puternice, i-a spus :

— Dacă nu pleci imediat, ticăloaso, dau ordin lacheilor să te dea afară în brînci !

Fata s-a ridicat de jos şi a şoptit cu răsuflarea tăiată :

— A-a ! Dacă e aşa... dacă e aşa...

Privirea ei a căzut pe fereastra deschisă. Repede şi uşor, ca o acrobată exersată, a ajuns pe pervazul ferestrei şi s-a aplecat înainte, ţinîndu-se cu mîinile de ramele dinafară.

Departe, jos pe caldarîm, huruiau trăsurile, care de sus păreau nişte animale mici şi ciudate. Trotuarele luceau după ploaie, şi în bălţoace se răsfrîngea, tremurînd, lumina felinarelor de pe stradă.

Degetele Norei s-au răcit şi inima s-a oprit o clipă de groază... Atunci a închis ochii, a tras aer în piept, adînc, adînc, a ridicat mîinile deasupra capului şi, biruindu-şi slăbiciunea cu o sforţare obişnuită, a strigat ca la circ :

— *Allez !...*

1897

CEASUL *BRÉGUET*

De seara aceasta lungă de decembrie îmi amintesc nespus de clar. Ședeam la o masă rotundă de sufragerie și la lumina puternică a unei lămpi atîrnate de tavan citeam un volum gros și jerpelit din „Albina nordului". Volumul acesta mi-era drag, pentru că era pentru mine un izvor de amintiri. Îl găseam totdeauna cînd veneam în vacanța de crăciun la Rujicinaia și-l citeam cu răbdare din scoarță-n scoarță. Unchiul Vasili Filippovici ședea în fața mea, înfundat într-un fotoliu scund și adînc de piele, cu picioarele bolnave de podagră învelite cu o pătură vărgată și întinse pe un scăunaș tapițat. Fața îi rămînea în umbră. Numai mustățile lui mari, albe și fioroase și luleaua care răsărea din ele se aflau în cercul luminos și se conturau foarte clar. Din cînd în cînd, lăsam cartea și trăgeam cu urechea la viforul care se dezlănțuise afară. În sunetele acestea se simte totdeauna ceva cumplit, o amenințare mohorîtă și dușmănoasă. Ele încep cu hohote surde de plîns, care se întețesc treptat, urcă în sunetele unei game cromatice pînă la un țipăt ascuțit și coboară din nou. Copacii se leagănă în vuietul coroanelor lor, vîntul șuieră și se tînguie prin hornuri, și la fiecare smucitură nouă a furtunii parcă aruncă cineva în obloane pumni de zăpadă măruntă și sticloasă. Cum ascultam cu luare-aminte concertul acesta drăcesc, mi-a trecut prin minte, fără să vreau, că mă aflam în casa dărăpănată a unui moșier, pierdută în mijlocul cîmpiei înzăpezite, singur între patru ochi cu un bătrîn slab și bolnav, departe de oraș, de societatea obișnuită, și mi se părea că niciodată,

niciodată nu se vor mai termina urletul viforului, tristeţea fără de sfîrşit şi tic-tacul monoton al pendulei...

— Tu zici : „întîmplări", a spus pe neaşteptate Vasili Filippovici, răsucindu-se greoi în fotoliul său şi ferindu-şi cu mîna ochii de lumină, dar ştii că în viaţă sînt uneori întîmplări pe care nici un romancier de-al tău n-ar fi în stare să le născocească vreodată ?...

La început, n-am înţeles ce însemna exclamaţia lui, dar apoi mi-am amintit că în timpul prînzului vorbisem despre imaginaţia nemărginită a scriitorilor şi am întrebat :

— Ce te-a făcut să te gîndeşti la asta, unchiule ?

— Păi aşa... uite, cum stau acum... jur împrejur e linişte... afară vremuieşte... şi mi-amintesc de trecut... Mi-a răsărit în minte o întîmplare şi atunci am spus...

Unchiul a tăcut, şi-a învelit pe îndelete, gemînd de durere, picioarele bolnave şi apoi a început să vorbească :

— Ne-am întrunit o dată la rotmistrul von Aschenberg, de ziua lui onomastică. Era iarnă. Trebuie să-ţi spun că noi, adică regimentul nostru N., de cavalerie, abia se întorsese din campania din Ungaria şi comandanţii ne-au cazat în nişte biete sătuleţe. Locuri uitate de lume şi necrezut de plictisitoare. Ne mai duceam noi, ce-i drept, pe la popii din împrejurimi. Ei, dar judecă şi tu dacă asta se poate numi distracţie. Nu ne mai rămînea decît un singur lucru de făcut : să bem într-una şi să jucăm cărţi — să jucăm cărţi şi iar să bem. Aveam un cuvînt de ordine :

Acel ce nu se-mbată de două ori pe zi,
Noi cavaler pe-acela, scuzaţi, nu l-om numi...

Ei, şi cum spuneam, ne-am întrunit noi acolo. În primul rînd, rotmistrul Ivanov I... Acum, bătrînii se plîng pe la regimente că oamenii ar fi degenerat şi că tineretul n-ar mai fi bun de nimic. Tot aşa şi rotmistrul Ivanov se plîngea de noi. Trebuie să-ţi spun că el era cel mai bătrîn ofiţer din regiment şi toţi ştiau (regimentul se mîndrea cu asta) că pe vremea lui se tutuise chiar cu

Denisov, iar cu Burțov[1] băuseră împreună și făcuseră orgii șase luni de-a rîndul. Apoi, se mai afla printre noi maiorul Kojin, renumit în toată cavaleria pentru vocea lui extraordinar de puternică. Dracu știe ce voce mai era și asta! Cîteodată, în timpul unei beții zdravene, lua un pahar, îl ținea în dreptul gurii și cînd scotea un răcnet — să nu rîzi, dar pe cuvînt de onoare că nu-i mai rămîneau în mînă decît cioburi. Mai erau acolo doi locotenenți — Reznikov și Belago. Noi îi poreclisem „Nedespărțiții" sau „soț și soție", pentru că nu se despărțeau niciodată și totdeauna locuiau împreună în aceeași casă. Mai era și căpitanul de cazaci, Sirotko sau, după porecla lui, „Cap de arici", pentru că-și împăna vorbirea cu expresia „cap de arici". Apoi, contele Olhovski, un om așa-și-așa, cam nătărău, dar... băiat bun, cu toate că era, cum am spus, cam tare de cap și naiv. Fusese avansat de curînd cornet de la gradul de iuncher și trimis la noi la regiment... Mai făcea parte din societatea noastră și locotenentul Cekmariov, cel mai iubit și mai răsfățat dintre noi toți. Despre el chiar și rotmistrul Ivanov spunea uneori în clipele lui de bună dispoziție: „Uite, băiețașul ăsta... ăsta da, are stofă de cavalerist... Ăsta nu te face de rîs..." Era vesel, darnic, îndemînatic, frumos, strălucit dansator și bun călăreț, într-un cuvînt, un băiat minunat. Și ceea ce ne atrăgea mai ales la el, pe noi, oameni cam aspri, era *gingășia uimitoare*, aproape feminină a surîsului și a purtărilor lui. În afară de asta, trebuie să-ți mai spun că era foarte bogat și că punga lui era totdeauna deschisă pentru toți.

Ne întrunisem toți holteii (în regimentul nostru nu erau decît doi căsătoriți) și băusem grozav de mult. Băusem în sănătatea gazdei, trecînd paharul din mînă-n mînă; băusem arșinul cu păhărușele puse la rînd într-un șir lung cam de un arșin[2]; chemasem corul și băusem cu coriștii; apoi, adusesem orchestra regimen-

[1] Eroi ai Războiului de Apărare a Patriei din 1812 (n. r.).

[2] Măsură de lungime egală cu 0,71 m. (n. r.).

tului și băusem în sunetele orchestrei. Căpitanul Sirotko — „Capul de arici" — spunea la fiecare pahăruț cîte o zicală :

două cizme — o pereche ;
trei — o troiță străveche ;
patru... colțuri la o casă...

și așa număra mereu aproape pînă la cincizeci, iar cele mai multe dintre zicalele lui erau foarte porcoase.

Apoi, cineva, dacă nu mă înșel unul dintre „Nedespărțiți", și-a adus aminte că în ajun contele Olhovski fusese la un moșier să joace *diabeloc* sau cum i se mai spune, *landsknecht*. Atunci am aflat că Olhovski cîștigase o mie cinci sute de ruble, un armăsar murg și un ceas de aur, marca *Bréguet*. Olhovski ne-a arătat numaidecît ceasul. Ce-i drept, era un ceas bun ; gravat, cu ornamentații, și cînd apăsai pe butonul de sus suna foarte melodios sferturile de ceas și orele. Marcă veche.

Olhovski își cam dădea aere.

— Ceasul ăsta, spunea el, este un lucru foarte rar. Nu l-aș da în ruptul capului. E foarte probabil că în lumea întreagă nu există decît cel mult două sau trei exemplare de felul acestuia.

Cekmariov, cînd a auzit cuvintele lui, a zîmbit :

— Te lauzi degeaba cu ceasul dumitale. Pot să-ți arăt un ceas la fel. Nu e chiar atît de rar cum crezi.

Olhovski a dat neîncrezător din cap :

— Și de unde o să-l iei ? Iartă-mă, dar mă îndoiesc...

— Cum dorești. Vrei să facem prinsoare ?

— Cu plăcere... Și cînd îl aduci ?

Dar rămășagul n-a stîrnit interesul celor de față. Căpitanul Sirotko l-a luat pe Olhovski de reverele hainei, l-a tras deoparte și i-a spus :

— Ei, cap de arici, vă țineți de prostii. Dacă bem, atunci să bem, iar dacă nu bem, atunci mai bine să jucăm cărți...

Și ne-am văzut mai departe de chef. Deodată, Kojin a ordonat cu vocea lui înfricoșătoare de bas :

— *Drabanții* să se ducă la dracu ! (Drabanți se numeau la noi ordonanțele.) Încuiați ușile ! Jos pantalonii ! Vine punciul...

Am dat numaidecît ordonanțele afară, am încuiat ușile și am stins lumina. Am fixat o căpățînă de zahăr în vîrful a trei săbii încrucișate, sub care am așezat un ceaun mare cu rom. Romul s-a aprins cu o flacără albastră și rotmistrul Ivanov a început să cînte cu o voce falsă de bariton :

Unde-s husarii de-altădată ?
Unde-s husarii curajoși ?

Noi îi țineam isonul, cîntînd fals. Cînd însă a ajuns la cuvintele :

Bunicii minte-i țin și eu
Bînd din bărdace — curajoșii —
Tăifăsuiau pe lîngă foc,
Cu nasuri vinete și ro-oșii...

vocea lui a început să tremure, scoțînd note și mai false decît înainte.

Punciul încă nu fiersese, cînd, deodată, căpitanul Sirotko s-a lovit cu palma peste frunte, exclamînd :

— Fraților ! Cap de arici ! Am uitat cu totul că azi trebuie să fac recepția trenului regimentar. Trebuie s-o șterg, băieți !

— Stai jos, stai jos ! Lasă minciunile ! a spus rotmistrul Ivanov.

— Zău, dragul meu, trebuie... Dați-mi drumul ! Cap de arici ! La ora opt trebuie neapărat să fiu acolo, dar o să mă-ntorc curînd. Olhovski, spune, cît e ceasul acum ? Ia sună-l !

L-am auzit pe Olhovski scotocind prin buzunare. Deodată, a zis cu o voce îngrijorată :

— Ei, drăcie !...

— Ce s-a întîmplat ? a întrebat von Aschenberg.

— Nu mai găsesc ceasul ! Chiar adineauri, cînd am scos dolmanul, l-am pus lîngă mine.

— Ia faceți lumină, domnilor.

Am aprins lumina, am căutat ceasul, dar nu l-am găsit. Nu știu de ce, dar ne-am simțit toți stînjeniți și nu îndrăzneam să ne uităm unul la altul...

— Ți-aduci aminte cînd l-ai avut în mînă ultima dată ? a întrebat von Aschenberg.

— Păi, chiar după ce s-a încuiat ușa... chiar adineauri. Îmi scoteam tunica și mă gîndeam : îl pun lîngă mine să știm cel puțin prin întuneric cît e ceasul...

Toți am tăcut și am lăsat privirile în jos. Ivanov a trîntit deodată un pumn în masă cu atîta putere, încît pahărelele de pe ea s-au ciocnit și s-au răsturnat.

— Drace ! a strigat el răgușit. Hai să căutăm ceasul ăsta afurisit ! Ia, băieți, băgați-vă iute pe sub masă, pe sub bănci. Să iasă ceasul !

Am căutat vreun sfert de oră, dar fără nici un folos. Olhovski, zăpăcit și rușinat, spunea în fiecare clipă : „Oh, domnilor ! Dați-l dracului de ceas... ducă-se dracului ceasul ăsta, domnilor !..." Dar Ivanov I a strigat la el, holbîndu-și fioros ochii :

— Dobitocule ! Nu-mi pasă de ceasul tău ! Nu înțelegi însă că *or-do-nan-țe-le n-au fost a-ici ?*

În cele din urmă, după ce ne-am istovit căutînd ceasul acela blestemat, ne-am așezat în jurul mesei într-o tăcere chinuitoare. Kojin ne-a aruncat o privire mîhnită și a întrebat atît de încet că abia l-am auzit :

— Acum ce facem, domnilor ?

— Păi asta-i treaba dumitale, ce să faci, domnule maior, a răspuns aspru Ivanov. Dumneata ești cel mai mare în grad dintre noi... Ceasul trebuie neapărat să fie găsit.

Și am luat hotărîrea ca fiecare dintre noi să se lase percheziționat. Căpitanul Sirotko s-a prezentat cel dintîi la percheziție, apoi rotmistrul Ivanov. Obrazul bătrînului cavalerist se făcuse stacojiu, iar cicatricea, pe care o avea de la o lovitură de sabie și care-i brăzda tot capul cărunt și fruntea pînă la rădăcina nasului, apărea ca o dungă albă, lată. Își întorcea pe dos buzunarele

cu mîini tremurătoare, de parcă ar fi vrut să le smulgă cu totul din pantaloni, și mormăia mușcîndu-și mustața :

— Rușine ! Porcărie ! Pentru prima oară ofițerii din regimentul N. se percheziționează unii pe alții... Ce dezonoare ! Rușinos pentru părul meu cărunt, rușinos...

Așa am fost percheziționați toți, pe rînd. Rămăsese numai Cekmariov.

— Ei, Fediușa, apropie-te... de ce stai ? l-a îndemnat Ivanov cu o duioșie tristă și aspră.

Dar el stătea lipit de perete, palid, cu buze tremurătoare și nu se mișca din loc.

— Hai, vino, Cekmariov, l-a încurajat maiorul Kojin. Vezi că toți au fost...

Cekmariov a dat încet din cap. Nu voi uita niciodată zîmbetul lui crispat, îngrozitor, care i-a schimonosit buzele cînd a îngăimat :

— Eu... nu voi îngădui... să fiu... percheziționat...

Rotmistrul Ivanov s-a aprins :

— Ei, drăcie ! Cum așa ? Cinci ofițeri bătrîni îngăduie să fie percheziționați și tu nu îngădui ? După cum vezi, toată mutra mi-e crestată și dinții mi-au fost scoși de lovitura unui pat de armă, totuși m-am lăsat percheziționat... Ce, te crezi mai bun decît noi toți ? Sau ai despre onoare noțiuni mai susceptibile decît ale noastre ? Vino imediat încoace, Fedka, auzi ?

Dar Cekmariov a dat din cap că nu se supune.

— Nu vin, a șoptit el.

Era ceva îngrozitor în atitudinea lui neclintită, în privirea ca de mort a ochilor lui și în zîmbetul lui crispat.

Ivanov a schimbat deodată tonul și a început să vorbească atît de blînd, cum nimeni nu s-ar fi așteptat de la bețivul acesta înrăit și militar aspru :

— Fediușa, dragul meu, lasă prostiile... Tu știi că te iubesc ca pe fiul meu... Ei, lasă, dragul meu, te rog... Poate că tu, cumva... știi... din cauza rămășagului acela tîmpit... înțelegi, ai glumit... hai ? Ei, ai glumit, Fediușa, și gata, hai, te rog...

Lui Cekmariov i-a năvălit tot sîngele în obraji și apoi s-a făcut iar livid. Buzele au început să-i tremure convulsiv. A dat din cap, tăcut, cu același surîs chinuit ca mai înainte... S-a făcut o tăcere cumplită, în care nu se mai auzea decît fornăitul furios al maiorului Kojin.

Ivanov a oftat adînc, adînc, și, întorcîndu-și fața, a spus cu o voce surdă, fără să-l privească pe Cekmariov :

— În cazul acesta, știi, locotenente... cu toate că noi nu ne îndoim de cinstea dumitale... dar, știi... (l-a privit o clipă pe Cekmariov și și-a întors iar capul de la el), știi, e oarecum jenant să mai rămîi printre noi...

Cekmariov s-a clătinat. Părea că peste o clipă se va prăbuși. Dar s-a stăpînit și, ținîndu-și sabia cu mîna stîngă și uitîndu-se țintă drept înainte ca un somnambul, a pornit încet spre ușă. Noi ne-am dat tăcuți la o parte, ca să-l lăsăm să treacă.

Nu mai putea fi vorba să continuăm beția, și von Aschenberg nu încerca nici el să ne convingă să rămînem. A chemat ordonanțele și le-a dat ordin să strîngă totul de pe masă. Noi, treji acum și triști, ședeam tăcuți, parcă am mai fi așteptat să se întîmple ceva.

Cînd, deodată, Baidenko, ordonanța gazdei, a strigat :

— Înălțimea-voastră ! Uitați-vă, aici e un ceas !

Ne-am repezit la el. Într-adevăr, pe dușumea, sub ceaunul rînduit pentru punci, se afla ceasul lui Olhovski...

— Dracu știe ! a bîiguit contele, rușinat. Pesemne că l-am împins acolo cu piciorul fără să vreau.

Ordonanțele au fost îndepărtate pentru a doua oară ca să putem discuta nestingheriți noua situație. Tineretul vorbea cu compătimire despre Cekmariov, dar bătrînii aveau altă părere :

— Nu, domnilor. Ne-a jignit pe toți și, o dată cu noi, și regimentul, a spus maiorul Kojin cu basul lui gros și hotărît. De ce noi ne-am lăsat percheziționați, și el nu ? De-ar fi jignit un singur ofițer, problema s-ar fi rezolvat foarte simplu : cincisprezece pași, pistoale, și gata soco-

teala. Dar aici e cu totul altceva. Nu, el trebuie să plece din regimentul N. şi va pleca.

Von Aschenberg, Ivanov şi căpitanul au fost de aceeaşi părere, cu toate că se vedea că le este milă de Cekmariov. Apoi, ne-am împrăştiat. Încet, tăcuţi, parcă am fi venit de la o înmormîntare, am ieşit în cerdac şi ne-am oprit ca să ne luăm rămas bun unul de la altul.

Deodată, am zărit un om care venea în fugă pe drum, spre casa lui von Aschenberg. Ivanov l-a recunoscut înaintea celorlalţi — era ordonanţa locotenentului Cekmariov. Soldatul n-avea şapca şi părea grozav de speriat. A strigat de departe, abia răsuflînd :

— Înălţimea-voastră... Nenorocire !... Locotenentul Cekmariov s-a împuşcat !...

Am alergat la locuinţa lui Cekmariov. Uşile nu erau încuiate. Cekmariov zăcea pe duşumea, într-o rînă. Toată duşumeaua era plină de sînge. Un pistol mare de duel zăcea la doi paşi de el... Priveam chipul minunat al sinucigaşului, pe care începuse să se arate încremenirea morţii, şi mi se părea că văd pe buzele lui acelaşi surîs chinuit, crispat.

— Vedeţi dacă n-a lăsat vreun bilet pe undeva, a spus cineva.

Şi biletul a fost într-adevăr găsit. Era pe birou, şi peste el se afla... ce crezi ?... un ceas de aur marca *Bréguet,* şi, ceea ce este şi mai groaznic, semăna ca două picături de apă cu ceasul contelui Olhovski.

Biletul acesta îl ţin minte şi acum pe dinafară. Iată ce scria în el :

„Adio, dragii mei camarazi. Jur pe dumnezeul meu, jur pe suferinţele domnului nostru Isus Cristos că nu sînt vinovat de furt. N-am permis să fiu percheziţionat numai pentru că aveam în buzunar un ceas identic cu al contelui Olhovski, pe care l-am moştenit de la răposatul meu bunic. Din păcate, nu mai e nimeni în viaţă care să-mi poată servi de martor şi de aceea nu-mi mai rămîne să aleg decît între dezonoare şi moarte. Dacă ceasul lui Olhovski se va găsi, şi nevinovăţia mea

va fi astfel dovedită, îl rog pe rotmistrul Ivanov să împartă toate lucrurile mele, armele și caii, dragilor mei camarazi, ca amintire, iar el personal să păstreze ceasul meu."

Urma semnătura.

Unchiul Vasili Filippovici intrase cu totul în umbra lămpii. Și-a șters nasul, a tușit îndelung, învăluit în umbră, și în cele din urmă a spus :

— Vezi ce întîmplări îți rezervă viața, dragul meu...

1897

ÎN ADÎNCURILE PĂMÎNTULUI

Era o dimineață timpurie de primăvară, plină de răcoare și rouă. Pe cerul senin, numai spre răsărit, unde tocmai apărea soarele într-o vîlvătaie de foc, se mai învolburau, pălind și topindu-se cu fiecare clipă, negurile firave, albastre ale crepusculului. Întinderea nemărginită a stepei părea presărată cu o pulbere fină de aur. În iarba deasă și bogată tremurau ici-colo briliante mari de rouă, sclipind în jocuri multicolore de lumini. Pe stepa smălțată de flori vesele zăreai galbenul-viu al grozamei, albastrul modest al clopoțeilor, albul pîlcurilor de romaniță aromată și petele ca de foc ale garoafelor sălbatece de un roșu-aprins. În răcoarea dimineții se revărsa mireasma sănătoasă și amăruie a pelinului, care se contopea cu aroma gingașă ca de migdală a rochiței-rîndunicii. Toate străluceau și se răsfățau, înălțîndu-se bucuroase spre soare. Numai pe alocurea, prin rîpele adînci și strîmte, printre malurile repezi, acoperite cu tufișuri rare, mai stăruiau umbrele umede, sinilii, ale nopții. Ciocîrliile zburau și cîntau pierdute în înaltul cerului. Greierii cei neastîmpărați își începuseră de mult țiuitul lor grăbit și sec. Stepa se trezea și se însufleția, răsuflînd parcă liniștit și puternic din adîncuri.

Repezit și aspru, semnalul de la ora șase al minei Gololobov a sfîșiat farmecul acestei încîntătoare dimineți cu urletul lui obișnuit, prelung, răgușit și trudnic ca un vaier. Sunetul se auzea cînd mai tare, cînd mai slab. Uneori, amuțea aproape cu totul, de parcă s-ar fi rupt, s-ar fi înecat și afundat sub pămînt, dar izbucnea deodată iarăși cu o putere surprinzătoare.

Pe orizontul întins și înverzit al stepei, numai mina aceasta cu gardurile ei negre și cu turla diformă, care răsărea dintre ele, mai amintea de om și de munca omenească. Hornurile înalte, roșii, afumate la capătul lor de sus, revărsau fără încetare valuri de fum negru, murdar. De departe se auzeau loviturile dese de ciocan în fier și huruitul prelung al lanțurilor. Zgomotele acestea metalice, pline de neliniște, răsunau aspre și îndîrjite în tăcerea dimineții senine și surîzătoare.

Era ceasul cînd trebuia să coboare sub pămînt schimbul al doilea. Vreo două sute de oameni se îmbulzeau în curtea minei, printre stivele de lespezi mari de cărbune de pămînt, strălucitor. Obrajii negri, îmbibați de cărbune, nespălați de săptămîni întregi, tot soiul de zdrențe colorate, troace, opinci, cizme, galoși vechi de cauciuc sau numai picioare desculțe — toate se amestecau într-un talmeș-balmeș multicolor, agitat și gălăgios. Prin aer zburau înjurături dezgustătoare și nerușinate, amestecate cu rîsete răgușite și cu cîte o tuse crispată, înecată, de bețiv.

Încetul cu încetul, mulțimea se rărea ; valul de oameni se scurgea pe o ușă îngustă de lemn, deasupra căreia era bătută o scîndură micuță cu inscripția : „Camera de felinare". Camera aceasta era ticsită de muncitori. Zece oameni stăteau lîngă o masă lungă și turnau fără întrerupere ulei în felinare de sticlă, îmbrăcate cu apărători de sîrmă. Cînd felinarele erau gata pregătite, lampagiul băga în urechile care uneau vîrful cu fundul apărătorii o bucată de plumb și o turtea, strîngînd-o o singură dată cu un clește masiv. În felul acesta, minerul nu putea să deschidă felinarul pînă la întoarcerea sa de sub pămînt. Chiar dacă se spărgea întîmplător sticla, apărătoarea de sîrmă făcea ca flacăra felinarului să nu fie de loc primejdioasă. Aceste măsuri de siguranță sînt neapărat trebuincioase, pentru că în adîncul minelor de cărbuni se îngrămădesc gaze inflamabile care, în contact cu focul, explodează numaidecît. Din pricina manipulării neprevăzătoare a focului, se întîmpla uneori ca în mină să piară sute de oameni.

După ce lua felinarul în primire, minerul trecea în altă cameră, unde pontatorul-șef îi înscria numele în

registrul zilnic de prezență, iar doi ajutori de-ai pontatorului îi cercetau cu atenție buzunarele, hainele și încălțămintea, ca să nu-i lase țigări, chibrituri sau amnar.

Cînd se convingea că minerul nu avea asupra lui obiecte interzise, sau nu le găsea, pontatorul dădea scurt din cap și spunea răstit : „Treci !"

Atunci, minerul păşea prin uşa următoare într-o galerie largă, lungă și acoperită, de lîngă intrarea puțului principal.

În galerie domnea hărmălaia clocotitoare a schimbului. Prin puțul pătrat, care ducea în adîncul minei, circulau două platforme de fier pe lanțuri de fier petrecute sus deasupra acoperișului peste un scripete. În timp ce una dintre ele se ridica, cealaltă cobora cu vreo sută de stînjeni. Platforma răsărea ca prin minune din adîncuri, încărcată cu vagonete pline cu cărbuni umezi, abia smulși din măruntaiele pămîntului. Într-o clipă, muncitorii trăgeau vagonetele de pe platformă, le puneau pe șine și le împingeau în grabă spre curtea minei. Platforma goală se umplea îndată de oameni. Cu o sonerie electrică se dădea un semnal convențional la secția de mașini, platforma se cutremura și, cu un huruit asurzitor, dispărea deodată din ochi, de parcă s-ar fi prăbușit sub pămînt. Treceau un minut, două, în care timp nu se mai auzea decît pufăitul mașinii și zăngănitul lanțului pe scripete. Apoi, de sub pămînt țîșnea cealaltă platformă, de parcă ar fi fost zvîrlită în sus de o forță năvalnică, misterioasă și nevăzută. De data aceasta nu mai scotea cărbune, ci era ticsită cu oameni uzi și negri, care tremurau de frig. Și schimbul acesta de oameni și cărbuni se efectua repede, precis și totdeauna în același chip, întocmai cum funcționează o mașină uriașă.

Vaska Lomakin, sau Vaska Cîrnul, cum îi spuneau minerii, cărora le plăceau de obicei poreclele biciuitoare, stătea aplecat peste marginea intrării în puțul principal al minei, pe unde ieșeau în fiecare clipă din adîncuri oameni și cărbuni, și se uita țintă în jos, cu gura puțin întredeschisă. Vaska avea doisprezece ani. Fața lui era neagră toată de praf de cărbune, ochii albaștri — naivi și încrezători, iar nasul — cîrn și cara-

ghios. Îi venea rîndul și lui să coboare curînd în mină, dar cei din echipa lui nu se adunaseră încă și-i aștepta.

Abia trecuse o jumătate de an de cînd Vaska venise la mină dintr-un sat îndepărtat. Lipsa totală de cumpătare și destrăbălarea vieții de miner nu-i întinaseră încă sufletul curat. El nu fuma, nu bea și nu vorbea porcării, ca muncitorii de seama lui, care, toți pînă la unul, se îmbătau criță în fiecare duminică, jucau cărți pe bani și fumau țigară după țigară. „Cîrnul" mai avea o poreclă — „Al mamei", pe care i-o dăduseră cînd se prezentase pentru prima dată la muncă. Minerul-șef îl întrebase : „Tu, purcelule, al cui ești ?" iar el răspunsese naiv : „Al mamei !", ceea ce stîrnise o adevărată explozie de rîs și o năvală vijelioasă de înjurături pline de entuziasm ale întregului schimb.

Nici pînă acum Vaska nu se putuse obișnui cu munca în mină și cu moravurile și obiceiurile minerilor. Amploarea și complexitatea muncii în mină îi copleșeau mintea săracă în impresii și, cu toate că nu-și dădea bine seama de asta, mina îi apărea ca o lume supranaturală, ca un lăcaș al unor forțe hîde și întunecate. Iar ființa cea mai misterioasă din lumea aceasta era, fără doar și poate, mecanicul.

Iată-l cum ședea, îmbrăcat cu vestonul lui soios de piele, cu o țigară de foi între dinți și cu ochelarii cu ramă de aur pe nas, bărbos și încruntat. Vaska îl vedea foarte bine prin peretele de sticlă, care-l despărțea de secția de mașini. Ce fel de om o fi mecanicul ? Dar înainte de toate, o fi el oare om ca toți oamenii ? Iată că fără să se miște din loc și fără să scoată țigara din gură, a atins un buton și într-o clipă a și pornit mașina uriașă care pînă atunci stătuse nemișcată și liniștită. Lanțurile au prins să zornăie și platforma să huruie, zburînd în jos de se cutremura toată clădirea de lemn a minei. Nemaipomenit !... Iar el ședea și fuma ca și cînd nu se întîmpla nimic. Apoi apăsa iar pe un fel de bumbișor, trăgea de un băț de oțel și cît ai clipi toate se opreau, se potoleau, se linișteau... „Poate c-o știi vreun cuvînt vrăjit ?" se gîndea Vaska, privindu-l cu teamă.

Alt om misterios, învestit pe deasupra cu puteri neobișnuite, era minerul-șef, Pavel Nikiforovici, stăpînul

necontestat al împărăției subterane și întunecate, umede și înspăimîntătoare, unde, prin bezna și tăcerea adîncă, licăreau punctele roșii ale felinarelor îndepărtate. Din ordinul lui se săpau galerii noi și se făceau abataje.

Pavel Nikiforovici era un om frumos, dar tăcut și posomorît, ca și cum legătura lui cu forțele subpămîntene i-ar fi lăsat în suflet urme ciudate și tainice. Puterea lui fizică ajunsese legendară printre mineri, și chiar flăcăi zurbagii ca Buhalo și Vanka Grecul, care erau întotdeauna capul răutăților, vorbeau cu oarecare respect despre minerul-șef.

Dar mult mai presus decît Pavel Nikiforovici sau decît mecanicul era, după părerea lui Vaska, directorul minei — un francez pe nume Karl Franțevici. Vaska nu avea mijloace de comparație îndestulătoare ca să poată hotărî cît de mari erau puterile acestui supraom. Directorul putea să facă tot, dar absolut tot ce voia pe lumea asta. Un singur gest al mîinii lui, o singură privire hotăra de viața și moartea a miilor de pontatori, șefi de echipă, mineri, hamali și cărăuși, care se hrăneau de pe urma minei. Oriunde s-ar fi ivit statura lui înaltă și dreaptă și fața lui palidă cu mustăți negre și lucioase, se simțea numaidecît o încordare și zăpăceală generală. Cînd vorbea cu cineva, îl privea țintă cu ochii lui mari și reci, de parcă zărea înăuntrul acestui om ceea ce nu putea să fie văzut de alții. Înainte de a veni la mină, Vaska nici nu bănuise măcar că pe lume există oameni de felul lui Karl Franțevici. Pînă și mireasma dulce de flori, pe care o răspîndea, era cu totul deosebită. Vaska surprinsese parfumul acesta o dată, cînd directorul trecuse cam la doi pași de el, desigur fără măcar să-l ia în seamă pe băiețașul încremenit pe loc cu capul gol și cu gura căscată, care urmărea cu priviri speriate pe omul-zeu care tocmai trecea...

— Mă, Cîrnule, intri ori ba? auzi Vaska o chemare brutală chiar lîngă urechea lui.

Vaska s-a dezmeticit și s-a repezit spre platformă. Tocmai se încărca echipa pe lîngă care lucra el ca ajutor. El avea doi șefi direcți: pe unchiul Hriașci și pe Vanka Grecul. Cu ei împărțea patul din baraca comună, cu ei lucra mereu în mină și tot pe lîngă ei îndeplinea,

în timpul liber, o mulțime de îndatoriri casnice, printre care cea mai însemnată era să alerge la cîrciuma din apropiere — „Întîlnirea prietenilor", după rachiu și castraveți. Unchiul Hriașci făcea parte dintre bătrînii mineri, vlăguiți și abrutizați de munca îndelungată și istovitoare. El nu deosebea fapta bună de cea rea și nici izbucnirea violentă de lașitatea de a te ascunde în spatele altora. Îi urma ca un rob pe cei mulți, asculta orbește de cei tari și-i năpăstuia pe cei slabi. În ciuda vîrstei lui înaintate, nu se bucura printre mineri nici de respect, nici de influență. Vanka Grecul, dimpotrivă, conducea, într-o măsură oarecare, opinia publică și vîltoarea pasiunilor din întreaga cazarmă, unde argumentul cel mai hotărîtor era vorba înțepătoare și pumnul tare, mai ales dacă mai era înarmat și cu un tîrnăcop greu și ascuțit.

În lumea aceasta nestăpînită, pătimașă și deznădăjduită, orice ceartă căpăta un caracter foarte violent. Cazarma amintea de o cușcă uriașă, înțesată cu fiare sîngeroase, unde șovăiala sau nehotărîrea de o clipă însemnau pieirea. O discuție obișnuită, o glumă prietenească se puteau transforma într-o răbufnire înfiorătoare de ură. Oamenii, care cu o clipă mai înainte vorbiseră pașnic unul cu altul, săreau deodată ca turbați de pe locurile lor, palizi la față, cu mîinile strînse convulsiv pe mînerul vreunui cuțit sau ciocan, împroșcînd dintre buzele tremurînde și înspumate, o dată cu stropii de salivă, și injurături îngrozitoare... În primele zile ale vieții sale de miner, cînd Vaska era de față la astfel de scene, înmărmurea de spaimă și simțea cum îi îngheață inima în piept și cum i se umezesc mîinile lipsite de vlagă.

Dacă într-un mediu atît de sălbatec Vanka Grecul se bucura de un oarecare respect, aceasta ne dezvăluie într-o măsură oarecare calitățile lui morale. El era în stare să muncească săptămîni întregi fără preget, cu o perseverență îndărătnică, pentru ca apoi să risipească într-o singură noapte toți banii cîștigați prin munca aceasta de animal de povară. Cînd nu era amețit de băutură, era tăcut și închis în sine însuși, dar cînd se îmbăta, tocmea un muzicant, îl ducea la cîrciumă și-l punea să cînte, iar el ședea în fața lui, bea votcă pahar

după pahar și plîngea. Apoi sărea pe neașteptate de la locul lui, desfigurat la față, cu ochii injectați de sînge și începea să „distrugă". Ce, sau pe cine distrugea — îi era totuna. Firea lui, zăgăzuită de munca îndelungată, căuta un prilej de evadare... Începeau bătăi dezgustătoare, sîngeroase, care nu se mai terminau pînă ce omul acesta dezlănțuit nu era doborît de un somn de moarte.

Oricît de ciudat s-ar părea, Vanka Grecul avea pentru Cîrnul o oarecare simpatie sau, mai bine zis, bunăvoință. Fără îndoială că bunăvoința aceasta era aspră și grosolană și însoțită de cuvinte urîte, de care nu se putea lipsi un miner nici în clipele sale cele mai plăcute, totuși, fără doar și poate, bunăvoință exista. Așa, de pildă, Vanka Grecul îi dăduse băiețașului cel mai bun loc din pat, cu picioarele spre sobă, în ciuda protestului unchiului Hriașci, care-l ocupase pînă atunci. Altă dată, cînd un miner chefliu voise să-i ia cu forța lui Vaska cincizeci de copeici, Grecul a sărit să-l apere. „Lasă băiatul în pace", a spus el liniștit, săltîndu-se puțin în pat și cuvintele erau însoțite de o privire atît de grăitoare, încît minerul a izbucnit într-un puhoi de înjurături pe sprînceană, dar cu toate acestea s-a îndepărtat.

O dată cu Vaska s-au urcat pe platformă încă cinci oameni. A sunat semnalul și în aceeași clipă Vaska și-a simțit corpul atît de neobișnuit de ușor, de parcă i-ar fi crescut aripi în spate. Platforma a zburat în jos, tresărind și huruind, iar pe lîngă ea trecea în sus peretele de cărămizi al puțului, cu atîta repeziciune, încît se contopea într-o fîșie cenușie neîntreruptă. Apoi s-a făcut deodată un întuneric de nepătruns. Felinarele abia mai licăreau în mîinile minerilor bărboși și tăcuți, tresărind la izbiturile inegale ale platformei, care se prăbușea în gol. Apoi Vaska a simțit deodată că zboară în sus, nu în jos, ca pînă atunci. Cei nedeprinși cu scoborîșul au totdeauna senzația aceasta ciudată și înșelătoare cînd platforma trece de jumătatea puțului. Multă vreme Vaska nu s-a putut debarasa de această senzație ciudată, care-i pricinuia o ușoară amețeală.

Curînd, platforma și-a încetinit lin căderea și s-a oprit pe pămînt. De sus se auzeau căzînd în cascadă izvoarele subterane, care năvăleau pe gura principală a minei;

minerii coborau în fugă de pe platformă, ca să se ferească de ploaia aceasta torențială.

Oameni în mantale de mușama și cu glugi pe cap împingeau pe platformă vagonete încărcate. Unchiul Hriașci l-a salutat pe unul dintre ei : „Noroc, Terioha !" — dar acesta nu a catadicsit să-i răspundă, și echipa s-a împrăștiat în diferite direcții.

Ori de cîte ori ajungea sub pămînt, Vaska simțea că-l cuprinde o tristețe tainică și apăsătoare. Galeriile lungi și negre i se păreau nesfîrșite. Din cînd în cînd, licărea undeva departe, ca un biet punct roș-palid, flăcăruia unei lămpi, care pierea deodată ca să apară iarăși. Pașii răsunau ciudat de înăbușit. Aerul era neplăcut de umed, inecăcios și rece. Cîteodată, de după zidurile laterale, se auzea murmurul apei curgătoare, și sunetele acestea slabe i se păreau lui Vaska amenințătoare și prevestitoare de nenorocire.

Vaska mergea în urma unchiului Hriașci și a Grecului. Pe pereții de scînduri ai galeriei, alunecoși și acoperiți de mucegai, felinarele legănate de mîinile minerilor aruncau pete galbene, palide, pe care se mișcau încoace și încolo, apărînd și dispărînd sau întinzîndu-se pînă la tavan, trei umbre stranii, diforme și confuze. În mintea lui Vaska răsăreau, fără voia lui, toate poveștile sîngeroase și misterioase ale minei.

Iată, aici au fost îngropați de o surpătură de pămînt patru oameni. Cadavrele a trei dintre ei fuseseră găsite, dar al celui de al patrulea nu. Se spunea că sufletul acestuia rătăcea uneori prin galeria nr. 5, jelindu-se amarnic... Acolo, acum trei ani, un miner îi crăpase capul cu un tîrnăcop tovarășului său de muncă, pentru că acesta refuzase să-i dea o înghițitură de votcă, adusă sub pămînt prin contrabandă. Se mai povestea că un muncitor bătrîn, cu mulți ani în urmă, rătăcindu-se prin galerii, deși le cunoștea ca pe cele cinci degete ale sale, fusese găsit abia peste trei zile, istovit de foame și nebun. Lumea spunea că *cineva* îl călăuzise prin mină. Acest *cineva* înspăimîntător, necunoscut și fără consistență, ca și întunericul de sub pămînt care-l zămislise, exista fără îndoială în adîncul minei, dar despre el nici un adevărat miner nu vorbea vreodată nici treaz, nici

beat. Şi de fiecare dată cînd Vaska mergea în urma echipei sale şi se gîndea la *el*, simţea parcă pe trup o răsuflare uşoară şi rece, care-l cutremura.

— Ia spune, Vanka, ai petrecut bine ? l-a întrebat slugarnic unchiul Hriaşci pe Grec, întorcîndu-se din mers spre dînsul.

Acesta nu i-a răspuns şi a scuipat doar dispreţuitor printre dinţi. Lipsise de la lucru cinci zile încheiate şi-şi cheltuise salariul pe două luni într-o beţie dezgustătoare. În timpul acesta, aproape că nu dormise, şi acum nervii îi erau întinşi ca o coardă gata să plesnească.

— Mda, frate-miu ! Bine, n-am ce zice, nu se astîmpăra unchiul Hriaşci. Cum l-ai mai ocărît pe şeful de echipă ! Grozav de frumos...

— Nu mă pisa ! i-a retezat-o scurt Grecul.

— Ce să te pisez, eu nu te pisez, a răspuns unchiul Hriaşci, care era tare necăjit că nu luase parte la cheful deşănţat din ajun. Numai că, frăţioare, acum, n-o să poţi scăpa de birou. Or să te cheme, dragul meu, la socoteală. Asta-i sigur, cum te văd şi mă vezi.

— Lasă-mă-n pace !

— Ce să te las ? Vezi, drăguţă, că asta nu-i totuna cu sfărîmatul biliardelor. Serghei Trifonîci a zis aşa : „Lasă, zice, acum o să se roage mult şi bine de mine. Lasă..."

— Taci, cîine ! s-a întors deodată Grecul spre bătrîn, şi ochii îi luceau plini de furie prin întunericul galeriei.

— Păi, ce să mai zic ! Iaca tac... tac, s-a fîstîcit unchiul Hriaşci.

Pînă la locul lor de muncă era aproape o verstă şi jumătate. Echipa s-a abătut de pe galeria principală şi a mers multă vreme prin galerii mici, înguste şi întortocheate. Prin unele locuri trebuiau să se aplece, ca să nu se lovească cu capul de tavan. Aerul devenea cu fiecare clipă tot mai umed şi mai înăbuşitor.

În sfîrşit, au ajuns pînă la locul frontului lor de abataj.

În spaţiul îngust şi strîmt nu se putea lucra nici în picioare, nici şezînd. Trebuia să spargi cărbunele culcat pe spate, una din poziţiile cele mai grele şi istovitoare ale muncii în mină. Unchiul Hriaşci şi Grecul s-au dez-

brăcat încet, în tăcere. Goi pînă la brîu, şi-au agăţat felinarele de cîte un colţ de perete şi s-au întins pe pămînt, unul lîngă altul. Grecul se simţea bolnav. După trei nopţi nedormite şi după intoxicarea îndelungată cu basamac avea în tot trupul o senzaţie chinuitoare, o durere surdă, de parcă l-ar fi bătut crunt careva cu bîta. Abia îşi mişca mîinile, iar capul îi era atît de greu, ca şi cum i l-ar fi umplut cineva cu cărbune de pămînt. Totuşi, pentru nimic în lume nu şi-ar fi compromis Grecul faima sa de miner, lăsînd să se vadă cît de puţin halul în care se găsea.

Tăcut, încordat, cu dinţii încleştaţi, lovea cu tîrnăcopul cărbunele sfărîmicios şi răsunător. Din cînd în cînd, parcă-şi pierdea cunoştinţa. Din ochi îi dispăreau cu totul şi tavanul jos, şi luciul palid al spărturilor de cărbune, şi corpul lipsit de vlagă al unchiului Hriaşci, întins lîngă el. Creierul parcă-i amorţea cîte o clipă, în cap îi răsunau monoton şi nespus de plictisitor melodiile flaşnetei din ajun, dar mîinile îşi îndeplineau munca automat, cu mişcări îndemînatice şi puternice. Despicînd, deasupra capului său, strat după strat, Grecul se muta, aproape fără să-şi dea seama, pe spate, tot mai sus şi mai sus, lăsîndu-l departe în urmă pe tovarăşul său nevolnic.

Cărbunele mărunt zbura în aşchii subţiri de sub tîrnăcopul lui, împroşcîndu-i faţa asudată. Cînd desprindea cîte o bucată mai mare, Grecul se oprea numai o clipă, ca s-o împingă cu piciorul, pentru ca apoi să se adîncească iar în muncă, plin de o energie furioasă. Vaska izbutise să umple de două ori roaba şi s-o ducă în galeria principală, unde cărbunele extras din galeriile laterale era îngrămădit în mormane comune. Pe cînd se întorcea a doua oară cu roaba goală, i-au atras atenţia de departe nişte sunete ciudate, care veneau dinspre deschizătura abatajului. Un om gemea şi horcăia, parcă-l strîngea cineva de gît. La început, lui Vaska i-a fulgerat prin cap gîndul că se bat minerii. S-a oprit, speriat, dar a auzit vocea tulburată a unchiului Hriaşci :

— Ce te-ai oprit, ţîngăule ? Vino repede încoace.

Vanka Grecul se zbătea pe pămînt în convulsiuni îngrozitoare. Faţa i se învineţise, pe buzele strînse cu putere apăruse o spumă albă, ochii îi erau larg deschişi,

iar în locul pupilelor nu se mai zăreau decît globuri albe, uriașe, care se roteau fără încetare.

Unchiul Hriașci își pierduse firea cu totul, atingea într-una mîna rece și tremurătoare a Grecului și tot repeta cu voce rugătoare :

— Mă, Vanka... oprește-te odată... Ei, destul, ajunge...

Era un acces îngrozitor de epilepsie. O forță înspăimîntătoare, nevăzută făcea să tresalte tot trupul Grecului, strîmbîndu-l în atitudini înfiorătoare, convulsive.

Ba se îndoia ca un arc, sprijinindu-se de pămînt numai în călcîie și ceafă, ba se prăbușea greoi și apoi se întortochea de-și atingea bărbia cu genunchii sau se întindea încordat ca o bucată de lemn cu mușchii cuprinși de un tremur nervos.

— Of, doamne ! Mare bucluc, bîiguia speriat unchiul Hriașci. Mă, Vanka, sfîrșește... ascultă... Of, doamne, cum de l-a pălit așa deodată ?... Ia stai, mă, Cîrnule, s-a dezmeticit el deodată. Tu rămîi aici să-l păzești, că eu dau o fugă după oameni.

— Nene, dar eu cum rămîn... ? a tărăgănat vorba, jalnic, Vaska.

— Tu să nu crîcnești ! Ți-am spus să stai, apoi să stai, gata ! a strigat amenințător unchiul Hriașci.

Și-a luat grăbit mantaua și, îmbrăcînd-o din mers, a fugit din galerie.

Vaska a rămas singur lîngă Grecul care se zbătea mereu. Cît timp trecuse de cînd ședea lipit în colț, cuprins de o spaimă superstițioasă și temîndu-se să se miște, Vaska n-ar fi putut spune. Dar treptat, convulsiunile care scuturau corpul Grecului se răreau tot mai mult. Apoi a încetat și horcăitul, pleoapele au coborît peste albul înspăimîntător al ochilor și, deodată, respirînd adînc din tot pieptul, Grecul s-a întins și a rămas nemișcat.

Vaska se temea acum și mai mult. „Doamne, nu cumva o fi murit ?" i-a trăsnit băiețașului prin minte și gîndul acesta l-a înspăimîntat atît de tare că i s-a ridicat părul măciucă în cap. Abia respirînd, s-a tîrît pînă la bolnav și i-a atins cu mîna pieptul gol. Era rece, totuși pieptul se ridica și se lăsa abia vizibil.

— Nene Grecule, auzi, nene Grecule ? şoptea Vaska. Dar Grecul nu răspundea.

— Nene, scoală-te ! Dă-mi voie să te duc la spital, nene !...

Undeva, în galeria din apropiere s-au auzit paşi grăbiţi. „Ei, slavă domnului, s-a întors nenea Hriaşci !" s-a gîndit, uşurat, Vaska.

Dar nu era unchiul Hriaşci.

Un miner necunoscut şi-a vîrît capul în galerie şi a luminat-o cu felinarul pe care l-a ridicat sus, deasupra capului.

— Cine-i aici ? Ieşi repede afară ! a strigat el neliniştit şi poruncitor.

— Nene, s-a repezit Vaska la el, nene, s-a întîmplat ceva aici cu Grecul !... Zace nemişcat şi nu spune nimic.

Minerul şi-a apropiat faţa de aceea a Grecului şi l-a izbit o duhoare puturoasă de alcool.

— Bine l-a mai turtit ! a dat din cap minerul. Mă, Vanka, Grecule, scoală ! a strigat el, smucindu-l pe bolnav de mînă. Scoală odată, n-auzi ce zic ? S-a surpat la numărul trei. Auzi, Vanka ?...

Grecul a mormăit ceva neînţeles, dar n-a deschis ochii.

— Ei, doar n-o să-mi pierd vremea aici cu un beţiv ! a exclamat nerăbdător minerul. Trezeşte-l, flăcăule ! Dar mai repede. Să nu cumva să se surpe şi la voi că vă prăpădiţi ca şobolanii...

Capul minerului a dispărut în deschizătura întunecată a galeriei. Peste cîteva clipe, zgomotul paşilor lui repezi s-a stins.

Vaska şi-a dat seama cu o claritate extraordinară de groaznica situaţie în care se afla. În fiecare clipă se puteau prăbuşi peste el milioane de puduri de pămînt. Se vor prăbuşi şi-l vor strivi ca pe o muscă sau ca pe un fir de praf. De-ai vrea să strigi, n-ai putea deschide gura... De-ai vrea să te mişti — mîinile şi picioarele ţi-ar fi prinse de pămînt... Şi apoi moartea, groaznica, necruţătoarea, neînduplecata moarte !...

Deznădăjduit, Vaska s-a repezit la minerul culcat şi l-a scuturat de umeri cît a putut de tare.

— Nene Grecule, nene Grecule, trezeşte-te odată ! a strigat el din toate puterile.

Cu auzul lui fin a prins de după ziduri, şi din dreapta şi din stînga, zgomot dezordonat de paşi grei şi grăbiţi. Toţi muncitorii schimbului fugeau spre ieşire, cuprinşi de aceeaşi groază care pusese stăpînire şi pe Vaska. O clipă i-a fulgerat prin gînd să-l lase în voia soartei pe Grecul adormit şi să fugă de unul singur, cît îl ţineau picioarele. Dar numaidecît un simţămînt neînţeles, foarte complicat, l-a oprit. Şi iar a început să-l strige înfrigurat pe Vanka Grecul, scuturîndu-l de mîini, de umeri şi de cap.

Dar capul acestuia se bălăbănea supus dintr-o parte într-alta, iar mîna ridicată cădea cu zgomot îndărăt. În clipa aceasta privirea lui Vaska a căzut pe roaba de cărbuni şi un gînd fericit i-a luminat mintea. Cu sforţări nemaipomenite a ridicat de jos corpul greoi, ca de mort, şi l-a încărcat în roabă. Apoi i-a tras picioarele peste marginile roabei şi cu mare greutate l-a scos din galerie.

Galeriile erau pustii.

Undeva, departe, în faţa lui, se auzea tropotul picioarelor celor din urmă muncitori întîrziaţi. Vaska fugea, făcînd sforţări de neînchipuit ca să-şi păstreze echilibrul. Mîinile lui slăbuţe de copil se întinseseră şi amorţiseră, pieptul i se zbuciuma din lipsă de aer, în tîmple parcă-i băteau nişte ciocane de fier, iar pe dinaintea ochilor i se învîrteau repede, tot mai repede, nişte cercuri de foc. Ar fi vrut să se oprească, să-şi tragă o clipă răsuflarea, să apuce mai bine roaba cu mîinile lui chinuite.

„Nu, nu se poate !"

Moartea de neînlăturat îl urmărea pas cu pas, îi simţea în spate de pe acum fîlfîitul aripilor.

Slavă domnului, ultima cotitură ! Iată, în depărtare, licărea focul roşu al felinarelor, care luminau ascensorul.

Oamenii se îmbulzeau pe platformă.

Mai repede, mai repede !

Încă o ultimă sforţare deznădăjduită...

Ce e asta ? Oh, doamne ! Platforma se ridică... Iată că dispare cu totul.

„Aşteptaţi ! Opriţi-vă !"

Strigătul a izbucnit răguşit dintre buzele lui Vaska. Cercuri de foc s-au aprins în faţa ochilor lui, contopin-

du-se într-o vîlvătaie monstruoasă. Şi totul a căzut, s-a prăbuşit cu un huruit asurzitor...

Vaska şi-a venit în fire sus. Era culcat pe o zeghe de oaie, înconjurat de o mare mulţime de oameni. Un domn gras îi freca tîmplele. Directorul Karl Franţevici era şi el acolo. Cînd a surprins prima privire conştientă a lui Vaska, buzele lui severe au şoptit aprobator :

— *Oh ! mon brave garçon !* O, copil curajos !

Fără îndoială că Vaska nu înţelegea cuvintele acestea, dar apucase să zărească în rîndurile din spate ale mulţimii faţa palidă şi îngrijorată a Grecului. Privirea pe care au schimbat-o între ei aceşti doi oameni i-a legat pentru toată viaţa cu legături puternice şi pline de duioşie.

1899

PIANISTUL

Tinocika Rudneva, o fată de doisprezece ani, năvăli valvîrtej în cameră, unde, ajutate de două cameriste, surorile ei mai mari se îmbrăcau pentru petrecerea din seara aceea. Agitată, cu respirația întretăiată, cu zulufii împrăștiați pe frunte, cu fața îmbujorată de alergătură, ea părea în clipa aceea mai degrabă un ștrengar drăguț.

— *Mesdames,* dar unde-i pianistul? I-am întrebat pe toți cei din casă, dar nimeni nu știe nimic. Unul spune că nu i s-a poruncit să-l aducă, altul zice că pe el nu-l privește ce e cu pianistul. Totdeauna, totdeauna se-ntîmplă la noi așa, se înfierbînta Tinocika, lovind dușumeaua cu tocul pantofului. Mereu încurcă sau uită cîte unul ceva, și apoi se pornesc să dea vina unul pe altul...

Cea mai mare dintre surori, Lidia Arkadievna, stătea din profil în fața oglinzii. Arcuindu-și pe spate gîtul ei gol, minunat de frumos, și mijindu-și ușor ochii miopi, își prindea în păr un trandafir. Nu suferea nici un fel de zgomot și-i trata pe „puști" cu un dispreț rece și politicos. Uitîndu-se în oglindă la imaginea Tinocikăi, zise cu neplăcere :

— Fără-ndoială că cea mai mare dezordine din casă o faci tu! Te-am rugat de atîtea ori să nu intri ca o nebună în cameră.

Tina făcu o plecăciune ironică și scoase limba în fața oglinzii. Apoi se întoarse spre cealaltă soră, Tatiana Arkadievna, la picioarele căreia stătea pe dușumea o croitoreasă și cosea de zor tivul în partea de jos a fustei albastre, și turui :

— E de la sine înțeles că de la prințesa noastră nu poți să auzi nimic altceva decît povețe. Tanecika, iubito, ce-ar fi să aranjezi tu toate astea? Pe mine nu m-ascultă nimeni; toți mă iau în rîs cînd vorbesc...

Abia în anul acesta i se îngăduise Tinei să ia parte la împodobirea pomului de crăciun. Nu mai departe decît anul trecut, de crăciun, fusese pe timpul acesta încuiată în camera copiilor împreună cu Katia, sora ei mai mică, și cu cei de o vîrstă cu ea. Toată lumea încerca s-o convingă că în salon nu era nici un brad și că veniseră doar parchetarii. De aceea, este ușor de înțeles că acum, cînd Tina căpătase privilegii speciale, care o puneau într-o oarecare măsură pe picior de egalitate cu surorile ei mai mari, ea era mai agitată decît toți, se ostenea și alerga cît zece, încurcîndu-se în fiecare clipă în drumul cuiva și sporind forfota generală care domnea de obicei de sărbători în casa Rudnevilor.

Rudnevii erau una din familiile cele mai primitoare, gălăgioase și lipsite de etichetă din Moscova, care locuiau — de cînd lumea și pămîntul — în apropierea Presnei, Novinskului și a Koniușkilor, și creaseră cîndva Moscovei renumele ei de oraș ospitalier. Casa Rudnevilor — o casă mare și veche, construită în epoca de dinainte de Ecaterina cea Mare, cu lei la poartă, cu o curte largă de acces și cu coloane albe masive la intrarea principală — era plină de lume în tot timpul anului, de dimineață pînă noaptea tîrziu. Fără să se mai anunțe, gen „surpriză", veneau niște vecini de moșie din Narovciat sau din Insar, niște cimotii îndepărtate, pe care pînă atunci nu le mai văzuse nimeni și de existența cărora nimeni nu auzise, și rămîneau, ca oaspeți, timp de luni întregi. Pe la Arkașa și Mitea se perindau zeci de colegi, care, de-a lungul anilor, își schimbau și înfățișarea, și ocupația. La început, elevi de liceu și cadeți, apoi studenți și elevi ai școlii militare, ajungeau, în sfîrșit, ofițeri tineri, fără mustăți, sau avocați stagiari, eleganți și exagerat de serioși. Pe fete le vizitau mereu prietene de toate vîrstele, începînd cu cele de o seamă cu Katia — care-și aduceau în vizită și păpușile — și terminînd cu prietenele Lidiei, care vorbeau despre Marx și sistemul agrar și doreau, ca și Lidia, să se înscrie la cursu-

rile superioare pentru femei. De sărbători, cînd tot acest tineret vesel și înfocat se aduna în uriașa casă a Rudnevilor, acolo se înstăpînea pentru multă vreme o atmosferă generală de idilă naivă, poetică și veselă.

În zilele acestea, în casă domnea, spre deznădejdea personalului de serviciu, o anarhie totală. Toate noțiunile convenționale despre diviziunea timpului *ca la oameni* : ceai, dejun, prînz și cină se încurcau într-o forfotă zgomotoasă și dezordonată. În vreme ce unii terminau prînzul, alții abia începeau să bea ceaiul de dimineață, iar alții dispăreau toată ziua la patinoarul din grădina zoologică, unde luau cu ei munți întregi de sandviciuri. Masa era mereu întinsă, iar bufetul deschis de dimineața pînă seara. Cu toate acestea, se întîmpla ca tineretul, flămînd la o oră cu totul nepotrivită, după patinaj sau după o plimbare la bîlci, să trimită o delegație la bucătărie, la Akinfîci, cu rugămintea de a prepara „ceva bun". Bătrînul Akinfîci era un bețiv, dar își cunoștea temeinic meseria. De obicei, la început refuza cu încăpățînare să dea ascultare rugăminții, bodogănind în fața delegaților. Atunci, parlamentarii foloseau tot felul de măguliri subtile : spuneau că la Moscova nu se mai găseau bucătari buni, că numai bătrînii mai păstrau un respect sacrosanct față de sfînta artă culinară și așa mai departe. Pînă la urmă, atins la coarda lui sensibilă, Akinfîci depunea armele și, încercînd cu degetul mare tăișul unui cuțit, spunea cu o severitate prefăcută :

— Bine, bine... Ce atîta cîntec... Cîți sînteți acolo, gînsacilor ?

Irina Alexeevna Rudneva, stăpîna casei, nu ieșea aproape niciodată din camerele ei, în afara ocaziilor excepțional de oficiale și de solemne. Născută prințesă Oznobișina, ca ultim vlăstar al unui neam bogat și ilustru, ea hotărîse o dată pentru totdeauna că societatea soțului și a copiilor ei era prea „meschină" și „brutală". De aceea, o „ignora" cu indiferență. Singura ei distracție erau vizitele pe la arhierei și relațiile cu descendenți tot atît de înțepeniți în concepțiile lor ca și ea, ai neamurilor a căror origine se pierdea în negura vremilor. De altfel, nici pînă acum Irina Alexeevna nu obosise să fie geloasă pe soțul ei, chinuindu-se în taină, și proba-

bil că gelozia ei era întemeiată. Într-adevăr, Arkadi Nikolaevici, cunoscut în toată Moscova ca un vestit mîncău, cartofor și generos protector al artei baletului, deși trecuse de cincizeci de ani, își păstrase încă reputația binemeritată de cuceritor, admirator și cavaler desăvîrșit al femeilor, și era socotit și acum ca un bărbat frumos. Elegant, sigur de sine, cu capul nobil ușor încărunțit, care-i stătea mîndru pe trupul chipeș, el atrăgea asupra sa atenția generală cînd întîrzia cu vreo zece minute și apărea în sala Teatrului Mare după începerea spectacolului.

Arkadi Nikolaevici dădea rareori pe acasă, pentru că dejuna totdeauna la Clubul englezesc, iar serile și le petrecea tot acolo, jucînd cărți, dacă la teatru nu era vreun spectacol interesant de balet. Ca stăpîn al casei avea o singură grijă : să ipotecheze una după alta proprietățile sale imobiliare, fără să se gîndească la viitor, cu nepăsarea caracteristică unui mare senior răsfățat de soartă. Obișnuit ca de dimineață pînă seara să se afle într-o societate numeroasă, îi plăcea ca și acasă la el să fie zgomot și însuflețire. Îi plăcea să organizeze din cînd în cînd, ca o surpriză pentru tineret, cîte o distracție neașteptată la care lua parte și el. Asta se întîmpla de cele mai multe ori a doua zi după un mare cîștig la club.

— Tinerilor republicani ! spunea el, intrînd în salon și vrăjindu-i pe toți cu înfățișarea lui proaspătă și cu surîsul lui fermecător. Mi se pare c-o să adormiți curînd cu toții din pricina discuțiilor voastre serioase. Cine vrea să iasă cu mine afară din oraș ? Drumul e minunat : soare, zăpadă și ger. Pe cei care suferă de dinți și de tristețe universală îi rog să rămînă acasă sub supravegherea stimatei Olimpiada Savicina...

Îndată se trimitea după troici la Ecikin și galopau cu toții în goana mare pînă dincolo de bariera Tver, luau masa la „Mauritania" sau la „Strelnea" și se întorceau acasă seara tîrziu, spre marea neplăcere a Irinei Alexeevna, care privea cu scîrbă aceste „escapade de prost gust". Dar nicicînd nu petrecea tineretul într-un iureș mai mare de veselie ca la aceste escapade, conduse de Arkadi Nikolaevici.

Şi la pomul de crăciun lua parte în toţi anii Arkadi Nikolaevici. Această sărbătoare a copiilor îi pricinuia, cine ştie de ce, o plăcere naivă, cu totul deosebită. Nimeni dintre ai casei nu se pricepea mai bine decît el să scornească tot felul de cadouri după gustul fiecăruia şi, de aceea, cînd erau în încurcătură, copiii mai mari recurgeau la priceperea lui.

— Tată, ce dar să-i facem lui Kolea Radomski? îl întrebau fetele pe Arkadi Nikolaevici. E aşa de mare, elev în ultima clasă de liceu... doar nu putem să-i dăm o jucărie...

— De ce jucărie? răspundea Arkadi Nikolaevici. Cel mai bun lucru ar fi să-i cumpăraţi un portţigaret drăguţ. Tînărul va fi măgulit de un cadou atît de serios. Acum se vînd portţigarete foarte drăguţe la Lukutin. Da' apropo, daţi-i de înţeles acestui Kolea să nu se jeneze să fumeze în faţa mea. Că adineauri, cînd am intrat în salon, şi-a ascuns ţigara în mînecă...

Lui Arkadi Nikolaevici îi plăcea ca serbarea pomului de crăciun să izbutească de minune, şi cu acest prilej angaja totdeauna orchestra lui Riabov. Dar în anul acesta [1], chestiunea orchestrei trecuse printr-o mulţime de neînţelegeri fatale. Dintr-o pricină oarecare, întîrziaseră să trimită la Riabov şi orchestra lui, care de sărbători se împărţea în trei formaţii, fusese angajată mai înainte de altcineva. Dirijorul, datorită vechii lui legături cu casa Rudnev, făgăduise totuşi să rezolve această problemă într-un fel sau altul, nădăjduind că într-o altă casă se va schimba ziua serbării pomului de crăciun, dar, din motive necunoscute, întîrziase cu răspunsul şi cînd se repeziseră să caute altundeva nu se mai găsea în întreaga Moscovă nici o orchestră liberă. Arkadi Nikolaevici s-a supărat şi a poruncit să se caute un bun pianist, dar cui îi dăduse acest ordin, nu-şi mai amintea nici el. Acest „cineva" probabil că trecuse misiunea asupra altuia, celălalt o lăsase şi el pe seama altcuiva,

[1] Cele povestite aici s-au petrecut în anul 1885. Cu prilejul acesta, menţionez că tema ei se bazează pe o întîmplare adevărată, comunicată la Moscova autorului de către M.A.Z.-eva. Această persoană cunoştea de aproape familia care, în povestirea noastră, poartă numele fictiv de Rudnev (n. aut.).

încurcînd ca de obicei treaba, iar cel de al treilea, în forfota generală, uitase cu totul de ea.

În timpul acesta, Tina cea vioaie apucase să alarmeze întreaga casă. Respectabila menajeră, Olimpiada Savicina, grasă și bună la suflet, spunea că domnul îi poruncise într-adevăr să dea ordin să se caute un pianist, dacă nu va veni orchestra, și că ea dăduse numaidecît ordinul mai departe cameristului Luka. Acesta, la rîndul său, se dezvinovățea, spunînd că treaba lui era să aibă grijă de Arkadi Nikolaevici și nu să alerge prin oraș după un pianist. Cînd a auzit zgomotul discuției a venit în fugă, din camera domnișoarelor, fata în casă, Duniașa, o ființă cochetă și vorbăreață, vioaie și îndemînatică întocmai ca o maimuță, care socotea ca o datorie a ei să se amestece neapărat în orice întîmplare neplăcută. Cu toate că nimeni n-o întreba, ea se vîra în sufletul tuturor cu asigurări fierbinți că : s-o trăsnească dumnezeu pe loc dacă auzise măcar cu vîrful urechii ceva despre vreun pianist. Nu se știe cum s-ar fi terminat această încurcătură, dacă n-ar fi venit în ajutor Tatiana Arkadievna, o blondă plină la trup și veselă, pe care toată servitorimea o adora pentru caracterul ei măsurat și pentru priceperea ei uimitoare de a potoli neînțelegerile interne.

— Așa nu terminăm nici pînă mîine, spuse ea cu vocea sa liniștită, puțin ironică, asemănătoare cu aceea a lui Arkadi Nikolaevici. Orice-o fi, Duniașa se va duce imediat să caute un pianist. Pînă te-mbraci, Duniașa, eu îți fac o listă de adrese din ziar. Încearcă să găsești pe cineva care stă mai pe aproape, ca să nu întîrziem serbarea pomului, pentru că acuși-acuși or să înceapă să se adune musafirii. Bani pentru birjă ia de la Olimpiada Savicina...

Abia apucase să rostească aceste cuvinte, că soneria de la ușa antreului răsună cu putere. Tina se și repezi în fugă într-acolo, în întîmpinarea unei cete de copii, toți numai zîmbet, rumeni de ger și plini de zăpadă. Ei aduceau în casă mirosul puternic și sănătos, ca de mere proaspete, al aerului de iarnă. Din vorbele, rîsetele, tropotul de picioare, sărutările zgomotoase, care umplură deodată antreul, ieși, în sfîrșit, la iveală că la intrare se

întîlniseră întîmplător cele două familii numeroase — Lîkov și Maslovski.

Soneria zbîrnîia fără întrerupere. Mereu veneau alți musafiri. Domnișoarele Rudnev abia pridideau să-i primească. Pe cei mari îi invitau în salon, iar pe cei mici îi îmbiau cu cea mai mare viclenie în camera copiilor și în sufragerie, ca apoi să-i încuie acolo. În salon încă nu se aprinseseră luminile. În mijlocul lui se înălța un brad uriaș, profilîndu-și, pierdut în semiîntuneric, contururile sale fantastice și umplînd camera cu mireasma lui de rășină. Ici-colo pe ramuri, lucea șters, răsfrîngînd lumina felinarului din stradă, auriul lanțurilor, al nucilor și al jucăriilor de carton.

Duniașa tot nu se întorcea și Tina, neastîmpărată ca argintul-viu, ardea de grijă și nerăbdare. De nenumărate ori se apropia în fugă de Tania, o ducea deoparte și-i șoptea agitată :

— Tanecika, iubito, ce ne facem acum ?... Asta-i o adevărată nenorocire.

Și pe Tania începuse s-o cuprindă îngrijorarea. Se apropie de sora ei mai mare și-i spuse cu jumătate de glas :

— Nici nu mai știu ce să fac. Va trebui s-o rugăm pe tanti Sonia să cînte puțin... Iar mai tîrziu, poate c-am s-o înlocuiesc chiar eu.

— Foarte mulțumesc, răspunse ironic Lidia. După asta, tanti Sonia o să ne scoată sufletul un an întreg cu serviciul pe care ni l-a făcut, iar tu cînți atît de frumos că mai bine dansăm fără muzică.

În clipa aceasta, veni spre Tatiana Arkadievna Luka, pășind fără zgomot cu tălpile lui din piele de căprioară.

— Dmnișoară, Duniașa vă roagă să veniți la ea pentru o clipă.

— Ei, l-a adus ? întrebară într-un glas cele trei surori.

— Poftiți. Binevoiți să vă uitați chiar dumneavoastră, răspunse evaziv Luka. Este în antreu... Numai că este ceva hm... îndoielnic... Poftiți...

Duniașa, care nu-și scosese încă bundița acoperită cu bucăți de zăpadă murdară, se afla în antreu. În spatele ei, într-un colț întunecat, se foia cineva mic de statură

care-şi desfăcea o glugă galbenă înfăşurată în jurul capului.

— Numai să nu mă ocărîţi, domnişoară, şopti Duniaşa, aplecîndu-se la urechea Tatianei Arkadievna. Să mă trăsnească dumnezeu, am fost în cinci locuri şi n-am găsit nici un pianist. Uite, l-am găsit pe copilandrul ăsta, şi nici eu nu ştiu dacă-i bun ori ba. Se jură că a cîntat la serate şi la nunţi, dar eu n-am de unde să ştiu.

În timpul acesta, micuţul care-şi scosese gluga şi paltonul s-a dovedit a fi un băieţaş palid, foarte slăbuţ, îmbrăcat cu un veston uzat de uniformă a liceului real. Pentru că înţelesese că se vorbea despre el, rămăsese în colţul său, într-o atitudine stîngace de aşteptare, fără să îndrăznească să se apropie. Tania, bună observatoare, după ce-l măsură de cîteva ori cu privirea, se încredinţă că băiatul era sfios, sărac şi ambiţios. Faţa lui era urîtă, dar expresivă, cu trăsături foarte fine ; înfăţişarea lui, oarecum naivă, se datora şuviţelor de păr de culoare închisă, care se ondulau în inele de cele două părţi ale frunţii înalte. Ochii lui mari, cenuşii, prea mari pentru o faţă atît de slabă şi de copilăroasă, aveau o privire inteligentă, hotărîtă şi serioasă, de loc copilărească. La prima vedere, îi dădeai vreo unsprezece, doisprezece ani.

Tatiana făcu vreo cîţiva paşi spre el şi, tot atît de stînjenită ca şi el, îl întrebă şovăitoare :

— Spui c-ai mai avut ocazia... să cînţi pe la serate ?

— Da... am cîntat, răspunse el cu o voce puţin răguşită din cauza gerului şi a sfielii. Poate că de aceea mă întrebaţi, că par atît de mic...

— Vai, nu, nu-i vorba de asta... Dumneata ai probabil vreo treisprezece ani ?

— Paisprezece.

— Asta n-are, desigur, nici o importanţă. Dar mă tem că, nefiind obişnuit, o să-ţi fie greu.

Băiatul îşi drese glasul.

— O, nu, nu vă temeţi... Sînt învăţat cu asta. Am cîntat uneori seri întregi, aproape fără întrerupere...

Tania se uită întrebător la sora ei mai mare. Lidia Arkadievna, care se deosebea printr-o ciudată cruzime

față de tot ce era oropsit, supus și umil, întrebă cu obișnuitul ei dispreț :

— Dumneata, tinere, știi să cînți cadrilul ?

Băiatul își aplecă trupul înainte, cu o mișcare care ar fi vrut să însemne un salut.

— Știu.

— Și valsul ?

— Și.

— Poate că știi și polca ?

Băiatului îi năvăli deodată sîngele în obraz, dar răspunse stăpînit :

— Da, și polca.

— Dar *lancier* [1] *?* continua să-l necăjească Lidia.

— *Laissez donc, Lydie, vous êtes impossible !* [2] spuse sever Tatiana Arkadievna.

Ochii mari ai băiatului luciră deodată mînios și ironic. Chiar și stîngăcia încordată a atitudinii lui pieri pe neașteptate.

— Dacă doriți, *mademoiselle,* se întoarse el deodată spre Lidia, aflați atunci că, în afară de polci și cadriluri, cînt și toate sonatele lui Beethoven, valsurile lui Chopin și rapsodiile lui Liszt.

— Îmi închipui ! rosti afectat, ca o actriță pe scenă, Lidia, enervată de răspunsul acesta neșovăitor.

Băiatul își îndreptă privirea spre Tania, în care ghicise, instinctiv, o apărătoare, și ochii lui prea mari căpătară o expresie de rugă fierbinte.

— Vă rog... permiteți-mi să cînt ceva...

Cu sensibilitatea ei, Tania înțelese cît de dureros atinsese Lidia amorul propriu al băiatului și i se făcu milă de el. Iar Tina începu chiar să sară pe loc și să bată din palme de bucurie că scîrboasa și trufașa de Lidia o să capete acum un bobîrnac.

— Desigur, Tanecika, desigur, lasă-l să cînte, o rugă ea pe sora sa, și, deodată, cu impetuozitatea ei obișnuită, îl apucă de mînă pe micul pianist și-l tîrî în sală, spunînd mereu : Nu-i nimic, nu-i nimic... Dum-

[1] Dans în genul cadrilului (fr.) (n. t.).

[2] Încetează, Lidia, ești imposibilă ! (Fr.) (N. t.)

neata o să cînți, și ea o să rămînă cu buzele umflate... Nu-i nimic, nu-i nimic...

Apariția neașteptată a Tinei, care-l trăgea după ea pe micul elev de la liceul real cu surîsul lui sfios, pricinui o nedumerire generală. Cei mari trecură unul după altul în sală, unde Tina, după ce-l invitase pe băiat pe taburetul rulant, aprinsese lumînările de pe splendidul pian *Schroeder*.

Elevul de la liceul real luă la întîmplare unul dintre caietele groase de note, legate în piele de șagrin, și-l deschise. Apoi, întorcîndu-se spre ușă, unde stătea Lidia, a cărei rochie albă de atlaz se reliefa puternic pe fondul negru al salonului neluminat, o întrebă :

— Doriți *Rapsodie hongroise* [1] numărul doi, de Liszt ?

Lidia își lăsă disprețuitor buza în jos fără să răspundă. Băiatul puse prevăzător mîinile pe clape, închise pentru o clipă ochii și de sub degetele lui izvorîră acordurile solemne, majestoase cu care începe rapsodia. Era ciudat cum omulețul acesta, al cărui cap abia se zărea de după pupitru, putea să scoată din acest instrument sunete atît de puternice, de îndrăznețe și de pline. Chipul lui parcă se transformase dintr-o dată, se iluminase și devenise aproape frumos. Buzele palide se întredeschiseră, iar ochii, parcă și mai mari, se adînciră și străluceau, luminoși.

Puțin cîte puțin, sala se umplu de ascultători. Chiar și Arkadi Nikolaevici, care iubea muzica și știa s-o prețuiască, ieși din cabinetul său. Apropiindu-se de Tania, el o întrebă la ureche :

— De unde l-ați scos pe bondocul ăsta ?

— Ăsta-i pianistul, tată, răspunse în șoaptă Tatiana Arkadievna. Nu-i așa că se pricepe ?

— Pianist ? Așa de mic ? E posibil ? se miră Rudnev. Ia te uită ce maestru ! Dar ar fi lipsit de omenie să-l pui să cînte dansuri.

Cînd Tania povesti tatălui său scena petrecută în antreu, Arkadi Nikolaevici dădu din cap.

[1] Rapsodia ungară (fr.) (n. t.).

— Da, așa va să zică... Ei, ce să-i faci, nu putem să-l jignim pe băiat. Lasă-l să cînte, iar mai tîrziu, găsim noi ceva.

Cînd liceanul termină rapsodia, Arkadi Nikolaevici bătu primul din palme. Ceilalți aplaudară și ei. Băiatul, emoționat și îmbujorat, se ridică de pe taburetul înalt. O căuta din ochi pe Lidia, dar ea nu mai era în sală.

— Cînți minunat, dragul meu. Ne-ai făcut o mare plăcere, spuse, surîzînd cu duioșie, Arkadi Nikolaevici, apropiindu-se de muzicant și întinzîndu-i mîna. Numai că mă tem că dumneata... nu știu cum te cheamă.

— Azagarov, Iuri Azagarov.

— Mă tem, dragă Iurocika, să nu te obosească să cînți o seară întreagă. Așa că știi, fără nici o jenă, să spui dacă obosești. Se va găsi cineva printre noi care să zdrăngăne. Și acum, cîntă-ne un marș mai vesel.

Lumînările pomului de crăciun au fost aprinse în grabă în sunetele puternice ale marșului din *Faust*. Apoi, Arkadi Nikolaevici deschise larg ușile sufrageriei, unde mulțimea de copii, zăpăcită de lumina bruscă și puternică și de acordurile muzicii care pătrundea cu putere pînă la ei, rămăsese parcă împietrită în poze naive, pline de farmec. La început, intrară în sală timid, unul după altul, înconjurară bradul cu o curiozitate respectoasă, ridicîndu-și mutrișoarele drăguțe. După cîteva clipe însă, cînd începu împărțirea darurilor, sala se umplu de o larmă neînchipuită, de țipete ascuțite și de rîsul fericit și răsunător al copiilor, care parcă se îmbătaseră de strălucirea luminilor din pom, de mireasma rășinii, de muzica zgomotoasă și de darurile minunate. Cei mari nu izbuteau de loc să-i strîngă în horă în jurul bradului, pentru că ba unul, ba altul se rupea din cerc și fugea la jucăriile lui, pe care le lăsase cuiva în păstrare vremelnică.

Tina, de cînd văzuse că tatăl ei se purtase binevoitor cu Azagarov, hotărîse să ia băiatul sub ocrotirea ei, așa că se apropie în fugă de el, pe buze cu surîsul cel mai prietenos.

— Te rog, cîntă-ne o polcă.

Azagarov începu să cînte, și prin fața ochilor lui porniră să se învîrtească rochițe albe, albastre și roz, fustițe

scurte, de sub care apăreau în treacăt pantalonași albi de dantelă, căpșoare negre și bălaie acoperite cu tichiuțe de hîrtie subțire. Cîntînd, el urmărea mașinal mișcările uniforme ale numeroaselor picioare care dansau în tactul muzicii lui. Deodată însă, o frămîntare neobișnuită străbătu întreaga sală și-l făcu să-și întoarcă privirea spre ușa de intrare.

Fără să-și întrerupă cîntecul, se uită și văzu intrînd în sală un domn în vîrstă, asupra căruia se ațintiră ca prin farmec privirile tuturor. Noul venit depășea cu puțin statura mijlocie, era masiv, fără să fie corpolent. Avea o atitudine grațioasă, puțin neglijentă și, în același timp, simplă și majestoasă — caracteristică numai oamenilor din înalta societate. Se vedea numaidecît că omul acesta era obișnuit să se simtă la fel de nestingherit într-un salonaș ca și în fața unei mulțimi de mii de oameni, sau în sălile palatelor regale. Dar ceea ce îți atrăgea mai ales atenția era fața lui, una din acele fețe care, din prima clipă cînd le-ai văzut, ți se întipăresc în minte pentru toată viața : fruntea mare, pătrată era brăzdată de cute aspre, aproape mînioase ; ochii adînciți în orbite și întunecați de pleoapele lăsate în jos aveau o privire apăsătoare, obosită și nemulțumită ; buzele subțiri, cu mustața rasă și strînse puternic, dovedeau voința și caracterul de neînduplecat al necunoscutului, iar maxilarul inferior, bine conturat și foarte proeminent, dădea feței lui o expresie de dîrzenie și de autoritate. Impresia generală era desăvîrșită de părul lung și des, aruncat neglijent pe spate, care dădea capului său mîndru și caracteristic o mare asemănare cu un cap de leu...

Iuri Azagarov se gîndea că noul venit era un personaj foarte important, pentru că pînă și doamnele în vîrstă, de obicei înțepate, îl întîmpinaseră cu zîmbete respectoase cînd intrase în sală însoțit de Arkadi Nikolaevici, care strălucea de mulțumire. Necunoscutul salută de cîteva ori în dreapta și în stînga și trecu repede cu Rudnev în cabinetul acestuia, dar Iuri îl auzise spunînd din mers gazdei, care-l ruga ceva :

— Te rog, bunul meu Arkadi Nikolaevici, nu stărui. Dumneata ştii cît îmi este de neplăcut să te supăr cu un refuz...

— Dar măcar un singur lucru, Anton Grigorievici. Şi pentru mine, şi pentru copii, asta ar rămîne pentru totdeauna ca un eveniment istoric, continua să-l roage gazda.

În clipa aceasta, cineva îl rugase pe Iuri să cînte un vals, aşa că el nu mai putuse să deslueşească răspunsul celui pe care-l chema Anton Grigorievici. El cîntă pe rînd valsuri, polci şi cadriluri, dar din mintea lui nu dispărea chipul majestos al neobişnuitului oaspete. Cu atît mai mare i-a fost uimirea, ba aproape se sperie, cînd simţi o privire aţintită asupra sa, şi cînd se întoarse spre dreapta, îl văzu pe Anton Grigorievici cum se uită la el cu un aer plictisit şi nerăbdător, ascultînd ce-i spune la ureche Rudnev.

Iuri înţelese că se vorbea de el şi, cu o sfială asemănătoare cu un simţămînt neînţeles de teamă, îşi întoarse privirea de la ei. Dar imediat, parcă în aceeaşi clipă — cel puţin aşa i se părea mai tîrziu, cînd, ca om matur, îşi verifica sentimentele de atunci — auzi lîngă el vocea nepăsătoare şi poruncitoare a lui Anton Grigorievici :

— Cîntă, te rog, încă o dată rapsodia a doua.

Începu să cînte, întîi timid, nesigur, mult mai prost decît prima oară, dar puţin cîte puţin îşi recăpătă îndrăzneala şi inspiraţia. Fără să ştie bine de ce, prezenţa *acelui* om autoritar şi neobişnuit îi umplu deodată sufletul de emoţie artistică şi degetele lui deveniră excepţional de flexibile şi ascultătoare. Îşi dădea seama că niciodată pînă atunci în viaţa lui nu cîntase atît de bine ca de data aceasta şi că probabil multă vreme de aci înainte nu va mai izbuti să cînte aşa.

Iuri nu vedea cum fruntea posomorîtă a lui Anton Grigorievici se înseninează treptat şi cum, puţin cîte puţin, expresia severă a buzelor lui se destinde, dar cînd termină în aplauzele generale şi se întoarse spre dînsul, omul acela straniu şi atrăgător dispăruse. În schimb, Arkadi Nikolaevici Rudnev se apropie de el

cu un zîmbet semnificativ, ridicîndu-şi misterios sprîncenele.

— Iată ce, dragă Azagarov, începu să vorbească aproape în şoaptă Arkadi Nikolaevici, ia plicul acesta, ascunde-l în buzunar şi nu-l pierde, sînt bani în el. Şi acum, du-te imediat în antreu şi îmbracă-te. Anton Grigorievici te va duce cu trăsura acasă.

— Dar eu pot să mai cînt, chiar şi-o seară întreagă, încercă să se împotrivească băiatul.

— Ssst !... făcu Rudnev, închizînd ochii. E cu putinţă oare să nu-l fi recunoscut ? Oare nu ghiceşti cine-i ?

Iuri, nedumirit, îşi deschidea tot mai mult ochii săi nespus de mari. Cine putea să fie omul acesta uimitor ?

— Dragul meu, acesta e Rubinstein. Înţelegi ? Anton Grigorievici Rubinstein ! Şi eu te felicit din suflet şi mă bucur că la pomul meu de crăciun ai avut parte, întîmplător, de un astfel de dar. Îl interesează maniera în care cînţi...

Liceanul cu vestonul uzat e acum de mult cunoscut în întreaga Rusie ca unul dintre compozitorii cei mai talentaţi, iar musafirul neobişnuit, cu chipul majestos, şi-a sfîrşit de mult viaţa lui furtunoasă şi zbuciumată, viaţă de suferinţă, dar şi de glorie. Dar Azagarov n-a mărturisit niciodată, nimănui, cuvintele acelea sfinte pe care i le-a împărtăşit marele dascăl pe cînd mergeau, împreună, în sanie, în noaptea geroasă de crăciun.

1900

LA COMANDĂ

Ilia Platonovici Arefiev, foiletonist la un ziar de mare tiraj, se plimba încolo şi încoace prin biroul său, de la colţul canapelei de piele pînă la etajera cu bustul severului Schopenhauer, izbind furios cu mîinile şi picioarele scaunele din calea sa. I se întîmplase ceea ce jucătorii de cărţi numesc : „vraja ghinionului". Îşi frămînta creierul de mai bine de o oră, fără să poată stoarce din el nici măcar un rînd, iar pe hîrtia pregătită pentru scris se lăfăia un soldat lîngă o gheretă cu dungi, un cap de cal în profil, cu un ochi omenesc, mirat, şi cîteva pisici desenate dintr-o singură trăsătură de creion.

Arefiev era un lup bătrîn într-ale gazetăriei. Nu numai poeţii începători şi onorabilele scriitoare de nuvele pentru cucoane, dar şi „tinerii noştri literaţi plini de promisiuni" citeau cu emoţie numerele de joi ale ziarului *Russkaia pocita,* în care Ilia Platonovici biciuia săptămînal pruncii literari, sub pseudonimul de „Contele Almaviva". Dar răfuielile acestea crunte nu erau singura lui specialitate. El scria cu aceeaşi uşurinţă despre valuta în aur, simbolişti, comerţul cu China, nacealnici de zemstvă, despre o nouă dramă, despre marxişti, burse, închisori, fîntîni arteziene — într-un cuvînt, despre tot ceea ce ştia să adulmece cu mirosul său fin, profesional. Prindea din zbor, înaintea tuturor, tema zilei de mîine, sortită să devină „bombă" şi, într-o clipă, în mintea lui specializată în sarcasm şi hiperbole, se conturau cu obişnuita claritate aspectele ridicole, întunecate şi monstruoase ale evenimentului.

Pînă în ziua aceea, Ilia Platonovici nu se împiedecase de nici o greutate tehnică în meşteşugul său. Era destul să-l pasioneze o idee şi să şi-o însuşească. Se aşeza la birou, convins că vorbele vor veni de la sine şi, într-adevăr, ele veneau, vii, interesante, biciuitoare şi spirituale, aşternîndu-se pe hîrtie în rînduri clare şi frumoase, fără nici o ştersătură. Nici nu-şi recitea măcar foiletoanele înainte de a le trimite prin curier la redacţie.

Şi iată că în ziua aceea se întîmplase ceva de neînţeles. Un cerc de literaţi cunoscuţi hotărîse să scoată un almanah literar, în folosul unui sanatoriu pentru copii. Arefiev fusese rugat să ia şi el parte la această acţiune, dîndu-i-se a înţelege, cu respectul cuvenit, foarte măgulitor pentru el, că ar trebui să dea „ceva, ştiţi, mai cald, ca să-l emoţioneze pe cititor"... Arefiev primise propunerea cu plăcere, apoi, ca de obicei, uitase promisiunea făcută şi cînd, în ajun, i se amintise cu delicateţe că din cauza lui se întîrziase tipărirea almanahului cu două zile, săvîrşise şi ultima greşeală, promiţînd sus şi tare să trimită manuscrisul cel mai tîrziu în seara aceea.

S-a întors acasă la şapte seara, a aprins cu grijă, ca totdeauna, lampa cu braţul metalic mobil, a aşezat-o la stînga sa, şi-a pus în faţă un teanc de coli de hîrtie liniată, a muiat chiar tocul în călimară şi, deodată, şi-a dat seama, cu uimire, că nu ştie ce să spună. Ar fi fost cu totul altceva dacă ar fi trebuit să scrie un foileton caustic, biciuitor. Cu atît mai mult cu cît în minte îi răsăreau termeni foarte potriviţi. Astfel, înaintea lui se afla ultimul număr al *Suplimentului literar* în care „un tînăr şi talentat poet al nostru" publica fără jenă unele versuri din Tiutcev, cunoscute de publicul nostru din crestomaţii, dîndu-le drept ale sale. Tot atît de ispititoare era cronica unui spectacol de binefacere, organizat în folosul orfanilor şi invalizilor de la Sevastopol, unde se realizase suma netă de 3 ruble şi 7 copeici, în timp ce pentru birjarii cu care veniseră domnii amatori şi pentru ospătarea acestora cu „ceai" se cheltuiseră peste 300 de ruble. Dar, din păcate, aceste două teme nu-l puteau emoţiona de loc pe cititor şi deci

nu-l puteau face să-şi dezlege punga în folosul copiilor bolnavi de piept.

Între timp, Ilia Platonovici simţea cum începea să se mişte în el viermuşorul orgoliului profesional. Cum adică ? Să nu fie el, Arefiev, în stare să scrie o simplă povestire ocazională de paşte, în timp ce reporterul cel mai pîrlit, care se ocupă de obicei de cîini turbaţi şi de birjari scandalagii, atras de privilegiile care se acordă pentru nuvelele ocazionale, desigur că a şi adus la redacţie o „operă" cu vreun cămătar care s-a căit pe neaşteptate de faptele lui ori cu vreo bătrînă „care se cufundă paşnic în somnul de veci, în dangătul solemn al clopotelor învierii" ? Oare, obişnuit în decursul anilor să trezească la cititori ironia şi ura, pierduse pentru totdeauna puterea de a stîrni în inima lor sentimente de compasiune, gingăşie şi bucurie liniştită ? Oare talentul lui se „specializase", pierzînd însuşirea cea mai preţioasă — multilateralitatea ?

Arefiev umbla nervos de la colţul divanului la bustul marelui sceptic şi îndărăt, iar mintea lui, predispusă la ironie, parcă-şi rîdea de el, sugerîndu-i fraze şablon din „nuvelele pentru cucoane", de care-şi bătea joc fără cruţare în foiletoanele sale din fiecare joi, ca, de pildă : „Se apropie de fereastră, îşi lipi faţa înflăcărată de geamul rece pe care picăturile de ploaie şerpuiau ca nişte lacrimi". Sau : „Prinţul alergă de colo, colo prin biroul său luxos, dovedind că nu-i în apele lui". Sau : „Era o seară liniştită de mai. Soarele apunea, învăluind împrejurimile în lumina sa purpurie..."

— N-ar fi rău să scriu o povestire numai din perle de acest fel, îşi zicea Ilia Platonovici, ispitit de vechiul său obicei de a privi totul sub aspect humoristic. Da. Dacă aş începe, de pildă, aşa : „Orologiul din turnul Sfîntului Ştefan bătea surd miezul nopţii. De după colţul unei cocioabe apăru un necunoscut înalt, cu figura ascunsă de gulerul mantalei lui largi. Pălăria cu pană şi spada lungă de la şold dovedeau originea lui nobilă."

Dar Arefiev alungă ideea aceasta atrăgătoare şi porni din nou să se plimbe prin biroul luxos.

— Stai puţin să ne lămurim bine despre ce-i vorba, îşi zise el. În primul rînd, ca să-l emoţionezi şi să-l în-

duioşezi pe cititor trebuie ca tu însuţi să fii emoţionat şi înduioşat. E necesar să verşi lacrima aceea pe care o varsă în nuvelele pentru cucoane, aruncînd vina pe seama tutunului prea tare, coloneii bătrîni, cînd termină de citit o poveste înduioşătoare. „În odaie se lăsă o linişte mormîntală. Bătrînul colonel îşi încheiase povestirea şi multă vreme îşi scutură pipa de grătarul căminului, stînd cu spatele la ascultători. În sfîrşit, îşi îndreptă spinarea şi, ştergîndu-şi ochii, spuse cu glas tremurător : «Drace, dar tare-i tutunul dumitale, căpitane !» «Dar ce a devenit nefericita Zaira ?» îndrăzni să întrebe, după o lungă tăcere, o doamnă cu un trandafir galben în păr. «A murit», răspunse cu voce surdă bătrînul colonel."

— Ptiu ! Ce aiureli îmi trec prin minte ! se ocărî Arefiev cu glas tare, lovind furios cu piciorul un scaun ce-i stătea în drum. Se pare că am ajuns ca papagalul din anecdotă care nu ştia să spună decît măscări. Hai să pornesc la treabă cu socoteală şi să cercetez în linişte ce subiecte se cer mai mult cu prilejul sărbătorilor ? Firește, înainte de toate, uşurateca soţie care, o dată cu primul dangăt, se întoarce la soţul părăsit. „Revolverul îi căzu din mînă şi se rostogoli cu zgomot pe podea. Îşi desfăcu larg braţele, ea i se aruncă la piept, şi buzele lor se contopiră într-o sărutare lungă, lungă..." Hm, mai bine să renunţ la cucoana uşuratecă.

În rîndul al doilea vine soldatul care stă de sentinelă în noaptea de paşte. „O umbră neagră se zări o secundă pe zidul alb al închisorii, luminat puternic de razele lunii. Cu un gest brusc, obişnuit, al mîinii, sentinela puse degetul pe trăgaci şi duse arma la ochi. Dar în clipa aceea răsună solemn primul dangăt, vestind învierea şi ţeava puştii se lăsă încet în jos... Un oftat adînc de uşurare izbucni din pieptul copleşit de emoţie..." şi aşa mai departe, şi aşa mai departe. O poveste frumoasă, veche, încercată... S-o lăsăm şi pe asta !

— Ce-ar mai fi ? N-ar fi rău să las să degere pe stradă o fetiţă sărmană, care se uită la ferestrele viu luminate ale unei case de bogătaşi. „Fulgi mari, pufoşi, cădeau încet, acoperind silueta nemişcată a copilului, pe faţa căruia încremenise un zîmbet fericit." Dar asta

face parte din temele de crăciun, deci... s-o lăsăm deoparte.

Ilia Platonovici se apropie de fereastră și se uită nepăsător în stradă. Era o seară liniștită, senină și caldă. Totul părea estompat, calm: cerul îngîndurat, semicercul luminos al lunii în descreștere, crengile subțiri ale salcîmilor, siluetele întunecate, uriașe ale clădirilor. În aerul cristalin și molatec, glasul trecătorilor și rîsul femeilor răsunau plăcut; pînă și roțile trăsurilor duruiau într-un fel deosebit, primăvăratec, mai puțin asurzitor.

Peste drum, în fața vitrinei unei cofetării mari se îmbulzeau cîțiva băieței zdrențăroși. Nu-și puteau dezlipi ochii de la cozonacii uriași, frumos pictați, și de la *mielii de zahăr și ouăle felurit colorate, atîrnate de niște* șnururi. Fără să-și dea seama de ce, băieșașii aceștia îl enervau.

— Ia uite cum s-au lipit cu nasul de vitrină! Fără îndoială că cel cu calapoadele sub braț a fost trimis de meșterul său la un client ofițer. Și el stă și cască gura! O să întîrzie, o să capete o bătaie bună în cinstea sărbătorii, apoi o să apară în ziar altă notiță despre felul bestial cum îi tratează patronii pe ucenici. Dar așa-ți trebuie, bestie mică! Hm... de altfel și asta ar fi o temă bună. „Băiatul, palid și istovit, nu-și poate lua ochii de la cozonacii expuși în vitrina unei cofetării luxoase. Deodată, apare un domn misterios, cu ochelari cu ramă de aur, îmbrăcat neapărat cu o șubă grozavă de vulpe (în general, acest domn e uimitor de activ în săptămîna paștelui!). Domnul intră în vorbă cu băiatul, află că e orfan de tată, că bunicul gîrbovit de cei o sută de ani ai lui nu mai poate să coboare de pe cuptor, că «mămuca» e bolnavă, iar surioara... și așa mai departe. «Condu-mă la ei!» îi spune cu hotărîre domnul cu ochelari cu ramă de aur, și peste o jumătate de oră, «mămuca» are un vin bun și un medicament prescris de cel mai grozav doctor, bunicul capătă griș cu lapte și un brîu cald, iar băieșașul istovit, «cu ochișorii lucind de bucurie», sare în jurul mesei pe care se lăfăie un cozonac modest și vreo zece ouă roșii. Iar domnul cu blana de vulpe a dispărut pe nesimțite, fără să-și

spună măcar numele, dar lăsînd pe masă un portofel plin cu monede de aur."

Pendula din camera de alături bătu ora zece cu glas surd și domol de bariton. Arefiev, cuprins pe neașteptate de o oboseală sufletească ciudată, pe care nu o mai simțise pînă atunci, și de un dezgust de nebiruit pentru toți băieții istoviți, pentru soții părăsiți și necunoscuții misterioși, se trînti leneș pe canapeaua lată de piele și închise ochii.

Dacă cineva l-ar fi văzut în clipa aceea, l-ar fi compătimit probabil pe foiletonistul acesta caustic, pe acest „domn zeflemitor". Se făcuse cenușiu la față și îmbătrînise într-o clipă aproape cu zece ani, zbîrciturile de pe frunte i se adînciseră, ochii închiși i se înfundaseră în orbitele încercănate cu negru, iar cutele din jurul buzelor lăsate în jos dădeau gurii o expresie amară și disprețuitoare.

Dar Ilia Platonovici nu dormea. Stătea doar nemișcat, între vis și realitate, și imaginile visului porniră să se înlănțuie pe neașteptate. Timpul dispăruse. Pereții biroului se topiseră într-o pîclă îndepărtată și Arefiev trăia o viață zbuciumată, fantastică, dar copleșitoare ca și realitatea însăși.

Se vede băiețandru, slab, cu chica zburlită, șmecher, fiu al unui diacon dintr-un orășel uitat de lume. E slujba de înviere. Clirosul din dreapta este plin de cîntăreți amatori, cu ajutorul cărora un seminarist, fiul protopopului, venit în vacanță de paște, a înjghebat în grabă un cor. Arefiev îi vede parcă aievea. Primul tenor este un funcționar mărunt de la poștă. Poartă o uniformă nouă-nouță ; între revere are băgate niște mănuși albe, capul său pomădat strălucește, răspîndind un miros puternic de apă de colonie. Cîntă puțin pe nas, cu un tremolo puternic, iar cînd are părți *solo,* ba se sprijină, aparent nepăsător, cu spatele de perete, ba își pune un picior peste celălalt, ridicîndu-și capul și închizîndu-și ochii, languros. Dirijorul însuși, înalt, slab, cu o față frumoasă, e îmbrăcat cu o haină foarte lungă și dirijează cu mișcări grațioase, stîrnind admirația generală. Cu două degete ține camertonul, iar pe celelalte le resfiră elegant. La pasajele mai duioase își mișcă ușor

brațul drept, îndoit într-o poziție studiată, și, din cînd în cînd, întinde mîna stîngă cu un gest de avertizare ori de oprire. În același timp, fața lui, cu sprîncenele ridicate, capătă o expresie tot mai mirată, speriată și înduioșată. Dar la pasajele *forte,* își mișcă larg și lin ambele mîini, dă din cap și-și leagănă trupul, zbîrcindu-și nasul și încruntîndu-și amenințător sprîncenele. Nozdrunov, fiu de negustor, gras, roșu la față, cu cravata într-o parte, stă cu ochii holbați, ațintiți asupra dirijorului și din pricina atenției prea încordate s-a înclinat chiar puțin înainte. Nu are de loc ureche, dar, potrivit expresiei fiului protopopului, posedă în schimb un „bas fenomenal", din care cauză este folosit „în chip de berbece", în pasajele cele mai asurzitoare. Cînd se apropie un astfel de pasaj, dirijorul se întoarce spre basul fenomenal, aruncîndu-i o privire înfricoșătoare și întinzînd spre el brusc mîna cu camertonul, de parcă ar vrea să-l străpungă cu o spadă. Atunci Nozdrunov, roșu ca un rac fiert, cu vinele umflate pe frunte și cu buzele tremurătoare, scoate un răcnet care acoperă pentru o clipă întregul cor.

Iliuşka se află în rîndul întîi. Nu-și ia ochii plini de fericire și devotament de la chipul dirijorului și aproape că nu are timp să arunce o privire spre interiorul bisericii ticsite de lume care îi apare de sus ca un noian de capete, de lumini și fețe uniforme, luminoase, pline de bucurie.

Slujba s-a terminat. Preotul și apoi corul ies afară pentru a sfinți pasca și cozonacii înșirați în curtea bisericii. Dimineața strălucitoare și orbitoare de primăvară îi întîmpină pe toți cu veselie. Cerul albastru, iarba tînără, mugurii înmiresmați ai copacilor, ciripitul vrăbiilor din cimitir, toate acestea reîmprospătează în sufletul lui Iliuşka bucuria sărbătorii, slăbită puțin din pricina oboselii. A cîntat și el cît a putut de tare, împreună cu corul, abia prinzînd vocile celorlalți, înăbușite de dangătul triumfător al clopotelor. În același timp, simțind fixate asupra lui privirile mulțimii, a păstrat pe chipul său expresia îngrijorată, oarecum încruntată a omului care îndeplinește o treabă grea, importantă și serioasă.

Iar a doua zi, trebuie să se urce neapărat în clopotniță să tragă clopotele. Potrivit unui vechi obicei, oricine poate să tragă clopotele în primele trei zile ; fără datina asta paștele nu ar mai fi paște. Scara clopotniței este întunecoasă, treptele, acoperite de praf și atît de repezi, încît îi tremură picioarele cînd ajunge, în sfîrșit, sus. Acolo, se agață cu degetele înfrigurate de balustradă și se uită în jos. Vai, cît e de înfricoșător, vesel și neobișnuit ! Casele par mici-micuțe și atît de necunoscute, de parcă nu le-ar mai fi văzut niciodată. Sub picioarele lui, în aer, se rotesc grăbiți lăstunii cu țipete de bucurie, iar deasupra capului vede zburînd porumbeii speriați, cu aripile lucind în soare. Dangătul cutremură întreaga clopotniță. Strigi, dar nu-ți auzi glasul. Și toate acestea se împletesc într-un chip atît de ciudat și de minunat, încît nu mai știi cine trage clopotul, cine strălucește de bucurie și cine rîde : cerul albastru, clopotul sau sufletul de copil beat de fericire ? !

Pe fața slabă și îmbătrînită a omului întins pe canapea apare un zîmbet ușor. Acum nu mai e Ilia Platonovici Arefiev, spaima tinerilor poeți, satiric de talent, care-și mistuie viața cu dispreț și încordare în cazanul intereselor obștești și al patimilor nesănătoase ale unui oraș bolnav. Este fiu de diacon, Iliușka, cel vesel și fără griji, strengarul străzii, care soarbe cu nesaț toate impresiile vieții sale bogate, pe jumătate conștiente. Pentru cîteva clipe, Arefiev se simte atît de proaspăt, de pur și de senin, ca și cum o mînă nevăzută ar fi șters cu grijă și gingășie din sufletul lui toată funinginea adunată de ură, invidie, orgoliu, saturație și plictiseală. Și, împreună cu Iliușka, simte că o dată cu fiecare răsuflare îi pătrunde în piept întreaga lume a culorilor, a sunetelor și a mirosurilor de sărbătoare, totdeauna noi, totdeauna fermecătoare și infinit de variate.

Dar zilele acestea minunate, însorite, se pierd în negura trecutului. Acum, pe dinaintea ochilor lui se perindă alte tablouri, mereu mai cenușii și mai triste. E povestea lungă a durerilor încă neuitate, a luptei crîncene pentru succes și a lentei împietriri morale. În sfîrșit, memoria neîndurătoare scoate din adînc seara

aceea de paște, de demult, de care Arefiev se teme totdeauna să-și aducă aminte.

Cît de clar le vede iar pe toate. Mai întîi, biroul redacției, unde Ilia Platonovici primește onorariul pentru prima sa nuvelă mai mare. Directorul, un gazetar priceput, bătrîn și aspru, și-a dat probabil seama că o dată cu noul colaborator pătrunde în ziarul lui o forță originală și proaspătă. L-a încurajat pe Arefiev în cabinetul său, i-a strîns îndelung mîna și, în sfîrșit, întîmplare unică în analele redacției, i-a spus cu un ton prietenesc și familiar :

— Povestirea dumitale intră mîine. Dar dacă ai nevoie de bani, te rog să nu te jenezi. Te plătim după șpalt.

Dacă are nevoie ! Arefiev tocmai voia să-l roage să i se dea „vreo trei ruble avans". Pentru că acolo, într-o casă uriașă, ticsită cu tot felul de oameni săraci, aproape la mansardă, îl așteptau cu inima cît un purece o femeie și un copil. Ședeau pe întuneric, fiindcă nu aveau cu ce să-și cumpere gaz. În dimineața aceea vînduseră singura basma cenușie călduroasă, ca să facă rost de bani pentru masă. Acolo, îl așteptau proprietarul neplătit, portarul, mizeria și răutatea. Arefiev a semnat bonul cu mîna tremurătoare, în timp ce casierul, un bătrînel scund, gras, îngîmfat și veșnic nemulțumit, cu o față de papagal jignit, împingea spre el un teanc de bancnote, deasupra cu o grămăjoară de monede de argint.

Da, fusese o perioadă grea în viața lui Ilia Platonovici, plină de eșecuri, în care umbla mereu flămînd și se apuca de orice, numai să cîștige un ban : lecții, copieri etc. Dar cum se face că el și soția lui au îndurat cu atîta optimism viața aceea de ocnași, fără să crîcnească, fără amărăciunea dezgustătoare a reproșurilor reciproce, adesea chiar cu ironia mîndră, tinerească, provocatoare față de soartă ? Pentru ce, mai tîrziu, cînd soarta le zîmbise, în sfîrșit, cu bunăvoință, și Arefiev pornise cu pași mari pe calea celebrității și a unei vieți îndestulate, chiar confortabile, pentru ce se destrămase pacea lor sufletească, lăsînd loc unui gol murdar ? Poate pentru că o dată cu moartea copilului dispăruse

și legătura puternică, deși dureroasă, care le unea inimile ?

Fusese o odraslă ciudată și tristă acest copil al lor ! Părea că trage întregul ponos al mizeriei și al lipsurilor în care fusese conceput. De la vîrsta de un an încetase să mai crească. Îi creștea numai capul, uriaș, puhav, parcă umplut cu un lichid palid, nesănătos, în timp ce trupul rămînea același, pirpiriu și slăbuț, iar brațele și picioarele, subțirele ca niște crenguțe uscate, atîrnau neputincioase, fără să se dezvolte și fără să se întărească. Frumoși erau numai ochii lui mari, blînzi și triști, de o culoare uimitoare, pe care, după cum spune Heine, nu o vezi nici la oameni, nici la animale, ci doar arareori la flori. Condamnat la veșnică nemișcare, îndura cu o răbdare supraomenească toate bolile care-l chinuiau mereu. Acest băiețaș totdeauna serios, totdeauna îngîndurat, vorbea cu plăcere numai despre dumnezeu, despre îngeri, despre morți, despre înmormîntări și cimitire. Știa cu siguranță că va muri curînd și nu zîmbea niciodată.

Ah, cît de chinuitor își amintea Ilia Platonovici de toate amănuntele acelei seri de paște cînd intrase în odaie atît de încărcat cu pachete, încît fusese nevoit să deschidă ușa cu cotul. Iar în urma lui venea portarul. Își primise bacșișul și, îngăduitor, binevoitor și zîmbitor, aducea pachetele pe care Arefiev nu le mai putuse lua singur din trăsură.

Ce bucurie a fost în seara aceea de sărbătoare în cămăruța de la etajul al treilea ! Tăiaseră trei lumînări în jumătăți și le aprinseseră pe toate șase, ceea ce însemna un lux nebunesc. Pe un primus (înainte nici nu îndrăzniseră să viseze la așa ceva) se prăjeau niște cotlete de porc proaspăt aduse și fierbea „cafea moca" veritabilă. Pe masa lor se afla un cozonac înalt și altul mare și turtit pentru părinți și un cozonăcel pentru băiat. Ilia Platonovici nu-și mai găsea locul. Umbla în patru labe în fața lui Grișa, ba făcînd pe ursul, ba sărind ca un broscoi, ba, prefăcîndu-se că e cîine rău, mîrîia și se făcea că-l mușcă pe Grișa de pieptul mic și cald. Parcă se îmbătase de senzația neobișnuită a

căldurii și a îmbelșugării și, mai ales, a primului succes literar, a cărui dulceață otrăvitoare omul care nu a gustat-o nici nu și-o poate închipui măcar.

Pînă și Grișa zîmbise pentru prima oară în scurta lui viață. Își întinsese mînuțele spre heruvimul de carton înfipt în cozonac, șoptind cu o față deodată nespus de frumoasă din pricina zîmbetului luminos :

— Îngerașul ! Îngerașul !

Doamne, unde erau ei acum ? Pe fosta lui soție, Arefiev o văzuse cu trei ani în urmă la Nisa, alături de un bătrîn bolnav de podagră, cu o înfățișare neobișnuit de aristocratică și de uzată. Iar pe Grișa îl luaseră la ei îngerii, cărora le zîmbise atît de bucuros...

Ilia Platonovici a sărit de pe divan împins parcă de un resort. Lacrimile îi udaseră fața, însă nu-i era rușine de ele fiindcă îi dăruiseră pentru cîteva clipe sentimentul neîncercat de atîta vreme al profundei dureri omenești care purifică și îmbunează... S-a dus la fereastră. Ca și mai înainte, la vitrina cofetăriei se îmbulzeau băiețași zdrențăroși, tropăind cu picioarele lor înghețate. Și-a amintit cu cîtă răutate îi ironizase pe „băiețașii istoviți" și pe „domnii misterioși cu ochelari cu ramă de aur". Dar acum, în timp ce se uita la ei, nu se mai simțea enervat, ci stăpînit de o milă adîncă, duioasă și plină de înțelegere.

„Toți sîntem, se gîndea el, într-un fel sau altul, niște copii sărmani, părăsiți, și cît de groaznică ar fi viața dacă ne-am pierde cu totul credința în necunoscuții misterioși și buni !"

În minte i-au răsărit siluetele nevolnice ale copilașilor care degeră prin mansarde, tremură în subsolurile pline de igrasie, aleargă pe străzi după trecători, cerînd stăruitor de pomană, acele suflete curate, pe care oamenii vîrstnici, înrăiți de viață, le contaminează cu viciile, cu mîrșăvia lor și cu veșnica minciună ; fetițele care abia au învățat să vorbească, dar au și devenit obiectul unui negoț mîrșav, delicvenții minori, copiii hoți și bețivi ; în sfîrșit, infirmii nenorociți — cocoșații, rahiticii, idioții, epilepticii, mutilați din leagăn de boli ereditare. Și în mintea lui Ilia Platonovici au răsunat clar mărețele cuvinte ale lui Sakia-Muni, care a întru-

chipat înțelepciunea omenească a tuturor veacurilor și popoarelor : „Cine a uscat lacrimile de pe obrazul unui copil și a făcut să apară zîmbetul pe buzele lui, acela este socotit mai demn în fața milostivului Buddha decît cel ce a construit templul cel mai măreț".

De mai bine de un ceas, Ilia Platonovici stă neclintit la masa lui de lucru, și de sub pană îi curg cu iuțeala obișnuită rîndurile frumos scrise. Nici el nu știe cum se va sfîrși articolul intitulat *Zîmbetul unui copil,* dar simte cît de plăcut i se înfioară firele de păr de pe cap și cum îl răscolește de mult uitata inspirație. Iar în fața ochilor îi stă mereu obrazul diform al copilului său, luminat pe neașteptate de un zîmbet plin de bucurie.

1901

MARŞUL

Regimentul de infanterie „Insarski" pornea într-un marş de noapte, după un popas de o zi în marele sat Pogrebişce. În întunericul serii mohorîte de toamnă domnea o forfotă ciudată, clocotitoare şi totuşi înăbuşită. De-a lungul uliţei largi şi noroioase a satului se auzeau prin băltoace plescăiturile greoaie, grăbite şi dezordonate a sute de picioare. Strigăte furioase răsunau stăpînit, iar fierul lovit de fier zdrăngănea şi suna. Pe alocuri, licăreau felinare ; petele lor gălbui se lăţeau prin ceaţă, de parcă pluteau în văzduh, se clătinau şi tremurau.

Soldaţii se adunau repede, plini de voie bună. Istoviţi de marşuri lungi, cu hainele rupte şi slabi, se bucurau că a doua zi va fi ultima manevră a corpului de armată şi se va termina şi concentrarea în tabără, de care li se făcuse lehamite de mult, şi regimentul va pleca, în sfîrşit, cu trenul spre cazărmile de iernat. Cu toate că în timpul zilei nu dormise nici unul dintre ei, se simţeau înviorati. De data aceasta, nu se mai auzeau înjurăturile furioase, grosolane şi complicate, pe care le auzi numai la marinari, soldaţi şi puşcăriaşi.

Sublocotenentul Boris Vladimirovici Iahontov, ofiţerul inferior din compania a şaptea, participa pentru întîia oară la marile manevre care mai păstrau încă pentru el farmecul noutăţii vieţii nomade. Îi mai plăcea tot ce vedea : în fiecare zi alte ţinuturi, alte sate, alţi oameni, alte graiuri. În fiecare zi, alt popas într-o casă curată ucraineană, înmiresmată de aroma pelinului şi a buchetelor de răchitan de la icoane. Apoi, popasurile

de noapte pe pămîntul gol, sub un cort scund ca o căsuță făcută din cărți de joc, prin pînza căruia se zărea, gingaș și pierdut, argintul stelelor. Pofta zdravănă de mîncare din timpul haltelor, sub ploi torențiale, care înviorau trupul și înfierbîntau plăcut și puternic obrajii... Marșul pe care trebuiau să-l facă în noaptea aceea îi stîrnea curiozitatea încă de pe acum prin caracterul său neobișnuit. Să mergi, dumnezeu știe unde, pe meleaguri necunoscute, prin întunericul nopții ploioase, fără să vezi nimic în față sau pe de lături ; și să mergi așa, nu de unul singur, ci împreună cu alți o mie — asta i se părea un lucru serios, întrucîtva misterios, ba chiar sinistru dar, în același timp, atrăgător.

În seara aceea, se îngrijise de expedierea lucrurilor sale, așa că întîrziase de la front. Acum se grăbea să ajungă la companie înainte ca comandantul să-i observe lipsa. Dar noaptea e mult mai greu să-ți găsești compania. Ziua, în timpul adunării de exercițiu, i se păruse că ar fi o treabă destul de ușoară. Dar acum, noaptea, mereu îi răsăreau în cale garduri și șanțuri de care nu se împiedecase ziua. Și era atît de întuneric, că fără să vrei îți venea să închizi ochii și să mergi pe dibuite, cu mîinile întinse înainte, ca orbii.

Compania a șaptea se strînsese înaintea celorlalte la punctul de adunare. Ultimii oameni întîrziați, cu poalele mantalelor suflecate și prinse sub centiron, veneau în fugă la front și se strecurau în rînduri. Din cauza grabei, agățau cu raniței hainele camarazilor, iar bidoanele de aramă răsunau, lovindu-se de patul armelor. Vocile păreau înăbușite, monotone și șterse, de parcă-și pierduseră timbrul și vigoarea în ploaia de toamnă.

— Un' te bagi ? Ori nu vezi că te-ai vîrît într-un pluton străin ? Zău, mă frate, că neghiob mai ești !... Mișcă odată, mă, buturugă, mă ! Că te ia dracu !...

— Ce tot te învîrți, Seroștan ? i-a zis dojenitor, cu o voce subțire, subofițerul Soloviov unui soldățel stîngaci, care nu izbutea să-și găsească locul. Ce tot te-nvîrți ? Te-nvîrți ca o baligă într-o vîltoare și de ce — dracu știe ! Cască-ți ochii, drace !

Unii dintre soldați, dînd din umeri și din coate, își săltau și-și așezau mai bine ranițele în spinare, își netezeau cutele mantalei și-și strîngeau mai tare curelele, ajutîndu-se unul pe altul.

— Ia vezi, vecine, strînge-mi puțin mantaua în spate! Mai tare, mai tare! Nu te teme, că nu plesnesc. Proptește-ți genunchiul în spinarea mea. Oho! Așa, așa! Ei, acu-i bine. Mulțumesc, vecine!

Bătrînul soldat, *nenea* Vedeniapin, solistul corului și ghidușul companiei, glumea cu jumătate de glas.

— Ei, copii, mîine s-a zis cu manevrele. Și compania a șaptea se duce cu *trinul*. U-u-u! făcu el prelung, imitînd locomotiva. Și ce muiere am lăsat la oraș, măi fraților, o bomboană, nu alta! Cît ai zice miau, îmi trîntește niște plăcinte, dă fuga să ia votculiță și-i arde un samovar. „Vă rog, drăguțule Frol Ivanîci, adică domnule Vedeniapin... mîncați, făceți-mi plăcerea..."

— Da' băieții spuneau că mîine se dă rachiu, a zis deodată, cu voce răgușită, Legkokoneț, un soldat leneș și tembel.

— Rachiu? i-a luat vorba din gură, cu răutate, Vedeniapin. Asta, măi frate, la noi la Tula se cheamă: chelului tichie de mărgăritar îi trebuie...

Ceva mai la o parte, pe un delușor, stătea comandantul companiei, căpitanul Skibin. Lîngă el, un gornist ținea un felinar atîrnat în vîrful unui băț lung. Felinarul arunca pe pămînt o pată de lumină ștearsă, tulbure și mișcătoare. Vasili Vasilievici Skibin era un bărbat înalt, costeliv, adus de spate, cu mîinile lungi și cu o oarecare stîngăcie în mișcări. Înfățișarea lui întreagă, ochii lui miopi și privirea șovăielnică, zîmbetul lui fugar, chiar și mersul lui nesigur și săltăreț dovedeau slăbiciune, deprimare, rea-voință și nevolnicie. Avea în el ceva muieresc, de femeie bătrînă. Vorbea încet, cu o voce moale și răgușită, parcă obosită, dar nu spunea decît lucruri neplăcute și răutăcioase. Tot regimentul știa că soția lui, o doamnă slabă și mlădioasă ca o șopîrlă, era de patru ani îndrăgostită de locotenentul Verjbițki, și nu se ascundea de nimeni, ba, prin absurd, făcea și pe geloasa. Probabil din cauza aceasta

Vasili Vasilievici se purta cu vădită dușmănie față de ofițerii tineri.

Iahontov s-a apropiat de felinar și, oprindu-se la doi pași de Skibin, și-a dus mîna la chipiu. Comandantul companiei l-a văzut și, privindu-i cocarda, i-a spus cu vocea lui lîncedă și obosită :

— Dacă ai poftă să mai întîrzii, locotenente, mută-te la altă companie. Aici la mine nu-i serată dansantă, ci serviciu. Altfel voi înainta un raport comandantului regimentului, ca să te scoată din compania mea. Da ! N-am nevoie de dansatori de mazurcă și de domnișori care se țin toată ziua de cucoane.

A tăcut puțin, apoi și-a întors spre alți doi ofițeri fața amărîtă, slabă și fără vlagă, cu mustăți groase, și și-a continuat cuvîntarea întreruptă cu puțin mai înainte :

— Pe domnii ofițeri îi rog să nu-și părăsească locul în timpul marșului. Pe locotenentul Tumkovski îl rog... Unde ești, locotenente, nu te văd ?... Aha !... Pe dumneata — cum spuneam — locotenente, te rog să iei seama la felinarul din coada companiei a șasea și să ții distanța de el. Și să vegheați, domnilor, ca soldații să nu doarmă în marș. Altfel, ticălosul aține și cade jos cu armă cu tot. De altfel, eu singur... Gregoraș ! a strigat el undeva, în întuneric.

Exclamația aceasta, repetată slugarnic în rîndurile mai apropiate, se comunica repede din pluton în pluton.

„Să vină plutonierul-major la comandantul companiei ! Plutonierul-major, la comandant ! Taras Gavrilîci, poftiți la comandamentul companiei !..."

Plutonierul-major Gregoraș s-a apropiat, exagerat de grabnic, de felinar, împroșcînd noroiul cu picioarele lui strîmbe pînă departe în jurul său, de parcă ar fi venit înotînd.

— Aicea-s, înălțimea-voastră !

— Să nu doarmă oamenii în mers ! Să nu iasă nimeni din coloană. Să spui subofițerilor să aibă grijă. Auzi ?

— Aud, înălțimea-voastră ! Eu, s'trăiți, i-am mai lămurit...

— Taci ! Apoi, vă rog, domnilor, să supravegheați ca oamenii să nu fumeze, să nu aprindă chibrituri, să nu

vorbească și, în genéral, să nu facă nici un zgomot... Altfel ne poate observa inamicul, a adăugat Skibin cu o ironie abia simțită. Gregoraș, tu răspunzi de asta. Auzi ?

— Aud, înălțimea-voastră ! Eu, s'trăiți...

— Taci ! Mai cu seamă, domnilor, oamenii să nu doarmă. Altfel își mai scot pramatiile ochii unii altora, și tu tragi ponosul pentru ei. Sublocotenente Moskvin, dumneata ești încheietorul companiei. Vezi să nu rămînă nimeni în urmă. Și încă ceva. În spatele companiei o să meargă dobitocul ăsta (Skibin arătă peste umăr cu degetul cel mare la gornist), așa că te rog să ai grijă ca el să ducă felinarul cu lumina înapoi, în direcția companiei a opta. Și asta... tot din pricina inamicului. Apoi... De altfel, mi se pare că asta-i tot. Vă rog, domnilor ofițeri, să treceți la locurile dumnea-voastră.

Ofițerii s-au împrăștiat. Lui Skibin i s-a adus calul, o iapă bătrînă, murgă și chioară, cumpărată anume pentru manevre din reforma cavaleriei. O chema „Nastasia". În timpul mersului își ținea gîtul întins ca un gîscan, își ridica sus de tot picioarele bolnave și-și zvîrlea capul pe spate atît de tare, de parcă privea ceva pe cer (astfel de cai sînt numiți la cavalerie *numărători de stele*). Skibin a sărit o vreme într-un picior pe lîngă cal, împroșcînd cu înjurături și iapa, și gornistul și, în cele din urmă, s-a lăsat greoi în șa.

Compania era gata de plecare. Dar au trecut zece, douăzeci de minute, s-a scurs o jumătate de oră, și compania a șasea, care se afla în față, tot nu se mișca din loc. Inactivitatea aceasta silită, fără cauză, în întuneric, în ploaie, neliniștea oamenii și le dădea o senzație apăsătoare. Se frămîntau, nerăbdători, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, oftînd tăcuți.

— Dracu știe de ce s-or fi împotmolit acolo ? ! a spus Skibin cu voce tare, dar parcă vorbind cu sine însuși, trecînd încet călare de-a lungul companiei și îndemnînd cu călcîiele calul care se împotrivea. Dezordine și iar dezordine !

Plutonierul-major, care se afla în apropiere, a tușit politicos, apoi, ca și cum s-ar fi gîndit cu voce tare, a zis :

— Pesemne că lăsăm să treacă înainte brigada întîi. Altfel, de ce-am sta ? !...

— Brigada întîi ! a răspuns supărat Skibin, oprindu-și calul. Doar există un program, cine și cînd să pornească, pentru ca să nu iasă aiureală mai tîrziu. „Birocrații" ăștia încurcă totdeauna cîte ceva.

Iahontov ghicea în vocea lui neadormită invidia infanteristului combatant față de ofițerii de stat-major și, în același timp, o nuanță de siguranță că dacă problema aceasta i-ar fi fost dată lui spre rezolvare, totul ar fi fost organizat foarte repede, simplu și bine.

Au mai trecut cîteva minute chinuitoare. Apoi, deodată, compania a șasea a început să se miște, tropotind din picioare de parcă ar fi bătut pasul pe loc, fără să se urnească. Numai după legănarea felinarului, care începuse să se clatine în sus și în jos, și-au dat seama că, în realitate, compania nu mai stătea pe loc, ci pornise înainte. Skibin s-a întors spre coloană și a ordonat moale, cu jumătate de glas, mîncînd cuvintele :

— Pas de voie ! Nainte 'arș !

Peste un sfert de oră, întregul regiment se resfira în lungul drumului larg de poștă. Prin întunericul nopții nu se zăreau nici oamenii, nici caii. Abia-abia dacă licărea în față șirul lung de felinare, cu ajutorul cărora fiecare companie arăta calea unității imediat următoare.

Greutățile marșului de noapte au apărut curînd. La fiecare două-trei sute de pași se ivea cîte o neplăcere. Rîndurile din față se opreau mereu, iar cele din spate nu prindeau de veste din timp și dădeau buzna peste ele. Apoi, distanțele dintre plutoane deveneau cîteodată prea mari. Atunci plutonul din spate trebuia să-l ajungă din urmă pe cel din față și oamenii fugeau greoi, încordîndu-se, iar în timpul fugii, bidoanele, lopețile și cartușierele zornăiau hodorogit. Oamenii nu vedeau nimic prin întuneric ; alergau la întîmplare, pînă cînd se ciocneau de cei din față. Grupele se amestecaseră de mult, dar nimănui nu-i trecea prin minte să facă din nou ordine. Oboseala, neliniștea, plictiseala și veghea

forţată se vădeau tot mai mult. Oamenii tăceau, dar era o tăcere plină de tensiune nervoasă. Nu se auzea decît zgomotul miilor de cizme, care frămîntau noroiul, clefăind gros şi plescăind de cîte ori se scufundau şi ieşeau din el. Şi Iahontov se gîndea că probabil tocmai aşa, cu cinci sute sau o mie sau cinci mii de ani în urmă, erau duşi noaptea prizonierii de către învingătorii cruzi şi nepăsători. Probabil că tot atît de posacă şi de neliniştită era tăcerea bieţilor oameni, tot atît de dezordonat şi de furios se buluceau unii peste alţii în timpul opririlor, tot aşa clefăia glodul sub picioarele lor şi tot aşa cădea peste ei pînza deasă a ploii de toamnă.

— Of, fraţilor, ce bună ar fi acum o ţigară ! a spus nenea Vedeniapin şi a oftat.

— Îţi dau eu ţigară, afurisitule ! a răspuns pe neaşteptate, de undeva din întuneric, vocea aspră de bas a plutonierului-major. Îţi dau eu ţigară, nemernicule !

Drumul, drept pînă atunci, începuse să coboare. Iahontov şi-a dat seama de pantă cînd a simţit că picioarele îşi pierd stabilitatea şi alunecă înainte, aşa că, fără voia lui, trebuia să calce cu piciorul într-o parte. O boare rece, tăioasă şi umedă, năvălind parcă dintr-o hrubă adîncă, l-a izbit în faţă, apoi, numai după cîţiva paşi, a simţit că sub picioare i se mişcă, tremurînd, un pod de lemn. Undeva jos, în apa neagră, fără maluri, s-a răsfrînt pentru o clipă lumina felinarului, ca o coadă lungă, unduioasă.

— Sublocotenentul Iahontov, dumneata eşti ? a auzit Iahontov deasupra capului său vocea comandantului companiei. Nu vrei să te urci pe cal ? Eu o să merg pe jos. Nu ştiu de ce mi-or fi amorţit picioarele !

Pe Iahontov, amabilitatea aceasta neaşteptată l-a făcut bănuitor, dar a primit cu bucurie. Cînd s-a aşezat în şa, a auzit un icnit adînc şi înăbuşit care venea parcă din adîncurile calului. Apoi „Nastasia" a respirat încet, umflîndu-şi larg coastele, de parcă ar fi cuprins-o şi pe ea chinuitoarea nelinişte care-i stăpînea pe oameni. Iahontov a atins-o cu călcîiele, şi ea a început, prevăzătoare, să-şi depene mersul. De cîte ori îşi trăgea copitele din clisă se auzea un zgomot de parcă ar fi destupat cineva nişte sticle.

În depărtare, chiar la orizontul întunecat, a apărut deodată o luminiță, care creștea pe măsură ce compania înainta. În sfîrșit, se putea deslușì bine o casă cu două etaje. Etajul de jos era puternic luminat, ca de sărbătoare. Sus, lumina era mai slabă și se vedea numai la două ferestre laterale din stînga. Iahontov se uita la ochiurile vesele de lumină și se gîndea la căldura, lumina și mulțumirea pe care o simțeau în clipele acelea oamenii din casa aceea. Își închipuia o mare familie de moșier, unită, viața lor veselă și îmbelșugată, dansurile și petrecerile lor cu femei frumoase și elegante. Și propria lui viață i se părea, în astfel de clipe, grea, plictisitoare și monotonă, ca noaptea aceasta ploioasă, ca drumul acesta necunoscut și nesfîrșit.

Ce din față s-au oprit iarăși. Printre rîndurile companiei a șasea s-a auzit o forfotă ciudată : cîțiva oameni vorbeau deodată, repede și tare. Cuvintele nu se puteau înțelege, dar se auzea că cineva înjura, iar altul se dezvinovățea. Iahontov s-a strecurat înainte și, la lumina felinarului care se prelingea, lucind, peste epoleții unui ofițer, l-a recunoscut pe Tumkovski.

— Ce-i acolo, Ivan Martinianovici ? a întrebat el, aplecîndu-se în șa.

— Ah, dragul meu, dumneata ești ? a spus dulceag, ca totdeauna, Tumkovski, și după vocea sa îți dădeai seama că-și ridicase capul. Nu știu, dragul meu ! Un imbecil s-a băgat într-o baionetă. Uite că-l duc la trăsură...

La lumina felinarului s-au zărit pentru o clipă doi soldați, care duceau de subsuori pe un al treilea. Acesta gemea întretăiat, încordat, și se ținea cu mîinile de obraji.

— L-o fi atins în ochi ? a întrebat sec Skibin. De ce taci, dobitocule ?

Cei trei soldați s-au oprit.

— Auzi, te întreabă dacă te-a-mpuns în ochi ori nu ? a zis către rănit unul dintre însoțitori cu o voce tare, de parcă ar fi vorbit cu un surd.

— Păi să vedeți... nu știu, a răspuns rănitul cu voce șterșă, vlăguită și și-a luat mîinile de pe față. Tare mă doare, înălțimea-voastră, nu mai pot răbda...

— Păi ce te bagi peste baionetă, idiotule? a spus Skibin cu același ton sec. Singur ești de vină, prostule. Hai, treci, treci!

Apoi, a adăugat sentențios spre Tumkovski:

— Uite, acum, pentru gură-cască ăsta o s-o pățească comandantul companiei. Și cu ce, mă rog, e vinovat comandantul?... Reguli!...

Iahontov s-a aplecat mult asupra rănitului și i-a cercetat fața. Prin întuneric nu-i putea vedea trăsăturile obrazului, dar tînărului ofițer i s-a părut că soldatul avea în locul ochiului drept o gaură neagră, mare cît pumnul. Și, o dată cu sentimentul de milă și dezgust, pe Iahontov l-a străbătut prin degetele picioarelor și prin pîntece o durere grețoasă, sîcîitoare și enervantă.

Soldatul a fost dus de acolo și marșul a început iar, într-o tăcere apăsătoare. Din întreaga companie, numai plutonierul-major nu-și pierduse vigoarea. Din cînd în cînd, Iahontov îl auzea cum îl ceartă pe vreun soldat, care ațipise în mijlocul companiei:

— Ai adormit? Ți-ai văzut satul în vis? Poate vrei să-ți aduc și o pernă? Apoi adăuga, șuierînd printre dinții strînși: Mă, să nu dormi, să nu dormi, să nu dormi!

De cîtva timp, pe Iahontov îl cuprinsese o senzație ciudată și foarte neplăcută. I se părea mereu că sub el calul nu mai mergea, ci-și clătina numai spatele înainte și înapoi, bătînd pasul pe loc. În zadar încerca el să se convingă că senzația aceasta ciudată era doar o iluzie. Se apleca și, încordîndu-și vederea ca să zărească drumul, i se părea că animalul continua să se clatine și să-și tragă picioarele din noroi, fără să se urnească din loc și fără să înainteze nici măcar cu un pas.

— Drace! Ce facem, mergem sau stăm? a exclamat Iahontov și, deodată, s-a înfiorat cînd și-a auzit vocea speriată.

Din coloană, cineva i-a răspuns scurt și ursuz:

— Ne tîrîm!

În răspunsul acesta grosolan, care nu semăna a răspuns de soldat, Iahontov a deslușit ceva nou și prevestitor de rău, o oboseală supusă și deznădăjduită, o descurajare totală, care parcă distrusese pentru totdea-

una deosebirea de grad dintre soldat și ofițer. În loc să-l mustre, Iahontov s-a întors doar zăpăcit în direcția de unde venise răspunsul.

Între timp, calul continua fără nici un rost să-și clatine spatele și să-și vîre picioarele în noroi pe același loc. Pe Iahontov l-a cuprins teama. Senzația aceasta se potrivea de minune cu visele absurde, istovitoare și febrile, în care te grăbești să fugi undeva și vezi, deznădăjduit, că nu-ți poți mișca nici mîna, nici piciorul. Din clipa în care Iahontov s-a gîndit la comparația aceasta, tot ceea ce se petrecea a început să semene cu un vis. Și marșul de noapte, și supunerea tăcută a soldaților, și șirul de felinare ce se pierdea departe, departe, și soldatul rănit de mai înainte, și furia lipsită de vlagă a lui Skibin, și drumul plictisitor prin întuneric, umezeală și frig — toate i se păreau un coșmar amenințător, uitat demult, care se repeta acum cu aceeași îngrozitoare intensitate de altădată.

— Oh, dar toate astea au fost, au mai fost cîndva... a șoptit Iahontov. Doamne, ce-i asta ? !

A coborît de pe cal, l-a dat în primire gornistului și, lăsînd soldații în urma lui, a trecut la flancul drept. Acolo, în distanța dintre companii, unde felinarul împrăștia mai multă lumină și era un spațiu mai mare, Skibin și Tumkovski mergeau unul lîngă altul și discutau încet.

— Am dat gornistului calul, a zis Iahontov.

— Foarte bine, a răspuns, distrat, Skibin. Și eu îți spun, locotenente — s-a întors el grăbit spre Tumkovski — că manevrele astea nu-s altceva decît dezmăț și peltea — atît ! Poate că statul-major le socoate necesare, dar n-au alt rezultat decît că soldații își pierd ținuta, disciplina slăbește — și atît. Dar și pentru ofițeri sînt de prisos. Pe dracu, ce fel de inamic mai e și ăsta cînd știu că nu-i decît locotenentul Sidorov, de la care am împrumutat ieri trei ruble ? Dumneata comanzi : „Direcția, coloana din față, foc pe plutoane", dar ți-e, desigur, totuna cum ochesc soldații și dacă ei sînt la adăpost de gloanțele dușmane, și toate astea...

— Foarte adevărat, dragă Vasili Vasilievici, a încuviințat Tumkovski. Eu am citit, ori poate oi fi auzit undeva, că un general a propus ca în timpul manevrelor să se dis-

tribuie printre cartușele oarbe și un procent oarecare de cartușe adevărate. Cam unu la zece mii, nu-mi amintesc prea bine.

— Of, ce prostii ! a zis Skibin, înciudat, tărăgănînd cuvintele. Nu-i nevoie de nici un fel de cartușe. Pe dracu ! Ce fel de cartușe vrei dumneata, cînd soldații de acum parc-ar fi fete de pension ? N-ai voie să-i atingi nici cu degetul. Iar după părerea mea, trebuie să-i bați pe ticăloși, asta trebuie ! Înainte am putut avea și Suvorovi, și Sevastopol, dar de ce ? Pentru că pe zece îi omorau în bătaie, iar pe al unsprezecelea îl scoteau soldat. Înainte, neică, soldatul slujea cinci ani și tot se mai socotea leat tînăr. Asta era slujbă... da ! Dar acum... Eh !

— Acum chiar că e un pension de fete nobile, a spus slugarnic Tumkovski. Au răsărit și umanariștii, și liberalii. Ia să-ncerce liberalii ăștia să-și bată capul cu dobitocii noștri, să vezi cum li s-ar umfla și lor mîinile de bătaie. Ca să vezi : dacă dai în ticălos și-l lovești ușor, mai mult în glumă, el îndată țipă : „Of ! Ce-i asta ? N-aud nimic cu urechea dreaptă..." Și numaidecît ești dat în judecată *„pentru schingiuirea soldatului"*, care a avut ca urmare... și așa mai departe. Iar el, ticălosul, aude mai bine decît noi.

— Pentru că-s proști ! a răspuns disprețuitor Skibin. Cine se poartă așa față de martori ? Nu, îl chemi la magazie sau la tine acasă, și acolo stai cu el de vorbă cum trebuie. Crede-mă, mai tîrziu o să-ți mulțumească toată viața că nu l-ai dat în judecată. Judecata cine știe unde-l trimite, iar tu i-ai ferchezuit mutra și-atîta tot. Și ce contează fațada la el ?...

Discuția asta s-a prelungit multă vreme. Părea că nici unul nu voia să se lase întrecut de celălalt în cruzime și nepăsare față de soldați, în disprețul față de munca lor, în desconsiderarea ironică a comandanților superiori. În aceste fraze grosolane, seci și răutăcioase, Iahontov a recunoscut din nou ceva asemănător cu coșmarul acela groaznic, pe care-l simțise cu cîteva clipe mai înainte, și în sufletul lui pustiu au pătruns iarăși scîrba și greața. Tot ca într-un coșmar, șters, obositor, de mult cunoscut, i-a apărut întreaga lui carieră militară, și copilăria lipsită de bucurii, petrecută în casele uriașe ale instituțiilor de

stat, și viața cenușie care-l aștepta de aci înainte, și propriile lui gînduri de acum — atît de palide, de lipsite de vlagă și de triste.

Iar compania mărșăluia, mărșăluia mereu pe drumul glodos de poștă, de parcă marșul n-avea să se sfîrșească niciodată. Părea că o forță monstruoasă pusese stăpînire pe mii de oameni maturi, sănătoși, îi smulsese de la căminurile lor, de la munca lor obișnuită și dragă și-i gonea prin noaptea urîtă, dumnezeu știe unde și pentru ce.

Zorile erau aproape. Treptat, treptat, fețele soldaților, cenușii, boțite, lucioase din cauza ceții și a nopții nedormite, se desprindeau din întuneric. Toate chipurile semănau unul cu altul și arătau mai aspre, mai resemnate în negura străvezie și nesigură a dimineții.

1901

LA ODIHNĂ

I

După îndelungi peregrinări fără rost dintr-o trupă într-alta, singurul fiu al negustorului de categoria întîi, Nil Ovsiannikov, muri de tuberculoză şi beţie în spitalul orăşenesc din Narovciat. Tatăl său, care în timpul vieţii nu numai că-i refuzase orice ajutor, dar îl şi ameninţase că-l va blestema în mod solemn în faţa altarului, înfiinţă cu prilejul primei aniversări a morţii fiului, şi în amintirea lui, „Azilul Alexei Nilovici Ovsiannikov, pentru actori bătrîni şi nevolnici". Poate că unde azilul se găsea în capitala unei gubernii uitate de lume, ori din alte cauze necunoscute, în el se adăposteau totdeauna puţini locatari. Fusese amenajat într-o casă boierească nelocuită, unde toate odăile căzuseră de multă vreme în paragină, cu excepţia unei săli uriaşe, cu parchet pe jos, cu ferestre-uşi şi cu coloane albe date cu var, strîmbate de vechi ce erau. În sala aceasta se adăposteau în toamna anului 1899 cinci actori bătrîni, rămaşi pe drumuri, mînaţi aici de mizerie şi de boală.

În mijlocul sălii se afla o masă ovală acoperită cu o muşama galbenă, care imita marmura, iar de-a lungul pereţilor, între coloane, erau rînduite paturile, fiecare cu cîte un dulăpior asemănător cu acelea din spitale şi internate. Ferestrele cele mari nu se deschideau niciodată, de teama curentului ; de aceea în odaie se statornicise un miros propriu bătrînilor murdari şi burlaci — miros de fum de tutun înăcrit, de rufărie soioasă şi de spital. Sus, între pereţi şi tavan, atîrna totdeauna dantela cenuşie şi prăfuită a păienjenişului neşters cu anii.

Locul cel mai bun era socotit colțul de lîngă marea sobă olandeză, construită din plăci vechi de teracotă, pictate cu lalele albastre. Aici era foarte cald iarna, iar soba lată, care ascundea privirilor patul, îi dădea într-o anumită măsură aspectul unei camere separate. În locul acesta privilegiat se aciuiase cel mai vechi locatar al azilului Ovsiannikov, fostul tenor de operetă Lidin-Baidarov, un bătrîn slab de minte, cu orizontul foarte limitat și neobișnuit de orgolios, care abia-și purta trupul puhav și nevolnic pe picioarele subțiri, deformate de gută. Fiindcă fusese primul locatar al azilului, chiar de la înființarea lui, își lua aere de stăpîn al casei și dădea primul tonul anecdotelor fără perdea și înjurăturilor grosolane, care însoțeau întotdeauna discuțiile generale. Tot el acoperea coloanele albe din sală și pereții closetului cu desene obscene și cu maxime dezgustătoare în versuri și în proză, care se revărsau ca dintr-un izvor inepuizabil din imaginația lui bolnăvicioasă de libidinos refulat.

De cealaltă parte a sobei, mai aproape de fereastră, se instalase fostul sufler, Ivan Stepanovici, un bătrînel plesuv, fără dinți, cu fața stafidită. În lumea teatrului i se spunea pe vremuri familiar „Stakanîci", poreclă care i se păstrase și în azil. Era un om blajin, evlavios, cam tare de ambele urechi și timid ca toți surzii. Lidin-Baidarov se distra zilnic pe socoteala bătrînului sufler, spunîndu-i de cîteva ori pe zi, cu o expresie preocupată, tot felul de obscenități, la care Stakanîci, cu un zîmbet blînd și sfios, dădea grăbit din cap, răspunzînd anapoda, spre marea plăcere a fostului prim-amorez de operetă, care nu se plictisea niciodată de gluma asta.

Stakanîci meșterea cît era ziua de lungă niște cutiuțe grozav de complicate, din hîrtiuțe multicolore, sîrmă subțire și mărgele. O dată sau de două ori pe an, trimitea cutiuțele acestea fiului său, Vasia, figurant la un teatru dintr-o capitală de județ. Iar cînd nu lucra la cutiuțe, stătea pe pat și făcea pasiențe, din care știa un număr impresionant.

De aceeași parte, dar chiar lîngă fereastră, își avea patul bătrînul actor de tragedie, Slaveanov-Raiski. Dintre cei cinci locatari ai azilului, numai el fusese pe vre-

muri celebru. Numele lui, tipărit pe afişe cu litere de o şchioapă, răsunase timp de şapte ani prin toate oraşele provinciale din Rusia. Dar numai după un an de la apusul său, pricinuit de beţie, publicul şi presa îl uitaseră cu totul. Însă în culise, actorii bătrîni şi-au mai amintit multă vreme de succesele nemaivăzute ale turneelor sale, de sumele fabuloase pe care le cheltuia cu chefurile lui legendare, de scandalurile şi de bătăile puse la cale de el în fiecare oraş.

Faţă de colegii săi din azil, Slaveanov-Raiski se purta cu trufie şi afişa cu ostentaţie o tăcere plină de dispreţ. Zile întregi stătea întins în pat, fără să scoată o vorbă, fumînd fără întrerupere ţigări uriaşe răsucite de el. Uneori, sărea pe neaşteptate în picioare, începea să umble în sus şi în jos prin sală, cu paşi mărunţi şi repezi, de la fereastră la uşă şi înapoi. În timpul mersului său febril, făcea cu mîinile gesturi scurte de indignare, mormăind fraze de neînţeles...

Vizavi se afla patul „bunicului", care, ca şi Stakanîci, era cunoscut de întreaga lume actoricească mai mult după această poreclă decît după numele său adevărat. De trei luni, bunicul nu se mai scula din pat ; zăcea cu obrazul uscat, înrămat de părul alb, moale şi lung, şi aducea, în cămaşa-i albă, cu icoana unui sfînt pe patul de moarte. Vorbea puţin, cu pauze lungi, cu un glas înăbuşit şi subţire de om bătrîn şi atît de anevoie de parcă gemea la fiecare cuvînt. Era bolnav de piept, dar îi venea greu să tuşească, aşa că hîrîia doar slab şi jalnic. Bunicul era foarte bătrîn, probabil mai bătrîn decît toţi actorii ruşi din vremea sa. Pe vremuri, fusese cunoscut în multe trupe ca un actor bun şi ca un regizor activ şi priceput.

Al cincilea şi ultimul locatar al azilului era comicul Mihalenko, un cinic, umflat de dropică, care se sufoca mereu din cauza astmei. Hîrîind, abia trăgîndu-şi suflarea, storcînd cu greu vorbele din pieptul său umflat, de cum se trezea, începea să se certe cu vreunul dintre vecini şi nu se potolea decît cînd se culca iarăşi seara în pat. Avea o limbă ascuţită, rea şi necruţătoare, de actor grosolan. Era stăpînit mereu de o furie isterică, plină de invidie, care-l îndemna să facă intrigi, să bîr-

fească și să trimită celor ce se ocupau de azil denunțuri anonime stupide împotriva colegilor săi. La înjurături, Mihalenko se lua la întrecere cu Lidin-Baidarov, fiind mai puțin isteț decît acesta la născocirea și îmbinarea măscărilor celor mai surprinzătoare, dar întrecîndu-l prin răutatea și dibăcia cu care le folosea. În memoria lui neștirbită se păstra o rezervă nesecată de ticăloșii din viața de culise : legături amoroase, scandaluri, bătăi, eșecuri și crime. Cînd se certa cu vecinii săi, știa să scoată din trecutul lor de teatru evenimentele cele mai rușinoase și le descria cu humorul lui nerușinat în așa fel, încît el avea totdeauna ultimul cuvînt. Avea un ochi de sticlă — inexpresiv, mic și mereu înlăcrimat, în schimb, ochiul sănătos ieșea din orbită ca un urias glob albastru, plin totdeauna de mînie.

Viața în azil era monotonă și plictisitoare. Iarna, actorii se trezeau foarte devreme, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă, și începeau să fumeze în așteptarea ceaiului, încă înainte de a se spăla. După somn, toți se simțeau indispuși și sleiți de puteri, cuprinși de accesele de tuse înecăcioasă pe care le au bătrînii dimineața. Și fiindcă în viața lor lipsită de neprevăzut, se repetau invariabil nu numai zilele, dar și cuvintele și gesturile, fiecare știa dinainte că Mihalenko va spune fără îndoială, înecîndu-se și tușind, aceeași veche glumă :

— Asta-i o adevărată tuse de perceptor !

Iar bunicul, care învățase pe vremuri cîteva limbi străine și nu pierdea nici acum prilejul să se laude cu ele, adăuga cu falsetul său ca un geamăt :

— *Bierhusten.* Așa-i spun nemții — *Bierhusten.* Tuse de bere...

Apoi, slujitorul azilului, Tihon, soldat de pe vremea lui Nicolae I, aducea apă fiartă și veșnic același fel de covrigi. Actorii își turnau apă în ceainicele proprii pe care și le luau pe măsuța lor. Beau mult și pe-ndelete, oftînd și hîrîind, fără a scoate o vorbă. După ceai, își povesteau și-și tălmăceau visele. Dacă visai un rîu, însemna că faci un drum cît de curînd, păduchii și murdăria prevesteau bani, iar un mort însemna că se va strica vremea. Lidin-Baidarov visa totdeauna cîte o porcărie senzuală. După aceea, zăceau toată ziua pe patu-

rile lor murdare, nefăcute, cu păturile nestrînse, slinoase. Din pricina plictiselii și a lipsei de activitate fumau îngrozitor de mult. Uneori, îl mai trimiteau pe Tihon după cîte un ziar, citit doar de doi dintre ei: Mihalenko și Stakanîci — primul urmărea plin de invidie numele foștilor săi colegi de scenă, iar al doilea relatările despre jafuri, ciocniri de trenuri și parăzi militare, care-l interesau mai mult decît orice. Bunicul avea vederea slabă și se ruga, de altfel destul de rar, de cîte unul să-i citească cu glas tare. Dar din asta nu prea ieșea mare lucru. Suflerul, de pildă, fiind fără dinți, sîsîia și scuipa în așa hal că era imposibil să înțelegi vreun cuvînt, iar Mihalenko adăuga la fiecare frază cîte ceva atît de necuviincios, încît bunicul renunța în cele din urmă, spunînd supărat:

— Iar îi dai zor cu ale tale, neghiobule! Moară stricată ce ești! Pleacă, mi-e lehamite să te mai ascult!

Între ei stăteau de vorbă rar, dar îndelung, și totdeauna discuțiile lor se terminau cu ceartă și acuzații reciproce de minciună. La mare preț erau anecdotele, fiecare avînd domeniul său. Stakanîci, care se trăgea dintr-o familie de preoți, știa o mulțime de povestiri despre seminariști, popi și arhierei. Mihalenko era inepuizabil în fel de fel de istorioare din culise și-și amintea nenumărate epigrame obscene în versuri, atribuite lui Lenski, Miloslavski, Karatîghin și altor actori. Baidarov spunea porcării nefirești și cu totul absurde despre femei. De altfel, toți, chiar și religiosul Stakanîci și bunicul care nu se mai scula din pat, vorbeau cu plăcere pe această din urmă temă și propria lor neputință fizică și sufletească dădea acestor discuții un caracter monstruos și oribil. Niciodată, nici măcar din întîmplare, nu rostise vreunul dintre ei o vorbă cuviincioasă despre o femeie ca mamă, soție sau soră. În concepția lor femeia era numai o femelă — un animal frumos, șiret și îngrozitor de capricios.

Uneori, actorii își aminteau și de propriile lor aventuri de la teatru. Mihalenko le denumea „povestiri acre din trecutul nostru". Fără să-și dea seama, relatau aceeași întîmplare de cîteva ori cu aceleași expresii, gesturi și intonații. Anecdotele și povestirile lor „acre" se

înlănțuiau mereu în aceeași ordine, urmînd aceleași asociații de idei. Din cauza aceasta, de multe ori, după ce stăteau de vorbă o oră sau două, actorii simțeau, o dată cu oboseala și plictiseala, un dezgust teribil atît față de ei înșiși cît și față de colocatarii lor.

Pentru ei nu exista nimic sfînt. Toți huleau fără încetare, și pînă și bunicul, care era cu un picior în groapă, istorisea cu plăcere o anecdotă foarte lungă și încîlcită, în care Avraam și trei călători jucau cărți sub stejarii lui Mamre și săvîrșeau o mulțime de lucruri necuviincioase. Dar noaptea, în timpul orelor de tristă insomnie bătrînească, atunci cînd în minte le stăruia gîndul unei vieți trăite fără rost, al singurătății lor neputincioase și al morții lor apropiate, actorii erau cuprinși într-atît de o credință fierbinte și lașă în dumnezeu, în îngerii păzitori și în sfinții făcători de minuni, încît își făceau cruce pe furiș sub pătură, șoptind rugăciuni absurde, improvizate de ei. Dar a doua zi dimineața, o dată cu frica din timpul nopții dispărea și credința. Numai Stakanîci era mai rezervat și mai consecvent decît ceilalți. Uneori, cînd se scula din pat, începea să se închine în grabă și pe furiș la icoană, dar nu-i dădea pace Mihalenko; acesta se așeza în spatele lui, făcea plecăciuni caraghioase și-și agita mîna dreaptă de parcă ținea o cădelniță, vorbind tărăgănat, cu voce răgușită de bas, ca un diacon.

— Și iară și iară pre popa cîinii îl mușcară și pantalonii-i sfîșiară și diaconii abia-l scăpară-ă-ă...

Pe la ora două, actorii luau masa, și în timp ce mîncau nu uitau niciodată să-l înjure grosolan pe întemeietorul azilului — negustorul de categoria întîi, Ovsiannikov. La masă îi servea tot veteranul Tihon, pe care-l mîhneau porcăriile spuse de domni și încerca uneori să-l potolească pe Mihalenko, cel cu limba cea mai spurcată:

— Nu se cuvine să înjurați, domnule Mihalenko. Sînteți doar om cu carte, și să-l ocărîți așa pe cel ce v-a dat adăpost... e tare urît.

După masă, actorii cădeau într-un somn îndelungat, greu, nesănătos, dormeau cîte patru ore, sforăind și gemînd, și se trezeau abia pentru ceaiul de seară, cu ochii

injectați, cu gura amară, cu vîjîială în urechi și cu trupul vlăguit. În timpul somnului le amorțeau brațele, picioarele, ba chiar și ceafa, așa că atunci cînd se ridicau din pat se clătinau ca niște oameni beți și multă vreme nu-și dădeau seama dacă era dimineață ori seara. După ceai, se tolăneau iarăși în paturile lor, fumau și povesteau anecdote. Adesea jucau cărți — pichet și șaizeci și șase — neapărat pe bani, iar pierderile se adăugau la vechile datorii de la cărți, care se cifrau uneori la zeci de mii de ruble. Mai uimitor decît orice era faptul că nimeni dintre ei nu se îndoia că mai avea încă un viitor. Boala va trece de la sine, se va ivi un angajament, se vor găsi prieteni vechi și din nou va începe pentru ei viața veselă și ușoară de actor. Tocmai de aceea păstrau cu sfințenie în noptierele lor afișe vechi și articole tăiate din ziare, în care se amintea de ei.

Seara la opt, luau cina, alcătuită din resturile încălzite de la prînz. După aceea se dezbrăcau numaidecît și se culcau. Dar adormeau greu. Toți cinci se răsuceau multă vreme în paturile lor; începeau pentru ei orele cele mai chinuitoare. Bolile vechi și neglijate îi chinuiau mai mult, nu puteau să scape de gîndurile triste și pline de venin în legătură cu trecutul, iar nimicnicia vieții pe care o duceau li se părea parcă mai jignitoare decît oricînd. Dar mai înfricoșător decît orice era gîndul că, poate, unul dintre vecini a murit pe nesimțite în noaptea aceea și-o să zacă acolo pînă dimineața, tăcut, misterios, înspăimîntător. De aceea se chemau unii pe alții de cîteva ori pe noapte, întrebînd cu glasuri tremurătoare și blînde cît e ceasul sau cerînd un chibrit. Pînă-n zori, o dată cu trosnetul parchetului uscat, în odaia spațioasă răsunau gemete bătrînești, vorbe rostite în delir, o tuse surdă și șoapte grăbite...

Așa se scurgea zi de zi existența cenușie și meschină a acestor oameni, care se bucuraseră odinioară cu nesaț de viață. Singura variație plăcută o constituia plimbarea prin oraș, dar de plăcerea asta se bucurau foarte rar, fiindcă bani nu aveau aproape niciodată, iar fără bani nu merita să ieși pe poartă. Fără bani nu puteai să-ți cumperi tutun, nici să te plimbi cu o birjă, nici să treci pe la o prostituată ieftină, boită din belșug, nici să stai

un ceas-două la restaurantul preferat, îndeletnicire de preferință pentru gusturile de hoinari ale bătrînilor actori.

II

La paisprezece septembrie, în ziua înălțării, în azil rămăseseră numai doi dintre locatari : suflerul Stakanîci și bunicul. Ceilalți plecaseră de dimineață în oraș. Mihalenko participa la un matineu (din cînd în cînd, foștii lui colegi de scenă obișnuiau să-l invite la astfel de spectacole). Cu acest prilej, el începuse cu două zile mai înainte să-l lingușească în chipul cel mai josnic și fără rușine pe Lidin-Baidarov, proslăvindu-i glasul minunat și uimitoarele succese la femei ca să-l hotărască în cele din urmă pe prim-amorezul de operetă să-i împrumute un guler tare și niște manșete folosite doar o singură dată, precum și o cravată roșie, lustruită de atîta purtare. Baidarov, la rîndul său, de sărbătorile mari se ducea la masă la niște cunoscuți de-ai lui, negustori, unde i se dăruiau cîte o rufă cîrpită și spălată, țigări, cîțiva bănuți și ceai presat. De altfel, ascundea de colegii săi amănuntele acestea înjositoare ale vizitelor lui din zilele de sărbătoare, pe de o parte fiindcă se temea să nu-și bată joc de el, pe de altă parte din zgîrcenie, fiindcă nu-i plăcea să i se ceară ceva cu împrumut. În ceea ce-l privește pe Slaveanov-Raiski, primise în ajun ajutorul de la fondul teatral și acum plecase în oraș cu singurul scop de a-și petrece toată ziua în cîrciuma preferată cu numele biblic de „Capernaum" și să se întoarcă la azil beat mort.

Bunicul stătea întins pe pat, ținîndu-și încrucișate pe burtă brațele mari și slabe cu pielea cafenie și cu oasele ieșite în afară. Îmbrăcat în alb, cu părul ca neaua, nemișcat și frumos la chip, semăna mai mult decît oricînd cu un cuvios bătrîn pe cale să-și dea obștescul sfîrșit. Ochii lui de un cenușiu-deschis, spălăcit, erau pironiți asupra ferestrei mari, venețiene, de unde se zărea pe cerul albastru de toamnă cum se legăna alene creștetul

rotund și auriu al unui tei rotat scăldat în razele soarelui. Chiar și în camera aceea îmbîcsită, urît mirositoare, se simțea că afară era o zi înviorătoare și rece de toamnă, cu raze strălucitoare de soare ce nu mai încălzesc și cu miros tare de frunze veștede.

Stakanîci stătea turcește pe pat și întindea pe pătură niște cărți vechi, înnegrite și deformate de vreme, ocupat cu una din pasiențele sale cele mai lungi — „douăsprezece fecioare adormite" — pe care, din respect pentru complexitatea și denumirea ei, o făcea numai de sărbătorile mari.

Avea un aer preocupat. Ba își ridica sprîncenele, încruntîndu-și pielea ofilită de pe frunte în cute lungi, ba și le lăsa în jos, îmbinîndu-le, din care cauză la rădăcina nasului îi apărea o zbîrcitură scurtă, dreaptă, semn de îngrijorare. Cînd își muia în gură degetul ca să ia o carte cu miros de chit de geamuri, și arunca o privire, cu ochii micșorați, asupra cărților întinse dinaintea lui, buzele i se rotunjeau de parcă se pregătea să fluiere.

— Ia vino lîngă mine, Ivan Stepanîci, frățioare, îl chemă deodată bunicul cu glasul său subțire de bătrîn.

— Ce ai zis ? Pe mine m-ai strigat, bunicule ? întrebă suflerul, întorcînd capul.

— Vino o clipă încoace. Vreau să-ți spun ceva.

— Uite-acuși, numaidecît, bunicule, lasă-mă numai să-mi termin rîndul. Uite că e gata.

Stakanîci se mută pe patul bunicului și se așează la picioarele lui. Bătrînul se uită iar pe fereastră la cerul siniliu și liniștit, apoi își mișcă degetele întinse pe burtă, scoțînd un oftat prelung.

— Ce-ai vrut să-mi spui, bunicule ? îl întrebă cu blîndețe Stakanîci, bătîndu-l prietenește cu palma peste laba mare a piciorului ce se contura pe sub pătură ca o cocoașă...

— Uite ce e, Stakanîci... Bunicul își aținti ochii asupra suflerului, privind însă undeva dincolo de el parcă. Uite ce am vrut să-ți spun. Azi-noapte mi-a apărut în vis Mașutka, nepoată-mea... Am, frățioare, o nepoată la Rostov-pe-Don. O cheamă Maria. E croitoreasă...

— Croitoreasă ? zise, îngrijorat, Stakanîci. Nu știu ce înseamnă cînd visezi croitorese. Dar dacă visezi un ac

cu ață sau, mă rog, dacă-l vezi pe careva cosînd, înseamnă neapărat drum...

— Dacă-i drum, drum să fie. Tot ce se poate... un drum lung... Dar tare aș vrea s-o mai văd o dată înainte de a-mi încheia turneul pe pămînt.

— Ce să-nchei ? întrebă Stakanîci, ducînd palma căuș la ureche.

— *Aber* prostii... Nimic. Bunicul avea o vorbă a lui, *„aber"*, pe care o repeta mereu fără nici un rost. Și-apoi am tot privit cerul. Acum e toamnă, Stakanîci, și afară aerul e tare ca vinul... Înainte, în zile ca asta, parcă te ademenea ceva s-o iei razna... Nu puteai să stai locului... Trăgeai în piept aerul, îl mai trăgeai o dată și, pe neașteptate, o porneai din Iaroslavl la Odesa.

— Din Vologda la Kerci, îi sugeră Stakanîci, amintindu-și, din practica lui de sufler, vorbele dintr-o piesă veche.

— Prostii ! zise bunicul, încruntîndu-se. *Aber*... Credeam că toate astea au trecut de mult... Dar cînd m-am uitat azi-dimineață acolo, urmă bunicul, întorcîndu-și privirea spre fereastră, am început să mă pregătesc. Ca să mă exprim într-un stil elegant, se pare că turneul meu pe pămînt s-a încheiat. Dar... mi-e totuna.

— Prostii, bunicule, îl întrerupse Stakanîci, sfătos, întinzînd împăciuitor mîna cu degetele desfăcute. Te-a apucat pur și simplu melancolia. Las' c-o să arunci o mînă de țărînă și pe mormintele noastre.

— Nu-u, frate... Gata, mi-ajunge. M-am jucat destul cu banul și-a venit vremea să-l pun deoparte, cum spun golanii la noi, la Orel. *Aber*, stai puțin, Stakanîci, lasă gluma, îl opri el pe sufler cu un semn al mîinii. Mie, frate, mi-e totuna...

— Și nu ți-e teamă, bunicule ? îl întrebă deodată Stakanîci cu o lacomă curiozitate, spre propria lui surprindere.

— De loc. Puțin îmi pasă ! Urît ne-am mai trăit viața și fără folos ! Și-asta-i tare prost... Dar teamă — de ce ? „Soarta tuturor celor care trăiesc e să moară." Lasă, Stakanîci, că nici tu n-o să-ți aștepți mult rîndul.

Bunicul spunea vorbele astea înfricoșătoare, cu pauzele lui obișnuite, cu un glas atît de slab și de nepăsă-

tor și cu o căutătură atît de indiferentă a ochilor săi obosiți, înfundați în orbite, încît parcă din pieptul lui vorbea o mașină veche și stricată.

— Asta e, Stakanîci. Nașterea e o întîmplare, însă moartea e lege. Dar tu ai fost un băiat bun și cel mai grozav dintre toți suflerii pe care i-am întîlnit în viața mea lungă și prostească. Ne cunoaștem de aproape un veac și niciodată nu mi-ai făcut vreo porcărie. De aceea, vreau să-ți dăruiesc ceva. Ia, frate, ca amintire, tabachera mea... Uite-o colo pe noptieră... Ia-o, ia-o nu te sfii... E bună, din baga !... Acum nu se mai fac de-astea... O piesă antică. A avut și o monogramă de aur, *aber*, mi-au furat-o pe undeva sau poate că am pierdut-o... sau... am vîndut-o. Ia-o, Stakanîci.

— Mulțumesc, bunicule... Numai că toate astea n-au nici un rost.

— Lasă, lasă ! În tabacheră e și un țigaret, de spumă de mare. Ia-l și pe el. E bun, afumat cum trebuie...

Stakanîci scoase țigaretul și zise, învîrtindu-l în mînă și oftînd.

— Mulțumesc, bunicule. Grozav țigaret ! Socru-meu era șef de pompieri, știi, om de modă veche, dintre cantoniști. Își dădea țigaretele pompierilor, ca să i le afume. Se înnegreau ca păcura.

— Bine făcea, încuviință nepăsător bunicul. Așa că ia, Stakanîci, și țigaretul. Poate că o să-ți aduci aminte vreodată de colegul tău. Acum, uite ce te rog. O să rămînă în urma mea tot felul de vechituri... Pătura, pernele, ceva haine... Nici vorbă, nu-s decît niște boarfe, *aber*, oricum, tot or să se adune vreo cincisprezece ruble.

— Și ? zise suflerul, așteptînd urmarea.

— Vezi tu, cred c-o să vină nepoată-mea. Mi-a trimis o scrisoare. Să-i dai ei boarfele. Are de făcut drum lung și costă scump.

Tăcură cîtva timp. Bunicul își jucă o vreme degetele pe pătură, apoi îi întinse mîna, suflerului :

— Și-acum... rămîi cu bine, Stakanîci. Mai stau și eu oleacă, mă mai gîndesc...

— Nu vrei să chem un preot ? propuse, șovăitor, Stakanîci.

— *Aber*... lasă. La noi, la Krîjopol, trăia un frizer, Teofil... dintre ruşi. Avea şi el o vorbă : „ţiganii pot să se veselească şi fără rachiu". Era un om tare caraghios. Grozav mă mai amuza şi frizerul ăsta. Cum se face, Stakanîci, că frizerii sînt cei mai aspri critici teatrali ?... Eh, Stakanîci, ţi-aduci aminte de Tambov ? De tîrgurile de cai ? Dar Smolskaia ? Husarii ? Multe lucruri am văzut noi în viaţă, frate, *aber* ce folos ? Toate ni se par acum ca o poveste, de demult... Hai, du-te, du-te, frate...

Stakanîci îi strînse mîna rece şi ţeapănă şi, aşezîndu-se iar pe patul său, îşi văzu de pasienţa întreruptă. Pînă la prînz, cei doi bătrîni n-au mai scos o vorbă, şi în odaie se lăsă o linişte de toamnă, senină, îngîndurată, tristă, atît de adîncă, încît şoarecii (fără număr în casa asta veche), înşelaţi de tăcerea aceasta, ieşiră de prin găuri în mijlocul odăii şi, iscodind locul cu ochişorii lor negri, strălucitori, adunau grăbiţi firimiturile de pîine risipite în jurul mesei.

III

Spre prînz, au sosit Mihalenko şi Lidin-Baidarov, care se întîlniseră chiar la intrare. Prim-amorezul de operetă ţinea sub braţ un pachetel înfăşurat într-o basma roşie. Mihalenko se întorsese furios şi obosit. Nu i se dăduseră banii promişi pentru spectacol şi fiindcă pe ai lui îi cheltuise la bufetul teatrului, fusese nevoit să se întoarcă acasă pe jos, tocmai de la celălalt capăt al oraşului. Cînd intră în odaie, îşi aruncă gambeta pe podea, trase o înjurătură lungă şi cinică şi se trînti pe pat. Se sufoca. Obrazul puhav îi era palid, singurul ochi pe care-l mai avea i se bulbucase plin de ură, iar obrajii scofîlciţi îi luceau de sudoare. Furia, care-l gîtuia şi-i amăra gura, căuta o ieşire. Zări pe dulăpiorul lui Lidin-Baidarov maşinuţa sa de aramă pentru răsucit ţigări şi se legă numaidecît de asta.

— Ia ascultă, maimuţă bătrînă, de ce iei lucrul altuia fără să-ntrebi ? Dă maşina-ncoace ! zise el.

— Ce mașină ? întrebă Lidin-Baidarov, cu trufie, rostind cuvintele pe nas. Na, ia-ți-o și freacă-te cu ea pe cap.

— După ce furi lucrurile altora, le mai și arunci ? urlă celălalt, cu o voce teribilă, în timp ce se trîntea pe pat. Ochiul îi ieșise și mai mult din orbită, iar obrajii lui căzuți tremurau. Mare ticălos mai ești. Te știu eu, nu e întîia oară cînd pui mîna pe lucrurile altora. La Perm ai șterpelit de la hotel un cîine străin și te-au băgat la închisoare. Pușcăriașule !

De furie, durere și oboseală se îneca, și sfîrșiturile de frază le rostea într-o șoaptă hîrîitoare.

Baidarov se supără. Își pierdu trufia obișnuită și începu să țipe pițigăiat, împroșcînd cu scuipat :

— Și-o să te mai rog, domnule Mihalenko, să-mi restitui imediat manșetele și cravata și cele zece țigări pe care mi le datorezi. Ha ! Ha ! Nimic de zis ! Halal actor de dramă ! N-are niciodată tutunul lui. Un ratat !

— Taci, dobitoc bătrîn ! O să-ți sfărîm capul cu ce-mi cade-n mînă ! urlă Mihalenko, răgușit, apucînd un scaun de spetează și scuturîndu-l cu furie. Cînd vreau, sînt înfricoșător, drace !

— Ac-tor ! îl ironiză Lidin-Baidarov, plin de dispreț teatral. Ai jucat roluri de pitici prin bîlciuri.

— Iar dumneata ești un hoț ! La Irkutsk ai șterpelit din cabina lui Villamov o cunună de argint, pe care mai tîrziu ți-ai oferit-o singur la un spectacol jubiliar. Individ josnic și păcătos.

Și s-au certat așa cu înverșunare, pînă cînd cuvintele cele mai urîte și-au pierdut sensul și semnificația lor jignitoare. Și în toată revărsarea asta de ocări, mai absurd decît orice era faptul că de la obișnuitul „tu", actoricesc, trecuseră, ca să fie mai caustici, la „dumneata"; pronumele acesta de politețe suna ridicol și caraghios pe lîngă înjurăturile pe care nu le auzi decît în cîrciumi și prin piețe. Apoi, obosiți, au început să se înjure mai domol, cu întreruperi mari, mîrîind, potolindu-se treptat, dar hămăind din cînd în cînd, întocmai ca niște cîini după încăierare. Mihalenko, însă, nu-și revărsase încă toată ciuda lui neputincioasă, de bătrîn. În timpul mesei s-a legat întîi de Stakanîci, pentru că-i luase scaunul pe

care Mihalenko, nu se știe de ce, îl considera proprietatea sa, apoi s-a repezit la Tihon, care așeza farfuriile pe masă.

— Bă, șobolan de garnizoană, să nu-ți bagi degetele în farfurie. Ce, crezi că-mi face plăcere să mănînc după mîinile tale murdare ?

— Dar parcă eu... O, doamne ! zise, jignit, Tihon. Cum să-mi fie mîinile murdare, cînd le-am spălat cu săpun înainte de masă ?

— Las' că te cunosc eu, neisprăvitule, urmă Mihalenko să bombăne. Halal erou de la Sevastopol ! Ați vîndut Sevastopolul pe cartofi... Eroilor...

Tihon îndura totdeauna cu destulă răbdare glumele prea din cale-afară ale actorilor, dar nu-l ierta niciodată pe Mihalenko, atunci cînd acesta se lega de Sevastopol și de legendarii cartofi. La fel și acum, stacojiu de furie, cu mîini tremurătoare, strigă cu un glas plîngăreț și amenințător :

— Uitați ce e, domnule Mihalenko ! Dacă mai spuneți un cuvînt de Sevastopol, mă duc mîine la administratorul azilului. O să mă plîng că-mi faceți zile fripte. Nu vă țineți decît de beții și înjurături. Ei, și unde o să vă duceți dac-o să fiți dați afară din azil ? Nu vă mai rămîne decît să stați la un colț de stradă cu mîna întinsă.

Stakanîci își prepara o salată de sfeclă și castraveți, cu untdelemn. Cele necesare fuseseră aduse de Tihon, care era prieten bun cu bătrînul sufler. Lidin-Baidarov, urmărindu-l cu lăcomie pe Stakanîci, povestea ce salată grozavă inventase el la Ekaterinburg.

— Trăsesem tocmai la hotelul „Europa", zise el, cu ochii ațintiți la mîinile suflerului. Aveau acolo un bucătar francez, pe care-l plăteau cu șase mii pe an. În Ural, cînd vin cei de pe la exploatările aurifere, se pornesc niște chefuri... Miroase a milioane !

— Minți ca totdeauna, actor Baidarov, îl întrerupse Mihalenko, mestecînd carnea.

— Du-te dracului ! Poți să-l întrebi pe oricare de la Ekaterinburg, că știe toată lumea. Ei, chiar pe franțuzul ăla l-am învățat s-o facă ! După aceea, toată lumea din oraș venea dinadins la hotel să guste salata. În listă era trecut : Salată *à la* Lidin-Baidarov. Uite cum era :

luai ciuperci murate, apoi tăiai în felii subțiri un măr de Crimeea și o pătlăgică roșie, după aceea mărunțeai o ceapă, niște cartofi fierți, sfeclă și castraveciori. Apoi le amestecai, puneai sare și piper, stropeai totul cu oțet și cu ulei de măsline și presărai pe deasupra un pic de zahăr tos. O serveai cu untură ucraineană topită, într-o sosieră în care sfîrîiau și pluteau jumări proaspete... Grozavă chestie ! încheie în șoaptă Baidarov, închizîndu-și ochii de plăcere. Ia dă să gust, Stakanîci, ce-ai făcut tu acolo...

Bunicul refuză mîncarea. Cînd se așezară la masă, Mihalenko îi repezi și lui o vorbă usturătoare :

— Ce-i, bunicule, tragi să mori ? Ar fi și timpul, bătrîne, ar fi și timpul ! Miroși a pămînt. Cred că pe lumea ailaltă te-au trecut de mult în rație.

Bunicul îi aruncă o privire calmă, lipsită de expresie, de parcă s-ar fi uitat în treacăt la un obiect neînsuflețit.

— Scîrbos tip mai ești, Mihalenko, zise el cu un glas nepăsător.

După ce actorii terminară masa și Tihon se apucă să strîngă vasele, bunicul îi făcu semn cu mîna să se apropie de el și-l întrebă :

— N-a întrebat nimeni de mine, Tihone ?

— Pe cine să întrebe, Nikolai Nikolaevici ? făcu acesta mirat.

— Nu m-a căutat nimeni ? O doamnă...

— Nu, nu v-a căutat nimeni. De mirare, Tihon era cît p-aci să-și desfacă brațele în care ținea farfuriile.

— *Aber*... uite ce e, Tihone... Dacă adorm sau n-aud și vine cineva să mă caute, să mă trezești. Aștept o cucoană... Pe nepoată-mea... Să mă trezești, auzi ?

Apoi făcu un semn nelămurit cu mîna și-și întoarse spatele. Zăcu tăcut, pînă noaptea tîrziu, abia mișcîndu-și degetele pe pătură și uitîndu-se țintă, cu o demnitate severă, ba la peretele din față, ba la marea fereastră venețiană, prin care se vedea cerul înserării, liniștit, scăldat în strălucirea vie a asfințitului.

După masă, Mihalenko și Lidin-Baidarov începură să joace șaizeci și șase, cu aerul cel mai firesc din lume. Dar Mihalenko avu ghinion și la cărți. Pierdu două

ruble și jumătate, ceea ce, adăugat la vechea datorie, făcea suma rotundă de două mii de ruble. Se înfurie, verifică însemnările partenerului său și pînă la urmă îl acuză de măsluire. Actorii se luară iar la harță și timp de două ore născociră unul pe socoteala celuilalt poveștile cele mai murdare și de necrezut.

IV

Slaveanov-Raiski se ancorase de dimineață la „Capernaum". Stătea lîngă tejghea, ținînd păhărelul cu două degete, cel mic în afară, și cu baritonul său puternic, de actor, vorbea cu patronul, plin de bunăvoință și emfază, despre treburile restaurantului și despre actorii bătrîni care veneau pe vremuri ani de-a rîndul la „Capernaum". Atmosfera de restaurant parcă reînviase în el amabilitatea exagerată și studiată a actorilor, pe care aceștia o manifestă oriunde, în afara culiselor. Din cînd în cînd, cineva întindea mîna peste umărul lui spre tejghea. Atunci Raiski se dădea politicos la o parte și făcea cu cealaltă mînă un gest de invitare, spunînd cu tonul admirabil de vechi boier de pe scenă :

— Mii de scuze... Vă rog.

După ce obosi de atîta stat în picioare, se așeză la măsuța cea mai apropiată de tejghea, unde stăteau dintr-un vechi obicei clienții fideli ai restaurantului, și ceru un ziar. Restaurantul se umplea repede. Era frecventat mai ales de studenți, funcționari mărunți și vînzători de prăvălie, atrași de atmosfera lui plăcută și de prețurile ieftine. Curînd, nu mai rămase nici o măsuță liberă. Doi clienți întîrziați — unul mai în vîrstă, cu un smoc de păr în frunte și cu nasul coroiat, semănînd cu un papagal de stepă, iar celălalt, scund, vioi, cu părul lung și lucios și cu *pince-nez* — nu găseau unde să se așeze și se uitau, rîzînd, în jur. Raiski surprinse privirea celui cu părul lung, se ridică puțin și zise cu politețe căutată :

— Dacă nu vă stinghерește... E-e... îmi îngădui să vă ofer loc la masa mea...

Cei doi clienți îi mulțumiră și se îndreptară spre bufet să bea o votcă. Erau socotiți clienți de vază la restaurant, care „făceau vînzare bună". Dădură mîna cu patronul și-l întrebară ceva în șoaptă. Slaveanov-Raiski ghici că era vorba de el. Prefăcîndu-se că e cufundat în lectura ziarului, prindea cu urechea obișnuită fragmente din frazele pe care le șoptea patronul, aplecat peste tejghea :

— Da, da, chiar el... Ce vorbiți, cinci sute pentru un spectacol ? Asta pe atunci ! Un talent grozav... Numai doi, el și Ivanov-Kozelski... Ce-ați spus ? O, desigur, dacă n-ar fi băut...

Cei doi clienți de vază erau măguliți. Înainte de a se așeza la masă, cel care semăna cu un papagal își zbîrci toată fața într-un zîmbet amabil și spuse, înclinîndu-se și frecîndu-și mîinile :

— În cazul acesta... he-he-he !... Aș propune să facem cunoștință... Știți, la loc strîmt, dar cu inimă largă, cum s-ar zice... Dați-mi voie să mă prezint...

Era prețuitor la Banca Agrară, iar prietenul său ziarist — scria duminica foiletoane în ziarul local. Foiletonistul își scutură părul lucios, murmurînd :

— Amîndoi sîntem reprezentanți ai artei... Dumneavoastră cu un nume așa de răsunător... Presa și scena, ca doi poli, trebuie să meargă totdeauna mînă în mînă...

Slaveanov-Raiski, mare amator de cunoștințe făcute la restaurant, le strînse mîinile, dînd prietenos din cap și arătîndu-și gura știrbă într-un zîmbet prefăcut, actoricesc.

— Îmi face foarte mare plăcere că v-am întîlnit... În ziua de astăzi, noi, artiștii bătrîni, sîntem uitați, și e cu atît mai îmbucurător... Nu, nu, mulțumesc, nu iau nici o gustare... Dar dacă stăruiți atît, poate doar un păhărel mic de votcă... doar ca să vă țin de urît. Numai cu o condiție : plătim nemțește, fiecare pentru el... *Merci.* În sănătatea dumneavoastră ! Vă rog, nu vă deranjați, stau perfect. Mulțumesc, *colega,* mulțumesc, spuse el cu un glas de bas protector, strîngînd cu un gest familiar brațul foiletonistului mai sus de cot.

Slaveanov nu voia într-adevăr să mănînce, deoarece, ca un alcoolic înveterat ce era nu mai avea de mult

poftă de mîncare. În schimb, bău cu plăcere votcă și bere, dar se îmbătă după patru pahărele și începu să îndruge verzi și uscate. În timp ce admiratorii săi își luau gustarea, el critica felurile de mîncare, explicînd cu de-amănuntul cum se îngrașă purceii la Tambov, cum sînt hrăniți viteii la Susdal și ce fel de ciorbă a mîncat la pescarii de pe Volga. Apoi le povesti de chefurile grozave organizate în cinstea lui de un director de bancă dintr-o capitală de gubernie, care căzuse mai tîrziu pe mîna justiției, și de banchetul organizat în cinstea sa de presă, la Moscova. Înșiră o mulțime de nume împrumutate din piese vechi sau pur și simplu născocite, tuturor aplicîndu-le diminutive : „Saşka Puteata... un bărbat grozav... douăzeci și patru de mii pe an, fără a mai socoti diurna !... Cu el era și Izmailka Alexandrovski... Izmailuşka ! Grozavi oameni ! Izmail ridica pe brațul întins optsprezece puduri... Bagă-ți bine în cap, chiștocule, optsprezece puduri !" Acum îi tutuia de zor pe noii lui cunoscuți și, uitînd de socoteala nemțească, porni să comande ce-i trăsnea prin minte.

După aceea, începu să spună monologuri cu voce răgușită de bețiv, cu urlete și sughițuri neașteptate la pasajele cele mai dramatice. Uneori, uitînd cuvintele și neizbutind să și le amintească, se prefăcea că accentuează sensul frazei prin pauze lungi. Atunci se legăna pe scaun, tăcut și neputincios, cu brațul încremenit într-un gest tragic, rotindu-și în cap ochii înfricoșători. Dar fiindcă cei doi vecini de masă începuseră să se simtă stînjeniți și mulți clienți își părăsiseră locurile și se adunaseră în jurul lor, patronul se apropie de actorul beat și se strădui să-l potolească :

— Merkuri Ivanîci, fără scandal, vă rog. Știți, e urît... și se supără muștriii ceilalți. Nu se poate cu frumosul ? Domol, pașnic, nobil...

— Șterge-o de-aici, burjuiule ! strigă Slaveanov, îndepărtîndu-l cu cotul și aruncîndu-i priviri amenințătoare. Cu cine vorbești așa ?

Și se dezlănțui de-a binelea, așa cum făcuse toată viața lui la beție în toate orașele și în toate restaurantele. Întîi îl ocărî pe patron, apoi pe comesenii săi, care

încercaseră să-l potolească și, în sfîrșit, se năpusti asupra celor din jurul lui, care se holbau la el.

— Toți sînteți niște porci murdari ! strigă el, legănîndu-se pe scaun înainte și înapoi și bătînd cu pumnii în masă. Vă urăsc și vă disprețuiesc ! Publicul ! Există oare pe lume un cuvînt mai josnic decît ăsta ? Aha, ei bine, dacă v-ați adunat la un scandal, poftim, priviți ! urmă el, izbindu-se tare cu palma peste piept. În fața voastră se află cel mai mare actor de tragedie din Rusia, care duce o viață de mizerie. E interesant ? Și, totuși, vă disprețuiesc, mîrlanilor, cu toată puterea sufletului meu ! Rîzi, mi se pare, tînăr idiot cu cravată roz, se întoarse el deodată spre o masă vecină. Cine ești ? Vînzător de prăvălie ? Lacheu ? Trișor de biliard ? Frizer ? Aha ! Văd că-ți piere zîmbetul de pe mutra ta de cal. Ești un vierme, un jalnic figurant în viață, și pantalonii tăi vărgați vor supraviețui numelui tău bicisnic. Da, da, priviți-mă, animale rumegătoare ! Am fost mîndria scenei rusești, am lăsat o urmă în istoria teatrului rus, și dacă am decăzut, asta e o tragedie, dobitocilor ! Iar voi, urmă Slaveanov, învăluindu-i cu un gest larg de bețiv pe toți cei ce se uitau alarmați la el, voi sînteți nimicuri, gunoi, infuzori !

— Cum se poate ? ! E un scandal ! Nu vom tolera ! se auziră cîteva exclamații pline de indignare. Unde-i patronul ? Să fie dat afară individul ăsta ! Chemați poliția !

Un servitor îl luă ușurel de braț pe Slaveanov și-l trase spre ieșire. Actorul nu se împotrivea, dar ocăra mereu. Cînd ajunse la ușă, sparse geamul cu pumnul și-și însîngeră mîna. Cei doi comeseni ai săi hotărîră deodată că ar fi rușinos din partea lor să lase în voia soartei un bătrîn slab și bolnav. Aflară cu multă greutate de la marele actor de tragedie adresa lui și-l urcară într-o birjă cu ajutorul portarului. Însă birja nici nu apucă bine să se miște din loc, că Slaveanov îi porunci birjarului să oprească.

— Ia ascultă, cum îți zice ? Și cu un gest de om beat îl chemă la el pe funcționarul de bancă. Cu dumneata mi se pare că am stat la masă ? Dă-mi o rublă.

— Poftiți, vă rog, zise funcționarul, amabil, scoțînd grăbit portmoneul din buzunar.

— Dă-o încoace... Foarte bine. Să notezi ziua asta cu cerneală roșie în registrul tău de socoteli. Astăzi i-ai dat de pomană actorului Slaveanov-Raiski, lua-te-ar dracu!

...Și tot drumul spre azil înjură, fără contenire, legănîndu-se în trăsură.

V

La azil ajunse beat mort. Ochii îi erau sticloși, falca de jos îi atîrna, de sub pălăria dată pe ceafă i se lăsau pe frunte smocuri ude de păr. Cînd intră în odaia comună, își încrucișă brațele, își înfipse bărbia în piept, uitîndu-se pe sub sprîncenele încruntate amenințător, încît nu i se vedea decît albul ochilor, și începu cu voce sălbatecă monologul lui Hamlet:

... O, dac-această carne prea vîrtoasă
S-ar risipi și s-ar preface-n rouă...

— Mda, frumos mai arată, zise Stakanîci, clătinînd din cap.

— Tihone, strigă cu glas pițigăiat Mihalenko, scoate-l imediat afară de aici pe domnul acesta beat!

Dar Slaveanov continuă să declame, fără să-l ia în seamă. Cu toate că era beat mort și avea glasul răgușit, dintr-o deprindere inconștientă, declama foarte frumos, în vechea manieră puțin prea teatrală:

Și dacă cel-de-sus n-ar condamna
Uciderea de sine... Doamne, doamne!
Ce searbăd, de prisos, obositor,
Banal îmi pare rostu-acestei lumi!

— Hei, suflerule, de ce nu-mi sufli? Ai adormit? strigă Slaveanov la Stakanîci, care stătea pe pat, privindu-l cu un zîmbet de mulțumire.

— Doar știți, Merkuri Ivanovici, că eu nu cunosc textul lui Polevoi, ci pe acela al lui Kroneberg.

— Suflă, cînd ţi se porunceşte...

Vai, vai ! e o grădină nengrijită,
Crescînd zadarnic. Ierburi rele
În voie năpădesc. Unde-am ajuns ?
Sînt două luni de cînd muri, nici două...

— Îl rog pe actorul beat Raiski să-şi înceteze declamaţia prostească ! strigă din nou Mihalenko. Nu eşti la cîrciumă, unde te-ai obişnuit să te izmeneşti pentru un păhărel de votcă şi un sandviş cu scrumbie.

— Taci, vierme ! îl repezi Slaveanov cu un gest tragic. Ştii cu cine vorbeşti ? Adu-ţi aminte cu cine vorbeşti... Tu, care te simţeai onorat să-i aduci galoşii artistului Slaveanov-Raiski după repetiţie, tu, care jucai pe unul din mulţime sau glasul din culise ! Sclavule ! Obiect neînsufleţit !

— Dobitoc beat ! strecură printre dinţi Mihalenko, o dată cu un acces de tuse.

— Aha ! Ai uitat deosebirea dintre noi ? Ticălosule ! E o adevărată prăpastie ! Orice părticică din mine e un mare actor, pe cînd voi toţi sînteţi putregaiul şi paraziţii scenei.

— Las-o mai încet, domnule Raiski ! interveni Lidin-Baidarov, cu mîndrie. Dacă nu încetezi insultele la adresa unor oameni care nu ţi-au făcut nimic, o s-o plăteşti scump, la dracu !

— Tu... tu... tu... se înecă Slaveanov de indignare. Cum de ţi s-a întors limba în gură s-o spui ? Ăsta, şi arătă cu un gest majestos spre Mihalenko, ăsta, deşi n-a făcut decît să treacă prin scenă cu tava-n mînă, este totuşi un actor...

— Caraghiosule ! se răţoi Mihalenko pe un ton mai calm.

— Pe cînd tu, canalie, te-ai căţărat pe scenă fără nici un drept, doar datorită pulpelor tale grase îmbrăcate în tricou roz. Ai cîntat ca un ţap, făcînd pe măscăriciul. „O vise, o desfătări !" îl maimuţări Slaveanov, cu un gest necuviincios. Ai nimerit din greşeală în templul artei, întîmplător, aşa cum ai fi putut să ajungi director de şantan ori să deschizi o casă de toleranţă. Cap pătrat,

nerușinatule ! Chiar așa, nerușinatule ! Ca un animal mărunt, murdar și necuviincios, nu te-ai rușinat niciodată de un gest al tău, de mimica ta, de fața și de trupul tău. Cu dezinvoltura ta de mascul venal, ai fi fost în stare să ieși în pielea goală în fața publicului, dacă ți-ar fi îngăduit-o poliţaiul, singura ființă de care te-ai temut și pe care ai respectat-o în toată viața ta demnă de dispreț.

— Nu înțeleg ce mă oprește să te arunc pe fereastră ? exclamă Lidin-Baidarov cu emfază.

— Huo, cretinule ! Fiece sunet al glasului tău trădează prostia, fiece mișcare denotă debilitate mintală. Dar la tine nu s-a putut descoperi niciodată unde se termină prostia și unde începe mîrșevia. Chiar și numele tău de actor are o rezonanță de vulgaritate și insolență. „Lidin-Baidarov !" Priviți-l, vă rog ! Tu ești pur și simplu tîrgoveţul Moise Rosenthal din Șklovsk, fiu de negustor de haine vechi, suflet de cămătar.

— Alcoolicule, scandalagiule, falsă celebritate !

— Alcoolic ! îl îngînă Slaveanov cu voce dispreţuitoare de bas, scoţîndu-și în afară buza de jos. Da, sînt de acord, Slaveanov-Raiski a fost un alcoolic. A băut peste măsură, a făcut scandaluri, i-a bătut pe croitori și pe recuzitori, i-a bătut pe impresari și pe recenzenți. Dar ia interesează-te, știe careva de vreo faptă rea a lui Slaveanov-Raiski ? Prin mîinile mele au trecut sute de mii de ruble, dar întreabă, unde s-au dus ? Nici un sărac, nici un biet actoraș n-a plecat de la mine fără ajutor. Flașnetarii, acrobații de pe stradă, muzicanții orbi erau prietenii mei. Și cîte lipitori se hrăneau pe lîngă mine ! Așa mi-am dus viața ! Am trăit larg, fără opreliști. Stakanîci mă cunoaște de cincisprezece ani, poate să vă spună. Am spus adevărul, Stakanîci ?

— Cu mine vorbiți, Merkuri Ivanîci ? întrebă suflerul, lăsîndu-și deoparte cutiuțele și punînd palma streașină la ochi.

— Totdeauna luam cea mai bună cameră de la cel mai scump hotel. Slugilor le aruncam monede de aur ca un prinț indian. Cea mai grozavă trăsură, caii ca niște lei, vizitiul, să-l vezi și să nu crezi, ședea pe capră ca un idol. Aveam și valetul meu personal — pe Mișka.

Cine nu-l cunoaște pe Mișka al meu ? Impresarii îl linguseau, ca să afle în ce dispoziție m-am trezit dimineața... Îi dădeau mîna. Și cum mă îmbrăcam ! Totdeauna purtam frac și rufărie englezească. Mișka îmi cumpăra în fiecare zi o cămașă nouă — nu-mi plăcea să port rufe spălate. Croitorii se socoteau onorați să-mi lucreze pe datorie. Fanții orașului veneau anume la teatru, ca să învețe de la mine cum trebuie să porți o haină.

— Și uite, frate, că acum haina s-a uzat, îl întrerupse caustic Lidin-Baidarov.

— O, animal odios ! urlă Slaveanov. Da, m-am uzat, am decăzut într-atît, încît locuiesc într-o cușcă murdară cu o maimuță mîrșavă ca tine. Dar am trăit o viață uriașă, am gustat plăcerea inspirației și am fost înconjurat de o glorie legendară, regească. I-am făcut pe oameni să plîngă și să se bucure. O, cum stăpîneam eu mulțimea ! Cînd în *Macbeth,* în scena cu pumnalul, arătam cu mîna spre depărtări, o mie cinci sute de spectatori se ridicau în picioare ca un singur om. Și cum îl interpretam eu pe Corrado ! La Harkov, poliția nu m-a lăsat să termin ultimul act, atît de tare plîngeau spectatorii, bărbați și femei, și am văzut lacrimi chiar și în ochii actorilor cu care jucam. Înțelegi, urangutanule, lacrimi ? Tu, paiață de bîlci, ai necinstit croitorese, făgăduindu-le că le vei face primadone de operetă, s-a tras în tine ca într-un cîine turbat cînd fugeai din iatacurile pîngărite, ai tremurat pentru fiecare copeică, ai dat în taină bani cu camătă și n-ai ajuns la bătrînețe proprietar de casă de împrumut numai fiindcă atunci, cînd ți-a slăbit mintea, te-a jefuit prima spălătoreasă de vase care ți-a ieșit în cale. În fiecare oraș ai lăsat urme murdare și există mii de oameni pe care nici chiar tu, cu toată nerușinarea ta, n-ai îndrăznit să-i privești în ochi. Pe cînd eu am străbătut întreaga Rusie, de la Arhanghelsk pînă la Ialta și de la Varșovia pînă la Tomsk, mîndru, cu capul sus, fără să știu ce e rușinea sau teama. De părerea mea au ținut seama chiar și guvernatorii ! Cînd pe Volga s-a pus sechestru pe teatrul meu pentru datorii și s-au aplicat sigilii pe toate ușile, ce credeți că am făcut ? Nu m-am atins de sigilii, dar am scos ușile din balamale și am dat spectacolul. Cine putea să-și îngă-

duie asta în afară de Slaveanov-Raiski ? Stai, Tihone ! îl opri el pe soldat, care tocmai trecea, ducînd grijuliu la icoană candela aprinsă. Dă să-mi aprind ţigara...

Slaveanov se întinse spre flacără, dar Tihonov îşi retrase mîna în care ţinea candela, uitîndu-se cu asprime la el.

— Să vă fie ruşine, domnule Raiski ! zise el, grav. Ar fi timpul să vă gîndiţi la ceasul morţii, iar dumneavoastră necinstiţi cele sfinte ! Unde s-a mai văzut să-şi aprindă cineva ţigara de la candelă ? Şi încă într-o zi de sărbătoare ca asta ?

— Ia te uită, bădăranul, s-a întins la vorbă, strigă Mihalenko de pe patul său. O să-ţi sparg toate candelele. Nu fac altceva decît să împută aerul. Idolatrule !

— Eh ! făcu Tihon, scîrbit. Sînteţi un păgîn, domnule Mihalenko. Asta-i ! Uite, domnul Raiski... chiar dacă e băut, nu cred să spună astfel de vorbe.

Cuvintele de osîndă ale lui Tihon îndreptară pe alt făgaş gîndurile lui Slaveanov, stăpînite de fumul beţiei. Se înduioşă şi-l îmbrăţişă pe soldat cu lacrimi în ochi.

— Tihone, sufletul meu ! Bunul, bătrînul, credinciosul meu Tihon ! Tu îl înţelegi pe Slaveanov-Raiski. Ţi-e milă de el. Lasă-mă să-ţi sărut capul cinstit şi cărunt.

— Doamne, cum să nu-l înţeleg ! se înduioşă şi Tihon. Şi după ce se şterse cu mîneca la gură, îi întinse buzele lui Slaveanov. După aceea puse, gîfîind, candela la icoană, şi cînd coborî de pe taburet, zise, clătinînd din cap cu blîndeţe şi dojană : Şi nimeni nu se gîndeşte să-i dea ceva unui fost apărător al Sevastopolului pentru o cinzeacă, acolo. Voi beţi votcă, iar pe sluga voastră credincioasă o uitaţi.

— Tihone ! Bucuria mea ! Sufleţelule ! Am părăduit totul, crocodil bătrîn ce sînt... Dar stai puţin... Parcă mi-a mai rămas ceva. Scotoci prin buzunare şi, o dată cu o bucată de vată murdară, nişte chibrituri rupte, fărîmituri de tutun şi alte gunoaie, scoase şi cîteva monede de aramă. Ţine, ostaş bătrîn. Şi să ştii, Tihone, exclamă deodată Slaveanov cu un ton patetic, izbindu-se cu pumnul în piept, să ştii că numai ţie îţi dăruieşte prietenia lui trista rămăşiţă a ceea ce a fost odată marele actor Slaveanov-Raiski !

Izbucni într-un plîns isteric de beţiv, vărsînd lacrimi din belşug. Îşi plîngea viaţa zbuciumată, irosită pentru totdeauna, bătrîneţea singuratecă, plîngea că nu-l înţelegea nimeni şi că mai adineauri fusese dat afară din restaurant într-un chip atît de jignitor. Ceilalţi locatari stăteau de mult întinşi sub pături, dar el vorbea mereu, întorcîndu-se din cînd în cînd spre vecinul său, Stakanîci, care-i răspundea cu un mormăit somnoros, nedesluşit. În delirul acesta confuz, se învălmăşeau în chip haotic fracuri, guvernatori, servicii de argint, fragmente de roluri şi înjurături murdare. În sfîrşit, adormi, dar tot mai bombănea în somnul lui greu, plin de năluci, stăpînit de fumurile beţiei.

VI

Pe la ora unu noaptea se stîrni un vînt puternic, de toamnă, cu ploaie măruntă. Teiul din faţa ferestrei se legăna, fremătînd. Felinarul din stradă arunca printre crengile lui o lumină slabă, fantastică, zvîrlind pe tavan încoace şi încolo pete de umbră mişcătoare. Candela de la icoană răspîndea o lumină trandafirie, caldă şi pîlpîitoare, şi ori de cîte ori flacăra izbucnea mai puternic, pîrîind uşor, în colţ se contura chipul întunecat al mîntuitorului, încadrat în aur, şi mîna lui întinsă pentru binecuvîntare.

Toţi actorii, în afară de Slaveanov, care delira în somn, se treziră la miezul nopţii şi zăceau tăcuţi, cuprinşi parcă de teamă şi tristeţe. Lidin-Baidarov, care din toate vechile obiceiuri mai păstrase numai patima nesăţioasă pentru dulciuri — înfuleca lacom o plăcintă cu dulceaţă pe care o adusese la prînz din oraş, străduindu-se să nu facă zgomot, ca să nu-l audă vecinii. Mihalenko, acoperit pînă peste cap cu pătura, îşi asculta, înfricoşat, bătăile surde şi alarmante ale inimii. De fiecare dată, cînd vîntul zguduia furios ferestrele, împroşcîndu-le cu stropi de ploaie, Mihalenko îşi băga şi mai adînc capul în pernă şi, cu naivitatea unui copil temător de întuneric, umplea cu cruci mărunte toate golurile dintre trupul său şi pătură. Stakanîci se dăduse

jos din pat și stătea în genunchi. Prin întuneric răzbăteau oftatul lui adînc, șoapta monotonă și grăbită și loviturile surde ale frunții, cînd izbea de podea. În fața lui, tot atît de drept și de nemișcat ca înainte, zăcea bunicul. Privirea acestuia se plimba încet de la fereastra neagră la lumina de un trandafiriu gingaș al candelei, apoi la umbrele ce se legănau pe tavan. Avea o expresie plină de demnitate, liniștită și îngîndurată.

Slaveanov-Raiski se trezi cel din urmă. Era încă ameţit, își simțea mîinile și picioarele înțepenite, iar în gură avea un gust oribil. Conștiința îi revenea foarte încet, și la fiecare mișcare îl apucau greața și niște dureri de cap îngrozitoare. Își aminti unde fusese în ajun, cum se îmbătase și cum ajunsese din restaurant la azil.

Își mai aduse aminte că avea în buzunarul paltonului o jumătate de sticlă de votcă, pe care se îngrijea s-o pună deoparte totdeauna pentru a doua zi dimineață, oricît de beat ar fi fost. Era o deprindere de vechi alcoolic, căpătată în lunga sa experiență de beţiv și transformată aproape în instinct. Se dădu jos din pat și se duse în picioarele goale spre dulapul unde atîrnau paltoanele. Peste cîteva clipe i se auzi clănțănitul dinților pe gîtul sticlei ținute de mîinile lui tremurătoare, gîlgîitul lichidului din ea, după care Slaveanov mîrîi și plescăi din buze cu dezgust.

— Raiski, iubitule, lasă-mi și mie un pic, îl imploră Mihalenko în șoaptă. Sînt atît de trist... Atît de trist...

Slaveanov ridică sticla și o privi nehotărît în lumina candelei. Îi părea rău de votcă, dar nu putea să reziste niciodată, cînd îi cerea cineva ceva.

— Bine, hai, adu paharul, zise el, încruntîndu-se.

În întuneric se auzi iar gîlgîitul lichidului și țăcănitul sticlei de pahar.

— Îți mulțumesc, frățioare, îți mulțumesc, zise Mihalenko. Ptiu, ce tare arde! Ești un coleg pe cinste, Merkuri Ivanîci...

— Bine, bine... aseară ți-am spus lucruri neplăcute, dar tu... mai dă-o-ncolo de supărare.

— Prostii. Că doar sîntem prieteni, ce naiba! Ce zic prieteni, frați! Tu-mi zici mie, eu ție — fără asta nu se poate.

— Așa e, așa e, dragul meu... Fără asta nu se poate, șopti Slaveanov, oftînd și așezîndu-se pe patul lui Mihalenko. Cum s-o evităm? Trăim aici claie peste grămadă, ne izbim mereu unul de altul. Ai văzut în unele case prinzătorile de sticlă pentru muște, umplute cu bere? Acolo se îngrămădesc o mulțime de muște și se acresc în propriul lor suc, pînă cînd crapă. La fel și noi, frate Sașa, ne-am acrit în prinzătoarea noastră de muște și ne-am înrăit... Și, apoi, sînt tare supărat pe idiotul de Baidarov. Ia spune, te rog, ce coleg e ăsta? Ce fel de actor? E ca și cum ai vrea să faci sită de mătase din... coadă de cîine. Altceva sîntem noi, Sașuha... Noi doi, cum-necum, am fost în slujba teatrului.

— Cum de mă compari cu dumneata, Merkuri Ivanîci? Dumneata, s-ar putea spune că ești un colos al scenei, pe cînd eu, doar așa... un flecușteț, acolo!

— Lasă, Sașa! Lasă asta, frățioare! Ai avut și tu un mare talent: căldură, humor, prospețime. „Tehnicienii" ăștia de astăzi n-au așa ceva. Sînt dintr-alt aluat. Natura nu le-a dat suflet. Iar tu jucai cu suflet.

— Ce să mai vorbim de mine, Merkuri Ivanîci! Am fost un om neînsemnat. De dumneata îmi pare rău.

— Nu, nu, nu vorbi cu păcat, Sașa. Doar țin bine minte cum ai jucat în *Căsătoria lui Belughin*. Tot teatrul murea de rîs. Stăteam în culise și eram furios. Tocmai trebuia să ies pe scenă, aveam un pasaj impresionant, iar tu înnebuniseși publicul de rîs. „Ia te uită, banditul, îmi ziceam eu, trage la public! Mi-a stricat tot efectul." Dar nici eu nu-mi puteam stăpîni rîsul și mă cutremuram în hohote. Așa ai jucat tu, Sașeț! La actorii de astăzi nu găsești așa ceva. Nu-s în stare! Dar n-ai avut noroc, Mihalenko, n-a vrut soarta.

— Ce să-i faci, Merkuri Ivanîci! E drept că publicul mă primea bine și pe mine, încuviință Mihalenko, măgulit. Numai vocea mea nu prea era la înălțime! Astma asta blestemată.

— Așa, așa... Asta ziceam și eu. Astma sau, să zicem, soarta — e totuna. Eu am avut noroc și am ajuns pe culme, dar tu, deși ai fost talentat și cunoșteai scena mai bine decît alții, n-ai făcut mare lucru. Dar nu asta-i important. Important e că am căzut amîndoi în aceeași

cursă, în aceeași prinzătoare de muște și că aici o să ne dăm sfîrșitul.

— Dacă n-am fi băut, n-am fi decăzut, Merkuri Ivanîci, zise Mihalenko, și vocea lui era plină de o ironie amară.

— Taci, taci, Sașa ! îl imploră Slaveanov, speriat. Nu lua asta-n rîs... Parcă-i plăcut să decazi ? Uită-te la mine, n-am fost eu în culmea gloriei, și acum ce-am ajuns ? Trăiesc din pomana unui negustoraș, umblu prin cîrciumi, caut să beau pe socoteala altuia, mă scălîmbîi... Dar uneori mi-e și mie rușine, Sașa... Și ce rușine ! Știi, Sașa, iubitul meu, că în decembrie împlinesc șaizeci și cinci de ani ? Șaizeci și cinci !... E ceva ! Îmi amintesc că în copilărie, cînd îmi număram anii, mă bucuram cît sînt de mare și cîtă vreme pierd cu numărătoarea. Pas de-i numără acum, exclamă Slaveanov, izbucnind în plîns. Am ajuns bunic, patriarh, dar unde-mi sînt nepoții, copiii ? Drace !

Întunericul încorda și mai mult nervii zdruncinați de beție ai lui Slaveanov. El se bătea cu pumnul în piept, plîngea, își sufla nasul în cămașă și, legănîndu-se de parcă-l dureau dinții, înainte și înapoi, pe patul lui Mihalenko, spunea în șoaptă tristă, întretăiată de sughițuri :

— Mi-e dor de pace, liniște, de fericirea simplă a unui cetățean de rînd ! Mă plimb uneori seara, pe stradă, și, din obișnuință, mă uit pe fereastră prin casele altora. Cîteodată, zăresc o cămăruță liniștită, o lampă, o masă rotundă, samovarul... Trebuie să fie cald acolo... Miroase a intimitate, a cămin fericit, a mușcată. Iar în jurul mesei, tineret vesel, generos... Și tot acolo, un bătrînel cu părul alb, îmbrăcat îngrijit, cu un aer de blîndețe, șade, ținînd în mînă țigaretul său de lemn de cireș, și toți îi vorbesc prietenos, cu respect... Iar eu, bufon bătrîn, stau în stradă, îngheț și plîng, uitîndu-mă la ei... Am auzit și știu și din piese că există femei cu suflet bun, credincioase toată viața, care te îngrijesc cînd ești bolnav și-ți rămîn prietene bune la bătrînețe. Unde sînt femeile astea Mihalenko ? Am fost și eu iubit, frate, dar ce dragoste a mai fost și asta ? După spectacol porneam afară din oraș — troici, gălăgie, minciuni de oameni beți, glume de culise și cuvintele banale, murdare : „Te iu-

besc cu dragoste neîncătușată ! Ia-mă, sînt toată a ta !" Apoi separeuri, murdărie, dragoste la beție, rătăcitul împreună dintr-o trupă într-alta și veșnicul vodevil vechi și mîrșav : „Soțul gelos și amantul viteaz". Uite-așa s-a scurs viața și-acum n-am pe nimeni în lume. Pe nimeni ! Doar tristețe, ticăloșie... Știi, Sașa ! și Slaveanov se aplecă la urechea lui Mihalenko, iar în șoapta lui se simțea groaza. Știi, acum visez adesea că mă fugărește cineva. Alerg prin odăi, și în fața mea sînt multe odăi, dar toate încuiate... Știu că trebuie să descui ușa neapărat, să scot cheia și să închid iarăși ușa după mine. Și alerg, alerg și mă apucă o groază de-mi vine greață, mă doare... Dar cheile sînt ruginite, nu vor să se învîrtească în broască, și mîinile parcă mi-ar fi de lemn. Iar „el" se apropie tot mai mult de mine, din ce în ce mai mult... Abia apuc să închid ușa, că „el" se prăbușește peste ea și-l aud cum învîrtește cheia în broască... Știu, simt că nu voi putea să scap de el, totuși fug dintr-o odaie într-alta, fug, fug, fug mereu...

— Eh, lasă plînsul ! Merkuri Ivanovici, îl întrerupse Mihalenko, copleșit de tristețe.

— Dar mai rău decît orice e că mi-e scîrbă de mine însumi, mi-e tare scîrbă ! continuă Slaveanov în șoaptă pătimașă. Simt numai dezgust pentru mine. Doar trăiesc din pomană... Și toți sîntem așa. Cadavre ambulante, vechituri ! Recuzită veche ! O, de-ai ști ce scîrbă mie, ce scîrbă !

Și, apucînd gulerul cămășii cu amîndouă mîinile, o sfîșie de sus pînă jos. În piept parcă-i clocotea ceva, iar umerii i se cutremurau.

— Pleacă, pleacă, pentru dumnezeu, Merkuri Ivanovici ! îl rugă Mihalenko. Nu mai plînge, dragul meu, mi-e teamă ! Mi-e groază...

Cu fața plină de lacrimi, clătinîndu-se din pricina hohotelor de plîns, lipăind pe podea cu picioarele goale, Slaveanov se mută greoi pe patul său. Se mai zbătu multă vreme, cu capul pe pernă, sughițînd, șoptind ceva și suflîndu-și nasul în cearceaf. Nici Lidin-Baidarov nu dormea. Fărîmiturile de plăcintă rămase sub pătură i se lipeau de trup și-l zgîrîiau, iar în minte îi răsăreau numai gînduri plictisitoare, inutile, care-l făceau să se ru-

șineze de trecut. Stakanîci, care-și unsese pentru noapte pieptul și șalele cu o alifie de laur contra reumatismului, gîfîia, răsucindu-se de pe o parte pe alta. Îl chinuia vechiul lui reumatism, pe care-l simțea și mai mult pe vreme rea. Și, în timp ce se ruga lui dumnezeu, gîndindu-se ca de obicei la fiul său, în minte îi răsăreau cu stăruință fragmente din piese vechi uitate de toți.

Numai bunicul zăcea nemișcat, cu brațele încrucișate pe piept, peste pătură. Degetele lui încremeniseră, iar ochii îi erau ațintiți în gol, cu o expresie atît de severă și de profundă, ca și cum s-ar fi gîndit la ceva uriaș ce depășea cu mult orice gînduri omenești. În ochii aceștia ficși, pe jumătate închiși, se oglindea, lucind sticlos, fără să pătrundă în ei, flacăra trandafirie a candelei.

Iar noaptea se scurgea, neînchipuit de lungă și de tristă. Nu se luminase încă de ziuă cînd Mihalenko se ridică deodată pe pat, cuprins de o teamă neașteptată, și întrebă cu glas tare, tremurător :

— Dormi, bunicule ?

Dar bunicul nu răspunse. În încăpere domnea o tăcere plină de amenințări și de pînde, iar afară vîntul șuiera, aruncînd năprasnic în geamuri stropii de ploaie.

1902

PUDELUL ALB

I

De-a lungul ţărmului de miazăzi al Crimeii, o mică trupă de artişti ambulanţi îşi urma drumul, bătînd cărările de munte de la o staţiune la alta.

În frunte mai totdeauna alerga Arto, un pudel alb, tuns în chip de leu. Limba-i lungă şi trandafirie îi atîrna într-o parte. La răspîntii, Arto se oprea şi privea întrebător îndărăt, dînd din coadă. După nişte semne pe care numai el le deslușea, afla întotdeauna, fără greș, drumul cel bun şi, mişcîndu-şi vesel urechile lăţoase, se repezea înainte, în goana mare.

În urma lui venea Serghei, un băieţaş de vreo doisprezece ani, ţinînd sub braţul stîng un covoraş făcut sul, pe care îl folosea în timpul demonstraţiilor sale acrobatice ; în mîna dreaptă ţinea o colivie mică, murdară, cu un sticlete învăţat să scoată dintr-o cutie „planete" multicolore.

Iar în urmă de tot păşea agale cel mai vîrstnic dintre membrii trupei, moş Martin Lodîjkin, care ducea pe spinarea-i încovoiată o caterincă.

Caterinca era străveche, hodorogită şi răguşită în urma zecilor de reparaţii pe care le suferise în lunga ei viaţă. Cînta două melodii : un vals nemţesc, melancolic, de Launer şi galopul din *Călătorie în China,* la modă cu treizeci-patruzeci de ani în urmă, dar acum date uitării. Pe lîngă toate acestea, caterinca mai avea şi două tuburi stricate, care îţi jucau renghiuri cînd îţi era lumea mai dragă. Unuia din ele, celui care cînta subţire, îi pierise glasul de-a binelea şi de aceea, cînd îi venea rîndul, întreaga melodie începea parcă să se

bîlbîie, să șchioapete, să se poticnească. La celălalt tub — cu ton gros — supapa nu se închidea cînd trebuia ; uneori pornea să mugească și ținea una și aceeași notă de bas, acoperind și încurcînd toate celelalte sunete, pînă cînd îi venea dintr-o dată chef să tacă. Moșneagul își dădea singur seama de meșteșugul instrumentului său și uneori spunea pe un ton glumeț, în care se simțea o umbră de mîhnire :

— Ce să-i faci ? ! E hîrbuită... Prinde lesne guturai... Cînd încep și eu să cînt, boierii din vile se supără și numai ce-i auzi zicînd : „Ce grozăvie !"... Și totuși, pe vremuri, melodiile astea plăceau, erau la modă... Dar boierilor de astăzi nu le mai este pe plac muzica noastră. Acum cer *Gheișa, Sub vulturul cu două capete* sau valsul din *Vînzătorul de păsări.* Apoi, mai sînt și tuburile astea... Nu demult mi-am dus caterinca la un meșter ca s-o repare, dar nici n-a vrut s-audă : „Ar trebui să-i pun tuburi noi, zicea, ba chiar că ai face mai bine să vinzi unui muzeu hîrbul ăsta prăpădit... ca pe un monument"... Ei, nu-i nimic ! Ne-a hrănit ea pe noi pînă astăzi, Serghei, cu voia celui-de-sus, ne va mai hrăni și de acum înainte.

Moș Martin Lodîjkin își iubea caterinca cum nu poți iubi decît o rudă sau pe cineva foarte apropiat. Se deprinsese cu ea în anii lungi ai vieții sale grele, de hoinar, și începuse să o privească ca pe ceva însuflețit, aproape ca pe o ființă cugetătoare. Se întîmpla cîteodată ca noaptea, pe cînd se odihnea undeva, într-un han murdar ca vai de lume, caterinca așezată pe podea la căpătîiul lui să sloboade un sunet slab, trist, singuratec și tremurător, asemenea unui oftat de bătrîn. Atunci, Lodîjkin îi mîngîia încet fețele încrustate, șoptindu-i duios :

— Ce-i, surioară ? Te jelești ? Ei, lasă, mai rabdă și tu...

Dar tot atît de mult, ba poate chiar ceva mai mult decît pe caterincă, îi iubea moșul pe tovarășii săi de drum mai tineri, care îl însoțeau în veșnicele lui pribegii : cățelușul Arto și micuțul Serghei. Pe băiețaș îl „închiriase" cu cinci ani în urmă de la un bețivan de cizmar, văduv, dîndu-i în schimb cîte două ruble pe

lună. Dar cizmarul murise curînd după aceea, iar Serghei rămăsese legat de moşneag atît sufleteşte, cît şi prin măruntele griji de fiecare zi.

II

Poteca şerpuia de-a lungul unui mal înalt, la umbra unor măslini seculari. Cîteodată, printre copaci, se zărea marea şi atunci ţi se părea nu numai că se întinde pînă departe în zare, dar că, în acelaşi timp, se şi înalţă ca un zid puternic, de neclintit ; iar culoarea ei părea mai albastră, mai intensă, prin horbota frunzişului verde-argintiu. În iarbă, în tufişurile de corn şi de măcieş, în copaci şi prin vii — peste tot cîntau răsunător greierii ; aerul vibra de ţîrîitul lor monoton, nesfîrşit. Era o zi de arşiţă, fără vînt, iar pămîntul înfierbîntat îţi frigea tălpile.

Serghei, care mergea, ca de obicei, înaintea moşneagului, se opri, aşteptînd ca acesta să-l ajungă din urmă.

— Ce-i, Sereoja ? întrebă flaşnetarul.

— Mare căldură, moş Lodîjkin... Nu mai pot ! Ce-ar fi să ne scăldăm ?...

Cu o mişcare obişnuită a umărului, bătrînul îşi potrivi din mers caterinca în spinare şi îşi şterse cu mîneca faţa asudată.

— Bîne-ar fi ! oftă el, privind cu jind în jos, la albastrul răcoritor al mării. Numai că după baie ţi se face şi mai cald. Mi-a spus mie o dată un sanitar că apa asta sărată are mare putere asupra omului... îl slăbeşte... Sarea de mare...

— Dar dacă spunea minciuni ? îşi dădu cu părerea Serghei, neîncrezător.

— Ei na, minciuni ! Da' de ce să mintă ? E om serios, nu bea... are casă la Sevastopol. Şi apoi aici nici n-ai cum să te cobori la mare... Mai aşteaptă şi tu ; acuşica ajungem la Mishor, şi-acolo o să ne putem scălda trupurile astea păcătoase. Bine e să te scalzi înainte de masă, şi după aceea să tragi un pui de somn... E grozav !

Auzind vorbă în urma lui, Arto se întoarse și porni în goană spre cei doi.

Gîfîia. Ochii lui albaștri, blînzi, pe jumătate închiși de căldură, priveau rugător, iar limba lungă îi atîrna afară, tremurînd.

— Ce-i, cățelușule frățioare? Ți-e cald? întrebă moșneagul.

Cîinele căscă lung, răsucindu-și limba sul, se gudură și scoase un scheunat subțirel.

— M-de, frățioare, ce să-i faci?... Așa spune Scriptura: să-ți cîștigi pîinea în sudoarea frunții! continuă Lodîjkin sfătos. E drept că... tu ai bot, da' cu toate astea... Ei, hai, ia-o-nainte, nu te mai încurca în picioarele noastre... Cît despre mine, Sereoja, zău că-mi place căldura asta. Numai caterinca mă cam încurcă. De n-ar trebui să-mi țin viața de azi pe mîine, m-aș întinde în iarbă undeva la umbră, cu burta în sus, și aș tot sta. Pentru oasele mele bătrîne, soarele ăsta e straşnic!

Cărăruia cobora acum spre drumul mare, pietruit și orbitor de alb, de unde începea parcul străvechi al unui conte, pe a cărui întindere verde erau împrăștiate numeroase vile cu grădini în jur, cu seră și fîntîni țîșnitoare. Lodîjkin cunoștea bine aceste locuri: an după an le tot colindase pe la culesul viilor, cînd întreaga Crimee primea vizitatori eleganți, bogați și veseli.

Splendoarea vegetației sudice nu-l mai mișca pe moșneag; în schimb, pe Serghei, care venea aici pentru întîia oară, îl încînta tot ce vedea în jur. Magnoliile cu frunzele lor tari, strălucitoare, parcă lăcuite, cu flori albe, mari cît o farfurie; chioșcurile năpădite de vița de vie, care lăsa să-i atîrne ciorchinii grei; uriașii platani seculari, cu scoarța de culoare deschisă și cu coroanele lor puternice; plantațiile de tutun, pîrîiașele, cascadele și peste tot, pe ronduri, pe gardurile și zidurile vilelor, minunații trandafiri parfumați, în culori vii — toate acestea uimeau sufletul naiv al băiatului. Își arăta încîntarea cu glas tare, trăgîndu-l mereu pe moșneag de mînecă.

— Moș Lodîjkin, moșule, ia uită-te, în havuzul ăsta sînt pești de aur!... Zău, moșule, că-s de aur, să mor

eu dacă nu-i așa ! strigă copilul, lipindu-și obrazul de grilajul unei grădini cu un bazin mare la mijloc. D-apoi piersicile, moșule ! Ia te uită cîte mai sînt ! Ce pom încărcat !

— Hai, hai, prostule, nu mai căsca gura ! îl împingea moșneagul în șagă. Așteaptă numai s-ajungem la Novorossiisk, de unde o cotim din nou spre miazăzi. Ehei, acolo să vezi priveliști ! Acolo zic și eu că ai la ce să te zgîiești. Se țin lanț toate : Soci, Adler, Tuapse, apoi Suhumi, Batum... O să rămîi cu ochii holbați... Să luăm, bunăoară, palmierul ! Curată vrăjitorie ! Are trunchiul păros, parcă ar fi de pîslă, și fiecare frunză e atît de mare, încît ne-am putea acoperi amîndoi cu ea.

— Zău ? se minună Serghei, bucurîndu-se.

— Așteaptă, ai să vezi singur. Și cîte și mai cîte... Portocalele, bunăoară, sau, să zicem, lămîile... ai văzut la băcănie, nu-i așa ?

— Da, și ?

— Cresc așa, de la sine. Fără nimic, de-a dreptul în pom, cum cresc la noi merele și perele... Pînă și lumea de pe acolo e tare ciudată, măi frățioare : turci, *persieni*, fel de fel de cerchezi, toți în halate și cu pumnale la brîu... Oameni dați dracului ! Mai sînt și etiopieni, frățioare. La Batum i-am văzut de multe ori.

— Etiopieni ? Știu. D-ăia cu coarne, spuse Serghei cu convingere.

— Coarne n-au, astea-s minciuni. Dar sînt negri, negri și lucesc ca cizma lustruită. Buzele le au roșii, groase, ochii — albi, iar părul — încrețit ca lîna oilor.

— Te sperii, nu-i așa, de etiopienii ăștia ?

— Cum să zic ? Cînd îi vezi întîia oară, te cam sperii oleacă, dar cu timpul, cînd vezi că ăilalți oameni nu se tem de ei, prinzi și tu curaj. Cîte și mai cîte nu întîlnești acolo. Cînd ai s-ajungi, ai să vezi singur. Numai un lucru nu-mi place ! Frigurile. Jur împrejur îs mlaștini ! Putreziciune, și pe deasupra o căldură... Oamenilor de acolo nu le pasă de friguri, nu se prind de ei, dar străinul o pățește rău. Ei, ajunge cît ne-am tocit limba, Serghei ! Ia deschide portița asta ! În vila de aici stau niște boieri foarte cumsecade... Tu să mă-ntrebi întotdeauna, că eu pe toate le știu, frățioare !

Ziua însă se arăta a fi cu ghinion. În unele locuri erau goniți înainte de-a fi apucat să intre bine pe poartă ; în altele, de la primele sunete răgușite și înfundate ale caterincii, li se făceau din balcon semne enervate sau erau întîmpinați de servitori, care le spuneau că boierii nu sînt acasă. Numai în două vile au fost lăsați să-și dea reprezentația, dar chiar și acolo au primit o nimica toată ! De altfel, moșul nu se dădea înapoi de la trudă pentru un cîștig oricît de mic. Ieșind pe poarta grădinii, în drum, își sună mulțumit gologanii de aramă din buzunar, spunînd pe un ton blajin :

— Două și cu cinci... fac șapte copeici... Ce să-i faci, Sereoja frățioare, și ăștia-s bani. De șapte ori șapte, și iacă s-au făcut cincizeci de copeici ; înseamnă că o să fim sătui tustrei, că o s-avem unde dormi și moș Lodîjkin va putea să-i tragă și un păhăruț, după cum îi e slăbiciunea, întru lecuirea multelor metehne ale sale... Of, boierii nu-nțeleg lucrul ăsta. Le pare rău de un bănuț de douăzeci de copeici și le e rușine să dea unul de cinci... De-aia te alungă. Mai bine ar da trei copeici... Eu nu mă supăr, nu zic nimic. De ce să mă supăr ?

Lodîjkin se mulțumea cu puțin și nu cîrtea nici chiar cînd era alungat. Astăzi însă, îl scosese și pe el din obișnuita lui seninătate o doamnă frumoasă, durdulie, cu o înfățișare blajină — proprietara unei vile minunate, înconjurată de o grădină cu fel de fel de flori. Ascultase atentă muzica, privise și mai atentă la exercițiile acrobatice ale lui Serghei și la „numerele" caraghioase ale lui Arto, după care îl întrebase multe și mărunte pe băiat : cîți ani are, cum îl cheamă, unde a învățat gimnastica, ce fel de rudă îi este moșneagul, cu ce s-au ocupat părinții și așa mai departe. În cele din urmă, le spusese să aștepte și intrase în casă, unde rămăsese vreo zece minute, poate chiar un sfert de ceas. Și, cu cît trecea vremea, cu atît creșteau mai mult în sufletul artiștilor nădejdi care de care mai atrăgătoare ; moșneagul chiar îi șoptise băiețașului, punîndu-și palma pavăză la gură :

— Ei, Serghei, a dat norocul peste noi, ascultă-mă pe mine ; eu, frățioare, pe toate le știu !... O să ne dea ceva haine sau încălțăminte. Asta-i mai mult ca sigur !...

În cele din urmă, cuconița ieșise pe balcon, aruncase de sus, în pălăria pe care i-o întindea Serghei, o mică monedă albă și dispăruse în grabă... Moneda era un vechi bănuț de zece copeici, ros pe ambele fețe și, pe deasupra, și găurit. Moșul îl cercetase îndelung, cu nedumirire. Ieșiseră de mult în drum, se îndepărtaseră de vilă, și moșul tot mai ținea bănuțul în palmă, ca și cum l-ar fi cîntărit.

— M-da-a... Frumos ! spuse el, oprindu-se deodată. Pot să zic că... Și noi tustrei ne-am dat toată silința ca niște dobitoci ! Mai bine ne-ar fi dat un nasture... Acela cel puțin îl poți coase undeva. Dar cu fleacul ăsta ce să fac ? Cucoana s-a gîndit pesemne : tot o să-l strecoare cuiva moșneagul, noaptea — pe furiș adică. Nu, coniță, nu, vă înșelați ! Bătrînul Lodijkin nu se ține de astfel de potlogării ! Da, da ! Poftim ce fac eu cu scumpul dumneavoastră bănuț ! Poftim !

Și aruncă cu indignare și mîndrie moneda, care, sunînd ușor, se îngropă în praful alb al drumului.

Și așa trecură unchiașul, băiatul și cîinele, prin toată stațiunea, iar acum se pregăteau să coboare spre mare. La stînga lor mai rămăsese o vilă. Nici nu o vedeai dincolo de zidul înalt, alb, după care se înălțau un rînd des de chiparoși subțiri, prăfuiți, semănînd cu niște fuse lungi, cenușii. Numai pe poarta largă de tuci, aducînd prin lucrătura ei meșteșugită cu o horbotă, se putea zări un colț de peluză, proaspătă ca o mătase verde, cu ronduri de flori, iar mai departe, în fund, o alee sub bolta de viță de vie. În mijlocul peluzei stătea grădinarul, stropind cu un furtun lung trandafirii. Acoperise cu degetul gura țevii și soarele își juca toate culorile curcubeului în miile de stropi ce țîșneau din furtun și se resfirau ca un evantai.

Moșul era gata să treacă mai departe, dar, uitîndu-se pe poartă, se opri nedumirit.

— Ia stai nițel, Serghei, îi strigă el băiatului, n-ai zice că mișcă niște oameni acolo în fund ? Ei, comedie ! De cîți ani trec pe aici, n-am văzut niciodată țipenie de om. Hai înăuntru, frate Serghei !

„Vila «Prietenia». Trecerea oprită pentru străini", citi Serghei o inscripție săpată artistic pe unul din stîlpii porții.

— Prietenia ?... întrebă moșneagul, care nu știa carte. Așa-i ! Prietenia e cuvîntul cel mai potrivit. Toată ziua nu ne-a mers bine, dar aici o să facem treabă. Asta o miros eu, ca un copoi bătrîn ce sînt... Arto ! *Ici* [1], ticălosule ! Dă-i drumul cu nădejde, Sereoja ! Tu să mă întrebi întotdeauna pe mine ; eu, frățioare, pe toate le știu !

III

Aleile grădinii erau presărate cu un pietriș mare, nivelat, care scîrțîia sub tălpi, iar pe marginea lor se înșirau în două rînduri scoici mari, trandafirii. Pe ronduri, deasupra covorului pestriț de iarbă, se înălțau flori ciudate, în culori vii, care răspîndeau o mireasmă plăcută. În havuzuri clipocea apa ; din glastrele atîrnate printre copaci se revărsau în spirale ghirlande felurite, iar în fața casei se înălțau pe două coloane de marmură două globuri strălucitoare de sticlă, în care comedianții rătăcitori se oglindeau cu picioarele în sus, încovoiați și prelungiți într-un chip caraghios.

În fața terasei era un loc întins, acoperit cu pietriș. Serghei își pusese acolo covorașul, iar moșul, așezîndu-și caterinca pe suport, se și pregătea să învîrtească manivela, cînd, deodată, un spectacol neașteptat și straniu le atrase atenția.

Pe terasă țîșni din casă, ca un bolid, un băiețaș de vreo opt-zece ani, țipînd cît îl ținea gura. Era îmbrăcat cu un costumaș subțire de marinar, cu mînecuțe scurte și cu pantalonași scurți. Părul blond, numai cîrlionți, îi cădea în dezordine pe umeri ! În urma lui se năpustiră vreo șase persoane : două femei cu șorțuri, un lacheu bătrîn și gras, în frac, fără mustăți și barbă, dar cu favoriți lungi, cărunți ; o domnișoară

[1] Aici (fr.) (n. t.).

uscăţivă, cu părul roşcat şi cu nasul roşu, într-o rochie albastră cu pătrăţele ; o doamnă tînără cu înfăţişare bolnăvicioasă, dar foarte frumoasă, într-un capot albastru de dantelă şi, în sfîrşit, un domn gras şi chel, în haină subţire de mătase şi cu ochelari de aur. Toţi erau foarte agitaţi, dădeau din mîini şi vorbeau cu aprindere, împingîndu-se unul pe altul. Se putea ghici îndată că pricina neliniştii era băieţaşul în haine de marinar care năvălise atît de neaşteptat pe terasă.

Între timp, cel care pricinuise această zarvă se trînti din fugă cu burta pe terasă, se răsuci pe spate şi porni să dea cu furie din mîini şi din picioare, continuînd să scoată ţipete asurzitoare. Cei mari începură să se frămînte în jurul lui. Bătrînul lacheu în frac îşi puse rugător amîndouă mîinile pe plastronul scrobit al cămăşii, îşi scuturâ favoriţii şi începu pe un ton jalnic :

— Conaşule !... Nikolai Appollonovici !... N-o supăraţi pe mămica. Sculaţi-vă... Fiţi bun, luaţi-vă doctoria. E foarte dulce, numai sirop. Binevoiţi a vă ridica de pe jos...

Femeile cu şorţ, plesnindu-şi palmele a mirare, vorbeau repede de tot, cu glasuri linguşitoare şi speriate. Domnişoara cu nasul roşu făcea gesturi tragice, strigînd ceva foarte convingător, dar cu totul de neînţeles, pesemne în vreo limbă străină. Domnul cu ochelarii de aur încerca să îmbuneze copilul cu glasul lui gros şi apăsat, lăsîndu-şi capul cînd într-o parte, cînd în alta şi dînd din mîini cu un aer important. Iar frumoasa doamnă bolnăvicioasă gemea şi se tînguia, ducîndu-şi la ochi o batistă subţire de dantelă.

— O, Trilly ! O, doamne !... Îngeraşul meu, te implor ! Ascultă-mă, te roagă mama. Ia-ţi doctoria, ia-o ! Să vezi ce bine o să-ţi facă ; o să-ţi treacă şi burtica, şi căpşorul. Ia-o de dragul meu, odorul mamei. Vrei ca mama să stea în genunchi în faţa ta, Trilly ? Uite, mă pun în genunchi. Vrei să-ţi dau un bănuţ de aur ? Doi, cinci bănuţi de aur, Trilly ? Vrei un măgăruş viu ? Vrei un căluţ viu ?... Dar spune-i odată ceva, doctore !

— Ascultă, Trilly, fii bărbat ! bombăni domnul cel burtos cu ochelari.

— Aoleu-u-u ! ţipa înainte băiatul, zvîrcolindu-se şi dînd disperat din picioare.

Cu toate că părea a fi pradă unei mari dureri, căuta să nimerească în burţile şi în picioarele celor din jur, care, de altfel, se fereau cu destulă îndemînare.

Serghei, care privise îndelung, cu curiozitate şi uimire această scenă, îl înghionti uşor pe moşneag.

— Moş Lodîjkin, ce crezi că are ? îl întrebă el în şoaptă. Oare au să-l bată ?

— Ei na, să-l bată... Unul ca ăsta bate el pe oricine. E un copil rîzgîiat. O fi bolnav. Asta e !

— Poate-i nebun ! îşi dădu cu părerea Serghei.

— De unde vrei să ştiu ? Vorbeşte mai încet !...

— Aoleu ! Proştilor ! Tîmpiţilor ! ţipa din ce în ce mai tare băiatul.

— Ia dă-i drumul, Serghei !... Ştiu eu ce fac ! porunci deodată Lodîjkin, şi începu să învîrtească manivela caterincii, cu un aer hotărît.

Prin grădină se împrăştiară sunetele înfundate, răguşite şi false ale vechiului galop. Toţi cei de pe terasă tresăriră şi chiar băiatul tăcu pentru cîteva clipe.

— O, doamne, îl vor tulbura şi mai mult pe sărmanul meu Trilly ! exclamă plîngător doamna cu capot albastru. Alungaţi-i, mai repede ! Şi cîinele ăsta murdar ! Cîinii aduc totdeauna boli atît de îngrozitoare ! Ce mai stai, Ivane ?

Cu un aer obosit şi cu dezgust, doamna flutură batista spre artişti. Domnişoara uscăţi-vă, cu nasul roşu, holbă nişte ochi înfricoşători. Cineva şuieră ameninţător... Omul în frac coborî repede de pe terasă şi se apropie în fugă de moş Lodîjkin, cu o expresie speriată şi cu braţele larg desfăcute.

— Ce-i obrăznicia asta ? începu el cu glasul stăpînit şi poruncitor totodată. Cine v-a dat voie ? Cine v-a lăsat să intraţi ? Marş de-aici ! Afară !

Caterinca icni trist şi tăcu.

— Domnule, fiţi bun, daţi-mi voie să vă explic... începu moşul cu binişorul.

— Nici o vorbă ! Marş ! strigă omul în frac, cu un şuierat mînios în glas.

Obrazul lui gras se făcuse stacojiu, iar ochii i se bulbucaseră şi începură să se rotească în cap, de credeai că sînt gata-gata să iasă din orbite. Era atît de înfricoşător, încît moşneagul, fără să vrea, făcu un pas îndărăt.

— Strînge lucrurile, Serghei, zise el, aruncîndu-şi grăbit caterinca în spinare. Hai să plecăm!

Nu avură însă răgazul să facă nici zece paşi, cînd de pe terasă se auziră alte ţipete asurzitoare:

— Aoleu! Vreau! A-a-a! Aduceţi-i! Chemaţi-i! Vreau!

— Dar, Trilly!... O doamne, doamne, Trilly! Bine! Chemaţi-i! gemu doamna cea nervoasă. Of, ce grei de cap sînteţi!... Ivane, n-auzi ce-ţi spun? Cheamă-i imediat înapoi pe cerşetorii aceia!...

— Hei, ascultaţi! Voi de colo! Cum vă zice? Flaşnetarilor! Veniţi înapoi! strigară de pe terasă mai multe glasuri.

Lacheul gras, cu favoriţii fluturînd în vînt, porni în fugă, ţopăind ca o minge mare, după artiştii care se depărtau.

— Pst!... Pst!... Muzicanţilor! Veniţi înapoi, auziţi?... Înapoi!... striga el, gîfîind şi dînd din mîini. Respectabile unchiaş! continuă el, apucîndu-l în cele din urmă pe moşneag de mînecă. Fă calea-ntoarsă! Boierii vor să vadă pantomina voastră. Hai, grăbiţi-vă!

— Ei, drăcia dracului! oftă moşul, clătinînd din cap. Se întoarse totuşi din drum, se apropie de terasă, îşi scoase caterinca din spate şi, proptindu-şi-o pe suport, începu să cînte galopul chiar din locul în care fusese întrerupt adineauri.

Zarva de pe terasă se potoli. Doamna cu băiatul şi domnul cel gras înaintară pînă la balustradă; ceilalţi rămaseră respectuos în urmă. Din fundul grădinii se apropia grădinarul, cu şorţul prins după gît. Un paznic, răsărit ca din pămînt, se aşeză îndărătul grădinarului. Era un fel de uriaş bărbos cu faţa posomorîtă, ciupită de vărsat şi cu fruntea îngustă. Purta o cămaşă nouă, trandafirie, presărată în rînduri piezişe cu buline mari, negre.

În sunetele răguşite şi false ale galopului, Serghei îşi întinse pe jos covoraşul şi îşi scoase repede pantalonii de pînză (erau făcuţi dintr-un sac vechi şi la spate se cunoştea încă ştampila pătrată a fabricii); aruncă apoi de pe umeri haina ruptă şi rămase într-un tricou vechi de aţă. Cu toate că avea nenumărate petece, tricoul şedea ca turnat pe trupuşorul lui subţirel, dar vînjos şi mlădios. Din spirit de imitaţie, îşi însuşise mişcările unui adevărat acrobat. Sărind pe covor, îşi duse în fugă mîinile la buze, apoi desfăcu braţele într-un gest larg, teatral, ca şi cum ar fi vrut să trimită publicului două sărutări.

Moşneagul învîrtea într-una manivela caterincii, cu o mînă făcînd să răsune cîntecul ei gîfîit şi răguşit, iar cu cealaltă aruncînd băiatului diferite obiecte, pe care acesta le prindea cu îndemînare din zbor. Repertoriul lui Serghei nu era bogat, dar el lucra bine, „curat", cum zic acrobaţii, şi cu plăcere. Arunca în sus o sticlă goală de bere, o lăsa să se dea de cîteva ori peste cap, apoi, deodată, o prindea cu gîtul în jos pe marginea unei farfurii, ţinînd-o cîteva clipe în echilibru; jongla cu patru bile de os şi cu două lumînări, pe care le prindea dintr-o dată în nişte sfeşnice; apoi jongla în acelaşi timp cu trei obiecte diferite: un evantai, un ţigaret de lemn şi o umbrelă. Toate zburau prin aer fără să atingă pămîntul şi, deodată, umbrela apărea deasupra capului desfăcută, ţigaretul în gură, iar evantaiul îi răcorea cu cochetărie faţa.

Ca încheiere, Serghei se dădu de cîteva ori peste cap pe covoraş, făcu „broasca", arătă „nodul american" şi merse în mîini. După ce isprăvi toate numerele lui, trimise din nou publicului două „bezele" şi, suflînd greu, se îndreptă spre moşneag, pentru a-l înlocui la caterincă.

Acum era rîndul lui Arto. Căţelul o ştia prea bine şi, lătrînd nervos, sărea în sus cu toate patru labele deodată, dinaintea moşneagului, care, aplecat într-o rînă, căuta să iasă din chinga flaşnetei. Cine ştie, poate că, năzdrăvan cum era, căţelul voia să spună prin acest lătrat că, după părerea lui, este ridicol să te ocupi de exerciţii acrobatice, cînd termometrul arăta

32° Réaumur la umbră. Dar moș Lodîjkin scoase de la spate, cu o privire șireată, o vărguță subțire de corn. „Îmi închipuiam eu!" mai lătră o dată, cu ciudă, Arto, ridicîndu-se cam în silă pe picioarele dindărăt, fără să-și ia ochii de la stăpîn.

— Sluj, Arto! Așa, așa, așa... spunea moșneagul, ținînd nuiaua deasupra capului cățelușului. Fă tumba. Așa-a. Încă o dată, încă o dată... Joacă, cățelule, joacă... Așa-a... Stai jos!... Cu-um? Nu vrei? Stai jos cînd îți spun! Aha-a... cred și eu! Bagă de seamă! Acum salută onoratul public. Hei! Arto! ridică amenințător glasul Lodîjkin.

„Ham!" lătră cu dezgust cățelul. Apoi își privi stăpînul, clipind jalnic din ochi, și adăugă încă de două ori: „Ham, ham!"

„Nu, nu mă înțelege astăzi moșneagul meu!" voia parcă să spună acest lătrat nemulțumit.

— Ei, așa da! Buna-cuviință înainte de toate. Și acum, ia să sărim nițel, *continuă moșneagul*, întinzînd vărguța nu prea sus, deasupra pămîntului. *Allez!* Degeaba scoți limba frățioare! *Allez!* Hop! Foarte bine! Ia mai zi-i o dată, *noch ein mal! Allez...* Hopa! *Allez!* Hop! Bine, cățelule! Bine! Cînd ajungem acasă, am să-ți dau morcovi. A, tu nu mănînci morcovi? Am uitat... Atunci ia țilindrul meu și cere de la boieri... Poate o să-ți dea dumnealor ceva mai bun...

Moșul porunci cățelului să se ridice pe labele de dinapoi și-i băgă în gură șapca veche, soioasă, pe care o denumise cu un humor atît de subțire „țilindru". Ținînd șapca între dinți și mișcîndu-și tacticos picioarele dinapoi, Arto se apropie de terasă. În mîinile doamnei bolnăvicioase apăru *o mică pungă de sidef*. Toți cei de față zîmbeau binevoitor.

— Ei? Nu-ți spuneam eu? șopti moșneagul triumfător, aplecîndu-se spre Serghei. Tu să mă întrebi întotdeauna! Eu, frățioare, pe toate le știu! O să ne dea cel puțin o rublă.

În clipa aceea, izbucni pe terasă un țipăt ascuțit atît de deznădăjduit, de pătrunzător, aproape neomenesc, încît Arto, *speriindu-se*, *scăpă din gură* șapca și, cu

coada între picioare, se repezi lîngă stăpînul său, privind cu frică înapoi.

— Îl vrea-a-au ! zbiera băiatul cel cîrlionţat, bătînd din picioare. Vreau căţelu-u-şul ! Trilly vrea căţelu-u-şul...

— O, doamne ! Vai, Nikolai Appollonovici !... Conaşule !... Linişteşte-te, Trilly, te implor ! se frămîntară din nou cei de pe terasă.

— Căţelușul ! Daţi-mi căţelușul ! Îl vreau ! Proştilor, dracilor, tîmpiţilor... ţipa copilul, ca ieşit din minţi.

— Nu te supăra, îngeraşul meu ! se tîngui doamna în capot albastru, aplecîndu-se asupra lui. Vrei să mîngîi căţelușul ? Bine, bine, dragostea mea, îndată. Ce crezi, doctore, poate să mîngîie Trilly căţelușul acesta ?

— În principiu, n-aş fi de părere, răspunse doctorul, desfăcînd braţele într-un gest de îndoială. Dar dacă i se face o dezinfectare bună, de exemplu cu acid boric sau cu o soluţie slabă de acid fenic, s-ar putea... în general...

— Căţelu-u-şul !

— Îndată, puişorul mamei, îndată. Bine, doctore, vom da ordin să-l spele cu acid boric şi atunci... Pentru dumnezeu, Trilly, nu te frămînta aşa ! Moşule, te rog adă căţelul încoace. Nu te teme, ţi se va plăti. Dar ascultă, te rog, nu cumva e bolnav ? Vreau să spun : nu este turbat ? Sau poate are paraziţi ?

— Nu vreau să-l mîngîi, nu vreau ! urlă Trilly, scoţînd băşici pe nas şi pe gură de atîta plîns. Îl vreau de tot ! Tîmpiţilor, dracilor ! De tot ! Vreau să mă joc numai eu cu el... îl vreau de tot !

— Ascultă, moşule, vino încoace, strigă doamna ca să acopere plînsul băiatului şi să se facă auzită. Of, Trilly, ai s-o omori pe mămica cu ţipetele tale ! De ce au fost lăsaţi să intre aceşti muzicanţi ? Da' apropiaţi-vă odată... Şi mai mult, cînd vă spun !... Aşa, aşa... Nu te supăra, Trilly, mămica o să-ţi dea tot ce vrei. Te implor ! Da' liniştiţi-l odată pe copil, *miss*... Doctore, te rog... Ei, cît vrei, moşule ?

Moşneagul se descoperi. Faţa sa luă o expresie respectuoasă.

— Cît vă lasă inima coniță, excelență... Sîntem oameni săraci, pentru noi orice pomană este binevenită... Știu că dumneavoastră nu veți nedreptăți un biet moșneag.

— Doamne, grei de cap mai sînteți! Trilly, are să te doară gîtișorul! Înțelege odată, moșule, că acest cățel este al dumitale, nu al meu. Ei, cît vrei? Zece? Cincisprezece? Douăzeci?

— A-a-a! Îl vreau-u! Dați-mi cățelul, cățelul! țipa iarăși băiatul, trăgîndu-i lacheului un picior drept în burtă.

— Adicătelea... iertați-mă, înălțimea-voastră, se încurcă Lodîjkin. Sînt un om bătrîn, prost... nu pricep dintr-o dată, apoi mai sînt și cam surd... Adică, dumneavoastră vorbeați... Pentru cățel?

— Of, doamne!... Nu cumva faci pe prostul cu mine? se supără doamna. Dădacă, dă-i mai repede lui Trilly un pahar cu apă... Îți vorbesc doar limpede: cu cît vrei să-ți vinzi cățelul? Mă înțelegi? Cățelul dumitale, cățelul...

— Cățelul! Cățe-e-lul! urlă și mai tare băiatul.

Lodîjkin se simți jignit și își puse șapca pe cap.

— Nu sînt negustor de cîini, coniță, răspunse el rece și cu demnitate. Cît despre cîinele ăsta, doamnă, pot să vă spun atît, că ne hrănește și ne îmbracă pe noi amîndoi, și arătă cu degetul cel mare peste umăr, înspre Serghei. Să-l vînd? Cum așa?... Asta nu se poate!

Între timp, Trilly țipa cu stridența unui fluier de locomotivă. I se aduse un pahar cu apă, pe care îl repezi cu furie în obrazul guvernantei.

— Dar ascultă odată, moșneag nebun! Nu există nimic care să nu se vîndă, insistă doamna, apăsîndu-și tîmplele cu amîndouă palmele. Șterge-ți mai repede fața, *miss*, și dă-mi antinevralgicul meu. Poate că face mai mult cățelul? O sută de ruble? Două sute? Trei sute? Da' răspunde odată, ce stai ca o mumie! Doctore, pentru numele lui dumnezeu, spune-i ceva!

— Strînge lucrurile, Serghei, mormăi Lodîjkin posomorît. Auzi, mumie!... Arto, vino-ncoace!...

— Ia stai un pic, stimabile, începu cu glas gros, poruncitor, domnul cu ochelari de aur. Ia nu mai face nazuri, atît îţi spun ! Zece ruble nu faceţi voi amîndoi, cîinele tău şi cu tine ! Gîndeşte-te, catîr bătrîn, cît ţi se oferă !

— Vă mulţumesc frumos, conaşule, dar... Lodîjkin îşi aburcă, icnind, caterinca în spate. Dar asta nu se poate. Cum adicătelea, să-mi vînd căţelul ? Căutaţi-vă un alt cîine... Rămîneţi sănătoşi... Ia-o înainte, Serghei !

— Dar acte ai ? zbieră deodată cu voce cumplită doctorul. Vă ştiu eu, canaliilor !

— Paznicule ! Semioane ! Dă-i afară ! strigă doamna cu faţa schimonosită de mînie.

Paznicul cel posomorît, cu cămaşa trandafirie, se apropie cu un aer ameninţător de artişti. Pe terasă se stîrni zarvă mare. Trilly urla cît îl ţinea gura, mamă-sa gemea, dădaca şi ajutoarea ei boceau, iar doctorul bombănea cu glas profund de bas, ca un bondar supărat. Dar moşul şi Serghei nu mai aşteptară să vadă cum se vor isprăvi toate acestea. Urmaţi de Arto, care era speriat de-a binelea, se îndreptară, aproape fugind, spre poartă. În urma lor venea paznicul, care îl împingea pe moşneag de caterincă, spunîndu-i ameninţător :

— Hoinăriţi cît e ziulica de mare, vagabonzilor ! Să-i mulţumeşti lui dumnezeu că nu ţi-am tras şi o chelfăneală, hodorogule ! Dar dacă mai calci vreodată pe-aici, să ştii că n-am să stau pe gînduri : te-apuc de chică şi drept la domnul uriadnic te duc. Netrebnicule !

...Moşneagul şi băiatul merseră multă vreme fără să scoată o vorbă, dar, deodată, parcă s-ar fi înţeles, se uitară unul la altul şi începură să rîdă. La început, izbucni în rîs Serghei, apoi, uitîndu-se la el, zîmbi şi Lodîjkin, dar cam tulburat.

— Ei, cum e, moş Lodîjkin. Pe toate le ştii, nu-i aşa ? îl necăji cu şiretenie Serghei.

— Da-a, frăţioare ! Am sfeclit-o, clătină din cap bătrînul flaşnetar. Smintit copil, ce să spun... Da' cum dumnezeu de l-au crescut aşa ? Lua-l-ar naiba ! Poftim de vezi : douăzeci şi cinci de inşi joacă în jurul lui. De l-ar da cineva pe mîna mea, i-aş arăta eu ! Vrea

cîinele, auzi dumneata! Într-o bună zi, poate că-i vine chef să aibă și luna de pe cer... Ei au să-i dea și luna? Aici, Arto, vino-ncoa, coteiul tatii. Frumoasă zi ni s-a brodit astăzi, grozavă!

— Cum e mai bine! continuă să-l necăjească Serghei. O doamnă ne-a dăruit o haină, alta ne-a dat o rublă. Pe toate le știe dinainte moș Lodîjkin.

— Ia mai taci din gură, țîncule! mîrîi la rîndul lui moșneagul, dar fără răutate. Ai uitat cum ai șters-o de frica paznicului? Nici nu credeam că te mai pot ajunge din urmă. Ce namilă de om și paznicul ăsta!

Ieșind din parc, cei trei tovarăși de drum coborîră spre mare pe o cărare abruptă, al cărei pietriș îți luneca sub picioare. Acolo, munții, dîndu-se puțin înapoi, făceau loc unei plaje înguste, acoperită cu pietre netede, lustruite de bătaia valurilor, peste care marea se revărsa cu un fosnet mîngîietor. La cîteva sute de metri de mal se iteau cînd și cînd niște delfini care făceau tumbe, arătîndu-și pentru cîteva clipe spinările lor grase, rotunde. Departe, la orizont, acolo unde mătasea albastră a mării era tivită cu o fîșie mai întunecată de catifea, se vedeau nemișcate pînzele zvelte ale bărcilor de pescari, care, în bătaia soarelui, păreau trandafirii.

— Aici ne scăldăm, moș Lodîjkin, spuse Serghei pe un ton hotărît. Își scoase din mers pantalonii, sărind cînd pe un picior, cînd pe altul. Hai să te ajut, să-ți iau caterinca din spate.

Băiatul se dezbrăcă repede, se plesni cu palmele peste trupul gol, bronzat de soare, și se aruncă în apă, stîrnind în juru-i clăbuci de spumă.

Moșneagul începu să se dezbrace fără grabă. Cu palma streașină și închizîndu-și ochii pe jumătate, privea cu un zîmbet părintesc spre Serghei.

„Crește flăcăuașul, crește, gîndea Lodîjkin. N-are-a face că-i slăbuț, că-i numeri coastele... da' o să fie flăcău zdravăn."

— Hei, Sereoja! Nu te duce prea departe, că te prinde porcul de mare.

— Și eu am să-l apuc de coadă! strigă din depărtare Serghei.

Moşneagul stătu mult la soare, cu mîinile la subsuori. Intră în apă cu multă grijă şi, înainte de a se afunda, îşi udă tacticos creştetul chel, roşu, şi coastele supte. Trupul lui era gălbejit şi ofilit, picioarele uimitor de subţiri, iar spinarea cu omoplaţii ieşiţi era încovoiată de purtatul caterincii.

— Uită-te-ncoa, moş Lodîjkin ! strigă Serghei şi făcu tumba în apă. Moşneagul, care intrase în mare pînă la brîu şi tocmai se afunda cu un icnet de fericire, îi strigă îngrijorat :

— Să nu faci vreo poznă, purcelule ! Bagă de seamă !

Arto lătra cît putea, alergînd de-a lungul malului. Îl neliniştea faptul că băiatul înotase atît de departe. „De ce face pe grozavul ? se frămînta căţelul. Pămînt e destul, de ce nu merge pe pămînt ? E mai sigur..."

Intrase şi el în apă pînă la burtă şi lipăise de două-trei ori, dar apa sărată nu-i plăcea, iar valurile uşoare care fîşîiau, lovindu-se de pietrişul malului, îl speriau. Sări înapoi pe mal şi începu din nou să latre la Serghei. „Ce rost au aceste glume prosteşti ? Mai bine-ar fi rămas aproape de mal, lîngă unchiaş ; of, cît zbucium mai ai şi cu copilul ăsta !"

— Hei, Sereoja, ieşi din apă, ajunge ! îl chemă moşneagul.

— Îndată, moş Lodîjkin, răspunse băiatul. Ia uită-te cum înot, ca un vapor. U-u-u-u !

În cele din urmă, ieşi la mal, dar, înainte de a se îmbrăca, îl luă în braţe pe Arto şi, intrînd din nou cu el în mare, îl aruncă departe, în apă. Cîinele începu să înoate imediat înapoi, scoţînd afară numai botul şi urechile şi fornăind supărat. Ieşind pe uscat, se scutură din tot trupul, împroşcînd cu o ploaie de stropi pe moşneag şi pe Serghei.

— Ia stai oleacă, Sereoja, nu cumva pe noi ne caută ? spuse deodată Lodîjkin, privind ţintă în sus, spre deal.

Pe cărare cobora repede, strigînd nedesluşit şi dînd din mîini, acelaşi paznic urîcios, în cămaşă trandafirie cu buline negre, care, cu un sfert de oră înainte, îi alungase din grădina vilei.

— Oare ce-o fi vrînd ? se întreba moşul nedumirit.

IV

Continuînd să strige, paznicul cobora în trap greoi la vale, cu mînecile fluturînd scurt în vînt şi cu piepţii cămăşii umflaţi ca o pînză de corabie.

— Ehe-e-ei !... Staţi niţel !

— Muia-te-ar dracu de nu te-i mai usca ! mormăi Lodîjkin supărat. Iar vor ceva cu Artoşka.

— Hai, moşule, să-i tragem o bătaie ! propuse Serghei îndrăzneţ.

— Ia lasă-mă-n pace !... Ce oameni ! Doamne, dumnezeule !...

Ascultaţi... începu de departe paznicul, gîfîind. Vindeţi căţelul sau nu ? Nu-i chip s-o scoatem la capăt cu conaşul cel mic. Zbiară ca un viţel : „Vreau căţelul, dă-mi căţelul"... M-a trimis coniţa ; mi-a spus să dau pe el cît îţi vrea.

— Mare prostie din partea cucoanei tale ! se supără deodată Lodîjkin, care aici, pe mal, se simţea mult mai sigur de sine decît în vila aceea străină. Şi-apoi, ce am eu cu coniţa ta ? Ţie ţi-o fi stăpînă, dar mie nu. Aşa că te rog să ne slăbeşti. Pleacă de-aici, pentru numele lui dumnezeu, şi lasă-ne în pace !

Dar paznicul nu se dădu bătut cu una cu două. Se aşeză pe o piatră lîngă bătrîn şi începu să vorbească, dînd din mîini :

— Înţelége odată, prostule...

— Prost e cel care zice, îi tăie liniştit vorba moşneagul.

— Da' stai puţin, bre omule, n-am spus-o ca să te supăr... Încăpăţînat mai eşti ! Gîndeşte-te doar... Ce mare scofală cu cîinele ăsta ? Găseşti oricînd altul. Îl înveţi să stea în două labe şi ai iar cîine. Ce zici ? Am sau nu dreptate ? Spune !

Moşneagul îşi strîngea cu atenţie cureaua pantalonilor. La întrebările stăruitoare ale paznicului răspunse cu prefăcută nepăsare :

— Trăncăneşte tu mai departe... după ce isprăveşti, am să-ţi răspund eu la toate.

— Gîndeşte-te, frate, iei dintr-o dată o grămadă de bani ! se înfierbîntă paznicul. Două sute sau chiar trei

sute de ruble, deodată. De bună seamă că... îmi vei da şi mie ceva pentru osteneală... Gîndeşte-te numai : trei bilete de o sută ! Cu banii ăştia poţi să deschizi o băcănie.

Grăind astfel, paznicul scoase dintr-un buzunar o bucată de cîrnat şi i-o aruncă lui Arto. Căţelul prinse cîrnatul din zbor, îl înfulecă dintr-o singură înghiţitură şi începu să dea linguşitor din coadă.

— Ai isprăvit ? îl întrebă Lodîjkin scurt.

— Nici n-am ce isprăvi. Dă-mi cîinele şi batem palma.

— Aşa-a-a, o lungi ironic moşul, care va să zică să vînd căţelul ?

— Păi sigur, să-l vinzi şi gata socoteala ! Ce mai stai pe gînduri ? Ce vrei, conaşul cel mic e cam într-o ureche... Cînd vrea ceva nu-i chip să nu-i dai. Vrea şi pace ! Şi unde mai pui că dacă-i aşa cînd lipseşte tată-său, apoi cînd îi acasă... să ferească dumnezeu... Întoarce toată casa pe dos. Boierul nostru e inginer ; poate-ai auzit tu de domnul Obolianinov ? Face căi ferate prin toată Rusia. E milionar ! Şi băiatul e singur la părinţi. De-aia e aşa poznaş. Vreau un ponei viu — na-ţi ponei ! Vreau o barcă — na-ţi barcă în toată legea. Orice cere totul i se dă...

— Dar luna ?

— Cum adică ?

— Iac-aşa. N-a cerut niciodată luna de pe cer ?

— Na-ţi-o bună !... Ai nimerit-o şi tu... luna... se fîstîci paznicul. Ei, cum rămîne, bre omule ? Ne-am înţeles sau nu ?

Moşul, care între timp îşi îmbrăcase haina cafenie, decolorată pe la cusături, se îndreptă mîndru, cît îi îngăduia spinarea sa veşnic încovoiată.

— Am să-ţi spun ceva, flăcăule ! începu el cu o notă de gravitate în glas. Dacă ai avea un frate sau, bunăoară, un prieten, cu care de mic copil... stai, măi omule, nu mai da degeaba cîrnat cîinelui... mai bine mănîncă-l tu... Nu-l cumperi cu asta. Şi, aşa cum spuneam, dacă ai avea un prieten credincios cum nu-i altul... l-ai avea de mic copil... Cam cu cît l-ai vinde tu ?

— Na-ţi-o bună, ce asemuială !...

— Asemuială, se-nțelege ! Așa să-i spui boierului tău, cel care face căi ferate, continuă moșneagul, ridicînd din ce în ce glasul. Așa să-i spui, că „nu se vinde tot ce se cumpără". Da ! Nu mai mîngîia cîinele degeaba... Arto, cîine blestemat, îți arăt eu ție ! Gătește-te de drum, Serghei !

— Ești un bătrîn neghiob ! spuse paznicul, scos din sărite.

— Oi fi eu prost, că așa m-a făcut mama... dar tu ești o lichea, o iudă, un suflet vîndut, îl ocărî Lodîjkin. Cînd o s-o vezi pe generăleasa ta, să-i spui că-i facem o plecăciune adîncă, cu toată dragostea. Strînge covorul. Serghei ! O-o-of, șalele mele, sărmanele ! Să mergem !

— Va să zică așa-a ! spuse paznicul cu înțeles, tărăgănînd vorba.

— Îți place, nu-ți place, asta-i ! răspunse arțăgos moșneagul.

Artiștii o luară de-a lungul țărmului, urcînd la deal pe cărarea pe care coborîseră. Întorcîndu-și din întîmplare capul, Serghei văzu că paznicul îi urmărește cu privirea. Părea posomorît și îngîndurat. Cu un aer preocupat își scărpina cu toate cinci degetele ceafa roșcată și părooasă, pe sub șapca trasă pe ochi.

V

Moș Lodîjkin ochise de mult între Mishor și Alupka un colțișor mai jos de drumul ce ducea de-a lungul coastei, unde se putea prînzi. Chiar acolo își duse tovarășii de drum. În apropierea unui pod aruncat peste un pîrîu de munte învolburat și tulbure, izvora din stîncă, la marginea unui aluniș des, un șipot de apă susurător și rece, umbrit de stejari bătrîni și gîrbovi. Apa săpase în pămînt un fel de pîlnie nu prea adîncă, prin care se scurgea mai departe, către pîrîu, strălucind prin iarbă ca o panglică subțire de argint.

— Păcatele ni-s grele, iar merindele puține, zise moșul, așezîndu-se la răcoare, sub un alun. Ei, Sereoja, dumnezeu să ne binecuvînteze !

Scoase dintr-un sac de pînză groasă pîinea, vreo zece pătlăgele roșii, o bucată de brînză și o sticlă cu ulei. Sarea o înnodase într-o cîrpă de o curățenie îndoielnică. Înainte de a începe să mănînce, moșneagul își făcu de cîteva ori semnul crucii, mormăind ceva. Rupse apoi bucata de pîine în trei părți, dar nu la fel de mari ; una, cea mai mare, o întinse lui Serghei (băiatul crește, trebuie să mănînce), alta, mai mică, o lăsă pentru cățel, iar a treia, și mai mică, o păstră pentru sine.

— În numele tatălui și al fiului. Toți își înalță ochii la tine... murmura el, împărțind cu grijă roșiile și turnînd ulei peste ele. Mănîncă, Sereoja !

Cei trei își începură prînzul lor sărăcăcios fără grabă, tacticos, în tăcere, așa cum mănîncă cei ce trudesc cu adevărat. Nu se auzea decît mestecatul fălcilor. Arto își mînca porția deoparte, lungit pe burtă, cu labele de dinainte așezate pe pîine. Moșul și Serghei muiau în sare pătlăgelele coapte, a căror zeamă roșie ca sîngele li se prelingea pe buze și pe mîini, și mușcau pe rînd din brînză și din pîine. După ce se săturară, umplură cu apă din izvor o cană de tablă și băură. Apa era limpede ca cristalul, minunată la gust și atît de rece, încît cana se aburi pe din afară... Căldura zilei și drumul lung îi moleșiseră pe drumeții sculați de cu noapte. Moșului i se închideau ochii ; Serghei se întindea, căscînd.

— Ce-ar fi, frățioare, să ne lungim un pic și să tragem un pui de somn ? întrebă moșul. Mai dă-mi să beau o gură de apă. Tii-ii, da' bună-i ! făcu moșneagul, lăsînd cana și suflînd greu, în timp ce de pe mustăți și de pe barbă i se scurgeau picături limpezi. Chiar dac-aș fi împărat, tot numai apă dintr-asta aș bea... de dimineață pînă seara !... Aici, Arto ! Ei, uite așa, domnul ne-a îndestulat, nimeni nu ne-a tulburat și chiar dacă am fost zăriți, cu nimic n-am fost obidiți... of-of-of, uite așa !

Bătrînul și băiatul se întinseră pe iarbă unul lîngă altul, împăturindu-și sub cap surtucurile lor vechi. Deasu-

pra, fremăta frunzișul întunecat al stejarilor scorburoși și rămuroși. Prin desimea lor se zărea cerul albastru, limpede. Pîrîul, care curgea sălbatec, sărind din piatră în piatră, susura alintător și monoton, ca și cum ar fi vrut să te vrăjească cu șoapta-i adormitoare. Moșul se răsuci un timp, oftînd și mormăind. Dar lui Serghei i se părea că glasul moșului răsună undeva în depărtare, ca prin vis, iar cuvintele se înșirau neînțelese, de basm.

— În primul rînd, am să-ți cumpăr un costum! Un tricou roz, cu aur... și pantofi tot roz de atlaz... Ehei, ce mai circuri sînt la Kiev, la Harkov sau la Odesa! Mii de felinare... și toate-s electrice. Și ce de lume! Cinci mii de oameni sau poate chiar mai mult... știu eu? O să-ți născocim neapărat un nume italienesc. Cît timp te cheamă Estifeev sau, bunăoară, Lodîjkin, nu faci mare scofală. Niște nume de rînd, care nu-ți spun nimic. O să trecem pe afiș Antonio... nici Enrico n-ar fi rău. Ori Alfonso...

Mai departe, băiatul nu mai auzi nimic. O toropeală plăcută, moleșitoare pusese pe deplin stăpînire pe el. Adormi și moșneagul, pierzîndu-și dintr-o dată firul gîndurilor, pe care le depăna cu deosebită plăcere mai ales după o masă bună, cînd începea să viseze la viitorul strălucit al lui Serghei, la marele artist care o să fie el. O dată, i se păru prin somn că-l aude mîrîind pe Arto și, o clipă, prin mintea lui înnegurată trecu imaginea neliniștitoare a paznicului cu cămașa trandafirie, dar, copleșit de somn, oboseală și căldură, nu putu să se scoale, ci se mulțumi să mormăie alene, cu ochii închiși:

— Unde-o ștergi, Arto?... Îți arăt eu ție, haimana!

Apoi, gîndurile i se încîlciră, toropindu-se în vedenii grele, nelămurite...

Într-un tîrziu, glasul lui Serghei îl trezi pe moșneag. Băiatul alerga în dreapta și în stînga, de cealaltă parte a pîrîului, fluierînd ascuțit și strigînd într-una cu neliniște și spaimă în glas:

— Arto, aici! Înapoi! Înapoi, Arto!

— Ce tot zbieri, Serghei? îl întrebă Lodîjkin supărat, frecîndu-și brațul amorțit.

— Am pierdut cîinele cu somnul nostru, asta-i ! răspunse, enervat, băieţaşul. A dispărut căţelul !

Fluieră tare şi strigă încă o dată prelung :

— Arto-o-o !

— Vorbeşti prostii ! O să se întoarcă, răspunse moşneagul. Totuşi, sări repede în picioare şi începu să cheme cîinele cu glas mînios de om bătrîn, răguşit de somn : Aici, Arto, ticălosule !

Alergă în grabă peste pod cu paşi mărunţi, împleticiţi, şi urcă şoseaua fără a înceta să strige cîinele. Înaintea lui se întindea pe o distanţă de o jumătate de kilometru fîşia netedă, strălucitor de albă, a drumului, dar pe ea nu se zărea nici o umbră, nici o fiinţă vie.

— Arto ! Ar-to-şen-ka ! se tîngui jalnic bătrînul. Deodată, se opri, se aplecă deasupra colbului din drum şi se lăsă pe vine. Va să zică asta-i ! spuse bătrînul cu glas înăbuşit. Serghei ! Sereoja, vino-ncoa !

— Ce vrei ? răspunse copilul răstit, apropiindu-se de Lodîjkin. Ai găsit ziua de ieri ?

— Sereoja... ce-i asta ? Dar asta, o vezi ? Pricepi ? întrebă bătrînul cu voce scăzută.

Se uita la băiat cu ochi jalnici, pierduţi, şi cu degetul întins arăta spre pămînt.

În colbul alb al drumului se vedea o bucată mare de cîrnat, mîncată la un capăt, şi, de jur împrejur, urme de labe de cîine.

— Ne-a furat cîinele, ticălosul ! şopti, speriat, moşul, fără să se ridice. Nu poate fi altcineva, hotărît lucru... Îţi aduci aminte cum adineauri, pe malul mării, îl tot hrănea cu cîrnat ?

— Hotărît lucru, repeta Serghei, întunecat şi mînios.

Ochii larg deschişi ai moşneagului se umplură deodată cu lacrimi mari şi începură să clipească des. Şi-i acoperi cu mîna.

— Ce ne facem acum, Sereojenka ? Ai ? Ce ne facem ? întrebă bătrînul, legănîndu-se înainte şi înapoi şi scîncind deznădăjduit.

— Ce ne facem, ce ne facem ! îl îngînă mînios Serghei. Scoală-te, moş Lodîjkin, hai să mergem !...

— Să mergem, repetă moşneagul trist şi supus, ridicîndu-se în picioare. Să mergem, Sereojenka !

Scos din răbdări, Serghei începu să țipe la bătrîn ca la un copil :

— Destul, moșule, nu mai face pe prostul ! Unde s-a mai văzut să se fure cîini străini ? Ce te holbezi așa la mine ? N-am dreptate ? Ne ducem drept la ei și le spunem : „Dați-ne cîinele înapoi !" Iar dacă nu ni-l dau, mergem cu ei la judecător și asta-i tot !

— La judecător... da, firește... așa-i, la judecător... repetă Lodîjkin cu un surîs amar și prostesc. Ochii începură să-i fugă în toate părțile. Părea încurcat, speriat. La judecător... da... Numai că... Sereoja... nu se poate asta... Nu putem merge la judecător.

— Adică de ce să nu se poată ? Legea e aceeași pentru toți. De ce să-i lăsăm să-și bată joc de noi ? îl întrerupse nerăbdător băiatul.

— Uite ce-i, Sereoja, nu te... nu te supăra pe mine. N-o să ne mai dea cîinele înapoi... Și moșul coborî misterios glasul. Mă tem că din pricina actelor. Ai auzit ce spunea adineauri domnul cel gras ? Cum striga la mine ? „Ai acte ?" Uite care-i povestea. Fața moșneagului luă o expresie speriată și el șopti, cu glasul sugrumat : Eu, Sereoja, am acte false.

— Cum adică, false ?

— Uite așa, bine ! Mi-am pierdut actele la Taganrog sau poate că mi le-au furat... nu știu... Timp de doi ani după aceea m-am tot învîrtit : mă ascundeam, dădeam bacșișuri, făceam cereri. În cele din urmă am văzut că n-am încotro : trăiam ca un iepure, mă temeam de oricine, nu mai aveam o clipă de liniște. Și tocmai atunci am întîlnit la Odesa, într-un azil de noapte, un grec. „Astea-s fleacuri, mi-a spus el. Pune, moșule, douăzeci și cinci de ruble pe masă și am să-ți fac rost de niște acte pe cinste !" M-am gîndit bine, am chibzuit în fel și chip, apoi mi-am zis : „Fie ce-o fi !" I-am spus grecului : „Dă-le încoa", și de-atunci, dragul meu, trăiesc cu acte false.

— Of, of, moșule, moșule ! oftă Serghei din adîncul inimii și cu lacrimi în glas. Tare-mi pare rău de cîine. Bun cățel era !...

— Sereojenka, dragul meu ! și moșul întinse spre el mîinile tremurînde. Dacă aș avea acte adevărate, crezi

că m-aș uita că-s boieri mari ? De gît i-aș apuca ! „Cum adică ? Dați-mi voie ! Ce drept aveți dumneavoastră să furați cîini străini ? Este vreo lege care să dea voie să faceți una ca asta ?" Dar așa, n-avem ce face, Sereoja. Dacă mă duc la poliție, primul lucru va fi : „Arată actele ! Tu ești tîrgoveț Martîn Lodîjkin, din Samara ?" Eu, înălțimea-voastră", iar eu, frate, nu sînt nici Lodîjkin, nici tîrgoveț, ci țăranul Ivan Dudkin. Și cine-i acest Lodîjkin numai dumnezeu știe. Poate că-i un hoț sau un ocnaș fugit, ce știu eu ? Sau, poate, chiar un ucigaș ! Nu, Sereoja, nu putem face nimic... Nimic, Sereoja...

Glasul moșneagului se frînse și se înecă. Lacrimile începură din nou să-i șiroiască pe cutele adînci ale obrajilor tăbăciți de soare. Serghei, care-l asculta tăcut, cu sprîncenele încruntate, galben de emoție, îl apucă deodată de subsuori și începu să-l ridice.

— Hai să mergem, moșule, spuse el poruncitor și alintător totodată. Dă-le dracului de acte ! Să mergem ! Doar n-o să rămînem noaptea în drumul mare.

— Dragul moșului ! Băiețașul moșului ! îngînă bătrînul, tremurînd din tot trupul. Tare deștept era cățelul... Artoșenka al nostru... N-o să mai avem altul ca el...

— Bine, bine... Scoală ! porunci Serghei. Lasă-mă să te curăț măcar de praf. Ți-ai pierdut de tot curajul, moșule !

În ziua aceea, cei doi prieteni n-au mai lucrat. Cu toată vîrsta sa fragedă, Serghei pricepea bine însemnătatea tragică a acestui cuvînt îngrozitor „acte". De aceea, nu mai stărui asupra căutării lui Arto, nici asupra judecătorului și nici a altor măsuri energice. Dar, pe cînd mergea alături de moșneag înspre locul unde trebuia să înnopteze, pe chipul lui se ivi o expresie nouă, dîrză și hotărîtă, ca și cum și-ar fi pus în gînd ceva foarte serios și însemnat. Fără să se fi sfătuit, dar, desigur, din aceeași pornire tainică, ei făcură anume un ocol mare, pentru a trece încă o dată pe lîngă vila „Prietenia". În fața porții zăboviră un timp, în speranța că-l vor zări pe Arto sau măcar îi vor auzi lătratul.

Poarta de fier forjat a vilei era însă zăvorîtă și în grădina umbrită, sub chiparoșii zvelți și triști, domnea o liniște impunătoare, neclintită, solemnă.

— Bo-ieri ! rosti moșul cu voce șuierătoare, punînd în acest cuvînt toată amărăciunea care-i otrăvea sufletul.

— Ajunge, hai să mergem ! porunci aspru băiatul, trăgîndu-și de mînecă tovarășul de drum.

— Sereojenka, poate Artoșka o să fugă de la ei... începu din nou să se tînguie moșneagul. Ce crezi tu, dragule ?

Dar băiatul nu răspunse. Mergea înaintea moșneagului cu pași mari, hotărîți. Ochii lui priveau țintă în pămînt, iar sprîncenele-i subțiri se uniseră la rădăcina nasului.

VI

Ajunseră la Alupka fără să fi schimbat o vorbă. În tot timpul drumului, moșneagul ofta și gemea, iar Serghei își păstra o expresie mînioasă, hotărîtă. Traseră la un han turcesc, murdar, cu numele pompos de „Ildîz", ceea ce pe turcește înseamnă „Stea". Împreună cu ei își petreceau acolo noaptea niște greci cioplitori în piatră, mai mulți turci săpători de pămînt, cîțiva muncitori ruși care-și cîștigau pîinea lucrînd cu ziua și niște vagabonzi suspecți, care puteau fi văzuți cu duiumul hoinărind prin sudul Rusiei. De cum se închise cafeneaua la ora hotărîtă, toți se întinseră pe băncile așezate de-a lungul pereților sau de-a dreptul pe dușumea, cei pățiți vîrîndu-și sub cap, dintr-o prudență bine justificată, de altfel, tot ce aveau mai de preț ca lucruri sau îmbrăcăminte.

Trecuse mult de miezul nopții cînd Serghei, lungit pe podea lîngă moșneag, se sculă tiptil și începu să se îmbrace fără zgomot. Prin ferestrele largi se revărsa în odaie lumina palidă a lunii, care se întindea pieziș pe podea ca o pînză tremurătoare și, lunecînd asupra celor adormiți claie peste grămadă, dădea chipurilor lor un aer de suferință, o expresie împietrită.

— Unde te duce noaptea, baițel ? îl întrebă somnoros pe Serghei stăpînul cafenelei, tînărul turc Ibrahim, stînd jos, lîngă ușă, rezemat de perete.

— Dă-mi drumul ! Am nevoie ! răspunse Serghei aspru, pe un ton hotărît. Ci mişcă odată, turcule !

Căscînd, scărpinîndu-se şi plescăind dojenitor din limbă, Ibrahim deschise uşa. Uliţele înguste ale bazarului tătăresc erau cufundate într-o umbră deasă albastră, care acoperea cu arabescuri tot caldarîmul, atingînd poalele caselor de pe partea cealaltă, ale căror ziduri groase păreau şi mai albe în lumina lunii. Departe, la marginea tîrguşorului, lătrau nişte cîini. De undeva, de pe şoseaua de sus, se auzea tropotul sonor şi mărunt al unui buiestraş.

După ce trecu de moscheea turcească, albă, cu cupola verde, de forma unei cepe, înconjurată de un pîlc tăcut de chiparoşi întunecaţi, băiatul coborî printr-o ulicioară îngustă şi strîmbă, pînă la drumul cel mare. Ca să-i fie uşor, Serghei nu-şi pusese hainele, ci plecase numai în tricou. Luna lumina din spate şi umbra băiatului alerga înaintea lui ca o ciudată siluetă, turtită şi neagră. De o parte şi de alta a şoselei se tupilau tufe întunecate, zburlite. La intervale regulate, o pasăre striga monoton, cu glas subţire şi dezmierdător : „Spliu !... Spliu !" [1]... Ai fi zis că străjuieşte resemnată în liniştea adîncă a nopţii o taină tristă, luptîndu-se neputincioasă cu somnul şi oboseala şi jelindu-se încet, fără nădejde : „Spliu, spliu !"... Iar deasupra tufişurilor şi măgurilor împădurite, din depărtare, se înălţa, proptindu-se cu cele două vîrfuri în cer, muntele Ai-Petri, atît de zvelt şi limpede conturat, atît de cutezător avîntat în văzduh, încît părea să fie tăiat dintr-o bucată uriaşă de carton argintat.

Lui Serghei îi era teamă în mijlocul acestei măreţe tăceri, în care paşii lui răsunau prea zgomotos, dar simţea cum i se revarsă în inimă o îndrăzneală ameţitoare, ce-l ispitea. La o cotitură de drum apăru deodată marea, uriaşă, liniştită, undu'ind încet şi solemn. De la orizont se întindea spre mal o cărăruie de argint îngustă şi tremurătoare, ce se pierdea în mijlocul mării, aprinzînd doar ici şi colo fluturi sclipitori, în vreme ce la ţărm se revărsa deodată larg, ca un fluviu de argint viu, scînteietor.

[1] Dorm ! (n. t.).

Serghei se strecură fără zgomot pe portița care ducea în parc. Acolo, sub copacii deși, era întuneric beznă. De departe se auzea șopotul neobosit al pîrîului și se simțea suflarea lui umedă, rece. Bîrnele de lemn ale podului răsunau limpede sub pașii lui. Apa era neagră și înfricoșătoare. În sfîrșit, apăru și poarta înaltă, cu horbota ei de fier îmbrăcată în vrejurile agățătoare ale glicinelor albastre. Lumina lunii, străbătînd prin desișul copacilor, aluneca peste ea cu pete ușor fosforescente. Dincolo de poartă domneau o beznă adîncă și o liniște care te înfiora.

Timp de cîteva clipe, Serghei simți parcă în suflet un fel de nehotărîre, aproape frică. Dar, învingînd aceste simțăminte chinuitoare, băiatul șopti îndărătnic :

— Și totuși, am să mă duc. Fie ce-o fi !

Nu-i fu greu să se cațăre sus. Frumoasele spirale de fier care alcătuiau desenul porții slujeau drept puncte de reazim mîinilor și picioarelor lui mici, vînjoase. Deasupra porții, la mare înălțime, se sprijinea pe doi stîlpi un arc de piatră, boltit. Pe dibuite, Serghei se cățără pe el, apoi, culcat pe burtă, lăsă picioarele să-i atîrne în gol în partea cealaltă și începu să alunece încet în jos cu tot trupul, fără să înceteze să caute cu picioarele un sprijin. În felul acesta, trecuse peste arc, rămînînd agățat pe marginea lui numai cu degetele mîinilor întinse ; dar picioarele nu-i întîlneau încă nici un reazim. Băiatul nu-și dăduse seama că arcul de deasupra porții ieșea cu mult mai în afară înspre interiorul grădinii decît înspre drum. Pe măsură ce brațele îi amorțeau, iar trupul obosit atîrna din ce în ce mai greu în gol, spaima îl cuprindea tot mai mult. În cele din urmă, puterile îl părăsiră : degetele sale, agățate de marginea tăioasă a arcului, se desprinseră și Serghei se prăbuși în gol.

Auzi scrîșnind sub el pietrișul aleii și simți o durere ascuțită în genunchi. Rămase cîteva clipe în patru labe, buimăcit de cădere. I se părea că toți locuitorii casei s-au trezit, că dintr-o clipă în alta va apărea alergînd paznicul cu cămașa trandafirie... că vor începe țipetele, învălmășeala... Dar, ca și înainte, grădina rămase mai departe liniștită, impunătoare. Numai un sunet adînc,

monoton și vîjîitor se răspîndea prin toată grădina: „V-ju-u-u... v-ju-u-u... v-ju-u-u..."

„Îmi vîjîie urechile!" își dădu seama Serghei. Se ridică în picioare. Totul era înfricoșător, tainic și frumos, ca în basme, în grădina plină parcă de vise îmbătătoare. Pe ronduri, florile se legănau încet, abia deslușindu-se, aplecîndu-se înfiorate una spre alta, șoptind între ele și urmărindu-l parcă din ochi. Chiparoșii întunecoși, zvelți și înmiresmați își înclinau încet spre el, gînditori, vîrfurile lor subțiri, dojenindu-l parcă. Iar dincolo de pîrîu, în desișul tufelor, aceeași pasăre mică, obosită, se lupta cu somnul, repetînd cu tristețe: „Spliu!... Spliu!... Spliu!"...

Noaptea, printre umbrele încîlcite pe alei, Serghei nu mai recunoștea locurile. Rătăci multă vreme pe prundișul scîrțîitor, pînă ajunse la vilă.

Niciodată în viață băiatul nu avusese o senzație atît de chinuitoare de deznădejde, părăsire și singurătate, ca acum. Casa imensă i se părea plină de dușmani ascunși, necruțători, care pîndeau în taină, cu un rînjet răutăcios, prin ferestrele întunecate, orice mișcare a băiatului acestuia mic și slab. Nerăbdători, dușmanii așteptau tăcuți parcă un semnal, o poruncă îngrozitoare, plină de mînie, a cuiva.

— În casă nu-i... în casă nu poate fi! șopti băiatul ca într-un vis. În casă ar începe să urle și i-ar supăra...

Făcu înconjurul vilei. În spatele ei, într-o curte largă se găseau cîteva clădiri mai mici și mai simple, destinate, pesemne, servitorilor. Aici, ca și în casa cea mare, nu se vedea lumină la nici o fereastră; doar luna își oglindea lucirea inegală, fără viață, în geamurile întunecate. „N-am să mai pot ieși niciodată de aici!"... gîndi cu jale Serghei. Cîteva clipe, îl revăzu în gînd pe moșneag, caterinca cea veche, nopțile petrecute prin hanuri, prînzurile lîngă izvoare răcoritoare... „N-o să mai văd nimic din toate astea!" repetă trist în gînd Serghei. Dar cu cît gîndurile lui deveneau mai chinuitoare cu atît frica din sufletul lui lăsa loc unei deznădejdi adînci, liniștite, și totuși încărcate de ură.

Un scheunat subțire, ca un geamăt, îi lovi deodată auzul. Băiatul se opri cu respirația tăiată, ridicîndu-se

pe vîrful picioarelor, cu mușchii încordați. Scheunatul se repetă. Părea să vină din pivnița de piatră lîngă care se afla Serghei și care comunica în afară printr-un rînd de mici răsuflători pătrate, fără geamuri. Călcînd peste un strat de flori, băiatul se apropie de zid, se plecă peste una din răsuflători și fluieră. Un zgomot slab se auzi undeva jos, dar încetă numaidecît.

— Arto ! Artoșka ! chemă Serghei cu o șoaptă tremurătoare.

Un lătrat puternic umplu deodată întreaga grădină, răsunînd dintr-o margine într-alta. În lătratul acesta se deslușeau, pe lîngă bucurie, și jalea, și mînia, și durerea fizică. Se auzea cum cățelușul se smucea din toate puterile în pivnița întunecoasă, încercînd să se elibereze de ceva.

— Arto ! Cățelușule !... Artoșenka !... îi răspundea băiatul cu voce plîngătoare.

— Zît, afurisitule ! răsună un glas gros, de brută. U-u-f, otrava dracului !

O lovitură scurtă se auzi în pivniță. Cățelul scoase un urlet prelung, întretăiat.

— Nu-l bate ! Să nu îndrăznești să bați cîinele, blestematule ! strigă Serghei, scos din fire, zgîriind cu unghiile zidul de piatră.

Tot ce s-a întîmplat după aceea a rămas mai tîrziu în mintea lui Serghei ca o amintire nelămurită, trăită parcă într-o groaznică aiureală de febră.

Ușa pivniței se deschise larg, cu zgomot, și din ea ieși în fugă paznicul. Numai în cămașă și izmene, desculț, bărbos, galben în bătia lunii care îl lumina drept în față, îi păru lui Serghei un uriaș dezlănțuit, un monstru din basme.

— Cine umblă pe-aici ? Stai că trag ! bubui ca un tun glasul lui prin grădină. Hoții ! Săriți !

În aceeași clipă însă, țîșni, lătrînd, din întunericul ușii deschise, Arto, ca un ghem alb, săltăreț. La gît i se bălăbănea un capăt de frînghie.

Dar băiatului nu-i mai ardea de cîine. Înfățișarea cumplită a paznicului îl umpluse de o groază nebună ; îi amorțiseră picioarele, îi paralizase tot trupul mic și slab. Din fericire, această încremenire nu ține mult. Aproape

fără să-şi dea seama, Serghei lăsă să-i scape un ţipăt ascuţit, prelung, deznădăjduit, şi o luă la fugă la întîmplare, fără să vadă drumul, înnebunit de groază.

Parcă zbura, abia atingînd pămîntul cu picioarele, care i se făcuseră deodată tari, ca două arcuri de oţel. Alături de el sărea Arto, lătrînd într-una, fericit. Iar în urma lor alerga, duduind greoi pe prundiş, paznicul, care le striga tot felul de sudălmi.

Din fuga mare, Serghei se pomeni la poartă ; dar de îndată îşi dădu seama, fără să se gîndească anume, că pe aici nu putea ieşi. Între zidul aib de piatră şi chiparoşii înşiraţi de-a lungul lui se căsca o trecere îngustă, întunecoasă. Fără să mai stea pe gînduri, ascultînd numai de îndemnul spaimei, Serghei se repezi într-acolo, se strecură, aplecîndu-se, prin trecerea îngustă şi începu să fugă de-a lungul zidului. Acele ascuţite ale chiparoşilor, care miroseau puternic a răşină, îl izbeau în faţă. Se împiedeca de rădăcini, cădea, rănindu-şi pînă la sînge mîinile, dar se ridica de îndată, fără să simtă durerea, şi alerga din nou înainte, aproape frînt în două, fără să-şi mai audă nici propriul său strigăt. Arto alerga pe urmele lui.

Aşa fugea copilul prin coridorul cel îngust, mărginit de zidul înalt de piatră şi de rîndul des al chiparoşilor, fugea ca o sălbăticiune înnebunită de spaimă, căzută într-o cursă fără ieşire. Gura i se uscase şi fiecare răsuflare îl împungea în coşul pieptului cu mii de ace. Tropotul paznicului se auzea cînd în dreapta, cînd în stînga, şi băiatul, care-şi pierduse capul, se repezea cînd înainte, cînd înapoi, trecînd de cîteva ori prin dreptul porţii şi apoi afundîndu-se din nou în gangul îngust, întunecos.

În cele din urmă, puterile îl părăsiră. Spaimei sălbatece care-l stăpînea începu să-i ia locul, încetul cu încetul, o tristeţe copleşitoare, o nepăsare rece şi adîncă faţă de orice primejdie. Se aşeză la rădăcina unui copac, se lipi de trunchi cu tot trupul lui istovit de oboseală şi închise ochii. Prundişul scîrţîia din ce în ce mai aproape sub paşii greoi ai duşmanului. Arto scîncea încet, vîrîndu-şi botul în genunchii lui Serghei.

La doi pași de băiat foșniră crengile desfăcute de mîini vrăjmașe. Serghei ridică inconștient ochii și, deodată, cuprins de o bucurie neînchipuită, sări dintr-o singură mișcare în picioare. Abia acum observase că în dreptul locului unde șezuse zidul era foarte jos, cel mult de un metru și jumătate. E drept că partea de deasupra era ticsită cu cioburi de sticlă pe jumătate băgate în tencuială, dar Serghei nu stătu mult pe gînduri. Într-o clipită îl apucă pe Arto de mijloc și-i puse labele de dinainte pe zid. Istețul cățeluș îl înțelese îndată. Se cățără repede pe zid, dădu din coadă și începu să latre victorios.

În urma lui se pomeni pe zid și Serghei, tocmai în clipa în care, dintre crengile desfăcute ale chiparoșilor, apăru o arătare mătăhăloasă. Două trupuri mlădioase, sprintene — cățelul și băiatul — săriră repede și ușor jos în drum. În urma lor începură să curgă, ca un șuvoi murdar, sudălmi grele, murdare.

O fi fost paznicul mai puțin sprinten decît cei doi prieteni, o fi obosit de atîta alergătură prin grădină sau pur și simplu o fi pierdut nădejdea să-i ajungă pe fugari, dar el nu-i mai urmări. Cu toate acestea, cei doi mai fugiră mult, fără să se oprească, amîndoi vînjoși, sprinteni, parcă înaripați de bucurie că scăpaseră. Cățelul recăpătă curînd obișnuita lui veselie. Serghei mai privea cu teamă în urmă, dar Arto sărea în fugă după el, bălăbănindu-și fericit urechile și capătul frînghiei și încercînd să-l lingă pe buze.

Băiatul își veni în fire abia la izvor, același izvor unde prînziseră în ajun împreună cu moșneagul. Lipindu-și gura de pîlnia rece a izvorului amîndoi o dată — cățelul și copilul — sorbiră îndelung și cu sete apa proaspătă și bună. Se împingeau unul pe altul, ridicau în sus, pentru o clipă, capul ca să respire, pe cînd de pe buzele lor picura apa, și iar se aplecau însetați, neîndurîndu-se să o părăsească. Și cînd, în cele din urmă, plecară de la izvor, urmîndu-și drumul, apa le gîlgîia în burțile prea pline. Primejdia trecuse, toate grozăviile acestei nopți dispărură fără urmă și amîndoi se simțeau veseli și ușori, mergînd pe drumul alb, viu luminat de lună, printre tufișurile întunecoase, de la care

adiau răcoarea jilavă a dimineții și mirosul dulceag al frunzișului răcorit...

La hanul „Ildîz", Ibrahim îl primi pe băiat, dojenindu-l pe șoptite :

— Te tot hoinarești, baițel ? Te tot hoinarești ? Vai — vai — vai, nu frumos...

Serghei nu voia să-l trezească pe moșneag, dar Arto o făcu în locul lui... Într-o clipă, îl și descoperi în grămada de trupuri tolănite pe podea și, înainte ca acesta să poată pricepe ce se întîmplă, începu să-i lingă, cu un scîncet plin de bucurie, obrajii, ochii, nasul și gura.

Moșul se trezi, văzu frînghia de la gîtul cățelului, îl văzu pe băiat trîntit lîngă el, plin de praful drumului, și înțelese totul. Încercă să ceară lămuriri lui Serghei, dar nu putu să obțină nimic. Băiatul adormise pe loc, cu gura deschisă și brațele larg desfăcute.

1903

VIAŢĂ PAŞNICĂ

Cu ochelarii mari de modă veche, cu ramă de argint, căzuţi pe nas şi cu capul plecat într-o parte, Ivan Vianorîci Nasedkin îşi ţuguia buzele, mişcîndu-şi plin de ifos sprîncenele bătrîne, stufoase şi încruntate, şi scria inspectorului şcolar regional. Avea un scris rotund, egal, frumos şi obişnuit, ca al tuturor furierilor din instituţiile militare. Literele se prindeau unele de altele, alcătuind cuvintele, ca verigile unor lănţişoare de felurite lungimi.

„Ca unul care s-a străduit cîndva pentru creşterea şi educaţia tineretului rus — operă atît de măreaţă şi de însemnată pentru tron şi patrie — ca unul care a slujit treizeci şi cinci de ani fără prihană pe tărîmul acesta, pot spune sfînt, deşi nu-mi dau numele adevărat şi iscălesc doar modest «un om cu judecata sănătoasă», socot totuşi drept o datorie morală să aduc la cunoştinţa excelenţei-voastre anumite lucruri despre un inspector din numeroasele instituţii de învăţămînt de sub înţeleapta şi adînc încercata dumneavoastră conducere. Mă refer la asesorul de colegiu Opimahov, directorul gimnaziului de stat din oraşul Vîrvinsk. Cu tot respectul, îndrăznesc să pun o întrebare : Se potriveşte oare cu înalta chemare de pedagog şi cu încrederea dată de şefi şi de societate purtarea acestui om care, fără ruşine şi în văzul oraşului întreg, are legături amoroase, condamnate de legile în vigoare, cu o persoană de sex feminin, trecută în acte drept domnişoară ? Nimeni din oraş n-o cunoaşte, nimeni n-a văzut-o vreodată la biserică şi, parcă bătîndu-şi joc de simţămintele creştineşti

ale cetățenilor, umblă cu țigara în gură pe stradă și poartă părul tuns scurt, ca diaconii. În al doilea rînd :..."

După ce puse cu grijă două puncte, Ivan Vianorîci își lăsă binișor tocul pe marginea călimării de cristal și se rezemă de speteaza scaunului. Ochii îi luceau blînd pe deasupra ochelarilor, plimbîndu-se de la ferestrele cu perdele subțiri la icoana din colț, luminată pașnic de o candelă roșiatică, apoi lunecau pe mobila îmbrăcată cu rips verde, cumpărată de ocazie, nu tocmai nouă, dar încă în bună stare, și se lăsau pe podeaua ceruită și strălucitoare și pe covorul moale, făcut chiar de Ivan Vianorîci din bucățele de toate culorile, cusute la un loc. În mijlocul vreunei convorbiri de afaceri, sau trezindu-se din gînduri adînci, ori cînd se oprea din ticluirea unei scrisori, i se întîmpla adesea să se simtă cuprins pe neașteptate de o bucurie liniștită, veșnic nouă. Se gîndea, de parcă uita un timp de toate, la bătrînețea lui cinstită, nepătată, luminoasă și respectată de toți, la căsuța lui cu o aripă pentru chiriași, clădită din economiile adunate cu îndîrjire vreme de treizeci și cinci de ani, la pensia bună pe care o primea, la cele cinci mii de ruble date în mîini sigure, cu ipotecă de rangul al doilea și la alte cinci mii, depuse deocamdată la bancă. În sfîrșit, se mai gîndea și la tihna și la toate micile plăceri pe care le-ar fi putut avea, dar numai din prevedere nu și le îngăduia niciodată. Acum, regăsindu-și gîndurile acestea fericite, bătrînul zîmbea visător și blajin, cu buzele-i zbîrcite și cam supte.

În biroul său mic, mirosea a mușcată, a mintă și un pic a naftalină. La fereastra din dreapta, atîrna o colivie cu un canar. Cînd Ivan Vianorîci se uită la el cu ochi încețoșați, fără să-l vadă însă, canarul începu să se zbată, sărind de pe un bețișor pe altul și țopăind zgomotos cu picioruşele. Nasedkin fluieră duios și lung. Pasărea își suci căpușorul drăgălaș și moțat, apoi, plecîndu-l într-o parte, piui întrebător :

— Pi-u ?

— Ei, strengarule ! zise cu glas șăgalnic Ivan Vianorîci ; pe urmă oftă și se apucă iar de scris.

„În al doilea rînd, urmă el, silabisind încetișor cuvintele, același Opimahov își îngăduie să nesocotească atît

unele dispoziţii din circularele Ministerului instrucţiunii publice, cît şi alte instrucţiuni guvernamentale, îndemnînd tinerii profesori în subordine şi dîndu-le el cel dintîi pilda, să îmbogăţească, chipurile, programul (*sic !*), dar, de fapt, să trezească în minţile încrezătoare ale tineretului idei greşite şi dăunătoare, care duc la destrămarea bunelor moravuri, la aţîţarea patimilor politice, la prăbuşirea autorităţii de stat şi, la drept vorbind, la cel mai putred şi mai grosolan socialism. Astfel, susnumitul Miron Stepanovici Opimahov găseşte de cuviinţă să ţină elevilor *conferinţe* (Nasedkin sublinie apăsat şi de două ori cuvîntul acesta, strîmbîndu-şi gura în batjocură), susţinînd că omul s-ar trage dintr-o moluscă *microscopică*, iar *profesorul de geografie Sidorciuk* le comunică, nu se ştie de ce, cunoştinţe pocite de nepriceperea lui pe tărîmul statisticii şi al economiei politice. Nu-i de mirare dacă, pe urmă, elevii gimnaziului de stat din Vîrvinsk, educaţi de asemenea faimoşi pedagogi, se deosebesc prin nesupunere şi purtări rele. Aşa, de pildă, zilele trecute s-au spart cu pietre două geamuri de la sera părintelui Mihail Trabukin, protoiereul catedralei, faţă bisericească respectată de toată lumea şi care duce o viaţă mai mult decît sfîntă. Cînd elevii aceştia întîlnesc pe stradă oameni mai în vîrstă, care se bucură de mare stimă în oraş şi, pe deasupra, au mai avut şi cinstea să facă parte treizeci şi cinci de ani din conducerea învăţămîntului, ei nu-şi scot şepcile, ba, dimpotrivă, se uită drept în ochii lor, rîzînd cu obrăznicie... şi încă multe, multe altele, pe care sînt gata să le raportez cu de-amănuntul excelenţei-voastre (*N.B.:* ca şi despre moravurile ce se întîlnesc şi-n alte instituţii de învăţămînt), dacă veţi binevoi să răspundeţi la această scrisoare, prin oficiul poştal, la post-restant, pentru persoana care va prezenta o bancnotă de trei ruble, cu numărul 070911.

Am onoarea să fiu al excelenţei-voastre preasupus servitor,

Un om cu judecata sănătoasă."

Nasedkin puse cel din urmă punct şi rosti cu glas tare :

— Aşa-a, domnule Opimahov !

Se ridică, vrînd să se întindă în voie să-şi mai dezmorţească trupul, dar îşi aminti că-i păcat s-o faci în timpul postului şi se stăpîni. Frecîndu-şi grăbit mîinile, ca şi cum şi le-ar fi spălat, se aşează iar la masă şi deschise un carnet vechi de notiţe, înnegrit pe la colţuri de atîta întrebuinţare. După liste de rufe date la spălat, după adrese şi zile onomastice, după coloanele veniturilor şi cheltuielilor, urmau mici însemnări, scrise în fugă, prescurtat, dar cu aceeaşi caligrafie fără cusur de copist.

„Kuziaev a scăpat vorba că la casieria Băncii de stat s-ar fi săvîrşit un furt. A cerceta şi comunica celor în drept. *N.B.* Kuz. e, pare-se, corespondent la un ziar ! ! De aflat."

„Zlatodeev (p. Nikodim), preotul satului B. Melniki, s-a îmbătat de crăciun. A jucat şi a pierdut crucea. De adus la cunoşt. Preasf.sale. *Îndeplinit. Chemat pentru lămuriri. 21 febr."*

„A nu uita Serg.Platonîci. Cu dădaca."

„Profesorul Opimahov. Concubinaj. Conferinţe şi altele. Sidorciuk. Lipsă de respect. Insp.jud.al Înv."

Ajungînd la însemnarea aceasta, Ivan Vianorîci muie peniţa în cerneală şi scrise într-un colţ : „Comunicat".

În carnetul ăsta erau trecute toate scandalurile, toate legăturile amoroase, toate bîrfelile şi zvonurile adormitului orăşel de provincie ; aici se pomeneau stăpînii, ca şi slugile, funcţionarii, negustorii, ofiţerii şi preoţii, neregulile în serviciu, cine şi cui face curte (arătînd cam şi orele de întîlnire), vorbele nesocotite rostite la club, beţiile, jocurile de cărţi şi, în sfîrşit, chiar şi preţul rochiilor unor doamne, ai căror soţi sau amanţi trăiau mai presus de veniturile lor.

Ivan Vianorîci recitea repede notele acestea, aruncîndu-şi în treacăt o privire asupra lor, şi le înţelegea binecunoscutul cuprins dintr-un singur cuvînt sau chiar numai după vreun semn tainic dintr-un colţ.

— Las' c-ajungem noi la toţi... la toţi, puişorilor ! şoptea el după obiceiul său bătrînesc, ţuguindu-şi buzele. Seminaristul Elladov... Dumneata, domnule seminarist liberal, mai poţi aştepta. Bătaia de la Harcenko Sturmer : a întrecut măsura... Ei, pentru asta-i încă prea

devreme... Dar n-aveţi grijă că vă vine rîndul şi vouă! Pentru toţi va sosi dreapta judecată, pentru to-oţi... Adică, ce-aţi crezut? Faci una boacănă şi apoi şterge-o! Nu-u, puişorilor! Fărădelegile voastre le-au văzut ochi ageri cărora nu le scapă nimic, nimic... Doamna inginer... Aha! Chiar asta-i! Poftim, ieşiţi la lumină, încîntătoare şi uşuratică doamnă inginer!

Sus pe pagină erau două rînduri:

„Doamna inginer (Zoia Nikit.) şi căp.de st.maj. Berengovici. Inginerul e un tîmpit. Mai bine înştiinţez căpităneasa."

Ivan Vianorîci trase scaunul mai aproape de masă, îşi îndreptă ochelarii cu o mişcare grăbită şi, după ce-şi strînse bine halatul vătuit şi înflorat cu desene galbene ca nişte semne de întrebare, începu altă scrisoare. Scria de-a dreptul pe curat, aproape fără să-şi mai caute cuvintele. Îndelungata experienţă îi făcuse un stil deosebit al scrisorilor anonime sau, mai bine zis, mai multe stiluri felurite. Pentru şefi, trebuiau folosite anumite expresii, pentru soţii înşelaţi, altele, negustorii erau mişcaţi de stilul pompos şi înzorzonat, iar pentru preoţi era nevoit să citeze din operele sfinţilor părinţi ai bisericii.

„Mult stimată doamnă,

Madame Berengovici,

Neavînd deosebita plăcere de a vă cunoaşte personal, mă tem să nu-mi luaţi scrisoarea drept o necuviinţă. Totuşi, datoria mea de om cumsecade şi dragostea de aproapele meu îmi poruncesc să calc mai degrabă regulile bunei-cuviinţe decît să păstrez tăcerea asupra unui fapt ce de mult stîrneşte rîsul oraşului întreg, dar pe care, ca orice victimă înşelată, îl aflaţi — vai! — cea din urmă. Da, nefericită fiinţă, soţul dumneavoastră, nedemn de înaltul său titlu de apărător al patriei, vă înşală în chipul cel mai josnic şi mai crud cu aceea pe care aţi încălzit-o la sîn ca pe un şarpe, ca ţăranul din binecunoscuta fabulă a marelui Krîlov!!!

Vă sfătuiesc să vă interesaţi discret cînd anume pleacă în judeţ un oarecare inginer hotarnic, pe care-l cunoaş-

teți foarte bine și, chiar în aceeași seară, cam pe la ora nouă, să faceți o vizită încîntătoarei Zoia ; va fi desigur pentru ea o surpriză din cele mai plăcute, cu atît mai plăcută cu cît va fi mai neașteptată. Vă asigur că nimic n-o să vă împiedice să vă duceți la ea. Soțul dumneavoastră, domnul căpitan, o să fie cu *siguranță* plecat de-acasă (va fi chemat la regiment, în interes de serviciu sau, să zicem, la vreun camarad bolnav). Iar ca s-o bucurați și mai mult pe irezistibila Zoia, vă sfătuiesc să nu intrați pe din față, ci prin bucătărie, și cît mai repede. Dacă dați acolo de servitoare, nu uitați că o cheamă Arișa și că rubla are îndeobște o putere uimitoare asupra ei."

Un dangăt de clopot grav și singuratic zgudui văzduhul cu sunetu-i lung și se revărsă în odaie ca un val uriaș. Ivan Vianorîci se ridică puțin de pe scaun, închise o clipă ochii, făcîndu-și cruce cu o înfățișare cucernică, apoi se așeză iar și scrise mai departe, ceva mai grăbit decît înainte :

„Vă sfătuiesc să nu vă adresați domnului inginer. Pare-se că individul ăsta nici nu se sinchisește că nevastă-sa, ca și Messalina din vechime, e renumită prin purtările ei, nu numai în tot județul, ci și în toată gubernia... Pe dumneavoastră însă vă știu ca pe o doamnă cu concepții statornice și cinstite, care, desigur, nu vă vor îngădui să îndurați cu sînge rece rușinea aceasta. Iertați-mă dacă, din anumite pricini, nu-mi dezvălui numele și, împărtășindu-vă suferința cu cea mai mare compătimire, rămîn

Un binevoitor."

Prin ușa întredeschisă, se ivi întîi cotul gol și osos, iar apoi capul bătrînei bucătărese.

— Boierule, sună clopotele pentru denie.

— Aud, Fekla, că doar nu-s surd, răspunse Nasedkin, lipind grăbit plicul. Dă-mi redingota cea veche și pregătește-mi șuba.

— Cea de sconcs ?

— Nu, cealaltă, cu glugă...

Înainte de a ieși din casă, Nasedkin se închină ca de obicei la icoane.

— Doamne, miluiește-mă pe mine, păcătosul ! murmură el, dînd din cap cu înduioșare și apăsîndu-și tare degetele pe frunte, pe burtă și pe umeri. Totodată, fără grabă și cu chibzuială, așa cum le făcea totdeauna pe toate, își zise în gînd :

„Scrisorile sînt în buzunarul de la haină... Să nu uit cumva să le pun la cutie."

Ca-n postul mare, plutea deasupra orașului chemarea clopotelor, tristă și lungă. Dang... Dang... răsuna în răstimpuri mari, cu dangătu-i grav, trist și impunător uriașul clopot de la catedrală, iar după fiecare bătaie, valurile puternice și elastice ale vibrațiilor mai dăinuiau vreme îndelungată, pierzîndu-se treptat în văzduh... În depărtare, îi răspundeau alte clopote : cel dogit de la biserica mucenicului Nikita suna tărăgănat și înăbușit, ca un glas gros de episcop răgușit, clopotele bisericii sfîntul Nikolai de la Vîselki se auzeau ca un hohot de plîns, înfundat și scurt, iar peste rîu, la mînăstirea de călugărițe, vestitul clopot „de argint" gemea și se tînguia cu sunet înalt, limpede și melodios.

Iarna era pe sfîrșite și drumul de sanie se stricase. Strada largă și brăzdată toată de făgașe ude și întunecate, din albă ce era, se făcuse acum galbenă și murdară. Hîrtoapele adînci lăsate de căruțe se umpluseră cu apă, iar în grădinița din fața casei lui Nasedkin troianul înalt se topise și scăzuse, ajungînd găunos și acoperit cu o pojghiță cenușie și pătată. Gardurile se aplecaseră muiate de atîta apă.

În grădina publică, printre crengile despuiate, atîrnau cuiburi goale și se îngrămădeau ciorile, croncănind fără încetare. Din cînd în cînd, își luau zborul, ca să se întoarcă îndată înapoi, se legănau pe ramurile subțiri, dînd greoi din aripi, sau se lăsau jos ca niște bulgări negri și grei. Totuși, învălmășeala păsărilor, zăpada afînată, dangătul melancolic și tărăgănat al clopotelor, ca și mireasma reavănă de pămînt ce începea să se dezghețe — toate vesteau apropierea primăverii, toate erau pline de un neînțeles farmec primăvăratic, trist și îmbătător.

Ivan Vianorîci păşea grav pe trotuarul de lemn, călcînd apăsat cu galoşii lui mari. Pe strada Dvoreanskaia, îl ajunseră vreo zece liceeni de toate vîrstele şi i-o luară înainte. Mergeau cîte doi, rîzînd zgomotos şi îmbrîncindu-se de pe trotuar în zăpadă. În urma lor venea un profesor tînăr, deşirat şi cu ochelari albaştri. Avea o bărbiţă neagră ca de ţap şi o ţigară în gură. Cînd trecu pe lîngă Nasedkin, se uită drept în ochii lui cu privirea deschisă şi prietenoasă cu care oamenii foarte tineri îţi bucură ochii primăvara.

„Asta se cheamă a merge la biserică, şi încă în asemenea zile!" gîndi Ivan Vianorîci cu dojană şi plin de amărăciune. „Şi ăsta, dragă doamne, e profesor... pedagog! O mutră de stricat, cu ţigara-n gură! Mi se pare că-l cheamă Dobroserdov... Nimic de zis, halal... Las' că-l am eu în vedere şi pe el pentru orice întîmplare..."

Siluete negre de bărbaţi şi de femei urcau încet treptele largi ale catedralei. La uşa bisericilor nu era, ca de obicei, învălmăşeală şi nervozitate supărătoare. Oamenii înaintau sfioşi, obosiţi parcă şi copleşiţi de păcatele lor; îşi făceau loc, dîndu-se la o parte şi aşteptîndu-şi rîndul.

Interiorul catedralei era cufundat într-o umbră tainică şi grea, aşa că ferestrele înguste şi ogivale păreau albastre, iar cupola se pierdea într-o înălţime nesfîrşită. În faţa icoanelor de la altar ardeau cîteva lumînări, dar fără să lumineze străvechile chipuri negre, ci aruncînd doar licăriri slabe pe aurul odăjdiilor şi pe cercurile strălucitoare ale nimburilor. Mirosea a tămîie, a fum de lumînări şi a umezeală de subterane, obişnuită în vechile lăcaşuri de rugăciune, care totdeauna-ţi amintesc de moarte.

Era multă lume care însă nu se înghesuia. Unii vorbeau în şoaptă şi cu teamă parcă, tuşind înăbuşit, şi fiecare sunet se rostogolea larg şi sonor sub uriaşele bolţi de piatră. În strana din stînga, tînărul negustor Bardîghin citea rugăciunea cu glas tare, atît de nefiresc şi de sugrumat, ca şi cum i-ar fi rămas în gît o coajă de pîine neagră. Mîndru de măiestria lui de a citi repede, îngrămădea cît mai mult text într-o singură răsuflare, ames-

tecînd vorbe și propoziții întregi, ba uneori chiar paragrafe deosebite, într-un singur și neînțeles cuvînt, lung de cîteva sute de silabe. Din cînd în cînd, se oprea o clipă să mai tragă aer în piept, și apoi lungea întîiul cuvînt din fraza următoare, dublînd teatral consoanele, iar la urmă, parcă și-ar fi făcut vînt, arunca din fugă o grindină deasă de sunete fără înțeles.

— „Aşşaaa precum schimnicii, locui-vei în tainice... Și piatra-i adăpost iepurilor... tra-ta-ta-ta...", izbucnea el în frînturi de cuvinte.

Ivan Vianorîci se apropie de masa cu lumînări. Paracliserul bisericii era un bătrîn îndesat, cu înfățișarea îngrijită și plete cărunte frumos pieptănate, ca poleite cu argint. În mijlocul tăcerii încordate, auzeai zornăitul bănuților de aramă cînd îi așeza fișicuri.

— Respectele mele, Mihail Mihalîci ! făcu Nasedkin, întinzîndu-i mîna peste masă.

— A ! Ivan Vianorîci ! răspunse paracliserul cu glas de bas domol, stăpînit și mîngîietor. Cum o mai duci cu sănătatea ? Știi... cum să zic... am să-ți spun ceva, adăugă el mai încet, ținîndu-și palma streașină la frunte să se ferească de lumina lumînării și să-i poată deslușì mai bine fața. Să m-aștepți puțin, frate, după slujbă... M-auzi ?

— De ce nu... Te aștept.

Tîrîndu-și cu vrednicie galoșii pe lespezile catedralei, Ivan Vianorîci ajunse la șirul de strane din dreapta altarului, în fața icoanei tuturor sfinților, la locul lui obișnuit, unde sta de nouă ani, în virtutea vechimii cît și a cinstei de care se bucura. Dar acolo se așezase, cu mîinile încrucișate pe burtă și oftînd din greu, un țăran zdravăn cu cojoc alb de piele tăbăcită, care mirosea iute și acru a oaie. Ivan Vianorîci se încruntă și, după ce-și molfăi un timp buzele, îi atinse cu dezgust mîneca :

— Ce te-ai întins așa, stimabile ? Știi că nu-i locul dumitale, dar tot te vîri ! zise el cu asprime.

Țăranul făcu o plecăciune adîncă și, tropăind locului, se dădu la o parte cu o grabă supusă.

— Iartă-mă, boierule, zău, iartă-mă...
— Să te ierte dumnezeu ! răspunse rece Vianorîci.

În strană, licări flacăra mică și galbenă a unei lumînări... De la ea se mai aprinse cu sfială una, apoi încă una. Micile limbi de foc răsăreau treptat prin întuneric, luminînd fețele de jos în sus, iar corul, care pînă atunci rămăsese în umbră, se desprinse deodată limpede și voios din bezna tristă ce umplea biserica. Luminate de jos, fețele cîntăreților, cu luciri scînteietoare în ochi și cu contururile moi ale obrajilor și bărbilor, semănau cu chipurile heruvimilor lui Murillo care cîntă la picioarele maicii domnului, ținînd caiete cu note în mîini. Datorită mustăților întunecate, dinții bărbaților aveau o strălucire albă și tinerească. Bașii își dregeau glasurile puternice, mugind sub bolta absidei aidoma unor fiare uriașe, dar blînde.

Diapazonul răsună subțirel ca bîzîitul unei gîze. Dirijorul corului, răsfățatul negustorimii, bărbat scund, gras și chel, în redingotă lungă și mai lat în șolduri decît în umeri, dădu tonul cu glas slab, ca și cum ar fi încredințat corului o taină duioasă. Mulțimea fremătă o clipă, oftă lung și apoi se potoli.

— „Ajutor și acoperitor mi-ai fost spre mîntuire !"... murmură Nasedkin plin de însuflețire, rostind înaintea corului binecunoscutele cuvinte ale irmosului.

Din strană se revărsau sunete armonioase și triste, dar, înainte de a umple marele gol al cupolei, se izbeau de pereții de piatră și, cîteva clipe, parcă mai multe coruri intonau pe rînd rugăciunea, în toate colțurile catedralei întunecoase.

Din altar ieși al doilea preot, părintele Evgheni, îndreptîndu-și asupra mulțimii privirea ochilor albaștri și miopi, pe jumătate închiși. Era un bătrîior mărunțel și curat care semăna cu sfîntul Nicolae, așa cum e înfățișat în icoane. Purta numai un patrafir cernit peste anteriul negru. Odăjdiile simple, ca și mersul obosit al preotului și ochii lui aproape închiși, toate erau înduioșător de potrivite cu pocăința mulțimii, cu liniștea și cu întunericul ce domneau în catedrală.

Cîntăreții tăcură și, o dată cu ei, se stinseră pe rînd și corurile nevăzute de prin colțuri și de sub cupolă. Cu glas slab, ușor tremurat, plin de rugă fierbinte și atît de firesc, încît nu semăna cu slujba obișnuită, preotul rosti cele dintîi cuvinte din marele canon :

— „Cum să încep a jeli faptele vieții mele celei ticăloase ? Ce început să pun, Hristoase, tînguirii de acum?"...

— Miluiește-mă, doamne, miluiește-mă ! plînse trist corul.

„Tînguirii de acum ! repetă în gînd Ivan Vianorîci, simțind că-l trece un fior rece prin ceafă. Ce grozave cuvinte !"...

Deodată, i se păru că vede înaintea ochilor un pustnic blajin și împovărat de ani. Iată-l că se întoarce seara tîrziu în chilia lui sărăcăcioasă, după slujba obositoare. Abia se mai ține pe picioarele-i bolnave și aduce miros de tămîie și de ceară în cutele hainei pe care poartă semnele morții. Tăcere, lumină slabă... Flacăra unei lumînări pîlpîie ușor în fața icoanelor întunecate... Pe podea, în loc de culcuș, e un sicriu deschis... Cu un geamăt de durere, pustnicul se lasă în genunchii trudiți și plini de răni. Îl așteaptă o noapte de rugăciuni, de vaiete, de suferință, de tînguiri amare și dulci totodată, care-i vor răvăși trupul firav. Simțind cum i se umezesc ochii de fericire, bătrînul își perindă în minte toată viața lui fără de prihană, curată prin plînsete zilnice, și așteaptă harul sfînt al rugăciunii. „Cu ce-mi voi începe jeluirea ?"

„Da ! O să mă duc la mînăstire să-mi găsesc liniștea ! hotărî deodată Ivan Vianorîci, mișcat pînă la lacrimi. Casa, procentele... La ce bun toate acestea ?"

— „Întinatu-mi-am haina trupului meu și mi-am spurcat podoaba cea după chipul și asemănarea ta, mîntuitorule", spunea preotul rugăciunea.

„Mă duc la mînăstire... Mă duc neapărat ! Acolo-i liniște, cuviosie, smerenie... Pe cînd aici ?... Of, doamne !... Se urăsc unii pe alții, clevetesc și fac intrigi... Ei, hai să zicem că eu îmi aduc micul prinos de bine spre folosul tuturor... Păzesc pe cine trebuie, dau de știre, deschid ochii și-i îndrumez pe toți pe calea cea bună. Dar, odată și odată, trebuie să te gîndești și la tine... Moartea nu te

aşteaptă şi se cuvine să ai grijă şi de sufleţelul tău. Aşa-i !"...

Lîngă Nasedkin foşni o rochie de mătase. O doamnă înaltă, îmbrăcată simplu în negru, trecu în faţă chiar lîngă strană, şi se opri într-o firidă adîncă, mistuindu-se parcă în beznă. O clipă însă Ivan Vianorîci izbuti să-i vadă frumosul chip alb şi ochii mari şi trişti, sub arcurile subţiri ale sprîncenelor.

Tot oraşul, şi Ivan Vianorîci mai bine decît oricare, cunoştea povestea tragică a femeii acesteia. Făcea parte dintr-o familie de negustori săraci şi fusese măritată cu binecunoscutul milionar Şcerbacev, industriaş cherestegiu, văduv, cu vreo patruzeci de ani mai bătrîn decît ea, şi despre care se spunea că-şi ucisese în bătăi primele două neveste. Cu toate că se apropia de şaizeci de ani, era sănătos tun şi atît de puternic, încît la obişnuitele şi neruşinatele lui beţii spărgea cu pumnul măsuţele de marmură de prin restaurante şi smulgea singur felinarele de pe stradă. O dată, plecase după treburi într-un judeţ îndepărtat şi, întorcîndu-se pe neaşteptate acasă, îşi găsise nevasta în dormitor cu frumosul vînzător din prăvălie. Pare-se c-ar fi fost înştiinţat dinainte printr-o scrisoare anonimă... De vînzător nu se atinse, silindu-l numai să se tîrască în patru labe prin toate odăile, pînă la ieşire. În schimb, îşi revărsă pe nevastă toată furia sufletului său grosolan de fiară. Trîntind-o la pămînt cu pumnii, o lovi din răsputeri cu uriaşele lui cizme potcovite, apoi chemă toţi servitorii bărbaţi şi le porunci s-o dezbrace pînă la piele. Pe urmă, el şi vizitiul îi biciuiră trupul minunat, pînă se prefăcu într-o grămadă de carne însîngerată.

De-atunci trecuseră doi ani. Organismul puternic al tinerei femei scăpase ca prin minune din schingiuirea aceasta, dar sufletul i se frînsese, ajungînd un suflet de rob. Soţia lui Şcerbacev se ţinea departe de oameni, nu mergea nicăieri şi nu primea pe nimeni. Numai arareori se ducea la biserică, stîrnind şoaptele curioase şi bîrfelile orăşelului. Se spunea că, după noaptea aceea îngrozitoare, Şcerbacev nu mai schimbase o vorbă cu nevastă-sa, iar cînd pleca din oraş, o încuia în casă cu

cheia, poruncind servitorilor să doarmă toată noaptea la uşa ei.

„Dumnezeu le-a potrivit pe toate de mai înainte!" îşi zicea Nasedkin cu evlavie şi răutăcioasă bucurie, trăgînd cu coada ochiului spre firida în care abia se mai zărea silueta înaltă şi întunecată a femeii. „De nu s-ar fi găsit la vreme oameni cumsecade, îţi făceai şi acuma de cap cu cine ştie cine, în loc să-ţi petreci timpul în rugăciuni şi suspine. Iaca, aşa-i mai bine, mai creştineşte... Of, doamne, iartă-mi păcatele! Nu-i nimic!... Mai închină-te şi tu, măicuţă! Rugăciunea moaie inima şi te păzeşte de rele."

— „Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs înaintea ta. Miluieşte-mă pre mine, mîntuitorule, cu mare mila ta", rostea preotul cu glas bătrînesc, simplu şi blînd.

— Doamne miluieşte! răspundea corul, ca un oftat adînc şi îndurerat.

Deodată, umerii nevestei lui Şcerbacev se cutremurară. Acoperindu-şi faţa cu palmele, se lăsă repede în genunchi, ca şi cum ar fi căzut.

„Şi eu, doamne, şi eu îţi aduc prinos lacrimile oii rătăcite!" gîndi cu umilă smerenie Ivan Vianorîci. Dar smerenia lui era uşoară, plăcută. În adîncul sufletului, ştia că viaţa-i era curată, faptele cinstite, că treizeci şi cinci de ani îşi slujise patria cu credinţă, că ţinea cu străşnicie posturile şi dădea în vileag toate fărădelegile. Neîndrăznind să îngăduie ca aceste gînduri trufaşe să iasă în faţa conştiinţei lui, amăgindu-se singur că nici măcar nu i-ar sălăşlui în suflet, Ivan Vianorîci avea totuşi încredinţarea plină de mîndrie că-n viaţa de apoi îl aşteaptă un locuşor plăcut, ca şi cel pe care stima celorlalţi şi meritele lui personale i-l păstrau în biserică, sub icoana tuturor sfinţilor.

Îl usturau ochii, dar lacrimile i se opriseră în gîtlej şi tot nu-i curgeau. Atunci, privind ţintă flacăra lumînării, începu să răsufle des, încordîndu-şi gîtul ca pentru căscat, pînă cînd, în sfîrşit, îi dădură de la sine lacrimi îmbelşugate, dumnezeieşti, înviorătoare...

Slujba se sfîrşi. Mulţimea se risipea încet, tăcută. Părintele Evgheni ieşi din altar, tîrîndu-şi anevoie picioa-

rele cu reumatism. Recunoscîndu-l pe Nasedkin, îi făcu prietenește semn cu capul. Soția negustorului Șcerbacev se strecură cu pași nesiguri și sfioși, ciudat de nepotriviți cu statura ei impunătoare... Cel din urmă ieși Vianorîci împreună cu paracliserul.

— Minunat mai citește părintele Evgheni, rosti paracliserul, coborînd treptele. Cu atîta credință, de-ți pătrunde sufletul.

— Da, minunat, încuviință Nasedkin. Da' ce voiai să-mi spui, Mihail Mihalîci ?

— Uite ce-i, frate... Ai cumva acum... asta-i... cum să zic... ceva bani în casă ?

— Ei ?

— De ce te grăbești, dacă nici nu știi despre ce-i vorba ? Te întreb, dacă ai bani...

— Mulți ?

— Eh, o nimica toată... Vreo trei mii, sau poate chiar patru...

— Să zicem că am ! răspunse Ivan Vianorîci cu neîncredere. Mă rog, mie să-mi spui verde pentru cine-ți trebuiesc ?

— Ciudat om mai ești... N-ai încredere în mine ? Asta-i, cum să zic... dacă-ți spun eu, să știi că-i lucru sigur ! Nici nu te-aș mai fi chemat, dacă aveam acuma bani gheață. Trebuie să-l scoatem din încurcătură pe Aprianin, că i se apropie scadența și polițele lui sînt întîrziate.

— Aha, făcu Nasedkin, dus pe gînduri. Cît la sută ?

Mihail Mihalîci smîrcîi pe nas și, aplecîndu-se ușor spre Nasedkin, îl atinse în glumă cu cotul.

— Măi, că al dracului mai ești ! Ți-am spus doar să n-ai nici o grijă și basta... Două sute la mie pe jumătate de an, ți-e destul ? Ei și... asta-i... cum să zic... da' ce s-o mai lungim ? Rămîi cu bine... Eu o iau la dreapta ! Vino mîine dimineață la mine să mai stăm de vorbă.

— Bine, am să vin, oftă Ivan Vianorîci. Rămîi cu bine, Mihail Mihalîci !

— Respectele mele, Ivan Vianorîci !

Se despărțiră. Nasedkin mergea pe trotuarul de lemn, călcînd apăsat cu galoșii și ofta într-una ; părea îndurerat, dar avea o mare mulțumire sufletească. Haina lui

îmblănită mai răspîndea miros de biserică ; de mult ce stătuse în picioare, simţea în spate o plăcută moleşeală, iar în suflet purta aceeaşi molcomă şi dulce toropeală.

Orăşelul de provincie se cufundase în somn. Pe stradă nu mai era ţipenie de om. Mai încolo, după un gard, un cîine lătra alene şi a plictiseală. Amurgul străveziu de aprilie se închega tot mai mult ; spre apus, cerul era de un verde-şters, iar în ramurile despuiate ale copacilor se şi ghicea verdele-aprins al primăverii.

În depărtare, se ivi casa lui Nasedkin. Lampa nu era aprinsă înăuntru, dar, de la slaba licărire a candelei, perdelele subţiri băteau uşor în trandafiriu.

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs înaintea ta !" îşi aminti cu înduioşare Ivan Vianorîci.

— Gură-cască ce eşti ! îşi zise el deodată, oprindu-se în loc. Ai trecut de cutia de scrisori...

O luă înapoi, să pună scrisorile la cutie. După ce le auzi cum cad, lovindu-se zgomotos de fundul de fier, îşi strînse mai bine haina călduroasă şi o porni înainte. Apoi, pentru a se întoarce la gîndurile-i plăcute de adineauri, despre casă, procente, mîngîierea rugăciunilor, păcatele oamenilor şi curăţenia lui sufletească, mai murmură o dată cu însufleţire, clătinînd din cap, înduioşat :

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs..."

1904

DE PE STRADĂ

I

Da, e-adevărat. Ați găsit o explicație cît se poate de exactă, domnule... vă rog să mă iertați, dar nu am deosebita cinste să știu cum vă cheamă. Numai lipsa mea de caracter m-a pierdut și m-a dus la decăderea de astăzi. Așa a spus și avocatul la tribunal, cînd am fost judecat : „Aveți în fața dumneavoastră, domnilor jurați, un exemplu tipic de degenerare fizică și morală, pricinuită de alcoolism ereditar, subalimentare, istovire și boli lumești". Mai înainte fusesem examinat de trei profesori universitari, care au spus același lucru. Mi-am notat numaidecît cuvintele acestea în carnetul meu de însemnări. Fiindcă trebuie să recunosc : deși mi-am pierdut orice asemănare cu un intelectual, îmi plac oamenii cu studii și respect știința.

Desigur, privindu-mă, nu vă vine să credeți că individul din fața dumneavoastră a mers odată pe drumul cel drept și ar fi putut să-și facă un nume și o carieră. Dar acesta este adevărul. Mă voi strădui să mă exprim simbolic. Pe Peresîp există o cîrciumă, numită *„Iagodka"*, unde se vînd băuturi tari. E o adevărată tavernă, vă rog să mă iertați. În cîrciuma asta, în spatele tejghelei, atîrnă două tablouri — un fel de avertisment pentru cei ce nu s-au îmbătat încă de tot. Unul reprezintă un bărbat îmbrăcat în zdrențe, să zicem așa ca mine, care doarme în noroi, lîngă un gard, și alături de el guiță un porc. Dedesubt scrie : „Ar fi putut să fie om" și urmează un semn de exclamație. Pe celălalt tablou, sub chipurile a doi indivizi, scrie : „A cumpărat cu bani pești — a cumpărat pe credit". Unul dintre ei este slab, jigărit, cu

manşetele pantalonilor ferfeniţite de cîini, se ţine cu mîinile de cap şi se uită la tine cu nişte ochi ieşiţi din orbite. Este cel ce cumpără pe credit. Celălalt, un burjui gras, cu favoriţi, stă, rîzînd, tolănit pe un scaun, cu spatele la primul, cu o ţigară de foi între dinţi, în faţa unei case de bani pline cu fişicuri de aur. Tablourile, deşi litografii ieftine, merită să le priveşti. Sînt un fel de aluzie la propria mea viaţă. Ha ! Ha ! Cîrciuma o ţine unul, Vukol Naumov. Un bătrîn dat dracului. Într-o zi, i-am spus : „Ar trebui, Vukol Naumov, să mai comanzi şi un al treilea tablou, care să-l înfăţişeze pe zdrenţărosul ăsta apucîndu-l pe bancher cu o mînă de gît, iar cu cealaltă scotocind în casa lui de fier. Iar dedesubt să scrie : «Şi ce-a ieşit din asta»". Dar cîrciumarul n-a ştiut de glumă — eu o spusesem doar aşa, alegoric, iar el a vrut să cheme sergentul, de parcă l-aş fi ameninţat chiar pe dînsul. Ce să-i faci — mîrlanul tot mîrlan !

Nu v-am spus degeaba, stimate domn, chestia asta cu al treilea tablou, adică ştiţi, cu fantezia mea. Fiindcă o dată am încercat şi eu aşa ceva şi am fost şters din cadrele vieţii. Slavă domnului că juraţii m-au declarat iresponsabil şi am fost pus în libertate. Că altfel plecam în locuri îndepărtate, să scot „aur şi aramă".

Şi dacă tot a venit vorba de asta, daţi-mi voie să le spun pe toate la rînd, cum s-au petrecut. Vă rog să mă iertaţi, dar după înfăţişare şi felul cum vorbiţi, cred că sînteţi gazetar. Poate că biografia mea o să vă folosească pentru un foileton de duminică sau pentru un articol de popularizare ştiinţifică. Vă stau la dispoziţie. I-aţi putea pune, de pildă, titlul : „Cum îşi petrec unii indivizi viaţa fără nici un rost". Sau poate mai simplu : „Spovedania unui criminal". Dar, fiindcă veni vorba, îmi daţi voie să mai poruncesc un rînd ? Numai vă rog să-mi îngăduiţi să cer din cea obişnuită, de opt copeici. Cel puţin n-are glicerină. Pst ! Puişor ! Două căni de bere. Ce te uiţi, dobitocule, ca viţelul la poarta nouă ? Boierul face cinste. Nu vezi pe cine serveşti, tîmpitule ?

N-are încredere, suflet de lacheu. E drept că o dată am făcut aici un scandal monstru. Şi-apoi şi hainele mele. Ştiţi, cum cîntă o şansonetistă la „Grand-Hotel" :

Costumul meu original,
Costumul meu cel strălucit,
Tara-tara, tiri-tiri...

Aveți dreptate, domnule cîrciumar. Scuzele mele. Știu că nu se cîntă într-un loc ca ăsta. Nu mai fac. Tac. Da. Asta e. Vă rog să mă iertați, domnule. Dacă ar fi să judecăm drept, nu sînt demn nici măcar să stau în aceeași încăpere cu dumneavoastră. Cine sînteți dumneavoastră și cine eu ? ! Dar văd că vă e milă de un om nenorocit și-i îngăduiți chiar să și stea lîngă dumneavoastră. Dați-mi voie, pentru asta, să vă sărut mînuța... Bine, bine, n-o fac... Vă rog să mă iertați, nu vă supărați.

Așadar, iată : dăunăzi, v-am spus că am fost student, dar nu-i adevărat. Am băgat de seamă că sînteți om cu carte și mi-am zis că dacă mă dau drept student vă prindeți mai ușor. Și am făcut-o. Dar v-ați purtat nobil cu mine, așa că o să fiu și eu sincer... La universitate am fost o singură dată în viață la un congres de arheologie, în calitate de reporter al unui ziar. Mărturisesc că eram afumat rău și n-am înțeles nimic din tot ce bolboroseau ăia acolo. Vorbeau de niște idoli de piatră din nu știu ce perioadă...

Dar îmi permit să vă spun că nu sînt totuși un om fără carte. Țin minte și astăzi : Alcibiade era bogat și nobil, natura îl înzestrase din plin cu inteligență... Apoi îmi mai amintesc ceva de un cîine, căruia i-a tăiat coada... Excepțiile cu *is* sau alte chestii d-astea...

Tatăl meu a fost tapițer. A avut atelier propriu la Kudrino, apoi la Moscova. De mama nu prea mi-aduc aminte. Îmi amintesc doar că era o femeie grasă, cu un singur ochi bun ; cu celălalt parcă făcea mereu semn cuiva. Îmi mai amintesc, ca prin vis, cum o îmbrățișa în fața mea maistrul nostru șef, Șikunov, spunîndu-i : „Lasă, Andriuška e mic, nu pricepe despre ce-i vorba ! O să-i dăm o copeică"... Pare-se că taică-meu și maică-mea trăgeau grozav la măsea — duhneau totdeauna a băutură — și mă băteau cu ce le venea la îndemînă — cu bățul, cu făcălețul sau cu melița. De educație nu prea putea fi

vorba — am crescut ca o buruiană, pe stradă și în curte. Adevăratul meu dascăl a fost o calfă, anume Iușka.

Mărturisesc că în viața mea am văzut mulți oameni, de tot felul. E destul să vă spun că am stat la închisoare. Dar, zău că un nerușinat ca ăsta n-am mai întîlnit niciodată. Cîte nu ne învăța pe noi, băieții, și cîte nu ne punea să facem printre lemne, în dosul șopronului cu trăsurile, nici nu vă pot spune, zău că mi-e rușine. Și era și el aproape un copil...

Că fumam, beam votcă, jucam rișcă și cărți, șterpeleam bani de la taică-meu, toate astea erau fleacuri. În zilele de sărbătoare, cînd aveam musafiri, taică-meu se distra chiar el îmbătîndu-mă și silindu-mă să joc... Dar cu Iușka era mai rău. La unsprezece ani am cunoscut femeia. Asta s-a petrecut tot acolo, în dosul șopronului, pus la cale tot de Iușka. Uimitor lucru ! Pe omul ăsta l-am pierdut din ochi și nu știu ce a devenit. O fi la ocnă, ori l-o fi omorît careva, ca pe un cîine... Dar nimeni, niciodată, nu a avut asupra mea o putere atît de drăcească. Grozav mă mai temeam de el ! Vă rog să mă credeți că pînă și astăzi îl visez uneori că mă bate și mă trezesc, tremurînd de frică... În sănătatea dumneavoastră ! Dar dumneavoastră nu beți ? Nu ? Cum doriți. Dar să știți că e bună ! Rece.

Între timp, am mai crescut. Nu știu ce făcător de minuni m-a băgat la liceu, în clasa preparatoare. Cred că s-o fi dat un șperț cui se cuvine. Și-atunci a început calvarul sufletului meu păcătos. Timp de trei ani, dacă-mi amintesc bine, m-am perindat prin toate școlile, și clasice, și reale. Într-un loc, i-am băgat profesorului niște hîrtii murdare în buzunar, într-altă parte, un pedagog m-a văzut beat pe stradă. Altundeva, am furat de la un coleg o colecție de penițe... și altele asemănătoare.

Cînd veneam acasă, taică-meu mă cunoștea după ochi. „Te-au dat afară ?" Tăceam. „Ah, pui de lele ! O să te bag la un cizmar și-o să vezi atunci ce-o să mai urli ! Adu frînghia încoa."

Pînă la urmă, nu m-au mai primit în nici o școală. Mai rămăsese numai liceul particular al lui Hațimovski. Poate că ați auzit de el. Trebuie să vă spun că era o instituție grozavă, într-un cuvînt, un castel cu minuni și vrăjitorie.

Cîte un dobitoc, fecior de negustor, care pînă la cincisprezece ani tăiase cîinilor frunză şi nu putea să scrie fără greşeală nici măcar tată ori mamă, după cinci ani petrecuţi la Haţimovski ieşea cu diplomă de maturitate. E drept că în ultimele clase găseai bărbaţi în toată firea, şi de douăzeci şi cinci de ani, oameni respectabili, cu barbă. Despre un individ din ăsta se spunea că se ducea la liceu cu fiu-său. Băiatul era la clasa pregătitoare, iar el, într-a şaptea. Şi acasă li se pregăteau sandvişuri pentru amîndoi.

La şcoala asta se duceau mai mult băieţi de negustori şi din mica nobilime, care fuseseră daţi afară din toate celelalte şcoli. Taxa era grasă. Instituţia semăna cu un fel de menajerie — plină de scandalagii, beţivi, tot unul şi unul, cei mai depravaţi tineri din cîţi există. Îşi băteau joc de profesori, iar profesorii cum credeţi că erau? Nişte nătăfleţi!

La Haţimovski mi-am căpătat lustrul definitiv. Dar şi de acolo m-au dat repede afară. Pentru ce? Pentru tot felul de chestii. E o poveste lungă. La început, pedagogul m-a prins cu un album cu nişte poze, ştiţi, din cele cu lămuriri în versuri, datorate propriei mele muze şi aşa mai departe... Ce să mai vorbim! *Passons...*[1] cum zic francezii.

M-am dus acasă. Tata a dat să pună iar mîna pe frînghie, dar, băgînd de seamă că eram mai puternic decît el, a lăsat-o baltă. Însă era tare furios.

— Nu ţi-a mai rămas decît o singură cale, neisprăvitule, a zis el: intră-n armată!

Am intrat ca voluntar. Patru ani în şir am tot dat examen la şcoala de ofiţeri, dar nu izbuteam în ruptul capului să biruiesc ştiinţa aia complicată. Pînă la urmă, examinatorii s-au plictisit — probabil — să-mi tot vadă mutra şi m-au admis. De altfel, de la şcoală m-au trimis înapoi la regiment de vreo trei ori pentru tot felul de figuri. Am ieşit de acolo cu gradul de subofiţer, am stat la gradul ăsta nenorocit vreo doi ani, apoi am fost făcut ofiţer.

[1] Să trecem peste asta (fr.) (n. t.).

II

N-o să vă vorbesc pe larg de viaţa mea de ofiţer. Amănuntele nu contează. Pe scurt : am făcut beţii, scandaluri, am semnat poliţe, am dansat cadril în bordeluri, am bătut ovrei, am stat la carceră. Dar vă dau cuvîntul meu de onoare că la cărţi am fost totdeauna corect. Cu toate astea, m-au dat afară din armată din pricina cărţilor. De altfel, cauza adevărată cred că a fost chiar mai rea. Eh, n-ar fi trebuit. Dar, în sfîrşit, o să vă povestesc...

Aveam o iubită — soţia unui ofiţer de la noi din regiment. Ştiţi, mă aflam în garnizoana unui orăşel mizerabil din sud, uitat de lume. Plictiseală, noroaie. N-aveam altă distracţie decît să-i plesnim pe soldaţi la instrucţie, apoi cărţile, votca şi aventurile astea. Şi ne ocupam cu atîta zel de aventuri, încît eram, cum s-ar spune, cu toţii rude. Şi nimeni nu vedea nimic deosebit în chestia asta. Toţi ştiau — cutare trăieşte cu aia, şi soţul ei a fost prins cu ailaltă, care trăieşte cu locotenentul Ivanov, care mai înainte a trăit cu... Într-un cuvînt, un adevărat talmeş-balmeş.

Se numea Maria Nikolaevna. Era subţirică, delicată, avea o faţă gingaşă ca a unui înger trist, o guriţă mică, trandafirie, păr blond şi ochi albaştri, mari, mari de tot. Era femeie cu carte. Absolvise institutul, cu medalie, cînta pe dinafară din *domnul* Chopin, se trăgea dintr-o familie bună, aristocratică şi avea şi avere. Mulţi îi dădeau tîrcoale ca nişte gotcani, dar ea nu lăsa pe nimeni să se apropie de dînsa. Eu, însă, m-am apropiat şi am cucerit-o cu neobrăzarea mea. Toate s-au petrecut surprinzător de straniu şi de neaşteptat chiar şi pentru mine. Avea două fetiţe.

De paşte mă duceam în vizită pe la camarazi. De fapt, vizitele astea erau pur şi simplu pretexte de beţie. Închiriai o birjă pentru toată ziua şi luai casele la şir. De cum intrai la vreunul, găseai masa aşternută cu tot felul de băuturi şi gustări : miei fragezi, cozonaci, şuncă de casă frumos împodobită, diferite sorturi de votcă, şliboviţă. Dădeai de duşcă vreo cinci-şase păhărele, înşirai vrute şi nevrute şi porneai la alţi cunoscuţi. „Vai, nu las pe nimeni să mă sărute !“ „Dar cum se poate, domni-

șoară ? Și mai ziceți că sînteți creștină ! Nu sînteți. Doar și Sfînta Scriptură scrie : «Îmbrățișați-vă și sărutați-vă»"... și așa mai departe. Mă rog, cîntec vechi !

La Maria Nikolaevna am ajuns pe seară. Nici nu-mi mai dădeam seama ce mănînc, ce beau și ce vorbesc. Bărbatul ei, un locotenent-colonel, sforăia alături, în dormitor. Se întorsese și el de la vizite. Afară — era cenușiu, se-ngîna ziua cu noaptea. Ploua. Plictiseală, pendula ticăia molcom, convorbirea nu se închega. Și m-a copleșit pe neașteptate tristețea. Am început să-i povestesc Mariei Nikolaevna despre copilăria mea, de Iușka, de tată-meu, de frînghie, de eliminările necontenite din școală. Și m-am pornit pe plîns. Ca să vedeți cît de ticălos poate să fie un om. Plîngeam, mă smiorcăiam, îmi curgeau lacrimile din ochi și-mi picura nasul. Îi povesteam unei doamne frumoase și culte lucrurile cele mai murdare. Se părea că-mi deschisesem tot sufletul în fața ei. Totuși, am reușit să mă prezint într-o postură atrăgătoare — că aș fi cine știe ce tip de o înaltă ținută morală, neînțeles de nimeni, un fel de Evgheni Oneghin. Copilărie grea, suflet încrîncenat, nici o mîngîiere de nicăieri. Cîte nu i-am înșirat. Deodată, am văzut-o și pe ea plîngînd. Cu capul plecat într-o parte, cu mîinile pe genunchi, cu ochii mari, mari, plini de lumină, plîngea și lacrimile îi șiroiau repede pe obraji. Atunci, am trecut la ofensivă ! Îl auzeam pe bărbatu-său sforăind alături și i-am vorbit ca un prim-amorez la teatru : „O ! De ce plîngi ? Pentru cine ? Pentru mine ? O, lacrimi sfinte ! Cu ce să le răscumpăr ?" Și, vorbind, am și pus mîna pe ea. Nu s-a împotrivit, n-a spus o vorbă, mi s-a dat ca un mieluțel. Și toată fața îi era udă de lacrimi.

Atunci am aflat ce înseamnă să ai putere asupra unui om. Din seara aceea, Maria Nikolaevna a ajuns sclava mea în adevăratul sens al cuvîntului. Făceam cu ea ce voiam. Mai tîrziu mi-a spus și ea de multe ori : „Știu că ești un ticălos, un om murdar, pervers, că în afară de asta ești meschin și mărunt, alcoolic și mă înșeli cu cele mai josnice tîrîturi. O femeie care se respectă cît de cît trebuie să se simtă dezgustată de tine, și fizicește, și moralmente... Cu toate astea, te iubesc. Sînt sclava ta, proprietatea ta, obiectul tău. Dacă o să omori pe cineva, o să

jefuiești, o să violezi o minoră — de la tine mă pot aștepta la orice — nimic nu va stinge dragostea mea pentru tine. O să te iubesc toată viața. Ești boala mea."

Îmi înșira adesea astfel de litanii, ba le mai repeta și în scrisori, așa că am reținut bine cuvintele ei... Vă rog să-mi spuneți — văd că sînteți un om instruit și cult — cum se face că atît de multe femei inteligente, frumoase, cu un caracter minunat, iubesc to felul de lichele ? Poate din pricina contrastului ? În viața mea am văzut nenumărate cazuri de felul ăsta. Poate credeți că Maria Nikolaevna era o femeie tare pătimașă ? Nicidecum. Îmi ceda fiindcă stăruiam, încolo se purta cu mine ca o mamă. Nu ca mama care m-a născut, ci ca o mamă adevărată — cu blîndețe, răbdare, duioșie, grijă...

Da ! Vă vorbeam de puterea pe care o are un om asupra altuia. Închipuiți-vă, Maria Nikolaevna a sfîrșit prin a mă dezgusta în așa hal, cum nu vă pot spune. Îmi băteam joc de ea în fel și chip. O alungam cînd venea la mine, îi fixam întîlniri la care nu mă duceam de cîte cinci ori în șir, scrisorile ei — drăgălașe, duioase, pline de bunătate — zăceau la mine săptămîni întregi nedeschise pe divan sau pe podea. O storceam mereu de bani pentru chefuri și cărți, iar cîteodată și pentru femei. Vreți să vă spun ceva ? O idee filozofică. După faptă și răsplata. Dacă o dată, în copilărie, ai rupt aripile unui cărăbuș, și asta ți se trece-n socoteală și-o să-ți primești răsplata. Dumnezeu e peste toți și ține acolo sus, la el, o contabilitate dublă : intrări și ieșiri. Totul, pe coloane. De altfel, după Darwin, dumnezeu nu există. Mă rog, atunci soarta ! Totuna e. Și sînt absolut convins că dacă am pățit-o rău mai tîrziu, am plătit pentru ea, pentru Maria Nikolaevna. I-am rupt aripioarele, am dus-o la pierzanie, am călcat-o în picioare, i-am întinat sufletul, și toate le-am făcut fără cruțare. O uram pînă la turbare ! Într-o zi, s-au adunat la mine mai mulți burlaci. Am băut, am jucat cărți, am cîntat, apoi iar am băut și iar ne-am apucat să jucăm cărți. Am pierdut pînă și ultima lăscaie. De două ori am trimis ordonanța la Maria Nikolaevna să-mi aducă bani, dar i-am pierdut pe toți. Îmi amintesc că a doua oară, soldatul mi-a adus un bilețel : „Dragul meu, te rog să nu faci fapte pentru care

o să te căiești mîine. Dar orice s-ar întîmpla, să nu uiți că ai un prieten gata să facă orice pentru tine." În timp ce luam banii de la ordonanță, am rupt scrisoarea și am zvîrlit-o pe jos, în tindă.

Locotenentul Parfenenko ne-a curățat pe toți, și fiindcă nu voia să joace pe datorie, a pretextat că-l doare stomacul și a plecat repede acasă. Atunci noi ne-am apucat iar de băutură. Trecuse o zi, intrasem într-a doua, și noi beam mereu. Am început să vorbim de iubitele noastre. Cutare are picioare lungi, ceea ce e bine, în schimb sînt prea subțiri. Îmbrăcată, e frumoasă, dar cînd o dezbraci, nu-i mare lucru de capul ei. Cutare are o aluniță pe șold. Una folosește anumite cuvinte preferate în clipele de intimitate. Alta sărută într-un anumit fel. Într-un cuvînt, le-am judecat pînă la ultimul amănunt. Ce să ne sfiim ?

Și-au început să mă-ntrebe și de iubita mea. Iar eu, cu îndrăzneala pe care ți-o dă beția, am trîntit-o : vreți să vedeți că dac-oi fluiera o dată o să vină fuga încoace și o să vă arate totul singură ? Nu m-au crezut. Atunci, i-am trimis imediat un bilețel prin ordonanță : „Dragă Marie, să vii numaidecît, altfel nu mă mai vezi niciodată. Și ca să nu-ți închipui că-i o glumă sau e o amenințare deșartă, de îndată ce s-o întoarce soțul tău, îi voi mărturisi *totul*"... Am subliniat cuvîntul „totul" de trei ori.

Și ce credeți ? A venit. Palidă, gîfîind, abia se ținea pe picioare. S-a oprit în ușă, s-a sprijinit de ușciorul ei. Avea buzele vinete ca ale unui cadavru, și dinții îi clănțăneau. „Bună seara, Andrei Mihailovici ! Trecînd pe aici, am văzut lumină și m-am gîndit că poate soțul meu o fi la dumneata. M-am temut să nu-l fi atras la joc de cărți. Doar ești un ispititor." Vorbea aiurea de parcă delira. Doar tot regimentul știa că soțul ei plecase la centru, ca să recepționeze niște muniții. Vorbea și se căznea să zîmbească, dar ochii ei albaștri, uriași mă priveau cu groază. Am simțit cum mă cuprinde mînia. „Dezbracă-te !" i-am poruncit eu. Mîinile îi tremurau de parcă era beată. Doar înțelesese din prima clipă ce voiam de la ea. Și-a scos mantila. Iar eu am țipat : „Dezbracă-te mai departe, scoate-ți corsajul, jos fusta !" Ea nici n-a clipit, cu ochii ațintiți la mine. A descheiat nasturele de sus, apoi a în-

ceput să-l pipăie pe al doilea, dar nu izbutea să-l descheie, fiindcă-i tremurau degetele. Şi nu scotea un cuvînt, un sunet. Însă în clipa aceea i-au luat apărarea camarazii. Erau toţi beţi, cu chipuri de fiară, roşii la faţă şi buhăiţi, dar pantomima asta i-a dezgustat. I-a dezgustat într-atît, încît după ce Maria a plecat, am văzut că sublocotenentul Bakanov leşinase. Era un băiat tînăr de tot, sfios şi politicos, deşi bea peste măsură. Ne-au făgăduit, şi ei, şi mie — să păstreze secretul, dar n-a fost cu putinţă. Tot regimentul a aflat povestea şi, ca să folosesc un stil pompos, cupa fărădelegilor mele se umpluse. Toţi mă priveau pieziş, se fereau să-mi dea mîna, iar cei ce mi-o dădeau totuşi se uitau în lături, cu un aer vinovat. Nu îndrăzneau să-mi spună în faţă nimic, pentru că le era milă de Maria Nikolaevna. Parcă-şi dăduseră deodată seama că aici nu este vorba de o aventură oarecare, de o simplă legătură provocată de plictiseală, ci de ceva absurd, uriaş, maladiv — de o chestie de psihologie sau psihiatrie. Şi de soţul ei le era milă. Se remarcase prin faptele sale vitejeşti săvîrşite la Şipca şi nu ştia nimic din ceea ce se petrecea, şi cred că nu ştie nici pînă astăzi.

Toţi aşteptau un prilej.

Într-o zi, se juca *„landsknecht"* la clubul ofiţerilor. Oficial, jocul acesta era interzis acolo, dar autorităţile mai închideau ochii. Am intrat şi eu în joc. În seara aceea, am avut un noroc orb, pur şi simplu prostesc, totuşi eram neliniştit şi trist. Şi-apoi, încă ceva ciudat — la intrare m-am întîlnit cu sublocotenentul Bakanov. Nu ne-am salutat, ne-am privit doar, în treacăt, dar nu ştiu de ce întîlnirea asta mi-a umplut sufletul şi mai mult de tristeţe şi dezgust.

Banca a trecut de vreo şapte sau opt ori de la unul la altul, pînă cînd mi-a venit iară rîndul s-o preiau eu. Mi-amintesc de parcă s-ar fi întîmplat ieri. Am pus în dreapta un doi de caro, în stînga, un rigă de pică, apoi am început să dau cărţile pe faţă, în mijloc. Pun una, două, trei, cinci, nu prea-mi mergea ! Potrivit superstiţiei jucătorilor, îmi repetam mereu în minte : „Carte, carte, ţine-mi parte !" În sfîrşit, scot un doi. Am cîştigat. Dar am făcut o mişcare greşită şi din pachet au căzut două

cărți deodată. Atunci am auzit în spatele meu : „Nu ești numai un ticălos, sublocotenente, ci și un trișor". Am întors capul, și Bakanov mi-a zvîrlit un pachet de cărți în față, apoi unul de lîngă mine m-a plesnit peste obraz, și au început toți să mă lovească. Eu strigam : „Domnilor, dați-mi voie ! Ce-i asta ? E o neînțelegere !" Însă ei țipau : „Afară din club ! Afară. Să-l aruncăm pe fereastră ! Trișorul ! Chiar mîine să fie dat afară din regiment !"

Înțelegeți cum stăteau lucrurile ? Nu voiau s-o facă de rîs pe Maria Nikolaevna și foloseau prilejul ăsta. După două zile, ofițerii, întruniți în instanță de judecată, mi-au cerut să-mi dau demisia din armată. Și așa am fost alungat din regiment ca un cîine rîios... Ce să-i faci... Mie îmi place dreptatea ! Știu și eu că am meritat. Dar nu-i nimic... *Passons !* Dacă mai vreau o bere ? Mulțumesc, nu refuz. *Vous êtes très aimable.*[1] Numai că mi-e nu știu cum să beau mereu singur...

III

Cu ce m-am ocupat după asta ? Mai bine m-ați întreba cu ce nu m-am ocupat. Un adevărat vîrtej de meserii ! Am fost șef de echipă la canalizare, apoi fochist pe diferite vase pe Marea de Azov, desenator tehnic, comis-voiajor, ucenic la un dentist, hamal de port, chiar în orașul acesta, am lucrat ca zețar la o tipografie. Între altele, pe cînd eram zețar, m-am însurat. O aiureală de-a mea ! Oricum, peste un an și jumătate mi-am părăsit nevasta și copilul și-am plecat. Era un băiețaș tare drăgălaș, pot zice, fermecător ! De altfel, mie, în general, îmi sînt grozav de dragi copiii și animalele. La despărțire, nu ne-am bătut, nu ne-am certat, nu ne-am acuzat unul pe altul de necredință. Într-o dimineață de mai, am simțit pur și simplu nevoia să plec. Apoi mă mai gîndeam că, singură, nevastă-mea s-o mai descurca într-un fel, în timp ce cu mine ar merge cu siguranță la pierzanie.

[1] Sînteți foarte amabil (fr.) (n. t.).

Așa că mi-am luat buletinul de identitate și am șters-o într-alt oraș, fără să spun o vorbă.

M-am făcut apoi cîntăreț, am cîntat în cor la operetă, apoi am lucrat și într-o trupă de teatru, în care cîntam și jucam roluri de flăcău naiv sau de comic de mîna a doua. Cam un an am fost poslușnic la o mînăstire. Dar cîte îmi mai scapă!

Din mînăstire mi-au făcut vînt dibaci de tot, cît ai bate din palme. Slujeam la arhondaric. O duceam bine, nimic de zis. Din banii adunați în cutia milelor mi se cuveneau zece ruble pe lună, aveam casă, masă, la care se mai adăugau și venituri lăturalnice. Beam zdravăn și n-o duceam rău nici în ceea ce privește restul... În general, era amuzant. Știți doar că satana se învîrtește totdeauna pe lîngă locurile sfinte... Ispita! Vara, de sărbătorile mari, se adunau la mînăstire cîte o mie de muieri, mai mult țărănci, dar și tîrgovețe, negustorese, mici moșierese. Și erau de tot felul: și tinere, și bătrîne. Căci — să te cruceşti, nu alta — pentru femeie nu există ceva mai plăcut decît să păcătuiască și-apoi să se căiască, să se căiască și iar să păcătuiască. Și cu atît mai mult, cînd în jur e o atmosferă plină de cuviosie: rugăciuni, smerenie, oftări, înduioșare... Și iată de ce m-au dat afară din locul acela sfînt:

La arhondaricul nostru atîrnau pe pereți niște foi tipărite, nu rugăciuni, ci... un fel de povețe în versuri, scrise de un oarecare părinte Pavsikaki. Purtau titlul: „Lupta spirituală împotriva dușmanului nevăzut". Îmi amintesc și acum cîteva fragmente: „Frate, cînd închizi ușa, să spui o rugăciune, ca să nu pătrundă fiara cea rea în sufletul tău... Ea o să caște botul cel ce scoate flacăra păcatului, dar tu să-ți faci cruce fără zăbavă și să bați mătănii... Ea o să se străduiască să te împungă cu veninul lenei, dar tu alung-o prin smerenie și post... Împotriva ispitei să ridici bateriile și tranșeele abstinenței... De te împroșcă pre tine cu alicele zavistiei, să-ți faci scut din vorbele mîntuitoare..." și așa mai departe, cu granate și bombe, cu cartușe și gloanțe. Într-o zi, împreună cu un călugăr de la arhondaric, anume Prohor, am luat un creion și peste rîndurile acestea am scris niște versuri proprii, vă rog să mă scuzați, de felul

celor care se scriu pe pereți în anumite locuri retrase. Și am uitat cu totul de povestea asta.

Cînd, ce să vezi, într-o bună zi, arhiereul cel vechi a fost înlocuit cu altul. Noul arhiereu a sosit la mînăstire, a vizitat totul, a binecuvîntat totul și a rămas foarte mulțumit de ordinea pe care a găsit-o. În cele din urmă, s-a îndreptat și la arhondaric. Era un arhiereu cu prestigiu, cu prestanță, bărbos. O bomboană de prelat! În urma lui veneau starețul, vistiernicul, economul, ieromonahii, toți frații mai mari. Iar noi, slujitorii de la arhondaric, ne făcusem una cu pereții și tremuram, cuvioși ca niște umbre fără glas.

Deodată, vlădica întreabă: „Ce-i asta pe pereți?" „Au fost atîrnate acolo pentru învățătura poporului întunecat... Sînt în versuri", îi răspunde administratorul. Preasfinția-sa se apropie, se uită o clipă și se întoarce spre călugări, roșu de mînie: „Cine a scris ticăloșiile astea cu creionul lui murdar?" a tunat el, privindu-ne pe toți, pe rînd. Avea ochi ageri, vlădica, fiindcă l-a văzut pe Prohor schimbîndu-se la față, și l-a arătat de îndată cu degetul: „Tu!" Și Prohor s-a prăbușit în genunchi. „Iartă-mă, presfinția-ta, n-am fost decît martor la treaba asta și, din slăbiciune, nu m-am împotrivit. De scris, a scris poslușnicul Andrei." Atunci, vlădica s-a întors spre mine: „Din mărul viermănos se taie partea stricată și se aruncă, pentru ca să nu piară tot rodul. Scriitorul acesta să fie dat afară din mînăstire chiar mîine. Să-și pună imaginația murdară în slujba fițuicilor bulevardiere."

Și vă rog să mă credeți că vlădica s-a dovedit a fi un adevărat profet. N-au trecut nici trei luni că, din voia soartei, m-am aranjat într-adevăr la un ziar, mai întîi corector, iar apoi, reporter.

Acolo era o atmosferă plăcută și veselă. Nu se cerea să ai carte ori talent. Afacerile se încheiau mai mult prin cîrciumi și cafenele, și toți cei cu care veneai în contact erau trecuți prin ciur și prin dîrmon. Ce să spun, o adevărată plăcere! Dar și aici mi-am dat în petec. Așa mi-a fost soarta.

Fiecare dintre noi mai avea și alte felurite căi lăturalnice pentru cîștigarea existenței. Astfel, mîncam prin

grădinile din afara orașului și pe la șantan. Trînteam, de pildă, vreo zece rînduri în care spuneam că aseară am văzut noua stea mexicană, Puz-Laperouse, angajată de neobositul patron al grădinii „Guadalquivir", care e o neasemuită interpretă... și gata creditul. Foiletoniștii făceau reclamă, parcă-n treacăt, magazinelor de delicatese, romancierii își purtau eroii prin restaurante cunoscute etc. Mai scoteam un ban asistînd și la procesele de la judecătorie. Să zicem că era trimis în judecată un brutar, pentru că meșterii lui dormeau în albiile de frămîntat coca, vreun cîrciumar, pentru murdărie, un băcan, fiindcă vindea zaharină. De cele mai multe ori, brutarii și cofetarii erau dați în judecată. Mă așezam la ședințe așa, încît să fiu bine văzut, și, uneori, mă prefăceam că scriu ceva în carnetul de însemnări. Și cui îi place să-și vadă numele în cronica judiciară? Din cînd în cînd, aruncam o privire furișă spre brutarul meu care nu se hotăra să plece, deși procesul lui se terminase de mult; stătea acolo, privindu-mă cu neliniște. Mai lăsam să treacă vreo zece minute, apoi ieșeam din sală cu un aer neglijent, de parcă aș fi fost la mine acasă. Brutarul, după mine. Pe stradă, mă ajungea din urmă și întreba cu glas dulceag: „Nu vă supărați, sînteți reporter?" Eu îl repezeam cu severitate: „Reporter. Dar dumneavoastră ce doriți?" „Numai așa... Hm, hm... Știți că și procesul meu s-a judecat astăzi, poate ați auzit?" „Am auzit." „Și-ați luat însemnări?" „Da." „Cîtă tevatură! Și cînd mă gîndesc că mi s-a făcut procesul ăla verbal fără nici o vină... Vedeți dumneavoastră, comisarul din cartierul nostru... Dar de ce stăm pe stradă? Ce ziceți, n-ați vrea să intrăm cîteva clipe? Aici, pe aproape, e un mic restaurant... V-aș spune cum s-au petrecut lucrurile... E și vreme potrivită pentru un păhărel. Și fac și niște fripturi grozave. Hai, zău, nu mă refuzați." Atunci luam o înfățișare foarte severă: „Tocmai mă gîndeam că aș intra și eu cu plăcere, dar vă spun din capul locului — plătim juma-juma. Redactorii noștri nu au voie să se lase invitați." Bineînțeles că plecam de la cîrciumă, și sătul, și beat, și cu o bancnotă de douăzeci și cinci de ruble în buzunar.

Dar — repet — am scrîntit-o și aici. Din cauză că m-am lăcomit să înghit o bucată prea mare pentru mine. La ziarul nostru lucra un tip care scria cronica și foiletonul de duminică. Drept să vă spun, era un as! Gîndiți-vă și dumneavoastră, ce poți să scoți din ședințele primăriei sau dintr-un foileton de două mii de cuvinte? Să zicem două-trei sute de ruble; el însă ținea birjă cu luna, lua masa la „Bellevue" și la „Bianchi", avea amantă franțuzoaică și se îmbrăca tocmai ca regele Solomon în vremurile lui de strălucire. Bea numai șampanie și se pornea cu băutura de la supă. Într-un cuvînt, era tare descurcăreț.

Pe cînd mă aflam într-o zi la redacție, m-a chemat deoparte. Avea un aer misterios. „Am o afacere bună. Am putea să cîștigăm amîndoi o mie de ruble. Vrei?" „Cum să nu!" „Bine, uite cifrele. Te duci la Dehtiarenko. Îl cunoști?" „Da." „Peste două săptămîni o să fie declarat falit, dar pentru el e o chestie de viață și de moarte ca deocamdată să nu știe nimeni în ce situație se află. Eu am motivele mele să nu mă duc la el. Înțelegi?" Și mi-a dat instrucțiuni amănunțite.

M-am dus la Dehtiarenko. „E acasă?" „Este." „Vă rog să-i dați cartea mea de vizită." Iar pe cartea mea de vizită scria: „Colaborator la ziarul cutare, corespondent al ziarului cutare din capitală, publicist", și — pentru cei slabi de înger — mai aveam sus și un blazon de noblețe. Stăpînul a ieșit să mă primească. „Am onoarea să stau de vorbă cu domnul Dehtiarenko?" „Chiar cu el, ce doriți?" „Vedeți dumneavoastră, sînt pe cale să scriu o serie de articole economice de popularizare, privitoare la problemele industriei din sud. Desigur, unul din locurile cele mai importante va fi rezervat firmei dumneavoastră, a cărei rază de acțiune...", într-un cuvînt, complimente cu nemiluita. Mă asculta fără să scoată o vorbă. Era un ucrainean zdravăn, cărunt, mustăcios, cu ochi mici, de pungaș. „Mă rog, dar ce amestec am eu aici?" „Păi, să vedeți, am strîns niște cifre pe care le-am notat în carnețelul acesta și, pentru orice eventualitate, am venit să le verific, ca să fiu mai sigur; poate că, onorate Taras Kirileici, ați avea ceva de adăugat?" Ucraineanul a rîs, a luat carnețelul, a ieșit

din odaie, şi după un minut s-a întors : „Bine ticluit, nimic de zis. Totuşi am adăugat şi eu ceva... Dar mai aşteptaţi puţin cu publicarea acestor cifre. Poate că peste o săptămînă o să vă comunic alte cifre. La revedere."

Am ieşit afară, şi am văzut că-mi băgase în carnet cinci hîrtii de cîte o sută. Puţin. În clipa aceea, fiara pierzătoare de suflete de la mînăstire a tras în mine cu bomba lăcomiei. Magul şi vrăjitorul mă aştepta la redacţie. „Ei, cum a mers ?" „Nu mi-a dat nimic. M-a ascultat, s-a uitat la carnet, apoi mi l-a înapoiat spunînd : «Nu mă priveşte»". „Mă, crocodilule, nu cumva minţi ?" „Zău că nu mint, pe cuvîntul meu de onoare !" „Aha, atunci îi arăt eu." Şi chiar a doua zi a trîntit un articol. L-a făcut la mare artă. Nu a pomenit nici un nume, dar chiar şi un prunc ar fi înţeles că Dehtiarenko se află în pragul falimentului. Şi, ce să spun, a fost lată rău ! Cînd a citit ziarul, Dehtiarenko s-a înfuriat şi a dat fuga la guvernator. Acesta l-a chemat pe redactorul responsabil şi în aceeaşi seară eu, robul lui dumnezeu, am fost aruncat în stradă, la toţi dracii.

IV

Următorii doi ani nu ştiu nici eu cu ce am trăit. Zău ! Chirie nu plăteam, asta se înţelege de la sine. Rămîneam dator prin cîrciumi, alergam pe la casele de amanet. Dar trăiam mai ales din împrumuturi. De pe vremea cînd lucram la ziar aveam în oraş o mulţime de cunoscuţi. Atunci am înţeles eu adevăratul tîlc al maximei : „Cînd faci spirite sau ceri bani cu împrumut trebuie să iei omul repede". Te întîlneşti cu cineva pe bulevard, vorbeşti cu el de una, de alta, apoi zici pe neaşteptate cu un aer neglijent : „Apropo, n-ai o rublă sau două pînă mîine ?" O rublă e o sumă atît de mică, încît unui om îi e ruşine să te refuze. Şi aşa, fără muncă, izbuteam, nu numai să nu mor de foame, dar să mă şi cherchelesc în fiecare seară.

Uneori îmi mai pica și ceva de lucru. Un profesor a avut milă de mine, m-a însărcinat să-i pun la punct biblioteca și să întocmesc un catalog. Era un bătrîn minunat, cu părul ca argintul, frumos și neînchipuit de bun. Vreo șapte luni în șir am tot lucrat la aranjarea bibliotecii lui, dar cînd i-a dat în gînd să facă într-o zi un control, a rămas, sărmanul, cu gura căscată. A început chiar să plîngă. „Spune-mi măcar, pentru dumnezeu, cui i-ai vîndut cărțile ? O să dau de trei, de patru ori mai mult, fiindcă e vorba numai de cărți rare, de exemplare unice !" M-a apucat o milă grozavă de el de mi-au dat și mie lacrimile, dar cum aș fi putut să țin minte ? Le vîndusem mai mult la piața de vechituri, unor oameni necunoscuți. Iar, uneori, la kilogram.

Și femeile mă ajutau. Așa mi-e soarta blestemată. Dădeam mereu peste muierile cele mai inimoase, cele mai blînde, chiar și printre bucătărese, negustorese, madame de hotel, ba chiar și printre fetele care fac trotuarul. De ce se nimerea așa, dracul știe, că eu nu știu...

Totuși, am îndurat multe. Am învățat și drumul la azilurile de noapte. O dată, am dormit la mînăstirea Florovski (în general, mă aciuiam destul de des prin tot felul de lăcașuri sfinte). Cu toate că e o mînăstire de femei, au, separat, camere de dormit și pentru bărbați. La secția pentru nobili costă zece copeici. Noi numeam locul ăsta, după numele mînăstirii, hotel Florida, sau hotel Florența. Am ajuns acolo tîrziu și cherchelit rău. Știți, în mînăstirea asta se află o galerie lungă, cu geamuri, iar în dreapta ei, cămărițe cu cîte patru paturi. Mi s-a arătat un pat liber și m-am culcat.

În dimineața următoare, portarul ne-a trezit pe toți, cu noaptea-n cap, după regulament. Nu-mi făcusem somnul, mă durea capul îngrozitor, ca după beție, și eram îndrăcit de furios. Și uite că-mi cad ochii pe un tînăr, cu părul tuns scurt, cu o bărbuță *à la Henri Quatre* [1], dar cu rufăria într-un hal fără de hal. Îl urmăream cu privirea. A început să-și curețe cizmele, și le-a tot curățit, gîfîind, pînă ce le-a făcut lună. Apoi s-a pornit să-și perie cu aceeași grijă haina și vesta. Cînd l-am

[1] Ca a lui Henric al IV-lea (fr.) (n. t.).

văzut că-și scoate pantalonii de sub saltea — dormise pe ei toată noaptea — l-am întrebat : „Ce, tinere, i-ai pus acolo ca să-i aperi de hoți ?" El a rîs. „Nu, ca să-și păstreze dunga." Eu am zis : „Dar ce, în halul în care ne aflăm, numai dunga de la pantaloni ne mai lipsește ! Principalul e să ai conștiința curată și un păhărel de votcă." A rîs iară și m-a întrebat : „Ce-i aia conștiință ? Se mănîncă ?" Mărturisesc că mi-a plăcut. Mi-am dat seama că nu era un om plictisitor și i-am propus să dăm o raită pe la cîrciumă. „În general, nu zic ba, a răspuns el, nu mă dau de loc îndărăt, dar dacă beau dimineața, mă tem c-o să duhnesc a rachiu și am treabă !" „Fleacuri, mesteci după aia în gură niște ceai și gata !" Tînărul a prins să șovăie : „Doar așa, cu ceai ! Vorba dumitale." Între timp, se îmbrăcase. Își pusese un plastron de hîrtie, un guleraș curat și o cravată neagră, cu stele albastre. Ca să vezi drăcia dracului ! Cînd m-am uitat la el, parcă era un membru al *Jockey*-clubului din Paris, ca scos dintr-un jurnal de modă, într-adevăr, avea dungă la pantaloni. Zic : „Ce transformare !" El zîmbește : „Noi, ăștia, nu putem umbla altfel !"

Din vorbă în vorbă, am intrat într-o cîrciumă, apoi într-alta și după aceea la o cafenea cu biliard... Pînă la urmă, am terminat banii, așa că nu mai aveam cu ce plăti. Atunci, însoțitorul meu m-a întrebat cît e ceasul. „Patru ? Bine, așteaptă-mă aici cam un sfert de ceas." Și-a pus în cap șapca cu blazon nobiliar și a șters-o. Eu mă dezumflasem, spunîndu-mi : „Ei, acuși, bătrîne, plătește dacă poți. Cred că de secția de poliție nu scapi. Oricum, tînărul a fost tare șmecher !" Totuși, l-am așteptat. Am cerut un ziar. Au trecut : un sfert de oră, douăzeci de minute, o jumătate de ceas, ba chiar mai mult... Citisem toate anunțurile : s-a pierdut un pudel negru, se caută un meditator... Mărturisesc că eram deprimat. Chelnerul îmi tot dădea tîrcoale cu neobrăzare. Se apropia de măsuță, scutura fața de masă cu șervetul sub nasul meu, muta paharele dintr-un loc într-altul, fără nici un rost. Ce era de făcut ? Eram gata să cer nota, cînd îl văd intrînd în fugă pe tînărul meu. „Ce-i ? A durat cam multișor, hai ?" „Mda, mărturisesc că..."

„Fleacuri. Chelner, plata!" „Două ruble și douăzeci." „Mai adu o sticlă de vin roșu și ține asta", a zis el, aruncîndu-i pe masă o monedă de aur.

În ziua aceea ne-am împrietenit, iar seara mi-a destăinuit totul. „E un lucru foarte simplu, deși nu tocmai ușor, după cum ar părea la prima vedere. Tapez!" „Tapezi? Cum, ceri de pomană?" „Nu, nu chiar așa. Cer de pomană pe stradă indivizi nebărbieriți, cu nasuri vinete și îmbrăcați în zdrențe. Pentru ăștia, douăzeci de copeici echivalează cu bogățiile Șeherazadei. Dar judecă și dumneata, cine ar îndrăzni să-mi ofere douăzeci de copeici cînd port o șapcă de uniformă, un costum curățel și am și un nume frumos de nobil? Mă duc drept acasă la cel pe care-l solicit, le spun servitorilor să mă anunțe, mă prezint ca de la egal la egal, îi întind mîna. «Vă rog să mă iertați pentru deranj, dar sînt puțin cam strîmtorat, aștept din zi în zi să fiu numit într-un post...» și așa mai departe... Îndrăznește vreunul să-mi dea mai puțin de o rublă? Niciodată."

Mi-a plăcut povestea asta. A doua zi am încercat și eu metoda lui. La început mă temeam, dar încetul cu încetul m-am obișnuit și tapam în dreapta și în stînga. Dacă nu m-aș fi îmbolnăvit, nu m-aș mai fi lăsat niciodată de afacerea asta. E, într-adevăr, înjositor și primejdios, dar e amuzant și ți-e totdeauna buzunarul plin de bani cîștigați ușor.

Trebuie să te bizui în primul rînd pe psihologie. Cînd mă duceam, de pildă, la un inginer, turuiam ceva despre tehnica construcțiilor! Îmi puneam cizme înalte, iar din buzunar îmi ieșea un metru pliant, de lemn. Unui negustor îi spuneam că sînt fost vînzător de prăvălie, unui protector al artelor, că sînt actor, iar unui editor, că sînt publicist. Printre ofițeri, ca unui fost ofițer, mi se făcea chetă. O adevărată enciclopedie! Manevrezi și luneci printre degete ca un șarpe, în fiece clipă ești cu ochii în patru, să nu sari peste cal, să nu vorbești fără să vrei pe un ton de cerșetor. Tot timpul trebuie să-ți privești interlocutorul în ochi sau mai bine zis, nu în ochi, ci la rădăcina nasului. Cel puțin în felul acesta nu te simți stînjenit, iar el are impresia că ai o privire sinceră și cinstită de biet truditor nedreptățit de soartă.

Dar mai important decît orice e să prinzi momentul cînd el se simte stînjenit : din cauza ta, din cauza lui, sau a cabinetului său luxos. Pînă la urmă, poți să-l faci chiar pe omul cel mai tare să se simtă atît de stînjenit, încît să nu mai știe unde să se uite și să-și pipăie portmoneul în buzunar. În clipa aceea trebuie să apeși pe pedală, fără să te temi că exagerezi. Oricît nu te-ar crede, oricît l-ai dezgusta, nu va îndrăzni să te refuze, să nu-ți dea nimic. E o chestie psihologică.

E drept, se întîmplă să și greșești. Într-o zi, am încercat să tapez pe un tip, membru al unei Asociații, ori Slave, ori Balcanice, din Odesa. De fapt, însă, nu era membru al Asociației Slave, ci, după cum am aflat mai tîrziu, încercase chiar el să înființeze nu știu ce asociație. Mi se pare că era ceh sau croat, ori ceva asemănător. Asociația o plănuia în felul acesta : în anumite zile, mai cu seamă de sărbători, să se întrunească oameni maturi și copii — mai ales din rîndurile poporului — într-un local mare, fără nici o interdicție. Puteau să vină studenți, ofițeri, eleve de liceu. Se străduia să trezească și interesul autorităților și s-ar fi bucurat să asiste, de pildă, guvernatorul, arhiereul, ori șeful poliției. Într-un cuvînt, o idilă la umbra oficialităților. Voia ca toți membrii asociației, dirijați de el, să cînte în cor cîntece patriotice și morale. Bănuiesc că asociația coralo-morală nu era altceva decît tot un mijloc de tapare, doar pe scară mai mare. În orice caz, aflasem că individul acela trimitea mereu scrisori la diferiți oameni sus-puși, cerînd subvenții în sprijinul ideii sale patriotice.

M-am dus la el. Era un boier înalt, voinic, cu o barbă care i se revărsa pe piept, cu o față deschisă, binevoitoare, și cu o frunte înaltă. „Dumneavoastră sînteți președintele acestei asociații minunate, atît de simpatice ?" „Chiar eu, chiar eu ! Cu ce vă pot fi de folos ?" a zis el, strîngîndu-mi mîna cu amîndouă palmele. Am început să-i înșir verzi și uscate. El se făcea tot mai prietenos, dînd mereu din cap aprobator, ca un elefant de porțelan. În cele din urmă mi-a spus : „Toate bune și frumoase. Desigur că sînt gata să vă ajut cu ce pot, dar vă rog să mă iertați dacă simt nevoia să mă conving că sînteți, într-adevăr, ceea ce susțineți. Arătați-mi, vă

rog, buletinul dumneavoastră de identitate." Parcă m-a săgetat ceva în inimă, dar fiind uşuratec şi lipsit de experienţă, am scos buletinul din buzunarul lateral al hainei. Cînd te ocupi cu chestii d-astea trebuie să-l ai mereu asupra ta. I l-am dat. El l-a vîrît într-o clipă în sertarul mesei, a închis sertarul cu cheia şi a sunat: „Daşa! Să chemi poliţia!" L-am implorat, am îngenuncheat, i-am sărutat mîinile păroase — zadarnic! Am încercat să-l iau mai tare, însă el a scos foarte liniştit dintr-un alt sertar un revolver şi l-a pus pe masă, în faţa lui, mormăind: „Încearcă". Energic bărbat. Atunci am făcut două luni de puşcărie pentru cerşetorie.

Dar asta mi s-a întîmplat numai o dată. De alte cazuri asemănătoare nici măcar n-am auzit. Fiindcă, v-o spun cu mîna pe inimă, ca în faţa lui dumnezeu — omul, dacă-l iei pe fiecare în parte, e de cele mai multe ori cumsecade, simpatic, cu milă de cei săraci. E drept că de cele mai multe ori nu ajută pe cine trebuie. Dar ce să-i faci? Obrăznicia e totdeauna mai verosimilă decît mizeria. De ce rîdeţi? În sănătatea dumneavoastră!...

Felul acesta de viaţă era plăcut şi prin libertatea pe care ţi-o oferea. Cînd mă plictiseam de un oraş, tapam ceva bani de drum — cîteodată îmi ajungea chiar şi pentru un bilet de clasa a doua — îmi făceam valiza şi plecam într-alt oraş, apoi în altul, în capitală, în cîte un oraş judeţean, pe la moşii, în Crimeea, pe Volga, în Caucaz. Bani aveam totdeauna destui. Uneori cîştigam cîte douăzeci şi cinci de ruble pe zi. Beam, schimbam femeile una după alta, într-un cuvînt, trai, neneacă!

E drept că se-ntîmpla să strîng şi cureaua. Nimeream în cîte un oraş, unde toate adresele bune erau inaccesibile. Ori se adunaseră prea mulţi solicitatori, ori unii dintre dînşii porniseră la atac, beţi, ori căzuseră pe mîna poliţiei şi se scrisese despre ei în ziare. Ce mai încolo-ncoace, ghinion pe toată linia. Atunci, trebuia să mă mut de la hotel la vreun azil de noapte, să vînd hainele de prisos, rufăria... În vremuri d-astea ajungeam să cerşesc şi pe stradă. Vă mărturisesc că-mi făcusem şi aici un şablon. Trebuie să cerşeşti repede, ca să nu plictiseşti omul, să nu-şi piardă vremea cu tine şi să te şi păzeşti de copoi. Trebuie să dai dovadă de mai

multe calități deodată : și de smerenie, și de putere de convingere, și de florile elocvenței. Să zicem, să ceri bani unui actor : „Stimate domn, vă rog o clipă de atenție ! Un actor dramatic în rol de cerșetor ! Un contrast, într-adevăr, îngrozitor ! O neîmpăcată ironie a soartei ! Nu vreți să-mi împrumutați cîteva centime pentru masă ?" Unui student îi vorbeam așa : *„Colega !* Ajută pe un fost muncitor, expulzat pe linie administrativă din capitală. De trei zile n-am băgat în gură o coajă de pîine !" Sau dacă dai peste cîțiva inși veseli și cherchelîți, trebuie să faci pe originalul : „Domnilor, dumneavoastră rupeți trandafirii vieții, pe cînd mie mi-au rămas doar spinii. Dumneavoastră sînteți sătui, iar eu flămînd. Dumneavoastră beți *Laffitte* și *Sauterne,* iar sufletul meu este însetat de votcă de monopol. Ajutați-l pentru o jumătate de litru pe un fost profesor de magie albă și neagră, în prezent cavaler al ordinului beției !" Și merge ! Rîd și dau. Și adeseori îți dau mai mult decît te aștepți.

Și ce tipi grozavi se găseau printre noi ! De pildă, unul Zablonski. Înalt, frumos ca o cadră, umbla bărbierit, avea o față plină, un nas vulturesc, într-un cuvînt, curat prim-amorez de pe o scenă din capitală. Ăsta scotea vreo patru mii pe an. Nu bea, nu se ținea de femei. Avea o singură slăbiciune, să se îmbrace luxos. Costumul îi era totdeauna la modă, avea un frac pentru orice eventualitate, mănuși de piele, baston cu măciulie de argint, palton, după sezon. Se mîndrea : „Părinții mei — zicea — n-au cheltuit un ban cu mine de la vîrsta de cincisprezece ani". Cunoștințele lui în legătură cu geografia Rusiei erau uimitoare. Cîteodată îi spuneam în glumă numele cine știe cărui orășel uitat de dumnezeu și de oameni, și el completa imediat : „E situat pe rîul Vihlead. Are o moară mecanică, și morarul e un tip tare simpatic. Pe președintele consiliului zemstvei îl cheamă așa și așa, dă, însă cu zgîrcenie. Șeful poliției e un om fioros. Mareșalul nobilimii, dacă e treaz, te alungă, dar dacă e beat, îți dă cît îi ceri." Și alte amănunte de felul acesta.

Simpatici băieți ! Erau printre noi unii care nu tapau singuri, ci indicau doar adresele, ca niște ghizi. Ăștia

mergeau totdeauna cu tine la vînat. Pe stradă începeau deodată să murmure pe nas, misterios: „În dreapta noastră e o casă boierească de piatră. E a arhitectului Specht Arnold Karlovici. Te duci neapărat *personal* la el, nu merge cu scrisori. La început o să te înjure, dar să nu-ţi pierzi cumpătul, caută să-l îndupleci ca pe un catîr. Dă cinci ruble." Sau „Aristarhov Pavel Pavlovici! Acasă nu dă, trebuie să-l prinzi la Banca Agrară, între trei şi cinci. Nu poate să sufere discuţii lungi"; sau: „Armatorul Ghircici. Nu te opri. E un loc prea bătut. Nici un sfanţ." „Margarita Franţevna Pauli — e o femeie minunată. Trebuie să i te adresezi în scris şi într-un limbaj ales. Îi place literatura frumoasă." Şi aşa mai departe. Se înţelege că unui astfel de ghid îi dai jumătate sau o treime, după cum te-ai înţeles.

Unii nu făceau decît să ticluiască scrisori pentru cei mai slabi la carte. Bineînţeles că şi aici era vorba de un şablon: „Stimată şi mult respectată doamnă! Sufletul dumneavoastră mărinimos şi mila pentru năpăstuiţii soartei îmi dau curajul" şi aşa mai departe. Pentru orice întîmplare trebuia să ai la tine vreo cinci-şase scrisori de astea, fără nume, ca să le poţi folosi la nevoie. Cîte unul lăsa în plicul cu scrisoarea şi buletinul de identitate, pe care venea să-l ia mai tîrziu.

Unii bătrînei îşi cîştigau pentru trai căpătînd din două-trei locuri un fel de pensie lunară. Pentru un astfel de bătrînel era important să aibă o înfăţişare cuviincioasă şi părul cărunt. Şi-apoi ce nevoi au ei? Ceai, tutun, un păhărel de votcă, un ziar şi gata.

Îmi amintesc de unul Bogoiavlenski, fost seminarist, deştept foc, o minte sclipitoare, dar cu aspectul unui cizmar, şi pe deasupra şi saşiu. Ăsta şedea cît era ziua de lungă în camera lui de la hotel, numai în indispensabili, şi scria scrisori. Iar pe lîngă el se aciuiau totdeauna cîţiva oameni pe care îi trimitea cu scrisorile. Şi cum scria! În primul rînd, scrisul propriu-zis: litere rotunde, negre (folosea tuş), de o neînchipuită frumuseţe şi clare ca cele mai grozave litere de tipar. Apoi stilul! Făcea minuni cu scrisorile lui. Se ştie, de pildă, că pe o faţă bisericească nu o poţi impresiona. Parcă

ar fi de piatră. Noi ne feream totdeauna de ei. Dar el îi trăgea cîte unui arhiereu o scrisoare de vreo opt pagini, împănată cu tot felul de citate din Biblie, dar nu din cele îndeobște cunoscute, ca : „mîna milostivului nu va sărăci" sau „cereți și vi se va da", ci, de pildă, din „Preaînțeleptele povețe ale fiului lui Sirah", din „Prorocul Varuh", și la fiecare citat indica (în paranteze) și capitolul, și versetele. Scrisorile lui erau strălucite și nu s-a întîmplat să fie vreodată refuzat.

Dar nici unul dintre noi nu strîngea bani. Prăpădeam totul. Femeile mai depuneau uneori cîte ceva la casele de economie, dar numai pînă la primul amor. La femei se știe — tapează, chipurile, ca să-și cumpere o mașină de cusut. Cîteodată capătă destul de mult, dar, dacă sînt drăguțe, rar li se dă degeaba.

Și-așa, viața asta are și haz, dacă vreți. Dar numai la început, fiindcă pe urmă... Tapeurii ăștia sînt mari ticăloși, mai răi decît pușcăriașii. La cei din urmă există cel puțin un fel de spirit de solidaritate, îndrăzneală. La ăștilalți — nimic. Pentru o rublă, se vînd unii pe alții, se trădează, se denunță, se ponegresc. Sînt invidioși, mincinoși, lași, lacomi. În general, trebuie să vă spun că dintre toți vagabonzii de felul acesta pe care i-am cunoscut, cei mai răi sînt cei ce provin din oameni culți : tot felul de ofițerași inferiori în rezervă, studenți alcoolizați sau actori. Gunoaie ! Le place să trăiască bine, dar munca o urăsc din tot sufletul. Și de mine vorbesc — ăsta-i adevărul. Ei nu sînt ca adevăraților vagabonzi din vocație. Aceștia stau toată ziua cu burta la soare, nu le trebuie nimic, se mulțumesc cu o scrumbie și cu pîine neagră cu pepene. După ce se satură de trîndăvie, se duc în port și cară baloturi. Ce le pasă ? Nu se tem de nimic, nu respectă pe nimeni, nu se înclină în fața nimănui. Și trebuie să recunosc, că ăștia se uitau la noi, tapeurii de profesie, ca la niște oameni de nimic. Și parcă numai ei ! Chiar hoții de buzunare ne disprețuiau. Că și cu ei ne întîlneam la azilurile de noapte.

V

Tot tapînd așa, am ajuns în Crimeea. Știți, Crimeea — și în general sudul — e un adevărat cuib de vagabonzi și escroci. Cine a trecut o dată pe acolo simte nevoia să se ducă iarăși. Cald, mare, munți, frumusețe, bani — gîrlă. De aceea, locurile acestea sînt pline de trîntori.

M-am împotmolit și eu pe-acolo. Pe de o parte, m-am încurcat cu o muiere, iar pe de altă parte, am început să scuip sînge. Așa că am prins rădăcini.

La început, am avut noroc, dar s-a stricat căruța pe neașteptate. A venit iarna, frigul. Eram tare slăbit, năduşeam noaptea, ziua mă scuturau frigurile, tuşeam, abia mă țineam pe picioare. Bucluc ! Și-apoi, sezonul se terminase, oile de aur plecaseră la Moscova și la Petersburg, nu mai rămăseseră decît sărăntocii bolnavi. Iar localnicii, băștinașii ca să zicem așa, se săturaseră să-mi tot vadă mutra. Mă întîmpinau glacial : „Iarăși dumneata ? Pentru a patra oară ? Te rog să mă ierți, nu sînt Vanderbildt, ca să întrețin pe toată lumea. La revedere." Sau altceva asemănător. Muierea m-a părăsit. Era frumoasă, bestia, pătimașă, rea, nerăbdătoare, lacomă. Singura de felul ăsta care mi-a tăiat drumul în viață. Îi plăcea să trăiască pe picior mare. Polonează. O chema Zoska. Pînă la urmă, m-a făcut și de rîs pe stradă. S-a înfuriat că m-am întors fără bani. Mi-a strigat : „Tapeur nenorocit, năpîrcă de pușcărie, lepădătură lihnită de foame !" Apoi a plecat și nu s-a mai întors acasă.

Mi-am pierdut capul. Într-o zi, din mila unui căpitan de vapor, am ajuns din Crimeea aici. Dar mi-a mers și mai rău. Curată nenorocire ! Iarna era aspră, umblam îmbrăcat cu un pardesiu subțire, cu ghetele găurite ; din pricina tusei mă încovoiam pînă la pămînt. Și sufla un vînt dinspre mare de mă legăna ca pe o barcă pe valuri. Mă mir cum de am scăpat cu viață. Și — culmea nenorocirii — îmi pierdusem de tot curajul. Cînd ceream, îmi tremura glasul și mă înecau lacrimile. Acum îmi dau seama că adevărata sărăcie stîrnește cu greu milă. Nu știu de ce, dar nenorocirea adevărată pare totdeauna prefăcută. Cîte unul îmi spunea : „Ești beat,

ticălosule, trăsneşti a rachiu. Du-te de te culcă şi vino-ţi în fire." Şi eu nu numai că nu băusem, dar nici nu mîncasem măcar din ajun.

M-am dus la un doctor. Dinadins, din furie, l-am ales pe cel mai scump. Şi ce credeţi? S-a dovedit a fi un om minunat. Nu mai vorbesc de faptul că m-a tratat pe gratis. În general, n-aveam de ce ne plînge de doctori. Uneori, cîte unul cu renume mai spunea: „N-am timp să-mi bat capul cu dumneata, dar uite, ţi-am scris aici cîteva cuvinte pentru asistentul meu". Apoi, cînd te vedea că pleci, striga după tine: „Stai puţin. Ţi-ar trebui şi ceva bani. Ia-i şi cară-te mai repede." Însă ăsta, un ovrei, era bun să-l pui pe rană, nu alta. M-a tratat pe gratis, mi-a dat şi bani pentru medicamente, ba, pe deasupra, şi nişte haine mai uzate. M-am ales de la el şi cu un palton de iarnă, căptuşit cu vatelină.

Încet, încet, am început să-mi vin în fire. Într-o bună zi, doctorul meu mi-a spus: „Ascultă, *sir*, doar n-o să tai toată viaţa frunză la cîini. Am un loc pentru dumneata. Vrei să intri funcţionar la «Steaua sudului»?" „Mă mai întrebaţi? Nici nu încape vorba!" „Atunci, du-te acolo mîine pe la unsprezece, întreabă de patron şi spune-i că te-am trimis eu. Am vorbit cu el."

Am intrat ca slujbaş la hotel şi am început şi eu o viaţă mai omenească. Slujba era uşoară. Scriam notele clienţilor care plecau. Leafă — douăzeci şi cinci de ruble, plus masa, ceaiul, locuinţa. Camera, ce-i drept, se afla sub scară, ca a lui Hlestakov, dar era oricum o cameră, un bîrlog al meu. Cînd m-am mai dumirit oleacă, am început să rup cîte puţin şi la note. Era foarte simplu: adăugam ceva la nota clientului, în registru treceam suma reală, iar diferenţa o opream. Numai foarte rar se întîmpla cîte o încurcătură. Uneori, năvălea în birou vreun moşier din Olgopol, îmbrăcat într-un halat de pînză, din ăla de drum, şi se pornea pe scandal. Dar eu îl luam repede cu zîmbetul cel mai amabil: „Vai de mine, se poate! Unui client atît de respectat? Cercetăm numaidecît... Ştiţi, o sută douăzeci de camere, zăpăceală." Îl luam cu vorba şi se potolea.

Totuşi, nu stăteam prea grozav. Am început să iau seama ce se petrece în jurul meu şi pînă la urmă am

descoperit că chelnerii trăiau de o sută de ori mai bine decît mine. În cazul cel mai rău, scoteau cîte patru-cinci ruble pe zi, iar uneori șase-șapte, ba chiar și zece, cînd aveau noroc. Și trebuie să mărturisesc că pe mine mă tratau cam *„sanfason"*.

Am chibzuit ce-am chibzuit și, într-o zi, cînd a rămas vacant un loc de chelner, l-am rugat pe patron să mi-l dea mie.

La început, s-a mirat grozav : „Se poate, dumneavoastră, un fost ofițer ! Clienții or să vă tutuiască, și-apoi nici eu n-o să mă simt prea la largul meu să vă tratez ca pe un chelner, și doar vă dați seama că nu pot face nici o diferență." L-am liniștit, povestindu-i o parte din viața mea, desigur fără pasajele cele mai întunecate, doar așa, vreo cîteva din aventurile mele. S-a învoit. Om cu picioarele pe pămînt.

La început, ceilalți chelneri m-au cam persecutat. Oricum, eram un fel de domn, fusesem ofițer, iar cu puțin mai înainte șezusem la birou, ca boierii. Dar n-a durat mult. În primul rînd, am și eu o limbă destul de ascuțită, iar în al doilea rînd, am talentul de a mă adapta la orice fel de viață. Apoi, le-am cîștigat respectul prin cunoștințele mele juridice. Chelnerii au mereu procese, ori din pricina scandalurilor la beție, ori a notelor neachitate.

Greu a fost pînă m-am deprins cu munca. Meseria de chelner pare numai foarte ușoară. Dar, în primul rînd, stai toată ziua în picioare, și uneori n-ai timp nici măcar o clipă să te așezi să te odihnești. De altfel, chelnerii bătrîni m-au povățuit din capul locului că-i mai bine să nu te așezi, fiindcă atunci te simți și mai obosit. La început, cînd ajungeam acasă, mă dureau picioarele și spinarea de-mi venea să urlu.

Apoi, ai nevoie de o memorie foarte bună : ce servești la cutare masă, ce-ai comandat la bucătărie, cîte fise trebuie să dai pentru fiecare gustare de la bufet, iar cînd ți se cere socoteala, trebuie să-ți amintești totul dintr-o dată. Dacă le încurci, se supără clientul.

Dar și aici m-am adaptat repede și am început să lucrez chiar mai bine decît alții. O mare simpatie au că-

pătat pentru mine clienții obișnuiți ai localului, mai ales cei care veneau la separeuri cu doamne cumsecade. Asta pesemne din cauză că aveam mai multă experiență a vieții. Îmi cunoșteam lungul nasului, nu mă holbam la doamnă, nu intram în separeu fără treabă, nu stăteam la ușă să trag cu urechea, mă purtam modest și firesc. Cîteodată, nici chiar chelnerii bătrîni nu se pricep să servească în astfel de ocazii. Se poartă ca un complice, aproape că fac cu ochiul. Fără să li se ceară, se apucă să tragă jaluzelele la ferestre. Ca și cum ar spune : „Am înțeles pentru ce sînteți aici. Am înțeles și tac." Eu, însă, mi-am dat seama repede cum trebuie să te porți. Mă simpatizau și cetele de cheflii care veneau să tragă cîte un chef monstru. Uneori, aduceau cu ei șansonetiste. Făceau niște porcării că altul s-ar fi scîrbit, dar eu îi serveam, indiferent, de parcă n-ar fi fost vorba de oameni, ci de obiecte neînsuflețite. Clienții mei le spuneau de obicei altor chelneri : „Nu, drăguțule, poftim un bacșiș și du-te de-l cheamă pe Andrei să ne servească, fiindcă ne-am obișnuit cu el".

După ce se termina masa de seară, la bufet rămînea numai un chelner de serviciu pentru cazul cînd vreun client ar cere ceva din cameră. Ceilalți ne făceam bocceluța cu fracul și ne duceam la restaurantul „Veneția", să mai stăm un ceas-două să jucăm cărți sau biliard.

Nici nu vă închipuiți cum îi tratam pe chelnerii de acolo ! Ne tolăneam pe scaune, aproape că puneam picioarele pe masă. „Bă neisprăvitule, vierme !" Numai așa le vorbeam. „Nu vezi, pui de cățea, pe cine servești ? Ce lichior e ăsta ? Numai peste bot ar trebui s-o încasați, mîrlanilor." Ei își dădeau seama, nici vorbă, că eram tot niște slugoi ca dînșii, însă n-aveau încotro, trebuiau să tacă. Bacșiș nu prea le dădeam.

Și ce bîrfeală-i mai trăgeam pe socoteala celor ce veneau la noi la restaurant. De altfel, aceștia ne credeau un fel de manechine, care nu văd, nu aud și nu înțeleg nimic, pe cînd, în realitate, nouă nu ne scăpa nimic. Știam și cui îi plăcea să bea pe socoteala altuia, și care își ascundea banii de prieteni, legîndu-i în batistă sau băgîndu-i pe nesimțite în ghete, și ce spuneau, în spate, unul de altul. Iar dacă o doamnă intra într-un

separeu, o dată cu un bărbat, iar altă dată cu altul, puteți fi sigur că știam perfect de bine care dintre ei e soțul și care nu. Cînd vorbeam despre ei, nu-i numeam decît ticăloși, pungași și desfrînați.

Îi bîrfeam cu plăcere și pe patronii hotelurilor. Ne povesteam cum făcuseră avere. Acolo, pot spune c-am aflat, într-adevăr, „Misterele palatului din Madrid" ! De îndată ce venea vorba de unul, aflai de cîte o crimă, de jaf, omor, ba chiar de lucruri și mai rele.

Hai să vă prezint și galeria. Işcenko : hotel „Berlin", hotel de prim rang. În restaurant cîntă seara o orchestră de romîni. Douăzeci de mii de ruble venit net. Acum, date suplimentare : a fost portar într-un bordel. După trei ani, a deschis o cîrciumă deocheată, după alți cinci, a înființat hotelul „Berlin", iar astăzi are cai de curse. Interesant este faptul că tocmai în bordelul unde servea ca portar a fost văzut ultima oară moșierul Onoprienko, cel care — poate vă amintiți ? — a dispărut fără urmă. Işcenko a fost ținut șase luni la închisoare în legătură cu afacerea asta, dar l-au eliberat din lipsă de probe.

Țîpeniuk și Leșceneţki. Unul are bufete pe vapoare, celălalt este patronul hotelului „Varșovia". Amîndoi au case proprii, Țîpeniuk e consilier municipal. Amanta lui Leșceneţki e o „stea" de la Viena. Înainte, amîndoi au fost lachei la hotelul „Kiev". Pe vremea aceea, un negustor din Moscova a decedat subit în camera lui, se pare că nu de moarte bună. Țîpeniuk a fost arestat, fiindcă avea zgîrieturi pe mîini și pe frunte. După ce a stat un an și jumătate la închisoare, cînd anchetatorii au văzut că nu scot nimic de la el, i-au dat drumul.

Să trecem acum la Kazimir Hrjanovski. Grădina „Tivoli" și un cafe-șantan. Umblă numai cu automobilul. A fost codoș. Și-a pus „în circulație" trei surori, pe rînd, cînd au împlinit cincisprezece ani. Așa și-a început cariera. Naguski a fost întreținutul unei bătrîne de șaizeci de ani. Malievici, care are pe Bolșaia Dvoreanskaia o casă cu trei sute de camere mobilate, a fost și el cam tot așa ceva, ba chiar mai rău, de ți-e rușine să și vorbești. Și-așa mai departe. Într-un cuvînt, tot „codul penal" întruchipat în personaje. De altfel, vă mărturisesc că nu prea cred în poveștile după care niște țărani naivi

vin în capitală cu opincile pe umăr, și cînd mor, lasă cîte o avere de treizeci de milioane. Îmbogățirile astea subite se întemeiază totdeauna pe vreo escrocherie, dacă nu chiar pe vărsare de sînge.

Credeți poate că-i condamnam ? Dimpotrivă. Auzeai doar : „Bravo lui, a lucrat strașnic ! Dar ce, să umble cu deștu-n gură ? Ehe, dacă aș fi avut și eu prilejul, ce i-aș mai fi dat la cap !" Grozav ne înfierbîntam, cînd vorbeam de chestiile astea.

VI

...Mai ales unul. Un chelner, anume Mihaila, ucrainean de felul lui. Vă rog să mă iertați, domnule cîrciumar, terminăm numaidecît. Domnule, pe mine n-o să mă asculte, rugați-l dumneavoastră să ne mai dea o sticluță, ultima. Spuneți-i că o bem imediat. Acuși se termină și povestea mea...

Așa. *Merci.* „De ce te holbezi la ceas, dobitocule ? Ai auzit că patronul a permis. Asta-i !"

Ihre Gesundheit ![1] Mihaila era cam slăbănog, melancolic din fire și se trăgea din neamul lui Mazeppa. Se dădea în vînt după slujbele bisericești. Mormăia mereu rugăciuni. Nu-i plăcea să vorbească mult, dar cînd ne porneam pe povești și bîrfe de felul acesta, nu-l mai puteai urni din loc. Întreba mereu — cum, ce fel, unde a ascuns banii cutare. Uneori, ne și plictisea. Și ochii i se întunecau și străluceau febril ! Era chelner la etajul întîi.

De ce i-oi fi plăcut așa de mult, numai dumnezeu știe. Poate că unde ne lega aceeași soartă, ne simțeam atrași unul de altul. Am început să ne răzletim de ceilalți colegi. Și mereu vorbeam pe aceeași temă. Pînă la urmă, ajunsesem să vorbim de treburi dintr-astea fără să ne mai sfiim de loc. Parcă umblam goi unul în fața celuilalt. Nu hotărîsem nimic între noi, dar simțeam că n-o să ne despărțim pînă n-om face o boroboață.

Eu începusem pe atunci să bolesc din nou. Probabil din cauza oboselii. Uneori, cînd serveam la masă, mă

[1] În sănătatea dumneavoastră (germ.) (n. t.).

apuca tusea. Încercam să mă stăpînesc, dar cînd nu mai puteam, lăsam totul pe masă și fugeam pe coridor. Tușeam de nu mai vedeam înaintea ochilor. Numai că în restaurantele bune așa ceva nu merge. Așteptam să mi se spună : „Sau servești, sau te bagi în spital. Aici nu-i azil. La noi vine lume elegantă."

Mă așteptam din clipă în clipă să mă dea afară. Și mă gîndeam, iar strada, frigul, ploșnițele din aziluri, salam de cal, murdărie, mizerie. De altfel, și Zoska se întorsese iarăși la mine. Năpîrca simțise că poate să mă stoarcă din nou de bani. Cînd aveam bani, era liniștită, drăgăstoasă, chiar prea drăgăstoasă că uneori eram vlăguit, dar cînd nu aveam bani, răcnea la mine de față cu vecinii : „Slugă puturoasă ! Mîrlan ! Vită vîndută !" Numai vorbe d-astea avea atunci pentru mine.

A fost perioada cea mai grea din viața mea și doar trecusem prin multe. Uneori, mă plimbam pe stradă în zilele mele libere și visam : „poate-o fi pierdut careva un portofel cu trei mii de ruble și-o să-l găsesc eu... sau, s-o apropia pe negîndite de mine un milionar bătrînel și bun și m-o întreba plin de compătimire : «De ce ești atît de trist, tinere simpatic ? Spune-mi deschis, ce te frămîntă ? Poate că te pot ajuta ?»"

Și tocmai atunci a tras la hotelul nostru omul acela, fie-i țărîna ușoară. Cum ? Vi se pare curios că-mi fac cruce ? Să știți că pe seară cred totdeauna cu tărie în dumnezeu. E drept că ziua, mai cu graba, mai cu beția, îl uit pe binefăcătorul meu.

Să vă povestesc mai departe ? Sînt lucruri cam neplăcute, apăsătoare... Bine, dacă doriți, o să le iau la rînd.

Era un tip cu greutate — administratorul unor moșii din Crimeea și Caucaz. Pe Volga administra moșii de peste douăzeci de mii de deseatine, și pe lîngă asta mai învîrtea și nu știu ce afaceri cu petrol și fier. Îl vedeam zilnic. Cînd cobora la masă, pe la ora unu sau două, te apuca groaza ! Uriaș, puhav, cu fața pămîntie, cu pungi negre sub ochi, iar ochii, parcă-i erau de sticlă, fără expresie, ieșiți din orbite. Respira foarte greu. Avea ceva cu plămînii sau cu inima, pare-mi-se anghină pectorală. Se lăsa cu pieptul pe masă, își îndepărta coatele

și respira parcă nu cu gîtul, ci cu spinarea, cu burta și cu capul. Cînd trăgea aer în piept, își ridica bărbia și hăpăia cu gura deschisă, iar cînd îl dădea afară, se lăsa iarăși pe masă. Așa se chinuia, bietul de el, cam o jumătate de oră. Apoi îi trăgea cîteva păhărele de votcă, o sticluță de vin roșu, încălzit, își revenea și se înveselea.

Făcea afaceri mari și totdeauna le încheia la masă, cu glume, la cîte un pahar de șampanie. Dar și cărți juca foarte mult și umbla și după femei. Era darnic, ne picau bacșișuri grase de la el.

Stătea în camera numărul patru, la etajul întîi, unde servea Mihaila. Și, lucru ciudat, din clipa aceea prietenia mea cu Mihaila s-a destrămat de parcă o luase vîntul. Ne-am răcit unul de altul și basta. Dar într-o zi, țin bine minte, după ce mi-am terminat serviciul și coboram scara, m-a strigat de sus : „Andrei !" Am ridicat capul și l-am văzut aplecat peste balustradă, făcîndu-mi semn cu degetul să mă apropii. Fața i se schimonosise ca a unui diavol. Parcă rîdea ori se strîmba dinadins. M-am suit la el și l-am întrebat ce s-a întîmplat. Mi-a povestit : „Aseară, zice, Nikolai Iakovlevici (așa îl chema pe clientul de la numărul patru) s-a întors beat mort și, de cum a pus capul pe pernă s-a pornit să sforăie, fără măcar să fi apucat să încuie ușa. L-am zgîlțîit ce l-am zgîlțîit, întrebîndu-l dacă nu vrea să se dezbrace, dar el tot sforăia înainte !" Am înțeles încotro bătea Mihaila ; m-am uitat la el, el la mine. „Și ?" l-am întrebat în șoaptă. Iar el mi-a răspuns tărăgănat : „Ni-imic !" „Cu bine, Mihaila", am mai zis eu. Și el a răspuns cu același glas tărăgănat : „Cu bine, Andrei".

Dar apoi s-a întîmplat. În seara aceea, am servit în separeul roșu stridii, fileu de nisetru și niște vin alb. Stăteam pe coridor de aproape un ceas. Era douăsprezece și un sfert. Deodată, am simțit parcă o împunsătură în spate. Am întors capul și l-am văzut pe Mihaila în capătul coridorului. Avea fața albă, atît de albă că nu puteai s-o deosebești de plastronul fracului. Stătea încremenit fără să scoată o vorbă. Și știți, lucru uimitor, am înțeles într-o clipă despre ce-i vorba. Nici el, nici eu n-am spus nimic. Am băgat de seamă numai că purta mănuși albe.

El a pornit înainte, iar eu, după el. Am ajuns la numărul patru. Pe coridor nu se afla ţipenie de om, şi toate lămpile erau stinse. „Mai încet", i-am şoptit, dar el parcă dinadins a tras uşa cu putere. După ce m-a împins înăuntru, a intrat şi el şi a încuiat uşa cu cheia.

În cameră era întuneric beznă, atît de întuneric, încît nu-l mai vedeam pe Mihaila. Nu mai ştiam nici unde e uşa şi nici încotro s-o iau. Deodată, am auzit hîrşîitul unui chibrit şi s-a făcut lumină. Atunci l-am zărit pe Mihaila aprinzînd lumînarea de lîngă oglindă. Mă gîndeam : „Ce dracu face, dobitocul ?" Dar el a trecut cu lumînarea în dormitor. L-am auzit spunînd : „Boierule, hei, boierule, Nikolai Iakovlevici, dezbrăcaţi-vă, că aşa n-o să dormiţi bine. Daţi-mi voie să vă fac patul." Iar după o scurtă pauză : „Hei, bivole, scoală odată că-ţi trag una cu picioru-n burtă !" Şi iar s-a făcut linişte, de nu se mai auzea decît răsuflarea greoaie a boierului. Cînd l-am auzit pe Mihaila că mă cheamă : „Vino-ncoa Andrei".

M-am dus dincolo. Nikolai Iakovlevici stătea întins pe spate. Avea o burtă enormă, ca un munte. Îşi ţinea gura deschisă, şi pe barbă i se prelingea saliva. Un picior era pe pat, celălalt îi atîrna în jos. Şi doamne, cum răsufla ! Aţi văzut vreodată un peşte viu aruncat pe mal ? Întocmai aşa respira, ca peştele. Se vede că-n plămîni nu-i mai pătrundea decît un pic de aer, aşa că se străduia să-l prindă cu gura, cu nasul, cu gîtul... Gemea, hîrîia, îşi schimonosise faţa, dar de trezit nu se trezea...

Mihaila a zis iar : „Trezeşte-te odată, necuratule ! Uite că am venit doi să te dezbrăcăm !" Şi i-a tras repede o pernă de sub cap. Dar boierul a dat numai odată din cap ca un viţel, a scos un fel de geamăt şi a început iar să hăpăie aerul. Mihaila s-a întors spre mine. Arăta înfricoşător, ca o fiară. „Aşază-te pe picioarele lui şi ţine-l." Iar el i-a pus perna pe faţă şi s-a trîntit peste ea.

Ce-a făcut Mihaila n-am văzut şi nu ştiu. Era cu spatele spre mine. Îmi amintesc doar că boierul a zvîcnit slab de două-trei ori din picioare, apoi parcă a sughiţat o dată — şi-atît. Pesemne nu-şi dădea seama că moare. Parcă înţepenisem. Apoi Mihaila m-a tras de pe pat :

„Dă-te jos!" M-am ridicat în picioare, năuc. L-am văzut că scotocește prin comodă, prin birou, prin haine. Nikolai Iakovlevici zăcea pe două perne, cu picioarele alături, de parcă ar fi dormit, iar eu, ca un idiot, nu pricepeam nimic. Mi-amintesc numai că în odaia cealaltă zăngănea un pahar — pesemne că trecea pe stradă un car greu.

Apoi, s-a făcut iarăși întuneric. Mihaila mi-a șoptit: „Gata... Să mergem..." Nu simțeam nici teamă, nici milă — parcă încremenisem. Cînd am ajuns la ușă, am tras cu urechea. Nu se auzea nici un zgomot. Pe coridor nu era nimeni. Mihaila m-a privit o clipă și a spus: „Mă tîmpitule, ai o mutră! Vino la mine la bufet să bei o votcă." Am plecat, iar el a mai rămas pe coridor.

Știți cît au durat toate astea? Opt minute! Nu mă chemase nimeni din nici un separeu. Am intrat dinadins în amîndouă și am întrebat: „M-ați sunat cumva?" „Nu, nu te-am sunat." Nici dintre chelneri n-a băgat nimeni de seamă că am lipsit. În seara aceea am servit ca un automat. Nu m-am încurcat niciodată și nici măcar n-am tușit.

Nu vă supărați, domnule cîrciumar, plecăm numai-decît. Puteți să stingeți lămpile, că nu mai stăm decît un pic.

Nu mai am multe de spus. M-am dus acasă. Ca de obicei, Zoska s-a repezit să mă înjure, dar nu-mi păsa, parcă eram un robot. Și s-a potolit și ea deodată. S-a dezbrăcat, tăcută, s-a culcat și s-a lipit de mine. Am simțit multă vreme cum genele ei îmi gîdilă obrazul.

În noaptea aceea am dormit minunat, nu m-am trezit o dată. Mai tîrziu, în închisoare, visam mereu cum zvîcnesc în mîinile mele picioarele victimei și cum zăngănea paharul de alături... În schimb, cînd m-am trezit dimineața, parcă înnebunisem de groază. „Doamne, mă gîndeam eu, să fi fost un vis? Doar am omorît cu Mihaila un om, *un om!*" M-am îmbrăcat.

Plecăm, plecăm, nu vă enervați. La revedere, domnule cîrciumar. Vă mulțumim...

Brrr, ce vînt! Nu v-am plictisit cu poveștile mele? Uite-acuși termin.

M-am îmbrăcat și am ieșit în oraș. Era devreme, șase sau șapte. Pe străzi, nici țipenie de om. L-am căutat pe Mihaila și mi s-a spus că nu dormise acasă, rămăsese probabil la hotel. Era prea de dimineață să mă duc la restaurant, și-apoi îmi era și greață. M-am plimbat pe străzi. Cînd s-au deschis cafenelele turcești, am intrat într-una din ele și am băut o ceașcă de cafea. Priveam oamenii, gîndindu-mă : „Toți sînt fericiți, fiecare are o muncă a lui, toți au mîinile curate... pe cînd eu !"

M-am dus în parc. Răsărise soarele. Potecile erau umede. Fetițe guralive, cu fețișoarele proaspete, abia spălate, se îndreptau spre liceu... M-am așezat pe o bancă și-am început să moțăi. Deodată, văd un sergent că se uită la mine pieziș, ca o cioară la un os înghețat. Și m-a străfulgerat numaidecît gîndul : „Mă bănuiește !"... S-a apropiat de mine : „Oricine poate să stea pe bancă, în parc, domnule, dar de dormit nu-i voie ! Șeful e sever", a mai zis el.

Nici pînă astăzi nu înțeleg ce s-a întîmplat cu mine, dar m-am sculat de pe bancă și i-am spus : „Sergent, du-mă la secție. Azi-noapte am omorît un om."

Mai întîi, n-a vrut să mă creadă. „Du-te la culcare. Ești afumat de-aseară !" O clipă, m-am gîndit : „poate că soarta mă ocrotește ? Ce-ar fi să plec ?" Dar nu știu de ce, n-am putut. În sfîrșit, m-a dus la secție.

Asta-i tot. La început, Mihaila a negat, dar pînă la urmă a mărturisit. În afară de mărturia mea, nu existau nici un fel de probe contra lui. Și ce om tare s-a dovedit a fi ! Închipuiți-vă ce a făcut, în timp ce eu m-am dus să beau o votcă. Hotelul nostru, deși de prim rang, era vechi, și la uși mai rămăseseră cîrlige pe dinăuntru. Înainte de a ieși afară, Mihaila a ridicat cîrligul și a trîntit în așa fel ușa, încît cîrligul a căzut singur și a închis-o. Pe mîini nu avea nici o zgîrietură — nu-și pusese degeaba mănuși. Într-un cuvînt, dacă n-aș fi mărturisit eu, nu ne-ar fi bănuit nimeni niciodată.

Am avut un apărător vestit, din Petersburg. A zis : „În toate acțiunile acuzatului se vede lipsa de sens, slăbiciunea voinței și a minții. Tot atît de ușor poate fi atras și spre bine, și spre rău." M-a analizat bine, de-a fir a păr. A amintit de tata, de Iușka, de bolile

mele, de Zoska. Eu am fost achitat, iar Mihaila, ca făptaș principal, precum și pentru că nu a vrut să mărturisească, a fost condamnat la șase ani. După aceea, m-au mai ținut șase luni la balamuc, dar, socotind că nu sînt periculos, mi-au dat drumul. Asta-i tot.

Știu, domnule, că, în general, lucruri de-astea nu se povestesc, așa că acum drumurile noastre se despart. Dacă dumneavoastră o luați la stînga, eu o iau la dreapta, și invers. Nu vă supărați, dar o să mai abuzez o dată de bunătatea dumneavoastră. Știți: azilul de noapte, mîine un păhărel de votcă, ceva de mestecat... Vai, dar nu-mi trebuie atît de mult! În sfîrșit, *merci bien* [1].

Unde o să mă duc? Deocamdată pe stradă. Sînt un om al străzii. Mărturisesc că, datorită dărniciei dumneavoastră, o să intru astăzi în vreo tavernă veselă. Ziceți să încerc să mă ridic? Eh, cu neputință. Capitolul meu s-a încheiat și nu-mi mai rămîne decît strada.

Știți... Dați-mi voie să vă spun o scurtă parabolă... Toți sîntem chiriașii lui dumnezeu. Dar unii locuiesc la primul etaj, plătesc chiria pe zece ani înainte, și cînd portarul principal îi întîlnește nu știe cum să se mai ploconească în fața lor. Alții locuiesc la mansardă, însă plătesc cinstit, regulat, și cînd întîrzie vreodată cu plata, se simt grozav de rușinați. Cîțiva denunță contractul cu de la sine putere, dar ăștia sînt pur și simplu niște scandalagii... Iar alții sînt ca mine, nici măcar chiria n-o plătesc. Toată lumea s-a săturat de ei pînă peste cap, dar nu-i chip să-i alungi din locuință.

Asta e... Dar de ce vă țin eu atît de mult pe frigul ăsta? Vă rog frumos să mă iertați...

Au revoir, musiu [2], cum zic francezii, și un profund *merci*.

Deși e întuneric, îmi dau seama că vă frămîntați: „Să-i întind mîna sau nu?" Vă rog să nu vă deranjați pentru un fleac ca ăsta. Ce rost au prejudecățile? Vă doresc toate cele bune... Of, ce vînt îngrozitor!...

1904

[1] Foarte mulțumesc (fr.) (n. t.).

[2] La revedere, domnule (corect — *monsieur*) (fr.) (n. t.).

CĂPITANUL RÎBNIKOV

I

În ziua cînd se apropia de sfîrşit groaznicul dezastru al flotei ruse de la Ţuşima şi cînd în Europa ajunseseră abia primele veşti confuze şi alarmante despre triumful acesta sîngeros al japonezilor, căpitanul Rîbnikov, care locuia într-o fundătură fără nume de pe Peski, a primit următoarea telegramă din Irkutsk :

„Trimiteţi imediat foile, supravegheaţi bolnavul, plătiţi cheltuielile".

Căpitanul Rîbnikov şi-a anunţat numaidecît gazda că este nevoit să lipsească din Petersburg o zi sau două din pricina unor treburi şi să nu fie neliniştită de lipsa lui. Apoi s-a îmbrăcat, a ieşit din casă şi nu s-a mai întors acolo niciodată.

Abia după cinci zile, gazda a fost chemată la poliţie ca să dea declaraţii despre locatarul ei dispărut. Femeia, cinstită, grasă, de vreo patruzeci şi cinci de ani, văduva unui funcţionar consistorial, a povestit sincer tot ce ştia : locatarul ei era un om liniştit, sărac, cam prostuţ, cumpătat la mîncare şi politicos. Nu bea, nu fuma, ieşea rar din casă şi nu primea nici un fel de vizite.

Mai multe nu a putut să spună în ciuda groazei îmbinate cu respect, pe care i-o inspira căpitanul de jandarmi ce-şi mişca ameninţător mustăţile stufoase, înjurînd fără contenire.

În aceste cinci zile, căpitanul Rîbnikov a cutreierat tot Petersburgul pe jos şi cu trăsura. Ofiţerul acesta mărunţel, oacheş, şchiop, ciudat de flecar, mereu cam cherchelit, cu părul zburlit, îmbrăcat cu o tunică obiş-

nuită militară cu guler roșu — adevărat tip de șobolan de spital, de cancelarie sau de intendanță — apărea pretutindeni : pe străzi, la restaurante, la teatre, în vagoanele tramvaiului cu cai, prin gări. Se dusese de cîteva ori și la marele stat-major, apoi la comitetul pentru răniți, la diverse secții de poliție, la comenduire, la statul-major al trupelor căzăcești și pe la încă vreo zece instituții, enervîndu-i pe funcționari cu plîngerile și pretențiile lui absurde, cu cerșitul înjositor, cu grosolănia cazonă și cu patriotismul său gălăgios. Toți știau pe dinafară că slujise la trenul regimentar al unui corp de armată, lîngă Liaoian, că suferise o contuzie la cap, iar în timpul retragerii de la Mukden fusese rănit la picior. Pentru ce nu primea încă pensia ? ! De ce nu i se dădeau încă diurna și banii de deplasare ? Și ce e cu solda pe ultimele două luni ? E gata să-și verse — indiscutabil — și ultima picătură de sînge, dracul s-o ia, pentru țar, tron și patrie, și o să se întoarcă în Extremul Orient de îndată ce i se va vindeca piciorul rănit. Dar — mii de draci ! — blestematul de picior nu voia să se vindece... Închipuiți-vă, supurează ! Puteți să vedeți și dumneavoastră. Și își punea piciorul bolnav pe un scaun, pregătindu-se să ridice cracul pantalonilor, dar oamenii îl opreau de fiecare dată cu un sentiment de jenă amestecat cu compătimire și dezgust. Starea lui de agitație și de teamă, amestecată cu insolență, prostia și curiozitatea lui neîntemeiată și obositoare, îi enervau pe funcționarii ocupați cu munci de birou importante și de mare răspundere.

Zadarnic i se lămurea cu un ton cît se poate de blînd că greșise adresa, că trebuie să se ducă în cutare loc, să prezinte cutare acte și să aștepte pînă i se va comunica rezultatul ! Omul nu înțelegea absolut nimic. Dar nici nu puteai să te superi pe el prea tare. Era cu totul lipsit de apărare, sperios și naiv, și dacă cineva îl întrerupea înciudat, el zîmbea, dezgolindu-și gingiile cu un aer prostesc, înclinîndu-se de cîteva ori și frecîndu-și stînjenit mîinile. Sau zicea, deodată, cu un glas răgușit și lingușitor :

— Nu vreți să-mi împrumutați o țigară ? Tare-aș fuma, dar n-am cu ce să-mi cumpăr țigări... Sărăcia, cum s-ar zice, nu-i un viciu, dar e o mare porcărie.

În felul acesta îi dezarma pe funcționarii cei mai posomoriți și cîrcotași. Îi ofereau o țigară și-i îngăduiau să se așeze la marginea biroului. Fără voia lor și, firește, în silă, răspundeau chiar și la întrebările stăruitoare ale acestuia în legătură cu desfășurarea operațiilor militare. De altfel, curiozitatea bolnăvicioasă cu care acest nenorocit ofițer de infanterie, zdrențăros, sărac și rănit, urmărea cursul războiului era mișcătoare și copilăros de sinceră. Interlocutorii lui simțeau nevoia, omenească, să-l liniștească, să-l informeze și să-l încurajeze, așa că vorbeau cu el mai sincer decît cu alții.

Interesul lui față de tot ceea ce era legat de front mergea atît de departe, încît, în timp ce i se întocmeau cine știe ce adeverințe complicate, căpitanul hoinărea dintr-o odaie într-alta, de la un birou la altul, și de cum surprindea vreo convorbire despre război se apropia și asculta cu zîmbetul său încordat și prostesc de totdeauna.

După ce, în sfîrșit, pleca, cei rămași, o dată cu un sentiment de ușurare, simțeau și un fel de milă apăsătoare. Ofițerii de stat-major, îngrijiți și eleganți, vorbeau adesea despre el cu o nobilă amărăciune :

— Și ăsta se cheamă ofițer rus ! Uitați-vă la tipul acesta și o să vă dați seama de ce pierdem o bătălie după alta. Prostie, incapacitate, lipsă totală de orice sentiment al propriei demnități... Biata Rusie !...

În zilele acestea de agitație, căpitanul Rîbnikov și-a închiriat o cameră la un hotel de mîna a doua de lîngă gară. Deși avea la el o legitimație de ofițer de rezervă, spusese — nu se știe de ce — că actele lui se află deocamdată la comenduire. Și-a adus la hotel și lucrurile : un sac de voiaj cu o pătură și o pernă, trusa de voiaj și un geamantan nou, ieftin, în care avea rufărie și un costum civil.

Ulterior, slugile au declarat că venea la hotel tîrziu și părea mereu cu chef, dar îi dădea totdeauna douăzeci de copeici bacșiș portarului care îi deschidea ușa. Dormea cel mult trei-patru ore pe noapte, uneori fără

să se dezbrace. Se scula devreme și se plimba ore întregi încolo și încoace prin cameră. Pe la amiază, pleca

Din cînd în cînd, căpitanul trimitea telegrame la Irkutsk de la diferite oficii poștale. Din conținutul acestora reieșea o deosebită grijă pentru un rănit în stare gravă, care-i era probabil foarte drag.

Într-o zi, foiletonistul unui mare ziar din Petersburg, Vladimir Ivanovici Șceavinski, s-a întîlnit cu omul acesta agitat, caraghios și stîngaci.

II

Înainte de a se duce la curse, Șceavinski a intrat în micul și întunecatul restaurant „Gloria Petrogradului", unde pe la ora două se adunau de obicei reporterii de la ziare, ca să mai schimbe cîteva vorbe și să-și împărtășească ultimele știri. Toți aceștia alcătuiau un grup care nu se sinchisea de nimic — vesel, cinic, atotștiutor, flămînd, dar, firește, Șceavinski, într-o anumită măsură aristrocrat al lumii gazetărești, nu făcea parte din el. Foiletoanele sale duminicale, strălucitoare și amuzante, deși cam superficiale, se bucurau de un foarte mare succes. El cîștiga mulți bani, se îmbrăca excelent și avea cunoștințe în tot felul de cercuri. Era însă bine primit și la „Gloria Petrogradului", datorită vervei sale și dărniciei cu care-i împrumuta pe confrații scriitori cu cîte o monedă de aur. În ziua aceea, reporterii făgăduiseră să-i procure un program de curse cu cîteva pronosticuri de-ale grăjdarilor.

Portarul Vasili îl ajută să-și scoată paltonul, cu un zîmbet plin de respect și bunăvoință.

— Poftiți, Vladimir Ivanovici. S-au adunat toți. Sînt în salonul cel mare, unde servește Prohor.

Prohor, un om gras, cu părul tuns scurt, cu mustăți roșcovane, îi zîmbi tot atît de familiar și de amabil, uitîndu-se, ca de obicei, nu în ochi, ci undeva mai sus de fruntea stimatului client.

— Cam de multișor n-ați mai dat pe la noi, Vladimir Ivanovici. Poftiți, vă rog, sînt numai cunoscuți.

Ca totdeauna, gazetarii ședeau în jurul unei mese lungi și, înmuind grăbiți condeiele în aceeași călimară, scriau cu iuțeală pe niște foi lungi de hîrtie. În același timp, fără să-și întrerupă munca, izbuteau să înghită șnițele și cîrnat prăjit cu piure de cartofi, să bea votcă și bere, să fumeze, să-și comunice ultimele noutăți din oraș și bîrfelile de prin redacții, care nu urmau să vadă lumina tiparului. Unul dintre ei dormea dus pe divan, cu o batistă sub cap. Straturi de fum albăstrui și gros, să-l tai cu cuțitul, învăluiau tot salonul.

Pe cînd dădea bună ziua reporterilor, Șceavinski observă printre ei un căpitan de infanterie, care ședea cu picioarele rășchirate, sprijinindu-se cu mîinile și cu bărbia pe mînerul unei săbii uriașe. Foiletonistul nu se mira cînd îl zări, cum nu se mai mira de nimic în legătură cu reporterii. În mijlocul acestui grup eterogen și nepăsător petreceau săptămîni întregi moșieri din Tambov, bijutieri, muzicanți, maeștri de dans, actori, patroni de menajerii, negustori de pește, directori de cafe-șantanuri, jucători de club și mulți alți indivizi de cele mai surprinzătoare profesii.

Cînd ajunse rîndul ofițerului să răspundă la salut, acesta se ridică în picioare, își îndreptă umerii și se recomandă cu un adevărat glas de ofițer de infanterie, răgușit de băutură :

— Căpitan Rîbnikov. Încîntat de cunoștință. Sînteți și dumneavoastră scriitor ? Îmi pare bine ! Foarte bine. Respect tagma scriitoricească. Presa este a șasea mare putere. Nu-i așa ?

În timp ce vorbea, rînjea, își pocnea călcîiele, îi scutura tare mîna, înclinîndu-se în chip caraghios, îndoindu-și și îndreptîndu-și repede partea de sus a trupului.

„Unde l-oi mai fi văzut ? se întrebă Șceavinski, neliniștit. Seamănă uimitor cu cineva. Dar cu cine ?"

În salon se aflau toate celebritățile reportajului din Petersburg. Cei trei mușchetari : Kodlubțev, Reajkin și Popov. Nu-i vedeai niciodată despărțiți, ba chiar și numele lor, rostite împreună, se încadrau perfect într-un iamb cu patru picioare. Ceea ce nu-i împiedica să se ciorovăiască într-una și să scornească unul pe socoteala altuia tot felul de escrocherii neverosimile, falsuri, ca-

lomnii și încercări de șantaj. Se afla acolo și Serghei Kondrașov, despre care se spunea, în legătură cu senzualitatea lui nestăvilită, că „nu e om, ci un caz patologic". Mai era unul al cărui nume se șterse cu timpul ca fața unei monede uzate și rămăsese numai cu porecla de „Matania", cunoscută de tot Petersburgul. Pe socoteala întunecatului Svișcev, care scria mici foiletoane la rubrica „Prin cabinetele judecătorilor de pace", circula o glumă prietenească : „Svișcev e un mare șantagist, nu ia mai puțin de trei ruble". Iar poetul Pestruhin, cu plete lungi, care dormea pe divan, își întreținea existența precară de bețiv cîntînd în versuri lirice onomasticile țarului și marile sărbători. Se mai aflau acolo și alții cu nume tot atît de răsunătoare : specialiști în fapte diverse, în incendii, în cadavre, în deschiderea și închiderea diferitelor localuri.

Matania, un individ înalt, cu moț și cu puncte negre pe față, zise :

— O să vi se aducă numaidecît programul, Vladimir Ivanovici. Deocamdată, vă propun să-l ascultați pe viteazul căpitan. S-a întors de curînd din Extremul Orient, unde se poate spune că l-a făcut praf pe dușmanul perfid, cu fața galbenă și ochii piezișă. Hai, generale, dă-i înainte.

Ofițerul tuși, ca să-și dreagă glasul, și scuipă pe jos.

„Un mîrlan" ! se gîndi Șceavinski, încruntîndu-se cu dezgust.

— Soldatul rus nu-i fitecine ! exclamă Rîbnikov cu glas răgușit, zăngănindu-și sabia. Viteji legendari, cum zicea nemuritorul Suvorov. Ce ? Nu-i adevărat ? Într-un cuvînt... Dar vă mărturisesc deschis: comandamentul nostru din Orient nu-i bun de nimic. Cunoașteți zicătoarea : cum e turcul, și pistolul. Ce ? Nu-i adevărat ? Fură, se țin de cărți, de ibovnice... Or, se știe doar — unde diavolul nu izbutește, trimite muieri.

— Dar parcă ai început, generale, să spui ceva de întocmirea unor hărți, îi aminti Matania.

— Aha, hărți. *Merci*. Știți, capul... Azi am tras cîteva păhărele, zise Rîbnikov, aruncîndu-i lui Șceavinski o privire iute și ageră. Da... Și cum ziceam, un colonel de la marele stat-major a fost trimis într-o recunoaștere.

A luat cu el și un pluton de cazaci viteji, nu glumă... Ce ? Nu-i adevărat ?... Au luat și un tălmaci și-au plecat. Cînd, uite c-ajung într-un sat. „Cum se cheamă satul ăsta ?" Dar tălmaciul tăcea. „Ia vedeți ce-i cu el, băieți ?" Atunci, cazacii i-au tras cîteva cu cravașa. Tălmaciul a zis : „Butundu". În limba chineză, „butundu" înseamnă „nu înțeleg". „Aha, a prins grai puiul de cățea !" Și colonelul a scris pe schiță : „Satul Butundu". Au pornit mai departe și iar au dat de un sat. „Cum îi zice satului ?" „Butundu." Cum ? Încă un Butundu ?" „Butundu." Colonelul a scris iar : „Butundu". Așa a scris el vreo zece sate „Butundu", și a ieșit ca la Cehov, care spune : „Deși ești Ivan al șaptelea, ești un prost".

— Aha ! Îl cunoașteți pe Cehov ? a întrebat Șceavinski.

— Pe cine ? Pe Cehov ? Pe Antoșa ? Păi cum dracu să nu-l cunosc ! Sîntem prieteni buni ! Am băut zdravăn împreună... Deși ești al șaptelea, ești un prost...

— În Orient v-ați întîlnit ? l-a întrebat repede Șceavinski.

— Nici vorbă, în Orient. Cîteodată, Anton Petrovici și cu mine... Deși ești al șaptelea...

În timp ce căpitanul vorbea, Șceavinski îl urmărea cu atenție. Totul părea la el obișnuit, caracteristic militarilor : glasul, manierele, uniforma ponosită, vocabularul sărac și grosolan. Foiletonistul cunoscuse sute de astfel de căpitani cheflii. Rînjeau și înjurau la fel, își netezeau mustățile cu mișcări voinicești, ridicau la fel din umeri, desfăceau coatele, se sprijineau într-o poziție studiată pe sabie și-și zăngăneau niște pinteni imaginari. Dar Rîbnikov mai avea și ceva cu totul deosebit, ascuns, ceea ce Șceavinski nu mai văzuse și nu putea să definească, un fel de energie nervoasă, plină de încordare. Foiletonistul avea impresia că nu l-ar fi mirat de loc dacă individul acesta incult, răgușit și beat ar fi început pe neașteptate să vorbească degajat, limpede, cu vorbe alese despre lucrurile cele mai subtile, cum nu s-ar fi mirat nici dacă Rîbnikov ar fi săvîrșit o faptă nebunească, neașteptată, chiar sîngeroasă.

Pe Șceavinski îl uimea cît de diferit arată căpitanul, privit din profil și din față. Din profil părea să aibă un chip rusesc obișnuit, ce aducea puțin a calmuc : fruntea

mică, bombată, craniul puțin alungit în sus, un nas rusesc, inform, ca o prună, mustață și bărbuță aspre, negre și rare, părul tuns scurt, cu multe fire cărunte, iar culoarea feței gălbuie-închisă, arsă de soare... Dar cînd se întorcea cu fața spre el, îi amintea numaidecît un chip foarte cunoscut, cu ochii lui înguști, ageri, de un cafeniu-strălucitor, cu tremurul plin de neliniște al sprîncenelor negre, care porneau în sus de la rădăcina nasului, cu pielea uscată și mobilă, întinsă pe maxilare puternice. Dar, mai ales, lucrul acesta reieșea din expresia generală a feței lui pline de răutate, ironică, inteligentă, poate chiar trufașă, înfățișare nu de om, ci mai curînd de fiară sau, și mai exact, înfățișarea unei ființe de pe altă planetă.

„Parcă l-aș fi văzut în vis", se gîndi Șceavinski.

În timp ce-l cerceta cu privirea, închise pe jumătate ochii, fără să vrea, înclinîndu-și puțin capul într-o parte.

Rîbnikov se întoarse imediat spre el, rîzînd nervos și tare :

— De ce mă fixați așa, domnule scriitor ? Am o mutră interesantă ? Eu — ridică glasul și se izbi cu pumnul în piept cu o mîndrie caraghioasă — eu sînt căpitanul Rîbnikov. Rîb-ni-kov ! Ostașul rus pravoslavnic bate-dușmani-fără-număr. Așa sună cîntecul ostășesc. Ce ? Nu-i adevărat ?

Kodlubțev zise într-o doară, continuînd să scrie, fără să se uite la Rîbnikov :

— Și se predă tot fără număr.

Rîbnikov îi aruncă o privire fugară lui Kodlubțev, și Șceavinski surprinse licărind în ochii lui căprui niște scînteieri ciudate verzi-gălbui. Dar asta nu dură decît o clipă ; numaidecît căpitanul izbucni în rîs, desfăcînd brațele și pocnindu-se cu palmele peste pulpe.

— N-ai ce-i face, asta-i voia domnului. Nu degeaba spune zicala : coasa-și rupe gura-n cremene. Ce ? Nu-i adevărat ? se întoarse el deodată spre Șceavinski, bătîndu-l ușor cu mîna pe genunchi și fluierînd a pagubă. Noi mergem la întîmplare, cum se nimerește, într-o doară. Nu știm să folosim terenul, obuzele nu se potrivesc la calibrul tunurilor, oamenii stau nemîncați în tranșee cîte patru zile-n șir. Pe cînd japonezii, lua-i-ar

dracu, lucrează ca niște mașini. Maimuțe, dar de partea lor e civilizația, lua-i-ar dracu ! Ce ? Nu-i adevărat ?

— Atunci credeți că or să ne învingă ? îl întrebă Șceavinski.

Lui Rîbnikov îi tremurară iarăși buzele. Șceavinski observase la el ticul acesta. În timp ce vorbea, mai ales dacă punea o întrebare și aștepta atent răspunsul sau dacă simțea vreo privire ațintită asupra lui, se întorcea nervos, iar buzele îi tresăreau repede, cînd într-o parte, cînd într-alta, făcînd grimase ciudate, asemănătoare unor zîmbete răutăcioase. În același timp, își trecea grăbit vîrful limbii peste buzele uscate și crăpate, subțiri și vinete ca ale unei maimuțe ori ale unei capre.

— Cine știe ? ! exclamă căpitanul. Numai dumnezeu știe. Fără dumnezeu nu faci un pas, după cum spune zicala. Ce ? Nu-i adevărat ? Campania nu s-a încheiat încă. Soldatul rus e obișnuit cu victoria. Amintiți-vă de Poltava, de neuitatul Suvorov... Dar Sevastopolul ! Și cum l-am alungat noi în 1812 pe Napoleon, cel mai grozav comandant de oști din lume. Oho, mare e dumnezeul pămîntului rus ! Ce ?

Vorbea, și colțurile buzelor îi tresăreau în zîmbete ciudate, răutăcioase, ironice, crude, iar prin ochii lui, umbriți de sprîncenele negre și aspre, străfulgerau licăriri galbene, amenințătoare.

Între timp, chelnerul îi aduse cafeaua lui Șceavinski.

— Nu doriți un păhărel de coniac ? îl invită el pe căpitan.

Rîbnikov îl bătu iarăși ușurel pe genunchi.

— Nu, mulțumesc, dragul meu. Azi am băut prea mult. Îmi crapă capul. M-am cherchelit de dimineață, lua-o-ar dracu de treabă. Veselia Rusiei e băutura. Ce ? Nu-i adevărat ? exclamă el deodată, țanțoș, luînd pe neașteptate aerul unui om beat.

„Se preface", se gîndi Șceavinski...

Și, fără să știe nici el de ce, stărui :

— Poate vreți bere ? Sau un vin roșu ?

— Nu, foarte mulțumesc. Și așa sînt beat. *Grand merci.* [1]

[1] Foarte mulțumesc (fr.) (n. t.).

— Poate atunci sifon ?

Căpitanul se învioră.

— A, da, da. Sifon... nu refuz un păhărel.

Chelnerul aduse un sifon. Rîbnikov bău un pahar, cu înghiţituri mari, lacome. Chiar şi mîinile îi tremurau. Şi imediat îşi turnă un al doilea pahar. Se vedea bine că setea îl chinuise grozav.

„Se preface", se gîndi din nou Şceavinski. Ciudat individ ! E nemulţumit, obosit, dar nu-i cîtuşi de puţin beat.

— Căldura, lua-o-ar dracu ! spuse Rîbnikov, cu glas răguşit. Dar am impresia că vă ţin de la lucru, domnilor.

— Nu-i nimic. Sîntem obişnuiţi, mormăi Reajkin.

— N-aţi mai aflat nici o ştire nouă de pe front ? întrebă Rîbnikov. Eh, domnilor, exclamă el deodată, zăngănindu-şi sabia. Ce material interesant v-aş putea furniza eu despre război ! Dacă vreţi, eu vă dictez, şi dumneavoastră nu faceţi altceva decît să scrieţi. Puteţi să-i puneţi titlul : „Amintirile căpitanului Rîbnikov, întors de pe front". Să nu vă închipuiţi cumva că cer ceva ! Nu vreau nici un ban, o fac pe gratis. Ce ziceţi, domnilor scriitori ?

— Într-o zi o să vă luăm un interviu, răspunse fără entuziasm Matania. Spuneţi, Vladimir Ivanovici, n-aţi auzit nimic despre flota noastră ?

— Nu, nimic. Dar ce s-a întîmplat ?

— Se povesteşte ceva cu totul neverosimil. Kondraşov a auzit de la un cunoscut de la statul-major al marinei. Hei ! Mă, caz patologic, ia povesteşte-i lui Şceavinski !

„Cazul patologic", omul cu barba neagră, sumbră şi cu faţa smochinită, spuse, vorbind pe nas :

— Nu pot să garantez că-i adevărat, Vladimir Ivanovici. Dar sursa pare demnă de încredere. La statul-major circulă zvonul sinistru că cea mai mare parte a escadrei noastre s-a predat fără luptă. Se zice că marinarii i-ar fi legat pe ofiţeri şi ar fi ridicat steagul alb. Cică s-au predat vreo douăzeci de vase.

— Ar fi într-adevăr îngrozitor, spuse încet Şceavinski. Dar poate nu-i adevărat. Ce-i drept, acum vremurile sînt

de așa natură, încît cele mai imposibile lucruri pot fi posibile. De altfel, știți ce se petrece în porturi? În toate echipajele domnește o frămîntare cumplită, surdă. Ofițerilor de marină le e frică să se întîlnească pe mal cu marinarii de pe vasele lor.

Discuția deveni generală. Grupul acesta răzbătător, atoateștiutor, cinic, era ca un receptor sensibil la tot felul de zvonuri și comentarii care circulau prin oraș și care ajungeau deseori în salonul de la „Gloria Petrogradului" înainte de a fi cunoscute în cabinetele ministeriale. Fiecare avea noutățile lui. Era atît de interesant, încît chiar și cei trei mușchetari, pentru care se părea că nu există pe lume nimic sfînt și important, începură să vorbească plini de o înflăcărare neobișnuită.

— Se zvonește că rezerviștii din spatele armatei nu se mai supun ordinelor. Se spune că soldații trag în ofițeri chiar cu revolverele acestora.

— Am auzit că comandantul suprem a dat ordin să fie spînzurate cincizeci de surori de caritate, care, firește, erau surori doar de ochii lumii.

Șceavinski îi aruncă o căutătură lui Rîbnikov. Acum, flecarul nu mai scotea o vorbă. Cu ochii pe jumătate închiși, cu pieptul lăsat pe mînerul sabiei, urmărea cu încordare tot ce se spunea, tendoanele fălcilor i se mișcau sub pielea netedă, iar buzele îi fremătau ușor, de parcă ar fi repetat fiecare cuvînt.

„Doamne, dar cu cine seamănă?" se gîndi foiletonistul pentru a zecea oară.

Întrebarea îl obseda atît de mult, încît încercă să folosească un mijloc vechi și binecunoscut: să-și spună că a uitat cu totul de căpitan și apoi să-l privească deodată. De obicei, în felul acesta își amintea destul de repede numele omului sau locul întîlnirii, dar acum metoda se dovedi ineficace.

Rîbnikov îi simți privirea stăruitoare, întoarse din nou capul și oftă adînc, clătinînd amărît din cap.

— Groaznică știre. Credeți că-i adevărat? Ce? Dar chiar dac-ar fi adevărat, nu trebuie să disperăm. Știți vorba noastră, rusească: dacă dumnezeu nu te părăsește, porcul nu te mănîncă. Vreau să spun că porcii sînt, desigur, japonezii.

Acum înfrunta cu îndărătnicie privirea fixă a lui Șceavinski, și foiletonistul descoperi în ochii lui roșcați ca de fiară flacăra unei uri neîmpăcate, neomenești.

În clipa aceea, poetul Pestruhin, care dormea pe divan, se ridică deodată în capul oaselor, plescăi din buze și-și ațintì privirea tulbure asupra ofițerului.

— Aha, rît japonez, tot aici ești ? zise el cu glas de bețiv, abia mișcîndu-și buzele. Să te prind că mai vorbești.

Și se trînti iar pe divan, întorcîndu-se pe partea cealaltă.

„Japonez ! se gîndi Șceavinski cu o curiozitate înfiorată. Iată deci cu cine seamănă", și spuse tărăgănat, cu un ton semnificativ :

— Ești un tip grozav, domnule căpitan.

— Eu ? strigă acesta. Ochii i se stinseră, dar buzele i se mișcau mereu, schimonosite de un spasm nervos. Sînt căpitanul Rîbnikov ! Și se izbi iar cu pumnul în piept, cu o mîndrie caraghioasă. Mă doare inima mea de rus. Dați-mi voie să vă strîng mîna. Lîngă Liaoian am fost contuzionat la cap, iar lîngă Mukden, rănit la picior. Ce ? Nu mă credeți ? Vă arăt acuși.

Puse piciorul pe un scaun și începu să-și suflece pantalonii.

— Lasă, căpitane, te credem, zise Șceavinski, încruntîndu-se dezgustat.

Totuși, curiozitatea lui obișnuită îl făcu să arunce o privire fugară asupra piciorului lui Rîbnikov și băgă de seamă că ofițerul acesta de infanterie purta niște indispensabili făcuți din mătasea cea mai fină.

În clipa aceea, intră în salon un curier cu o scrisoare pentru Matania.

— E pentru dumneavoastră, Vladimir Ivanovici, spuse Matania, după ce desfăcu plicul. E programul de la grajd. Vă rog să jucați și pentru mine un bilet pe Zenit. Banii vi-i înapoiez marți.

— Vrei să vii cu mine la curse, căpitane ? îi propuse Șceavinski.

— Unde ? La curse ? Cu plăcere. Rîbnikov se sculă zgomotos, răsturnînd scaunul. Acolo unde aleargă caii ?

Căpitanul Rîbnikov merge unde poftiți. La bătălie, la marș, la mama dracului ! Ha-ha-ha ! Așa sînt eu ! Ce ? Nu-i adevărat ?

În birjă, pe cînd mergeau pe strada Kabinetskaia, Șceavinski își trecu brațul pe sub al ofițerului, se aplecă la urechea lui și-i spuse încet :

— Nu te teme, nu te trădez. Ești Rîbnikov cum sînt eu Vanderbildt. În realitate, ești ofițer al marelui stat-major japonez, cred că ai cel puțin gradul de colonel, iar acum ești agent secret în Rusia...

Din cauza zgomotului roților, celălalt nu-i auzi cuvintele sau nu le înțelese. Legănîndu-se ușor într-o parte și într-alta, vorbea răgușit, cu entuziasmul specific beților.

— Prin urmare, am pornit împreună la chef ! Mă bucur grozav, drace ! Să nu mă numesc căpitanul Rîbnikov, ostaș rus, dacă nu-i iubesc pe scriitorii ruși ! Buni băieți ! Știu să bea și cunosc viața. Veselia Rusiei este băutura. Iar eu, frate, am început să trag zdravăn la măsea chiar de dimineață.

III

Atît prin profesie cît și prin înclinațiile sale, Șceavinski era un colecționar de documente umane, de manifestări rare și ciudate ale spiritului omenesc. Observa de multe ori timp de săptămîni, uneori chiar luni de-a rîndul, cîte un ins interesant, urmărindu-l cu pasiunea vînătorului sau a detectivului amator. Cîteodată, prada lui, potrivit propriei sale expresii, era vreun „cavaler al stelei întunecoase" — un trișor, un plagiator cunoscut, un codoș, un pește, un grafoman care stîrnea groaza în toate redacțiile, un casier delapidator care cheltuia banii statului prin restaurante, la curse și în tripouri cu nebunia omului care se rostogolește în prăpastie. Dar se întîmpla de asemenea ca țintele pasiunii lui sportive să fie celebritățile sezonului : pianiști, cîntăreți, publiciști, jucători neînchipuit de norocoși, jochei, atleți,

cocote la modă. După ce făcea cunoștință cu ei, Șceavinski, cu blîndețe și afecțiune, cîștiga simpatia victimei sale printr-un fel de învăluire de păianjen. Nu se dădea în lături de la nimic : își pierdea nopți întregi cu oameni vulgari, mărginiți, al căror bagaj intelectual era alcătuit, ca la bușimani, numai din zece sau douăzeci de noțiuni zoologice și din fraze șablon. Trata cu băutură, prin restaurante, pe niște dobitoci sau ticăloși înveterați, așteptînd răbdător ca la beție ei să-și dezvăluie întreaga monstruozitate a firii lor. Îi lingușea pe oameni cu nerușinare și seninătate, copleșindu-i cu laude în doze anormale, fiind absolut convins că flatarea este cheia care deschide orice lacăt ; împrumuta bani cu dărnicie, știind dinainte că n-o să-i mai vadă niciodată înapoi. Pentru a justifica tribulațiile acestui sport, ar fi putut spune că interesul psihologic depășea în sufletul lui cu mult avantajele dobîndite mai tîrziu ca publicist care descrie viața. Simțea o plăcere ciudată, foarte nedeslușită chiar și pentru el însuși, de a pătrunde în tainițele cele mai adînci ale sufletului omenesc, de a vedea resorturile ascunse, cîteodată meschine, altă dată rușinoase, deseori mai mult ridicole decît emoționante, ale manifestărilor exterioare. Într-un cuvînt, îi plăcea să țină în mîini inima vie și caldă a omului și să-i simtă bătăile. De multe ori, în astfel de împrejurări, i se părea că-și pierde propria personalitate într-atît, încît începea să gîndească și să simtă aidoma cu celălalt om, ba chiar să folosească limbajul și expresiile caracteristice ale acestuia, ajungînd pînă acolo, încît se surprindea imitînd gesturile și intonațiile celui pe care-l observa. Dar după ce se sătura de omul respectiv, îl abandona. E drept că uneori plătea mult și greu pentru pasiunea lui de o clipă.

Dar trecuse multă vreme de cînd nimeni nu-i mai trezise un interes atît de mare ca acest căpitan de infanterie, zdrențăros, răgușit și cam bețiv. Șceavinski nu l-a lăsat toată ziua de lîngă el. Pe cînd stătea lîngă dînsul în birjă și-l observa fără să-l scape o clipă din ochi, își spunea, plin de convingere :

„Nu, nu se poate să greșesc. Fața asta galbenă, cu pomeții ieșiți în afară și cu ochii oblici, plecăciunile acestea scurte și continue și frecatul mîinilor, îmbinate

cu atitudinea lui degajată, totuși încordată, nervoasă, care-ți dă fiori... Dar dacă toate acestea sînt adevărate, și căpitanul Rîbnikov este un spion japonez, ce prezență de spirit trebuie să aibă omul acesta care se erijează, ziua-n amiaza mare, în capitala unei națiuni inamice, cu o îndrăzneală uimitoare, în caricatura atît de exactă a ofițerului rus de infanterie ! Ce senzații tari trebuie să încerce, făcînd echilibristică toată ziua, în fiece clipă, deasupra prăpastiei, în așteptarea unei morți aproape inevitabile !"

Aici era vorba de un curaj minunat, nebunesc, totuși lucid, poate forma supremă a eroismului patriotic, pe care Șceavinski n-o putea înțelege. O mare curiozitate, îmbinată cu un fel de groază plină de respect, îl atrăgea tot mai mult pe foiletonist spre sufletul acestui ciudat căpitan.

Dar uneori se dojenea :

„Dar dacă mi-am băgat în cap o idee ridicolă și preconceputâ ? Dacă eu, iscoditor și cunoscător al inimilor, sînt pur și simplu prostit de omul acesta asemănător cu căpitanul Kopeikin al lui Gogol, pornit pe chef ? De bună seamă în Ural și printre cazacii din Orenburg se află multe tipuri mongoloide cu pielea galbenă." Și atunci, urmărea cu și mai multă curiozitate gesturile căpitanului, expresia feței, inflexiunile glasului său.

Rîbnikov nu trecea cu vederea nici un soldat care-l saluta : îi răspundea, ducînd mîna la cozorocul chipiului cu un gest afectat. Cînd trecea pe lîngă vreo biserică, își scotea chipiul și-și făcea cruce cu gesturi largi, uitîndu-se pieziș la vecinul său, ca să vadă de-l observă sau nu.

Într-un rînd, Șceavinski nu se mai putu stăpîni și spuse :

— Tare evlavios mai ești, căpitane.

Rîbnikov își desfăcu brațele, își trase capul cu un gest comic între umerii ridicați și răspunse, răgușit :

— Ce să-i faci, frățioare ? M-am obișnuit în timpul luptelor. „Numai cel ce n-a făcut războiul nu știe să se roage lui dumnezeu." Doar cunoști această minunată zicătoare rusească ? Acolo, dragul meu, înveți fără să vrei să te rogi. Mergi, de pildă, spre linia-ntîi. Țiuie gloanțele,

șrapnelele, granadele... Japonezii ăia afurisiți... Dar n-ai ce-i face... Datoria, jurămîntul militar, te duci ! Și-n gînd te rogi : „Tatăl nostru carele ești în ceruri, sfințească-se numele tău, vie împărăția ta, facă-se voia ta, precum în cer..."

Și rosti rugăciunea pînă la capăt, silabisind cu grijă fiecare cuvînt.

„E spion", își zise cu convingere Șceavinski.

Dar nu voia să rămînă doar cu bănuiala. Cîteva ore în șir îl puse mereu la încercare și-l chinui cu întrebările. În timp ce mîncau într-un separeu, îi spuse lui Rîbnikov, întinzîndu-se peste masă după un pahar cu vin și uitîndu-se drept în ochii lui :

— Ascultă, căpitane. Acum nu ne aude nimeni și... mă jur pe tot ce vrei că n-o să afle nimeni de convorbirea noastră. Sînt absolut convins, dar știi, absolut, că ești japonez.

Rîbnikov se pocni iar cu pumnul în piept.

— Sînt căpitanul...

— Nu, nu, lasă figurile astea. Fața nu poți să ți-o ascunzi, oricît de inteligent ai fi. Conturul pomeților, tăietura ochilor, craniul caracteristic, culoarea pielii, părul rar și aspru de pe obraz, totul arată fără putință de tăgadă că faci parte din rasa galbenă. Dar n-ai nici o grijă. Nici un fel de promisiuni ori amenințări nu mă vor hotărî să te denunț. Nu-ți voi face nici un rău, chiar și numai pentru faptul că am un neînchipuit respect pentru curajul dumitale uimitor, aș spune chiar că el mă uluiește și mă îngrozește. Deși sînt scriitor, deci un om cu imaginație, cu putere de plăsmuire, nu pot să-mi închipui cum de e în stare cineva să se hotărască la pasul acesta. Să trăiască la zeci de mii de verste departe de patrie, într-un oraș plin de dușmani care îl urăsc, riscîndu-și în orice clipă viața. Fiindcă, dacă te-ar prinde, te-ar spînzura fără judecată, nu-i așa ? Iar dumneata te plimbi în uniformă de ofițer rus, pătrunzi în orice fel de societate, te bagi în discuțiile cele mai primejdioase ! Doar cea mai mică greșeală te poate pierde într-o clipă. De pildă, acum o jumătate de oră, în loc de cuvîntul ciornă ai spus manuscript. Este un fleac, dar un fleac foarte semnificativ. Un căpitan de infanterie nu va folosi

niciodată cuvîntul acesta cînd este vorba de un text din zilele noastre, ci numai pentru unul aflat în arhive sau unul deosebit de solemn. Ba mai mult chiar : nu va spune nici manuscript, ci act. Dar astea sînt fleacuri. Mai însemnat pentru mine este faptul că nu pot înțelege această permanentă încordare a minții și a voinței, această cheltuire diabolică a forțelor spirituale. Să te dezveți de a gîndi ca un japonez, să-ți uiți complet numele, să te identifici cu o altă persoană. Lucrul acesta este fără îndoială mai presus de orice eroism despre care ni se vorbește la școală. Dragul meu, nu face pe șiretul cu mine. Jur că nu-ți vreau răul.

Spuse toate acestea cu o absolută sinceritate, entuziasmat și mișcat de chipul eroic pe care și-l crease în imaginație. Dar căpitanul nu se lăsă prins nici de lingușire. Îl asculta, uitîndu-se cu ochii micșorați în paharul pe care-l mișca încet pe masă, și colțurile buzelor lui vinete tresăreau nervos. Șceavinski descoperi pe chipul lui aceeași batjocură ascunsă, aceeași ură aprigă, adîncă, de nestins, o ură pe care un european n-ar putea-o înțelege niciodată — ura unei fiare inteligente, cu chip de om, civilizate și politicoase față de o ființă de altă rasă.

— Las-o baltă, drăguțule, îi răspunse Rîbnikov cam în silă. La dracu ! Și la regiment mă tachinau toți, spunînd că seamăn cu un japonez. Ce mai la deal la vale ! Sînt căpitanul Rîbnikov. Cunoști zicala rusească : mutră de oaie, dar suflet de om. Să-ți povestesc mai bine o întîmplare din regimentul nostru...

— Din ce regiment ai făcut parte ? îl întrebă deodată Șceavinski.

Dar căpitanul parcă nici nu-i auzi întrebarea. Începu să-i povestească anecdote vechi, răsuflate, porcoase, care se spun prin tabere, în timpul manevrelor și prin cazărmi. Șceavinski se simți, fără voia lui, jignit.

Seara, pe cînd se aflau într-o birjă, Șceavinski îl luă de mijloc și-l trase spre el, spunînd încet :

— Căpitane... Dar nu, nu ești căpitan, ci fără îndoială colonel, fiindcă altfel nu ți-ar fi dat o misiune atît de serioasă. Așadar, colonele, mă înclin în fața curajului dumitale, adică, vreau să zic, în fața nemaipomenitului

curaj al poporului japonez. Uneori, cînd citesc despre exemplele de eroism diabolic de care ați dat dovadă și despre disprețul vostru față de moarte, mă cutremur de entuziasm. Cîtă frumusețe nepieritoare și divină cutezență se ascund în fapta comandantului unui vas avariat de obuze, care la propunerea de a se preda și-a aprins tăcut țigara și a pierit în valuri cu țigara în gură ! Ce forță uriașă și ce dispreț admirabil față de inamic ! Dar elevii-ofițeri de marină, care s-au dus la moarte sigură pe vase de incendiere, tot atît de veseli de parcă s-ar fi dus la un bal ? Vă mai amintiți de locotenentul care — singur, absolut singur — a dus cu o barcă o torpilă spre capătul digului de la Port-Arthur ? A fost prins în razele reflectoarelor, și din el și torpila lui nu a rămas decît o pată mare de sînge pe zidul de beton, însă a doua zi toți guarzii și locotenenții din flota japoneză l-au copleșit pe amiralul Togo cu cereri prin care se ofereau să repete aceeași faptă nebunească. Ce eroi ! Dar și mai admirabil a fost ordinul lui Togo, în care se spunea că ofițerii de sub comanda sa nu au dreptul să-și riște în felul acesta viața, care nu le aparține lor, ci patriei. Al dracului de frumos !

— Ce stradă e asta ? îl întrerupse Rîbnikov, căscînd. După dealurile manciuriene nu mai știu să mă orientez în oraș. La noi, la Harbin...

Dar Șceavinski, împins de pasiunea lui, urmă, fără să-l asculte :

— Îți amintești de cazul ofițerului luat prizonier, care și-a sfărîmat capul de o piatră ? Dar lucrul cel mai uimitor sînt semnăturile samurailor. Desigur că nu știi despre ce e vorba, domnule căpitan Rîbnikov ? întrebă Șceavinski, sarcastic. Firește, n-ai auzit de așa ceva... Generalul Noghi a întrebat cine vrea să facă parte din prima coloană care trebuia să pornească la un asalt de noapte împotriva fortificațiilor din Port-Arthur. Aproape tot detașamentul s-a oferit să participe la această acțiune, să se ducă la moarte eroică. Și fiindcă cei gata să moară erau prea mulți și prea grăbiți, au cerut în scris să participe la acțiune, iar unii dintre ei, potrivit unui vechi obicei, își tăiau arătătorul de la mîna stîngă și-l

alăturau semnăturii în chip de pecete de sînge. Asta au făcut samuraii !

— Samuraii ! repetă Rîbnikov cu un glas surd.

Parcă se îneca. Șceavinski îi aruncă o privire fugară — din profil. În jurul gurii căpitanului apăru o expresie neașteptată, nemaivăzută pînă atunci, de blîndețe și duioșie, bărbia îi tremura, iar în ochi i se aprinsese lumina caldă, tremurătoare, care străbate uneori printre lacrimile abia izvorîte. Dar căpitanul își reveni numaidecît, închise o clipă ochii, apoi întoarse spre Șceavinski o față naivă, inexpresivă, și trînti deodată o înjurătură lungă și urîtă.

— Ce-i cu dumneata, căpitane ? exclamă Șceavinski, aproape speriat.

— Minciuni gazetărești, zise Rîbnikov, cu dispreț. Soldatul rus nu-i cu nimic mai prejos. Nici vorbă că e o deosebire. Ei se bat pentru viața lor, pentru glorie și independență, dar noi pentru ce ne-om fi băgat în războiul ăsta ? Nimeni nu știe ! Dracu știe ! Cum se spune : și-a băgat dracul coada ! Ce ? Nu-i adevărat ? Ha-ha-ha !

La curse, Șceavinski, urmărind caii, l-a mai pierdut din ochi pe căpitan. Dar în pauză îl vedea ba într-o tribună, ba într-alta, sus, jos, la bufet, ori lîngă casele de joc. În ziua aceea, cuvîntul „Țușima" era pe buzele tuturor ; ale jucătorilor, jocheilor, *book-maker*-ilor, ba chiar și ale tuturor indivizilor zdrențăroși și misterioși totdeauna nelipsiți de la curse. Cuvîntul acesta era rostit și ca batjocură la adresa unui cal care pierduse cursa, și cu ciudă pentru pierdere, și cu rîs nepăsător, și cu amărăciune. Unii discutau cu pasiune. Șceavinski îl vedea de departe pe căpitan intrînd în vorbă cu diferiți oameni, în felul lui încrezător și degajat de bețiv, ici strîngînd mîna cuiva, colo bătîndu-l pe cîte cineva pe umăr. Silueta lui măruntă, șontîcă apărea pretutindeni.

De la curse s-au dus la un restaurant, și, după aceea, acasă la Șceavinski. Foiletonistului îi era puțin rușine de rolul său de detectiv amator, dar nu se simțea în stare să-l părăsească, deși din pricina acestei lupte surde și încordate cu sufletul altui om se simțea obosit și-l durea capul. După ce s-a convins că prin lingușire nu va ajunge la nici un rezultat, se străduia acum să-l

facă pe căpitan să se dea de gol, răscolindu-i sentimentele patriotice.

— Totuşi, mi-e milă de bieţii maimuţoi japonezi, zise el, cu o părere de rău plină de ironie. Orice s-ar spune, Japonia şi-a epuizat în acest război tot geniul naţional. După mine, seamănă cu un omuleţ firav, care, în stare de euforie sau beţie, ori din lăudăroşenie, a ridicat în spinare o greutate de douăzeci de puduri, şi-a vătămat măruntaiele, şi-acum trage să moară. Rusia este o ţară cu totul deosebită! E un colos. Pentru ea, înfrîngerile din Manciuria sînt ca ventuzele scarificate pentru un om cu tensiune mare. O să vezi cum o să-şi vină în fire după război şi cum o să-nflorească, în timp ce Japonia va slăbi şi va pieri. Greutatea a fost prea mare pentru ea. Degeaba spun unii că acolo există o civilizaţie, că toată lumea ştie carte şi că au o tehnică europeană. La urma urmei, japonezul rămîne totuşi un asiatic, jumătate om, jumătate maimuţă. Şi ca tip se apropie de maimuţe, întocmai ca buşimanii, tuaregii şi botocuzii. Este de ajuns să-i studiezi unghiurile feţei. Într-un cuvînt — maimuţoi. Şi n-am fost cîtuşi de puţin învinşi de cultura sau de tinereţea voastră politică, ci pur şi simplu de o izbucnire dementă, de o criză de epilepsie. Ştii ce înseamnă *raptus?* E un acces de turbare! În starea asta, o femeie slabă poate să rupă lanţuri şi să doboare nişte bărbaţi voinici ca pe nişte copii neputincioşi. Dar a doua zi nu mai e în stare să ridice nici măcar mîna. Aşa este şi Japonia. Crede-mă, accesul ei de eroism va fi urmat de neputinţă şi marasm. Bineînţeles, mai înainte va trece printr-o fază de lăudăroşenie naţională, de militarism jignitor şi de şovinism nebunesc.

— Aşa e, strigă căpitanul Rîbnikov, cuprins de un entuziasm prostesc. Ce e drept e drept. Lasă-mă să-ţi strîng mîna, *musiu* scriitorule. Numaidecît îţi dai seama că ai de-a face cu un om deştept.

Rîdea răguşit, în hohote, scuipa, îl bătea pe Şceavinski peste genunchi, îi scutura mîna. Pe Şceavinski îl cuprinse deodată un sentiment de ruşine pentru metodele sale ascunse de cercetător perspicace al inimii omeneşti.

„Dar dacă greşesc, şi Rîbnikov ăsta este într-adevăr un ofiţer beţiv de infanterie? Ptiu, drace! Totuşi, e im-

posibil. Însă dacă ar fi așa, o, doamne, tare prostește mă mai port !"

Acasă, îi arătă căpitanului biblioteca sa, colecția de porțelanuri, niște gravuri rare și doi câini siberieni, de rasă. Soția lui, o actriță neînsemnată de operetă, era plecată din oraș.

Rîbnikov se uită la toate, politicos, dar fără prea mare curiozitate, și gazdei i se păru că le privește cu un fel de plictiseală, ba chiar cu dispreț. La un moment dat, Rîbnikov deschise o revistă și citi cîteva rînduri cu glas tare.

„Iar a făcut o greșeală !" își spuse foiletonistul, cînd îl auzi citind foarte corect, dar sacadat, rostind exagerat de exact fiecare literă, așa cum fac elevii foarte buni cînd studiază o limbă străină și vor să se laude. Însă probabil că Rîbnikov observă efectul cititului său, fiindcă închise curînd revista și întrebă :

— Dar și dumneata scrii, nu-i așa ?

— Da... puțin...

— La ce ziare scrii ?

Șceavinski îi spuse. Rîbnikov îi punea această întrebare pentru a șasea oară în ziua aceea.

— Ah, da, da, uitasem că te-am mai întrebat. Știi ceva, domnule scriitor ?

— Ce anume ?

— Uite ce-ți propun. Dumneata scrie, și eu o să-ți dictez... Adică n-o să dictez... O, cum aș îndrăzni ! Rîbnikov își frecă mîinile, înclinîndu-se grăbit. Dumneata scrii cum crezi de cuviință, iar eu o să dau numai ideile și unele... ca să zic așa... amintiri de război. Am o groază de material interesant.

Șceavinski se așeză pe colțul mesei, făcîndu-i căpitanului un semn șiret cu ochiul.

— Și, firește, să-ți pomenesc numele ?

— Păi de ce nu ? Se poate. N-am nimic împotrivă. Chiar așa să și scrii : „Datele astea mi le-a comunicat cu amabilitate căpitanul Rîbnikov, întors de curînd de pe front."

— Perfect. Și pentru ce-ți trebuie ?

— Cum adică ?

— De ce vrei ca numele dumitale să figureze neapărat în amintirile acestea ? O să ai nevoie de asta mai

tîrziu, cînd o să-ţi dai raportul ? Să arăţi că ai influenţat ziarele ruseşti ? Să dovedeşti cît eşti de dibaci ?

Dar, ca de obicei, căpitanul evită un răspuns direct.

— Poate n-ai timp ? Eşti ocupat cu altceva ? Atunci dă-le dracului de amintiri. Nici n-ai putea să scrii tot ce-a fost. Cum spune zicala : să treci prin viaţă e ceva mai greu decît să străbaţi un cîmp. Ce ? Nu-i adevărat ? Ha-ha-ha !

Între timp, lui Şceavinski îi veni în minte o idee interesantă. În camera lui de lucru se afla o masă mare, albă, lucrată din lemn de frasin, natural. Pe tăblia curată şi netedă a acestei mese, toţi cunoscuţii lui îşi lăsau autografele sub formă de aforisme, versuri, desene, ba chiar şi note muzicale. El îi spuse lui Rîbnikov :

— Uită-te la albumul acesta al meu, domnule căpitan. Nu vrei să scrii ceva în amintirea plăcutei şi, îndrăznesc să sper, îndelungatei noastre cunoştinţe ? (şi se înclină respectuos).

— De ce nu, cu plăcere, se învoi numaidecît Rîbnikov. Vrei să scriu ceva din Puşkin sau din Gogol ?

— Nu... Mai bine ceva de la dumneata.

— De la mine ? Perfect.

Luă tocul, muie peniţa în cerneală, se gîndi puţin şi dădu să scrie. Dar Şceavinski îl opri pe neaşteptate :

— Mai bine să facem altfel. Uite, aici ai o bucăţică de hîrtie şi nişte pioneze. Te rog să scrii ceva foarte interesant, apoi să acoperi scrisul cu hîrtia şi să prinzi colţurile în pioneze. Îţi dau cuvîntul meu de onoare, cuvîntul de onoare al unui scriitor, că timp de două luni nu mă voi atinge de această hîrtiuţă şi nu mă voi uita ce scrie dedesubt. De acord ? Aşadar, scrie. Eu ies din odaie, ca să nu te stingheresc.

Peste cinci minute, Rîbnikov îl strigă :

— Poftească !

— Gata ? îl întrebă Şceavinski, intrînd în odaie.

Rîbnikov luă poziţia de drepţi, îşi duse palma la frunte ca şi cum ar fi salutat şi răcni milităreşte :

— Gata, să trăiţi, înălţimea-voastră !

— Mulţumesc. Acum să mergem la Buff sau într-altă parte, zise Şceavinski. O să mai vedem. Astăzi am de gînd să te ţin toată ziua, căpitane.

— Îmi face foarte mare plăcere, răspunse Rîbnikov cu un glas răguşit de bas, ciocnindu-şi călcîiele.

Şi, ridicînd din umeri, îşi netezi cu un gest larg mustăţile.

Dar Şceavinski nu-şi ţinu cuvîntul, minţindu-l fără voia lui pe căpitan. În ultima clipă, înainte de a ieşi din casă, băgă de seamă că-şi uitase portţigaretul în birou. Îl lăsă pe Rîbnikov în antreu şi se întoarse să-l ia. Foaia albă de hîrtie, prinsă cu grijă în pioneze, îi stîrni curiozitatea. Neputînd rezista ispitei, aruncă o privire hoţească spre uşă şi, îndoind un colţ al hîrtiei, citi cuvintele scrise cu litere fine, clare, neobişnuit de elegante :

„Deşi eşti Ivanov al şaptelea, eşti totuşi un prost !"...

IV

Tîrziu după miezul nopţii, ieşiră dintr-un şantan de la marginea oraşului, însoţiţi de reputatul comic de operetă, Jenin-Lirski, de tînărul substitut de procuror, Saşka Ştralman, cunoscut în tot Petersburgul prin neasemuitul său talent de a povesti scene nostime de actualitate, şi de protectorul artelor, fiul de negustor Kariukov.

Lumina se îngîna cu întunericul. Era o noapte albă, caldă, străvezie, cu mii de nuanţe gingaşe, cu apa sidefie în canalurile liniştite, în care se oglindeau clar pietrele cenuşii ale cheiului şi verdeaţa nemişcată a copacilor, precum şi cerul palid, obosit parcă de insomnie, cu nori adormiţi, lungi, subţiri şi pufoşi ca nişte smocuri de vată destrămată.

— Şi acum unde mergem ? întrebă Şceavinski, oprindu-se în poarta grădinii. Mareşale Oiama ! Care e părerea dumitale competentă ?

Toţi cinci stăteau nehotărîţi pe trotuar. Era clipa obişnuită dinaintea zorilor, cînd în oamenii porniţi pe chef oboseala fizică luptă cu dorinţa nestăpînită de noi aventuri. Din grădină, ieşeau mereu alţi clienţi, rîzînd, fredonînd şi tîrşîindu-şi zgomotos picioarele pe lespezile albe, zvîntate de vînt. Cîntăreţele, cu pălării enorme, cu briliante sclipitoare în urechi, ieşeau grăbite, foşnindu-şi

cu îndrăzneală mătasea jupoanelor, însoțite de bărbați eleganți, îmbrăcați în haine de culoare deschisă, cu flori la butonieră. Doamnele acestea, pe care portarii le ajutau respectuos să se urce în trăsură și în automobilele gata de pornire, își aranjau cu un gest degajat rochiile în jurul picioarelor și dispăreau în noapte, ținînd cu mîna partea din față a borului pălăriei. Coristele și cocotele mai de lux plecau cu birje simple, cîte una sau două cu vreun bărbat. Altele — prostituatele obișnuite, care fac trotuarul — mișunau de-a lungul gardului de lemn, încercînd să agațe bărbații care plecau pe jos, mai ales pe cei beți. În penumbra albă a nopții de mai, fețele lor păreau măști grosolane, albastre din pricina fardului, cu obrajii nefiresc de roșii și cu sprîncenele groase, perfect arcuite. Însă cu atît mai jalnic apăreau de sub culorile acestea vii galbenul tîmplelor scofîlcite, slăbiciunea gîtului vînos și grăsimea bărbiei lor moleșite. Doi sergenți călări înjurau de mama focului, repezindu-și mereu spre ele caii cu boturile înspumate, făcîndu-le să țipe, s-o ia la goană și să se agațe de mînecile trecătorilor. Lîngă grilajul canalului se îmbulzeau vreo douăzeci de oameni. Acolo se declanșase unul din obișnuitele scandaluri din zori de zi. Un ofițer imberb, beat mort, urla, prefăcîndu-se că vrea să scoată sabia, în timp ce un sergent de stradă îl ruga stăruitor, ducînd mereu mîna la inimă. Un individ beat, cu un aer suspect, cu o șapcă cu cozorocul rupt, îi spunea cu un glas dulceag și lingușitor : „Înălțimea-voastră, dați-i dracului, nu merită să-i luați în seamă. Trageți-mi mai bine mie una peste bot și vă sărut mîna, înălțimea-voastră." Iar din spatele celorlalți, un *gentleman* uscățiv și încruntat, căruia i se vedeau de sub gambeta trasă pe nas numai mustățile negre și groase, răcnea cu o voce de bas : „Ce vă mai bateți capul cu el ! Aruncați-l în apă și gata !"

— Într-adevăr, maior Fukușima, spuse actorul. Trebuie să încheiem într-un mod demn ziua plăcutei noastre cunoștințe. Să mergem la fete. Saşka, tu unde zici să mergem ?

— La Berta ? răspunse Știalman tot cu o întrebare.

Rîbnikov chicoti, frecîndu-și vesel mîinile.

— La femei ? De ce nu ? Dacă-i bal, bal să fie ! Unde merg toţi, merg şi eu ! Ce, nu-i adevărat ? Dacă-i de mers să mergem, a spus papagalul. Ce ? Ha-ha-ha !

Şceavinski îl prezentase tinerilor săi prieteni, luaseră masa împreună la cafe-şantan ascultaseră orchestra românească şi băuseră şampanie şi lichioruri. O vreme, toţi se distraseră, dîndu-i lui Rîbnikov numele diverşilor comandanţi militari japonezi, cu atît mai mult cu cît se părea că îngăduinţa căpitanului nu cunoştea margini. Jocul acesta grosolan şi familiar îl începuse Şceavinski. E drept, uneori îşi dădea seama că nu se poartă frumos cu Rîbnikov, ba că săvîrşeşte poate chiar şi un act de trădare. Dar se liniştea, zicîndu-şi că nu-şi spusese niciodată cu glas tare bănuielile, iar cunoscuţilor lui nici prin minte nu le trecea să se gîndească la aşa ceva.

La începutul serii, îl observase cu atenţie pe Rîbnikov. Căpitanul era mai zgomotos şi mai vorbăreţ decît toţi ceilalţi : ciocnea mereu paharul cu vecinii, sărea în picioare, se aşeza iar, vărsa vinul pe faţa de masă, aprindea ţigara pe dos. Totuşi, foiletonistul băgă de seamă că Rîbnikov bea foarte puţin.

La plecare, Rîbnikov fu nevoit să meargă iarăşi în birjă cu ziaristul. Şceavinski nu era beat, ci numai uşor ameţit. În general, rezista foarte bine la băutură, însă capul îi vuia de parcă clocotea în el spuma şampaniei. Îl privi pe căpitan dintr-o parte. În semiîntunericul nopţii albe, faţa lui Rîbnikov căpătase o nuanţă închisă, argiloasă. Toate cutele se accentuaseră şi deveniseră negre, iar zbîrciturile de la tîmple, de lîngă nas şi din jurul gurii se adînciseră şi ele. Căpitanul şedea gîrbovit, cu mîinile ascunse în mînecile mantalei, răsuflînd greu, cu gura deschisă. Avea aerul unui om obosit, bolnav. Şceavinski simţi mirosul respiraţiei lui şi se gîndi că un astfel de miros acru îl are răsuflarea jucătorilor după cîteva nopţi petrecute la masa de joc, sau a oamenilor istoviţi de insomnie ori de muncă intelectuală încordată. Îl copleşi un val de milă şi duioşie. Îl îmbrăţişă pe Rîbnikov şi, trăgîndu-l spre el, îi spuse prietenos :

— Ei bine, căpitane. Mă predau. N-am scos-o la capăt cu dumneata şi-ţi cer iertare pentru neplăcerea pe care ţi-am pricinuit-o. Dă-mi voie să-ţi strîng mîna.

Îşi scoase de la butonieră trandafirul pe care i-l pusese în piept, în grădină, o vînzătoare de flori, şi-l înfipse în petlita mantalei căpitanului.

— Asta-i în semn de pace, căpitane. Să nu ne mai chinuim unul pe altul.

Birjarul opri în faţa unei case de piatră, cu etaj, cu o intrare frumoasă şi cu obloanele trase la ferestre. Cei-lalţi, care ajunseseră înaintea lor, îi aşteptau. N-au fost lăsaţi să intre chiar îndată. Mai întîi, în poarta grea se deschise o ferestruică doar cît o palmă, în care apăru ochiul cenuşiu, rece şi atent al cuiva, şi abia după aceea se deschise şi uşa.

Localul acesta era ceva intermediar între un bordel scump şi un club de lux. Avea o intrare somptuoasă. În antreu se afla un urs împăiat, pretutindeni, covoare de preţ, lustre, perdele de mătase, chelneri îmbrăcaţi în frac, cu mănuşi. Aici veneau bărbaţii care nu voiau să-şi încheie noaptea o dată cu închiderea restaurantelor. Aici puteai să joci cărţi, găseai vinuri scumpe şi totdeauna un mare număr de femei frumoase, tinere, care se schimbau des.

Au urcat la etaj. Sus era amenajat un salon spaţios, cu plante în butoiaşe şi cu un divan aşezat lîngă balustrada scării. Şceavinski urcă scara la braţ cu Rîbnikov. Deşi îşi dăduse cuvîntul să nu-l mai tachineze, nu se putu stăpîni să nu zică :

— Să urcăm pe eşafod, căpitane.

— Nu mă tem, răspunse acesta, domol. Aşa şi aşa înfrunt moartea în fiecare zi.

Făcu un gest uşor cu mîna, zîmbind forţat. Zîmbetul dădu pe neaşteptate feţei lui cenuşii o expresie de oboseală şi bătrîneţe.

Şceavinski îl privi tăcut, cu mirare. Îi era ruşine de purtarea lui. Însă Rîbnikov o întoarse imediat :

— Ei da, moartea. Un ostaş trebuie să fie totdeauna gata să moară. Ce să-i faci ? E un mic neajuns al profesiei noastre.

Şceavinski şi mecena Kariukov, binecunoscuţi în local şi socotiţi oaspeţi de onoare, fură întîmpinaţi cu zîmbete vesele şi cu plecăciuni adînci.

Li s-a pus la dispoziție un salon mare, bine încălzit, cu pereții acoperiți cu tapete roșii, aurite, pe jos cu un covor gros, de un verde-deschis, iar în colțuri și pe masă, cu candelabre. S-au servit : șampanie, fructe și bomboane. Au venit femeile — întîi trei, apoi încă două, iar după aceea se perindau mereu altele, toate drăguțe, pudrate din belșug, cu brațele, gîtul și pieptul goale, îmbrăcate cu rochii scumpe, în culori vii. Multe purtau fuste scurte pînă la genunchi, una era îmbrăcată cu o uniformă cafenie de liceană, iar alta, cu pantaloni strîmți, pe cap cu o tichie de jocheu. A venit și o doamnă mai în vîrstă, grasă, învești mîntată în negru — un fel de patroană sau administratoare. Avea o înfățișare foarte cuviincioasă, fața galbenă ca lămîia, cu pielea zbîrcită. Rîdea mereu cu un rîs plăcut de femeie bătrînă, tușea și fuma fără încetare. Pe Șceavinski, pe actor și pe mecena îi trata cu cochetăria degajată a unei doamne care ar fi putut să le fie mamă, le atingea mîna cu batista, iar lui Știalman — evident favoritul ei — îi spunea Sașka.

— Hai, generale Kuroki, zise Kariukov, să bem pentru strălucitele succese ale glorioasei armate din Manciuria. Ai o mutră cam acră.

Șceavinski îl întrerupse, căscînd :

— Ajunge, domnilor. Cred că ar fi timpul să vă lăsați de jocul ăsta. Abuzați de bunătatea căpitanului.

— Nu mă supăr, se împotrivi Rîbnikov. Să bem, domnilor, în sănătatea drăguțelor noastre doamne.

— Cîntă ceva, Lirski, îl rugă Șceavinski pe actor.

Acesta se așează cu plăcere la pian și începu să cînte o romanță țigănească. De fapt nu cînta, ci mai curînd povestea, fără să-și scoată țigara de foi din gură, uitîndu-se în tavan și legănîndu-se afectat. Femeile îi țineau isonul cu glas tare și fals, întrecîndu-se care mai de care s-o ia înaintea celorlalte. Apoi Sașka Știalman imită la perfecțiune un fonograf, prefăcîndu-se că redă o operă italiană, apoi imită diferite animale. Kariukov dansa fandango, cerînd mereu alte sticle de vin.

El dispăru primul din salon cu o poloneză roșcovană și tăcută ; după el urmară Știalman și actorul. Nu mai rămăseseră decît Șceavinski, pe genunchi cu o unguroaică oacheșă cu dinți foarte albi, și Rîbnikov, alături de o fe-

meie blondă, grasă, îmbrăcată cu o bluză de atlaz albastru, cu un decolteu pătrat pînă la jumătatea pieptului.

— Să ne despărțim pentru cîteva clipe, căpitane, zise Șceavinski, sculîndu-se în picioare și întinzîndu-se. E tîrziu. Sau, mai exact, e devreme. Vino la mine la dejun pe la unu. Mămico, băutura s-o treci în contul lui Kariukov. Dacă iubește sfînta artă, să plătească pentru onoarea de a cina cu slujitorii ei. Toate bune.

Femeia blondă își încolăci brațul gol pe după gîtul căpitanului și zise simplu :

— Să mergem și noi, suflețelule. Într-adevăr, e tîrziu.

V

Avea o cameră mică, plăcută, cu tapete albastre și cu o lampă-felinar suspendată de tavan, de un albastru-pal. Pe măsuța de toaletă era o oglindă rotundă, în ramă albastră, pe un perete, o litografie, pe alt perete, un covor, iar de-a lungul lui, un pat lat, de metal.

Femeia se dezbrăcă și-și frecă ușor șoldurile, cu un sentiment de ușurare și plăcere, acolo unde combinezonul făcuse cute din pricina corsetului. Apoi, micșoră flacăra lămpii, se așeză pe pat și începu să-și desfacă liniștită șireturile de la ghete.

Rîbnikov ședea la masă, cu coatele desfăcute și cu capul în mîini, uitîndu-se fix la picioarele ei mari, armonioase, cu pulpe pline, frumos subliniate de ciorapii ei negri ajurați.

— Nu te dezbraci, ofițerule ? îl întrebă femeia. Ia spune, drăguțule, de ce zic de dumneata că ești general japonez ?

Rîbnikov rîse, fără să-și ia privirea de la picioarele ei.

— Prostii. Glume de-ale lor. Cunoști probabil versurile : Nu-i păcat să rîzi de ceea ce la rîs te-mbie...

— Suflețelule, îmi mai oferi niște șampanie ? Ei, dacă ești atît de zgîrcit, să cer măcar niște portocale. Rămîi numai cîtva timp sau toată noaptea ?

— Toată noaptea. Hai, vino lîngă mine.

Femeia se întinse alături de el, aruncă ţigara pe jos şi începu să se foiască sub plapomă.

— Îţi place să dormi la perete ? îl întrebă ea. Bine, stai aşa, stai aşa. Vai, ce picioare reci ai ! Ştii că-i ador pe militari ? Cum te cheamă ?

— Pe mine ? Îşi drese glasul, tuşind, şi răspunse, şovăitor : sînt căpitanul Rîbnikov. Vasili Alexandrovici Rîbnikov.

— Aha, Vasea ! Cunosc un licean, Vasea, grozav de drăguţ.

Se ghemui sub plapomă şi începu să cînte, rîzînd :

Vasea, Vasea, cine-mi eşti
Tot înşiri mereu poveşti...

— Dar zău că semeni cu un japonez. Şi ştii cu cine ? Chiar cu mikadoul. Avem un portret de-al lui. Păcat că-i prea tîrziu, că ţi l-aş arăta. Semeni cu el ca două picături de apă.

— Sînt încîntat, zise Rîbnikov, şi-i mîngîie uşor umărul neted şi rotund.

— Sau poate că eşti, într-adevăr, japonez ? Ei zic că ai fost la război. E-adevărat ? Vai, sufleţelule, mă gîdili teribil. Ia spune, e groaznic acolo, la război ?

— Groaznic... Ba nu, nu prea. Să lăsăm astea, zise el cu un glas obosit. Cum te cheamă ?

— Clotilda. Dar ţie îţi spun în secret — numele meu adevărat este Nastasia. Dar aici îmi spun Clotilda, fiindcă numele meu e prea urît... Nastia, Nastasia, parcă ar fi de bucătăreasă.

— Nastia ? repetă el, îngîndurat, sărutînd-o uşor pe sîn. Ba nu, e frumos, Nas-tia, repetă el încet.

— Ce ai găsit frumos la el ? Malvina, Vanda, Jenia, Irma... zic şi eu nume frumoase. Vai, sufleţelule ! Şi se lipi de el. Eşti simpatic... Şi ai părul atît de negru. Îmi plac bruneţii. Probabil că eşti căsătorit ?

— Nu, nu sînt căsătorit.

— Las' că ştiu eu poveştile astea. Aici toţi ziceţi că sînteţi burlaci. Dar pesemne că ai şi vreo şase copii.

Din cauză că fereastra era închisă cu obloane, iar lampa abia mai pîlpîia, în odaie era întuneric. Faţa ei, care era

aproape de tot de a lui, se contura ciudat pe albul șters al pernei. Nu mai semăna cu fața dinainte, o față de rusoaică, rotundă, simplă și frumoasă, cu ochi cenușii. Acum părea mai trasă și, parcă schimbîndu-și expresia în mod ciudat în orice clipă, devenea gingașă, enigmatică, amintindu-i lui Rîbnikov un chip drag, binecunoscut, fermecător, atît de apropiat cîndva.

— Cît ești de frumoasă! șopti el. Te iubesc... Te iubesc...

Pe neașteptate, rosti un cuvînt neînțeles, cu totul străin pentru urechea femeii.

— Ce-ai spus? îl întrebă ea, uimită.

— Nimic... Nimic. Așa o vorbă. Scumpo! Femeie! Ești femeie... Te iubesc...

Îi săruta mîinile, gîtul și părul, tremurînd de nerăbdare, și înfrînarea propriei sale nerăbdări îi provoca o încîntare nespusă. Îl cuprinsese o pasiune tumultoasă și plină de gingășie pentru femeia aceasta sătulă, pentru trupul ei plin, tînăr, îngrijit și frumos. Dorul de femeie, înăbușit pînă atunci de viața de ascet, de continua oboseală fizică, de munca încordată a minții și a voinței, izbucni în el cu o flacără uriașă, îmbătătoare.

— Și mîinile tale sînt reci, zise ea cu stîngăcie și sfială. Omul acesta avea în el ceva surprinzător, neînțeles, care o neliniștea. Mîini reci — inima caldă.

— Da, da, da... Inima, repeta el ca un nebun, tremurînd, cu glas întretăiat. Inima caldă... Inima...

Ea se obișnuise de mult cu ritualul exterior și cu amănuntele rușinoase ale dragostei, și le executa în fiecare zi de cîteva ori — mecanic, cu nepăsare, adesea cu un dezgust reținut. Sute de bărbați, începînd cu bătrînii care-și puneau peste noapte dinții în pahar și sfîrșind cu băiețandrii care își schimbă vocea — civili, militari, unii pleșuvi, iar alții păroși ca niște maimuțe, pătimași ori neputincioși, morfinomani, care nu-și ascundeau viciul în fața ei, bărbați nespus de frumoși, infirmi, desfrînați, care uneori îi făceau greață, tineri ce se porneau pe plîns din pricina primului păcat — toți o îmbrățișau cu vorbe nerușinate, cu sărutări lungi, îi duhneau în obraz, gemeau în paroxismul patimii animalice, care — ea știa bine — va fi înlocuită curînd cu un dezgust fățiș și nestă-

vilit. Toate chipurile bărbăteşti îşi pierduseră de mult în ochii ei orice trăsături individuale şi se contopiseră parcă într-un singur chip dezgustător, dar inevitabil, veşnic aplecat spre ea, desfrînat, cu o gură băloasă, cu ochii înceţoşaţi, ca de mică, schimonosit şi urîţit de grimasa senzualităţii de care îi era scîrbă, fiindcă ea n-o împărtăşea niciodată.

Apoi, toţi erau grosolani, pretenţioşi, lipsiţi de cea mai elementară ruşine, de cele mai multe ori urîţi şi ridicoli, aşa cum poate fi urît şi ridicol un om din zilele noastre îmbrăcat numai cu rufăria de corp. Dar acest ofiţer mărunţel, în vîrstă, îi făcea o impresie nouă, cu totul deosebită, atrăgătoare. Toate mişcările lui se distingeau prin prudenţa lor insinuantă. Mîngîierile, sărutările şi atingerile lui erau neînchipuit de gingaşe. Şi cu toate acestea, el o prindea pe nesimţite în mreaja nervoasă a pasiunii adevărate, încordate, animalice, care chiar de la distanţă, chiar fără voia ei, răscoleşte senzualitatea femeii, o face docilă, o supune dorinţelor masculului. Dar biata ei minte mărginită, care nu depăşea cadrul îngust al bordelului, nu putea să-şi dea seama de farmecul acesta ciudat şi emoţionant. Putea doar să şoptească, ruşinată, fericită şi mirată, obişnuitele cuvinte vulgare :

— Ce bărbat interesant eşti ! Eşti puişorul meu ! Aşa e ?

Femeia se ridică din pat, stinse lampa şi se culcă din nou lîngă el. Printre crăpăturile obloanelor pătrundea lumina dimineţii, umplînd camera cu o penumbră albăstruie, ceţoasă. Din odaia de alături se auzea ticăitul unui deşteptător. De departe răzbătea un cîntec trist.

— Cînd mai vii ? îl întrebă Nastasia.

— Cum ? zise, somnoros, Rîbnikov, deschizînd ochii. Cînd mai vin ? Curînd... Mîine...

— Mă minţi. Zău, spune adevărat, cînd vii ? O să-mi fie dor de tine.

— Mm... O să venim cu dor. O să le scriem... Ei se vor opri în munţi... murmura el cuvinte fără şir.

O piroteală grea îi încătuşa trupul. Dar, cum li se întîmplă de obicei oamenilor care nu s-au mai bucurat de mult de un somn regulat, nu izbutea să adoarmă. De-abia

începea conștiința să i se acopere cu vălul întunecat, ușor și plăcut al uitării, că un impuls lăuntric, îngrozitor, îi făcea trupul să zvîcnească. Tresărea, gemea, își deschidea larg ochii plini de o spaimă sălbatecă și se cufunda iarăși în starea enervantă de tranziție, între vis și veghe, stare asemănătoare cu un delir plin de vedenii confuze și înfricoșătoare.

Femeii nu-i era somn. Ședea pe pat, numai în cămașă, cu brațele goale încolăcite pe după genunchii strînși, uitîndu-se la Rîbnikov, curioasă și înfiorată. În penumbra albăstrie, chipul lui părea și mai galben. Trăsăturile i se ascuțiseră și semăna cu un mort. Își ținea gura deschisă, dar nu i se auzea răsuflarea. Și pe întreaga lui față, mai ales în jurul ochilor și al gurii, se așternuse pecetea unei oboseli și a unei suferințe omenești atît de profunde, cum nu-i mai fusese dat să vadă. Femeia îl mîngîie încetișor pe părul aspru și pe frunte. Pielea lui era rece și acoperită de o sudoare lipicioasă. Atingerea îl făcu pe Rîbnikov să tresară ; țipă, speriat, și se ridică repede în capul oaselor.

— A ! Cine e ? Cine ? izbucni el cu un glas întretăiat, ștergîndu-și fața asudată cu mîneca de la cămașă.

— Ce-i cu tine, puiule ? îl întrebă femeia, cu milă. Ți-e rău ? Vrei puțină apă ?

Dar Rîbnikov se mai liniștise și se întinse din nou în pat.

— Nu, mulțumesc. Acum mi-e bine... Am visat... Te rog, fetițo dragă, culcă-te.

— Cînd să te scol, suflețelule ?

— Să mă scoli... în zori... Soarele răsare devreme și vin dragonii... O să mergem cu barca... Știi ? O să mergem cu barca peste rîu.

Tăcu, și cîteva minute rămase liniștit. Dar fața lui încremenită, ca de mort, se schimonosi deodată de o durere chinuitoare. Se răsuci, gemînd, pe spate, și de pe buze îi năvăliră cuvinte ciudate, misterioase, într-o limbă străină.

Femeia asculta, cu respirația tăiată, cuprinsă de spaima superstițioasă pe care o naște totdeauna delirul unui om adormit. Fața lui se afla la două palme de ea, și femeia o privea țintă. El tăcu vreo cîteva clipe, apoi începu iar

să înşire vorbe multe, străine. Se întrerupse iar, de parcă asculta ce-i spune altcineva. Şi ea auzi deodată singurul cuvînt japonez pe care-l cunoştea din ziare, rostit cu glas tare, clar şi ferm :

— *Banzai !*

Inima îi bătea atît de tare, că făcea să tresară des şi repetat pătura pluşată ce-o acoperea. Îşi aminti că tovarăşii de chef îi dăduseră în salonul roşu lui Rîbnikov numele a tot felul de generali japonezi şi o urmă de bănuială miji în mintea ei mărginită.

Cineva bătu uşor în uşă. Ea se sculă şi deschise.

— Tu eşti, Clotildocika ? se auzi şoapta unei femei. Nu dormi ? Hai o clipă la mine. A sosit Leonka şi face cinste cu lichior de caise. Vino, dragă.

Era Sonia Karaimka, vecina de cameră a Clotildei, legată de ea prin dragostea aceea isterică şi dulceagă, care le apropie totdeauna pe două femei în astfel de localuri.

— Bine. Vin numaidecît. O să-ţi povestesc ceva foarte interesant. Aşteaptă numai să mă îmbrac.

— Prostii ! Ce să te îmbraci ! Te jenezi de Leonka ? Hai aşa cum eşti.

Dar femeia îşi trase fusta.

Rîbnikov se trezi.

— Unde te duci ? întrebă el, somnoros.

— Vin îndată, am puţină treabă, răspunse ea, încheindu-şi grăbită fusta. Dormi ! Vin îndată !

Dar el se şi cufundase într-un somn adînc şi nu mai auzi ultimele ei cuvinte

VI

Leonka era idolul întregii case, începînd cu patroana şi terminînd cu ultima servitoare. În localuri de acestea, unde plictiseala, lipsa de activitate şi literatura proastă generează gusturi romantice, hoţii şi detectivii stîrnesc cea mai mare admiraţie, datorită vieţii lor eroice, plină de peripeţii palpitante, de primejdii şi capcane. Leonka apărea aici în cele mai variate costume, aproape machiat. Cîteodată, el tăcea, misterios, şi — lucrul acesta

îl știa toată lumea — de multe ori le dovedise celor din jur că sergenții din cartier se poartă față de el cu un nemărginit respect și-i execută ordinele orbește. O dată, cu trei-patru cuvinte, spuse într-un jargon necunoscut, a pus capăt într-o clipă unui scandal îngrozitor, stîrnit de niște hoți beți, care au părăsit imediat localul, fără să crîcnească. În afară de aceasta, din cînd în cînd avea bani cu ghiotura. De aceea, nu e de mirare că Henriette sau, cum o numea el, Ghenka, fata „cu care era în amor", se bucura de un respect general deosebit, îmbinat cu invidie.

Leonka era un tînăr oacheș, pistruiat, cu mustăți negre, răsucite în sus pînă aproape de ochi, cu o bărbie joasă și lată și cu ochi negri, frumoși și nerușinați. Acum ședea pe divan, fără haină, cu vesta descheiată și cravata desfăcută. Nu era prea înalt, dar zvelt, cu pieptul bombat și mușchii tari, gata parcă să-i rupă mînecile cămășii sus la umeri. Lîngă el, cu picioarele sub ea, ședea Ghenka, iar în fața lui, Clotilda. El povestea cu un aer neglijent și cu un ton trufaș și căutat, sorbind încet lichiorul cu buzele sale roșii.

— L-au adus la secție. În buletinul de populație scria Kornei Sapetov, tîrgoveț din Kolpinsk, sau dracu știe de unde. Bineînțeles, era beat mort, canalia. „Băgați-l la răcoare, ca să se trezească." Pînă acum nimic deosebit. Dar tocmai în clipa aceea am intrat întîmplător *eu* în biroul comisarului. Cînd l-am văzut, am rămas tablou. O cunoștință veche. Sanka Measnik. Triplu omor și spargere la o biserică. I-am făcut imediat semn cu ochiul comisarului de serviciu, și am ieșit pe coridor, cu aerul cel mai senin din lume. Comisarul, după mine. „Ce s-a întîmplat, Leonti Spiridonovici?" „Ia să-l duceți pe frumosul ăsta o clipă la secția judiciară." L-au dus. Ticălosul nici n-a tresărit măcar. Eu m-am uitat drept în ochii lui, zicînd... Leonka bătu semnificativ cu degetele în masă. „De cînd ai venit din Odesa, Sanecika?" El, firește, făcea pe niznaiul. Ticălos, nu glumă! „Nu știu cine este Sanka Measnik. Eu sînt cutare." Dar eu m-am apropiat de el, l-am apucat de barbă și... am rămas cu ea în mînă. Era falsă! „Recunoști, porc de cîine?" „Nu știu nimic." I-am plesnit una între ochi și-ncă una, de i-a dat

borșul. „Recunoști ?" „Nu știu nimic." „Aha, din ăștia-mi ești ! Eu mă port omenește cu tine, și tu... Dar ți-ai făcut-o singur. Ia să-l aduceți încoace pe Axenti Bloha." Era un infractor arestat, care-l ura de moarte pe Sanka. Eu, fetelor, cunosc toate afacerile ăstora. L-au adus pe Bloha. „Ce zici, Bloha, cine-i individul ăsta ?" Bloha rîde : „Păi cine să fie, dacă nu Sanka Measnik ? Ce mai faci, Sanecika ? De cînd ai binevoit să poftești pe la noi pe-aici ? Cum ți-a mers la Odesa ?" Atunci, Measnik s-a dat bătut : „Arestează-mă, Leonti Spiridonovici. Ai biruit. Nimeni nu-ți scapă, Leonti Spiridonovici. Îmi dai o țigară ?" Bineînțeles că i-am dat. Asta nu refuz niciodată, din altruism. Și l-au dus pe robul domnului la pușcărie. Lui Bloha i-a aruncat numai o privire. Și m-am gîndit : „Nu-l văd bine pe Bloha. Measnik o să-i facă de petrecanie."

— O să-i facă de petrecanie ? întrebă Ghenka în șoaptă, îngrozită, cu un ton lingușitor și plină de convingere.

— Nici vorbă că-i face de petrecanie. Așa e ăsta !

Leonka sorbi o înghițitură din păhărel, încîntat de sine. Ghenka îl privea fix, speriată, cu o atenție atît de încordată, încît rămăsese cu gura deschisă. Apoi se dezmetici și se plesni cu palmele peste coapse.

— O, doamne ! Ce grozăvie ! Gîndește-te numai, Clotildocika ! Și nu te-ai temut, Leonea ?

— Ce întrebare ! Să mă tem de un derbedeu ? !

Atenția și entuziasmul femeilor îl aținură și începu să le povestească întîmplarea cu niște studenți care făceau bombe pe insula Vasilevski. Poliția orașului îl însărcinase pe el să-i aresteze. După cum s-a constatat mai tîrziu, apucaseră să adune vreo douăsprezece mii de bombe. Dacă toate astea ar fi explodat, s-ar fi dus dracului nu numai casa asta, dar jumătate din Petersburg.

A urmat o povestire captivantă despre nemaipomenitul eroism al lui Leonka, travestit în student, care a pătruns în „laboratorul infernal", a făcut cuiva semn de la fereastră și într-o clipă i-a dezarmat pe răufăcători. Pe unul dintre ei l-a prins de mînecă tocmai în clipa cînd voia să arunce în aer un morman de bombe.

Ghenka, înfricoșată, se pocnea cu palmele peste picioare, întorcîndu-se mereu spre Klotilda și exclamînd :

— Vai de mine, doamne, dumnezeul meu ! Gîndește-te numai, Clotildocika, ce ticăloși sînt studenții ăștia ! Niciodată nu i-am avut la inimă.

În sfîrșit, emoționată și încîntată de iubitul ei, îi sări de gît și începu să-l sărute zgomotos.

— Leonecika, sufletul meu ! Mi-e groază chiar și numai să aud toate astea ! Cum de nu te temi de nimic ?

El își răsuci mustața, încîntat de sine, zicînd nepăsător :

— De ce să mă tem ? Odată tot moare omul. Și-apoi, pentru asta sînt plătit.

Pe Clotilda o chinuiau invidia și gelozia pe prietena ei care avea un iubit atît de grozav. Bănuia vag că Leonka povestește minciuni, pe cîtă vreme ei i se întîmplase chiar acum ceva cu totul neobișnuit, prin care nu mai trecuse nimeni și care ar fi făcut să pălească într-o secundă impresia produsă de faptele eroice ale lui Leonka. Șovăi cîteva clipe. O mai reținea încă urme de milă și duioșie pentru Rîbnikov. Dar dorința isterică de a se remarca, povestind un caz romantic, o birui, și zise rar, aproape în șoaptă :

— Știi că am vrut să-ți spun ceva, Leonea. Astăzi am un client ciudat.

— Crezi că e vreun pungaș ? întrebă Leonka, îngăduitor.

Ghenka se supără.

— De unde ai mai scos-o și pe-asta ? E un ofițeraș beat acolo.

— Să știi că unii pungași se travestesc în ofițeri, o întrerupse Leonka, grav. Dar ce ai vrut să spui, Clotilda ?

Atunci, ea povesti amănunțit, cu spiritul de observație pur feminin pentru lucruri mărunte, tot ceea ce știa de Rîbnikov. Cum prietenii lui îi spuneau generalul Kuroki, cum semăna cu un japonez, despre ciudata lui gingășie și patimă, vorbi de aiurările lui și, în sfîrșit, de felul cum rostise cuvîntul „banzai".

— Nu cumva minți ? o întrebă repede Leonka, și în ochii lui întunecați se-aprinseră scîntei tăioase.

— Zău ! Să nu mă ridic de pe locul ăsta ! Uită-te pe gaura cheii, că o să deschid oblonul. Leit japonez !

Leonka se ridică încet, cu un aer serios, își îmbrăcă haina și-și pipăi cu grijă buzunarul interior, din stînga.

— Hai, spuse el cu un ton hotărît. Cu cine a venit aici ?

Din întregul grup nu mai rămăseseră decît Kariukov și Știalman. Dar pe Kariukov nu izbutiră să-l trezească, iar Știalman, cu ochii roșii, cîrpiți de somn, bombăni pe jumătate beat :

— Ce ofițer ? Dracu să-l ia. S-a așezat la noi la masă, la Buff, dar de unde-a răsărit, nu știe nimeni.

Și începu să se îmbrace, fornăind furios. Leonka își ceru scuze și ieși. Văzuse pe gaura cheii fața lui Rîbnikov și, cu toate că se mai îndoia încă, hotărî, ca un bun patriot, îndrăzneț și plin de imaginație, să acționeze pe cont propriu. După cîteva clipe se și afla în pragul casei și dădea semnale de alarmă cu țignalul.

VII

Rîbnikov se trezi brusc, ca și cum o voce imperioasă dinăuntrul lui i-ar fi poruncit : „Scoală-te !" Cele aproape două ore de somn îl odihniseră perfect. Mai întîi, aruncă o privire bănuitoare spre ușă, pentru că i se păru că-l privește țintă cineva din direcția aceea. Apoi, se uită în jurul lui. Oblonul era pe jumătate deschis, și în odaie se vedea bine orice lucru. Femeia ședea la masă, tăcută și palidă, privindu-l cu ochii ei uriași, de culoare deschisă.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă Rîbnikov, neliniștit. Spune, ce s-a întîmplat ?

Ea nu răspunse. Dar bărbia începu să-i tremure și dinții îi clănțăneau.

O licărire crudă, bănuitoare se aprinse în ochii ofițerului. Se aplecă peste pat și-și ațintì urechea spre ușă. O mulțime de pași, de oameni neobișnuiți probabil să umble cu grijă, se apropiau pe coridor și se opreau pe neașteptate lîngă ușă.

Ușor, fără zgomot, Rîbnikov sări de pe pat și răsuci de două ori cheia în broască. Numaidecît răsunară bătăi

în ușă. Femeia se trînti cu capul pe masă, țipînd și acoperindu-și fața cu palmele.

În cîteva clipe, căpitanul se îmbrăcă. Iar se auziră bătăile în ușă. Nu avea decît chipiul pe cap. Sabia și mantaua le lăsase jos. Era palid, dar cu desăvîrșire liniștit. Nici măcar mîinile nu-i tremurau în timp ce se îmbrăca, și toate mișcările sale erau iuți și îndemînatice. După ce încheie ultimul nasture al hainei, se apropie de femeie și-i strînse mîna atît de tare la încheietură, încît fața acesteia se înroși brusc de sîngele care-i năvăli în obraz.

— Dacă te miști sau țipi, te omor, zise el încet, plin de mînie, fără să-și descleștеze fălcile.

Se auziră iar bătăi în ușă, apoi o voce surdă :

— Domnule, vă rog să deschideți.

Acum, căpitanul nu mai șchiopăta. Mișcîndu-se repede, fără zgomot, sări lin, ca o pisică, pe pervaz și cu o mișcare bruscă deschise fereastra. Jos sub el, se vedea curtea pavată cu cîteva firicele de iarbă ofilite printre pietre și cîțiva copăcei piperniciți. Nu șovăi nici o clipă, însă tocmai cînd se pregătea să sară, stînd călare pe pervazul de fier, de care se și proptise cu mîna stîngă, și cu un picior atîrnat în afară, femeia se repezi la el, țipînd, și-l prinse de mîna stîngă. El se smulse, făcu o mișcare greșită și cu un țipăt slab, de mirare parcă, se prăbuși în gol.

Ușa șubredă a odăii se prăbuși aproape în aceeași clipă înăuntru. Cel dintîi năvăli în odaie Leonka, gîfîind, rînjind, cu ochii scînteietori. În urma lui se năpustiră niște sergenți de stradă uriași, tropăind cu săbiile în mîna stîngă. Cînd văzu fereastra deschisă și pe femeie agățată de pervaz țipînd într-una, Leonka înțelese într-o clipă ce se întîmplase. Era fără îndoială cutezător din fire și fără să stea pe gînduri, fără un cuvînt, de parcă ar fi prevăzut și eventualitatea aceasta, sări din fugă pe fereastră și căzu la doi pași de Rîbnikov, care zăcea, jos, pe pavaj, nemișcat, pe o parte. Cu toate că lui Leonka îi vuia capul din pricina căderii și simțea o durere îngrozitoare în pîntece și în călcîie, nu-și pierdu firea și se aruncă în aceeași clipă cu tot trupul peste căpitan.

— Stai ! Nu-mi scapi tu ! horcăia el, strîngîndu-şi victima cu o furie turbată.

Căpitanul nu se împotrivea. În ochi îi ardea o ură neîmpăcată, însă era palid ca un mort, şi la colţurile gurii îi mustea o spumă trandafirie.

— Nu mă apăsa, zise el cu glasul sugrumat, mi-am rupt piciorul în cădere.

1905

JIGNIRE

O întîmplare adevărată

S-a întîmplat într-o zi de iulie, pe la cinci după-amiază. Era o arşiţă înăbuşitoare, uriaşul oraş de piatră radia căldura ca o sobă încinsă. Zidurile albe ale caselor, scăldate în razele soarelui, sclipeau atît de puternic, încît nu puteai să te uiţi la ele. Trotuarele de asfalt se muiaseră şi-ţi ardeau tălpile. Umbrele lăsate de salcîmi se aşterneau pe caldarîmul de lespezi, jalnice, firave, parcă şi ele înfierbîntate. Marea, palidă în scînteierea razelor de soare, se aşternea încremenită şi grea, ca moartă. Pe străzi se stîrneau nori de praf alb.

În foaierul unui teatru particular îşi sfîrşeau munca din ziua aceea o echipă de avocaţi localnici, care se oferiseră să pledeze fără plată procesele celor ce suferiseră de pe urma ultimului pogrom antisemit. Nouăsprezece tineri, avocaţi stagiari, cu vederi progresiste şi conştiincioşi. Nu era o şedinţă oficială, de aceea predominau hainele uşoare de pichet, flanel şi lustrin. Şedeau la întîmplare, cîte doi sau trei, la măsuţele de marmură, iar preşedintele se instalase la tejgheaua goală, unde în cursul stagiunii se vindeau bomboane.

Pe ferestrele deschise, o dată cu lumina orbitoare şi zgomotul străzii, pătrundea căldura caniculară, moleşitoare. Şedinţa se desfăşura lent, şi oamenii erau uşor enervaţi.

Tînărul înalt, cu mustăţi blonde şi cu părul rar, care prezida adunarea, se gîndea cu voluptate cum o să plece în curînd cu bicicleta lui cea nouă la vila sa din afara oraşului, cum o să se dezbrace şi, încă încălzit, transpirat, o să se arunce în apa curată, plăcută şi răcoroasă

a mării. Gîndul acesta îl făcea să tresară mereu din toate mădularele moleşite de căldură. Între timp muta nerăbdător din loc în loc hîrtiile din faţa lui, spunînd cu voce stinsă :

— Aşadar, domnilor, de procesul lui Rubincik se ocupă Iosif Moriţovici. Mai are cineva ceva de spus în legătură cu ordinea de zi ?

Cel mai tînăr dintre ei, un caraim, mic de statură, grăsuţ, negricios şi vioi, zise cu jumătate de glas, dar destul de tare, încît fu auzit de toată lumea :

— Cel mai bun lucru ar fi acum să se includă pe ordinea de zi nişte cvas cu gheaţă...

Preşedintele îi aruncă o privire severă şi piezişă, dar nu-şi putu stăpîni zîmbetul. Apoi oftă şi, sprijinindu-se cu mîinile de masă, se ridică în picioare, cu intenţia de a declara şedinţa închisă, cînd iată că intră paznicul teatrului şi spuse :

— Înălţimea-voastră... Afară aşteaptă şapte inşi. Habar n-am cine sînt. Vor să-i primiţi.

Preşedintele se uită nerăbdător la ceilalţi.

— Ce ziceţi, domnilor ?

Se auziră voci :

— Să vină la şedinţa următoare. Basta.

— Să expună în scris...

— Dar poate că terminăm repede cu ei.

— Mai dă-i încolo ! Pe căldura asta, of, doamne !

— Lasă-i să intre, spuse preşedintele cu un gest de enervare. După aceea, adu-mi, te rog, o sticlă de apă minerală. Dar să fie rece.

Paznicul deschise uşa :

— Poftiţi. E voie.

În foaier pătrunseră unul după altul şapte indivizi cu o înfăţişare cît se poate de surprinzătoare, de neobişnuită. Primul, înalt, cu un aer încrezut, purta un costum elegant de culoarea nisipului mării, o cămaşă croită dintr-un material excelent, trandafirie, cu dungi albe, şi la butonieră, un trandafir roşu. Privit din faţă, capul lui semăna cu un bob de fasole în picioare, iar dintr-o parte, cu unul culcat. Faţa îi era împodobită de mustăţi mari, groase, cu o bărbuţă ascuţită, la modă. Pe nas avea un *pince-nez*, cu sticlele de culoare albastră-închisă, în mîini, mănuşi

crem. În mîna stîngă ţinea un baston negru cu mîner de argint, iar în cea dreaptă, o batistă albastră.

Ceilalţi şase produceau o impresie ciudată, bizară, ba chiar abracadabrantă — ca şi cum şi-ar fi schimbat în grabă între ei nu numai hainele, ci şi braţele, picioarele şi capetele. Unul avea un profil admirabil de senator roman, dar era îmbrăcat aproape în zdrenţe. Altul purta un frac elegant, însă sub haină se vedea o cămaşă ucraineană murdară. Unii aveau chipuri suspecte de puşcăriaşi, dar privirea plină de siguranţă. Şi toţi, în ciuda tinereţii lor aparente, se vedea că se bucură de o mare experienţă a vieţii, de îndrăzneală şi de un fel de şiretenie care dădea de bănuit.

Domnul cu costumul de culoarea nisipului făcu o plecăciune degajată şi zise cu ton întrebător :

— Domnul preşedinte ?

— Eu sînt, răspunse acesta. Ce doriţi ?

— Noi, cei pe care-i vedeţi aici, începu el cu un ton liniştit, făcînd semn cu capul spre însoţitorii săi, sîntem delegaţi din partea organizaţiei unite a hoţilor din Rostov-Harkov şi Odesa-Nikolaev.

Juriştii începură să se foiască pe locurile lor. Preşedintele se lăsă pe spate, cu ochii holbaţi.

— Ce organizaţie ? întrebă el cu un glas tărăgănat.

— Organizaţia hoţilor, repetă cu sînge rece *gentleman*-ul îmbrăcat cu costumul de culoarea nisipului. În ceea ce mă priveşte, colegii mei mi-au făcut deosebita cinste de a mă alege ca purtător de cuvînt al delegaţiei.

— Mă bucur... de cunoştinţă, spuse preşedintele, şovăitor.

— Vă mulţumesc. Toţi şapte sîntem hoţi obişnuiţi, firește, de diferite specialităţi. Organizaţia noastră ne-a împuternicit să expunem în faţa onorabilului dumneavoastră for respectuoasa noastră cerere de ajutor, zise *gentleman*-ul, făcînd din nou o plecăciune elegantă.

— Nu înţeleg, de fapt, ce legătură... făcu preşedintele, desfăcînd braţele a neputinţă. Dar... totuşi... vă rog să continuaţi.

— Chestiunea în care avem îndrăzneala şi cinstea să ne adresăm dumneavoastră, stimaţi domni, este foarte clară, simplă şi scurtă. Nu vă vom răpi mai mult de şase-

șapte minute și țin să subliniez acest lucru, avînd în vedere ora tîrzie și cele treizeci și șapte de grade Réaumur la umbră. Oratorul tuși ușor ca să-și dreagă glasul, uitîndu-se la admirabilul său ceas de aur. Vedeți dumneavoastră, în ultima vreme, prin ziarele din provincie, în articolele despre regretabilele și îngrozitoarele zile ale ultimului pogrom, se spune destul de des că printre pogromiști — instigați și angajați de poliție, printre aceste otrepe ale societății, acești bețivi, golani, pești și huligani de periferie — s-ar fi găsit și hoți. La început, am tăcut, dar în cele din urmă ne vedem siliți să protestăm în fața întregii societăți intelectuale împotriva acestei acuzații nedrepte și grave. Știu foarte bine că din punct de vedere legal sîntem infractori și dușmani ai societății. Dar închipuiți-vă măcar o clipă, domnilor, situația unui astfel de dușman al societății cînd este acuzat de o crimă pe care nu numai că nu a săvîrșit-o, dar căreia este gata să i se împotrivească din toate puterile sufletului său. Fără îndoială că el resimte mult mai acut jignirea pricinuită de o asemenea nedreptate decît un cetățean obișnuit, normal, cu bunăstare. Așadar, declarăm că acuzația ce ni s-a adus este lipsită nu numai de substrat real, ci și de unul logic. Tocmai asta aș vrea să demonstrez în două cuvinte, dacă onorabila adunare va binevoi să mă asculte.

— Vorbiți, spuse președintele.

— Vă rugăm, vă rugăm, intervenira și alți avocați, curioși.

— Vă exprim sincere mulțumiri din partea tuturor colegilor noștri. Vă rog să mă credeți că nu veți regreta niciodată atenția acordată reprezentanților profesiei noastre... cam dubioase, ca să zicem așa, dar în același timp nenorocite și grele. Așadar, începem, după cum cîntă Giraldoni în prologul din *Paiațe*.

Am să-l rog însă pe domnul președinte să-mi permită să-mi potolesc puțin setea. Paznic, adu-mi, te rog, frățioare, limonadă și un păhărel de lichior englezesc amar! Nu voi vorbi, stimați domni, despre latura morală a profesiei noastre și despre însemnătatea ei socială. Fără îndoială, dumneavoastră cunoașteți mai bine decît mine paradoxul uimitor de strălucit al lui Proudhon : „Proprie-

tatea este furt". Paradox, dacă vreți, dar el nu a fost infirmat pînă acum de nici un fel de bocete ale filistinilor lași și ale popilor pîntecoși. Să dau un exemplu. Tatăl — un rechin energic și inteligent — a adunat un milion și îl lasă fiului său, un tîmpit rahitic, trîndav și ignorant, un idiot degenerat, un vierme fără creier, un adevărat parazit. Un milion de ruble reprezintă potențial un milion de zile de muncă și, deci, dreptul la munca, sudoarea, sîngele și viața a nenumărați oameni. Pentru ce ? Cu ce drept ? Nu se știe. Așadar, domnilor, de ce n-am fi de acord cu teza că profesia noastră constituie, într-o anumită măsură, un fel de stavilă pentru acumularea excesivă a valorilor într-o singură mînă, un protest împotriva tuturor împilărilor, mîrșăviilor, bunului plac, violenței și disprețului față de persoana umană, împotriva tuturor monstruozităților generate de orînduirea burghezo-capitalistă a societății de astăzi ? Mai devreme sau mai tîrziu, revoluția socială va răsturna oricum această orînduire. Proprietatea va trece în domeniul amintirilor triste și atunci, vai ! vom dispărea de la sine de pe fața pămîntului și noi — *les braves chevaliers d'industrie* [1].

Oratorul se opri și, luînd tava din mîinile paznicului, o puse pe măsuța de lîngă el.

— Scuzați, vă rog. Numai o clipă. Uite banii, frățioare, și cînd ieși afară de aici, ai grijă și închide ușa mai bine.

— Am înțeles, înălțimea-voastră ! răcni paznicul, bucuros de bacșișul primit.

Oratorul sorbi din limonadă și continuă :

— Dar să lăsăm aspectul filozofic, economic și social al problemei. Cu toate că nu vreau să vă obosesc, trebuie totuși să declar că ocupația noastră se apropie foarte mult de noțiunea de artă, deoarece ea cuprinde toate elementele componente ale artei : vocație, inspirație, fantezie, inventivitate, orgoliu, precum și deprinderea îndelungată și grea a științei. Din ea, vai, lipsește doar virtutea, despre care a scris marele Karamzin cu atîta înflăcărare și în mod atît de strălucit.

Stimați domni, n-am de gînd să fac pe bufonul în fața unei adunări atît de onorabile sau să vă răpesc timpul

[1] Oameni care trăiesc din învîrteli (expresie franceză) (n. t.).

atît de preţios cu paradoxuri fără rost. Dar simt nevoia să-mi lămuresc măcar pe scurt ideea. Pentru o ureche neobişnuită pare absurd şi ridicol să audă vorbindu-se de vocaţia de hoţ, dar îndrăznesc să vă asigur că o asemenea vocaţie există. Există oameni, care, posedînd o memorie vizuală foarte dezvoltată, ochi ageri, îndemînare, agilitate a degetelor şi, mai ales, un simţ fin al pipăitului, par anume născuţi pentru a fi trişori excelenţi. Meseria de hoţ de buzunare cere o îndemînare şi o mobilitate neobişnuite, o precizie teribilă a mişcărilor, fără să vorbim de inventivitate, spirit de observaţie şi atenţie încordată. Unii au vocaţia categorică pentru spargerea caselor de bani. Din cea mai fragedă copilărie îi atrag tainele diferitelor mecanisme complicate : biciclete, maşini de cusut, jucării cu arc, ceasornice. În sfîrşit, domnilor avocaţi, există oameni care manifestă o ostilitate ereditară faţă de proprietate. Dumneavoastră denumiţi acest fenomen degenerare. Mă rog. Dar pot să vă spun că pe un hoţ adevărat, pe un hoţ din vocaţie nu-l veţi putea ademeni cu nimic la o viaţă de lîncezeală cinstită : nici cu o slujbă bine retribuită, nici cu bani, nici cu dragostea unei femei. Deoarece aici intervine farmecul permanent al riscului, prăpastia atrăgătoare a primejdiei, bătăile nebuneşti ale inimii, freamătul tumultos al vieţii, entuziasmul ! Dumneavoastră sînteţi înarmaţi cu protecţia legii, cu lacăte, cu revolvere, cu telefoane, vă apără poliţia şi armata, pe cînd noi nu avem decît îndemînarea, şiretenia şi curajul. Noi sîntem nişte vulpi, iar societatea este un coteţ de găini, apărat de cîini. Ştiţi dumneavoastră oare că la sate, oamenii cei mai talentaţi, care au o fire artistică, devin hoţi de cai sau braconieri ? Ce să-i faci, viaţa a fost pînă acum atît de plată, atît de insuportabil de plictisitoare pentru inimile pasionate !

Dar să trec la inspiraţie. Fără îndoială, stimaţi domni, aţi avut prilejul să citiţi de furturi excepţionale prin ideea şi realizarea lor. În ziare, la rubrica fapte diverse, astfel de furturi sînt calificate de obicei : „un furt grandios", sau „o escrocherie genială", sau „încă o manevră abilă a unor escroci". În aceste cazuri, taţii de familie burghezi exclamă : „Ce fenomen trist ! Dacă inventivitatea acestor renegaţi, cunoaşterea lor uimitoare a mentalităţii oame-

nilor, stăpînirea lor de sine și curajul lor, incomparabilele lor aptitudini actoricești ar putea fi folosite în bine ! Cît folos ar aduce acești oameni patriei !" Dar se știe de mult, stimați domni, că dumnezeu l-a creat pe tatăl de familie burghez anume ca să spună doar lucruri plate și banale. Mi se întîmplă și mie uneori — mărturisesc că noi, hoții, sîntem oameni sentimentali — mi se întîmplă uneori, cînd mă aflu în parcul Alexandrovski sau pe țărmul mării, să admir un minunat apus de soare. Și sînt dinainte convins că voi auzi pe cineva lîngă mine spunînd cu emfază : „Dacă un pictor ar reprezenta acest apus de soare, nimeni nu ar crede că este real". Întorc capul și, bineînțeles, văd un tată de familie, pîntecos, mulțumit de sine, care, repetînd o prostie spusă de altul, se bucură de propria sa prostie. În ceea ce privește patria cea scumpă, tatăl de familie burghez o consideră ca pe un curcan fript. Dacă ai pus mîna pe o bucățică mai bună, mănînc-o încetișor într-un loc ferit, înălțînd osanale lui dumnezeu. Dar de fapt, nu despre el este vorba. Numai ura mea față de tot ceea ce e meschin m-a determinat să fac această digresiune și vă rog să-mi iertați vorbele de prisos. Ceea ce importă este însă că geniul și inspirația, chiar dacă nu sînt folosite spre binele bisericii pravoslavnice, rămîn totuși lucruri rare și admirabile. Totul merge înainte, și chiar și în hoție există un element creator.

În sfîrșit, meseria noastră nu este cîtuși de puțin atît de ușoară și de veselă cum pare la prima vedere. Ea cere o experiență îndelungată, exerciții permanente, un antrenament lent și chinuitor. Ea constă din sute de procedee abile și prudente, inaccesibile celui mai îndemînatec scamator. Dar, ca să nu mă rezum la simple afirmații, voi face îndată în fața dumneavoastră, stimați domni, cîteva experiențe. Vă rugăm să nu vă îngrijorați pentru cei ce le vor executa. În prezent, toți ne aflăm în libertate legală și, deși, ca de obicei, sîntem urmăriți și perfect cunoscuți, iar fotografiile noastre împodobesc albumele tuturor secțiilor judiciare, deocamdată nu avem motive să ne ascundem. Dacă ulterior însă veți cunoaște pe oricare dintre noi în alte împrejurări, vă rugăm stăruitor să procedați întotdeauna așa cum vă poruncesc datoria profesională

și obligațiile de cetățean. Ca recunoștință pentru atenția dumneavoastră, am hotărît să proclamăm proprietatea dumneavoastră privată intangibilă, s-o facem tabu pentru hoți. Dar să trecem la fapte.

Întorcînd capul, oratorul porunci :

— Sisoe cel Mare, vino, te rog, încoace.

Un individ uriaș, adus de spate, cu brațele pînă la genunchi, un om fără frunte și fără gît, care semăna cu un Hercule leneș de iarmaroc, făcu vreo cîțiva pași înainte. Zîmbea prostește, scărpinîndu-și stînjenit sprînceana stîngă.

— Nu prea văd ce treabă aș putea face eu aici, zise el cu glas răgușit.

Dar *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului îl întrerupse și se întoarse spre avocați :

— Stimați domni. Aveți în fața dumneavoastră pe unul dintre onorabilii membri ai organizației noastre. De specialitate spărgător de cufere, case de bani și alte ascunzători de valori monetare. Uneori, în cursul îndeletnicirilor sale de noapte, el folosește pentru topirea metalului curentul de la rețeaua electrică. Din păcate, aici nu are cum să vă arate cele mai reușite numere ale artei sale. Deschide ireproșabil orice ușă, oricît de complicată ar fi broasca. Apropo, ușa aceea probabil că e încuiată ?

Toți întoarseră capul spre ușa pe care se afla un mic afiș tipărit : „Intrarea persoanelor străine în culise este strict interzisă".

— Da, probabil că e încuiată, confirmă președintele.

— Perfect. Sisoe cel Mare, fii bun, te rog.

— Păi e un fleac, spuse uriașul, cu un aer disprețuitor.

Se apropie de ușă, o scutură întîi ușurel, apoi scoase din buzunar un mic instrument strălucitor, se aplecă spre broască, făcu vreo cîteva mișcări aproape neobservate, și ușa se deschise fără zgomot. Președintele îl urmărise cu ceasul în mînă, totul durase mai puțin de zece secunde.

— Îți mulțumesc, Sisoe cel Mare, spuse politicos *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Poți să treci la loc.

Dar președintele îl opri, oarecum neliniștit :

— Vă rog să mă iertați, toate acestea sînt interesante și foarte instructive, dar... spuneți-mi, nu cumva din pro-

fesia onoratului dumneavoastră coleg face parte și arta de a încuia ușile ?

— Ah, *mille pardons !* [1] răspunse *gentleman*-ul, înclinîndu-se grăbit. Am pierdut asta din vedere. Sisoe cel Mare, fii drăguț...

Ușa fu încuiată fără zgomot și cu aceeași îndemînare. Onoratul coleg se întoarse greoi, zîmbind ironic, la prietenii săi.

— Acum voi avea onoarea să vă demonstrez arta unui camarad de-al nostru, care operează în domeniul furturilor de buzunar la teatre și în gări, urmă oratorul. E încă extrem de tînăr, dar prin finețea cu care lucrează vă veți putea da seama, într-o anumită măsură, ce va ajunge dacă va dovedi o oarecare silință. Iașa !

Un tînăr oacheș, care aducea a țigan, îmbrăcat cu o cămașă albastră de mătase și încălțat cu cizme lăcuite, ieși cu dezinvoltură în față și se opri lîngă orator, jucîndu-se cu ciucurii de la brîu și mijindu-și vesel ochii mari, negri, obraznici, cu albul gălbui.

Gentleman-ul cu costumul de culoarea nisipului spuse insinuant :

— Domnilor... sînt nevoit să vă rog... Care dintre dumneavoastră ar vrea să se supună unei mici experiențe ? Vă asigur că totul nu va fi decît un exemplu, ca să zicem așa, o joacă...

Se uită pe rînd la cei prezenți. Caraimul mic și gras, negru ca un cărăbuș, se ridică de la măsuța la care ședea.

— Vă stau la dispoziție, spuse el, amuzat.

— Iașa, zise oratorul, făcînd un semn cu capul.

Iașa se apropie de avocat. Acum ținea pe brațul stîng îndoit un fular de mătase în culori țipătoare.

— Să zicem, de pildă, că într-o biserică, la bufetul unui teatru sau la circ... începu el cu glas dulceag, văd că vine un fraier... Vă rog să mă iertați, domnule, să zicem că dumneavoastră sînteți... fraierul. Nu-i nimic jignitor în asta, e vorba de un domn bogat, onorabil, care nu are habar de ce se petrece. În primul rînd, ce obiecte poate să aibă asupra sa ? Dintre cele mai diferite. De obicei, are un ceas cu lanț. Dar unde îl poartă ? Unii, în buzu-

[1] Ah, mii de scuze ! (Fr.) (N. t.)

narul de sus al vestei, de pildă, aici, alții, în buzunarul de jos — uite aici. Portmoneul e aproape totdeauna în buzunarul de la pantaloni. Doar la cîte unul mai sucit îl găsești și în haină. Apoi, portțigaretul. Natural, mai întîi te uiți ce fel de portțigaret e : de aur sau de argint cu *monogramă* ? Că *doar n-o* să te murdărești pentru unul de piele, dacă te respecți. Portțigaretul poate fi în șapte buzunare : aici, aici, aici, colo, aici, colo și dincolo. Nu-i așa ? Și în funcție de asta, operezi.

În timp ce vorbea astfel, tînărul hoț zîmbea, uitîndu-se cu ochii lui strălucitori drept în ochii avocatului și arătînd cu mișcări repezi și îndemînatece ale mîinii drepte diferitele buzunare ale costumului acestuia.

— Apoi trebuie să privești cu atenție acul de la cravată. Însă, în ultima vreme nu ne mai ocupăm de ele, fiindcă azi numai arareori un bărbat are o piatră veritabilă la acul de cravată. Și iată că mă apropii de el. Întîi mă adresez cuviincios : „Permiteți să-mi aprind țigara ?" sau într-altfel. Într-un cuvînt, intru în vorbă cu el. La început, mă uit drept în ochii lui și nu lucrez decît cu două degete : cu ăsta și cu ăsta.

Iașa își ridică, mișcîndu-le pînă la nivelul feței, două degete de la mîna dreaptă, arătătorul și mijlociul.

— Ați văzut ? Totul se face numai cu aceste două degete. Și mai ales foarte simplu : unu, doi, trei și *gata !* Orice om, care nu-i prea prost, poate să învețe cu ușurință. Asta-i tot. Un lucru cît se poate de obișnuit. Am onoarea.

Hoțul făcu o piruetă și dădu să se îndrepte spre locul unde stătuse mai înainte.

— Iașa ! zise cu subînțeles *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Iașa ! repetă el apoi cu un ton sever.

Celălalt se opri. Era cu spatele spre avocat, dar probabil că se străduia să-l convingă de ceva din ochi pe reprezentantul său, fiindcă acesta își încruntă sprîncenele, dînd negativ din cap.

— Iașa ! spuse acesta pentru a treia oară, cu o expresie amenințătoare.

— Eh, făcu înciudat tînărul hoț, întorcîndu-se în silă din nou cu fața spre avocat. Unde-i ceasul dumneavoastră, domnule ? întrebă el cu un glas subțire.

— Aoleu ! sări caraimul.

— Ați văzut ? Acum vă văitați ! spuse Iașa, dojenitor. V-ați uitat mereu la mîna mea dreaptă, și eu v-am șterpelit ceasul între timp cu mîna stîngă. Cu aceste două degete, de sub fular. Chiar pentru asta purtăm fular. Și fiindcă în loc de lanț aveți un șnur fără nici o valoare, pesemne o amintire de la vreo domnișoară, iar ceasul e de aur, șnurul vi l-am lăsat ca amintire. Poftiți, vă rog, adăugă el, oftînd și întinzînd ceasul.

— Foarte abil, zise avocatul, fîstîcit. Nici n-am băgat de seamă.

— Asta ne e meseria, răspunse Iașa cu mîndrie.

Apoi se întoarse la colegii săi. Între timp, vorbitorul mai sorbi cîteva înghițituri din paharul cu limonadă și continuă :

— Acum, stimați domni, un alt colaborator de-al meu vă va arăta cîteva scamatorii obișnuite cu cărți, care se fac la bîlciuri, pe vapoare și în trenuri. Cu trei cărți, de pildă : o damă, un as și un șesar, e foarte comod... Dar poate v-au obosit aceste experiențe, domnilor ?

— Nu, toate sînt foarte interesante, răspunse amabil președintele. Aș vrea doar să întreb — firește, numai dacă întrebarea mea nu vi se pare indiscretă — care este specialitatea dumneavoastră ?

— A mea... Hm... Nu, întrebarea nu e indiscretă... Lucrez în magazinele mari de bijuterii și în bănci, răspunse vorbitorul cu un zîmbet modest. Să nu credeți că meseria mea e mai ușoară decît altele. Este destul să vă spun că vorbesc patru limbi europene : germana, franceza, engleza și italiana, fără a mai socoti, firește, poloneza, ucraineana și idiș. Ce ziceți, domnule președinte, să trecem la experiențele următoare ?

Președintele se uită la ceas.

— Din păcate, avem prea puțin timp, răspunse el. N-ar fi mai bine să treceți la esența problemei pentru care ați venit ? Cu atît mai mult cu cît experiențele la care am asistat ne-au convins în suficientă măsură de îndemînarea onorabililor dumneavoastră colegi. Nu-i așa, Isaak Abramovici ?

— O da, întru totul ! confirmă avocatul caraim.

— Perfect, se învoi amabil *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. Conte, se întoarse el spre un blond cîrlionţat, care semăna cu un chelner de cafenea gătit de sărbătoare. Ascunde-ţi maşinăria, fiindcă nu mai e nevoie de ea. Mai am de spus, domnilor, doar cîteva cuvinte. Acum, cînd v-aţi convins că arta noastră, deşi nu se bucură de luminata protecţie a persoanelor sus-puse, este totuşi o artă, cînd poate aţi ajuns să fiţi de acord cu mine că această artă cere multe însuşiri personale, pe lîngă o muncă neîntreruptă şi înfruntarea a tot felul de primejdii şi neînţelegeri neplăcute, sper că mă veţi crede că poţi să ai pentru ea pasiune şi, oricît ar părea de ciudat la prima vedere, poţi s-o iubeşti şi s-o respecţi. Acum, închipuiţi-vă că unui poet de talent, ale cărui elegii şi poeme împodobesc cele mai bune reviste ale noastre, i s-ar propune, tam-nisam, să scrie în versuri, cu trei copeici rîndul şi cu semnătura completă, o reclamă pentru ţigările „Iasomie" ? Sau că unul dintre dumneavoastră, avocat strălucit şi celebru, ar fi calomniat că depune mărturii false în procese de divorţ, sau că ar scrie prin cîrciumi, pentru birjari, cereri către primar ? Desigur, rudele dumneavoastră, prietenii şi cunoscuţii n-ar da crezare acestor calomnii, dar zvonul v-ar necăji şi aţi trece prin clipe chinuitoare. Acum, închipuiţi-vă că o asemenea calomnie ruşinoasă, lansată nu se ştie de cine, ameninţă nu numai digestia liniştită şi bunul dumneavoastră nume, dar chiar şi viaţa dumneavoastră ?

Tocmai în această situaţie ne aflăm noi, hoţii calomniaţi de ziare. Trebuie să fac o mică digresiune. Există o categorie de derbedei, *passez moi le mot* [1], denumiţi feciori de bani gata, cu care, vai, sîntem uneori confundaţi. E vorba de oameni lipsiţi de ruşine şi conştiinţă, golani, care şi-au părăduit toată averea, leneşi şi neîndemînateci, vînzători de prăvălie, care au furat fără pricepere. Pentru ei nu-i mare lucru să trăiască pe socoteala amantei lor prostituate, asemenea masculului din familia macrourilor, care înoată în urma femelei şi se hrăneşte cu excrementele ei. Unul dintre aceştia e în stare să ia de gît un copil într-o fundătură întunecată,

[1] Iertaţi-mi expresia (fr.) (n. t.).

ca să-i fure trei copeici, să ucidă un om care doarme sau să tortureze o bătrînă. Aceşti oameni sînt plaga meseriei noastre. Pentru ei nu există nici farmecul, nici tradiţiile artei. Ei ne urmăresc pe noi, hoţii adevăraţi şi îndemînateci, întocmai ca şacalii pe leu. Să zicem că am reuşit să comit un furt important, fără a mai vorbi de faptul că la vînzarea lucrurilor, sau la schimbarea bancnotelor, las în mîinile cămătarilor aproape două treimi din sumă, fără a mai aminti nici de obişnuitele cadouri făcute poliţiei incoruptibile, trebuie să mai rezerv o anumită parte şi fiecăruia dintre aceşti paraziţi, care, măcar în treacăt, întîmplător, au auzit de operaţia mea. Noi chiar i-am poreclit *motienţi,* de la cuvîntul *motie,* care înseamnă — jumătate — deformat din franţuzescul *moitié*... O filologie originală. Îi dau numai pentru că ştie şi poate să mă denunţe. Dar, de cele mai multe ori, după ce-şi primeşte partea, dă fuga fără întîrziere la poliţie şi mă denunţă, ca să mai ciupească cinci ruble. Noi, hoţii cinstiţi... da, da, puteţi să rîdeţi, domnilor, dar repet, totuşi — noi, hoţii cinstiţi, îi dispreţuim pe aceşti ticăloşi. Mai avem pentru ei o poreclă, ruşinoasă ca un stigmat, dar nu îndrăznesc să o pronunţ aici din respect pentru loc şi oameni. Da, ei ar primi cu slugărnicie să participe la un pogrom, însă numai ideea că am putea fi confundaţi cu ei este de o sută de ori mai jignitoare pentru noi decît însăşi acuzaţia că am participat la pogrom.

Stimaţi domni, în timp ce vorbesc, observ adesea că zîmbiţi. Vă înţeleg : prezenţa noastră aici, cererea noastră de ajutor, în sfîrşit, însuşi caracterul neaşteptat al unui astfel de fenomen ca o asociaţie organizată a hoţilor, cu hoţi-delegaţi şi cu un hoţ de profesie, împuternicit al delegaţiei, toate acestea sînt atît de originale, încît nu pot să nu stîrnească zîmbete. Dar acum vă voi vorbi din adîncul sufletului meu. Să lăsăm, domnilor, deoparte orice prejudecăţi. Nişte oameni se adresează altor oameni.

Aproape toţi ştim carte, tuturor ne place să citim şi nu citim numai *Aventurile lui Rocambolle,* după cum scriu cei ce se ocupă cu aşternerea pe hîrtie a vieţii noastre. Credeţi, poate, că nu ne-a durut inima şi nu

ne-au ars obrajii de ruşine, ca pălmuiţi, în tot timpul acestui război nenorocit, blestemat, mîrşav? Credeţi oare că nu ne clocotesc inimile de mînie, cînd oameni sălbateci, cînoşi ne biciuiesc patria cu nagaici, o calcă în picioare, trag asupra ei şi o batjocoresc? Oare nu credeţi că noi, hoţii, aşteptăm cu emoţie fiecare pas al viitoarei eliberări?

Fiecare dintre noi înţelege, poate doar cu ceva mai puţin decît dumneavoastră, domnilor avocaţi, adevărata esenţă a pogromurilor. De fiecare dată, după o mare mîrşăvie, sau după un eşec sîngeros, sau după executarea unui martir într-o fortăreaţă întunecoasă, sau după înşelarea din cale-afară a încrederii poporului, cineva ascuns, insesizabil, se sperie de mînia poporului şi caută să o abată asupra evreilor nevinovaţi. Ce minte diabolică născoceşte aceste pogromuri — uriaşe ventuze scarificate, joc canibalic pentru suflete întunecate, de fiară?

Dar ne dăm cu toţii foarte bine seama că se apropie ultimele convulsii ale birocraţiei. Vă rog să mă iertaţi, însă vreau să folosesc o comparaţie plastică. Un popor avea un templu mare, unde, în spatele unei perdele păzite de preoţi, sălăşluia o divinitate sîngeroasă, căreia i se aduceau jertfe omeneşti. Într-o zi, o mînă îndrăzneaţă a smuls perdeaua, şi toată lumea a văzut, în locul unui dumnezeu, un fel de păianjen uriaş, lăţos şi hulpav, o caracatiţă dezgustătoare. Oamenii o lovesc, trag în ea, au şi sfîrtecat-o în bucăţi, dar, în turbarea ultimei agonii, caracatiţa continuă să-şi întindă prin tot templul tentaculele sale scîrboase. Şi preoţii, condamnaţi şi ei la moarte, împing în ghearele monstrului pe toţi cei pe care apucă să-i prindă cu degetele lor cuprinse de tremurul groazei.

Vă rog să mă iertaţi. Probabil că vorbesc confuz şi incoerent. Dar sînt puţin emoţionat. Vă rog să mă iertaţi. Continuu. Noi, hoţii de profesie, cunoaştem mai bine decît oricare altul cum s-au organizat aceste pogromuri. Noi ne învîrtim pretutindeni: prin cîrciumi, pieţe, ceainării, aziluri de noapte, prin port. Da, noi, tocmai noi, putem jura în faţa lui dumnezeu, a oameni-

lor și a generațiilor viitoare, că am văzut cu cîtă grosolănie a organizat poliția masacrele în masă, fără să se rușineze și aproape fără să se ascundă. Îi cunoaștem personal pe toți polițiștii — și pe cei în uniformă, și pe cei în civil. Ei au propus multora dintre noi să participe la pogromuri, dar nici unul de-al nostru nu a fost atît de ticălos, încît să accepte nici măcar de frică.

Cunoașteți, desigur, ce atitudine au toate păturile societății ruse față de poliție. Ea nu este respectată nici măcar de cei ce se folosesc de serviciile ei murdare. Însă noi o disprețuim și o urîm întreit, ba chiar înzecit. Și nu numai din cauză că mulți dintre noi au fost chinuiți la secțiile judiciare — adevărate camere de tortură — bătuți cu vine de bou și cu bastoane de cauciuc, ca să mărturisim sau să trădăm un coleg. Firește că o urîm și pentru aceasta. Dar noi, hoții, care cunoaștem închisoarea, iubim cu patimă libertatea. Și tocmai de aceea îi urîm pe temniceri cu toată ura de care este în stare o inimă omenească. Vă voi vorbi despre mine. Agenții poliției m-au bătut de trei ori aproape să mă omoare. Mi-au vătămat plămînii și ficatul. Dimineața, cînd tușesc, scuip sînge. Dar dacă mi se va promite că, strîngînd mîna șefului poliției, aș scăpa de a fi maltratat pentru a patra oară, aș refuza!

Și iată că ziarele spun că din mîinile acestea am primit arginții lui Iuda, muiați în sînge proaspăt omenesc. Nu, domnilor, aceasta este o calomnie, care ne pricinuiește o nespusă durere. Nici banii, nici amenințările, nici diverse promisiuni nu vor face din noi fratricizi năimiți sau complici ai fratricizilor.

— Niciodată! Nu, nu! întăriră tovarășii vorbitorului.

— Voi spune chiar mai mult, urmă hoțul. În timpul ultimului pogrom, mulți dintre noi i-am apărat pe cei loviți. Pe vremea aceea tovarășul nostru, poreclit Sisoe cel Mare — pe care l-ați văzut adineauri, domnilor — locuia la un ceaprazar evreu. El și-a apărat proprietarul cu un par împotriva unei hoarde întregi de asasini. E drept că Sisoe cel Mare e neînchipuit de viguros, ceea ce știu bine mulți dintre locuitorii cartierului, dar tre-

buie să fiţi de acord, domnilor, că el a privit în clipele acelea moartea în ochi. Un alt coleg de-al nostru, Martîn Minerul, iată, e cel de colo — urmă vorbitorul, arătînd spre un bărbat palid şi bărbos, cu ochi minunaţi de culoare închisă, care stătea mai în spate — a salvat o bătrînă evreică urmărită de o bandă de derbedei. Pentru fapta aceasta, unul dintre bandiţi i-a spart capul cu o rangă de fier, şi Martîn s-a mai ales şi cu un braţ fracturat în două locuri şi cu o coastă ruptă. Abia acum de curînd, a ieşit din spital. Iată cum s-au purtat cei mai înflăcăraţi şi mai tari sufleteşte. Alţii au tremurat de furie şi au plîns, în neputinţa lor.

Nici unul dintre noi nu va uita grozăvia acestor zile sîngeroase, ale acestor nopţi luminate de vîlvătăile incendiilor, ţipetele femeilor, cadavrele sfîrtecate ale copiilor. Însă, pe de altă parte, nici unul dintre noi nu crede că poliţia şi pleava societăţii ar fi cauza răului. Acestea sînt doar fiare mărunte, stupide şi dezgustătoare, ele nu reprezintă decît pumnul fără minte, dirijat de o gîndire infamă, calculată, călăuzită de o voinţă diabolică...

Da, domnilor avocaţi, urmă oratorul, sîntem hoţi şi meritărn dispreţul dumneavoastră legitim. Dar cînd voi, cei mai buni, veţi avea nevoie pe baricade de nişte băieţi îndemînatici, îndrăzneţi şi ascultători, care vor şti să primească moartea, veseli, cu cîntecul şi gluma pe buze, pentru cel mai frumos cuvînt din lume, libertatea, oare ne veţi respinge, ne veţi alunga din pricina acestui dezgust perimat ?

La dracu ! În timpul revoluţiei franceze, prima victimă a fost o prostituată. S-a urcat pe o baricadă şi, ţinîndu-şi cu un gest elegant rochia, a strigat : „Hei, soldaţi, care dintre voi îndrăzneşte să tragă într-o femeie ?" Da, drace ! exclamă oratorul, izbind cu pumnul în tăblia de marmură a mesei. Ea a fost ucisă, dar, zău, gestul ei a fost admirabil, şi cuvintele ei nemuritor de frumoase.

De ne veţi alunga în clipa cea mare, vă vom spune, o, heruvimi nepătaţi : „Dacă gîndurile omeneşti ar avea

puterea să rănească, să ucidă, să răpească oamenilor onoarea și avutul, care dintre voi, o, porumbei nevinovați, nu ar merita biciul și ocna?", și vă vom părăsi și ne vom înălța o baricadă proprie, veselă, îndrăzneață, a hoților, și vom muri pe buze cu un cîntec atît de înălțător, încît ne veți invidia, voi, cei albi ca zăpada!

Însă, iată că mă las iarăși antrenat de înflăcărare. Vă rog să mă iertați. Vedeți, așadar, domnilor, ce sentimente a stîrnit în noi calomnia din ziar. Vă rog să fiți convinși de sinceritatea noastră și să faceți ceva pentru a îndepărta de pe noi această pată sîngeroasă și murdară, care ne-a stigmatizat pe nedrept. Am terminat.

Se îndepărtă de măsuță și se alătură tovarășilor săi. Avocații discutau în șoaptă, așa cum fac membrii tribunalului în ședință. Apoi, președintele se sculă în picioare și spuse :

— Avem toată încrederea în dumneavoastră și ne vom strădui din răsputeri să curățim numele corporației dumneavoastră de această acuzație gravă. Totodată, colegii mei m-au împuternicit să vă exprim, domnilor, respectul nostru profund pentru frumoasele dumneavoastră sentimente cetățenești. Personal, îl rog pe reprezentantul delegației dumneavoastră să-mi îngăduie să-i strîng mîna.

Și cei doi oameni, înalți de statură și cu un aer serios, își strînseră puternic, bărbătește, mîinile.

Avocații plecau unul cîte unul. Dar patru dintre ei întîrziară în vestiar, lîngă cuier. Isaak Abramovici nu reușea să-și găsească frumoasa panama nouă, galbenă. În locul ei, în cuier atîrna o șapcă de postav, turtită în părți.

— Iașa! se auzi deodată de afară glasul sever al vorbitorului de adineauri. Iașa, îți spun pentru ultima oară, lua-te-ar dracu! M-ai auzit? Ei?

Ușa grea se deschise larg și intră *gentleman*-ul cu costumul de culoarea nisipului. În mînă ținea pălăria lui Isaak Abramovici, iar pe buze îi juca un zîmbet amabil, monden.

— Domnilor ! Vă rog din suflet să ne iertați. O mică încurcătură ridicolă. Unul dintre tovarășii mei a schimbat cu totul întîmplător pălăria. Aha, e a dumneavoastră ? Mii de scuze. Portar, de ce casti gura, frățioare ? Dă încoace șapca aia. Vă rog încă o dată să ne iertați, domnilor.

Și, salutînd prietenos, cu același zîmbet fermecător, ieși repede în stradă.

1906

LA VÎNĂTOARE DE COCOȘI DE MUNTE

(Schiță)

Nu știu ce alte senzații se pot asemui cu acelea pe care le încerci la o vînătoare de cocoși de munte... Ți se întîmplă atîtea lucruri neașteptate, așa de tulburătoare, de tainice, de anevoioase și de încîntătoare, încît nu le mai uiți toată viața.

Te scoli la miezul nopții întunecoase de martie, fără lună și, la început, nici nu-ți dai seama unde ești. Stai culcat pe pămînt, lîngă o grămadă mare de tăciuni încinși, peste care izbucnesc în răstimpuri, pîlpîind tremurătoare, cele din urmă limbi ale focului ce moare. Tavanul scund de bîrne și pereții tot de bîrne sînt acoperiți cu un strat de funingine neagră, gros de un deget care atîrnă ciucuri. Toată încăperea n-are mai mult de o jumătate de stînjen cub. Drept ușă, o deschizătură îngustă, prin care se furișează noaptea, și mai întunecată decît pereții afumați.

Sforăitul greu al omului lungit de cealaltă parte a focului mă trezește îndată din moțăială. Sîntem într-o cărbunărie veche și părăsită din inima Polesiei, la patruzeci de verste de orice locuință omenească, afară de adăposturile de pază răzlețe, pierdute prin desișuri de nestrăbătut. De jur împrejur, ne înconjoară codrul secular, nesfîrșit, cît un ducat nemțesc, mai acătării.

Mi se perindă în minte toate întîmplările de ieri... Plecarea grăbită în zori, pădurea cu cărăruia îngustă șerpuind printre copaci, cu întortocherile cele mai neașteptate și pe care nu pot trece decît doar căluții obișnuiți de prin partea locului, mărunței, dar vioi și iuți. Hurducați în căruță, mersesem toată ziua prin nă-

meți de zăpadă afînată și murdară, împotmolindu-ne în noroiul lipicios pe drumul tăiat pe alocuri de rădăcini noduroase ; uneori, coboram din căruță pe dîmburi de nisip abia zvîntate, îndemnînd cu strigăte caii obosiți și leoarcă de sudoare, sau treceam prin vad în dreptul punților luate la vale de puhoiul apelor, peste pîraie de pădure puțin adînci, dar largi, repezi și pline de mîl... În sfîrșit, pe lîngă unul din adăposturile de pază, drumul se pierduse cu totul și am ajuns la cărbunărie pe jos în amurgul ce se lăsa grăbit pe potecile pe care abia le mai puteam deslușI. Eram furioși și flămînzi, ne rătăceam într-una și nu mai aveam încredere unul în altul...

O privire ațintită asupra mea mă face să mă întorc. Tovarășul de drum nu mai doarme. Se uită la mine liniștit, cu ochii somnoroși pe jumătate închiși și pufăie de zor dintr-o lulea scurtă care s-a stins. Văzînd că m-am deșteptat, își mută cu limba luleaua în colțul gurii și zice cu glas înăbușit :

— Ehei !... Te-ai trezit, conașule ? Iaca, eu n-am dormit toată noaptea... Te-am păzit într-una !

— De aceea sforăiai așa ?

— Ei asta-i !... Eu dorm numai cu o ureche, iar cu cealaltă aud tot... Îs dat dracului... Ia spune, conașule, cît o fi ceasul acuma ?

Mă uit la ceas.

— Unu fără un sfert... Poate c-ar fi timpul să plecăm...

Trofim se uită somnoros la tăciunii aproape stinși, se scarpină după ceafă, dus pe gînduri, trăgîndu-și șapca pe ochi, apoi își freacă șalele.

— Apăi haidem ! făcu el deodată, cu neașteptată hotărîre. Dacă-i vorba să pornim, apăi s-o luăm din loc... Mai bine să mergem încetișor, fără grabă.

Pregătirile nu ne iau multă vreme. Îmi strîng bine cureaua cartușierei și scot afară poalele scurtei, să-mi pot mișca brațele în voie ; mai fac și cîteva mișcări repezi cu tot trupul, să mă încredințez că nimic din ce am pe mine nu joacă și nu zăngăne, și-mi trag bahilii [1]

[1] Un fel de ciorapi groși dintr-o bucată întreagă de piele, prin care nu trece apa (n. aut.).

de piele, legîndu-i strîns mai sus de genunchi. În răstimp, omul îmi dă cele din urmă poveţe şi, cu toate că le-am mai auzit de cel puţin zece ori pînă acuma, le mai ascult o dată cu luare-aminte şi înteţită curiozitate.

Trofim Şcerbatîi e pădurar la stat. Inspectorul silvic, ruda mea şi şeful lui direct, m-a dat în binevoitoarea lui pază. Trofim e nepăsător, grosolan, leneş, cam lăudăros şi face pe furiş negoţ cu vînatul statului. Astea-s părţile lui slabe. În schimb, e curajos, puşcaş minunat şi vînător neobosit, cunoaşte pădurea ca o sălbăticiune. Faţă de mine are o purtare plină de grijă.

— La început, cocoşul cîntă cu teamă, îmi spune el. Cioc ! şi apoi tace... Stă pe creangă şi ascultă în toate părţile. Pe urmă iar : cioc, cioc ! şi iar tace... Să te ferească dumnezeu, conaşule, să faci atunci o mişcare sau să calci pe o creangă... Îndată numai ce-l auzi că bate din aripi, de răsună toată pădurea... Cu toate că-i zice lumea *gluhar*, adică surd, nu-i pe lume pasăre cu auz mai ascuţit... Apoi sloboade un fel de şuierat ! Atunci e timpul s-o porneşti fuga înainte. Din răsputeri... Faci vreo cinci sărituri şi te opreşti ! Numai atîta... Ba, la început, nici măcar cinci, doar patru ori chiar numai trei. Şi încremeneşti locului, pînă ce-l auzi că iar cîntă. Acuma începe din nou : cioc-cioc... cioc-cioc... cioc-cioc... şi pe urmă iar şuieră. Dumneata mai mergi înainte, apoi stai şi aştepţi să cînte. Cînd prinde a cînta un cocoş de munte, apoi o ţine pe nerăsuflate, cam vreo treizeci de cîntări ; dar dumneata să ştii una şi bună : sari atunci înainte şi gata. Deodată, cocoşul tace şi trage cu urechea o jumătate de ceas, ticălosul... Ei, acuma nu mai ai încotro ! Cum te-ai oprit, aşa încremeneşti ! Stai şi aştepţi... se întîmplă uneori să dai într-o băltoacă, să te afunzi pînă la brîu şi să tremuri tot... dar trebuie să rabzi ! Picioarele-ţi înţepenesc, te înjunghie în spate, te dor braţele, da' de aşteptat tot trebuie s-aştepţi... Cînd începe din nou să cînte, dumneata, conaşule, lasă-l neapărat să isprăvească întîiul cîntec. Printre ei, se nimereşte cîte unul aşa de şiret, că duce vînătorul de nas. Le zice horcăituri. Ciocăneşte el cît ciocăneşte... dar cum te mişti, a şi amuţit... Apoi stă şi mai aşteaptă puţin ; pe urmă, se pune iar pe hor-

căit : hrr... hrr... hrr... Așa le face el semn celorlalți cocoși, adică : „păzea că vine vînătorul". Și dacă s-a ivit un horcăitor din ăștia, tot locul ales pentru vînătoare nu mai face doi bani ; că pacostea asta doar atîta știe : să stea pe creangă și să pîndească de nu se mai poate apropia nimeni.

Urcăm cele trei trepte de pămînt, ne strecurăm de-a curmezișul printr-o deschizătură îngustă din cărbunărie și dăm îndată peste o pîclă deasă de parc-am fi căzut pe neașteptate într-o călimară uriașă. Mă opresc iar nehotărît, aproape înfricoșat. Ca să mă înșel singur, închid anume ochii cîteva clipe și apoi îi deschid repede. Nimic ! Noaptea-i tot atît de neagră și de nepătruns, aproape înspăimîntătoare. Ridic atunci capul. Dar pe cer nu-i nici o stea și-mi fulgeră prin minte un gînd tainic și tulburător : oare după moarte tot omu-i osîndit să se cufunde într-o beznă ca asta, nemărginită, veșnică și îngrozitoare ?

— Ei, ce faci, conașule ? Vino după mine ! aud înaintea mea glasul răgușit al lui Șcerbatîi.

Mă iau după el, ascultînd zgomotul pașilor lui, și întind cu teamă brațele înainte, încercînd grijuliu pămîntul cu picioarele... Mi-e frică mereu să nu dau cu fața într-un ciot ascuțit. De aceea simt în ochi o durere ciudată și înăbușită de parcă m-ar apăsa cineva cu putere pe dinăuntru.

Nu mergem pe drum, ci de-a dreptul prin desiș. Picioarele mi se afundă ușor în zăpada rece și moale ca terciul sub care, la fiece pas, auzi cum clipocește apa zgomotos. Umblăm cînd printr-un noroi gros, trăgîndu-ne anevoie încălțările, cînd ne cățărăm pe ridicături de pămînt zvîntate și tari, sau trecem peste movilițe acoperite cu mușchi care se turtește moale și elastic sub tălpi. Dar unde sîntem ? Încotro ne îndreptăm ? Nu știu... Chiar de la cei dintîi pași, am pierdut orientarea, iar mersul nostru mi se pare acum ceva nesăbuit, ca o nălucire de necrezut dintr-un vis urît. Din cînd în cînd, crengile îmi biciuiesc fața și mi se agață de umeri, ca niște mîini lungi și nevăzute. Uneori, înaintea mea se ivește un trunchi de copac gros și negru, la numai un stînjen de obrazul meu. Mă opresc și mă dau înapoi cu

spaimă, întinzînd mîinile înainte... dar nu întîlnesc decît golul întunecat pe care ochiul nu-l poate pătrunde.

— Hai, conașule, hai ! mă îmbărbătează Șcerbatîi. Nu mai e mult... Numai o verstă și jumătate... S-ar fi putut... Ei, drăcie !...

Îl aud cum se prăvălește și cum trosnesc ramurile uscate sub trupul lui care se cufundă în apă, plescăind. Mă cuprinde o frică nestăpînită și un fel de îndîrjire neputincioasă și tristă. Mi se pare că de mai fac un singur pas în bezna asta înfricoșătoare, mă prăbușesc și eu într-o mlaștină adîncă, rece și murdară.

— Am dat într-o groapă ! zice de undeva de jos Șcerbatîi și-l aud cum se chinuiește să iasă, pufăind și frămîntînd noroiul cu picioarele. Ia-o mai la stînga, conașule, mai la stînga... Vino spre mine... uite așa !... Ei, da' cum dracu am nimerit-o așa de bine ? Doar cunosc toate locurile ! Chiar în groapa asta a căzut un cerb acum doi ani, spre primăvară. A și murit aici că n-a mai putut să iasă...

Liniștea lui mă potolește și pe mine, apoi iar înaintez fără nici o siguranță, bîjbîind cu mîinile ca orbii și trăgînd cu urechea la zgomotul pașilor săi.

— Mai avem mult de mers, Trofime ?

— Mult ? Să tot fie o verstă... Nu, chiar mai puțin... Sigur că mai puțin... Numai vreo trei sferturi de verstă !

Ca să-mi amăgesc nerăbdarea, încep să număr pașii. „Să număr măcar cinci sute, îmi zic, și pe urmă nu mai rămîne decît o nimica toată." Nici n-am apucat să număr vreo două sute că, deodată, mă lovesc de spatele lui Șcerbatîi care sta pe loc.

— De ce te-ai oprit, Trofime ?

— Aici trebuie să călcăm mai ușurel, conașule, c-o să trecem peste un pîrîiaș.

Aud cum clipocește năvalnic apa, izbindu-se de încălțările lui Trofim, și apoi îndată simt că intru și eu treptat în pîrîiașul care-mi lovește mînios picioarele. E un pîrîiaș de pădure, umflat de ape, nu prea adînc, dar se năpustește cu atîta furie pe povîrnișul repede, încît trebuie să-mi tîrăsc tălpile pe fund, de frică să nu mă trîntească puhoiul. Din cînd în cînd, nimeresc în locuri mai adînci și, de cîte ori mă afund pe neaș-

teptate, mi se taie răsuflarea de spaimă și oftez repede. Mă cam tem că-i întuneric și nu pot vedea apa, dar în jurul meu îi aud din toate părțile murmurul repezit și clipocitul tainic sau ropotul mînios...

În sfîrșit, ieșim pe malul de nisip bătătorit și moale. Abia acum bag de seamă că s-a mai luminat, fiindcă-l deslușesc prin întuneric pe Trofim care pășește înaintea mea, cît și conturul nelămurit al pinilor. Omul se întoarce *din mers către mine*, șoptind :

— Ei, de-aici înainte, conașule, umblă mai ușurel și fără zgomot... Ajungem îndată ! Hoțomanul s-a așezat încă de cu seară pe locul ales și acuma s-a trezit și ascultă...

— Începe curînd ? întreb eu tot în șoaptă.

— Ssst... încetișor !... Întîi vor clămpăni cocostîrcii.

Acum înaintăm încet, pas cu pas, pe o cărăruie îngustă de pădure, acoperită cu gheață și cam alunecoasă. Trofim, încălțat cu opinci ușoare din coajă de tei, pășește fără zgomot, eu însă calc din cînd în cînd pe crenguțe și pe cioturi și mi se pare că trosnetul lor răsună asurzitor prin toată pădurea.

Pădurarul se oprește și, fără să se întoarcă, îmi face semn cu mîna să mă apropii de el. Mă apropii. Se pleacă spre urechea mea și-mi șoptește așa de încet, încît abia-i deslușesc vorbele :

— Ne oprim aici... Nu te mișca, conașule !

Întunericul pălește și mai mult. Din pămînt se ridică o ceață groasă. Îi simt pe față atingerea și mirosul umed. În vălul ei cenușiu, trunchiurile pinilor, drepte și goale, se desprind nedeslușit, toate la fel și ca turtite. Nemișcarea lor, tăcerea adîncă, pîcla rece și umedă, au în ele ceva aspru de tristețe resemnată.

Nu știu cîtă vreme a trecut, poate cinci minute, poate o jumătate de ceas... Deodată, aud sunete atît de ciudate, încît fără să vreau tresar de uimire. Sînt gemete puternice, neobișnuit de răsunătoare și de armonioase, repetate de cîteva zeci de glasuri. Nu izbutesc să-mi dau seama de unde vin : din dreapta sau din stînga, din față sau din spate ? Sunetele grăbite se fugăresc întrecîndu-se, apoi se împletesc și se desfac din nou, alcătuind

un ritm cu totul aparte, o melodie ciudată, iar pădurea trezită îi răspunde cu ecou limpede și curat.

— Cocorii ! șoptește Trofim.

— Cru-cru, cru-cru, cru-cru ! răsună corul nevăzut și nici nu sfîrșește bine că din cealaltă parte a pădurii îi și răspund strigătele tot atît de armonioase din alt cîrd de cocori care s-au deșteptat ; mai răspunde apoi și al treilea cîrd, pe urmă al patrulea... Chemarea aceasta din zori e ca un semnal pentru toată pădurea. Iepurele începe să țipe tremurat pe nas, cu glasu-i ascuțit, gîngav și întretăiat ; lîngă noi strănută subțirel și obraznic o găinușă, iar o bufniță hohotește în vîrful unui copac înalt. Totul se liniștește din nou, cufundîndu-se în toropeala ușoară dinainte, în timp ce noi, iar tăcuți și nemișcați, abia mai răsuflăm și, pierzînd noțiunea timpului, tragem cu urechea la tainele pădurii.

Deodată, Trofim tresare, întinde gîtul și, plecîndu-se tare înainte, încremenește, parcă așteaptă ceva cu încordare. Se vede că auzul lui de vînător a deslușit sunete îndepărtate și slabe ; dar eu, oricît trag cu urechea, oricît îmi încordez atenția, nu prind nimic, afară de vuietul neîncetat și înăbușit ce-mi umple capul.

— Cîntă ! șoptește Trofim. N-auzi ?

— Nu !

— Nu-i nimic, vino după mine ! Cînd am să fug, să fugi și dumneata... Amîndoi o dată !... Și să-mi spui cînd auzi bine de tot, ca să rămîn atunci în urmă... Ei ! N-auzi ? Iar cîntă...

N-aud nimic nici acuma... Deodată, Trofim, împins parcă de un arc puternic, face trei sărituri uriașe de-a dreptul prin zăpada adîncă și se oprește pe neașteptate ca încremenit. Nu izbutesc să mă țin de el și mai fac un pas.

Omul se întoarce spre mine cu fața schimonosită de mînie și de adîncă tulburare, apoi, fără să scoată o vorbă, mă amenință cu degetul...

După o clipă, arcul nevăzut îl azvîrle iar înainte. De data aceasta, căpătînd oarecare îndemînare, nimeresc cu picioarele chiar în urmele lui și mă opresc o dată cu el. Trofim încuviințează din cap.

Am înaintat astfel în salturi repezi de vreo douăzeci de ori, pînă ce, în sfîrșit, am putut deslușì cîntatul cocoșului. Sunetele scurte, întretăiate, au ceva metalic și seamănă cu *zgomotul pe care-l faci dacă bați cu unghia într-o cutie goală de tablă.* Cîteva clipe, se aud cîte două ciocănituri, la început foarte rare, care apoi se repetă tot mai des, prefăcîndu-se într-un fel de ploaie deasă de alice. Chiar atunci, ne-am repezit amîndoi ca o vijelie înainte, ridicînd tare picioarele și împroșcînd *zăpada moale în toate părțile.*

— Trofim ! șoptesc eu, trăgîndu-l de mînecă. Acuma să...

Dar el își smucește mînios brațul și dă din cap cu dojană. Și numai cînd cocoșul scoate iar sunete dese și tot mai mărunte, ca o ploaie de alice, pădurarul se *întoarce fără veste spre mine și-mi strigă :*

— Putem vorbi numai cînd cîntă... Așteaptă !

După ce cocoșul și-a reluat cîntatul, adaugă tot atît de tare și de grăbit : Să nu uiți... Încarci, ochești și tragi numai cînd cîntă...

În sfîrșit, la al treilea cîntat, îmi spune cu glas mai *liniștit :*

— Dacă-ți vine să tușești, așteaptă să strige. Și acuma... du-te !

Cocoșul începe îndată să cînte pentru a patra oară. Mă reped înainte... În același timp, o ia și Trofim la fugă, dar nu după mine, ci în partea opusă. Așa că după *cinci salturi ne despărțim și rămîn singur.*

Inima-mi bate așa de tare și picioarele-mi tremură atît, că-l las să cînte de vreo cîteva ori, să-mi vin în fire : acum aud deslușit și a doua modulație a cîntecului. Sunetele grăbite și mărunte ca o ploaie de alice se prefac repede și pe nesimțite într-un sunet neîntrerupt, aspru și ascuțit care seamănă mai mult a scrîșnet decît a șuierat și-ți amintește zgomotul pe care-l fac două bucăți de fier cînd le freci una de alta. Scrîșnetul nu ține decît vreo patru secunde dar, în timpul ăsta, cocoșul nu vede și n-aude cu desăvîrșire nimic, fiindcă închide ochii, strîngîndu-și tare pleoapele, iar umflăturile din dreptul ciocului îi astupă cu totul urechile. În clipele acestea, poți trage cu pușca la un sfert de stînjen

de capul lui, că nici nu bagă de seamă împușcăturile, isprăvindu-și în tihnă cîntatul. Mai tîrziu am aflat că toate sunetele acestea le scoate cu ciocu-i strîmb și tare. Cocoșul de munte e singura pasăre care n-are limbă ; în schimb, uriașa deschizătură a gurii lui răsună de minune. Cînd începe să cînte, izbește partea de sus a ciocului de cea de jos, și trage cu urechea. Mai lovește o dată și iar ascultă, apoi încă o dată și tot mai repede, pînă ce ajunge la sunetele dese și scurte ca o ploaie de alice. Atunci nu se mai poate opri. Cuprins de o sălbatică pornire de dragoste, își freacă pliscul, scrîșnește cu îndîrjire și uită de primejdie, de nenumărații lui dușmani, de înțeleapta prevedere și de toată lumea înconjurătoare.

În timp ce mă odihnesc, cocoșul încetează deodată să mai cînte si tace vreo zece minute. Apoi mai ciocănește o dată, dar încetișor și cu grijă, în silă parcă, și tace cîteva minute ; ciocănește din nou, mai plin și mai tare, pe urmă încă de două ori, și iar de două ori, tot mai des și mai repede și, fără să se mai poată opri, trece la a doua modulație a cîntecului. Urmînd poveștele lui Șcerbatîi, las să treacă cel dintîi cîntat. Cocoșul începe îndată și pe al doilea, aproape fără să se oprească, și atunci alerg înainte.

Povîrnișul neted pe care fugisem pînă atunci se pierde într-o mlaștină unde cresc pini răzleți. Rar dau de cîte un plop de munte sau de vreun anin și de tufișuri joase de ienupăr. Mușuroaie acoperite cu mușchi moale și cu merișor ies pe alocuri de sub pojghița străvezie și subțire a gheții ce s-a prins peste noapte pe mlaștină. Nu izbutesc să calc totdeauna cum trebuie pe mușuroaiele acestea și mă cufund în noroi pînă la brîu. Bahilii de piele mi se umplu de apă, făcîndu-se foarte grei. Încerc să-mi trag picioarele din mlaștină și-mi pierd echilibrul ; spărgîndu-se pojghița subțire de gheață, cad cu fața în apa mîloasă și rece. Am însă destulă tărie să rămîn astfel nemișcat, numai să nu sperii cocoșul, deși-mi vine peste mînă. Stau lungit, ascultînd cum în jurul meu se înalță gîlgîind bășicuțe de aer din mlaștină și simt cum noroiul duhnitor pătrunde încet pe sub poalele și-n mînecile hainei mele... Noroc numai că, de data aceasta,

cocoşul nu-mi pune prea mult răbdarea la încercare. Cînd începe să cînte, mă ridic repede şi m-aşez pe un muşuroi. La cîntatul al doilea, alerg mai departe.

Cu fiecare săritură, aud strigătul tot mai limpede. Nu numai că deslușesc cele două modulații ale cîntecului, ba chiar şi un sunet nou între ele, ciudat ca un foşnet înăbuşit şi des. În sfîrşit, mă opresc... Îmi dau seama că sălbăticiunea cîntă foarte aproape deasupra capului meu, într-unul din cei şase, şapte pini ce înconjoară într-un cerc aproape închis dîmbul pe care m-am oprit. În timp ce cîntă, înalţ capul şi cercetez cu nesaţ frunzişul des al pinilor. Dar fie că-i încă prea întuneric, fie că ochiul nu mi-e destul de ager, nu ajung să deslușesc nimic în grămada aceea neagră şi încîlcită de ramuri.

Cocoşul cîntă fără încetare. Se înfierbîntă pînă într-atîta, încît uită cu desăvîrşire orice prevedere : nu mai ciocăneşte cu sunete scurte şi dese ca o ploaie de alice şi abia isprăveşte un cîntat, că şi începe altul. Niciodată în viaţă, nici înainte şi nici după întîmplarea asta, nu mi-a fost dat s-aud ceva mai ciudat, mai neînţeles şi mai tulburător, decît sunetele acestea aspre şi metalice. Simţeam în ele ceva ca dinaintea potopului, ceva din viaţa vremurilor de mult apuse, cînd păsări şi fiare cumplite se chemau cu strigăte înfiorătoare prin tainicele păduri de la începutul lumii...

Deodată, mi se pare că-n ramurile celui mai apropiat copac se mişcă ceva negru. Poate fi o creangă sau o pasăre, dar închipuirea mea mă face să cred că-i un cocoş de munte. Aştept să isprăvească de cîntat, ochesc şi pun o mînă nesigură pe trăgaci... Picioarele-mi tremură de tulburare, iar inima-mi zvîcneşte puternic, de parcă bătăile i s-ar auzi în toată pădurea...

Cocoşul începe iar să cînte. Apăs pe trăgaci... Ce larmă, ce vuiet mai stîrneşte împuşcătura mea în pădurea adormită ! Ecoul se rostogoleşte prin nemărginita-i întindere, lovindu-se de copaci şi sfărîmîndu-se în mii de ţăndări răsunătoare care se sting treptat, prelungindu-se apoi multă vreme într-un zgomot potolit pînă departe, tocmai la capătul pădurii... Din pin cade o ploaie de ace. Se vede că l-a acoperit şi pe cocoş,

fiindcă nu mai cîntă cîteva clipe, dar pe urmă, ca înfuriat de oprirea aceasta neașteptată, începe iar, cu și mai mare îndîrjire.

Îndată după împușcătura mea, aud din spate la mare depărtare detunătura puștii cu o singură țeavă a lui Trofim, ce răsună deosebit, prelung și înăbușit, de parcă ar fi tras cu tunul. „Ăsta sigur că n-a dat greș!" gîndesc și pizma vînătorului îmi strînge inima.

Răsăritul soarelui se apropie. E mai rece și mai umed. Cocorii strigă din nou și, la glasul lor, răspund iar vietățile pădurii. Mierla neagră țipă țiuitor, turturelele gem trist, iar de nu știu unde auzi fluieratul sfios și dulce al găinușei, pe cînd în tufișuri păsărelele ciripesc ușor.

Stau țintuit în același loc și, cum nu mă pot hotărî să mai trag o dată, mă cuprinde oboseala și urîtul. Dinspre Trofim răsună încă o împușcătură. Atunci se mișcă ceva deasupra capului meu. Ridic ochii și, chiar lîngă locul în care trăsesem cu puțin mai înainte, îl văd limpede pe cocoșul meu.

Nu mă despart de el decît vreo zece, cincisprezece pași în linie dreaptă, dar mi se pare că-i ca un porumbel de mic. Cîntă, întinzîndu-și gîtul înainte, sau trăgîndu-l îndărăt ca un curcan care strigă, iar cînd trece la a doua modulație a cînteculuí, se întoarce cu totul pe creangă, lăsîndu-și aripile în jos și rotindu-și zgomotos coada în evantai... Ăsta era foșnetul pe care-l auzeam adineauri, fără să înțeleg de unde vine... Toate mișcările lui au ceva falnic, înfumurat și tare caraghios.

De data aceasta, nu mai dau greș. Cocoșul cade ca o piatră, bufnind greoi pe pămînt. Mă reped la el. E încă viu, se zbate zvîrcolindu-se și sare scurt de jos, bătînd furios din aripile-i puternice. Dar chinurile nu-i țin mult. Răsturnîndu-se pe spate într-o băltoacă nu prea adîncă, nu se mai poate ridica. Doar că-și mai saltă de cîteva ori capul din apă, apoi un tremur des și întretăiat îi zguduie picioarele și totul s-a sfîrșit...

Îl ridic de jos. Să tot aibă vreo cincisprezece funturi și-i mare cît un curcan mijlociu. Are gîtul negru ca și pieptul, spatele, cafeniu-deschis cu pete cenușii, iar sprîncenele, roșii și catifelate ; picioarele par încălțate cu cizme sure, ghearele-s acoperite cu un fel de solzi,

iar ochiul e rotund, căprui, cu pupila mare, rotundă, aproape neagră.

Peste puțin, aud glasul lui Trofim care mă cheamă, și ne întîlnim pe cărarea de mai înainte. Duce în spate doi cocoși pe care i-a legat laolaltă, trecîndu-le o sfoară prin cioc.

— Păi îs dat dracului! se laudă el. Îndată ce m-am apropiat de cocoșul meu, văd că mai vine și altul lîngă el, la vreo treizeci de pași... și numai ce se pune cel dintîi pe cîntat. Eh, îmi zic, dacă trag într-al meu, aude celălalt și o tulește... Atunci ce crezi c-am făcut? L-am ochit pe cel dintîi și-am așteptat să se pună și celălalt pe cîntat... Iar cînd a început, eu de colo... poc! și gata... Și-apoi iar... poc! în al doilea și gata... Uite așa facem noi pe-aici, conașule!

Pe urmă cîntărește din mînă cocoșul meu și-mi zice, lăudîndu-mă:

— Bun cocoș... Bu-un! Ei, să-ți fie de bine, conașule!

Cînd am pornit înapoi, pădurea se trezise cu totul la viață, plină de larma voioasă a păsărilor. Mirosea a primăvară, a pămînt reavăn și a frunze putrede de anul trecut. Cerul albastru era limpede, răcoros și vesel, iar vîrfurile pinilor, ca poleite cu pulbere de aur, se încălzeau la cele dintîi raze ale soarelui primăvăratic.

1906

CUM AM AJUNS ACTOR

Povestea aceasta tristă şi totodată comică, mai mult tristă decît comică, mi-a istorisit-o cîndva un prieten, om trecut prin multe, cu nenumărate amintiri de tot felul, cunoscînd atît culmile cît şi prăbuşirile vieţii, dar care, sub loviturile de bici ale soartei, nu şi-a pierdut nici căldura inimii, nici limpezimea gîndului. Întîmplarea aceasta avu asupra lui o înrîurire destul de ciudată, datorită căreia a încetat să mai meargă la teatru, unde nu se mai duce nici pînă astăzi, oricît l-ai ruga.

Voi încerca să vă spun ce am auzit de la prietenul meu, deşi mă tem că nu voi izbuti să redau forma simplă şi ironia blîndă şi tristă a povestirii lui.

I

Aşadar... Închipuiţi-vă un orăşel păcătos de provincie din sudul ţării... În mijloc e un fel de groapă uriaşă, făcută de căruţele care trec pe aici, unde ţăranii ucraineni din împrejurimi, afundaţi în noroi pînă la genunchi, vînd castraveţii şi cartofii aduşi. Asta-i piaţa... De o parte a ei, se află catedrala şi, bineînţeles, şi strada Catedralei, de alta se întinde grădina publică, pe a treia se văd clădirile de zid ale oraşului, cu tencuială galbenă coşcovită şi cu porumbei pe acoperişuri şi pe streşini, iar, în sfîrşit, pe a patra latură, începe Uliţa Mare, cu sucursala unei bănci, cu poşta, biroul notarului şi frizeria lui Teodor din Moscova. La marginea oraşului, prin

mahalale, care de bună seamă se numesc Zaselie, Zamostie și Zarecie, e încartiruit un regiment de infanterie, iar în centru e așezat un regiment de dragoni. În grădina orașului, se înalță un teatru de vară... Și asta-i tot!

De altfel, trebuie să mai adăugăm că atît orașul cu primăria și liceul cît și grădina cu teatrul și caldarîmul din Uliția Mare — toate existau numai mulțumită mărinimiei lui Haritonenko, milionar de prin partea locului și proprietarul unei fabrici de zahăr.

II

Cum am ajuns acolo, e poveste lungă... Am să v-o spun pe scurt. Trebuia să mă întîlnesc în orășelul acela cu un prieten, un adevărat prieten — fie-i țărîna ușoară! — a cărui soție însă, ca toate soțiile adevăraților prieteni, nu putea să mă sufere. Fiecare aveam cîteva mii de ruble, strînse prin muncă grea. Vedeți, el era de mai mulți ani profesor și totodată inspector la o societate de asigurare, iar eu cîștigasem la cărți un an de zile. Într-o zi, am aflat de o afacere foarte bună cu miei din sud și ne-am hotărît să ne încercăm norocul. Eu am plecat înainte, iar el avea să sosească peste două, trei zile. Eram cunoscut drept un mare zăpăcit, așa că banii noștri erau în păstrarea lui, dar în două pachete deosebite, prietenul meu fiind meticulos ca un neamț.

Iată însă că încep să curgă nenorocirile... În gară la Harkov, pe cînd mîncam nisetru rece cu sos provensal, mi s-a furat portofelul din buzunar. Sosesc la S., orășelul cu pricina, numai cu banii mărunți pe care-i mai aveam în pungă și cu un geamantan gol englezesc galben-roșcat, de bună calitate. Trag la hotel, fierește la „Hotel Petersburg", și trimit telegramă după telegramă. Dar, tăcere mormîntală... Da, da, într-adevăr mormîntală, fiindcă tocmai la ora cînd hoțul îmi fura portofelul din buzunar — închipuiți-vă ce glume face uneori soarta! — chiar în clipa aceea, prietenul și asociatul meu murea într-o birjă de un atac de inimă. Toate lucrurile și toți banii lui au fost sigilați și, nu știu din care pricină stu-

pidă, această formalitate judecătorească a ţinut o lună şi jumătate. N-aş putea spune dacă nenorocita văduvă ştia sau nu de banii mei. Oricum, a primit toate telegramele mele şi totuşi a tăcut cu îndărătnicie, a tăcut dintr-o meschină şi prostească răzbunare de femeie. De altfel, telegramele acestea mi-au fost de mare folos mai tîrziu. După ridicarea sigiliilor, un om pe care nu-l cunoşteam de loc, avocatul cu lichidarea moştenirii, a dat din întîmplare peste ele, a certat-o pe văduvă şi mi-a trimis pe răspunderea lui cinci sute de ruble, de-a dreptul pe adresa teatrului. Ce să vă spun ? Acelea nu mai erau telegrame, ci chemări deznădăjduite ale sufletului meu pe benzi întregi de cîte douăzeci şi treizeci de cuvinte.

III

Şedeam astfel de zece zile la „Hotel Petersburg". Chemările deznădăjduite ale sufletului îmi secătuiseră cu desăvîrşire punga. Proprietarul, un ucrainean posac şi somnoros, cu părul vîlvoi şi cu faţă de ucigaş, nu mai credea de mult nimic din tot ce-i spuneam. Îi mai arătam unele scrisori şi hîrtii din care ar fi putut... să mai spere întrucîtva, dar întorcea capul cu dispreţ şi pufnea pe nas. Pînă la sfîrşit, o dată mi s-a adus prînzul, întocmai ca lui Ivan Alexandrovici Hlestakov[1]: „Stăpînul a spus că-i pentru cea din urmă oară..."

Şi iată că veni şi ziua cînd nu mai aveam decît douăzeci de copeici în pungă. În dimineaţa aceea, proprietarul mi-a zis pe şleau că nu vrea să mă mai ţină, nici să mă mai hrănească şi c-o să se plîngă la comisar. După glasul lui, am înţeles că omul era hotărît la orice.

Ieşind de la hotel, am rătăcit toată ziua prin oraş. Îmi aduc aminte c-am intrat într-un birou de transporturi şi încă într-un loc să cer de lucru. Se înţelege că nu mă primeau de cum deschideam gura... Mă aşezam uneori pe o bancă verde pe trotuarul de pe Uliţa Mare, printre plopii înalţi în formă de piramidă. Eram ameţit şi-mi

[1] Eroul piesei *Revizorul* de Goqol (n. t.).

venea rău de foame. Nici o clipă însă nu m-am gîndit la sinucidere. De cîte ori, în cursul întortocheatei mele vieți, n-am fost la hotarul acestor gînduri, dar după un an, uneori după o lună sau chiar numai zece minute, deodată, totul se schimba și iar începea să-mi meargă bine și eram din nou voios... În ziua aceea, rătăcind prin orașul copleșit de arșiță și de plictiseală, îmi ziceam mereu : „Da, dragă Pavel Andreievici, rău ai mai brodit-o de data aceasta !"

Mi-era tare foame. Totuși, dintr-o tainică presimțire, păstram cele douăzeci de copeici. Se înserа, cînd am văzut un afiș roșu pe un gard. Tot n-aveam ce face... M-am apropiat fără voie și am citit că în seara aceea se juca la grădina publică tragedia *Uriel Acosta* de Gutzkow, iar din distribuție făceau parte... cutare și cutare. Două nume se desprindeau cu litere mari negre, doamna Androsova de la Teatrul din Petersburg și domnul Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. Numele celorlalți erau scrise cu litere mai mici ; doamnele Vologodskaia, Medvedeva, Strunina-Dolskaia, domnii Timofeev-Sumskoi, Akimenko, Samoilenko, Neliubov-Olghin, Duhovskoi... În sfîrșit, la urmă, cu litere mici de tot, erau trecuți Petrov, Sergheev, Sidorov, Grigoriev, Nikolaev și alții. Regizor, domnul Samoilenko. Director administrativ, domnul Valerianov.

Deodată, am luat o hotărîre deznădăjduită... Am trecut grăbit pe celălalt trotuar la frizerul Teodor din Moscova și, în schimbul celor din urmă douăzeci de copeici, am cerut să mi se radă mustățile și ciocul. Sfinte dumnezeule ! Ce față ursuză și goală mă privea din oglindă ! Parcă nu-mi credeam ochilor. În locul unui bărbat de treizeci de ani, nu prea frumos, dar cu înfățișarea unui om destul de cumsecade, aveam înaintea mea în oglindă, învelit pînă-n gît cu șervetul frizerului, un comediant de provincie, bătrîn, cu experiență și trecut prin multe, purtînd pe față urmele multor vicii, iar pe deasupra mai părea a fi și într-o vădită stare de ebrietate.

— O să intrați la teatrul nostru ? mă întrebă calfa frizerului, scuturînd șervetul.

— Da ! i-am răspuns eu cu mîndrie. Ține !

IV

În drum spre grădina publică, mă gîndeam : „Tot răul spre bine. Or să vadă numaidecît în mine o catană bătrînă şi cu experienţă. În teatrele astea mici de vară, orice om în plus e de folos. La început, am să fiu modest... vreo cincizeci de ruble... hai, să zicem patruzeci de ruble pe lună. Pe urmă... om vedea... Cer un avans de vreo douăzeci de ruble... Nu, e cam mult... numai vreo zece ruble... Întîi, trimit o telegramă zguduitoare... cinci ori cinci — douăzeci şi cinci, apoi, adăugînd un zero, două ruble şi jumătate, plus cincisprezece pentru expediere, fac două ruble şi şaizeci şi cinci de copeici... Cu ce-mi mai rămîne, o scot eu la capăt pînă la sosirea lui Ilia... Dac-or vrea să mă pună la probă... ei, bine... am să le declam ceva... monologul lui Pimen [1], de pildă !"

Am început să recit cu glas scăzut, dar solemn şi adînc : „O povestire, încă una, cea din urmă..."

Un trecător se feri înspăimîntat din calea mea. Mi-a fost ruşine şi m-am făcut că tuşesc. Am ajuns la grădina publică. Aici cînta muzica militară, iar pe alee se plimbau, tîrînd picioarele, domnişoare zvelte de prin partea locului, cu capul gol, îmbrăcate în trandafiriu şi albastru-deschis, iar după ele se ţineau, rîzînd, tot felul de copişti, de funcţionari de la fisc şi de telegrafişti cu şepcile albe pe-o ureche şi cu mîinile la reverele tunicii.

Poarta era larg deschisă. Am intrat... Cineva m-a poftit să iau bilet la casă, dar am întrebat cît se poate de firesc : „Unde-i domnul Valerianov, administratorul ?" Omul mi-a arătat îndată doi tineri cu faţa rasă care şedeau pe o bancă, nu departe de intrare. M-am apropiat, oprindu-mă la doi paşi de ei.

Se luaseră cu vorba şi nu mă băgau în seamă. Am avut timp să-i cercetez cu de-amănuntul : unul, cu o panama uşoară pe cap, purta un costum de flanelă de culoare deschisă cu dungi albastre şi făcea pe boierul. Avea un profil mîndru de prim-amorez şi învîrtea mereu un bastonaş subţire... Celălalt, îmbrăcat cu haine

[1] Din *Boris Godunov* de Puşkin (n. r.).

cenușii, avea picioare și brațe neobișnuit de lungi. Picioarele parcă-i începeau de la mijlocul pieptului, iar brațele-i atîrnau mai jos de genunchi. De aceea, cînd sta jos alcătuia o ciudată linie frîntă, care putea fi ușor asemuită cu un metru de tîmplărie desfăcut... Avea cap foarte mic, față pistruiată și ochi negri și vioi. Am tușit cu sfială. Amîndoi s-au întors spre mine.

— Pot vorbi cu domnul Valerianov ? am întrebat cu blîndețe.

— Eu sînt ! răspunse pistruiatul. Ce doriți ?

— Să vedeți, aș vrea... — parcă mi se oprise un nod în gît — aș vrea să vă propun serviciile mele în calitate de... de al doilea comic, sau... să zicem... al treilea bufon... De asemenea, și pentru roluri de compoziție...

Prim-amorezul se ridică și se îndreptă din șale, fluierînd și învîrtindu-și bastonașul.

— Unde-ai mai lucrat ? întrebă domnul Valerianov.

Nu mai jucasem decît o singură dată pe scenă, în rolul lui Makarka într-un spectacol de amatori, dar, încordîndu-mi cu deznădejde închipuirea, i-am răspuns :

— De fapt, n-am avut pînă acum prilejul să lucrez în nici o formație serioasă ca a dumneavoastră, de pildă... Am jucat însă prin sud-vestul țării, în trupe mici... Se destrămau cu aceeași repeziciune cu care se înjghebau... ca Marinici... Sokolovski... și alții...

— Da' de băut nu bei cumva ? mi-o trînti, deodată, domnul Valerianov.

— Nu ! am făcut fără să mai stau la gînduri. Cîteodată, înainte de masă, sau în societate... dar foarte cumpătat !

Domnul Valerianov privi un timp nisipul, închizîndu-și pe jumătate ochii negri, chibzui și apoi zise :

— Bine... te angajez ! Deocamdată, cu douăzeci și cinci de ruble pe lună, iar mai tîrziu vom vedea... S-ar putea întîmpla să fie chiar astăzi nevoie de dumneata ! Du-te pe scenă și întreabă de ajutorul de regizor Duhovski. El o să te prezinte regizorului...

M-am îndreptat spre teatru, gîndindu-mă de ce nu m-a întrebat de numele meu de artist ? Să fi uitat oare ? Sau

poate o fi ghicit că n-am nici un fel de nume ? Dar, pentru orice întîmplare, mi-am născocit chiar atunci un nume, nu prea răsunător, dar simplu și frumos... Osinin.

V

L-am găsit pe Duhovski în culise. Era un băiețandru neastîmpărat, cu mutră de bețiv și de șmecher. La rîndul lui, mă prezintă regizorului Samoilenko. În seara aceea, regizorul juca rolul nu mai știu cărui erou, așa că purta zale aurite, botfori și era grimat ca tînăr amorez. Totuși, sub învelișul ăsta, am putut deslușì că Samoilenko era gras, cu fața foarte rotundă, ochii mici și pătrunzători și gura cu un veșnic zîmbet prostesc. M-a primit cu o înfățișare obraznică și nici măcar nu mi-a întins mîna. Chiar mă pregăteam să plec, dar mă întrebă :

— Ia stai... cum îți zice ?... N-am înțeles bine numele...

— Vasiliev, se grăbi să răspundă îndatoritor Duhovski.

M-am zăpăcit și am vrut să-i îndrept greșeala, era însă prea tîrziu.

— Uite ce, Vasiliev... Să nu pleci astăzi ! Duhovski, spune-i croitorului să-i dea lui Vasiliev o manta.

În felul acesta am ajuns din Osinin, Vasiliev, și așa am rămas pînă la sfîrșitul carierei mele de actor, alături de Petrov, Ivanov, Nikolaev, Grigoriev, Sidorov și alții... Actor fără experiență, abia după o săptămînă mi-am dat seama că, dintre toate numele acestea faimoase, numai al meu desemna o persoană reală. Blestemata de asonanță m-a nenorocit !

Croitorul, slab și șchiop, se apropie de mine și mă învește într-un fel de halat negru cu mîneci, pe care-l cusu pe mine de sus pînă jos. Apoi se înfățișă frizerul. Am recunoscut în el calfa de la Teodor care mă bărbierise ceva mai înainte și ne-am zîmbit prietenește. Frizerul îmi puse pe cap o perucă neagră cu perciuni. Duhovski intră fuga în cabină, strigîndu-mi : „Hai, grimează-te odată, Vasiliev !" Mi-am vîrît degetul într-o cutie de vopsea, dar vecinul din stînga, cu înfățișare aspră și frunte gînditoare, mă luă la rost :

— Ce-ți bagi mîna într-o cutie străină ? Uite, acolo-s vopselele comune...

Am văzut o cutie mare cu despărțituri pline de vopsele murdare, amestecate. Ședeam ca pe ghimpi. Îi venea ușor lui Duhovski să strige : „Grimează-te !" Dar cum se face asta ? Totuși, plin de curaj, mi-am tras o dungă albă de-a lungul nasului, și deodată am început să semăn cu un clovn. Apoi mi-am făcut niște sprîncene grozave care-mi dădeau o înfățișare fioroasă. Pleoapele mi le-am vopsit cu albastru... Pe urmă, m-am gîndit : „Ce-aș putea să mai adaug ? Am închis ochii pe jumătate și mi-am potrivit între sprîncene două zbîrcituri verticale. Acuma semănam cu un șef de trib indian.

— Vasiliev, pregătește-te ! răsună de sus.

Am ieșit din cabină și m-am urcat pe scenă, îndreptîndu-mă spre ușa de pînză din fund care era crăpată. Duhovski mă aștepta.

— Îndată intri în scenă. Ptiu, drace, că urît mai ești ! Cînd o s-auzi : „Nu, el se va întoarce !" intri și spui... Rosti un nume pe care nu-l mai țin minte... „Cutare cere o întîlnire"... și apoi ieși numaidecît. Ai înțeles ?

— Da.

„...Nu, el se va întoarce !" aud eu și, dîndu-l la o parte pe Duhovski, intru în scenă. „Cum îi zice omului cela, lua-l-ar dracu !" Se scurg cîteva clipe de tăcere... Sala parcă era o beznă neagră și mișcătoare. Pe scenă, chiar în fața mea, zăresc fețe necunoscute și grosolan sulemenite, luminate puternic de lămpile rampei. Toți mă priveau cu încordare. Duhovski îmi șoptește ceva din spate, dar nu înțeleg nimic. Atunci, arunc dintr-o dată pe nerăsuflate, cu glas de solemnă imputare :

— Da ! El s-a întors !

Samoilenko, în zalele lui de aur, trece ca un uragan pe lîngă mine. Slavă domnului ! Și pier între culise...

În spectacolul acela, am mai apărut de două ori. În scena în care Acosta atacă vehement dogmatismul evreiesc și pe urmă cade jos ; eu trebuia să-l ridic în brațe și să-l tîrăsc în culise. M-a ajutat și un pompier înfășurat într-un halat negru la fel cu al meu. Cine știe, poate că în ochii publicului pompierul trecea drept Sidorov ! Pe Uriel Acosta îl juca actorul pe care-l văzusem șezînd

pe bancă alături de Valerianov și era chiar Lara-Larski, cunoscutul artist din Harkov. L-am apucat amîndoi cu destulă neîndemînare ; era vînjos și greu, dar din fericire nu l-am scăpat. Ne-a șoptit doar : „Lua-v-ar dracu, tonților !" Tot atît de bine l-am trecut și pe ușa îngustă, cu toate că multă vreme după aceea s-a mai clătinat peretele din fund al străvechiului templu, care-și pierduse stabilitatea.

A treia oară, am fost numai figurant la judecata lui Acosta fără să scot un cuvînt... Cu prilejul ăsta a fost o întîmplare măruntă, despre care poate că nici n-ar face să mai vorbim. Cînd a intrat Ben-Akiba și s-au ridicat toți în fața lui, eu, din zăpăceală, mai ședeam jos. Cineva însă m-a pișcat dureros mai sus de cot, șuierîndu-mi în șoaptă :

— Ai înnebunit ! E Ben-Akiba !... Scoală-te !

M-am ridicat în grabă. Dar, zău, dacă știam că era Ben-Akiba... Credeam că-i un bătrînel oarecare.

După spectacol, Samoilenko mi-a strigat :

— Vasiliev, mîine la unsprezece la repetiție !

M-am întors la hotel, proprietarul însă, recunoscîndu-mi glasul, mi-a trîntit ușa în nas. Mi-am petrecut noaptea pe o bancă verde dintre plopi. În somn mi-era cald și visam glorie... Vîntul rece de dimineață și foamea m-au trezit însă destul de devreme.

VI

La zece și jumătate fix, am ajuns la teatru. Nu venise încă nimeni. Doar ici și colo, prin grădină, chelnerii restaurantului de vară umblau somnoroși în șorțurile lor albe. Într-un chioșc, cu pereții de ostrețe verzi pe care se cățăra vița sălbatică, era pregătită o gustare de dimineață și cafeaua cu lapte.

Mai tîrziu am aflat că aici, la aer curat, își luau în fiecare zi micul dejun administratorul teatrului, domnul Valerianov, și o bătrînă, fosta actriță Bulatova-Ciornogorskaia, o doamnă cam de șaizeci și cinci de ani care întreținea atît teatrul cît și pe administrator.

Pe fața de masă foarte curată erau două tacîmuri, iar într-o farfurie se înălțau două piramide de felii de pîine albă și de secară...

Acum urmează o mărturisire cam delicată... Pentru întîia și cea din urmă oară în viața mea, am furat. Aruncîndu-mi o privire grăbită în jur, m-am strecurat repede în pavilion și am luat cîteva bucăți de pîine. Era așa de proaspătă! Așa de bună! Dar cînd s-o șterg, dau nas în nas cu chelnerul. Nu știu de unde s-a ivit; din spatele chioșcului, pesemne, că nu l-am băgat de seamă. Aducea serviciul de muștar, piper și oțet. S-a uitat, încruntîndu-se, la pîinea din mîna mea și a mormăit încet:

— Da' asta ce-o mai fi?

O mîndrie amară și plină de dispreț s-a trezit pe loc în mine. Privindu-l drept în ochi, i-am răspuns tot încet:

— Asta-i... că de alaltăieri, la patru... n-am mîncat încă nimic...

Atunci întoarse repede capul și, fără să scoată o vorbă, se îndepărtă iute. Am ascuns pîinea în buzunar și așteptam. M-a cuprins un fel de înfiorare și de veselie totodată. „Minunat, îmi ziceam, acuma vine în goană patronul, se adună chelnerii și cheamă poliția... Încep înjurături, larmă, încăierare... Ah, ce frumos am să le mai sparg în cap farfuriile și toate serviciile acestea! Am să-i muște cu dinții pînă la sînge!"

Iată însă că-l văd pe chelnerul meu venind în fugă spre mine, dar... singur. Gîfîia de alergătură. Se apropie dintr-o parte, fără să se uite la mine. Întorc și eu capul... Deodată, îl văd că scoate de sub șorț și-mi bagă în mînă o bucată mare de friptură rece din ajun, și-mi șoptește blînd:

— Poftim... ia te rog și mănîncă.

Am înhățat brutal carnea și m-am dus cu ea între culise, alegîndu-mi un locșor mai întunecat. Acolo, printre tot felul de decoruri, am rupt lacom cu dinții din friptură, înduioșat pînă la lacrimi. Mai tîrziu, l-am văzut des, aproape zilnic pe omul acela.... Îl chema Serghei! Cînd nu era nici un client de față, mă privea de departe cu ochi blajini, plini de devotament și de milă. Dar nu voiam să ne stricăm prima impresie plă-

cută, deși, drept să spun, uneori eram flămînd ca un lup în toiul iernii.

Era mărunțel, rotofei și chel, cu mustață neagră și cu ochi blînzi ca două semicercuri înguste și strălucitoare. Totdeauna era grăbit și șchiopăta de un picior. Cînd mi-am primit, în sfîrșit, banii și robia mea în teatru a trecut ca un vis urît, cînd toată adunătura aceea mă lingușea, bînd șampania pe care le-o dădusem, ce dor mi-a fost de tine, dragul, bunul și înduioșătorul meu Serghei! Desigur, n-aș fi îndrăznit să-i dau bani. Poți oare plăti cu bani asemenea duioșie și iubire de om? Aș fi vrut să-i las măcar o amintire... Un lucru cît de mic... Sau să-i dăruiesc ceva nevesti-si ori copilașilor. Avea o droaie întreagă și uneori veneau de dimineață la el... neastîmpărați și guralivi ca niște vrăbii.

Dar, cu o săptămînă înainte de uimitoarea schimbare a vieții mele, Serghei fusese dat afară din serviciu și aflasem chiar de ce. Servise căpitanului von Bradke o friptură care nu era pe gustul lui. Căpitanul se răstise la el:

— Ce-mi dai aici, măi neisprăvitule? Nu știi că mie-mi place friptura în sînge?

Serghei îndrăzni să răspundă că nu era vina lui, ci a bucătarului, și că va schimba îndată friptura... adăugînd sfios:

— Iertați-mă, vă rog, domnule!

Ofițerul se înfurie atunci grozav... Îi aruncă friptura fierbinte în obraz, răcnind, roșu ca un rac:

— Cu-um? Eu sînt „domnule" pentru tine? Eu nu-s „domnule"! Eu sînt căpitan al majestății-sale!... Patronul! Să vină patronul! Ivan Lukianîci, chiar astăzi să-l dai afară pe tîmpitul ăsta. Să nu-l mai prind pe aici, că de nu, nici nu mai calc în cîrciuma dumitale.

Căpitanul von Bradke făcea chefuri multe, așa că Serghei a fost dat afară chiar în ziua aceea. Ieșind în antracte să mă răcoresc în grădină, am mai auzit multă vreme un glas mînios și răsunător dinspre chioșc:

— Ce ticălos! Auzi... „domnule"! De n-ar fi fost doamnele de față, ce mai „domnule" i-aș fi trîntit eu!

VII

În răstimp, se adunaseră unul cîte unul toți actorii, iar la douăsprezece și jumătate începu repetiția. Se punea în scenă *Lumea nouă*, o prelucrare nesăbuită de bîlci, după *Quo Vadis*, romanul lui Sienkiewicz. Duhovski îmi dădu o foiță litografiată cu rolul meu. Era rolul unui centurion de sub comanda lui Marc cel Trufaș și avea replici deosebite, răsunătoare, de felul ăsta : „Ordinele tale, o, divinule Marc, au fost îndeplinite întocmai !" sau : „Ea te va aștepta lîngă statuia lui Pompei, o, trufașule Marc !" Rolul mi-a plăcut și mă pregăteam să-mi iau un glas bărbătesc de bătrîn luptător, aspru și credincios.

Dar pe măsură ce repetiția înainta, cu mine se întîmpla ceva ciudat : pe neașteptate, îmi sporea numărul rolurilor și începeam să mă împart bucăți și să mă multiplic. De pildă, după ce matrona Veronica, isprăvește ce are de spus, Samoilenko, urmărind textul, bate din palme, strigînd :

— A intrat sclavul ?

Nu intrase nimeni...

— Domnilor, cine-i sclavul ? Duhovski, ia vezi cine-i sclavul !

Celălalt răsfoiește cîteva pagini, nu găsește însă nici un sclav.

— Șterge-l și gata ! ne sfătuiește într-o doară Boev, actorul cu frunte gînditoare, în vopselele căruia îmi băgasem degetul în ajun.

Dar divinul Marc (Lara-Larski) se simte deodată jignit :

— A, nu, te rog ! Asta nu... Am aici o intrare de efect... Nu joc scena fără sclav !

Samoilenko își rotește neliniștit ochii în jurul scenei și mă vede.

— Da... o clipă... o clipă ! Vasiliev, joci în actul ăsta ?

Mă uit în caiet.

— Joc ! Dar spre sfîrșit...

— Atunci îți mai dau rolul sclavului Veronicăi. Citește-l după carte. Și bate din palme. Domnilor, mai în-

cet ! Vă rog ! Intră sclavul... „Nobilă doamnă"... Mai tare, mai tare că nu s-aude nici măcar în rîndul întîi...

După cîteva clipe, mai lipsește un sclav și pentru divina Merția (la Sienkiewicz o cheamă Ligia) și golul ăsta se umple tot cu mine. Pe urmă, lipsește un servitor oarecare... Se recurge iar la mine. Așa că, la sfîrșitul repetiției, mai aveam cinci roluri suplimentare, afară de al centurionului.

La început, nu prea mergea. Ies și spun cele dintîi cuvinte :

— O, divinule Marc...

Samoilenko își îndepărtează picioarele, se pleacă înainte, făcîndu-și palmele pîlnie la urechi :

— Cum ? Ce mormăi acolo ? Nu înțeleg nimic !

— O, divinule Marc...

— O clipă ! N-aud nimic... Mai tare ! Și poi se apropie de mine : Uite cum să spui... și, cu glas sugrumat de țap, strigă atît de tare, de răsună toată grădina de vară : O, divinule Marc, ordinul tău... Vezi, așa trebuie să spui... Amintește-ți, tinere, nemuritoarele cuvinte ale unuia din cei mai mari actori ruși : „Pe scenă nu se vorbește, se declamă... nu se umblă, se joacă". Și, mulțumit de sine, privi mîndru în jur. Ei, acuma repetă și dumneata.

Am repetat, dar cu și mai puțin succes. Atunci, s-au pus cu toții pe rînd să mă învețe și, pînă la sfîrșitul repetiției, am trecut prin mîna tuturor : m-a dăscălit și mîndrul Lara-Larski, cu înfățișarea lui disprețuitoare și scîrbită, m-a învățat și bătrînul și nobilul părinte Goncearov, buhav și cu obrajii moi brăzdați de vinișoare roșii care-i atîrnau mai jos de bărbie, și actorul Boev, și caraghiosul de Akimenko, cu mutra-i prefăcută de August cel prost... Parcă eram un cal obosit și asudat în jurul căruia s-au strîns o mulțime de binevoitori din stradă, sau un școlar nou și slăbuț care, din sînul cald al familiei, s-a pomenit deodată printre școlari iscusiți, șmecheri și fără milă.

Tot la repetiția asta, mi-am făcut un meschin și neînduplecat dușman care mi-a otrăvit apoi fiecare zi din viață. Iată cum s-au petrecut lucrurile :

În timp ce declamam una din nenumăratele mele replici : „O, divinule Marc !", Samoilenko se apropie grăbit de mine.

— Dă-mi voie, iubitule, dă-mi voie... dă-mi voie ! Nu-i bine... nu-i bine ! Mă rog, cui te adresezi ? Divinului Marc în persoană, nu-i așa ? Totuși, după cît se pare, habar n-ai cum vorbeau în Roma veche subalternii cu comandantul suprem. Uită-te la mine : așa, și numai așa să te miști.

Întinse piciorul drept cu jumătate de pas înainte, plecîndu-se în unghi drept, iar brațul drept și-l lăsă în jos cu palma făcută cupă...

— Ei, ai văzut cum să te ții ? Ai înțeles ? Acuma repetă și dumneata !

Am repetat, dar mișcarea mea ieși așa de caraghioasă, încît am îndrăznit să mă împotrivesc sfios :

— Iertați-mă... dar mi se pare că îndeobște... ținuta militară... nu se potrivește cu o atitudine preaplecată... și afară de asta... mai am de făcut o observație... eroul poartă zale... ori în zale, înțelegeți că...

— Te rog, ține-ți gura ! strigă mînios Samoilenko, înroșindu-se. Dacă-ți spune regizorul să stai într-un picior și să scoți limba, trebuie să te supui fără să crîcnești... Te rog, mai repetă !

Am repetat din nou, rezultatul însă a fost și mai prost. De data aceasta, Lara-Larski îmi luă partea.

— Lasă, Boris, îi zise el în silă, vezi doar că n-o nimerește. Și apoi, după cum știi și tu, istoria nu ne dă nici o lămurire precisă pentru împrejurarea de față... Chestiunea... hm... e încă în discuție...

Samoilenko renunță la mișcarea lui clasică. Dar, din ziua aceea, nu pierdea nici un prilej să mă bruftuiască, să mă ia peste picior sau să mă jignească. Îmi urmărea cu încordare orice greșeală. Mă ura cu atîta îndîrjire, încît cred că mă visa și noaptea. Cît despre mine... Vezi, au trecut zece ani de atunci, totuși pînă și astăzi m-apucă furia și mă înăbuș, cînd mi-aduc aminte de omul acesta. Ce-i drept, în ajunul plecării... Dar despre asta mai tîrziu, ca să nu pierd șirul povestirii.

Ceva mai înainte de sfîrșitul repetiției, se sui pe scenă un domn deșirat, cu nas mare, mustață și pălărie înaltă. Se clătina pe picioare, lovindu-se de culise, iar

ochii lui parcă erau doi nasturi de cositor. Toți se uitau la el cu dezgust, nimeni însă nu-i făcu nici o observație.

— Cine-i ăsta ? i-am șoptit lui Duhovski.

— Un bețiv ! răspunse el nepăsător. Neliubov-Olghin, decoratorul nostru. Om de talent, mai joacă uneori, cînd e treaz, dar e un bețiv fără leac... N-avem însă cu cine-l înlocui, că lucrează ieftin și pictează foarte iute decorurile.

VIII

Repetiția se isprăvise. Toată lumea pleca. Actorii făceau spirite și calambururi : Merția-Commerția. Cu un gest semnificativ, Lara-Larski îl chema pe Boev să vină „acolo". L-am ajuns din urmă pe Valerianov într-o alee și, ținîndu-mă anevoie de pașii lui uriași, i-am spus :

— Viktor Viktorovici... v-aș ruga mult să-mi dați ceva bani... cît de puțin.

Se opri mirat.

— Cum ? Ce fel de bani ? De ce bani ? Cui să dau bani ?

I-am lămurit situația mea, dar, fără să m-asculte pînă la capăt, îmi întoarse nepăsător spatele și-o porni înainte. Pe urmă, se opri deodată și mă chemă :

— Uite ce... cum îți zice... Vasiliev... Du-te la acela... la proprietarul dumitale și zi-i să vină pînă la mine. Mai rămîn la casă o jumătate de ceas... Am să-i vorbesc !

N-am mers, ci am zburat pînă la hotel. Ucraineanul m-ascultă posomorît și neîncrezător ; își puse însă surtucul cafeniu și-o luă agale spre teatru. Am rămas la hotel să-l aștept. După un sfert de oră se întoarse. Era întunecat la față, ca un nor care aduce furtună, iar în mîna dreaptă ținea un teanc de contramărci roșii de teatru. Mi le vîrî sub nas, zicîndu-mi cu glas gros și înăbușit :

— Ei, poftim ! Credeam că iau gologani... și cînd colo mi-a dat numai niște hîrtiuțe. Ce să fac acuma cu ele ?

Stam rușinat înaintea lui. Dar și hîrtiuțele au fost de oarecare folos. După multă străduință, am căzut la învoială : proprietarul păstra amanet minunatul meu geamantan englezesc de piele galbenă și-mi înapoia rufele,

actele și ce era mai de preț pentru mine — caietele de notițe. La plecare, mă întrebă :

— Va să zică, te strîmbi și tu pe acolo ?

— Da, și eu ! am recunoscut cu demnitate.

— Ehei ! Ține-te bine... Să știi că oriunde te-oi vedea, am să-ți strig : Ce-i cu cele douăzeci de ruble ale mele ?

Trei zile de-a rîndul n-am îndrăznit să-l mai tulbur pe Valerianov și am dormit pe banca cea verde cu bocceluța de rufe sub cap. Slavă domnului că două nopți a fost cald. Lungit pe bancă, simțeam chiar cum se ridică un val de căldură uscată din lespezile de piatră ale trotuarului încins de peste zi. Dar a treia noapte a plouat mărunt și mult, așa că, adăpostindu-mă pe sub streșini, n-am putut să dorm pînă-n ziuă. La opt, s-a deschis și grădina publică. Atunci m-am strecurat între culise și, întinzîndu-mă pe o cortină veche, am dormit adînc două ceasuri. Bineînțeles că Samoilenko a dat peste mine și m-a dăscălit îndelung și cu răutate că teatrul e templul artei și nu dormitor, budoar sau azil de noapte. M-am hotărît iar să-l ajung din urmă pe administrator și să-i cer ceva bani, cît de puțini, că n-aveam unde dormi.

— Ia te uită, mă rog, la el ! făcu administratorul, dînd din mîini. Ce mă privește pe mine ? Doar nu ești minor și nici nu ți-s dădacă.

Am tăcut. Mijindu-și ochii pe nisipul aleii înfierbîntat la soare, zise dus pe gînduri :

— ...Ascultă !... Nu vrei să dormi la teatru ? Am vorbit cu paznicul, dar el, prostul, se cam teme.

I-am mulțumit.

— Numai cu o condiție... Să nu fumezi în teatru ! Dacă vrei să fumezi, ieși în grădină...

De atunci, am avut noaptea un pat sigur sub un acoperiș. Uneori, mă duceam ziua la rîu, la trei kilometri, unde-mi spălam rufele într-un loc ferit, uscîndu-le pe crengile sălciilor de la mal. Albiturile acestea mi-au fost de mare ajutor. Din cînd în cînd, mergeam în piață și mai vindeam cîte o cămașă sau altceva. Cu cele douăzeci-treizeci de copeici pe care le luam, aveam ce mînca două zile. Împrejurările luau o întorsătură vădit prielnică pentru mine. O dată, am izbutit chiar să scot o ru-

blă de la Valerianov, într-o clipă cînd era în toane bune, și i-am telegrafiat îndată lui Ilia :

„Mor de foame, trimite mandat telegrafic orașul S. la teatru, pentru Leontovici".

IX

A doua repetiție era și repetiția generală și mi s-au mai dat două roluri : Tigelin și un bătrîn pustnic creștin. Le-am primit fără să crîcnesc.

La repetiția aceasta a venit și tragedianul nostru, Timofeev-Sumskoi. Era un bărbat între două vîrste, foarte înalt și spătos, cu părul roșcat și creț, ochii însîngerați și fața ciupită de vărsat, un adevărat măcelar, sau mai degrabă un călău. Avea glas puternic și juca după școala veche, zbierînd :

Și urla ca o fiară
Spătosul tragedian.

Îl juca pe Neron și nu știa de loc rolul, ba chiar și de pe caiet îl citea anevoie, punîndu-și ochelari tari, de bătrîn. Cînd i se spunea :

— Fedot Pamfilîci, măcar oleacă de ți-ai învăța rolul ! răspundea gros :

— Dă-o dracului ! Merge și așa... Mă țin de sufler ! Nu-i întîia oară... Oricum, publicul e tîmpit și tot nu înțelege nimic !

Îmi stîlcea totdeauna numele. Nu putea să rostească Tigelin și-mi spunea ba Tigeliniu, ba Tinegil... Dacă-l îndreptam, răcnea de fiecare dată :

— Dă-o dracului ! Fleacuri ! Doar n-o să-mi storc acuma creierii pentru asta !

De cum se întîmpla să dea peste o bucată mai grea sau peste un șir de cuvinte străine, trăgea foarte simplu o linie cu creionul în caietul său și spunea :

— Se șterge !

De altfel, și ceilalți „șterg eau". Din tot spanacul piesei n-a mai rămas decît o nimica toată, iar din rolul cel lung al lui Tigelin numai o singură replică,

Neron întreabă :

— Tigelin ! Cum arată leii ?

Eu răspundeam, stînd în genunchi :

— Divinule Cezar ! Niciodată Roma n-a mai văzut asemenea fiare... Sînt flămînde și fioroase !

Numai atît...

În sfîrșit, sosi și seara spectacolului. Sala fără tavan era ticsită. Pe afară, în jurul despărțiturii, se înghesuia o mare mulțime de spectatori cu bilete de favoare. Mi-era frică. Simțeam că tremur...

Dumnezeule ! Ce prost mai jucau ! Parcă erau cu toții de părerea lui Timofeev : „Dă-o dracului, că publicul e tîmpit !" Fiecare mișcare, fiecare cuvînt al lor amintea ceva vechi, străvechi, de care se plictisiseră generații întregi. Mi se părea mereu că slujitorii ăștia ai artei n-aveau la îndemînă decît vreo două duzini de intonații învățate pe de rost și vreo trei duzini de gesturi ca, de pildă, cel pe care mi-l arătase Samoilenko, de altfel, fără nici un rezultat. Mă gîndeam : „Prin cîte înjosiri morale au trecut oamenii aceștia, de au ajuns să nu se mai rușineze nici de înfățișarea, nici de glasul și nici de mișcările lor !"

Timofeev-Sumskoi era minunat... Plecîndu-se la dreapta tronului, cu piciorul stîng întins pînă pe la jumătatea scenei și cu tichia de măscărici lăsată pe-o ureche, își ațintea ochii înroșiți spre cușca sufflerului, răcnind așa de tare, încît băieșandrii de după despărțitură țipau ascuțit de entuziasm. Bineînțeles, Timofeev nu-și amintea numele meu. Zbiera numai la mine ca un negustor la baie :

— Teliantin ! Adă-mi încoace leii și tigrii !... Fuga !

Mi-am înghițit supus replica și am plecat. Fără îndoială, dintre toți cel mai prost juca Lara-Larski, divinul Marc, fiindcă era mai nerușinat, mai obraznic, mai ordinar și mai încrezut decît ceilalți. Patosul ajungea la el strigăt, vorbele duioase o peltea, iar în tonul poruncitor al patricianului roman simțeai maiorul rus de pompieri... În schimb, Androsova era, într-adevăr, desăvîrșită. Totul te încînta la ea : fața însuflețită, mîinile fermecătoare, glasul melodios, pînă și părul lung și ondulat pe care

şi-l lăsase pe spate în ultimul act. Juca simplu, firesc şi frumos, aşa cum cîntă păsările.

Prin găurelele pînzei care alcătuia decorul îi urmăream jocul cu adevărată desfătare artistică... Uneori îmi dădeau şi lacrimile. Nu puteam presimţi că peste cîteva clipe o să mă înduioşeze într-un chip cu totul deosebit, dar nu de pe scenă.

Aveam în piesa aceasta atîtea roluri încît, zău, că direcţia ar fi trebuit să mai adauge pe afiş numele Dimitriev şi Alexandrov, pe lîngă celelalte : Petrov, Sidorov, Grigoriev, Ivanov şi Vasiliev... În actul întîi, eram la început un pustnic şi purtam o rasă lungă cu glugă albă, apoi alergam în culise, îmi lepădam haina şi mă întorceam ca centurion cu zale şi coif, cu pulpele goale... Pe urmă, iar pieream şi mă mai înfăţişam o dată ca pustnic creştin. În actul al doilea, eram centurion şi sclav. În al treilea jucam rolul altor doi sclavi... În al patrulea, întruchipam iar un centurion şi încă doi sclavi ai nu mai ştiu cui... În al cincilea, eram servitor şi din nou sclav... În sfîrşit, eram Tigelin şi, ca încheiere, luptătorul care, cu mîna şi fără să scoată o vorbă, arăta Merţiei şi lui Marc drumul spre arenă, unde aveau să-i sfîşie leii.

Pînă şi caraghiosul de Akimenko m-a bătut pe umăr şi mi-a spus prieteneşte :

— Ei, drăcie !... Eşti un adevărat transformist !

Dar lauda asta mă costa scump : abia mă mai ţineam pe picioare de oboseală.

Spectacolul se sfîrşise şi paznicul stingea lămpile. Învîrtindu-mă pe scenă, aşteptam ca cei din urmă actori să-şi scoată sulimanul şi să mă pot culca pe canapeaua cea veche a teatrului. Mă gîndeam cu plăcere şi la ficatul fript luat de la birt şi pe care-l aninasem în colţul dintre camera de recuzită şi cabina comună... (De cînd îmi furaseră şobolanii o bucată de slănină, îmi atîrnam alimentele pe o sfoară). Deodată, am auzit în spatele meu un glas :

— La revedere, Vasiliev !

M-am întors... În faţa mea sta Androsova cu mîna întinsă. Faţa-i fermecătoare era obosită.

Trebuie să mai spun că din toată trupa — afară de Duhovski şi de Neliubov-Olghin, cei doi actori neîn-

semnați — numai ea-mi dădea mîna... Ceilalți socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor. Mi-aduc aminte și astăzi cum strîngea ea mîna : sincer, gingaș și puternic. Ca o femeie, dar totodată și ca un tovarăș.

I-am luat mîna. Mă privi cu luare-aminte și-mi zise :

—. Ascultă, nu cumva ești bolnav ? N-arăți prea bine ! Și adăugă mai încet : Poate ai nevoie de bani ? Spune... să-ți împrumut !...

— A, nu, nu, vă mulțumesc ! am oprit-o eu din toată inima. Și deodată, împins de înălțătoarele sentimente de adineauri, i-am zis plin de înflăcărare : Ce minunată ați fost astăzi !

Pesemne că lauda mea era neobișnuit de sinceră. Se înroși de bucurie, plecînd ochii, și rîse ușurel.

— Îmi pare bine că ți-am plăcut...

I-am sărutat respectuos mîna. O voce de femeie strigă atunci de jos :

— Andresova ! Unde ești ? Vino, că te așteptăm la masă.

— La revedere, Vasiliev, rosti ea simplu și mîngîietor, apoi dădu din cap și șopti, îndepărtîndu-se : Ah, bietul, bietul om...

Nu, nu mă simțeam nicidecum nenorocit în clipa aceea. Mi se părea că de mi-ar fi atins fruntea cu buzele, luîndu-și rămas bun, aș fi murit de fericire !

X

Curînd, am ajuns să cunosc toată trupa. Drept să spun că nici înainte de-a ajunge actor fără voie, n-aveam prea bună părere despre teatrul din provincie. Dar, mulțumită lui Ostrovski, în mintea mea se găsea totuși vreun Nesciastlivțev, sub a cărui grosolană înfățișare se ascundea un suflet blînd și mărinimos, sau un Arkașka, ori alt caraghios care, în felul lui, era oricum credincios artei și sentimentelor de colegialitate... Acum însă îmi dădeam seama că numai niște nerușinați au pus stăpînire pe teatru.

Nimeni n-avea inimă, nimeni nu se dădea în lături de la nici o trădare, se invidiau între ei și nu respectau frumusețea și puterea creației, toți fiind de fapt numai suflete ticăloase de bădărani și, pe deasupra, oameni de-o uimitoare lipsă de cultură și de-o adîncă nepăsare. Prefăcuți, mincinoși și isterici, fără entuziasm, folosindu-se de lacrimi și de hohote teatrale, sclavi îndîrjiți în înapoierea lor, gata oricînd să se tîrască la picioarele șefilor și ale mecenaților... Nu degeaba a spus o dată Cehov: „Mai isteric decît actorul nu-i decît comisarul de poliție... Priviți-i de ziua țarului, cum stau amîndoi în fața tejghelei la bufet, țin discursuri și plîng."

Dar tradițiile teatrale se păstrau la noi cu sființenie. Un oarecare Mitrofanov-Kozlovski își făcea totdeauna cruce înainte de-a intra în scenă. Obiceiul prinsese, și toți actorii noștri de frunte făceau neapărat același lucru, trăgînd cu coada ochiului și pîndind dacă i-a mai văzut cineva. Iar dacă-i vedea, cu siguranță că acela își zicea: „Ce superstițios... ce om ciudat!"

Unul dintre acești prostituați ai artei, cu glas de țap și șolduri mari, l-a bătut o dată pe croitor, iar altă dată pe frizer... Și asta ajunsese un obicei. Mă uitam adesea cum Lara-Larski alerga turbat pe scenă, cu ochii înroșiți, făcînd spume la gură și strigînd răgușit:

— Unde-i croitorul? Aduceți-l încoace să-l omor!

După ce-i trăgea o bătaie bună, temîndu-se în adîncul sufletului să nu-l lovească și croitorul, își ducea tremurînd mîinile la spate și răcnea:

— Țineți-mă! Țineți-mă! Că de nu, ajung, într-adevăr, ucigaș!...

În schimb, cu cîtă evlavie vorbeau ei despre „arta sacră" și despre scenă! Îmi amintesc de o minunată zi de iunie. Repetiția nu începuse încă. Pe scenă era cam întuneric și răcoare. Dintre actorii de frunte, veniseră printre cei dintîi Lara-Larski și Medvedeva, soția lui în piese. La parter, erau cîteva domnișoare și cîțiva liceeni. Lara-Larski umbla de colo pînă colo pe scenă. Părea îngrijorat. Se gîndea poate la o creație nouă, de efect. Deodată, soția-i spune:

— Sașa, te rog fluieră melodia cea de ieri, din *Pagliacci.*

El se opri, o măsură cu tîlc din cap pînă-n picioare, și rosti cu glas teatral și catifelat de bariton, uitîndu-se pe furiș spre parter :

— Să fluier ? Pe scenă ? Ha ! Ha ! Ha ! izbucni el într-un rîs amar de actor. Tocmai tu-mi ceri asta ? Nu știi oare că scena-i un templu, un altar pe care noi ne depunem cele mai frumoase gînduri și năzuințe ? Iar eu să fluier ? Ha ! Ha ! Ha !...

Totuși, în altarul ăsta, cavaleriștii și moșierii bogați și trîntori de prin partea locului intrau în cabinele femeilor, ca în camerele separate dintr-o casă de toleranță. Îndeobște, nu dădeam prea mare însemnătate faptului... De cîte ori nu vedeai lumină în pavilionul cu viță sălbatică și nu auzeai rîsete de femei, zăngănitul pintenilor și paharele ciocnindu-se ! În timpul ăsta, soțul din piesă se plimba de colo pînă colo, ca o santinelă prin aleea întunecoasă de la intrare, așteptînd să fie poftit și el. Iar chelnerul care ducea o tavă cu șalău *au gratin* îl împingea cu cotul, spunîndu-i cu nepăsare :

— Dă-te la o parte, domnule !

În sfîrșit, cînd era chemat, făcea pe caraghiosul, bea votcă amestecată cu bere și oțet și istorisea anecdote necuviincioase cu evrei...

Dar toți aceștia vorbeau cu înflăcărare și cu mîndrie despre artă. Adesea, Timofeev-Sumskoi ne ținea conferințe despre „gestul clasic al ieșirii actorului din scenă", acum dat uitării.

— A dispărut gestul ăsta al tragediei clasice ! zicea el posomorît. Cum ieșea altădată actorul din scenă ? Uite așa ! Și Timofeev se scula în picioare și ridica mîna dreaptă cu pumnul strîns, afară de degetul arătător care rămînea îndoit ca un cîrlig. Vedeți ? Și cu pași rari și uriași, se îndrepta spre ușă. Iată ce se numea odinioară „gestul clasic al ieșirii din scenă". Ce se întîmplă acum ? Actorul își bagă mîinile în buzunare, și hait !... marș acasă ! Da, așa-i, fraților !

Uneori, mai adăugau bucuros și cîte ceva de la ei, Lara-Larski, de pildă, povestea cum interpreta rolul lui Hlestakov :

— Nu, dați-mi voie ! Uite cum joc eu scena cu primarul... Primarul spune că-n camera de hotel e cam în-

tuneric... Atunci îi răspund : „Fără îndoială... Dacă vrei să citeşti ceva, *pe Maxim Gorki bunăoară*, n-ai să poţi ! E întuneric, în-tu-ne-e-ric !" Şi totdeauna urmează aplauze !

Era interesant să-i asculţi cum vorbeau cîteodată între ei bătrînii Timofeev-Sumskoi şi Goncearov, cînd erau ameţiţi.

— Da, frate Fedotuşka... Nu mai sînt actorii de odinioară ! Nu, frate, nu-u mai sînt...

— Adevărat, Petreai... Nu-u mai sînt ! Îţi mai aduci aminte de Cearski, de Liubski ?... Ehei, frate !

— Nu mai sînt nici regulile de altădată...

— Adevărat, măi frate Petersburg ! Nu mai sînt... Nu mai este respect faţă de sfînta artă. Noi, Peka, tot am mai slujit-o, pe cînd ăştia... Ce mai vorbă ! Să bem, Pekatoris.

— Dar pe Ivan-Kozelski îl mai ţii minte, frate Fedotuşka ?

— Lasă, măi Petrograd, nu mă mai răscoli. Să bem... Ce să-i mai asemuieşti cu ăştia de azi !

— Nici vorbă !

— Nici vo-orbă !

Şi totuşi, în mijlocul acestui amestec de grosolănie, vicleşug, prostie, pezevenclîc, lăudăroşenie, neştiinţă şi destrăbălare, Androsova, curată, gingaşă, frumoasă şi plină de talent, slujea într-adevăr arta. Acum, cînd am mai îmbătrînit, pricep că ea nici nu-şi dădea seama de noroiul acela, după cum corola albă şi minunată a florii nu simte că rădăcina ei se hrăneşte cu mîlul negru din mlaştină.

XI

Piesele se puneau în scenă cu iuţeala unui tren expres. Dramele scurte şi comediile treceau cu o singură repetiţie. Pentru *Moartea lui Ivan cel Groaznic*[1] şi pentru *Lumea Nouă*, s-au făcut două repetiţii, iar pentru *Izmail*,

[1] Prima parte a unei trilogii dramatice de A. K. Tolstoi (1817—1875) (n.r.).

opera domnului Buharin[1], a fost nevoie de trei repetiții, numai fiindcă la spectacol luau parte aproape patruzeci de figuranți din garnizoana locală și dintre pompieri.

Reprezentația cu *Moartea lui Ivan cel Groaznic* o țin mai bine minte, din pricina unei întîmplări tîmpite și caraghioase. Timofeev-Sumskoi îl juca pe Ivan cel Groaznic. Purta o haină lungă de brocart și o căciulă țuguiată de blană de cîine, semănînd astfel cu un obelisc mișcător. Pentru ca țarul să pară mai crunt și mai fioros, își scotea mereu falca înainte, lăsîndu-și în jos buzele groase, holba ochii și răcnea mai tare ca oricînd.

Firește, nu știa rolul și spunea versurile în așa fel, că li se făcea părul măciucă pînă și actorilor obișnuiți de mult cu gîndul că publicul e tîmpit și nu pricepe nimic... Dar s-a întrecut pe sine, mai cu seamă în scena cînd Ivan, cuprins de remușcări, cade în genunchi și se spovedește în fața boierilor : „Mi s-a întunecat mintea" etc...

Și iată-l că ajunge la cuvintele : „Ca un cîine păcătos"... Nu-i nevoie să mai spun că-și pironea într-una ochii asupra suflerului. Timofeev zice tare : „Ca ! și apoi tace...

— Ca un cîine păcătos... îi șoptește suflerul.

— Păi ! răcnește Timofeev.

— Ca un cîine...

— Ca !

— Un cîine păcătos..."

În sfîrșit, izbutește să-i vină de hac textului. În timpul ăsta, nu părea nici tulburat, nici stingherit. Eu ședeam lîngă tron și m-a apucat deodată un rîs nebun. Doar așa se întîmplă totdeauna... Cînd știi că *nu trebuie*, tocmai atunci îți vine să rîzi mai tare... Mi-am dat seama îndată că cel mai bun lucru e să mă ascund după spătarul înalt al tronului și să rîd acolo pînă mi-o trece... Mă întorc încet și pășesc impunător ca vechii boieri, abia ținîndu-mă să nu pufnesc în hohot. Trec după tron și... ce să vezi ? Ascunse după spătar, două actrițe, Volkova și Bogucearskaia, rîdeau de se prăpădeau. Era mai

[1] Piesă pseudopatriotică de M. N. Buharin (1845—1910) (n. r.).

presus de puterile mele ! Am fugit în culise, m-am trîntit pe canapeaua mea și m-am tăvălit de rîs... Samoilenko, urmărindu-mă într-una cu stăruință, m-a amendat atunci cu cinci ruble.

La spectacolul acesta au fost pățanii de tot felul... Am uitat să spun că era la noi un actor pe care-l chema Romanov, un tînăr foarte frumos, înalt și falnic, bun pentru roluri secundare, dar măreție și impunătoare. Din păcate, avea vederea foarte scurtă și chiar purta ochelari speciali. Cînd intra în scenă fără *pince-nez* se lovea mereu de cîte ceva, răsturna coloanele, vazele și fotoliile sau se împiedica de covoare și cădea. Se știa de mult că, pe cînd juca în altă trupă pe cavalerul verde din *Prințesa visurilor,* a căzut și s-a rostogolit pînă la rampă în zalele lui de fier, zăngănind ca un samovar uriaș. În *Moartea lui Ivan cel Groaznic* însă, Romanov s-a întrecut pe sine... S-a năpustit cu atîta furie în casa lui Șuiski, unde se adunaseră conspiratorii, încît a răsturnat o bancă întreagă cu toți boierii care ședeau pe ea.

Boierii aceștia erau încîntători... Fuseseră recrutați dintre tinerii caraimi care lucrau la fabrica de tutun din localitate. Eu îi duceam pe scenă. Nu-s înalt, dar cel mai răsărit dintre ei abia-mi ajungea la umăr. Jumătate din boierii ăștia de neam mare purtau costume caucaziene, iar cealaltă jumătate, caftane închiriate de la corul episcopal din oraș. Pe lîngă toate, mai adăugați și fețele lor de băiețandri cu bărbi negre false, ochii negri strălucitori, gurile căscate de uimire și mișcările lor stîngace și sfioase. Falnica noastră intrare a fost întîmpinată cu un rîs general.

Datorită faptului că se puneau zilnic piese noi în scenă, aveam destul de mulți spectatori. Ofițerii și moșierii veneau pentru actrițe. Afară de asta, se rezerva în fiecare seară o lojă pentru Haritonenko. El personal venea rar, cel mult de două ori într-o stagiune, dar, de fiecare dată, trimitea cîte o sută de ruble.

Îndeobște, teatrul mergea destul de bine, iar dacă actorilor mai mărunți nu li se plătea leafa, pricina era o socoteală dibace a lui Valerianov : făcea ca birjarul care atîrnă o mînă de fîn în fața gloabei lui flămînde, ca s-o silească s-alerge mai repede.

XII

O dată, nu-mi amintesc de ce, spectacolul n-avu loc. Afară era urît. La zece m-am culcat pe canapeaua mea şi ascultam în beznă cum ploaia bătea monoton pe acoperişul de lemn.

Deodată, aud un fîşîit uşor între culise, apoi zgomot de paşi şi de scaune răsturnate. Aprind un muc de lumînare şi, înaintînd un pic, dau peste Neliubov-Olghin beat turtă, care se împleticea neputincios în spaţiul îngust dintre decoruri şi peretele teatrului. Cînd m-a văzut, nu s-a speriat şi numai m-a întrebat, oarecum mirat :

— Ei drăcie, da' ce cauţi aici ?

L-am lămurit în două vorbe. Vîrîndu-şi mîinile în buzunarele pantalonilor şi moţăind de-a-npicioarele, se legănă un timp pe vîrfuri şi pe tocuri, apoi îşi pierdu deodată echilibrul... Rămînînd totuşi în picioare, mai merse cîţiva paşi şi zise :

— Eh, păi d-de ce nu vii la mine ?

— Ne cunoaştem prea puţin...

— Fleacuri... Hai !

Mă luă de braţ şi mă duse la el. Din clipa aceea şi pînă la sfîrşitul carierei mele de actor, am împărţit amîndoi cămăruţa lui întunecoasă, închiriată la fostul ispravnic S. Beţivul ăsta scandalagiu, pe care ceilalţi actori îl disprefuiau din făţărnicie, se arătă un om blînd, liniştit, delicat şi foarte bun coleg. Purta în suflet o rană fără leac, pricinuită de o femeie. De altfel, n-am izbutit niciodată să aflu anume nenorocita lui poveste de dragoste. Cînd se îmbăta, scotea dintr-un coşuleţ fotografia unei femei, nici frumoasă, nici urîtă, cam saşie, cu năsuc provocător şi înfăţişare de provincială. Săruta fotografia, apoi o arunca jos, o ducea din nou la inimă şi îndată o scuipa, iar pe urmă o aşeza lîngă icoană şi picura ceară pe ea. De asemenea, nu înţelegeam care din doi îl părăsise pe celălalt, şi despre ce copii era vorba : ai lui, ai ei, sau ai altcuiva ?

Nici Neliubov-Olghin, nici eu n-aveam bani... Mai demult luase de la Valerianov o sumă mai mare să i-o trimită *ei*, şi acum trăia într-un fel de robie, de care nu

putea scăpa, numai fiindcă era prea cinstit. Foarte rar mai cîştiga vreo cîteva copeici la un pictor de firme de prin partea locului, dar tăinuia cîştigul ăsta faţă de cei din teatru... Cum ar fi îngăduit Lara-Larski să se pîngărească astfel arta ?

Proprietarul nostru, fostul ispravnic, bărbat gras, rumen, cu mustăţi şi cu bărbie dublă, era foarte bun la suflet. În fiecare dimineaţă şi seară, după ce familia lui îşi bea ceaiul, ne trimitea samovarul umplut din nou, împreună cu ceaiul ce mai rămăsese şi cu pîine neagră cît pofteam. În felul ăsta ne săturam.

După somnul de după-amiază, fostul ispravnic ieşea în halat, cu luleaua în gură şi se aşeza la poartă. Înainte de a pleca la teatru, mai şedeam şi noi lîngă el. Vorbeam totdeauna numai despre necazurile lui în slujbă, despre persecuţiile şefilor şi mîrşavele uneltiri ale duşmanilor. Se sfătuia mereu cu noi, cum să trimită ziarelor din capitală o scrisoare care să-i dovedească nevinovăţia, iar guvernatorul şi viceguvernatorul, împreună cu actualul ispravnic şi cu ticălosul de comisar de la circumscripţia a doua, pricina tuturor relelor, să zboare cu toţii din posturile lor... Amîndoi îi dădeam tot felul de poveţe, dar el numai ofta, se strîmba, dădea din cap şi spunea într-una :

— Nu, nu-i bine... nu-i bine... De-aş găsi un om cu pană măiastră ! Să găsesc numai pana, că la bani, nu mă uit !

Bani avea destui, ticălosul... Intrînd o dată în odaia lui, l-am găsit tăind cupoane. Se cam tulbură, ridicîndu-se în picioare şi ascunzîndu-şi hîrtiile cu spatele şi cu halatul desfăcut... Sînt sigur că lua mită, cînd era în serviciu sau făcea şantaj, ori abuz de putere şi încă multe de-alde astea.

După spectacol, mă plimbam uneori noaptea cu Neliubov prin grădina publică. Sub frunzişul liniştit şi luminat, vedeai măsuţele albe şi lumînările cu flacără nemişcată în globuri de sticlă. Femeile şi bărbaţii zîmbeau într-un anumit fel sărbătoresc, şăgalnic şi cu tîlc, plecîndu-se unii spre alţii. Nisipul scîrţîia sub paşii uşori ai femeilor...

— Ce bine ar fi să găsim şi noi un „elefant" ! zicea cîteodată Neliubov cu glasu-i de bas răguşit, privindu-mă şiret cu coada ochiului.

La început, asta nu-mi prea plăcea... Totdeauna m-a dezgustat grăbita şi lacoma uşurinţă cu care actorii de la teatrele de vară sînt gata să vină la prînzul sau la gustarea dată de străini, n-am putut suferi ochii aceia de cîine, galeşi, umezi, hămesiţi şi vocile de bariton care se străduiau să pară fireşti cînd şedeau la masă, cît şi savantlîcul gastronomic sau bunăvoinţa silită ori tonul poruncitor faţă de chelneri. Dar mai tîrziu, cînd l-am cunoscut mai bine, am înţeles că Neliubov glumea... Omul acesta ciudat era mîndru în felul lui şi foarte simţitor.

O dată însă mi s-a întîmplat o istorie hazlie şi cam ruşinoasă, cînd însuşi „elefantul" a dat buzna peste noi... Iată cum s-au petrecut lucrurile :

După reprezentaţie, prietenul meu şi cu mine plecam cei din urmă din cabină, cînd deodată se ivi pe scenă un oarecare Altschiller, Rothschild-ul orăşelului, un evreu tînăr, dar gras, foarte dezgheţat, rumen la faţă, vioi şi plin de inele, de lanţuri şi de zorzoane. Se năpusti spre noi.

— Ah, doamne... De-o jumătate de ceas alerg de colo pînă colo... Sînt frînt ! Pentru numele lui dumnezeu, nu le-aţi văzut cumva pe Volkova şi pe Bogucearskaia ?

Într-adevăr, îndată după spectacol, văzusem cum amîndouă artistele plecau la plimbare cu cîţiva ofiţeri din regimentul de dragoni, şi i-am spus-o cu multă bunăvoinţă. Altschiller se luă cu mîinile de cap şi începu s-alerge pe scenă ca un nebun.

— Bine, dar e curată nerușinare ! Am rezervat o masă !... Nu, zău, ce-o mai fi şi asta ? Dumnezeu să le înţeleagă ! Îşi dau cuvîntul, făgăduiesc şi... Spuneţi şi dumneavoastră, domnilor, cum se poate numi aşa ceva ?

Noi tăceam...

Se mai învîrti de cîteva ori pe scenă, apoi rămase o clipă pe gînduri, frecîndu-şi nervos tîmplele, plescăi din buze şi, deodată, ne zise cu hotărîre :

— Domnilor, vă rog frumos să luaţi masa cu mine !

Noi n-am primit.

Dar nu era ușor să scapi de el... Se ținea scai ! Repezindu-se cînd la Neliubov, cînd la mine, ne scutura mîinile, privindu-ne rugător drept în ochi și ne asigura cu înflăcărare că iubește arta... Cel dintîi se înduioșă Neliubov :

— Ei, drăcia dracului... Să mergem ! Ce mai încoace-încolo !

Acest Mecena ne duse pe terasa din față și începu să se frămînte. Alese locul cel mai bun și ne pofti să stăm, în timp ce se ridica mereu și alerga după chelneri, dînd din mîini. După ce trase un păhărel de *Doppel-Kümmel,* încercă să facă pe chefliul, lăsîndu-și jobenul strengărește pe-o ureche.

— Nu mai luați un castravecior ? Vorba ceea : fără castraveciori, nu merge nici o mîncare... Nu-i așa ? Dar un pic de votcă ? Vă rog, mîncați... mîncați tot, vă rog frumos ! Poate doriți un *boeuf-Stroganov ?* Aici îl gătesc minunat... Psst ! Chelner !

O bucată mare de carne friptă și fierbinte mă ameți ca un vin. Mi se închideau ochii, iar terasa cu luminile ei, cu fumul albastru de țigară și puhoiul pălăvrăgelilor de tot felul, plutea în jurul meu... Din cînd în cînd, auzeam ca prin vis :

— Vă rog, domnilor, mai mîncați... Nu vă sfiiți ! Ei, ce să-i fac, dacă iubesc așa de mult arta !...

XIII

Dar se apropia sfîrșitul... Hrănindu-mă numai cu ceai și cu pîine neagră, îmi prăpădeam sănătatea. Ajunsesem supărăcios și, ca să mă stăpînesc, fugeam adesea de la repetiții în fundul grădinii. Pe lîngă toate, îmi vîndusem de mult toată rufăria...

Samoilenko îmi făcea tot felul de mizerii. Știți, se întîmplă uneori la școală ca, deodată și fără nici o pricină, un profesor să prindă ură pe vreun păcătos de elev... Îl urăște fiindcă-i galben la față sau are urechi mari, ori nu-i place cum dă din umeri și ura asta ține uneori ani de zile. Așa se purta și Samoilenko față de

mine. Mă amendase în total cu cincisprezece ruble, iar la repetiții mă privea ca un director de închisoare pe un deținut. Cîteodată, ascultîndu-i observațiile grosolane, închideam ochii și vedeam stele verzi. Valerianov nu-mi mai vorbea de loc, iar cînd ne întîlneam, fugea de mine mai repede ca struțul. Eram de o lună și jumătate în serviciu și nu primisem decît o rublă.

Într-o dimineață, m-am trezit cu dureri de cap, cu un gust amar în gură și, din senin, cu o furie oarbă în suflet. În halul ăsta m-am dus la repetiție.

Nu mai știu ce se juca, dar țin bine minte că aveam în mînă un caiet gros, răsucit sul. Ca de obicei, îmi știam la perfecție rolul, în care era și fraza: „Am meritat asta".

Iată că ajungem la această replică:

— „Am meritat asta", zic eu.

Dar Samoilenko se apropie de mine, strigînd:

— Ce mai rusească! Cine mai vorbește așa? Trebuie să spui: „Am meritat-o"! Nulitate ce ești!

M-am îngălbenit și, întinzîndu-i caietul, i-am răspuns:

— Controlați, vă rog, textul...

Dar el strigă răgușit din gît:

— Dă-l dracului de text! Eu sînt textul dumitale... Dacă nu vrei să lucrezi cum trebuie, du-te la dracu!

L-am măsurat scurt din ochi. A înțeles deodată, s-a îngălbenit ca și mine și s-a tras repede doi pași înapoi. Dar era prea tîrziu... Cu sulul greu l-am plesnit, de-a răsunat, pe obrazul stîng și pe dreptul, apoi iar pe stîngul și iar pe dreptul, de cîteva ori la rînd... Nu s-a împotrivit, nici măcar nu s-a plecat și nici n-a fugit, doar că la fiecare lovitură întorcea capul într-o parte și într-alta, ca un clovn care-și arată nedumerirea. Pe urmă, i-am aruncat caietul în față, am coborît de pe scenă și m-am dus în grădină. Nu m-a oprit nimeni.

Și tocmai atunci s-a întîmplat minunea! Cel dintîi om pe care l-am întîlnit în grădină a fost curierul de la sucursala din localitate a băncii Voljsko-Kamskaia... M-a întrebat cine-i Leontovici și mi-a înmînat un mandat de 500 de ruble.

După un ceas, Neliubov și cu mine eram iar în grădină și ne comandam cîte o gustare grozavă, iar două ceasuri mai tîrziu, beam șampanie împreună cu toți actorii care mă felicitau. Vă spun pe cinste că nu eu, ci Neliubov a răspîndit zvonul c-am moștenit 60.000 de ruble. Nu l-am dezmințit... Apoi Valerianov mi-a jurat că teatrul merge prost și i-am dăruit o sută de ruble.

La ora cinci după-amiază m-am suit în tren... În buzunar, afară de biletul pînă la Moscova, nu mai aveam decît vreo șaptezeci de ruble, dar mă simțeam un Cezar. Cînd semnalul sună a doua oară, m-am urcat în vagon și, în clipa aceea, se apropie de mine și Samoilenko — pînă atunci se ținuse deoparte.

— Iartă-mă, am fost cam iute! zise el teatral.

I-am strîns mîna pe care mi-o întinsese și i-am răspuns cu bunăvoință:

— Iartă-mă, și eu am fost cam iute!

La plecare mi-au strigat cu toții „ura"... Cea din urmă privire caldă am schimbat-o cu Neliubov. Trenul a pornit și totul a rămas în urmă pentru totdeauna, fără putință de întoarcere. Cînd nu s-au mai zărit nici ultimele bordeie albăstrii din Zarecie, iar în locul lor s-a așternut stepa mohorîtă, galbenă și pustiită de arșiță, mi s-a strîns inima de o tristețe ciudată. Mi se părea că în colțul acela de țară, unde mă frămîntasem și suferisem, îndurînd foame și umilințe, a rămas o părticică din sufletul meu...

1906

GAMBRINUS

I

Așa se numea o berărie dintr-un port animat din sudul Rusiei. Cu toate că se afla pe o stradă foarte frecventată, o găseai destul de greu fiindcă era într-un subsol. Deseori, chiar și unii clienți obișnuiți și bine primiți la Gambrinus treceau pe lîngă cunoscutul local fără să-l observe, și abia după ce depășeau alte două-trei prăvălii vecine, își dădeau seama că merseseră prea departe.

Nu avea firmă. Se intra de-a dreptul de pe trotuar pe o ușă îngustă, totdeauna deschisă. De la ușă cobora îndată o scară tot atît de îngustă, cu douăzeci de trepte de piatră, tocite și sparte de milioanele de cizme grele care le călcaseră. La capătul scării, pe perete, se afla imaginea colorată, în *relief*, a gloriosului protector al berii — regele Gambrinus, înaltă cam cît doi oameni. Pesemne că această sculptură fusese prima lucrare a unui amator și părea executată grosolan din bucăți împietrite de burete poros, însă tunica roșie, mantia de hermină, coroana de aur și cana de bere ridicată în sus, din care se scurgea spuma albă, dovedeau, fără pic de îndoială, că în fața clientului se afla însuși marele patron al berii.

Berăria era alcătuită din două săli lungi, boltite, foarte joase. Umezeala se scurgea în șuvițe continue pe zidurile de piatră, și apa scînteia în lumina becurilor cu gaz care ardeau zi și noapte, fiindcă localul nu avea nici o fereastră. Totuși, pe bolți, se puteau deosebi încă destul de clar urmele unei amuzante picturi murale. Într-un tablou, chefuia un grup numeros de tineri nemți,

îmbrăcați cu haine verzi, de vînători, pe cap cu pălării cu pană de cocoș de munte și cu puști pe umăr. Toți, întorși cu fața spre sala berăriei, salutau publicul cu cănile întinse, iar doi dintre ei țineau de mijloc cîte o fetișcană rumenă, slujnice la cîrciuma din sat, ori, poate, fetele unui brav fermier. Pe un alt perete, era zugrăvită o petrecere cîmpenească din lumea mare, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Niște contese și viconți cu peruci pudrate se zbenguiau pe o poiană înverzită, pe care pășteau cîțiva miei, iar alături, sub sălcii pletoase, se întindea un iaz cu lebede, pe care cavaleri și doamne, șezînd într-un fel de găoace de aur, le hrăneau cu gesturi grațioase. Următorul tablou reprezenta interiorul unei case de țară din Ucraina și o familie de ucraineni fericiți, care jucau, ținînd cănile în mînă. Mai departe, se vedea un butoi mare, pe care erau desenați doi amorași din cale-afară de dolofani, împodobiți cu viță de vie și frunze de hamei, cu fețe roșii, cu buze groase și cu ochi languroși, care ciocneau niște pocale. În sala a doua, despărțită de prima printr-o boltă, erau pictate tablouri din viața broaștelor: broaște bînd bere într-o baltă verde, broaște vînînd libelule prin stufărișul des, un cvartet de broaște, broaște duelîndu-se etc. Probabil că pereții fuseseră pictați de un meșter străin.

În loc de mese, pe podeaua presărată cu mult talaj erau așezate niște butoaie grele de stejar, iar în loc de scaune, butoiașe. În dreapta intrării se înălța o mică estradă cu un pian. Aici cînta de mulți ani în fiecare seară, la vioară, spre plăcerea și înveselirea mușteriilor, muzicantul Saška, un evreu blînd, vesel și totdeauna beat, pleșuv, semănînd cu o maimuță jumulită, de o vîrstă nedefinită. Treceau anii, se schimbau chelnerii cu mînecuțe de piele, se schimbau furnizorii și cărăușii care transportau berea, se schimbau chiar și patronii berăriei, dar Saška se afla în fiecare seară pe la ora șase pe estrada lui, cu vioara în brațe și cu o cățeluș mică, albă, pe genunchi. Pe la unu noaptea pleca de la Gambrinus, abia ținîndu-se pe picioare din pricina berii băute și însoțit de aceeași cățeluș, Belocika.

De altfel, la Gambrinus mai exista un personaj permanent : bufetiera, madam Ivanova, o femeie bătrînă, grasă, palidă, care din pricină că-şi petrecea tot timpul în hruba umedă a berăriei, semăna cu peştii molii şi palizi de prin grotele marine. De la înălţimea tejghelei sale, ca un căpitan de pe puntea de comandă, ea dădea dispoziţii numai din ochi chelnerilor şi tot timpul fuma, ţinînd ţigara în colţul drept al gurii şi mijindu-şi ochiul drept din pricina fumului. Arareori reuşea cineva să-i audă glasul, iar la saluturi răspundea totdeauna cu acelaşi zîmbet şters.

II

Portul gigantic, unul dintre cele mai mari porturi comerciale din lume, era mereu ticsit de vase. Cîte-odată, intrau în rada lui şi cuirasate uriaşe, de culoare ruginie-închisă. Aici se încărcau, pentru Extremul Orient, vapoarele galbene, cu coşuri groase, ale flotei Dobrovolnaia, care înghiţeau în fiecare zi mărfurile aduse de trenuri nesfîrşite sau mii de deţinuţi. Primăvara şi toamna, aici fluturau sute de pavilioane din toate colţurile pămîntului şi din zori şi pînă-n noapte răsunau comenzi şi înjurături mai în toate limbile globului. De la vapoare la nenumăratele magazii şi înapoi mişunau hamalii pe pasarelele ce se legănau sub paşii lor : vagabonzi ruşi, zdrenţăroşi, aproape goi, cu feţele umflate de beţie, turci oacheşi, cu turbane murdare şi cu şalvari largi pînă la genunchi, dar strînşi în jurul gleznelor, perşi vînjoşi, muşchiuloşi, cu părul şi cu unghiile vopsite cu cîrmîz, de culoarea morcovului aprins. În port intrau adesea goelete italieneşti cu două şi trei catarge, fermecătoare de departe, cu etajele lor de pînze curate, albe şi umflate ca sînii unor femei tinere. Cînd navele acestea zvelte se iveau de după far, păreau, mai ales în dimineţile senine de primăvară, nişte minunate vedenii albe, care parcă nu pluteau pe apă, ci în aer, deasupra orizontului. Aici se legănau luni de zile, pe apa de un verde-murdar a portului,

printre gunoaie, coji de ouă, coji de pepene și cîrduri de pescăruși albi, vase din Anatolia, cu puntea înaltă, și mici corăbii din Trebizonda, vopsite bizar, cu sculpturi și ornamente ciudate. Arareori, intrau în port și niște vase înguste, de formă neobișnuită, cu pînze negre, smolite și cu o cîrpă murdară în loc de pavilion. După ce ocoleau digul, aproape frecîndu-și bordul de el, vasele acestea, înclinate într-o parte, intrau, fără să-și micșoreze viteza în rada portului, acostau, însoțite de înjurături, blesteme și amenințări în felurite limbi, la primul debarcader ce le ieșea în cale, unde marinarii, niște omuleți cu desăvîrșire goi, cu pielea de culoarea bronzului, strîngeau cu o iuțeală de necrezut pînzele rupte, scoțînd murmure guturale; în cîteva clipe, vasul murdar și misterios încremenea, ca mort. În toiul nopții, tot atît de misterios, fără să aprindă luminile, vasul dispărea din port pe nesimțite. De cum se lăsa întunericul, bărcuțele ușoare ale contrabandiștilor mișunau prin tot golful. Pescari din împrejurimi și de departe aduceau în oraș pește: primăvara — milioane de hamsii micuți, care umpleau barcazurile pînă sus, vara — calcanul hidos, toamna — macrouri, chefal gras și stridii, iarna — moruni de zece și de douăzeci de puduri, prinși adesea la multe verste de țărm, cu riscul vieții.

Toți acești oameni — marinari de diferite naționalități, pescari, fochiști, elevi-marinari plini de veselie, hoți de port, mașiniști, muncitori, barcagii, hamali, scafandri, contrabandiști — tineri, sănătoși și îmbibați cu mirosul puternic de mare și de pește, știau ce înseamnă munca grea, gustau farmecul și fiorul riscului de fiecare zi, prețuiau mai presus de orice forța mușchilor, îndrăzneala și cuvîntul pipărat, iar cînd erau pe uscat, se dedau cu o plăcere sălbatecă desfrîului, beției și bătăilor. Seara, luminile marelui oraș, care se zăreau sus pe deal, îi atrăgeau ca niște ochi fermecați, făgădîndu-le totdeauna ceva nou, plin de bucurie și încă neîncercat, dar amăgindu-le veșnic așteptările.

Orașul era legat de port prin niște ulicioare înguste, abrupte și cotite, pe care oamenii cumsecade se fereau să umble noaptea. Aici găseai la fiecare pas case cu

odăi de închiriat pentru noapte, cu ferestre murdare, zăbrelite și cu lumina palidă a unei lămpi singuratece. Și mai des întîlneai prăvălii, unde puteai să-ți vinzi toate hainele de pe tine, pînă și maioul marinăresc, și să te îmbraci din nou din cap pînă-n picioare tot în haine de marinar. Se aflau de asemenea și multe berării, taverne și cîrciumi, cu firme grăitoare în toate limbile, și destule bordeluri oficiale și clandestine, din pragul cărora, noaptea, femei vopsite grosolan ademeneau cu glasuri răgușite marinarii. Mai vedeai cafenele grecești, unde se juca domino și „șaizeci și șase", cafenele turcești, cu narghilele, unde puteai să și dormi cu cinci copeici, cîrciumioare orientale, în care se vindeau melci, scoici, crevete, caracatițe mari și tot felul de alte vietăți marine. Aici, prin poduri și prin beciuri, cu ferestrele astupate cu obloane, se adăposteau tripouri, unde jocul de cărți se termina adesea cu un pîntece spintecat sau un craniu spart, iar alături, după colț, sau uneori într-o cămăruță învecinată, puteai să vinzi orice obiect furat, de la brățări cu briliante pînă la cruciulițe de argint sau de la baloturi de mătase de Lyon pînă la mantale marinărești.

Pe seară, ulicioarele acestea înguste și abrupte, înnegrite de praf de cărbune, deveneau întotdeauna vîscoase și puturoase, de parcă ar fi transpirat într-un coșmar. Semănau cu niște șanțuri de scurgere sau cu niște mațe murdare, prin care orașul internațional își revărsa în mare toate gunoaiele, tot putregaiul, ticăloșia și viciul, infectînd cu ele trupurile viguroase și sufletele curate.

Locuitorii prea puțin pașnici de acolo urcau arareori sus, în orașul elegant, cu aerul lui de sărbătoare, cu vitrine de cristal, monumente mîndre, lumină electrică orbitoare, cu trotuare asfaltate, alei de salcîmi, polițiști majestoși, cu toată curățenia și confortul său de fațadă. Însă fiecare dintre ei, înainte de a zvîrli în vînt rublele cîștigate cu muncă grea, slinoase, rupte, pătate, intra neapărat la Gambrinus. Era un vechi obicei, deși pentru asta trebuia să străbată chiar centrul orașului, la adăpostul întunericului serii.

E drept că mulți nici nu cunoșteau numele complicat al gloriosului rege al berii. Cîte unul zicea :

— Mergem la Saşka ?

Iar alții răspundeau :

— Bine zici ! La Saşka !

Și toți la un loc încheiau :

— Vira !

Nu-i de mirare că printre oamenii din port și de pe mare Saşka se bucura de mai multă stimă și era mai cunoscut decît, de pildă, guvernatorul sau arhiereul din partea locului. Și, fără îndoială, dacă nu chiar numele, în orice caz chipul său vioi ca de maimuță și vioara lui erau pomenite din cînd în cînd la Sidney și la Plymouth, ca și la New York, la Vladivostok, la Constantinopole ori în Ceylon, fără să mai socotim golfurile mari și mici din Marea Neagră, unde printre îndrăzneții pescari se găseau nenumărați admiratori ai talentului său.

III

De obicei, Saşka venea la Gambrinus la ora cînd în local nu se aflau decît unul sau doi clienți întîmplători. În săli stăruia mirosul dens și acru al berii din ajun și domnea semiîntunericul fiindcă ziua se făcea economie de gaz. În zilele călduroase de iulie, cînd orașul se cocea în razele arzătoare ale soarelui și pe străzi stăruia un zgomot asurzitor, aici era liniște și o răcoare plăcută.

Saşka se apropia de tejghea, dădea bună ziua doamnei Ivanova și-și bea prima cană cu bere. Uneori, bufetiera îl ruga :

— Saşa, cîntă-mi ceva.

— Ce doriți să vă cînt, madam Ivanova ? o întreba el, politicos.

— Ceva de-al tău...

Atunci se așeza pe locul său obișnuit, în stînga pianului, și cînta niște cîntece ciudate, prelungi și triste. În subterana tăcută se lăsa parcă o somnolență ușoară,

numai dinspre stradă răzbătea murmurul surd al oraşului şi, uneori, chelnerii zăngăneau încet vasele în bucătăria de dincolo de perete. Coardele viorii plîngeau jalea evreilor, ca pămîntul de veche, ţesută şi încununată cu florile triste ale melodiilor naţionale. Chipul cîntăreţului, cu bărbia proptită în vioară, cu fruntea plecată, cu privirea severă a ochilor de sub sprîncenele parcă împovărate, nu semăna la ora aceea de amurg nici pe departe cu Saşka, ştiut de toţi clienţii de la Gambrinus, care rînjea mereu, făcînd mereu cu ochiul. Căţelusa Belocika şedea pe genunchii lui. Se învăţase de mult să nu mai urle cînd auzea muzică, dar sunetele ciudat de triste, asemănătoare cu blestemele şi hohotele de plîns, o enervau fără să vrea. Deschidea larg botul, parcă într-un căscat febril, îndoindu-şi limbuţa trandafirie, în timp ce tot trupşorul ei şi capul delicat cu ochi negri îi tremurau.

Dar, treptat, se aduna lume, venea şi acompaniatorul, care îşi terminase îndeletnicirea de peste zi de la vreun croitor sau ceasornicar, pe bufet apăreau crenvurşti fierţi şi sandvişuri cu brînză şi, în sfîrşit, se aprindeau toate celelalte lămpi cu gaz. Saşka îşi bea cea de a doua cană cu bere, comanda colegului său: „Parada de mai, *ein, zwei, drei*[1] *!*" şi începea să cînte un marş năvalnic. Din clipa aceea, abia mai prididea să-i salute pe noii sosiţi. Fiecare se socotea un cunoscut intim al lui Saşka şi, după ce acesta îi răspundea la salut, privea cu mîndrie la cei din jur. În acelaşi timp, Saşka îşi închidea ba un ochi, ba altul, îşi încrunta zbîrciturile de pe fruntea înaltă, mişcîndu-şi comic buzele şi zîmbind în toate direcţiile.

Pe la zece-unsprezece seara, berăria în care încăpeau peste două sute de persoane era de obicei ticsită. Mulţi clienţi, aproape jumătate dintre ei, erau însoţiţi de femei cu basmale pe cap. Nimeni nu se necăjea cînd era înghesuială, nici dacă cineva îl călca pe picior, îi mototolea şapca sau îi vărsa bere pe pantaloni. Dacă se mai supăra vreunul, era numai din pricina beţiei. Umezeala din subsol şerpuia şi mai abundent pe vopseaua

[1] Un, doi, trei (germ.) (n. t.).

de ulei a pereților, iar aburul respirației mulțimii picura de pe tavan ca o ploaie rară, caldă și grea. La Gambrinus se bea mult. În localul acesta, dovada cea mai înaltă de bun-gust era ca doi sau trei prieteni să înșire atîtea sticle goale pe masă, formînd un fel de pădure verzuie, încît să nu se vadă între ei din pricina lor.

Pe la spartul petrecerii, clienții se făceau roșii la față, răgușeau și transpirau. Fumul de tutun îți ustura ochii. Ca să se audă unul pe altul, muștériii trebuiau să strige și să se aplece peste masă. Numai vioara neobosită a lui Saşka, de pe estradă, biruia zăpușeala, mirosul de tutun, de gaz și de bere, precum și urletele clienților dezlănțuiți.

Berea, apropierea femeilor și căldura îi îmbătau curînd pe muștérii. Fiecare voia să audă cîntecele cunoscute și îndrăgite de el. Lîngă Saşka edeai mereu doi-trei oameni, cu ochi încețoșați și mișcări nesigure, care-l trăgeau de mînecă, împiedicîndu-l să cînte.

— Saşka, zi unul de inimă albastră !... Fă-mi... fă-mi plăcerea asta, spunea clientul, sughițînd.

— Îndată, îndată, repeta Saşka, dînd repede din cap, și cu îndemînarea unui scamator lăsa să-i cadă fără zgomot moneda de argint în buzunarul lateral. Îndată, îndată.

— Saşka, asta-i ticăloșie. Ți-am dat banii și de douăzeci de ori te-am rugat să cînți : „La Odesa pe valuri pluteam".

— Îndată, îndată...

— Saşka, „Privighetoarea" !

— Saşka, „Marusia" !

— *„Setz-setz"*, Saşka, *„Setz-setz"*...

— Îndată, îndată...

— „Cio-bă-naşul" ! urla de la celălalt capăt al sălii un glas asemănător cu nechezatul unui armăsar.

Iar Saşka îi răspundea, în hohotele generale de rîs, țipînd cocoșește :

— Îndată...

Și cînta fără odihnă toate cîntecele comandate. Se pare că nu exista nici unul pe care să nu-l fi știut pe de rost. Din toate părțile îi curgeau în buzunare mo-

nede de argint și de la toate mesele i se trimiteau căni cu bere. Cînd cobora de pe estradă ca să se ducă la bufet, îl trăgeau din toate părțile de haină.

— Sașenka... Drăguțule... O halbă.

— Saşka, în sănătatea dumitale ! Vino încoace, drace, arde-te-ar focul, dacă ți se spune.

— Saşka, vino să bei o bere, urla glasul de armăsar.

Femeile, totdeauna gata să-i admire pe oamenii scenei, să cocheteze, să strălucească și să fie servile cu ei, îl chemau cu glas dulce și rîsete ademenitoare :

— Sașecika, trebuie neapărat să bei de la mine. Te rog. Și după aceea cîntă-mi „*Cucu-vok*" [1].

Saşka zîmbea, se strîmba și împărțea plecăciuni în stînga și în dreapta, cu mîna la inimă, făcea bezele, bea bere la toate mesele, apoi, cînd se întorcea lîngă pian, unde-l aștepta o nouă cană, începea să cînte o romanță. Uneori, ca să-și distreze ascultătorii, își silea vioara să scîncească întocmai ca un cățel, să guițe ca un porc sau să scoată niște sunete sfîșietoare de bas. Iar ascultătorii întîmpinau aceste glume cu aprobarea binevoitoare :

— Ho-ho-ho-ho-ho-ho !

Se făcea tot mai cald. Din tavan curgeau șiroaie de apă, unii clienți plîngeau, lovindu-se cu pumnul în piept, alții, cu ochii înroșiți de furie, se certau pentru vreo femeie sau din pricina unor jigniri mai vechi, dînd să sară unul asupra altuia, dar îi rețineau vecinii mai treji, de obicei dintre cei ce beau pe socoteala lor. Chelnerii se strecurau în chip miraculos printre butoaie, butoiașe, picioare și trupuri, ținînd sus deasupra capului cănile de bere, înșirate pe toate degetele ; madam Ivanova, mai palidă, mai imperturbabilă și mai tăcută decît oricînd, îi dirija de la tejghea, ca un căpitan de vas pe timp de furtună.

Toți simțeau dorința să cînte. Saşka, moleșit de bere, de propria lui bunătate și de bucuria grosolană pe care o provoca altora muzica lui, era gata să cînte orice. Și,

[1] Corect : *cake-walk*.

în sunetele viorii lui, oameni răgușiți urlau în cor, cu voci aspre, uitîndu-se unul la altul cu priviri absurd de serioase :

La ce-i bună despărțirea,
Traiul plin de dor ?
Să unim prin cununie
Viețile-n amor !

Dar alături, un alt grup, străduindu-se să acopere vocile celorlalți, cînta altceva, cu totul deosebit :

Are zîmbetul de fante,
Pantaloni a la fonfe
Și maniere elegante
De te miri, că ai de ce !

La Gambrinus intrau adesea greci din Asia Mică, veniți în porturile rusești să-și vîndă peștele. Și ei comandau cîntecele lor orientale, un fel de urlet fonfăit și trist, compus din două-trei note, pe care erau în stare să le repete ore întregi, cu fețe întunecate și ochi scînteietori. Saşka mai cînta cançonete italiene, cîntece populare ucrainene, cîntece de nuntă evreiești și cîte și mai cîte. Într-o zi, a intrat la Gambrinus un grup de marinari negri. Auzindu-i pe ceilalți cîntînd, au simțit și ei dorința să-i imite. Saşka a prins repede o melodie săltăreață de-a lor, i-a aranjat pe loc acompaniamentul la pian și, spre marele entuziasm și amuzament al clienților obișnuiți, în berărie au răsunat sunetele bizare, capricioase, guturale ale unei melodii africane.

Într-o zi, un reporter al ziarului local, cunoscut de-al lui Saşka, l-a convins pe un profesor de la școala de muzică să-l însoțească la Gambrinus, ca să-l audă pe vestitul violonist. Dar Saşka și-a dat seama despre ce e vorba și și-a silit vioara într-adins să miaune, să guițe și să urle mai mult decît de obicei. Toți clienții hohoteau de rîs, iar profesorul a spus disprețuitor :

— Clovnerie.

Și a plecat, fără să-și bea cana cu bere.

IV

Delicaţii marchizi şi vînătorii nemţi, amoraşii, precum şi broaştele erau adesea martorii unor chefuri de pomină, cum numai rar puteai să vezi într-altă parte în afară de Gambrinus.

După o lovitură serioasă, venea, de pildă, cîte un grup de hoţi porniţi pe chef, fiecare cu iubita lui, fiecare cu şapca pusă şmechereşte pe o sprînceană, cu cizme lăcuite, cu maniere elegante de cîrciumă şi cu un aer plin de dispreţ. Saşka le cînta anumite cîntece, de-ale hoţilor: „Am pierit, săracul de mine", „Nu plînge, Marusia", „A trecut primăvara" şi altele. De jucat, socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor, dar prietenele lor, toate drăguţe, tinerele, uneori aproape nişte copile, dansau „Ciobănaşul", chicotind şi pocnind din tocuri. Şi femeile, şi bărbaţii beau foarte mult. Rău era numai că hoţii îşi încheiau totdeauna chefurile cu certuri pentru vreo împărţeală de bani încurcată, din trecut, şi le plăcea să dispară fără să plătească.

În grupuri mari de cîte treizeci, mai veneau şi pescarii după o zi bună de pescuit. Spre sfîrşitul toamnei, se nimereau săptămîni norocoase, cînd se prindeau zilnic numai într-un năvod pînă la patruzeci de mii de scrumbii sau chefali. În epoci de acestea, cel mai mărunt din grup cîştiga peste două sute de ruble. Dar şi mai mult îi îmbogăţea un pescuit reuşit de morun, pe timp de iarnă, care se făcea, în schimb, cu foarte mare greutate. Pescarii erau nevoiţi să muncească din greu la treizeci-patruzeci de verste de mal, noaptea, cîteodată pe furtună, cînd apa năvălea în barcă şi îngheţa numai-decît pe haine şi pe vîsle. Uneori, furtunile durau cîte două şi trei zile şi, pînă la urmă, îi aruncau pe mal, undeva la două sute de verste, la Anapa sau la Trebizonda. În fiece iarnă, dispăreau vreo zece bărci şi valurile aruncau abia primăvara, ici şi colo, pe mal străin, cadavrele curajoşilor pescari.

În schimb, cînd se întorceau cu bine de pe mare, după un pescuit izbutit, ajunşi pe uscat, îi copleşea o poftă nebună de viaţă. Cîteva mii de ruble erau cheltuite în două-trei zile în chefuri grosolane, monstre. Intrau

într-o cîrciumă sau într-alt local de distracție, îi dădeau afară pe toți clienții de acolo, închideau ușile și obloanele, beau zi și noapte fără întrerupere, făceau dragoste, urlau tot felul de cîntece, spărgeau oglinzile și vesela, băteau femeile, și deseori se încăierau unii cu alții, pînă cînd somnul îi biruia pe unde-i găsea — pe mese, pe jos, de-a curmezișul paturilor, printre scuipaturi, mucuri de țigări, geamuri sparte, vin vărsat și pete de sînge. Așa chefuiau pescarii cîteva zile și nopți în șir, uneori schimbînd locul, alteori rămînînd în același local. După ce-și beau și ultimul ban, cu capul vuind, cu semnele bătăilor pe obraji, clătinîndu-se, tăcuți, deprimați și pocăiți, se duceau pe mal, la barcazuri, ca să se apuce din nou de meseria lor iubită și blestemată, grea și atrăgătoare.

Pescarii aceștia nu uitau niciodată să treacă pe la Gambrinus. Năvăleau acolo — uriași, răgușiți, cu fețele roșii, arse de vîntul sălbatic de nord-est, îmbrăcați cu hainele lor impermeabile, cu pantaloni de piele și încălțați cu cizme din piele de bou, înalte pînă la șold, aceleași cizme în care prieteni de-ai lor se duceau la fund ca niște bolovani în nopțile furtunoase.

Din respect pentru Saşka nu-i dădeau afară pe ceilalți clienți, deși se simțeau stăpîni ai berăriei și spărgeau de podea cănile grele. Saşka le cînta cîntece pescărești, tărăgănate, simple și amenințătoare ca freamătul mării, și toți îi țineau hangul, încordîndu-și pînă la refuz piepturile sănătoase și gîtlejurile călite. Saşka avea asupra lor același efect ca Orfeu care îmblînzea valurile și, uneori, cîte un comandant de barcaz, de patruzeci de ani, bărbos, voinic, bătut de toate vînturile, cu chip de fiară, plîngea în hohote, cîntînd cu glas subțire cuvintele pline de jale :

Ah, bietul, bietul de mine
De ce m-am născut pescar ?...

Cîteodată, pescarii jucau, cu fețe-mpietrite, bătînd pasul pe loc cu cizmele lor uriașe și răspîndind în întreaga berărie mirosul pătrunzător de pește sărat, îmbibat în trupurile și veșmintele lor. Erau foarte darnici cu Saşka

și multă vreme nu-l lăsau să plece de la mesele lor. Acesta le cunoștea bine viața grea și plină de primejdii. Cînd le cînta, simțea adesea cum îl cuprinde o tristețe plină de respect.

Dar și mai mult îi plăcea lui Saşka să cînte pentru marinarii englezi de pe vasele comerciale. Aceștia veneau în grupuri mari, ținîndu-se de mînă, toți ca unul, pieptoși, lați în umeri, tineri, cu dinți albi, în obraji cu o rumeneală sănătoasă și cu ochi albaștri, veseli și îndrăzneți. Mușchii puternici parcă dădeau să le rupă hainele, iar din gulerele răsfrînte se vedeau gîturile zvelte și viguroase. Unii îl cunoșteau pe Saşka de la escalele precedente în portul acesta. Se bucurau cînd îl vedeau și-l salutau în rusește, rînjind prietenește și arătîndu-și dinții albi : *„Zdraist, zdraist"*.

Fără să mai fie poftit, Saşka le cînta *„Rule Britania"*. Pesemne ideea că se află într-o țară împovărată de robie veșnică făcea ca acest imn al libertății engleze să răsune foarte mîndru și solemn. Și cînd, cu capetele descoperite, cîntau în picioare minunatele cuvinte finale :

Niciodată, niciodată, niciodată
Englezul nu va fi sclav !

Fără să vrea, chiar și vecinii cei mai scandalagii își scoteau șepcile din cap.

Cîte un șef de echipaj, vînjos, cu un cercel în ureche și cu o barbă care creștea ca niște franjuri din pielea gîtului, se apropia de Saşka, în mîini cu două căni de bere, zîmbea cu toată gura, îl bătea prietenos pe spate și-l ruga să cînte o gigă. Chiar de la primele sunete ale acestui vioi dans marinăresc, englezii săreau în picioare și eliberau o parte din local, împingînd butoiașele la perete. Pe ceilalți clienți îi rugau, cu gesturi și zîmbind vesel, să le facă loc, iar dacă vreunul dintre ei nu se grăbea îndeajuns, nu se încurcau de atîta lucru și scoteau butoiașul de sub el cu o lovitură zdravănă de picior. Dar asta se întîmpla rar fiindcă toți clienții de la Gambrinus erau mari iubitori de dansuri și le plăcea foarte mult giga englezească. Chiar și Saşka, în timp ce cînta, se urca pe un scaun ca să vadă mai bine.

Marinarii se așezau în cerc, bătînd din palme în tactul repede al dansului, iar doi dintre ei ieșeau la mijloc. Dansul reprezenta viața marinarilor pe mare. Vasul e gata de plecare, e un timp minunat, totul e în ordine. Dansatorii își țin mîinile încrucișate pe piept, capetele date pe spate și trupul liniștit, deși picioarele bat pași mărunți cu o iuțeală turbată. Iată însă că se stîrnește vîntul și începe un ușor tangaj. Pentru un marinar, e-un fleac, doar că figurile dansului se fac tot mai complicate. Apoi, vîntul se întețește, nu mai e chiar atît de lesne să mergi pe punte și dansatorii se leagănă ușor de pe un picior pe altul. În sfîrșit, vine și furtuna adevărată. Marinarul e zvîrlit de la un bord la altul, se-ngroașă gluma. „Strîngeți pînzele!" Mișcările dansatorilor reprezintă în chip perfect cățăratul cu mîinile și picioarele pe sarturi, tragerea în jos a pînzelor, întărirea scotelor, în timp ce vasul e clătinat tot mai puternic de furtună. „Stai, un om peste bord!" Se lasă o barcă pe mare. Dansatorii, cu capetele aplecate în jos, încordîndu-și grumazul viguros, vîslesc cu mișcări dese, ba îndoindu-și, ba îndreptîndu-și spinarea. Dar, puțin cîte puțin, furtuna se potolește, balansul se domolește treptat, cerul se înseninează, vasul merge din nou lin, mînat de un vînt prielnic, și dansatorii, cu trupurile nemișcate și cu brațele încrucișate, bat iar repede din picioare cadența veselă a gigăi.

Altă dată, Saşka le cînta „lezghinka" gruzinilor care se îndeletniceau cu viticultura în împrejurimile orașului. În general, pentru el nu exista nici un dans pe care să nu-l cunoască. În timp ce un dansator, cu căciula mițoasă, îmbrăcat cu haină cercheză, plutea parcă printre butoaie, apucîndu-se de după ceafă, ba cu o mînă, ba cu alta, iar prietenii lui chiuiau, bătînd tactul cu palmele, Saşka nu se mai putea stăpîni și pornea să strige, plin de foc, împreună cu ei: „Has! Has! Has! Has!" Cînta uneori și jocuri moldovenești, tarantella italiană și valsuri pentru marinarii germani.

Cîteodată, se iscau și bătăi la Gambrinus, ba chiar încăierări crîncene. Clienții vechi povesteau cu plăcere despre legendara încăierare dintre niște marinari ruși, proaspăt lăsați la vatră, și marinari englezi. S-au bătut

cu pumnii, cu boxurile, cu cănile de bere, ba şi-au aruncat în cap şi butoiaşele ce serveau drept scaune. Spre ruşinea ostaşilor ruşi, trebuie spus că ei porniseră scandalul şi se folosiseră primii de cuţite ; totuşi nu au reuşit să-i dea afară pe englezi din berărie decît după o luptă de o jumătate de oră, deşi erau de trei ori mai numeroşi.

Foarte des, intervenţia lui Saşka oprea o ceartă, care ameninţa să se transforme dintr-o clipă-ntr-alta într-o vărsare de sînge. El se apropia, glumea, zîmbea, făcea strîmbături, şi paharele se întindeau de îndată spre el din toate părţile.

— Saşka, bea o cană ! Saşka, ciocneşte cu mine ! Dumnezeul, evanghelia, Cristosul, parastasul...

Poate că oamenii aceştia cu moravuri simple şi sălbatece erau influenţaţi de blîndeţea lui puţin ridicolă, care strălucea plină de veselie în ochii ascunşi sub fruntea povîrnită. Poate că era la mijloc un fel de respect pentru talentul lui şi ceva asemănător cu recunoştinţa ? Sau poate faptul că cei mai mulţi clienţi ai localului erau mereu datori lui Saşka ? ! În momentele grele ale „naufragiului", ceea ce în jargonul marinăresc şi portuar înseamnă lipsă totală de bani, ei îi cereau lui Saşka sume mici sau credit la bufet, şi acesta nu-i refuza niciodată.

Fireşte, nimeni nu-i înapoia banii, nu din rea-credinţă, ci fiindcă uitau, dar aceiaşi datornici îi dădeau la chef de zece ori mai mult pentru cîntecele lui.

Bufetiera îl dăscălea uneori :

— Cum de nu ţi-e milă de banii dumitale, Saşa ?

Dar el îi răspundea cu aerul cel mai convingător din lume :

— Dar bine, madam Ivanova ! ? Doar n-o să-i iau cu mine în mormînt ! Mie şi Belocikăi o să ne ajungă ! Hai, Balocika, vino-ncoace, căţeluşa mea.

V

Uneori, răsunau la Gambrinus şi cîntece la modă, melodii de sezon.

În timpul războiului dintre englezi și buri era foarte răspîndit „Marșul burilor" (se pare că tocmai atunci s-a petrecut celebra bătaie dintre marinarii ruși și cei englezi). Sașka trebuia să cînte această bucată eroică de cel puțin douăzeci de ori pe seară, și la sfîrșitul cîntecului, oamenii își fluturau totdeauna șepcile, strigau „ura", iar la cei ce rămîneau nepăsători se uitau piezîș, ceea ce nu era un semn bun la Gambrinus.

Apoi, au avut loc festivitățile prilejuite de încheierea alianței franco-ruse. Primarul a îngăduit, cu o mutră acră, să se cînte Marsilieza. Și cîntecul acesta era cerut zilnic, dar nu chiar atît de des ca marșul burilor, strigătele de „ura" erau mai slabe și nimeni nu-și flutura șapca. Asta din cauză că, în primul rînd, nu erau motive pentru manifestarea unor sentimente deosebite, în al doilea rînd, clienții de la Gambrinus nu înțelegeau destul de bine importanța politică a alianței, iar în al treilea — se băgase de seamă că în fiecare seară aceleași persoane cereau să se cînte Marsilieza și strigau „ura".

Pentru scurtă vreme a fost la modă *cake-walk*, și, o dată, un negustor care se nimerise întîmplător la berărie a dansat după melodia aceasta printre butoaie, fără să-și scoată șuba de raton, galoșii și căciula de blană de vulpe. Dar dansul acesta al negrilor a fost dat curînd uitării.

Iată însă că a izbucnit marele război ruso-japonez. Viața mușteriilor de la Gambrinus a început să pulseze cu ritm accelerat. Pe butoiașe, au apărut ziare și seara se discuta cu aprindere despre război. Oamenii cei mai pașnici, cei mai simpli, se transformau în politicieni și strategi, dar fiecare dintre ei tremura în adîncul sufletului, dacă nu pentru propria lui persoană, cel puțin pentru un frate sau pentru un prieten apropiat. În zilele acelea s-a dovedit cu prisosință existența legăturii neobservate, dar puternice, care-i unește pe oamenii ce împart vreme îndelungată munca, primejdia și lupta de fiecare zi cu moartea.

La început, nimeni nu se îndoia de victoria noastră. Sașka și-a procurat de undeva „Marșul lui Kuropatkin", și vreo douăzeci de seri l-a cîntat cu oarecare succes.

Dar într-o seară, marşul acesta a fost scos din repertoriu pentru totdeauna de un cîntec adus de pescarii din Balaklava, „grecii sărați" sau „pindoşii", cum erau ei numiți aici :

Ah, de ce-am ajuns soldat
În Orientul îndepărtat ?
Cu ce sîntem vinovați
Că sîntem mai mari de stat ?

De atunci, nimeni nu a mai vrut să audă altceva. Toată seara nu se auzea decît :

— Saşa, aia de jale ! Aia de la Balaklava ! Aia cu rezerviştii !

Cîntau, plîngeau şi beau de două ori mai mult decît de obicei, cum bea, de altfel, pe atunci întreaga Rusie. În fiecare seară venea cîte unul să-şi ia rămas bun, făcea pe viteazul, umbla ca un cocoş, dădea cu şapca de pămînt, ameninţa că-i va bate de unul singur pe toţi japonezii şi termina, plîngînd şi cîntînd cîntecul de jale.

Într-o zi, Saşa a venit la berărie mai devreme decît de obicei. Bufetiera i-a turnat prima cană cu bere, spunîndu-i ca totdeauna :

— Saşa, cîntă-mi una de-a dumitale...

Dar buzele acestuia s-au schimonosit pe neaşteptate şi cana a început să-i tremure în mînă.

— Ştiţi, madam Ivanova, că mă ia la armată ? a zis el, parcă nedumirit. La război.

Madam Ivanova şi-a plesnit palmele a disperare.

— Nu se poate, Saşa ! Glumeşti !

— Ba nu glumesc, a clătinat el din cap, cu tristeţe.

— Dar n-ai depăşit vîrsta ? Cîţi ani ai ?

De problema aceasta nu se interesase pînă atunci nimeni. Toţi credeau că avea aceeaşi vîrstă cu zidurile berăriei, cu marchizii, cu ucrainenii, cu broaştele şi cu boitul rege Gambrinus, care păzea intrarea.

— Patruzeci şi şase, a răspuns el, urmînd după o clipă de gîndire : Ba, poate, patruzeci şi nouă. Sînt orfan, a adăugat el, trist.

— Du-te şi explică unde trebuie care-i situaţia.

— Am fost, madam Ivanova, am explicat.

— Și ?

— Și mi-au răspuns : „Ovreu puturos, tacă-ți fleanca, altfel nimerești drept la pușcărie"... Și uite unde m-au repartizat....

În seara aceea, toți mușteriii de la Gambrinus au aflat noutatea și, din simpatie, oamenii l-au îmbătat turtă pe Saşka. El încerca să se strîmbe, să zîmbească, dar în ochii lui blînzi se citeau tristețea și groaza. Un muncitor zdravăn, cazangiu de meserie, s-a oferit pe neașteptate să plece el la război în locul lui Saşka. Propunerea era evident prostească, dar Saşka, mișcat, a izbucnit în lacrimi, l-a îmbrățișat și i-a dăruit pe loc vioara. Iar pe Belocika a lăsat-o bufetierei.

— Vă rog, madam Ivanova, să aveți grijă de cățeluşă. Poate că nu mă mai întorc și atunci vă va aminti de mine. Belocika, draga mea cățeluşă ! Ia uitați-vă cum se linge pe bot. Eh, sărmănica de tine... Și-o să vă mai rog ceva, madam Ivanova. Am niște bani de luat de la patron. Încasați-i dumneavoastră și expediați-i... Vă dau adresele. Am la Gomel un văr cu o familie numeroasă, apoi, la Jmerinka, pe văduva unui nepot. Le trimit în fiecare lună... Așa sîntem noi, evreii... Ne iubim rudele... Iar eu sînt orfan și singur... Rămîneți cu bine, madam Ivanova.

— Cu bine, Saşa ! Lasă-mă să te îmbrățișez la despărțire... Atîția ani împreună... Și nu te supăra, dar vreau să te binecuvîntez cu semnul crucii înainte de plecare.

Ochii lui Saşa erau plini de o adîncă tristețe, însă nu se putu stăpîni să nu glumească în ultima clipă :

— Nu crezi, madam Ivanova, că din crucea asta rusească o să crăp ?

VI

Gambrinus a rămas pustiu și orfan fără Saşka și vioara lui. Patronul a încercat să aducă, pentru a atrage clienții, un cvartet de mandoliniști ambulanți, dintre care unul cu favoriți roșcați și cu un nas ca de carton,

îmbrăcat ca un englez de operetă, cu pantaloni cadrilați și cu un guler pînă peste urechi, recita pe scenă cuplete comice, făcînd mișcări nerușinate cu trupul. Dar cvartetul nu s-a bucurat de nici un succes. Dimpotrivă, cîntăreții erau fluierați și se arunca în ei cu resturi de crenvurști, iar comendiantul principal a fost bătut o dată de pescarii din Tendra, pentru că vorbise urît de Saşka.

Totuși, în virtutea vechiului obicei, la Gambrinus mai veneau și acum marinarii și muncitorii din port, pe care războiul nu-i condamnase la moarte și suferință. La început, mușteriii își aminteau de Saşka în fiecare seară :

— Eh, dacă ar fi acum Saşka aici ! Ți se rupe sufletul după el...

— Da, da... Pe unde o fi umblînd acum prietenul nostru drag ?

„Departe, pe cîmpiile Manciuriei"...

începea cîte cineva noul cîntec la modă, însă amuțea, stînjenit, iar altul rostea pe neașteptate :

— Există răni de gloanțe, răni de baionetă sau de sabie. Mai există și cele pricinuite de explozii...

Eu m-am ales cu biruința,
Iar tu cu brațul sfîrtecat...

— Ia nu mai boci... Madam Ivanova, nu-i nici o știre de la Saşka ? Vreo scrisoare sau vreo carte poștală ?

Acum, madam Ivanova citea toată seara ziarul, ținîndu-l la distanță, cu capul lăsat pe spate și mișcîndu-și buzele. Belocika ședea pe genunchii ei, sforăind pașnic. Bufetiera nu mai semăna cu căpitanul vioi de la postul de comandă, iar echipajul ei se mișca prin berărie fără vlagă, adormit.

Cînd era întrebată de Saşka, clătina încet din cap.

— Nu știu nimic... N-am primit nici o scrisoare și nici în ziare nu scrie nimic.

Apoi, își scotea încet ochelarii, îi așeza împreună cu ziarul lîngă cățelușa care se încălzea pe genunchii ei și, întorcînd capul, suspina încetișor.

Uneori, se apleca spre cățelușă, spunînd cu voce tristă, plină de durere :

— Ei, Belocika ? Ei, cățelușă ? Unde-i Saşa al nostru ? Unde-i stăpînul nostru ?

Belocika își ridica în aer botișorul delicat, clipea din ochii negri, umezi, și începea să scîncească încetișor, ținîndu-i hangul :

— A-u-u-u-u... Au... A-u-u-u...

Dar timpul lecuiește totul. În locul cîntăreților la mandolină au venit alții, care cîntau la balalaică, apoi un cor feminin ruso-ucrainean și, în sfîrșit, se înscăună pe timp mai îndelungat cunoscutul armonist Leoşka, fost hoț de meserie, dar care, după ce se căsătorise, își puse în gînd să meargă pe drumul cel drept. Era cunoscut de mult din diferite cîrciumi și de aceea îl răbdau și aici ; de altfel, trebuiau să-l rabde fiindcă treburile mergeau foarte prost la Gambrinus.

Au trecut cîteva luni, s-a scurs un an. Nimeni nu-și mai amintea de Saşka, în afară de madam Ivanova, dar nici ea nu mai plîngea cînd îi auzea numele. Iar după încă un an, probabil că și cățelușa albă îl dăduse uitării pe Saşka.

Dar în ciuda îndoielilor lui Saşka, el nu numai că nu a crăpat din pricina crucii rusești, dar n-a fost nici măcar rănit, deși a luat parte la trei bătălii mari, iar o dată a mers la atac în fruntea batalionului, în grupul de muzicanți, unde fusese pus să cînte din flaut. Lîngă Vafangou a căzut prizonier și, după terminarea războiului, un vapor german l-a adus în portul unde munceau și chefuiau prietenii lui.

Știrea sosirii sale se răspîndi ca fulgerul pe toate digurile, pe toate debarcaderele și în toate atelierele... Seara, s-a adunat la Gambrinus atîta lume, încît cei mai mulți au fost nevoiți să stea în picioare. Cănile cu bere erau trecute din mînă în mînă peste capetele oamenilor și, cu toate că în ziua aceea mulți au plecat fără să plătească, Gambrinus a făcut o vînzare mai mare decît oricînd. Meșterul cazangiu a adus îndată vioara lui Saşka, înfășurată cu grijă într-o basma de-a nevestei sale, pe care a și băut-o pe loc. De cine știe unde l-au chemat și pe ultimul acompaniator al lui

Saşka. La început, Leoşka, armonistul, om ambiţios şi orgolios, s-a împotrivit : „Sînt plătit cu ziua şi am contract !" repeta el cu încăpăţînare. Dar a fost zvîrlit pur şi simplu afară şi nici vorbă că ar fi fost şi bătut, dacă nu l-ar fi apărat Saşka.

Fără îndoială că nici unul dintre eroii războiului cu japonezii nu s-a bucurat de o primire atît de călduroasă şi de furtunoasă ca aceea făcută lui Saşka. Braţe tari, vînoase îl ridicau în aer, zvîrlindu-l în sus cu atîta putere, de era cît pe-aici să-l sfărîme de tavan. Oamenii ţipau atît de tare, încît flăcările lămpilor de gaz se stingeau, iar sergentul a intrat de cîteva ori în berărie, rugîndu-i să se mai domolească fiindcă „prea răsună toată strada".

În seara aceea, Saşka a cîntat toate cîntecele şi dansurile iubite la Gambrinus. Chiar şi cîntece japoneze, învăţate în prizonierat, dar ele n-au avut succes la ascultători. Madam Ivanova, renăscută parcă, stătea din nou plină de vioiciune pe puntea ei de comandă, iar Belocika se lăfăia pe genunchii lui Saşka, schelălăind de bucurie. Cînd Saşka făcea vreo pauză, cîte un pescar mai naiv, care parcă abia atunci îşi dădea seama de minunea întoarcerii acestuia, striga, plin de bucurie şi uimire :

— Fraţilor, dar ăsta-i Saşka !

Sălile Gambrinusului răsunau de hohote de rîs şi de înjurături vesele, şi oamenii îl ridicau pe sus pe muzicant iară şi iară, îl aruncau pînă în tavan, beau, urlau, ciocneau paharele şi se stropeau unii pe alţii cu bere.

Ai fi zis că Saşka nu s-a schimbat şi nu a îmbătrînit de loc. Timpul şi necazurile au avut tot atît de puţină influenţă asupra înfăţişării lui ca şi asupra statuii lui Gambrinus, păzitorul şi protectorul berăriei. Dar madam Ivanova, cu sensibilitatea ei de femeie cu suflet, băgă de seamă că groaza şi tristeţea pe care le văzuse în ochii prietenului ei la despărţire nu numai că nu dispăruseră, dar se adînciseră şi mai mult. Saşka făcea pe bufonul, clipea din ochi şi-şi încreţea fruntea ca şi înainte, dar ea simţea că se preface.

VII

Totul se aşternu pe vechiul făgaş, de parcă războiul şi captivitatea lui Saşka la Nagassaki n-ar fi fost niciodată. La fel chefuiau pescarii încălţaţi cu cizmele lor uriaşe, după un pescuit norocos de moruni, la fel dănţuiau iubitele hoţilor, iar Saşka îi înveselea ca şi mai înainte cu cîntece marinăreşti, aduse de prin toate porturile lumii.

Dar se apropiau vremuri tulburi, furtunoase. Într-o seară, întregul oraş prinse a vui, alarmat parcă de un dangăt de clopot, şi străzile se umplură de lume la o oră neobişnuită. Foi mici, albe de hîrtie treceau din mînă în mînă o dată cu miraculosul cuvînt „libertate", pe care în seara aceea îl repeta, încrezătoare, imensa ţară.

Au urmat zile pline de strălucire şi bucurie, ca de sărbătoare, şi aureola lor lumina chiar şi hruba de la Gambrinus. Veneau studenţi, muncitori, femei frumoase şi tinere. Oameni cu ochi scînteietori se urcau pe butoaiele care văzuseră atît de multe în veacul lor şi începeau să vorbească. Nu toate cuvintele acestora erau înţelese, dar nădejdea înflăcărată şi dragostea pătimaşă din ele făceau inimile să tresalte.

— Saşka, Marsilieza ! Arde-i Marsilieza !

Marsilieza asta nu semăna de loc cu aceea pe care, călcîndu-şi pe inimă, o îngăduise primarul pe timpul încheierii alianţei franco-ruse. Pe străzi treceau acum, cîntînd, procesiuni nesfîrşite de oameni, care purtau steaguri roşii. Femeile erau împodobite cu panglici şi flori roşii. Oameni cu totul necunoscuţi, cînd se întîlneau, îşi zîmbeau prietenos, strîngîndu-şi mîinile...

Dar toată această bucurie a dispărut într-o clipă, întocmai ca urmele unor picioruşe de copil de pe plajă, spălate de apa mării. Într-o zi, năvăli la Gambrinus un ajutor de comisar, gras, mărunt, gîfîind, cu ochii holbaţi şi roşu la faţă ca o pătlăgică prea coaptă.

— Care-i patronul ? strigă el cu glas răguşit. Să vină patronul !

Deodată, îl văzu pe Saşka cu vioara în mînă.

— Tu eşti patronul ? Gura ! Ce ? Cîntaţi imnuri ? Să nu mai aud nici un fel de imnuri !

— N-o să mai auziţi nici un fel de imnuri, înălţimea-voastră, îi răspunse Saşka.

Poliţistul se făcu şi mai roşu la faţă, apropiindu-şi de nasul lui Saşka degetul arătător şi mişcîndu-l de la dreapta la stînga şi înapoi :

— Nici un fel de imnuri !

— Am înţeles, înălţimea-voastră, nici un fel.

— Vă arăt eu revoluţie, vă arăt eu !

Ajutorul de comisar ţîşni din berărie ca o bombă, şi, după plecarea lui, toţi se simţiră deprimaţi.

Parcă oraşul întreg se prăbuşise în beznă. Circulau zvonuri sumbre, pline de nelinişte. Oamenii vorbeau cu fereală, de frică să nu se trădeze cu vreo privire, temîndu-se chiar şi de umbra lor, şi de propriile lor gînduri. Oraşul se gîndi pentru prima oară cu groază la cloaca ce se frămînta surd la picioarele lui, acolo jos, pe malul mării, în care-şi revărsase atîţia ani murdăriile otrăvite. Oraşul îşi bătea în scînduri vitrinele de cristal ale splendidelor sale magazine, punea patrule să păzească monumentele cele mai mîndre şi, pentru orice eventualitate, plasa tunuri prin curţile minunatelor case. Iar la periferii, în cămăruţele înăbuşitoare şi în mansardele cu tavane găurite, tremura, se ruga şi plîngea de groază poporul ales, părăsit de mult de miniosul dumnezeu biblic, şi care credea şi astăzi că încă nu se împlinise măsura grelelor lui încercări.

Jos, lîngă mare, pe străzile asemănătoare cu nişte maţe negre şi vîscoase, se desfăşura o activitate tainică. Uşile cîrciumilor, ale ceainăriilor şi ale hanurilor au rămas toată noaptea larg deschise.

Dimineaţa a început pogromul. Aceiaşi oameni, care înainte, cuprinşi de bucuria generală şi curată, şi înduioşaţi de lumina frăţiei viitoare, merseseră pe străzi cîntînd şi purtînd simbolurile libertăţii cucerite — aceiaşi oameni se duceau acum să ucidă, şi nu fiindcă li s-ar fi poruncit, ori ar fi urît evreii — unii dintre ei avînd adesea strînse legături de prietenie cu dînşii — şi nici măcar din pricina unei îndoielnice lăcomii, ci fiind-

că diavolul ticălos și viclean dinăuntrul fiecărui om le șoptea la ureche : „Du-te ! Poți face orice, fără teamă de pedeapsă, te poți lăsa purtat de curiozitatea interzisă a crimei, de plăcerea violenței, de puterea asupra vieții altuia."

În zilele pogromului, Saşka umbla nestînjenit prin oraș, cu figura sa caraghioasă de maimuță, tipic evreiască. Nimeni nu se atingea de el. Avea curajul sufletesc de neclintit, *lipsa aceea de teamă față de teamă,* care-l păzește chiar și pe cel slab mai bine decît orice revolver. Într-o zi însă, cînd se lipise de zidul unei case ca să se ferească de mulțimea ce se revărsa ca un uragan pe întreaga stradă, un zidar, îmbrăcat cu o cămașă roșie și șorț alb, ridică o daltă să-l izbească, urlînd :

— Jidanul ! Ucide-l pe jidan !

Dar cineva din spate îi apucă mîna.

— Stai, diavole, ăsta-i Saşka ! Tîmpitule, paștele și grijania...

Zidarul încremeni. În clipa aceea de beție și nebunie, era gata să ucidă pe oricine : pe tatăl ori pe sora sa, un preot sau chiar pe dumnezeul cel mai pravoslavnic, dar era în aceeași măsură gata, ca un copil, să asculte și de porunca oricărei voințe mai tari decît a lui.

Rînji ca un idiot și scuipă, ștergîndu-și nasul cu mîna. Deodată, îi sări însă în ochi cățelul alb, agitat, care se freca, tremurînd, de picioarele lui Saşka. Se aplecă repede, îl apucă de picioarele din spate, îl ridică în sus, îl izbi cu capul de trotuar, apoi o luă la fugă. Saşka se uită la el fără o vorbă. Zidarul fugea, aplecat înainte, cu brațele întinse, fără șapcă și cu gura căscată, în ochii holbați cu fulgerări de nebunie.

Creierii Belocikăi stropiseră cizmele stăpînului ei, care șterse petele cu batista.

VIII

Apoi urmă o perioadă ciudată, asemănătoare cu visul unui om paralizat. Seara, în tot orașul nu vedeai lumină la nici o fereastră, în schimb, firmele luminoase

ale șantanurilor și ferestrele circiumilor scînteiau în mii de culori. Învingătorii își verificau puterea, încă avizi de samavolnicii scutite de pedeapsă. Indivizi dezmățați, pe cap cu căciuli manciuriene, la reverele hainelor cu panglici ale ordinului Sfîntul Gheorghe, cutreierau restaurantele, cerînd stăruitor să se execute imnul național și urmărind ca toată lumea să se ridice în picioare. Năvăleau și în locuințe particulare, scotoceau prin dulapuri și pe sub paturi, cereau votcă, bani și porunceau să se cînte imnul, umplînd aerul cu duhoare de alcool.

Într-o zi, vreo zece dintre ei veniră și la Gambrinus și ocupară două mese. Aveau o purtare provocătoare, le aruncau vorbe grele chelnerilor, scuipau peste umerii vecinilor necunoscuți, puneau picioarele pe butoiașele altora și vărsau berea pe jos, sub cuvînt că n-ar fi proaspătă. Și nimeni nu le spunea nimic. Toată lumea știa că sînt agenți de poliție, și toți îi priveau cu groază tainică și curiozitatea aceea îmbinată cu dispreț a oamenilor simpli cînd se uită la călăi. Unul dintre ei se vedea cît de colo că era conducătorul grupului. Un oarecare Motka Gundosîi, un individ roșcovan, cu osul nasului spart, fonfăit, despre care se spunea că are o mare putere fizică. Înainte fusese hoț, apoi slujise într-un bordel, unde avea misiunea să-i arunce afară pe clienții beți, iar după aceea fusese pește și agent de poliție. Era evreu botezat.

Saşka tocmai cînta „Viforița". Deodată, Gundosîi se apropie de el, îl prinse cu putere de mîna dreaptă și, întorcîndu-se spre sală, strigă :

— Imnul ! Imnul național ! Fraților, în cinstea iubitului nostru monarh... Imnul !

— Imnul ! Imnul ! îi ținură isonul ceilalți ticăloși cu căciuli pe cap.

— Imnul ! se auzi mai în fund o voce singuratecă, șovăielnică.

Dar Saşka își smulse mîna, spunînd liniștit :

— Nici un fel de imnuri.

— Cum? urlă Gundosîi. Nu vrei să asculţi! Măi, ovreu puturos ce eşti!

Saşka se înclină înainte pînă ce ajunse aproape de tot de faţa lui Gundosîi şi, încruntîndu-se şi ţinînd vioara lăsată în jos, întrebă:

— Dar tu ce eşti?

— Cum adică, ce sînt?

— Eu sînt ovreu puturos. Foarte bine. Dar tu ce eşti?

— Creştin ortodox.

— Creştin? Şi cît ţi s-a plătit pentru asta?

Întregul Gambrinus răsună de hohote de rîs, iar Gundosîi se întoarse, alb de furie, spre tovarăşii săi.

— Fraţilor! strigă el şi începu să înşire cu o voce tremurătoare, plîngăreaţă, cuvinte străine, învăţate pe de rost. Fraţilor, cît o să răbdăm ca jidanii să-şi bată joc de tron şi de sfînta biserică?

Dar Saşka se urcă pe estrada lui şi-l sili cu un singur sunet să se întoarcă din nou spre el. Nici unul dintre vizitatorii berăriei n-ar fi crezut vreodată că muzicantul acesta caraghios, care se strîmba mereu, putea să vorbească atît de autoritar.

— Tu! strigă el. Tu, pui de căţea! Întoarce-ţi mutra spre mine, asasinule!... Uită-te la mine!

Totul se petrecu într-o clipă. Muzicantul ridică vioara, şi omul înalt, cu căciulă, se clătină de lovitura primită în tîmplă. Vioara se făcu ţăndări. În mîna lui Saşka nu rămase decît gîtul instrumentului, pe care-l ţinea ridicat victorios deasupra capului.

— Fraţilor, săriţi! urlă Gundosîi.

Dar era prea tîrziu. Un zid puternic de trupuri îl înconjură pe muzicant, apărîndu-l, şi acelaşi zid îi zvîrli în stradă pe oamenii cu căciuli.

Însă peste o oră, cînd Saşka şi-a terminat treaba şi a ieşit din berărie, cîţiva oameni s-au repezit asupra lui. Unul dintre ei l-a plesnit peste ochi, apoi a fluierat, şi a spus sergentului care se apropiase în fugă:

— La secţia din Bulvarnaia. Chestiuni politice. Uite insigna mea.

IX

De data asta Saşka era considerat pentru a doua oară înmormîntat fără întoarcere. Cineva asistase la scena de pe trotuar şi o povestise şi altora. Iar clienţii de la Gambrinus ştiau ce înseamnă secţia din Bulvarnaia şi răzbunarea agenţilor de poliţie.

Dar acum, muşteriii se arătară mult mai puţin îngrijoraţi de soarta lui Saşka decît prima oară, şi-l uitară mult mai repede. După două luni, pe locul lui şedea un nou violonist (de altfel, elev al lui Saşka), pe care-l dibuise acompaniatorul.

Dar iată că după vreo trei luni, într-o seară liniştită de primăvară, în timp ce muzicanţii cîntau valsul „Aşteptarea", un glas subţire strigă speriat :

— Băieţi, Saşka !

Toţi îşi întoarseră capul, ridicîndu-se de pe butoiaşe. Da, el era, Saşka, înviat pentru a doua oară, dar acum cu barbă mare, slab şi palid. Toţi se năpustiră spre el, îl înconjurară, îl îmbrăţişară, străduindu-se să-i bage în mînă căni cu bere. Dar acelaşi glas strigă pe neaşteptate :

— Fraţilor, braţul !

Oamenii amuţiră. Braţul stîng al muzicantului, încîrcit şi uscat, era îndoit cu cotul spre coaste. Se vedea că nu-l mai poate întinde, iar degetele, imobile, erau fixate pentru totdeauna undeva lîngă bărbie.

— Ce-i asta, frate ? întrebă, în sfîrşit, un marinar păros, şef de echipă, de la „Societatea rusă de navigaţie".

— Fleacuri... un tendon paradit, sau aşa ceva, răspunse Saşka, nepăsător.

— Aşa-a-a...

Oamenii amuţiră iar.

— Prin urmare, s-a zis cu *„Ciobănaşul" ?* întrebă şeful de echipă, plin de compătimire.

— *„Ciobănaşul" ?* repetă Saşka, în ochi cu luminiţe jucăuşe. Ei, tu ! porunci el cu siguranţa obişnuită acompaniatorului. Zi *„Ciobănaşul" ! Eins, zwei, drei !...*

Pianistul începu dansul vesel, uitîndu-se neîncrezător înapoi. Saşka scoase cu mîna sănătoasă din buzunar un

instrument mic, negru, lunguieț, mare cît o palmă, cu un fel de țeavă, duse țeava la gură și, aplecîndu-se spre stînga, atît cît îi îngăduia brațul mutilat și anchilozat, porni să cînte la ocarină veselul *„Ciobănaș"*.

— Ho-ho-ho ! izbucniră privitorii în rîsete pline de bucurie.

— Drace ! strigă șeful de echipă și, pe neașteptate chiar și pentru el însuși, se porni să joace. Stîrniți de elanul lui, se avîntară în joc și ceilalți clienți, femei și bărbați. Chiar și chelnerii băteau, zîmbind, pasul pe loc, străduindu-se să-și păstreze demnitatea. Pînă și madam Ivanova își uită îndatoririle de căpitan la postul de comandă și începu să-și legene capul în tactul dansului focos, pocnind ușurel din degete. Poate că și Gambrinus cel bătrîn, ros de vreme, își mișca sprîncenele, uitîndu-se vesel spre stradă ; și se părea că instrumentul mic și nearătos din mîna lui Saşka cel mutilat cînta într-o limbă pe care, din păcate, n-o înțelegeau încă nici prietenii lui Gambrinus, ba nici chiar Saşka :

— Nu-i nimic ! Un om poate fi schilodit, dar arta înfruntă și biruie orice !

1906

SMARALD

Dedic povestirea aceasta memoriei neasemuitului trăpaș bălțat Holstomer.

I

Armăsarul Smarald, în vîrstă de patru ani — un cal de curse, înalt, de rasă americană, cenușiu cu reflexe argintii — se trezi ca de obicei în boxa lui pe la miezul nopții. În stînga, în dreapta și în fața sa, dincolo de coridor, alți cai își mestecau fînul, mișcîndu-și fălcile liniștit și des, ca la comandă, fornăind din cînd în cînd din pricina prafului stîrnit. Pe un maldăr de paie dintr-un colț, sforăia grăjdarul de serviciu. După alternanța zilelor și după sforăit, Smarald știa că este Vasili, un tînăr pe care caii nu-l iubeau, pentru că fuma în grajd tutun puturos, intra adesea beat în boxă, le dădea cu genunchiul în burtă, îi amenința cu pumnul, trăgea brutal de zăbale și țipa totdeauna la ei cu o voce groasă, răgușită și amenințătoare.

Smarald se apropie de ușa cu zăbrele. Peste drum de el, stătea în boxa ei o iapă tînără, neagră, încă neîmplinită, numită Șcegoliha. Smarald nu-i zărea trupul în întuneric, dar ori de cîte ori iepșoara se oprea din mestecat și întorcea capul, ochiul ei mare strălucea cîteva clipe ca o frumoasă luminiță violetă. El își umflă nările gingașe, trase adînc aer în piept, simți mirosul abia perceptibil, dar excitant al pielii ei și necheză scurt. Iapa își întoarse repede capul și-i răspunse cu un nechezat subțirel, prietenos și jucăuș.

În aceeași clipă, Smarald auzi din dreapta lui un fornăit plin de furie și de gelozie. Era Oneghin, un armăsar bătrîn, sur, cu năravuri, care numai arareori mai lua parte la curse. Cei doi cai erau despărțiți printr-un perete ușor de scînduri și nu se puteau vedea, însă,

lipind botul de marginea din dreapta a zăbrelelor uşii, Smarald simţi limpede mirosul cald de fîn mestecat care venea din nările lui Oneghin... Armăsarii se mirosiră cîtva timp pe întuneric, cu urechile lipite de cap, cu grumazul îndoit, înfuriindu-se tot mai mult. Apoi, amîndoi nechezară deodată, furioşi, dînd din copite.

— Potoliţi-vă, diavolilor! răcni grăjdarul, somnoros, obişnuita lui ameninţare.

Caii se dădură înapoi de la zăbrelele uşii, ciulindu-şi urechile. De mult nu se puteau suferi, dar acum, de cînd fusese adusă în grajdul lor, cu trei zile mai înainte, graţioasa iapă neagră — fapt cu totul neuzitat, care se întîmplase numai din lipsă de loc, în graba de la curse — nu trecea zi să nu se încaiere. Şi aici, şi pe pistă, şi la adăpat, se zădărau unul pe celălalt. În adîncul sufletului său, Smarald se temea de armăsarul acesta îngîmfat, cu trupul lung şi mirosul ascuţit de cal rău, de ochii lui întunecaţi, adînciţi în orbite, şi, mai ales, de osatura lui tare ca piatra, călită în decursul anilor la alergări şi încăierări nenumărate.

Prefăcîndu-se însă că nu-i e frică, se întoarse ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, îşi băgă capul în ieslea cu nutreţ şi începu să scormonească fînul cu buzele lui moi şi elastice. Mai întîi ronţăi, năzuros, doar cîteva fire, dar curînd i se deschise pofta şi începu să înfulece. În acelaşi timp, prin capul lui se perindau încet gînduri fără importanţă, care se împleteau cu amintirea unor imagini vagi, mirosuri şi sunete, şi piereau pe vecie în bezna neagră care precede şi, urmează clipa actuală.

„Fîn", se gîndi el şi îşi aminti de grăjdarul-şef, Nazar, care le dăduse fînul de cu seară.

Nazar e un bătrîn cumsecade. Răspîndeşte totdeauna în jurul lui un miros plăcut de pîine neagră şi, vag, de vin. Se mişcă alene, şi în zilele cînd este de serviciu, ovăzul şi fînul par mai gustoase. Şi e atît de plăcut să-l asculţi, cînd, în timp ce ţesală un cal, îi vorbeşte domol, cu o mustrare prietenească în glas. Dar îi lipseşte ceva foarte important — ştiinţa calului, şi la antrenament se simte din hăţuri că nu are mîini sigure.

Nici Vaska nu se pricepe să umble cu caii şi, cu toate că ţipă şi-i bate, aceştia ştiu că este un laş şi nu se

tem de dînsul. Nu se pricepe nici să mîne, fiindcă se agită mereu, smucind hățurile. Al treilea grăjdar, chiorul, e mai îndemînatec decît ceilalți doi, însă nu iubește caii, este crud și nerăbdător, iar mîinile lui lipsite de supleţe parcă ar fi de lemn. Al patrulea, Andriaşka, este încă un băieţandru. Se joacă adesea cu caii ca un mînz și-i sărută pe furiș pe buza de sus și între nări, ceea ce-i caraghios și nu tocmai plăcut.

Dar omul înalt, slab, puțin adus de spate, care umblă bărbierit și cu ochelari cu ramă de aur, este cu totul altceva. Parcă ar fi el însuși un cal neobișnuit, înțelept, paternic și neînfricat. Nu se supără, nu lovește niciodată cu biciul, nici nu amenință măcar, dar cînd stă în trăsurică, este o adevărată plăcere, bucurie și mîndrie să te supui oricărui îndemn oricît de neînsemnat al degetelor lui viguroase, inteligente, atotînțelegătoare. Numai el poate să-l aducă pe Smarald în starea aceea de fericire armonioasă, cînd toate forțele trupului se încordează în iuțeala alergării și calul se simte vesel și ușor.

În clipa aceea, Smarald văzu în închipuire drumul scurt pînă la hipodrom și aproape fiecare casă și fiecare gard de pe drumul acesta. Văzu nisipul hipodromului, tribunele, caii alergînd, iarba verde și panglica galbenă. Își aminti deodată de un alt armăsar murg, în vîrstă de trei ani, care-și luxase piciorul acum cîteva zile la antrenament și începuse să șchioapete. Gîndindu-se la dînsul, Smarald încercă și el să șchioapete puțin în gînd.

Un mănunchi de fîn pe care tocmai îl apucase cu buzele avea un gust deosebit, neobișnuit de plăcut. Armăsarul îl mestecă îndelung, și după ce-l înghiți, mai simți multă vreme în gură mireasma ușoară a florilor veștede și a ierbii uscate. O amintire vagă, îndepărtată miji în mintea calului. Ceva asemănător cu ceea ce li se întîmplă uneori fumătorilor, cînd, trăgînd fumul în piept cu gîndurile aiurea pe stradă, le răsare deodată în minte, pentru o clipă, un coridor întunecos, cu tapete vechi și cu o lumînare singuratecă pe bufet, sau un drum șerpuind pierdut în noapte, cu clinchet monoton de zurgălăi și picoteală plăcută în sanie, sau pădurea

albastră din preajmă, cu zăpada orbitor de strălucitoare, cu strigătele hăitaşilor la vînătoare şi clipa de nerăbdare înainte de a da ochii cu prada, cînd îţi tremură genunchii — şi o secundă le învie în suflet, pîlpîind cu toată duioşia şi melancolia amintirii, sentimentele de atunci, tulburătoare, dar acum insesizabile.

Între timp, ferestruica întunecată de deasupra ieslelor, nevăzută mai înainte, deveni treptat cenuşie, desprinzîndu-se slab din beznă. Caii mestecau mai domol şi oftau greu şi somnoros unul după altul. În curte, începu să cînte un cocoş cu glasu-i cunoscut, puternic şi prelung, vioi şi tăios ca o trompetă. Şi în jur răsunară încă multă vreme, fără încetare, cînd ici, cînd colo, mereu alte glasuri de cocoşi.

Smarald îşi băgă botul în iesle, străduindu-se să păstreze în gură, să cheme iar şi să întărească gustul ciudat, care trezise în el ecoul acela fin, aproape fizic, al amintirii vagi. Dar nu izbuti să-l mai reînvie şi, fără să-şi dea seama, începu să picotească.

II

Picioarele şi trupul lui aveau o formă ireproşabilă, perfectă, de aceea şi dormea totdeauna în picioare, legănîndu-se uşor înainte şi înapoi. Uneori tresărea şi atunci somnul adînc se preschimba pentru cîteva secunde într-o uşoară moţăială, cu toate că răstimpul scurt de totală uitare îi odihnea şi-i împrospăta muşchii, nervii, pielea.

Înainte de mijirea zorilor, i se arătă în somn o dimineaţă de primăvară, cu o păşune înmiresmată, învăluită în razele roşietice ale soarelui-răsare. Iarba e atît de deasă şi plină de sevă, atît de strălucitoare şi de fermecător de verde, cu nuanţe trandafirii atît de gingaşe de la razele de soare, încît îi apărea aşa cum o văd oamenii şi animalele numai în fragedă copilărie. Şi toată e îmbrobonată cu picături scînteietoare şi tremurătoare de rouă. În aerul nemişcat şi proaspăt, mirosurile stăruie uimitor de limpezi. În răcoarea dimineţii se simte fumul care şerpuieşte albăstrui şi străveziu

deasupra coşurilor din sat, fiecare floare de păşune are o altă aromă, iar pe drumul umed de dincolo de gard se împletesc o mulţime de mirosuri : de om şi catran, de bălegar şi praf, de lapte proaspăt de la cireada de vaci în trecere, de răşină parfumată de la stinghiile de brad ale gardului.

Smarald, mînz de şapte luni, goneşte fără ţintă pe cîmp, cu capul aplecat, zvîrlindu-şi picioarele dinapoi. Trupul i se pare uşor ca aerul, nu-şi simte greutatea. Florile albe, parfumate, de romaniţă se aştern, alergînd în urmă, sub picioarele lui. El goneşte înainte, drept spre soare. Iarba udă îi şfichiuieşte picioarele pînă la genunchi, îi întunecă pielea şi o răcoreşte. O, cer albastru, iarbă verde, soare auriu, aer minunat, entuziasm îmbătător al tinereţii, al forţei şi al goanei !

Dar iată că aude nechezatul scurt, neliniştit, duios şi chemător pe care l-ar recunoaşte oricînd de departe din mii şi mii de glasuri. Încremeneşte pe loc, îşi ciuleşte urechea o clipă, ţinînd capul ridicat şi lăsîndu-şi în jos pămătuful cozii stufoase şi scurte, apoi răspunde cu un nechezat prelung, care-i cutremură tot trupul zvelt, slăbuţ, cu picioare lungi, şi porneşte în goană spre maică-sa.

Mama, o iapă osoasă, vîrstnică şi liniştită, îşi ridică botul ud din iarbă, îl miroase repede şi atent şi începe iar să mănînce, de parcă s-ar grăbi să isprăvească o treabă ce nu se poate amîna. Mînzul îşi bagă sub pîntecele ei gîtul mlădios, îşi ridică botul şi găseşte sfîrcul cald şi elastic, plin de lapte dulce, puţin acrişor, care-i ţîşneşte în gură în şuviţe subţiri şi fierbinţi. Bea şi nu se mai satură. În sfîrşit, mama îl îndepărtează, prefăcîndu-se că vrea să-l muşte de şold.

Acum, grajdul s-a luminat de-a binelea. Un ţap bărbos, bătrîn şi puturos, care trăieşte printre cai, se apropie de uşa închisă pe dinăuntru cu un zăvor de lemn, şi se uită behăind, înapoi, spre grăjdar. Vaska, cu picioarele goale, scărpinîndu-şi capul lăţos, se duce să-i deschidă. E o dimineaţă rece, albăstrie, de toamnă, cu aer proaspăt. Dreptunghiul uşii deschise se umple cît ai clipi cu aburii calzi care năvălesc din grajd. Spre boxă vine o aromă de brumă şi de frunze veştede.

Caii știu că o să li se dea curînd ovăz și nechează nerăbdători, în surdină, lîngă ușile grajdului. Oneghin, lacom și capricios din fire, bate cu copita în podeaua de lemn, mușcînd, dintr-un prost obicei, marginea întărită cu fier a ieslelor, întinde înainte grumazul, înghite aer și rîgîie tare. Smarald își scarpină botul de zăbrele.

Iată că vin și ceilalți patru grăjdari și încep să împartă ovăzul în boxe. În timp ce Nazar toarnă ovăzul greu și foșnitor în ieslea lui Smarald, armăsarul își vîră mereu spre nutreț nările calde, fremătătoare, cînd peste umărul bătrînului, cînd pe sub mîinile lui. Grăjdarului îi place nerăbdarea aceasta a calului blînd și nu se grăbește dinadins, tăindu-i calea spre iesle cu coatele și bombănind cu o grosolănie binevoitoare :

— Ia te uită, ce animal lacom... Ho, ho, că ai timp să mănînci... Fir-ai să fii... Ia mai încearcă să mă-mpingi cu botul că te împing eu de nu te vezi.

Din ferestruică se întinde pieziș, peste iesle, un șuvoi vesel de raze de soare, în care plutesc nenumărate fire aurii de praf, despărțite de umbrele lungi ale stinghiilor ferestrei.

III

Smarald abia-și termină ovăzul, că e scos în curte. Afară se mai încălzise, pămîntul se muiase ușor, dar zidurile grajdurilor erau încă albe de brumă. Din grămezile de bălegar abia cărate din grajd se ridica un abur gros, iar vrăbiile țipau agitate, scormonind bălegarul, de parcă se certau. Armăsarul, ajuns în ușă, își aplecă botul, păși cu grijă pragul, sorbind plin de bucurie aerul dulceag, apoi își scutură gîtul și trupul, fornăind zgomotos. „Noroc !" îi spuse Nazar cu seriozitate. Smarald se simțea plin de neastîmpăr. Îi era dor de mișcările viguroase ale trupului, de senzația gîdilitoare a aerului care-ți pătrunde cu putere în ochi și în nări, de bătăile năvalnice ale inimii, de răsuflarea adîncă. Legat de o bară, necheza și-și juca picioarele

dinapoi, îndoindu-şi gîtul şi uitîndu-se pieziş spre iapa neagră cu un ochi mare, negru, dilatat, cu albul străbătut de vinişoare roşii.

Nazar ridică, gîfîind, pînă deasupra capului o găleată cu apă şi o turnă pe spinarea armăsarului, de la coamă pînă la coadă. Smarald cunoştea senzaţia aceasta înviorătoare, plăcută şi totodată neaşteptată care-l înfiora. Nazar aducea mereu apă şi i-o vărsa pe şolduri, pe piept şi pe picioare. De fiecare dată, el îşi trecea apăsat palma bătătorită peste părul calului, storcînd apa. Cînd se uita înapoi, armăsarul îşi vedea crupa înaltă, lăsată puţin spre spate, întunecîndu-se deodată şi strălucind în soare.

Era zi de curse. Smarald ştia lucrul acesta după graba nervoasă, neobişnuită a grăjdarilor care se agitau în jurul cailor. Celor care din pricina trupului lor scund se loveau cu potcoavele, li se puneau nişte glezniere de piele, altora li se bandajau picioarele cu fîşii de pînză, de la gleznă pînă la genunchi, sau li se prindeau sub piept, dincolo de picioarele din faţă, bucăţi late, de piele, tivite cu blană. De sub şopron se scoteau trăsuricile uşoare, pe două roţi, cu scaune înalte. Spiţele metalice scînteiau vesel în mers, iar obezile roşii, precum şi hulubele late şi roşii, curbate, străluceau proaspăt lăcuite.

Cînd veni primul jocheu al grajdului, un englez, Smarald era uscat, ţesălat şi şters cu o mănuşă de lînă. Şi caii, şi oamenii îl respectau şi se temeau de englezul acesta uscăţiv, puţin adus de spate, cu braţe lungi. Avea o faţă bărbierită, arsă de soare, şi buze aspre, subţiri, cu o uşoară nuanţă ironică. Purta ochelari cu ramă de aur, prin care ochii lui de un albastru-deschis te priveau liniştiţi şi plini de siguranţă. Supraveghea ţesălatul cailor, stînd cu picioarele larg desfăcute, încălţate cu nişte cizme înalte, cu mîinile vîrîte adînc în buzunarele pantalonilor şi morfolind o ţigară de foi, pe care o trecea dintr-un colţ în altul al gurii. Purta o haină cenuşie, cu guler de blană şi o şapcă neagră cu cozoroc pătrat. Din cînd în cînd, făcea observaţii scurte, cu ton tăios şi aer neglijent; grăjdarii şi muncitorii îşi

întorceau numaidecît capul spre el, iar caii îşi ciuleau urechile.

Urmări cu foarte mare atenţie felul cum era înhămat Smarald, cercetînd tot trupul calului de la coamă pînă la copite. Simţindu-i privirea stăruitoare, Smarald îşi ridică mîndru capul, răsucindu-şi uşor gîtul elastic, ţinîndu-şi ciulite urechile subţiri şi străvezii. Jocheul încercă el însuşi tăria chingii, băgînd degetul între ea şi pîntecele calului. Apoi caii au fost îmbrăcaţi cu ipingele cenuşii de pînză, cu margini roşii, cu cercuri roşii la ochi şi monograme roşii jos, lîngă picioarele din spate. Doi grăjdari, Nazar şi Chiorul, îl luară pe Smarald din ambele părţi de căpăstru şi-l duseră spre hipodrom, pe drumul binecunoscut, care se aşternea între două şiruri de case mari de piatră, depărtate una de alta. Pînă la pista de alergări nu era nici măcar un sfert de verstă. În curtea hipodromului se şi adunaseră o mulţime de cai. Îngrijitorii îi plimbau în padoc, în direcţia în care alergau pe pistă, adică invers decît mersul acelor unui ceasornic. În interiorul curţii erau plimbaţi caii însoţitori, mici, cu picioare vînjoase si cozi tăiate scurt. Smarald îl recunoscu numaidecît pe armăsarul alb care alerga totdeauna alături de el, şi cei doi cai nechezară încet şi prietenos în semn de salut.

IV

Se auzi clopoţelul. Grăjdarii scoaseră ipingeaua de pe Smarald. Englezul se apropie, cu cravaşa sub braţ, mijindu-şi ochii din pricina soarelui, zîmbind şi arătîndu-şi dinţii lungi, galbeni, ca de cal şi încheindu-şi din mers mănuşile. Unul dintre grăjdari strînse coada stufoasă a lui Smarald, care-i ajungea pînă la glezne, şi o aşeză cu grijă pe scaunul trăsuricii, aşa încît vîrful ei de culoare mai deschisă atîrna în aer. Hulubele elastice se clătinară sub greutatea trupului omului. Smarald aruncă o privire piezişă înapoi şi-l văzu pe jocheu şezînd aproape lipit de crupa lui, cu picioarele întinse înainte, pe hulube. Jocheul apucă fără grabă hăţurile

și strigă un ordin scurt spre grăjdari, care-și luară deodată mîinile de pe cal. Bucurîndu-se de alergare, Smarald dădu să pornească înainte, însă, reținut de brațele puternice, se ridică numai puțin pe picioarele dinapoi, scuturîndu-și grumazul, și intră în trap rar pe poarta dinspre pistă.

De-a lungul gardului de lemn, într-o elipsă lungă de o verstă, se întindea pista lată de alergări, presărată cu nisip galben, puțin umed și dens, care se arcuia plăcut sub picioare, parcă răspunzînd presiunii lor. Urme ascuțite de copite și dungi netede, drepte, de roți de cauciuc, brăzdau pista în lungul ei.

Pe margine se întindea tribuna, o clădire înaltă de lemn, lungă cam de două sute de trupuri de cai, înțesată de o mulțime neagră de oameni care vuia și fremăta de jos pînă sus la acoperișul susținut de stîlpi subțiri. Din mișcarea ușoară, abia simțită a hățurilor, Smarald înțelese că poate să iuțească pasul și fornăi, recunoscător.

Alerga în trap larg, aproape fără să-și miște spatele, cu gîtul întins înainte și ușor înclinat spre huluba din stînga, cu botul ridicat drept în sus. Datorită pasului rar, deși neobișnuit de lung, de departe, goana lui nu părea prea repede. Îți făcea impresia că trăpașul măsoară drumul fără grabă, cu picioarele din față drepte ca acele unui compas, abia atingînd pămîntul cu vîrfurile copitelor. Era dresura veritabilă americană ; ea urmărește să ușureze respirația calului, să reducă la minimum rezistența aerului, înlăturînd toate mișcările inutile pentru alergare ce irosesc forța și în care frumusețea exterioară a formelor este sacrificată ușurinței, respirației prelungi și energiei, transformînd calul într-o mașină vie, fără greș.

Acum, în pauza dintre două alergări, se făcea „încălzirea" cailor, care servește totdeauna la reglarea respirației trăpașilor. Mulți goneau pe cercul exterior al pistei, în aceeași direcție cu Smarald, iar alții, pe cercul interior, în direcția inversă. Un trăpaș sur, cu pete întunecate și bot alb, rasă pură de Orel, cu gîtul arcuit și coada în formă de trombon, aducînd cu un cal de bîlci, îl întrecu pe Smarald. Își scutură în mers șoldu-

rile umede și pieptul gras, lat, întunecat de pe acum de sudoare, aruncîndu-și picioarele din față în lături, de la genunchi, și la fiecare pas se auzea cum îi icnește splina.

Apoi se apropie din urmă o iapă metisă, murgă, cu o coamă rară de culoare mai închisă. Era admirabil dresată după același sistem american ca și Smarald. Părul scurt, bine îngrijit, strălucea, făcînd ape în mișcarea mușchilor sub piele. O vreme, cei doi cai goniră unul lîngă altul, în timp ce jocheii își spuneau ceva. Smarald mirosi iapa și dădu să se joace cu ea din mers, dar englezul nu-i îngădui, și el se supuse.

În direcția opusă trecu în goană un armăsar negru, uriaș, înfășurat tot cu bandaje, genunchiere și glezniere. Huluba din stînga ieșea cu o jumătate de metru înaintea celei din dreapta, iar prin inelul fixat deasupra capului trecea o bandă de oțel, care ținea strîns de sus și din părți botul nervos al calului. Smarald și iapa se uitară la el în același timp și amîndoi își dădură seama într-o clipă că trăpașul avea o forță, viteză și rezistență neobișnuite, dar era foarte încăpățînat, rău, orgolios și supărăcios. În urma armăsarului negru trecu un armăsar tînăr, caraghios de mic, de un cenușiu-deschis, cu un aer elegant. Privindu-l, ți se părea că aleargă cu o viteză de neînchipuit, atît de des își mișca picioarele, atît de sus le ridica de la genunchi, și atît de zeloasă era expresia pe care o avea micul, frumosul său cap. Dar Smarald îl privi doar pieziș și disprețuitor, mișcîndu-și o ureche.

Celălalt jocheu încheie discuția, rîse tare și scurt de parcă ar fi nechezat, și dădu drumul iepei să alerge în trap liber. Ea se desprinse de lîngă Smarald fără nici un efort, liniștită, ca și cum viteza fugii ei n-ar fi depins de dînsa și porni înainte, purtîndu-și lin spinarea netedă și lucioasă, în lungul căreia abia se observa o curelușă de culoare închisă.

În clipa următoare, atît pe ea, cît și pe Smarald îi întrecu un trăpaș cu părul roșu ca focul și cu o pată mare albă pe bot, care gonea în galop, în sărituri dese și lungi, cînd întinzîndu-se și lipindu-se parcă de pămînt, cînd unindu-și aproape în aer picioarele din față

cu cele din spate. Jocheul său se lăsase pe spate cu tot trupul, întins pe scaun, parcă atîrnat de hăţurile întinse. Smarald se emoţionă şi dădu să sară într-o parte, dar englezul trase pe nesimţite hăţurile, şi mîinile lui, atît de elastice şi de sensibile la fiecare mişcare a calului, deveniră parcă de fier. Lîngă tribună, armăsarul roşcat, care făcuse încă un cerc, îl întrecu iar pe Smarald. Din cauza galopului de pînă atunci se acoperise cu spumă, ochii lui căpătaseră o culoare sîngerie, şi respiraţia îi era hîrîitoare. Jocheul stătea aplecat înainte şi-l lovea din toate puterile cu cravaşa peste spate. În sfîrşit, grăjdarii izbutiră să-i taie calea lîngă poartă şi să-l apuce de căpăstru şi zăbale. Fu scos de pe hipodrom ud de sudoare, gîfîind, tremurînd, cuprins de o neaşteptată slăbiciune.

Smarald mai făcu o jumătate de cerc în trap larg, apoi coti pe aleea care străbătea pista de alergări şi intră din nou pe poartă, în curte.

V

Clopoţelul sună de cîteva ori. Pe lîngă porţile deschise apăreau cînd şi cînd trăpaşi în fugă fulgerătoare şi uneori oamenii din tribune izbucneau în strigăte şi aplauze. Smarald păşea lîngă Nazar, printre alţi trăpaşi, dînd din capul aplecat şi mişcîndu-şi urechile acoperite cu urechelniţe de pînză. În urma „încălzirii", sîngele îi curgea vioi şi fierbinte prin vine, şi pe măsură ce trupul i se odihnea şi i se răcorea, el respira tot mai adînc şi mai liber. Dorinţa de a alerga din nou îi stăpînea toţi muşchii.

Se scurse cam o jumătate de oră. Clopoţelul de pe hipodrom se auzi iar. Acum, jocheul se urcă în trăsurică, fără mănuşi. Avea mîini mari, albe, parcă vrăjite, care îi inspirau lui Smarald devotament şi teamă.

Englezul ieşi fără grabă pe hipodrom, de unde se întorceau unul după altul caii care-şi terminaseră „încălzirea". Pe pistă au rămas numai Smarald şi uriaşul armăsar negru pe care-l întîlnise mai înainte. Tribunele

erau ticsite, şi în masa aceasta întunecată se zăreau nenumărate feţe şi mîini de culoare mai deschisă, umbreluţe şi pălării felurit colorate şi fîlfîiau filele albe ale programelor. Grăbind treptat pasul şi trecînd pe lîngă tribune, Smarald simţi fixaţi asupra lui mii de ochi şi-şi dădu seama că ochii aceştia aşteaptă de la el mişcări iuţi, o încordare totală a forţelor, puternice bătăi de inimă, ceea ce-l făcu să-şi simtă muşchii împrospătaţi şi mai uşori. Armăsarul alb, binecunoscut, călărit de un băieţaş, mergea în galop în dreapta lui.

În trap uniform, măsurat, înclinînd uşor trupul spre stînga, Smarald descrise repede o curbă şi începu să se apropie de stîlpul cu cerc roşu. Clopotul sună scurt. Englezul se îndreptă puţin pe scaunul lui, şi mîinile sale deveniră parcă mai puternice. „Acum aleargă, dar cruţă-ţi forţele. E încă prea devreme", înţelese Smarald ; el îşi întoarse o clipă capul în semn că pricepuse îndemnul şi-şi ciuli iar urechile fine şi sensibile. Armăsarul alb gonea în galop egal lîngă el, puţin în urmă. Smarald îi simţea, lîngă coamă, răsuflarea proaspătă şi egală.

Stîlpul roşu rămase în urmă, încă o cotitură bruscă, apoi pista se îndreptă. În tribuna a doua, care se apropia neagră şi pestriţă de lume, se zăreau oamenii strigînd, şi tribuna creştea la fiecare pas. „Mai iute ! îi îngădui conducătorul. Mai iute, mai iute !" Smarald se pripi puţin, gata să-şi încordeze toate forţele. „Oare-i timpul ?" se gîndi el. „Nu, nu încă, nu te înflăcăra, îi răspunseră, liniştindu-l, mîinile vrăjite. Mai încolo."

Cei doi armăsari trec în aceeaşi secundă prin faţa stîlpilor de marcaj de la capetele opuse ale liniei ce uneşte cele două tribune. Rezistenţa uşoară a panglicii întinse şi ruperea ei într-o clipă îl fac pe Smarald să-şi mişte urechile, dar uită imediat totul, atent numai la mîinile vrăjite. „Încă puţin ! Nu te înflăcăra ! Mergi în pas uniform !" îi porunceşte jocheul. Tribuna neagră trece, parcă plutind, pe lîngă el. Încă vreo cîţiva zeci de stînjeni şi toţi patru, Smarald, micul armăsar alb, englezul şi băiatul de grajd, care stă în scările scurte, lipit de coama calului, formează un singur trup ce goneşte repede, însufleţit de o singură voinţă, cu aceeaşi

frumusețe a mișcărilor viguroase, cu același ritm care sună ca o muzică. Ta-ta-ta-ta ! Bat uniform picioarele lui Smarald. Tra-tá, tra-tá ! îi ține isonul, scurt și tăios, calul însoțitor. Încă o curbă și se apropie tribuna a doua. „Să iuțesc fuga ?" întreabă Smarald. „Da, îi răspund mîinile, dar calm."

Tribuna a doua rămîne în urmă. Oamenii strigă ceva. Asta îl distrage pe Smarald, care se enervează, pierde simțul hățurilor și, ieșit pentru o clipă din tactul general, face patru salturi capricioase cu piciorul drept. Dar hățurile se încordează și, strivindu-i colțurile gurii, îi încovoaie gîtul în jos și-i întorc capul spre dreapta. Acum nu-i mai vine bine să galopeze cu piciorul drept. Se înfurie și nu vrea să schimbe piciorul, dar jocheul prinde clipa prielnică și silește calul, poruncitor și calm, să meargă din nou la trap. Tribuna rămîne mult în urmă. Smarald intră iar în ritm, și mîinile sînt din nou blînde și prietenoase. Calul se simte vinovat și vrea să iuțească de două ori pasul. „Nu, nu, e încă prea devreme, îi spune cu blîndețe, jocheul. Apucăm noi să dregem lucurile. Nu-i nimic."

În felul acesta, parcurg în armonie deplină încă un cerc și jumătate. Dar și armăsarul negru e în mare formă. În timp ce Smarald galopase, el îl depășise cu șase lungimi. Acum, Smarald cîștigă distanța pierdută și, la penultimul stîlp, este cu trei secunde și un sfert înainte. „Acum se poate. Cu toată viteza !" îi poruncește jocheul. Smarald își lipește urechile de cap, aruncînd doar o scurtă privire înapoi. Pe fața englezului s-a așternut o expresie de hotărîre și pîndă, buzele i se schimonosesc, nerăbdătoare, dezgolindu-i dinții galbeni, mari, încleștați. „Dă tot ce poți ! îi poruncesc hățurile din mîinile ridicate în sus. Mai iute, mai iute !" Și englezul strigă pe neașteptate, cu un glas subțire, vibrant, care crește ca sunetul unei sirene :

— O-e-e-e-ei !

— Așa, așa, așa, așa ! strigă tare și răsunător, în tactul alergării, băiatul de grajd.

Acum, simțul ritmului atinge cea mai înaltă treaptă a încordării, atîrnînd parcă de un fir de păr gata în orice clipă să se rupă. Ta-ta-ta-ta, pecetluiesc uniform pă-

mîntul picioarele lui Smarald. Tra-tra-tra-tra ! se aude în față galopul armăsarului alb, care-l atrage după sine pe Smarald. Hulubele elastice se leagănă în ritmul alergării, iar băiatul de grajd, care-i aproape întins pe grumazul calului, se ridică și se lasă în jos în ritmul galopului.

Aerul șuieră în urechi și gîdilă nările din care aburii țîșnesc în șuvoaie dese. Smarald respiră din ce în ce mai greu și simte că-i e cald. Ia ultima curbă, înclinîndu-se cu tot trupul spre interiorul ei. Tribuna crește ca vie, și din ea îl întîmpină urletul a mii de glasuri, care-l sperie, îl emoționează și-l bucură. El simte că nu-i mai ajunge trapul și vrea să galopeze, dar mîinile fermecate din spate îl imploră, îi poruncesc și-l liniștesc : „Dragul meu, nu galopa ! Numai nu galopa ! Uite-așa, uite-așa, așa !" Și armăsarul trece vijelios pe lîngă stîlp, rupînd panglica, fără să bage măcar de seamă. Din tribună răsună strigăte, rîsete, aplauze. Foile albe ale programelor, umbrelușele, bastoanele, pălăriile flutură printre chipurile și mîinile în mișcare. Englezul lasă blînd hățurile în jos. „S-a terminat. Îți mulțumesc, dragul meu !" îi spune lui Smarald această mișcare și, biruind cu greu inerția alergării, trece la pas. Abia în clipa aceasta se apropie și armăsarul negru de stîlpul său din partea cealaltă, cu șapte secunde mai tîrziu.

Ridicîndu-și cu greu picioarele amorțite, englezul sare greoi din trăsurică și, luîndu-și scaunul de catifea, se îndreaptă cu el spre cîntar. Grăjdarii veniți în fugă acoperă cu ipingeaua spinarea fierbinte a lui Smarald și-l duc în padoc. În urma lui, răsună vuietul mulțimii și se aude sunînd prelung soneria din chioșcul arbitrilor. De pe botul calului se prelinge pe pămînt și pe mîinile grăjdarilor o spumă ușoară, gălbuie.

După cîteva minute, Smarald, deshămat, este dus din nou spre tribună. Un om înalt, îmbrăcat cu palton lung, pe cap cu o pălărie nouă, lucioasă, pe care Smarald îl vede adesea în grajd, îl bate prietenos pe gît și-i întinde în palmă o bucată de zahăr. Englezul stă în mulțime, încruntîndu-se, zîmbind și arătîndu-și dinții mari. Lui Smarald i se scoate ipingeaua, și în fața lui se așază o cutie pe trei picioare, acoperită cu o pînză

neagră, sub care se ascunde, meşterind ceva, un domn îmbrăcat cu haine gri.

Dar iată că oamenii coboară din tribune ca o masă neagră, fac cerc în jurul calului, strigă, dau din mîini, aplecîndu-şi unul spre altul feţele roşii, înfierbîntate, cu ochi strălucitori. Sînt nemulţumiţi de ceva. Împung cu degetele picioarele, capul şi şoldurile lui Smarald, îi ridică părul în partea stîngă a crupei unde are marca şi iarăşi strigă toţi deodată. „Trăpaş fals, înşelăciune, escrocherie, banii înapoi", aude Smarald şi, neînţelegînd ce vor să spună, îşi mişcă neliniştit urechile. „Ce-or mai fi vrînd ? se gîndeşte el, mirat. Doar am alergat atît de bine." O clipă, vede chipul englezului. Îl ştia totdeauna calm, puţin ironic, cu o expresie de hotărîre, dar acum e roşu de mînie. Şi englezul strigă pe neaşteptate ceva cu glas gutural, ridică repede mîna şi sunetul unei palme răsună în vacarmul general.

VI

Smarald e dus acasă. După trei ore i se dă ovăz, iar seara, cînd îl adapă la fîntînă, vede ridicîndu-se de după gard luna mare, galbenă, care-l îngrozeşte, fără să ştie de ce.

Apoi urmează zile plictisitoare.

Nu mai e dus nici la antrenamente, nici la curse. În schimb, în fiecare zi, vin mulţi oameni necunoscuţi, şi Smarald e scos în curte, şi aceştia îl examinează şi-l pipăie în fel şi chip, îi bagă mîna în gură, îi freacă părul cu spumă de mare şi ţipă mereu unii la alţii.

Apoi îşi aminteşte că într-o seară tîrziu a fost scos din grajd şi dus multă vreme pe străzi lungi, pietruite, pustii, pe lîngă case cu ferestre luminate. Apoi, gara, vagonul întunecat care se hîţînă, oboseala, tremurături în picioare din pricina drumului lung, şuieratul locomotivelor, duduitul roţilor, mirosul înecăcios de fum, lumina plicticoasă a unui felinar ce se leagănă mereu. Într-o gară e coborît din vagon şi purtat multă vreme pe un drum necunoscut, printre cîmpii golaşe de

toamnă, pe lîngă mai multe sate, pînă cînd ajunge într-un grajd străin, unde e închis separat, departe de alți cai.

La început, își amintește mereu de curse, de englezul său, de Vaska, de Nazar și de Oneghin și-i vede adesea în vis, dar cu timpul uită tot. Îl țin ascuns de cineva și tot trupul său tînăr, minunat lîncezește și suferă din lipsă de mișcare. Mereu vin alți oameni necunoscuți, care se îmbulzesc iar și iar în jurul lui, pipăindu-l, trăgîndu-l din toate părțile, certîndu-se între ei.

Uneori, Smarald vede întîmplător prin ușa deschisă alți cai care se plimbă ori aleargă în libertate, și el nechează, indignîndu-se și tînguindu-se. Dar ușa e îndată, închisă, și timpul se scurge iar plictisitor și monoton.

Șeful grajdului este un om cu capul mare, parcă mereu adormit, cu ochi mici, negri, și pe obrazul gras cu mustăți negre, subțiri. Pare că-l privește cu totală nepăsare pe Smarald, însă pe acesta, ori de cîte ori îl vede, îl cuprinde o groază de neînțeles.

Și într-o dimineață, devreme, cînd toți grăjdarii dorm, iată că omul acesta se furișează fără cel mai mic zgomot în boxa lui Smarald, îi toarnă ovăz în iesle și pleacă. Armăsarul se miră puțin, dar începe să mănînce, supus. Ovăzul e dulce, cu un gust puțin amărui. „Ciudat, se gîndește el, un ovăz ca ăsta nu am mai mîncat niciodată!"

Și, pe neașteptate, simte niște crampe ușoare, care trec, însă revin mai puternice, crescînd în intensitate în fiecare clipă. În sfîrșit, durerea devine insuportabilă. Calul geme încetișor. Pe dinaintea ochilor încep să i se învîrtească niște cercuri de foc și, din pricina unei slăbiciuni neașteptate, întregul lui trup asudă, picioarele i se încovoaie de la genunchi, și armăsarul se prăbușește pe podea. Încearcă să se ridice, dar nu poate să se scoale decît pe picioarele de dinainte și cade iar pe o parte. Un vîrtej de imagini i se perindă prin creier! Îl vede pe englez, arătîndu-și într-un rînjet dinții lungi ca de cal, apoi pe Oneghin gonind și nechezînd tare. O forță misterioasă îl tîrăște fără cruțare și vertiginos în jos, spre o groapă întunecată și rece. Nu se mai poate mișca.

Picioarele, gîtul și spinarea îi se chircesc deodată. Pielea de pe trup începe să-i tremure și se acoperă de o spumă cu miros pătrunzător.

Lumina galbenă, șovăitoare a felinarului îi taie o clipă vederea și se stinge o dată cu ea. Urechea mai surprinde un strigăt grosolan, omenesc, dar nu mai simte tocul cizmei cu care cineva îl izbește în șold. Apoi totul dispare pentru totdeauna.

1907

ULTIMUL CUVÎNT

Da, domnilor judecători, eu l-am ucis !

Dar expertiza medicală mi-a lăsat zadarnic o portiță de scăpare. N-o să mă folosesc de ea.

L-am ucis absolut conștient și lucid, cu intenție, convingere și sînge rece, fără cea mai mică părere de rău, teamă sau ezitare. Dacă prin absurd l-ați readuce la viață, eu mi-aș repeta crima.

M-a urmărit totdeauna și pretutindeni. Și-a luat mii de înfățișări omenești și nici măcar nu s-a dat în lături — nerușinatul ! — de a se travesti în femeie. Apărea ba sub înfățișarea unei rude, ba a unui prieten, ba a unui coleg de birou sau a unui bun cunoscut. Se machia în oameni de diferite vîrste, în afară de aceea a copilăriei, care nu-i reușea, și cînd încerca, izbutea doar să pară caraghios. M-a urmărit de cînd mă știu și mi-a otrăvit viața.

Mai groaznic decît orice era faptul că îi ghiceam dinainte toate cuvintele, gesturile și faptele.

Cînd mă întîlnea, își deschidea totdeauna brațele, exclamînd cu glas cîntat :

— Ia uite ! De cînd nu te-am mai văzut !... Ei, cum o duci cu sănătatea ?

Și răspundea fără întîrziere, deși nu-l întrebasem nimic :

— Mulțumesc. Așa și-așa. Merge. Ai citit în ziarul de astăzi ?...

Dacă falca mi-era cumva umflată din pricina unei măsele sau aveam ulcior la ochi, nu scăpa prilejul să rîdă :

— Dar ce-i cu mutra asta, frate ? Nu-mi place !

Ştia foarte bine, ticălosul, că nu falca umflată mă deranja, ci faptul că înaintea lui alţi cincizeci de idioţi îmi puseseră aceeaşi întrebare absurdă. Era însetat de chinurile mele sufleteşti, călăul !

Venea la mine tocmai în clipa cînd eram ocupat pînă peste cap cu chestiuni urgente şi se aşeza pe un scaun, spunînd :

— Ah, mi se pare că te deranjez ?

Şedea două ceasuri încheiate, flecărind plictisitor despre sine şi copiii săi. Vedea că-mi vine să mă iau cu mîinile de păr şi că-mi muşc buzele pînă la sînge de nerăbdare, şi se delecta la vederea chinurilor mele umilitoare.

După ce mă făcea să-mi pierd pofta de lucru pe o lună de zile, se scula şi căsca, spunînd :

— Cînd se întîlneşte omul cu tine, neapărat se întinde la taifas. Şi eu am atîta treabă !

În tren intra totdeauna în vorbă cu mine, pornind de la aceeaşi întrebare :

— Vă duceţi departe ?

Apoi :

— Cu treburi sau numai aşa ?

— Şi unde faceţi serviciul ?

— Sînteţi căsătorit ?

O, i-am studiat bine toate obiceiurile. Cînd închid ochii, îl văd aievea. Iată-l bătîndu-mă pe umăr, pe spate şi pe genunchi, făcînd gesturi largi chiar pe dinaintea nasului meu şi silindu-mă să tresar şi să mă încrunt. Uite-l cum mă ţine de nasturele hainei, cum îmi duhneşte drept în faţă, cum scuipă cînd vorbeşte. Iată-l mişcînd mereu piciorul sub masă, din care pricină zăngăne abajurul. Îl văd bătînd darabana cu degetele pe speteaza scaunului meu în timpul unei pauze lungi în discuţie şi făcînd semnificativ : „Mda", şi iarăşi darabana, şi iar : „Mda". Sau, pocnind cu degetele lui osoase în masă, trîntind pe masă picile cîştigătoare şi însoţindu-le de fiecare dată cu cîte un : „Dar asta ce e ? Dar asta ? Dar asta ?"... Iată-l într-o discuţie aprinsă, specific rusească, aducîndu-şi argumentul preferat :

— Eh, frăţioare, spui baliverne !

— De ce, baliverne ? îl întreb, sfios.

— Fiindcă-s baliverne !

Nu știu ce rău i-am făcut omului acesta. Dar el s-a jurat să-mi otrăvească viața și mi-a otrăvit-o. Am ajuns să fiu, datorită lui, profund dezgustat de mare, de lume, de aer, de poezie, de pictură și de muzică.

— Tolstoi ? urla el în gura mare, ori scria prin reviste și alte publicații. Și-a trecut averea pe numele nevestei sale, iar el... Și cum s-a purtat cu Turgheniev... A cusut cizme... Oho, marele scriitor al poporului rus... Bravo !...

— Pușkin ? O, da ! Creatorul limbii literare. Ții minte cum spune : „Ucraina-n noapte tace lin, pe cer atîtea licăriri de stele..." Și nevastă-sa, știi, vorba aia... Dar la Secția a treia știi ce i-au făcut ? Îți amintești... psst... Nu-i nici o doamnă pe aici ? Îți amintești versurile alea ale lui :

Mergem cu bărcuța
Sub bărcuță-i apă...

— Dostoievski ? Ai citit cum a venit într-o noapte la Turgheniev să se pocăiască... Dar Gogol știi ce boală avea ?

Mă duc la o expoziție de pictură și mă opresc în fața unui peisaj. Reprezintă o seară liniștită. Însă el, ticălosul, e pe urmele mele. A și ajuns în spatele meu și-l aud spunînd plin de sine :

— Foarte drăguț desenat... Zare... Aer... Luna parcă-i vie... Îți aduci aminte, Nina, că am văzut la Tipeaevi ceva asemănător în suplimentul la *Niva* ? Seamănă, zău !

Ascult *Carmen* la Operă. Dar el e nelipsit. S-a instalat în spatele meu, și-a pus picioarele pe bara de jos a fotoliului meu, ține isonul fermecătorului duet din ultimul act și simt cu o ură nespusă fiecare mișcare a trupului său. Îl aud de asemenea spunînd în antract, intenționat cu glas tare, anume pentru mine :

— Zadodadovii au niște plăci uimitoare. Șaliapin sadea ! Juri că-i el !

Da ! El şi nimeni altul a inventat flaşneta, gramofonul, bioscopul, fotofonul, biograful, fonograful, auxetofonul, patefonul, cutia muzicală „Monopan", pianul mecanic, automobilul, gulerele tari, heliografia şi ziarul.

De el n-ai scăpare ! Cîteodată, mă strecuram noaptea pe ţărmul pustiu al mării şi mă întindeam, singur, la marginea unei rîpe. Dar el mă urmărea ca o umbră. Se furişa lîngă mine şi-l auzeam spunînd deodată cu glas tare, plin de mulţumire de sine :

— Ce noapte minunată, Katenka, nu-i aşa ? Dar norii ? Parcă ar fi un tablou. Ia să încerce un pictor să picteze noaptea aşa, n-o să creadă nimeni că-i reală.

A ucis cele mai frumoase clipe din viaţa mea — clipele de dragoste, nopţile minunate, dulci, de neuitat ale tinereţii. De cîte ori, în timp ce mă plimbam la braţ cu o fiinţă tăcută, fermecătoare, poetică, pe o alee presărată cu petele razelor de lună, el, luîndu-şi deodată chip de femeie, îşi lăsa capul pe umărul meu, rostind cu glasul unei ingenue de teatru :

— Spune-mi, îţi place natura ? Eu o ador.

Sau :

— Spune-mi, îţi place să visezi la lumina lunii ?

Călăul meu avea multe chipuri, însă rămînea totdeauna acelaşi, orice înfăţişare şi-ar fi luat — de profesor universitar, doctor, inginer, femeie-medic, avocat, studentă, scriitor, nevastă de perceptor, moşier, funcţionar de stat, pasager, vizitator, oaspete, necunoscut, spectator, cititor, ori vecin de vilă în vilegiatură. În prima mea tinereţe socoteam, din prostie, că e vorba de oameni diferiţi. Dar era una şi aceeaşi persoană. Experienţa amară m-a făcut, în sfîrşit, să-i descopăr numele. Este intelectualul rus.

Chiar dacă nu mă chinuia pe mine personal, îşi lăsa pretutindeni urmele — cărţile sale de vizită. Pe piscurile munţilor Beştau şi Maşuk găseam cojile de portocală aruncate de el, cutii goale de sardele şi hîrtiuţele de la bomboane. Pe stîncile de la Alupka, în vîrful clopotniţei Ivanovskaia, pe granitul Imatrei, pe zidurile din Bahcisarai, în grota lui Lermontov, vedeam inscripţiile făcute de el :

„Pusea și Kuziki, 1903, 27 februarie."
„Ivanov."
„A. M. Plohohvostov din Sarapul."
„Ivanov."
„Peciorina."
„Ivanov."
„M. D.... P. A. R.... Talocika și Ahmet."
„Ivanov."
„Trofim Jivopudov. Orașul Samara."
„Ivanov."
„Adel Soloveicik din Minsk."
„Ivanov."
„De pe acest vîrf de munte a admirat marea S. Nikodim Ivanovici Bezuprecinîi."
„Ivanov."

Am citit versurile și însemnările făcute de el în toate registrele pentru vizitatori în casa memorială a lui Pușkin, în a lui Lermontov, în vechile mînăstiri. „Au fost aici Sikunovii din Penza. Au băut cvas și au mîncat nisetru. Ceea ce vă dorim și vouă." „Am vizitat casa natală a marelui poet rus, Pistol, profesor de caligrafie la liceul de băieți din Voronej."

„Laudă ție, uriașe Ai-Petri,
Înveșmîntat în horbotă de pin!
Astăzi, vigurosul tău pisc îl birui
Căpitanul în rezervă Prosin."

Era destul să deschid o carte, ca să dau de el. „Cartea asta a citit-o Pahnutenko." „Autorul e un prost." „Domnul autor nu l-a citit pe Karl Marx." Sau o lungă și plictisitoare polemică în creion, pe marginile paginilor. Și, bineînțeles, nimeni altul decît el îndoia colțurile cărților, smulgea paginile și stingea cu cartea lumînările de stearină.

Domnilor judecători! Îmi vine greu să urmez... Omul acesta a batjocorit, a întinat și a vulgarizat tot ce mi-era drag, tot ce e gingaș și înduioșător. Am luptat foarte multă vreme cu mine însumi... Anii treceau. Nervii mi se toceau din ce în ce... Vedeam că pe lumea

asta nu-i loc pentru noi amîndoi. Unul din noi trebuia să dispară.

Presimțeam de mult că un fleac, o simplă întîmplare mă va împinge la crimă. Și așa s-a și întîmplat.

Cunoașteți amănuntele. În vagon era o neînchipuită înghesuială. Dar el, împreună cu nevasta și băiatul, elev de liceu, și cu o grămadă mare de bagaje, ocupase două bănci. De data aceasta purta uniforma de funcționar al Ministerului instrucțiunii publice. M-am apropiat de el și am întrebat:

— Nu cumva e pe aici vreun loc liber?

A răspuns ca un buldog ce-și păzește osul, fără să mă privească:

— Nu. Mai stă un domn aici. Astea sînt locurile lui. O să vină și el numaidecît.

Trenul a pornit. Am rămas dinadins lîngă băncile lor. Au trecut vreo zece verste, și domnul tot nu venea. Eu stăteam, uitîndu-mă, tăcut, la pedagog. Credeam că-i mai rămăsese încă o urmă de bun-simț.

Zadarnic. Am mai străbătut vreo cincisprezece verste. A scos coșul cu alimente și a început să mănînce. Apoi au băut cu toții ceai. În legătură cu zahărul a izbucnit un scandal de familie.

— Petea! De ce ai luat o bucată de zahăr fără să spui?

— Pe cuvînt de onoare, tăticule, că n-am luat. Zău!

— Nu te jura și nu minți. Le-am numărat dinadins azi-dimineață. Erau optsprezece bucăți, iar acum sînt șaptesprezece.

— Zău n-am luat!

— Nu te jura. Este o rușine să minți. Îți voi ierta orice, dar minciuna să știi că n-o iert niciodată. Numai lașii mint. Cel care minte poate să și ucidă, să fure, să-l trădeze pe țar, patria...

Și dă-i și dă-i... Mai auzisem vorbele acestea ale lui încă din trista mea copilărie, cînd mi-a fost, la început, preceptor, apoi, diriginte de clasă, și, cînd, mai tîrziu, scria articole într-un ziar moderat.

Am intervenit:

— Îl certați pe fiul dumneavoastră că minte, și dumneavoastră mințiți în prezența lui că locul acesta e

ocupat de cineva. Unde este domnul? Vă rog să mi-l arătați.

Pedagogul s-a făcut roșu la față ca un rac fiert, iar ochii i-au ieșit din orbite.

— Vă poftesc să nu vă legați de pasageri necunoscuți, care nu vă adresează cuvîntul. Ce-i porcăria asta? Domnule conductor, vă rog să luați notă că dumnealui se leagă tot timpul cu obrăznicie de necunoscuți. Vă rog să luați măsuri. În caz contrariu, voi face o plîngere la direcția jandarmeriei și-mi voi trece *plîngerea în registrul de reclamații.*

Conductorul m-a dojenit părintește și a plecat. Dar pedagogul nu s-a potolit.

— Dacă nimeni nu se leagă de dumneata, nu te lega nici dumneata de alții. Și cînd te gîndești că poartă pălărie și guler tare! După cît se pare, e un intelectual... Dacă un țăran sau un muncitor și-ar fi îngăduit așa ceva... Dar un intelectual!

Inte-lec-tual! Călăul mă numise călău! Se sfîrșise... Își rostise sentința de moarte.

Am scos din buzunarul paltonului un revolver, am pus degetul pe trăgaci și, ținîndu-l pe pedagog între ochi, am spus calm:

— Roagă-te lui dumnezeu.

A pălit și a început să răcnească:

— Ajutor!

A fost ultimul său cuvînt. Am apăsat pe trăgaci.

Am terminat, *domnilor judecători.* Repet: nu simt nici căință, nici milă. Dar un gînd îngrozitor mă roade și mă va roade pînă la sfîrșitul zilelor mele, indiferent dacă le voi petrece în închisoare sau în casa de nebuni:

„De pe urma lui a rămas un fiu! Dacă va moșteni cumva în totul firea tatălui său?"

1908

CA ÎN FAMILIE

S-a întîmplat... zău, pe cuvîntul meu, uneori mi se pare că s-a întîmplat acum trei sute de ani, atît de multe evenimente, persoane, orașe, succese, insuccese, bucurii și dureri se află între ziua de astăzi și cea de atunci. Locuiam pe vremea aceea la Kiev, la marginea cartierului Podol, lîngă colina Alexandrovskaia, în camerele mobilate — „Portul Niprului", proprietatea unui fost bucătar de vapor — dat afară din slujbă din pricina beției — și a soției sale, Anna Petrovna, o adevărată hienă prin perfidia, lăcomia și răutatea ei.

Eram șase locatari permanenți, toți oameni singuri. În camera nr. 1 locuia cel mai vechi dintre chiriași, un fost negustor, care avusese un magazin de articole ortopedice și corsete, dar își pierduse toată averea la jocul de cărți. Cîtva timp muncise ca vînzător de prăvălie, însă patima pentru joc îl scosese cu totul de pe făgașul normal. Acum ducea o viață dezordonată și fără nici un rost. Ziua dormea, iar seara tîrziu își făcea veacul prin niște taverne clandestine, destul de numeroase pe malul Niprului, lîngă portul cel mare. Ca toți cei ce joacă nu din calcul, ci din pasiune, era darnic, politicos și cu o privire de om nefericit.

La nr. 3 locuia inginerul Butkovski. Dacă-l credeai pe cuvînt, absolvise institutele : silvic, minier, de drumuri și de tehnologie, fără a mai pune la socoteală o școală superioară din străinătate. Și, într-adevăr, în ceea ce privește cunoștințele de tot felul, semăna cu un cîrnat bine îndesat sau cu o valiză pe care cineva care se pregătește de drum o încarcă peste măsură cu

tot felul de boarfe, apasă capacul cu genunchiul şi o încuie cu mare greutate, dar cînd s-o deschidă, totul sare dintr-o dată afară. Vorbea cu uşurinţă şi chiar fără a fi rugat despre navigaţie, aviaţie, botanică, statistică, dendrologie, politică, fosilele de brontozauri, astronomie, fortificaţii, septacorduri şi dominante, creşterea păsărilor, legumicultură, împădurirea rîpelor şi canalizarea oraşului. În fiecare lună trăgea cîte o beţie, care dura vreo trei zile. În timpul acesta vorbea numai franţuzeşte, şi tot în franţuzeşte scria şi scurtele bileţele prin care cerea bani foştilor lui colegi ingineri. Apoi zăcea vreo cinci zile sub pătura lui cadrilată englezească, pentru ca să-şi vină în fire şi să transpire. Nu se mai ocupa cu nimic altceva în afară de trimiterea la ziare a tot felul de scrisori în legătură cu diverse evenimente: asanarea mlaştinilor din Polesie, descoperirea unei stele noi, fîntînile arteziene etc. Dacă se întîmpla să aibă bani, îi băga între foile diferitelor cărţi de pe etajeră, şi era bucuros ca de o surpriză cînd îi găsea. Îmi amintesc cum spunea adesea, graseind:

— Dgagul meu. Ia te gog de pe gaft volumul al patrulea al lui Elisée Rheclus [1]. Întghte pagina a doua suta şi a tghei suta, cghed că găseşti cele cinci guble pe caghe ţi le datoghez.

Era complet chel, cu barbă albă şi favoriţi cărunţi, înfoiaţi.

La nr. 8 locuiam eu. La nr. 7 stătea un student cu un obraz gras, imberb, cam bîlbîit, un fel de „băiat al mămichii", acum procuror cu renume, iar la nr. 6, Karl, de origine germană, inginer de drumuri, un individ gras de la Ostsee, băutor de bere, căruia îi tremurau mereu mîinile. Nr. 5 era ocupat de Zoia, o prostituată, pe care patroana o respecta mai mult decît pe noi toţi. În primul rînd, plătea pentru cameră mai mult decît noi, în al doilea rînd, plătea totdeauna înainte, iar în al treilea rînd, nu supăra niciodată pe nimeni cu nimic fiindcă nu aducea acasă decît arareori clienţi, şi numai dintre cei mai serioşi, mai în vîrstă şi mai liniştiţi, iar

[1] Este vorba de *Jean-Jacques Elisée Reclus* (1830—1905), cunoscut geograf francez (n. r.).

de cele mai multe ori își petrecea noaptea printr-alte hoteluri.

Trebuie să spun că ne cunoșteam toți, dar trăiam destul de răzleți unul de altul. Uneori împrumutam unii de la alții esență de ceai, cîte un ac, ață, apă clocotită, un ziar, cerneală, plicuri și hîrtie.

În adăpostul nostru se aflau cu totul nouă camere, locuite permanent. Celelalte trei erau ocupate de perechi întîmplătoare pe cîte o noapte sau pe cîteva ore. Dar noi nu ne supăram fiindcă eram obișnuiți cu orice.

Începuse năvalnica primăvară a sudului. Gheața de pe Nipru se topise. Fluviul se revărsase atît de tare, încît inundase malul stîng al Cernigovului, cît vedeai cu ochii. Nopțile erau întunecoase și calde, iar ploile, scurte, dar îmbelșugate. Seara, abia de zăreai pe copaci verdele-închis al mugurilor, iar dimineața, la trezire, vedeai strălucind cu gingășie primele frunzulițe.

A venit paștele cu noaptea lui cea minunată plină de bucurie și măreție. Nu aveam cu cine ciocni un ou roșu și hoinăream singur prin oraș, intram în biserici, mă uitam la procesiuni, la iluminație, ascultam cîntecele și dangătul clopotelor, admiram fețele drăgălașe ale copiilor și ale femeilor scăldate în lumina caldă a lumînărilor. Mă copleșise un fel de tristețe tulburătoare, dulce, ușoară și molcomă, de parcă-mi părea rău de puritatea și seninătatea pierdută a copilăriei mele.

Cînd m-am întors acasă, m-a întîmpinat servitorul Vaska, un băiețandru șiret și vioi. Ne-am spus unul altuia Cristos a înviat. Apoi Vaska m-a anunțat, zîmbind pînă la urechi și dezvelindu-și dinții și gingiile :

— Domnișoara de la nr. 5 v-a rugat să treceți pe la dînsa.

M-am mirat puțin. Nu vorbisem niciodată cu domnișoara aceasta.

— V-a trimis și un bilet, a urmat Vaska. Iată-l pe masă.

Am luat foaia liniată, ruptă dintr-un registru, și sub cuvîntul tipărit „Credit", am citit următoarele :

„Stimate nr. 8,
dacă nu aveţi altă treabă şi nu-ţi este scîrbă, vă rog foarte mult să vii în camera mea să gustaţi din pască sfinţită.

Zoia Kramarenkova pe care o cunoaşteţi."

Am bătut la uşa inginerului, ca să mă sfătuiesc cu el ce să fac. L-am găsit în faţa oglinzii, străduindu-se să-şi aranjeze cu degetele răsfirate barba căruntă şi neîngrijită. Purta o haină cu luciu la coate, iar la gulerul uzat al cămăşii, îngălbenit pe margini, o cravată albă.

Primise şi el o invitaţie asemănătoare aşa că ne-am dus împreună.

Zoia ne-a întîmpinat în prag, scuzîndu-se şi roşind. Avea faţa obişnuită, tipică a prostituatei ruse — buze moi, blînde, lipsite de voinţă, nasul ca un cartof şi ochii cenuşii, fără sprîncene, puţin bulbucaţi. Dar zîmbetul ei din seara aceea, lipsit cu totul de artificialitate, sfios şi feminin, dădea chipului său un farmec deosebit.

În odaie i-am găsit pe cartofor şi pe Karl. Aşadar, cu excepţia studentului, ne aflam acolo toţi locatarii permanenţi ai camerelor mobilate „Portul Niprului".

Încăperea era tocmai aşa cum mi-o închipuisem. Pe scrin se aflau cutii goale de bomboane, cîteva poze, o pudrieră cu o pudră grasă şi un fier de frezat părul. Pe pereţi atîrnau fotografii îngălbenite de farmacişti imberbi şi cîrlionţaţi, de actori mîndri, în profil, şi de ofiţeraşi cu un aer bătăios şi cu săbiile scoase din teacă. Pe pat — un maldăr de perne sub o cuvertură de tul, iar pe masa acoperită cu o hîrtie tăiată în chip de dantelă erau înşiraţi cozonaci, ouă, o şuncă mare şi două sticle cu vin de provenienţă misterioasă.

Ne-am făcut urările obişnuite, am sărutat-o pe obraji, virtuos şi politicos, apoi ne-am aşezat la masă. Mărturisesc că în clipa aceea alcătuiam un spectacol ciudat şi cu totul aparte : patru bărbaţi copleşiţi şi istoviţi de o viaţă ratată, patru mîrţoage bătrîne, care întruneau în total peste două sute de ani, şi o femeie, gazda noastră — o prostituată, nu tocmai tînără, adică fiinţa

cea mai nenorocită, mai proastă, mai naivă și mai lipsită de voință de pe planeta noastră.

Era însă de o stîngăcie drăgălașă, sfioasă și ospitalieră și de o simplitate plină de prietenie și delicatețe.

— Serviți, spunea ea, prietenoasă, întinzînd farfuria vreunuia dintre noi. Serviți, vă rog. Știu că dumneavoastră, nr. 6, preferați berea. Mi-a povestit Vasea. O aveți lîngă dumneavoastră, sub masă. Iar dumneavoastră, domnilor, o să vă torn vin. E un vin foarte bun. Din Tenerife. Un cunoscut de-al meu, un armator, bea numai vin de acesta.

Toți patru îi cunoșteam perfect viața și știam, firește, cu ce bani fusese organizată masa de paște cu bere și cu „Tenerife". Ceea ce, totuși, nu ne deranja cîtuși de puțin.

Zoia ne-a povestit ce făcuse în noaptea aceea. La catedrala unde fusese la slujba de înviere era o înghesuială îngrozitoare, dar ea apucase un loc bun. Corul academic cîntase admirabil, iar evanghelia a fost citită de studenți, pe rînd, în toate limbile pămîntului : în franceză, germană, greacă, ba chiar și în limba arabă. Iar cînd s-au sfințit în curte cozonacii și colacii, s-a iscat o învălmășeală atît de mare, încît credincioșii și-au încurcat cozonacii și s-au certat.

Apoi Zoia a căzut pe gînduri, a oftat și a început să-și amintească, visător, cum era în săptămîna mare, acasă la ea, la țară.

— Culegeam niște flori albastre, numite „visul". Sînt primele flori de primăvară. Le fierbeam și cu zeama lor vopseam ouăle, care căpătau o minunată culoare albastră. Cînd voiam ca ouăle să fie galbene, le înveleam în coji de ceapă și le băgam în apă clocotită. Mai vopseam ouăle și cu mai multe cîrpulițe felurit colorate. Apoi umblam o săptămînă întreagă prin sat și ciocneam ouăle. Mai întîi cu vîrful, apoi cu dosul. Ciocneam pe luate. Cel cu oul tare lua oul pe care-l spărgea. Un flăcăiandru a făcut rost de la oraș de un ou de piatră și le-a spart pe toate, dar cînd s-a aflat, oamenii i-au luat toate ouăle înapoi și l-au mai și bătut.

La noi, oamenii se dau în leagăn în toată săptămîna luminată. Se pune un leagăn mare în mijlocul satului,

la îndemîna tuturor. Iar leagăne mici se află la fiecare poartă. Sînt făcute dintr-o scîndurică și două frînghii. Întreaga săptămînă se dau toți în leagăn — băieți și fete — și cîntă „Cristos a înviat". E tare frumos la noi!

O ascultam tăcuți. Viața ne ciocănise în cap atît de multă vreme și cu atîta înverșunare, încît se părea că din creierul nostru dispăruse orice amintire din copilărie, despre familie, mame, despre felul cum se sărbătorea paștele în trecut.

Între timp, apăruseră zorile, și perdeluța de percal de la fereastră căpătase o nuanță albăstrie, rece, care după aceea se întunecă puțin, dobîndind o nuanță gălbuie, ca să se facă treptat trandafirie în lumina primelor raze de soare.

— Nu vă temeți de curent, domnilor? Pot să deschid fereastra? întrebă Zoia.

Ridică perdeluța și deschise larg fereastra. Ne-am apropiat și noi.

Era o dimineață de sărbătoare luminoasă și curată, de parcă în timpul nopții mîini nevăzute și grijulii ar fi luat și ar fi spălat cerul albastru, norii albi și pufoși, plopii bătrîni și înalți fremătînd cu frunzișul lor tînăr, lipicios și înmiresmat, după care le-ar fi pus la loc. Niprul se întindea la picioarele noastre parcă-n nesfîrșit — albastru și amenințător lîngă mal, dar în zare liniștit și argintiu. Și de la toate bisericile orașului se auzea dangătul clopotului.

Fără să vrem, am întors cu toți deodată capul. Inginerul plîngea. Se ținea cu mîinile de rama ferestrei, cu fruntea lipită de ea și, clătinîndu-și capul, se cutremura în hohote de plîns. Cine știe ce se petrecea în sufletul lui bătrîn, pustiit și rănit, de om ratat. Cunoșteam atît de puține lucruri din trecutul său, și doar din aluzii întîmplătoare: o căsnicie neizbutită cu o femeie stricată, delapidarea unor bani de-ai statului, un duel cu amantul soției, dorul după copiii rămași la mama lor...

Zoia îl îmbrățișă cu o exclamație de milă și-i puse capul cărunt și pleșuv pe pieptul ei, mîngîindu-i ușor umerii și obrajii.

— Vai, dragul meu, sărăcuțul meu, spunea ea cu glas cîntat. Știu ce viață grea aveți. Sînteți toți ca

niște cîini părăsiți... bătrîni... singuri... Dar nu-i nimic, nu-i nimic... Aveți răbdare, dragii mei... Poate c-o da dumnezeu și trec toate, se-ndreaptă lucrurile și-o să vă meargă bine... Vai, dragul meu...

Inginerul își veni cu greu în fire. Pleoapele îi erau umflate, albul ochilor se înroșise, iar nasul borcănat se făcuse aproape albastru.

— Dgace! Negvi blestemați! Dgace! îngăima el, furios, întorcîndu-și fața spre perete.

După glas se simțea că în gît, în gură și în nas îi mai stăruie încă lacrimi amare, nevărsate.

După vreo cinci minute ne-am luat rămas bun, sărutînd toți cu respect mîna Zoiei. Inginerul și cu mine am ieșit ultimii, și chiar la ușa fetei ne-a întîmpinat studentul, care tocmai se întorcea de la o vizită.

— Aha! a exclamat el, zîmbind și ridicîndu-și cu subînțeles sprîncenele. De acolo veniți? Hm... Care va să zică v-ați sfințit?

În tonul lui se simțea o notă de trivialitate. Dar inginerul l-a măsurat din ochi cu mîndrie, pe îndelete, de la cizme pînă-n vîrful chipiului, și după o pauză lungă i-a aruncat peste umăr, cu un dispreț ce nu se poate reda, un singur cuvînt:

— Mucosule!

1910

MARTIRUL MODEI

— Cum ? Ziceți că am nevoie de motive ? După părerea dumneavoastră, chestia cu patinajul pe rotile nu e un motiv ?

— Dați-mi voie, dați-mi voie, onorabile... Vorbim fiecare despre altceva. Legea prevede clar cinci motive legale de divorț. Punctul unu : părăsirea domiciliului conjugal de către unul din soți. Cred că motivul acesta nu există ?

— Exact. Eu și soția mea nu ne-am despărțit niciodată din prima zi a căsătoriei.

— Foarte bine. Mai departe. Incapacitatea unuia dintre soți de a duce o viață conjugală...

— Nici gînd ! Avem patru copii — trei băieți și o fetiță. Niște copilași, pot să spun — minunați.

— Foarte bine. Urmează : nebunia, o boală infecțioasă, pierderea drepturilor politice...

— Nu, nu. Nimic din toate acestea.

— În sfîrșit, dezmățul vădit, dovedit, al uneia din părți. Poate că e asta ?

— Cîtuși de puțin. Trăim cinstit și frumos, cum și-ar dori fiecare. Dar toate astea-s fleacuri. Principalul este patinajul pe rotile.

— Vă rog să mă iertați, dar nu înțeleg.

— Văd și eu că nu înțelegeți. Însă vă rog să nu mă întrerupeți și să mă lăsați să vă spun totul pe rînd. Altfel, o să mă încurcați cu totul cu chichițele dumneavoastră juridice.

— Vă ascult cu cea mai mare atenție.

— Aşadar... Cu ce să încep?... Vedeţi dumneavoastră, sînt căsătorit de cincisprezece ani. Am o oarecare avere, nu chiar foarte mare, dar destul de rotunjică. Fac afaceri mari cu bumbac, petrol şi cărbune; pe Volga plutesc vaporaşe de-ale mele, sînt membru în consiliul de administraţie la două bănci şi aşa mai departe. Se poate trăi. Mai am o moşioară în Crimeea şi în gubernia Penza vreo cinci sute de deseatine. De afaceri nu mă pot plînge — aş mînia pe dumnezeu.

— Perfect! Oricine ar fi fericit să aibă aşa ceva.

— Nici în ceea ce priveşte familia nu m-a oropsit dumnezeu. Copiii... Ptiu, ptiu, ptiu, să nu le fie de deochi... cresc veseli şi frumoşi ca nişte meri. Nevastămea e grozav de frumoasă, mă ajută în afaceri, e o mamă minunată, o soţie excelentă şi absolut cinstită.

— Perfect! Atunci de ce dracu, fie-mi cu iertăciune, vă gîndiţi la divorţ?

— Staţi puţin, staţi puţin. Tocmai ea e pricina! Mă înţelegeţi... să vă spun la ureche... are o slăbiciune.

— Vai, vai, vai, ce nenorocire!... E cumva ceva ereditar?

— Dar la ce vă gîndiţi?

— Păi la slăbiciunea aia nenorocită. Bea?

— Doamne fereşte! Nicidecum. Vedeţi dumneavoastră, e moartă după modă. Şi nu-i vorba numai de o slăbiciune, ci mai bine zis de o boală... Dacă aţi şti cîte-am tras de pe urma ei!... Sînt un adevărat martir! Nu, vă mulţumesc... Nu vreau apă... Vă rog să mă iertaţi... Îmi revin şi-aşa... Îmi dau seama ce spectacol dezgustător oferă un hipopotam ca mine... cînd se pune pe plîns. Îmi vin eu acuşi în fire. Uite, gata... Vă rog încă o dată să mă iertaţi.

Şi măcar de s-ar rezuma la toalete! N-aş avea nimic împotrivă, cît poftеşte. Şi răposatul Worth, şi Redfern, şi Paquin — toţi sînt la dispoziţia ei. Ba faptul acesta mă şi măgulеşte. În afaceri, soţia este firma soţului. Dar nu-i vorba de asta. Ea are un gust deosebit pentru modă, ca să zicem aşa, bazat pe orgoliu... Vrea să aibă cu orice preţ salonul ei şi anume cel mai la modă... Un fel de *madame* Récamier, mă înţelegeţi...

Doamne, cîte n-a făcut în cei cincisprezece ani de căsătorie ! Am avut salon narodnicist, salon revoluționar, salon social-democrat, salon cadet, salon aristocratic, salon național și salon decadent. Nici nu pot să mi le amintesc pe toate. Într-o vreme, la locul cel mai de onoare din casa noastră atîrna o opincă țărănească făcută din coajă de mesteacăn și un suman adevărat. Altă dată bag întîmplător mîna sub pat și dau de ceva. Abia trag obiectul afară, că era din cale-afară de greu, și văd că e o bombă. Îmi mai amintesc că într-o vreme veneau la noi niște tineri, îmbrăcați cu cămăși albastre și încălțați cu cizme date cu catran. Înghițeau o cantitate înfricoșătoare de chifle cu cîrnați, beau zeci de samovare de ceai (ea introdusese stilul acesta țărănesc), răcneau unii la alții ca niște turbați și spuneau niște cuvinte pe care nu le pricepeam nici în ruptul capului. Apoi au apărut deodată *smochinguri*, flori la butoniere, cefe de moșieri, spinări și burți de nobili, glasuri plăcute de bariton, puțin răgușite...

Însă vedeți că salonul nu-i ajungea. Nevastă-mea îmi pretindea să fiu neapărat în pas cu moda și în toate celelalte privințe. La masă cîrnat cu pîine, dar pe nevastă-mea ultimele modele de la Paris, iar eu — dichisit după ultimul răcnet al șicului englezesc. Deși sub pat păstram o bombă, trebuia să practicăm sportul cel mai la modă. Contradicție ? Absurditate ? Sînt de acord. Dar ce prostii nu faci, cînd iubești !

— Mda...

— Și mă supuneam. Bombăneam, oftam, gîfîiam, dar mă supuneam. La bătrînețe, unde mai pui, cu burta asta mare a mea, lac de sudoare, îmbrăcat ca un băiețandru cu o cămașă de flanelă, încins cu un brîu lat, alergam pe terenurile de tenis, țipînd ca un dobitoc : *out, in, advance !* Practicam lupta franceză și umblam plin de vînătăi, de parcă eram bălțat. Făceam scrimă, jucam fotbal, călăream, cu toate că cea mai mare plăcere din orele mele libere era să iau parte la un *whist* cu parteneri buni, pe o jumătate de copeică fisa.

Credeți că n-am protestat ? Ba am protestat. O dată chiar foarte serios. Era în epoca decadentismului nostru. Pe pereți apăruseră niște tablouri absolut idioate. În-

chipuiți-vă o omletă în care s-a turnat un borcan de dulceață de zmeură. Asta se chema „Elegie în mi bemol". Și ce mobilă! Patru macaroane verticale, pe ele, o scoică, și deasupra un crin. Asta era, vedeți dumneavoastră, scaun. Pe mine mă îmbrăca într-un fel de halate cu umeri înguști și poale largi. La petliță îmi băga o măciulie de floarea-soarelui, iar în mînă trebuia să port neapărat un baston cu un mîner uriaș și, nu știu de ce, să țin mereu mînerul ăsta în gură. „Așa face toată lumea, așa e moda, suge mînerul!"... mă dăscălea într-una nevastă-mea.

Răbdam toate. Răbdam pînă și spectacolul rușinos al serilor noastre decadente. Se adunau la noi niște tineri languroși cu ochii creionați, unii îmbrăcați în capoate negre, de damă, rafinați și afectați. Încremeneau în poziții studiate și proroceau. Răbdam toate. Dar cînd unul dintre ei — un bărbat zdravăn, cu o mutră de diacon și cu maniere de liceană de la Institutul Smolnîi, a declarat deschis că recunoaște pe lume o singură plăcere: dragostea pătimașă, însă neîmpărtășită, pentru un gîndac, n-am mai rezistat. L-am chemat încetișor pe estetul ăsta în antreu, l-am rugat să se îmbrace și i-am spus: „Număr pînă la zece. La zece vă alegeți din două ieșiri una — sau pe ușă, sau pe fereastră."

A dispărut, și o dată cu el și ceilalți decadenți. Dar, doamne, ce furtună de reproșuri, ce ocean de lacrimi s-au revărsat asupra mea, și pînă în clipa cînd decadentismul n-a început să pălească, am fost lipsit, ca un paria, de căldură, de hrană și de patul conjugal.

Acum, domnule avocat, mă răzvrătesc pentru a doua oară, și de data aceasta, definitiv.

Ați auzit de patinele cu rotile? Ați auzit? Prin urmare, o să mă înțelegeți.

Într-o frumoasă zi de iarnă, soția mea, după ce a citit ziarul, mi-a spus:

„Ascultă, Fops (de fapt, pe mine mă cheamă Foma, nume ce-i drept cam banal, din care cauză nevasta m-a botezat Fops, ceea ce cred că e mult mai nepotrivit. Aduce a cîine: Mops, Fops)... Știi, a zis ea, că acum toată lumea se plimbă pe patine cu rotile. De ce n-ai practica și tu acest nobil sport?"...

Întotdeauna cînd începe să mă tortureze are aerul cel mai blînd și mai drăgălaș din lume, însă eu știu că hotărîrile ei sînt categorice. Am încercat să protestez, dar zadarnic. Ne-am dus la patinoar. Un loc rotund, neted ca gheața, iar în tribună o mulțime de lume și, lucrul cel mai supărător, jumătate dintre ei, cunoștințe bune de-ale noastre, dintre care cu mulți am relații de afaceri, serioase. Pe patinoar, tineri de ambele sexe aleargă și se învîrtesc ca niște nebuni pe patine cu rotile. Un zgomot de neînchipuit! „Acum ține-te bine!" mi-am zis eu."

Un individ îmi pune niște patine, fără să-mi cruțe bătăturile, mă scoate în mijlocul terenului și mă lasă acolo, de capul meu. Încerc să mă mișc, dar simt c-o să cad. În general, aveam senzația că-s un cățel pe gheață. În clipa aceasta trece pe lîngă mine ca o vijelie un licean cu șapca pe-o ureche, cu părul lung, în ciuda regulamentului, și cu o față plină de coșuri. Din pricina curentului pricinuit de el și a zgomotului patinelor lui, îmi pierd echilibrul și buf! mă-ntind jos cît sînt de lung. Înjurînd în sinea mea, încerc să mă scol. Dar de îndată ce trec de la patru labe în poziția verticală — buf! și iarăși mă-ntind, de data asta cu burta în sus. Ați văzut vreodată un gîndac de bălegar culcat pe spate? Așa eram și eu. De rușine și din cauza eforturilor mă făcusem roșu ca racul. În jurul meu au izbucnit hohote de rîs asurzitoare.

Totuși, un suflet milos mi-a dat o mînă de ajutor și m-am sculat cu mare greutate. Vreo zece minute am stat încremenit ca o statuie, abia trăgîndu-mi sufletul de încordare. În sfîrșit, mi-am luat inima în dinți și am pornit, dar picioarele mi s-au răsucit cît ai clipi, au alunecat în lături, și numai cu mare cazină am izbutit să mi le aduc în poziție normală. După nu știu cît timp, am reușit să mă tîrăsc vreo cinci pași. Atunci am prins puțin curaj. M-am hotărît să ridic piciorul drept și — buf! am căzut iar pe spate, izbindu-mă cu ceafa de asfalt. Zăceam neputincios și jalnic, cu burta-n sus și cu o durere de cap îngrozitoare. De pretutindeni se auzeau hohote răsunătoare de rîs. Abia am deschis ochii. Pe dinainte-mi se învîrteau cercuri cînd de un

verde tulbure, cînd roșii, în jurul meu duduiau blestematele de patine și capul mă durea de parcă îmi înfipsese careva în ceafă un fier înroșit în foc. Deodată, îngrozit și îndurerat, am văzut-o pe nevastă-mea. Se afla în primul rînd și, acoperindu-și fața cu manșonul, aproape că leșina de rîs.

Atunci am izbucnit. Nu-mi amintesc cuvintele pe care le-am spus și chiar dacă mi le-aș aminti n-aș îndrăzni să le rostesc în fața dumneavoastră. Dar le-am spus cu atîta hotărîre, încît de îndată ce am fost ridicat de jos mi s-au și scos patinele, am fost condus în mod solemn la vestiar și mi s-a aplicat o pungă de gheață pe ceafa rănită. Îmi mai aduc aminte că încremeniseră toți și nu vedeam în jurul meu decît ochi holbați și guri căscate.

În aceeași zi, am anunțat-o pe nevastă-mea că divorțez și m-am mutat la hotel. De o împăcare nu poate fi vorba și vă rog să nici nu pomeniți de așa ceva. Fac parte dintre oamenii răbdători ca o cămilă, dar care, cînd ajung să spună nu, e gata, rămîn neclintiți ca o stîncă. Numai atît vă rog, ca pe un om cu suflet și jurist excelent, să mă ajutați să termin cît mai repede povestea asta apăsătoare, care mă chinuiește.

Avocatul tăcu multă vreme, bătînd cu creionul în masă tactul unui marș, apoi zise, mijindu-și ochii :

— Totuși, cele povestite nu constituie un motiv serios de divorț, care să satisfacă consistoriul. Poate doar nebunia. Dar vă mărturisesc că e greu de spus care dintre dumneavoastră doi este mai nebun : dumneavoastră sau onorabila dumneavoastră soție.

1910

GREIERELE CEL VESEL

Ne aflam pe atunci în gubernia Riazan, la o sută douăzeci de verste de cea mai apropiată staţie de cale ferată şi la douăzeci şi cinci de verste de marele sat Tuma, care e mai curînd un tîrg. „Tuma e de fier, iar locuitorii ei de piatră", spuneau localnicii despre ei înşişi. Locuiam la o moşie lăsată în paragină. Acolo, în 1812, nişte prizonieri francezi construiseră o casă uriaşă de lemn, cu coloane, şi amenajaseră un parc imens de tei, imitînd Versailles-ul.

Închipuiţi-vă în ce situaţie ciudată ne aflam : aveam la dispoziţie douăzeci şi trei de odăi, dar numai una era încălzită, ba şi aceasta atît de prost, încît spre dimineaţă îngheţa apa în încăpere şi rama uşii se acoperea de chiciură. Poşta venea ba o dată pe săptămînă, ba o dată la două luni. O aducea cîte un ţăran, care se nimerea, vîrîtă în sîn, sub suman, udă toată de zăpadă, cu adresele şterse şi cu urmele curiozităţii funcţionarului de la poştă. În jurul nostru se întindea o pădure seculară, cu urşi şi lupi înfometaţi, care năvăleau ziua namiaza mare în cîte un sat din jur, să vîneze vreun gură-cască de cîine. Localnicii aveau un grai cîntător, presărat cu vorbe neînţelese pentru noi, şi ne priveau pe sub sprîncene, cu o căutătură fixă şi posacă. Erau convinşi că pădurea e a lui dumnezeu şi a ţăranului, iar administratorul moşiei, un neamţ din Sarepta, din secta menoniţilor, decăzut şi leneş din lipsă de activitate, nu făcea altceva decît să se ducă zilnic în pădure şi să confişte topoarele ţăranilor care

veneau să fure lemne. Aveam la dispoziție o admirabilă bibliotecă în limba franceză din secolul al XVIII-lea, dar toate volumele ei minunate erau roase de șoareci. Vechea galerie de tablouri dintr-o sală lungă cu două ferestre era și ea distrusă de umezeală, mucegai și fum, tablourile fiind scorojite înnegrite și crăpate.

Închipuiți-vă satul învecinat, întroienit, gîndiți-vă la Serioja, cel sărac cu duhul, nelipsit din orice sat rusesc, care umblă iarna aproape în pielea goală, la preotul, care în ajun de sărbătoare nu joacă *preferans*, ci scrie denunțuri, la primarul satului — un om mărginit, dar șiret, diplomat și șperțar, care vorbește o limbă îngrozitoare, „de capitală". Dacă vă închipuiți toate acestea, înțelegeți, nici vorbă, că muream de plictiseală. Nu ne mai atrăgeau nici vînătorile de urși cu hăitași, nici cele de iepuri cu ogari, nici trasul la țintă cu pistoalele peste trei odăi, la o distanță de douăzeci și cinci de pași, nici născocirea în comun, seara, de versuri umoristice. Mărturisesc că ajunsesem să ne și certăm.

De altfel, dacă ne-ar fi întrebat cineva ce ne adusese aici, cred că nici unul dintre noi nu ar fi putut să dea un răspuns valabil. Eu unul mă ocupam pe vremea aceea de pictură, Valerian Alexandrovici scria versuri simboliste, iar Vaska era pasionat de Wagner și cînta chemarea lui Tristan către Isolda pe un clavir vechi, stricat, cu clapele îngălbenite.

Spre crăciun, satul s-a înviorat pe neașteptate. La Tristenka, Borodino, Brîlin, Șustov, Nikiforovskoe și Kozlî țăranii începuseră să facă bere, o băutură tare și grea, care-ți amorțește fața și mîinile. Deși era în preajma sărbătorilor, ei se îmbătau atît de rău, încît la Deaghilev unul i-a spart capul lui taică-său cu un par de gard, iar la Krugliți, un bătrîn a băut pînă a murit. Fără să vrea, crăciunul ne-a înviorat și pe noi. Prima vizită am făcut-o în satul Popiha, unde ne-am dus la preot și la diacon, apoi am nimerit nu se știe cum la paznicul bisericii, Andrei, apoi la două învățătoare, și după aceea ne-a luat vîrtejul. De la învățătoare am ajuns la doctorul de la

Tuma, apoi la conţopistul de plasă, unde ne aştepta un adevărat banchet, la uriadnic, la felcerul şchiop şi la chiaburul Vasili Egorov, care cumpăra din toată regiunea piei de animale, pînză de casă, grîne, cherestea, bice, coşuri de coajă de tei şi fuse... Şi apoi ţin-te !

Mărturisesc că nu prea ne simţeam în largul nostru. Nu izbuteam cu nici un chip să intrăm în ritmul vieţii lor, statornicit de ani şi ani. Deşi părea că sîntem ca la noi acasă, în realitate eram ca nişte oameni de pe o altă planetă. Parcă ne-am fi uitat la localnici prin microscop, iar ei, la noi, prin telescop. Căutam ce e drept să părem nestingheriţi, băieţi veseli, în stil rusesc. Iată, de pildă, Anna Ignatievna, o fată bătrînă de vreo patruzeci de ani din casa dascălului, cu mîinile bătătorite de înhămatul calului şi căratul cu sania a unui butoi cu apă de la o fîntînă puturoasă, din care scotea găleata cu o frînghie îngheţată. Cînd şi-a luat la petrecere un aer ruşinos, şi-a lăsat ochii în jos, şi-a desfăcut braţele şi a început să cînte :

Ondrei Nikolaevici,
Venim, venim la dumneata,
Vrem ca să te supărăm noi cu ceva :
— Supăraţi-mă, că nu-i cu supărare !
— S-o alegi pe aia de ţi-e dragă tare,
Să o iei cu tine, să o duci acasă,
S-o numeşti iubita ta mireasă !

am sărutat-o cu toţii vitejeşte pe buze, în ciuda împotrivirii ei prefăcute şi a chicotelilor cochete, care desigur că se cuveneau potrivit obiceiului.

După aceste sărutări forţate, ne-am aşezat toţi în cerc. Patru seminarişti veniţi în vacanţă, dascălul, administratoarea de la o moşie învecinată, uriadnicul, îmbrăcat în civil, diaconul, felcerul şi noi — trei esteţi, care căutam pe atunci frumuseţea aristocratică, rafinată, în sunete, cuvinte şi culori. Ne străduiam să păstrăm o atitudine cît mai demnă, învîrtindu-ne în horă spre stînga şi spre dreapta, în urletele şi tropăiturile generale, în timp ce seminaristul Vozdvijenski, conducătorul dansu-

lui și cel mai mare crai al satului, se plimba ca un erou în sus și-n jos prin odaie, făcînd pași de balet și pocnindu-și degetele deasupra capului.

În cetate stă crăiasa cea frumoasă,
Iar sub ziduri craiul tinerel.
El își caută, își caută mireasă
Și se plimbă pe sub ziduri cătinel.
Oare nu-i aleasa sufletului meu
Care poartă-n deget un inel?

Apoi hora s-a oprit pe neașteptate și au început toți să cînte, acum pe un ton solemn:

Poarta grea în lături cînd s-a dat,
Craiul la crăiță s-a plecat,
Iar crăița plecăciunea i-a întors.

În clipa aceea, felcerul și nevasta dascălului s-au așezat față-n față, înclinîndu-se adînc unul în fața celuilalt, în timp ce corul continua:

Înspre ea, alesule, pășește drept,
Strînge-ți mîndra mai cu foc la piept
Și dă-i sărutări fierbinți...

În cele din urmă, am ajuns la școala din Tuma, ceea ce nu puteam evita. Înainte se făcuseră acolo cincisprezece repetiții, la care copiii fuseseră dresați ca niște cîini, mai ales — se pare — în cinstea noastră, a oaspeților de la Petersburg. Ne-am dus la serbare. De cum am apărut, s-au aprins și luminile pomului de crăciun, datorită unui fir îmbibat cu praf de pușcă. În ceea ce privește programul, îl știam de mai înainte pe dinafară... „Odată, pe vreme de iarnă geroasă, venind din pădure prin frigul cumplit, văzui cum suia pe colina rîpoasă un cal cu-o povară de crăci — liniștit." „Cîți ani? Șase-n cap, chiar acu' i-am plinit..." Țărănușul de șase ani, cu o căciulă uriașă de blană de cîine și cu o pereche de mănuși de piele, cu un singur deget, de-ale lui taică-său,

părea un artist înnăscut și era fermecător cu seriozitatea lui demnă și cu glasul său puțin răgușit de bas.

Celelalte numere ale programului au fost foarte proaste, făcute în spirit pseudopopular.

Cunoșteam de multă vreme numerele acestea obișnuite : *Ciorba lui Demian,* interpretată de diferite personaje, niște cîntece ucrainene, ajunse acolo nu știu cum, executate ca vai de lume, și niște fleacuri rimate, cîntate de cor : „Uite pomul de crăciun, ne-am strîns toți în jurul lui, uite-l și pe Buratino uite și căluțul lui, și un tren de tinichea — bucuria mea !" Învățătorul, un om scund, ofticos, într-o hăinuță lungă, dar cu cămașă scrobită, pusă probabil numai cu acest prilej, ba cînta la vioară, ba dirija cu arcușul, ba dădea tonul „do-mi-sol-mi-do", pocnindu-l din cînd în cînd cu arcușul în cap pe cîte unul dintre băiețași.

Epitropul localnic al școlii, un notar dintr-un orășel uitat de lume, își mișca buzele, plin de înduioșare, scoțîndu-și din cînd în cînd afară din gură limba scurtă și groasă ca de papagal, fiindcă dresajul se făcuse în cinstea lui.

În sfîrșit, învățătorul ajunse la numărul „cheie" al programului său. Pînă atunci rîsesem, dar acum ne venea să plîngem. Pe scenă a ieșit o fetiță de vreo doisprezece-treisprezece ani, copila polițistului — care, cu profilul său de cal, semăna leit cu tatăl ei și era, firește, cea mai bună elevă a școlii. A început să recite :

Greierul în desfătare,
Trecînd vara cu cîntare,
Deodată se trezește
Că afară viscolește

„Vara, cînd eu adunam, i-a dat replica pe un ton serios și sfătos un băiețaș de vreo șapte ani, încălțat în pîslarii lui taică-său, tu ce făceai ?"

„Eu cîntam în petrecere cu toți", a răspuns fata polițistului.

Și aici s-a dovedit vestita ospitalitate rusească.

Învățătorul Kapitonîci a ridicat pe neașteptate în sus vioara și arcușul — era o lovitură de efect, pregătită de multă vreme — și corul a început să cînte în șoaptă misterioasă :

Ai cîntat, îmi pare bine.
Acum joacă dacă poți,
Iar la vară fă ca mine...

Mărturisesc că mi s-a făcut părul vîlvoi în cap — parcă era din fire de sticlă — și mi se părea că toți copiii și țăranii adunați acolo își ațintiseră ochii pe mine, ba chiar mai mult, mă priveau o sută cincizeci de milioane de oameni, repetînd cuvintele blestemate : „Ai cîntat, îmi pare bine, acum joacă dacă poți..."

Nu mai știu cît a durat murmurul acesta monoton, parcă sinistru și ironic totodată. Dar îmi amintesc bine că în clipele acelea în minte mi s-a deschis ca o genune, cu un gînd apăsător, trist și înfricoșător : „Iată-ne, un mic grup de intelectuali, stînd față în față cu un popor uriaș, cel mai misterios, mai măreț și mai asuprit popor de pe pămînt. Ce ne leagă de el ? Nimic. Nici limba, nici credința, nici munca, nici arta. Poezia noastră i se pare caraghioasă, absurdă și de neînțeles, ca unui copil. Pictura noastră rafinată nu este pentru el decît o mîzgăleală inutilă și indescifrabilă. Căutarea de dumnezeu și zidirea de dumnezeu care ne preocupă pe noi reprezintă o prostie pentru el, care crede cu aceeași sfințenie și în sfînta Paraschiva, și în muma pădurii. Muzica noastră i se pare un zgomot plictisitor. Știința noastră nu-i ajunge. Mintea noastră complicată i se pare caraghioasă și jalnică, lui, care cu atîta înțelepciune, răbdare și simplitate face să rodească natura cea aspră. Da. Ce-i vom spune în ziua teribilă a judecății acestui copil și fiară totodată, acestui înțelept și animal, acestui uriaș cu milioane de capete ? Nimic. Vom spune cu tristețe : „Eu cîntam". Iar el ne va răspunde, cu zîmbetul viclean al țăranului : „Acum joacă, dacă poți"...

Nu știu cum au înțeles prietenii mei toate acestea, dar am plecat de la școală tăcuți, fără să ne împărtășim impresiile.

După trei zile, ne-am răspîndit care încotro, și relațiile dintre noi au rămas pînă astăzi reci. Gura nevinovată a acestor băiețandri și fetițe rostise parcă sentința noastră de condamnare la moarte. Și în timp ce străbăteam cu trenul drumul de la Ivan Alexandrovici Karaulov la Gorel, de la Gorel, la Kozlov, de la Kozlov, la Zintabrov și mai departe, mă urmărea refrenul ironic, parcă răutăcios : „Acum joacă, dacă poți".

Dumnezeu știe care e destinul poporului rus... Dar, ce să-i faci, la nevoie, vom juca !

Am mers toată noaptea pînă la gară.

Pe crengile golașe, înghețate ale mestecenilor erau presărate stele, de parcă dumnezeu ar fi împodobit copacii cu mîna lui atentă. Mă gîndeam că e frumos, dar nu izbuteam în nici un chip, după cum nu izbutesc nici astăzi, să-mi alung din minte cuvintele : „Acum joacă, dacă poți"...

1910

LISTRIGONII

I

LINIȘTEA

Cam pe la sfîrșitul lunii octombrie ori pe la începutul lui noiembrie, Balaklava — un colțișor foarte original din pestrițul imperiu rus — începe o viață specifică. Zilele de toamnă sînt calde încă și blînde, însă noaptea e frig, și pămîntul răsună sub picioare. Ultimii vilegiaturiști au plecat la Sevastopol cu boccelele, valizele, coșurile, cu copiii limfatici și cu tinerele lor fete decadente. Au lăsat ca amintire doar cojile de la boabele de struguri, pe care, ca să-și întărească scumpa lor sănătate, bolnavii le-au zvîrlit pretutindeni — pe chei și pe străzile înguste, într-o abundență dezgustătoare, o dată cu fel de fel de gunoaie, mucuri, bucățele de scrisori și ziare, care rămîn totdeauna în urma vilegiaturiștilor.

Și Balaklava devine dintr-o dată spațioasă, aerisită și pornită pe treburi obișnuite, ca o casă după plecarea unor oaspeți nepoftiți, zgomotoși, care au umplut odăile de fum și au lăsat în urma lor numai murdărie. Pe străzi apare străvechea populație greacă, ce se ținuse pînă atunci ascunsă prin cine știe ce unghere sau odăițe din funduri de curți.

De-a curmezișul cheiului, pe toată lățimea lui, se întind năvoadele. Ele par pe bolovanii caldarîmului gingașe și subțiri ca o pînză de păianjen, iar pescarii se tîrăsc pe ele în patru labe, ca niște păianjeni mari și negri ce țes din nou capcana aeriană sfîșiată. Alții răsucesc frînghia pentru moruni și calcani, alergînd fără odihnă, serioși și preocupați, de la un cap la altul al

caldarîmului cu un colac de sfoară peste umăr, răsucind fără încetare în fața lor un ghem de ață.

Șefii de barcazuri ascut cîrligele pentru moruni — cîrlige tocite, de aramă, care după credința pescărească sînt mult mai bune la pescuit decît cîrligele moderne, englezești, de oțel. Pe celălalt mal al golfului se călăfătuiesc, se smolesc și se vopsesc bărcile răsturnate cu chila în sus.

La fîntînile de piatră, unde curge, murmurînd neîncetat, o șuviță subțire de apă, stau la palavre ore întregi despre măruntele lor treburi casnice grecoaice uscățive, oacheșe, cu ochi mari și păr lung, care seamănă în mod ciudat și tulburător cu imaginea maicii domnului de pe străvechile icoane bizantine.

Totul se desfășoară fără grabă, într-o atmosferă de familie, între vecini, cu îndemînarea și frumusețea seculară obișnuită, în soarele de toamnă care nu mai dogorăște, pe malurile golfului albastru și vesel, sub cerul senin ce se întinde, curat, peste munții pleșuvi, cu vîrfurile lor rotunde ce străjuiesc golful.

De vilegiaturiști, nici urmă. De parcă nici n-ar fi fost vreodată ! Două-trei ploi bune, și de pe străzi dispare și ultima amintire lăsată de ei. Vara agitată și fără rost, cu fanfară, seara, cu praful stîrnit de fustele cucoanelor, cu flirtul jalnic și cu discuțiile pe temă politică — toate se transformă într-un vis îndepărtat și uitat. Tot interesul așezării pescărești se concentrează acum numai asupra peștelui.

În cafenelele lui Ivan Iurici și Ivan Adamovici, în țăcănitul pietrelor de domino, pescarii se unesc în echipe și aleg șefii. Se vorbește despre partea fiecăruia din pescuit, despre jumătăți de părți, despre năvoade, cîrlige, momeală, scrumbii, chefali, labani, hamsi și barbuni, despre calcani, moruni și rîndunica de mare. Pe la ora nouă seara, întregul oraș se cufundă într-un somn adînc.

Nicăieri pe tot cuprinsul Rusiei — și am străbătut-o doar destul în lung și-nlat — nu am descoperit o liniște atît de adîncă, desăvîrșită, ca la Balaklava.

Ieși pe balcon și te afunzi în beznă și tăcere. Cerul e negru, apa golfului, neagră, după cum negri sînt și mun-

ții. Apa este atît de densă, de grea și de liniștită, încît stelele se oglindesc în ea fără să clipească. Nici un zgomot omenesc nu tulbură liniștea.

Cînd și cînd, abia o dată pe minut, se aude plescăind un val mic de zidul de piatră al cheiului. Dar clipocitul acesta, melodios, singuratec face ca liniștea să fie și mai deplină. Auzi cum îți pulsează sîngele în urechi. O barcă scîrțîie, prinsă de frînghia ei. Și iar tăcere. Simți cum noaptea și tăcerea s-au contopit într-o îmbrățișare întunecată.

Mă uit spre stînga, unde golful se îngustează, prins între doi munți.

Acolo se află o spinare lungă de deal, cu povîrniș lin, încununat de niște ruine străvechi. Dacă te uiți bine, vezi clar tot muntele, asemănător cu un monstru gigantic din basme, care, culcat cu pieptul în golf și cu botul negru adînc băgat în apă, bea cu nesaț, fără să se satură vreodată.

Pe locul unde ar trebui să fie ochiul monstrului, luminează, ca un punct roșu, felinarul postului vamal. Cunosc felinarul acesta, am trecut de sute de ori pe lîngă el, l-am atins cu mîna. Însă în liniștea ciudată și în întunecimea adîncă a nopții de toamnă văd tot mai clar spinarea și botul străvechiului monstru și simt cum ochiul lui mic, înroșit, viclean, plin de răutate, mă urmărește cu un sentiment ascuns de ură.

Îmi amintesc pe neașteptate de versul lui Homer despre golful îngust din Marea Neagră, unde Ulisse i-a văzut pe listrigonii cei setoși de sînge. Mă gîndesc și la genovezii cei întreprinzători, zvelți și frumoși, care au înălțat aici, pe culmea muntelui, uriașele lor cetăți. Îmi mai amintesc și cum într-o noapte furtunoasă de iarnă, s-a sfărîmat de pieptul bătrînului monstru o întreagă escadră engleză, din care făcea parte și mîndrul și elegantul vas „Black Prince" [1]. Acum el se odihnește pe fundul mării, aici, aproape de mine, cu milioanele sale în lingouri de aur și cu sutele lui de vieți pierdute.

Bătrînul monstru picotește, privindu-mă cu ochiul lui mic, pătrunzător și roșu. Acum îmi pare o străveche și

[1] Prințul negru (engl.) (n. t.).

uitată divinitate care își deapănă visele milenare în liniștea neagră. Ciudat, dar încep să nu mă simt prea la îndemînă...

Se aud pașii rari, leneși ai paznicului de noapte și deosebesc nu numai fiecare bocănit al cizmelor lui grele, țintuite, de pescar, pe pietrele trotuarului, dar și tîrșîitul călcîielor în intervalul dintre pași. Zgomotele acestea sînt atît de clare în liniștea nopții, de parcă aș merge lîngă el, deși mă aflu la mai bine de o verstă distanță. Dar iată — pașii au amuțit. Poate că a cotit în vreo fundătură nepavată, sau poate s-a așezat pe o bancă. Liniște și beznă.

II

SCRUMBIA

E toamnă. Pe zi ce trece, apa se face tot mai rece. În năvoadele care se aruncă din barcă deocamdată se prinde numai pește mic. Dar iată, se zvonește că Iura Paratino și-a echipat barcazul și l-a trimis la locul dintre capul Aia și Laspi, unde și-a aruncat năvodul pentru scrumbii.

Firește, Iura Paratino nu-i împărat al Germaniei, nici bas celebru sau scriitor la modă ori interpret de cîntece duioase și sentimentale țigănești, dar cînd mă gîndesc de cît respect se bucură pe tot litoralul Mării Negre, îmi amintesc cu plăcere și mîndrie de prietenia mea cu el.

Iura Paratino este un grec de vreo patruzeci de ani, nu prea înalt, vînjos, îmbibat de sarea mării și de smoală. Are o ceafă ca de taur, fața oacheșă, părul negru cîrlionțat. Poartă mustăți. Bărbia lui rasă e pătrată, cu o îndoitură la mijloc — dovadă a unei voințe de neclintit și a unei mari cruzimi. Are buze subțiri, ferme, cu colțuri energic lăsate în jos. Nici un alt pescar nu-l întrece în îndemînare, șiretenie, putere și curaj. Nimeni nu poate să bea mai mult decît el, totuși nu a fost văzut niciodată beat. Și nimeni nu-l întrece pe Iura în noroc la pescuit, nici chiar celebrul Fedor din Oleiz.

La el, mai mult decît la oricare altul, e dezvoltată nepăsarea aceea specifică a pescarilor de pe mare față de loviturile nedrepte ale soartei, nepăsare foarte prețuită de oamenii aceștia îmbibați de sare.

Cînd i se aduce vestea că furtuna i-a rupt năvoadele sau că barcazul lui, plin pînă sus cu pește prețios a fost răsturnat de un val și scufundat, spune într-o doară :

— Ducă-se la mama dracului ! și în clipa următoare parcă a și uitat de pierderea aceasta.

Pescarii spun despre el :

— Scrumbia abia se gîndește să vină încoace dinspre Kerci, că Iura și știe unde să-și arunce năvoadele.

Năvoadele alcătuiesc un fel de capcană lungă de zece stînjeni și lată de cinci. Cred că amănuntele nu interesează. E destul să spun că peștele în înaintarea lui, noaptea, în cîrduri mari, de-a lungul țărmului, datorită înclinării năvoadelor, cade în această capcană și nu mai poate să iasă de acolo fără ajutorul pescarilor, care scot năvoadele și varsă peștele în barcazurile lor. Lucrul cel mai însemnat este să vezi la vreme cînd începe să fiarbă apa — la suprafața locului unde se află capcana — întocmai ca terciul într-un cazan. Dacă lași să-ți scape clipa aceasta, peștele rupe năvoadele și pleacă.

Și cînd o presimțire tainică îl face pe Iura să-și dea seama de intențiile peștilor, toată Balaklava trece prin cîteva zile de agitație și încordare. Băiețandri, pușl anume în vîrful muntelui, urmăresc capcana zi și noapte, iar barcazurile stau gata de pornire. De la Sevastopol vin negustori de pește. Fabrica de conserve din localitate își pregătește magaziile pentru cantități uriașe.

Și într-o dimineață, devreme, prin case, prin cafenele, pe străzi, pretutindeni, se răspîndește ca fulgerul vestea:

— Vine peștele, vine peștele ! Scrumbia a intrat în capcana lui Ivan Egorovici, a lui Kot, a lui Hristo, a lui Spiro și a lui Kapitanaki. Și, firește, în capcana lui Iura Paratino.

Toate echipele de pescari pornesc cu barcazurile pe mare.

Ceilalți localnici se adună toți pe țărm : bătrînii, femeile, copiii, cei doi cîrciumari grași, cafegiul cu părul cărunt, Ivan Adamovici, farmacistul, un om foarte ocu-

pat, care vine în fugă doar pentru o clipă, Evsei Markovici, felcerul cel cumsecade, și cei doi doctori din localitate.

Primul barcaz care pătrunde în golf își vinde prada la prețul cel mai ridicat și asta o știu toți. În felul acesta, cei ce așteaptă pe țărm sînt stăpîniți de interes, pasiune sportivă, orgoliu și calcul.

În sfîrșit, în gîtuitura golfului, printre munți, apare prima barcă, ocolind țărmul.

— E Iura.

— Ba nu, e Kolea.

— Cu siguranță că e Ghenali.

Pescarii au orgoliul lor. Cînd prada e foarte bogată, nu intri ca de obicei cu barca în golf, ci vîslești ca și cum ai zbura, și trei vîslași cu spinarea îndoită și cu mușchii brațelor încordați, cu gîturile băgate între umeri, aproape culcați pe spate, silesc barca prin smuciturі rapide și scurte să gonească pe apa liniștită ca oglinda a golfului. Șeful de echipaj, cu fața spre ei, vîslește în picioare. El dă direcția barcazului.

Firește, e Iura Paratino !

Barca este plină pînă la margini cu pește alb-argintiu ; vîslașii își țin picioarele întinse pe mormanul de pește. Iura sare din mers pe debarcaderul de lemn, înainte ca vîslașii să fi încetinit viteza bărcii.

Și, în aceeași clipă, începe tocmeala cu negustorii.

— Treizeci ! spune Iura, bătînd palma peste mîna lungă și osoasă a unui grec înalt.

Asta înseamnă că vrea să dea peștele cu treizeci de ruble mia.

— Cinsprezece ! strigă grecul, trăgîndu-și mîna și bătîndu-l la rîndul său pe Iura peste palmă.

— Douăzeci și opt !

— Optsprezece !

— Douăzeci și șase !

— Douăzeci !

— Douăzeci și cinci ! spune răgușit Iura. Și-mi mai vine un barcaz.

Între timp, la cotitura golfului se mai ivește un barcaz, al doilea, al treilea, apoi alte două deodată. Se iau la întrecere fiindcă prețul peștelui scade mereu. Peste o

jumătate de oră se va plăti cincisprezece ruble mia, peste o oră, zece, apoi mai puțin și, la sfîrșit, cinci, ba chiar și trei ruble mia.

Spre seară, toată Balaklava miroase îngrozitor a pește. În toate casele se prăjesc scrumbii sau se face marinată. La gurile largi ale cuptoarelor din brutării sînt așezate țigle pe care peștele se prăjește în suc propriu. Aceasta este mîncarea preferată a gurmanzilor locali. Toate cafenelele și cîrciumile sînt pline de fum și de miros de pește prăjit.

Iura Paratino, omul cel mai darnic din Balaklava, intră în cafenea. Acolo se îngrămădesc în miros de pește și fum de tutun toți pescarii din localitate. Acoperind zgomotul general cu vocea lui puternică, îi strigă poruncitor patronului :

— La fiecare cîte o ceașcă de cafea !

O clipă se lasă o tăcere adîncă, plină de uimire și entuziasm.

— Cu zahăr sau fără ? întreabă respectuos patronul, uriașul și oacheșul Ivan Iurici.

Iura șovăie o secundă. O ceașcă de cafea costă trei copeici, iar cu zahăr, cinci... Dar el nu-i meschin. Astăzi, cea mai mică parte de cîștig a unui pescar de pe barcazul său e de cel puțin zece ruble. Și aruncă nepăsător :

— Cu zahăr. Și să vină muzica !

Iată și muzica : un clarinet și o tamburină. Cîntă pînă noaptea tîrziu cîntece tătărești monotone și triste. Pe mese apare vin nou, vin trandafiriu, cu mireasmă de struguri proaspăt striviți. El te îmbată foarte repede, și a doua zi te doare capul.

Între timp, pe chei se descarcă pînă noaptea tîrziu ultimele barcazuri. Stînd pe vine în barcă, doi sau trei greci apucă repede cu îndemînarea obișnuinței doi pești în mîna dreaptă, alți trei în mîna stîngă și-i zvîrl într-un coș, numărînd mereu, cu iuțeală și precizie, fără să se oprească o clipă.

Și a doua zi mai vin barcazuri de pe mare.

Ai crede că toată Balaklava e plină de pește.

Cotoi leneși, cu burțile doldora de peștele mîncat, zac de-a curmezișul trotuarelor, și dacă-i împingi cu pi-

ciorul, deschid doar un singur ochi și adorm din nou. Și gîștele se leagănă somnoroase în mijlocul golfului, iar din ciocuri le ies cozi de pește încă neînghițit.

În văzduh mai stăruie multe zile mirosul tare de pește proaspăt și cel înecăcios de pește prăjit. Debarcaderele de lemn, pietrele caldarîmului, mîinile și rochiile fericitelor gospodine, precum și apa albastră a golfului ce se leagănă agale sub razele soarelui de toamnă sînt presărate cu solzi ușori și lipicioși de pește.

III

FURTUL

E seară. Stăm în cafeneaua lui Ivan Iurici, luminată de două lămpi de gaz, suspendate de tavan. Încăperea e plină de fum gros de tutun. Toate măsuțele sînt ocupate. Unii joacă domino, alții, cărți, cîțiva beau cafea, iar ceilalți stau pur și simplu de vorbă la căldură și lumină. O plictiseală plină de lenevie, plăcută domnește în întreaga cafenea.

Începem un joc destul de ciudat, care-i pasionează pe toți pescarii. Lăsînd la o parte modestia, trebuie să mărturisesc că jocul l-am inventat eu. Cei ce iau parte la el sînt legați, pe rînd, strîns la ochi cu o batistă. Celui cu batista la ochi i se pune o haină în cap și alți doi jucători, ținîndu-l de braț, îl duc prin toate colțurile cafenelei, îl învîrtesc de cîteva ori pe loc, îl scot în curte, iar îl aduc în cafenea și-l conduc printre mese, căutînd în fel și chip să-l încurce. Cînd e, după părerea generală, cu totul dezorientat, e oprit și întrebat :

— Arată unde e nordul.

Fiecare este supus acestui examen de trei ori, și cel care se orientează mai prost le plătește celorlalți cîte o ceașcă de cafea sau un număr stabilit dinainte de jumătăți de vin nou. De cele mai multe ori, eu sînt platnicul. Iura Paratino arată totdeauna nordul cu precizia unui ac magnetic. E uimitor !

La un moment dat, simt că mă privește cineva din spate, întorc capul și-l văd pe Hristo Ambarzaki făcîn-

du-mi semn din ochi să mă apropii. Nu este singur. La masă cu el stă șeful meu de echipă și dascălul meu, Iani.

Mă mut la masa lor. Hristo cere un domino de ochii lumii și, în timp ce ne prefacem că jucăm, făcînd zgomot cu pietrele, el spune cu jumătate de glas :

— Ia-ți difanii și vino cu Iani pe chei, fără să te vadă nimeni. Golful e plin de chefali înghesuiți ca măslinele într-un borcan. I-au alungat încoace delfinii.

Difanii sînt niște năvoade foarte subțiri, late de un stînjen și lungi de vreo 60 de stînjeni, făcute din trei pînze. Cele două din afară au ochiuri largi, iar cele din mijloc, înguste. Scrumbiile, mici, trec prin ochiurile largi, dar se încurcă în pînza interioară ; dimpotrivă, chefalul, mare, sau labanul, dacă atinge pînza interioară și încearcă să se întoarcă înapoi se încurcă în ochiurile largi ale pînzei exterioare. În toată Balaklava numai eu am năvod ca acesta.

Pe furiș, căutînd să nu întîlnim pe nimeni, Iani și cu mine ducem năvodul la țărm. Noaptea e atît de întunecoasă, încît abia îl distingem pe Hristo care ne așteaptă în barcă. În golf se aud fornăituri și grohăituri asemănătoare cu niște oftaturi adînci. Le scot delfinii sau porcii de mare, cum îi numesc pescarii. Mînaseră în golful îngust un banc uriaș de mii de pești și acum îi urmăreau și-i înghițeau cu nemiluita.

Ceea ce voiam să facem era, nici vorbă, o încălcare a unei reguli. Potrivit unui obicei străvechi, în golf se îngăduie pescuitul numai cu undița sau cu vîrșele. Numai o dată pe an, și atunci nu mai mult de trei zile, toată Balaklava pescuiește și cu năvoadele mari. Este o lege nescrisă, un fel de tabu istoric al pescarilor.

Dar noaptea era atît de întunecoasă și grohăitul delfinilor ne aținta într-atît curiozitatea vînătorească plină de pasiune, încît, înăbușindu-mi un oftat de căință, pe care l-am scos fără să vreau, am sărit cu grijă în barcă și, în timp ce Hristo vîslea fără zgomot, eu îl ajutam pe Iani să arunce năvodul. În timp ce el desfășura marginea de jos a năvodului de care atîrnase greutăți mari de plumb, eu îi întindeam repede marginea de sus, prevăzută cu plutitori de plută.

Dar o priveliște minunată, pe care nu o mai văzusem niciodată, mă umple de farmec. Aproape de bordul stîng se aude grohăitul unui delfin, în jurul bărcii și sub ea pornesc să se perinde cu o iuțeală amețitoare nenumărate șuvițe argintii, asemănătoare cu urmele stinse ale unui foc de artificii. Sute și mii de pești fug speriați, încercînd să scape de urmărirea nesățiosului hrăpăreț. Abia atunci îmi dau seama că întreaga mare arde parcă în mii de lumini. Pe crestele valurilor mici, pe care abia le auzi plescăind, joacă reflexe albăstrii, ca de pietre prețioase. Acolo unde vîslele ating apa, se aprind dîre adînci, pline de strălucire. Bag mîna în apă, și cînd o scot, de pe ea se prelinge un mănunchi de briliante scînteietoare, iar pe degetele mele mai ard încă multă vreme gingașele luminițe fosforescente, albăstrii. E una din nopțile fermecate, despre care pescarii spun :

— Arde marea !

Un alt banc de pește trece cu o iuțeală amețitoare pe sub barcă, brăzdînd apa ca niște săgeți mici, argintii. De foarte aproape, aud grohăitul delfinului. În sfîrșit, iată-l. Se ivește într-o parte a bărcii, dispare o secundă sub chilă și gonește mai departe. Înaintează adînc sub apă, dar eu disting neobișnuit de clar trupul lui viguros, argintat de jocul infuzoriilor, parcă învăluit în miliarde de scînteieri, ceea ce-l face să semene cu un schelet strălucitor de sticlă.

Hristov vîslește fără zgomot, iar Iani lovește numai o singură dată o greutate de plumb pe bordul bărcii. Am desfășurat tot năvodul, și acum putem să începem.

Ne apropiem de țărmul opus. Iani se instalează la pro vă cu picioarele larg desfăcute. Și din mînă îi alunecă încet o frînghie de capătul căreia e prinsă o piatră mare, plată, ce se afundă în apă cu un plescăit ușor. Marginea mare cu plutitoarele de plută se ridică la suprafață, formînd o dungă abia vizibilă. Acum descriem, fără zgomot, cu barca un semicerc de-a lungul întregului nostru năvod, acostăm din nou la țărm și aruncăm cealaltă margine a năvodului. Ne aflăm în interiorul semicercului închis.

Dacă n-ar fi fost vorba de braconaj și am fi lucrat într-un loc deschis, fără teamă de a fi surprinși, am fi în-

cercat, făcînd zgomot și plescăind cu vîslele, să silim tot peștele din semicercul nostru să se arunce în năvodul întins pentru el și să se prindă cu capul și branhiile în ochiurile năvodului. Dar totul trebuia făcut în taină, așa că nu am mers decît de două ori de la o margine la alta. Hristo tulbură apa cu vîsla, fără zgomot, și stîrnește cu mișcările lui niște minunate licăriri albastre. Apoi ne întoarcem la primul plutitor. Iani scoate afară cu aceeași grijă piatra care ne-a slujit drept ancoră și o pune încet pe fundul bărcii. Apoi, stînd la pro vă și sprijinindu-se pe piciorul stîng întins înainte, Iani trage năvodul din adînc, ridicînd cu mișcări ritmice, cînd o mînă, cînd alta. Înclinat puțin peste bord, văd năvodul ieșind din apă și disting perfect fiecare ochi, fiecare fir al lui, ca o minunată împletitură de foc. De pe degetele lui Iani alunecă și cad mici luminițe tremurătoare.

Acum se aude peștele mare și viu izbindu-se greoi de fundul bărcii, zbătîndu-se și lovind lemnul cu coada. Treptat, ne apropiem de al doilea plutitor și tragem și aici năvodul afară cu aceeași băgare de seamă.

Acum e rîndul meu să vîslesc. Hristo și Iani desfășoară iar năvodul și scot chefalii din ochiurile lui. Hristo nu se mai poate stăpîni și rîde fericit, aruncînd la picioarele mele, peste capul lui Kolea, un chefal mare, argintiu și gras.

— Ce mai pește ! îmi șoptește el.

Iani îl oprește.

După ce am terminat, și năvodul ud e întins din nou pe platforma de la prova barcazului, văd că tot fundul vasului e plin cu pește viu, care se zbate încă. Dar trebuie să ne grăbim. Mai facem un cerc și încă unul, deși bunul simț ne îndeamnă de multă vreme să ne întoarcem în oraș. În sfîrșit, acostăm la țărm, într-un loc ferit. Iani aduce coșurile. Pești mari, cărnoși, proaspeți, răspîndind un miros foarte ispititor, zboară plescăind în ele.

După zece minute ne întoarcem la cafenea, unul cîte unul. Fiecare născocește un pretext ca să-și justifice lipsa. Dar pantalonii și hainele noastre sînt ude, Iani are mustățile și barba pline de solzi de pește și mirosim a mare și a pește crud. Iar Hristo, stăpînit încă de patima vînătorii, face mereu cîte o aluzie la operația noastră.

— Tocmai am trecut pe chei... Ce de porci de mare au intrat în golf ! O grozăvie ! Și-mi aruncă priviri șirete cu ochii săi negri și scînteietori.

Iani, care l-a ajutat să ducă și să ascundă coșurile, șade lîngă mine și, în timp ce soarbe din ceașca de cafea, murmură atît de încet, încît abia se aude :

— Sînt vreo două mii și numai din cei mari. Ți-am dus acasă treizeci de bucăți.

E partea mea de pradă. Eu dau încet din cap. Acum mi-e puțin rușine de fapta mea. Deși surprind și la alții priviri șirete. Se pare că nu numai noi ne-am îndeletnicit în noaptea aceea cu braconajul.

IV

MORUNUL

Vine iarna. Într-o seară începe să ningă, și cheiul, bărcile de lîngă țărm, acoperișul caselor, copacii, totul se învește într-un lințoliu alb. Numai apa din golf rămîne înfricoșător de neagră, plescăind agitată în cadrul acesta alb și încremenit.

Pe litoralul Crimeii, la Anapa, la Sudak, la Kerci, la Feodosia, la Ialta, la Balaklava și la Sevastopol, oamenii se pregătesc pentru pescuitul morunului. Își curăță cizmele uriașe de piele de cal, înalte pînă la șolduri, cîntărind cîte o jumătate de pud fiecare, își repară pantalonii de piele și mantalele impermeabile, vopsite cu vopsea galbenă de ulei, își cîrpesc pînzele, împletesc plasele de pescuit cu cîrlige.

Evlaviosul pescar Fedor din Oleiz, cu mult înainte de începutul pescuitului de moruni, aprinde lumînări de ceară și candele cu cel mai bun ulei de măsline înaintea icoanei cuviosului Nicolae din Mira în Licia, făcătorul de minuni și protectorul tuturor marinarilor. Cînd va ieși în larg cu echipa sa de tătari, chipul sfîntului mării, prins la pupă, îl va îndruma și-i va purta noroc. Lucrul acesta îl știu toți pescarii din Crimeea, fiindcă se petrece în fiecare an și fiindcă Fedor și-a făcut o faimă de pescar foarte îndrăzneț și norocos.

Și iată că spre revărsatul zorilor, dar încă pe întuneric, cu primul vînt prielnic, sute de bărci se desprind de insula Crimeea și pornesc în larg cu pînzele întinse.

Cît de frumoasă e clipa plecării ! Se așază cîte cinci la pupa barcazului. „Cu dumnezeu înainte ! Să dea dumnezeu noroc ! Cu dumnezeu înainte !" Pînza desfăcută cade în jos, dar, după ce flutură nehotărîtă cîtva timp în aer, se umflă deodată ca o aripă albă de pasăre, cu vîrful îndreptat în sus. Barca, înclinată pe o parte, iese lin din gura golfului în larg. Dincolo de bord, apa clocotește și spumegă, stropindu-i pe cei dinăuntru, iar pe bord, înmuindu-și în apă din cînd în cînd marginea de jos a hainei, șade liniștit cîte un pescar tînăr, fumîndu-și cu o nepăsare prefăcută țigara proaspăt răsucită. Sub grătarul de la pupă se află o mică rezervă de votcă tare, ceva pîine, vreo zece pești afumați și un butoiaș cu apă.

Pescarii se îndepărtează de mal la treizeci de verste și chiar mai mult. În timpul acestui drum lung, șeful de echipă și ajutorul lui pregătesc uneltele de pescuit. Iată ce înseamnă unealta de pescuit moruni. Închipuiți-vă că pe fundul mării, la o adîncime de patruzeci de stînjeni, se întinde o frînghie groasă, lungă de o verstă. De ea sînt legate, la fiecare trei-patru arșini, bucăți scurte de sfoară de vreun stînjen, la capete cu cîrlige în care se prinde, ca momeală, pește mărunt. Două pietre plate, atașate la cele două capete ale frînghiei principale, servesc de ancore care o trag la fund, iar două plutitoare prinse de aceste ancore stau la suprafața mării, indicîndu-le poziția. Plutitoarele sînt alcătuite dintr-o sută de dopuri de plută, înfășurate într-o rețea de sîrmă, în partea de sus cu steguțe roșii.

Cu o îndemînare și o iuțeală uimitoare, ajutorul înfige momeala în cîrlige, iar șeful echipajului așază cu grijă întreaga frînghie într-un coș rotund, într-o spirală perfectă cu momeala înăuntru. Pe întuneric, aproape numai pe dibuite, nu este chiar atît de ușor pe cît pare la prima vedere să faci toată această operație. Cînd se dă drumul frînghiei în mare, un singur cîrlig prost plasat poate să se agațe și să încurce totul.

În zori, pescarii ajung la locurile lor de pescuit. Fiecare șef de echipaj are punctele lui „norocoase" și le găsește în largul mării la zeci de verste de țărm tot atît de ușor cum găsim noi cutia cu penițe în masa noastră de scris. Trebuie doar să te plasezi așa, încît steaua polară să se afle exact deasupra clopotniței mînăstirii sfîntului Gheorghe și să înaintezi, fără să schimbi direcția, spre răsărit, pînă cînd zărești farul de la Foros. Fiecare șef de echipaj își are semnele lui secrete — faruri, case, stînci mari de pe țărm, pini singurateci de pe munți, sau stele.

În sfîrșit, s-a găsit locul. Se aruncă în mare prima piatră legată de frînghie, se stabilește adîncimea, se fixează geamandura, și de la ea se pornește cu vîslele cît ține lungimea frînghiei pe care șeful de echipaj o desfășoară din coș cu o iuțeală neobișnuită. Se aruncă a doua piatră, se fixează pe apă a doua geamandură și gata. Pescarii se întorc acasă, vîslind sau cu pînze, dacă vîntul le îngăduie să navigheze în volte. În ziua următoare, ori peste două zile, ies din nou în larg și trag afară năvodul. Dacă dumnezeu sau întîmplarea a vrut-o, găsesc în vreun cîrlig prins cîte un morun care a înghițit momeala. E un pește uriaș, cu bot ascuțit, care ajunge pînă la zece-douăzeci de puduri, iar uneori, rar, chiar și la treizeci de puduri și mai mult.

Astfel, a ieșit într-o noapte din golf Vanea Andruțaki, împreună cu barcazul său. La drept vorbind, nimeni nu se aștepta la ceva bun din asta. Bătrînul Andruțaki murise în primăvara trecută, iar Vanea era prea tînăr, și pescarii cu experiență socoteau că el ar fi trebuit să mai rămînă vreo doi ani simplu vîslaș, apoi timp de un an să fie ajutor de șef de echipă. El, însă, și-a alcătuit o echipă din tinerii cei mai îndrăzneți, a dojenit-o cu asprime, ca un adevărat stăpîn, pe bătrîna lui mamă care începuse să se tînguie, i-a ocărît cu înjurăturile cele mai urîte pe bătrînii lui vecini, care bombăneau, și a ieșit în larg, beat, împreună cu tot echipajul, beat și el, stînd la pupă cu căciula de oaie dată pe ceafă, de sub care izbucnea pe fruntea arsă de soare un păr negru, cîrlionțat ca al unui pudel,

În noaptea aceea, ningea și sufla lîngă țărm un vînt puternic. Unele dintre barcazurile ieșite din golf se întorseseră curînd fiindcă pescarii de aici, în ciuda experienței lor de secole, sînt foarte prevăzători, dacă nu chiar fricoși. „E vreme proastă", spuneau ei.

Dar Vanea Andruțaki s-a întors acasă pe la amiază cu barcazul plin de moruni mari și, în afară de aceasta, mai adusese în remorcă un monstru de vreo douăzeci de puduri, pe care membrii echipajului l-au lovit multă vreme cu maiurile de lemn și cu vîslele, ca să-l omoare.

Cu uriașul acesta au avut grozav de mult de furcă. Pescarii spun în general despre moruni că-i destul să-i tragi capul la nivelul bordului, ca peștele să sară singur în barcă. E drept, uneori, cu o izbitură a cozii sale puternice morunul îl aruncă peste bord pe neprevăzătorul pescar. Dar la pescuitul de moruni se petrec și lucruri mai grave, cînd pescarii sînt amenințați, într-adevăr, de o mare primejdie. Așa s-a întîmplat și cu Vanea Andruțaki.

Vanea stătea la pupă, care ba se ridica pe crestele înspumate ale valurilor largi, ba se prăbușea vertiginos în gropi verzi de apă. Tînărul scotea frînghia din mare, mișcîndu-și ritmic brațele și spinarea. Cinci moruni mici, care se prinseseră chiar la început, aproape unul după altul, zăceau nemișcați pe fundul barcazului, dar după aceea au urmat o sută sau o sută cincizeci de cîrlige goale, cu momeala neatinsă.

Echipajul vîslea în tăcere, fără să-și ia ochii de la două puncte de pe țărm, indicate de șef. Ajutorul ședea la picioarele lui Vanea, scoțînd momeala de pe cîrlige și așezînd frînghia în coș, în cercuri regulate. Deodată, unul dintre peștii prinși începu să se zbată.

— Bate din coadă, își așteaptă tovarășa, zise tînărul pescar Pavel, amintindu-și de un vechi semn pescăresc.

În aceeași clipă, Vanea Andruțaki simți că o uriașă greutate vie atîrna de frînghia întinsă piezîș, chiar la fundul mării, tresărind și împotrivindu-se. Cînd se înclină ceva mai tîrziu peste bord și zări sub apă trupul lung, argintiu al monstrului, nu se mai putu stăpîni și, întorcînd capul spre oamenii săi, șopti cu ochi strălucitori, plin de entuziasm :

— E ca un taur! Ăsta are vreo patruzeci de puduri...

Ceea ce n-ar fi trebuit în nici un caz să facă! Să te ferească dumnezeu, ca atunci cînd te afli pe mare, să anticipezi evenimentele sau să te bucuri de succes înainte de a ajunge la țărm. Și acest vechi semn misterios s-a adeverit îndată. Vanea abia apucase să vadă la cel mult o jumătate de arșin de suprafața apei botul ascuțit și osos și abia se pregătea să tragă peștele spre bord, căutînd să-și stăpînească bătăile furtunoase ale inimii, cînd, deodată... coada viguroasă a peștelui plescăi deasupra unui val și morunul porni vertiginos în jos, trăgînd după el frînghia și cîrligele.

Dar Vanea nu-și pierdu cumpătul. Strigă la pescari să vîslească, trase o înjurătură cumplită și începu să desfacă frînghia în urma peștelui care o luase razna. Cîrligele sclipeau în aer, ieșind din mîinile lui și căzînd cu plesnituri în apă. Ajutorul său dădea drumul mereu frînghiei din coș. Vîslașii lopătau de zor, străduindu-se din răsputeri să întreacă înaintarea peștelui sub apă. Era vorba de o muncă neînchipuit de rapidă și precisă, care nu se încheie totdeauna cu bine. Cîteva cîrlige se încurcară în frînghie. Ajutorul îi strigă lui Vanea să nu mai destindă otgonul și începu să-l descurce cu iuțeala și minuțiozitatea caracteristice în clipele de primejdie numai oamenilor care trăiesc pe mare. În aceste cîteva secunde, frînghia se întinse în mîna lui Vanea ca o coardă, și barca sărea ca turbată de pe un val pe altul, trasă de fuga năprasnică a peștelui, mînată și de eforturile vîslașilor.

„Dă drumul la frînghie!" strigă, în sfîrșit, ajutorul. Frînghia se destinse din nou cu o repeziciune neobișnuită în mîinile îndemînatice ale șefului de echipaj, dar barca se smuci deodată, și Vanea gemu surd și înjură. Un cîrlig de aramă i se înfipsese adînc în palmă, sub degetul mic. În clipa aceea, Vanea se dovedi a fi un adevărat pescar. Opri o clipă frînghia, înfășurînd-o în jurul degetelor mîinii rănite, iar cu cealaltă mînă scoase un cuțit și tăie sfoara de care era prins cîrligul. Acesta îi pătrunsese adînc în mînă, însă el îl smulse cu o bucată de carne și-l zvîrli în mare. Deși ambele mîini și frînghia, ca și bordul bărcii și apa din barcaz se înroșiră de sîn-

gele lui, el își duse munca pînă la sfîrșit și dădu prima lovitură amețitoare cu maiul de lemn în capul peștelui încăpățînat.

Era primul pescuit de morun din toamna aceea. Echipa își vîndu peștele la un preț foarte ridicat, așa că fiecare se alese cu aproape patruzeci de ruble. Cu prilejul acesta s-a băut o cantitate înfricoșătoare de vin nou, iar spre seară, tot echipajul de pe „Sfîntul Gheorghe", cum se numea barcazul lui Vanea, a plecat într-o trăsură cu doi cai și cu muzică la Sevastopol. Acolo, vitejii pescari din Balaklava, împreună cu niște marinari din flota de război, au făcut țăndări pianul, ușile, paturile, scaunele și ferestrele dintr-un bordel, apoi s-au luat la bătaie și abia în zori s-au întors acasă, beți, plini de vînătăi, dar cîntînd. Și îndată ce au coborît din trăsură, s-au repezit la barca lor, au întins pînzele și au ieșit în larg să așeze cîrligele.

Din ziua aceea, Vanea Andruțaki și-a cîștigat renumele de adevărat șef de echipaj.

V

PEȘTELE DOMNULUI

Legendă apocrifă

Această minunată legendă mi-a povestit-o la Balaklava șeful unui barcaz pescăresc, un grec, anume Kolea Konstandi, un adevărat marinar și un mare bețiv.

Pe atunci mă învăța toate complicatele și ciudatele amănunte ale științei pescărești.

M-a învățat să fac noduri pescărești și să repar năvoadele rupte, să fixez cîrligele pentru prins morunul, să arunc năvodul și să spăl vîrșele, să scot chefalul din vintire, să prăjesc lobanul în proțap, să mănînc crevete crude. Mi-a arătat cum pot să recunosc după fluxul din timpul zilei ce vreme va fi noaptea, cum se întinde o pînză, cum se scoate ancora și cum se măsoară adîncimea pînă la fund.

Mi-a lămurit, cu răbdare, cum deosebești vînturile unele de altele, după direcție și caracteristicile lor : „levanti", „greba-levanti", „siroco", „tramontanul", teribilul „bora", vîntul prielnic din larg și cel capricios de lîngă țărm.

Tot datorită lui, cunosc obiceiurile și superstițiile pescarilor din timpul pescuitului. Nu trebuie să fluieri în barcaz, nici să scuipi, decît peste bord. Nu e îngăduit să pomenești numele diavolului, deși în caz de ghinion poți să blestemi credința, mormîntul, coșciugul, sufletul, strămoșii, ochii, ficatul, splina și așa mai departe. E bine să lași în plasă măcar un peștișor uitat parcă din întîmplare, fiindcă aduce noroc. Să te ferească dumnezeu să arunci peste bord orice fel de aliment, atîta vreme cît barcazul se află în larg. Iar dacă îl întrebi pe un pescar : „Încotro ?", săvîrșești lucrul cel mai grav care nu ți se iartă niciodată. Pentru întrebarea aceasta poți să fii și bătut.

De la el am aflat de existența peștelui otrăvitor, *dracus,* asemănător cu o scrumbie măruntă, și cum trebuie să-l scoți din cîrlig, despre proprietatea ghigorțului de mare de a provoca abcese prin înțepătura înotătoarelor sale, despre înfricoșătoarea coadă dublă a peștelui-torpilă și despre iscusința cu care mănîncă crabul de mare stridia, introducînd mai întîi o pietricită între valvele scoicii ei.

De la Kolea am auzit și multe povești marinărești ciudate și sumbre. Mi le spunea în nopțile plăcute și liniștite de la începutul toamnei, cînd barca noastră se legăna ușor în larg, departe de țărmul nevăzut, iar noi, în doi sau în trei, la lumina galbenă a unui felinar de mînă, sorbeam fără grabă vinul nou, trandafiriu, cu mireasma boabelor de struguri proaspăt striviți.

„În mijlocul oceanului sălășluiește un șarpe de mare, lung de o verstă, care se ridică arareori de la fund ca să respire, cel mult o dată la 10 ani. Trăiește singur. Înainte erau mulți masculi și femele din neamul lui, dar făceau atîta rău peștilor mărunți, încît dumnezeu i-a condamnat să piară, și nu a mai rămas decît acesta, în vîrstă de o mie de ani, care-i sortit să trăiască singur

pînă la moarte. Marinarii din trecut l-au văzut cînd ici, cînd colo, în toate oceanele lumii.

Undeva, în mijlocul mării, pe o insulă nelocuită, într-o peşteră submarină din adînc, trăieşte şi regele racilor de mare. Cînd îşi izbeşte cängile una de alta, apa începe să clocotească.

Peştii vorbesc între ei. Lucrul acesta îl ştiu toţi pescarii. Ei se vestesc unul pe altul de feluritele primejdii şi capcane întinse de om, şi un pescar lipsit de experienţă şi îndemînare poate să strice pentru foarte multă vreme un loc bun de pescuit, dacă lasă peştele să-i scape din năvod."

De la Kolea am auzit şi de Olandezul zburător, de acest veşnic hoinar al mărilor, cu vasul său cu pînze negre şi cu echipajul mort. De altfel, legenda aceasta înfricoşătoare e cunoscută de marinarii de pe toate ţărmurile Europei, care cred în ea.

Dar o legendă povestită de el m-a mişcat foarte mult prin simplitatea ei pescărească, plină de naivitate.

O dată, în zori, înainte de răsăritul soarelui, cînd cerul abia căpătase o nuanţă portocalie, şi pe mare se aşternea o pîclă roz-albă, Kolea scotea cu mine năvodul de pescuit scrumbii, pe care-l aruncasem de cu seară de-a curmezişul ţărmului. Pescuitul era foarte slab. În ochiurile năvodului se prinseseră cam o sută de scrumbii, vreo cinci-şase ghigorţi, vreo treizeci-patruzeci de caraşi graşi şi foarte multe meduze gelatinoase şi sidefii, asemănătoare cu uriaşe pălării de ciuperci incolore cu o mulţime de picioruşe.

Dar printre ceilalţi peşti am descoperit şi un peştişor foarte ciudat, cum nu mai văzusem pînă atunci. Era oval, plat şi atît de mic, încît ar fi încăput foarte bine în palma unei femei. Trupul său era acoperit cu nişte firicele dese, mărunte şi străvezii. Avea capul micuţ, iar ochii lui, care nu semănau nici pe departe cu ai unui peşte, erau negri, cu cercuri aurii şi neobişnuit de mişcători. Trupul era auriu. Mai mult decît orice m-au uimit două pete, cîte una de fiecare parte, în mijloc, de mărimea unei monede de douăzeci de copeici, dar de o formă

neregulată și de o culoare azurie neînchipuit de vie, cum nu găsești nici pe paleta unui pictor.

— E peștele domnului, mi-a spus Kolea. E foarte rar.

Mai întîi l-am pus într-o oală pe care o aveam în barcă, iar cînd ne-am întors acasă, l-am pus într-un lighean mare, emailat, plin cu apă de mare. Înota repede în jurul ligheanului, pe lîngă pereți și mereu în aceeași direcție. Dacă-l atingeai, emitea un sunet abia perceptibil, scurt și răgușit, și-și iuțea mersul. Își mișca mereu ochii negri, iar nenumăratele firicele făceau să vibreze apa.

Voiam să-l duc viu la acvariul stațiunii biologice din Sevastopol, dar Kolea mi-a spus :

— Nu-ți bate capul. Nu rezistă. Așa-i peștele ăsta. Dacă-l scoți chiar și numai o clipă din mare, își dă suflarea. Este peștele domnului.

Spre seară, peștele a murit. Iar noaptea, în barcă, departe de țărm, mi-am amintit de el și am întrebat :

— Kolea, de ce-i spune peștelui ăstuia peștele domnului ?

— Iată de ce, începu Kolea, plin de convingere. Povestea am aflat-o de la niște greci bătrîni. Cînd Isus Cristos, domnul nostru, a înviat a treia zi, nimeni n-a vrut să-l creadă. Oamenii văzuseră minuni făcute de el în timpul vieții, dar minunea asta nu puteau s-o creadă și se temeau.

S-au lepădat de el discipolii săi, s-au lepădat apostolii, s-au lepădat mironosițele. Atunci, el s-a dus la maică-sa. Ea stătea la vatră și prăjea pește într-o tigaie. Domnul i-a spus :

— Iată, eu sînt fiul tău cel care a înviat, așa cum spune scriptura. Pace ție !

Dar ea s-a cutremurat și a exclamat înfricoșată :

— Dacă ești cu adevărat fiul meu, Isus, săvîrșește o minune, ca să cred.

Domnul a zîmbit, văzînd că nu-l crede, și a spus :

— Iată, am să iau peștele de pe foc și el va învia. Atunci o să mă crezi ?

Și îndată ce-a luat peștele cu două degete și l-a ridicat în văzduh, acesta a înviat.

Atunci a crezut mama domnului în minune și s-a înclinat, bucuroasă, în fața fiului său înviat din morți. Iar pe trupul acestui pește au rămas din clipa aceea cele două pete de culoarea cerului. Ele sînt urmele degetelor domnului.

Așa mi-a povestit un pescar simplu legenda străveche și naivă. Și după cîteva zile am aflat că peștele domnului are și un alt nume — peștele lui Zeus. Cine poate ști cît de veche este legenda aceasta apocrifă ?

VI

BORA

O, dragi oameni simpli, inimi curajoase, suflete naive și primitive, trupuri viguroase bătute de vîntul sărat al mării, mîini bătătorite, ochi ageri care au privit de atîtea ori moartea în față !

De trei zile și trei nopți suflă bora. E vîntul de nord-est, vîntul misterios, turbat, care se naște undeva printre munții pleșuvi de lîngă Novorossiisk, se abate năprasnic peste golful rotund și stîrnește o furtună îngrozitoare în toată Marea Neagră. Puterea lui este atît de mare, încît răstoarnă de pe șine vagoane încărcate cu marfă, smulge stîlpii de telegraf, dărîmă zidurile de cărămidă proaspăt ridicate și trîntește oameni la pămînt. Pe la mijlocul secolului trecut, cîteva vase de război, surprinse de vîntul de nord-est, au încercat să-i reziste în golful Novorossiisk. Au încins cazanele pînă la refuz și au mers în întîmpinarea vijeliei cu toată viteza, dar fără să înainteze măcar cu o palmă. Atunci au aruncat ancore duble, totuși au fost smulse din ancore, împinse în golf și zvîrlite pe stîncile de lîngă țărm ca niște surcele.

Vîntul acesta este îngrozitor și prin faptul că se stîrnește pe neașteptate. Nu poți niciodată să prevezi cînd se va porni. E vîntul cel mai capricios de pe cea mai capricioasă dintre mări.

Pescarii bătrîni spun că singurul mijloc de a scăpa de el este „să fugi în largul mării". Şi se întîmplă ca bora să mîne vreun barcaz cu patru perechi de vîsle sau un mic vas turcesc, împodobit cu stele de argint, peste toată Marea Neagră, pe o distanţă de 350 de verste, pînă pe ţărmul Anatoliei.

Bora suflă de trei zile şi trei nopţi. E lună nouă. Crainou se naşte ca totdeauna cu mari chinuiri şi foarte greu. Pescarii cu experienţă nu numai că nu se gîndesc să iasă pe mare, dar îşi trag chiar barcazurile departe de ţărm ca să le pună în siguranţă.

Numai nebunul de Fedor din Oleiz, care aprinsese lumînarea cu multe zile înainte în faţa icoanei sfîntului Nicolae, făcătorul de minuni, se hotărî să iasă în larg, să cerceteze dacă în cîrligele lui nu s-au prins cumva moruni.

De trei ori a pornit de la ţărm cu echipa sa de tătari şi de trei ori s-a întors înapoi, vîslind din răsputeri şi blestemînd, deoarece într-o oră nu izbutise să facă mai mult de o zecime dintr-un nod marin. De furie, înţelească numai de un marinar, a smuls icoana sfîntului Nicolae din locul ei de la provă, a zvîrlit-o în fundul bărcii şi a călcat-o în picioare, înjurînd de mama focului, în timp ce oamenii echipajului scoteau cu şepcile şi cu palmele apa care năvălise în barcă.

În zilele acestea, bătrînii şi şireţii listrigoni din Balaklava îşi făceau veacul prin cafenele, răsucindu-şi ţigări, bînd cafea tare cu zaţ şi jucînd domino. Se plîngeau că vremea nu le îngăduie să iasă pe mare şi, lăfăindu-se la căldură, la lumina lămpilor suspendate de tavan, îşi aminteau de străvechile, legendarele întîmplări, aflate de la părinţii şi bunicii lor, după care în cutare an fluxul atinsese o înălţime de sute de stînjeni şi stropii ajungeau pînă la poalele cetăţii genoveze pe jumătate ruinate.

Un barcaz din Foros, cu o echipă de ruşi, a pierit fără urme. Erau opt Ivani blonzi, veniţi cine ştie de unde, poate de la Ilmen, poate de pe Volga, să-şi caute norocul pe Marea Neagră. Prin cafenele, nimănui nu i-a fost milă de ei şi nimeni nu s-a alarmat. Au plescăit din limbă şi au rîs, spunînd cu dispreţ: „Tţ... tţ... tţ...

desigur că erau niște proști, altfel n-ar fi ieșit în larg pe o vreme ca asta! Zi-le ruși și pace." Într-o noapte, tîrziu, s-au dus ca niște bolovani la fund, cu cizmele lor înalte pînă la șolduri, cu hainele de piele și cu mantalele impermeabile galbene.

Cu totul altfel a fost, cînd, înainte de bora, a ieșit în larg Vanea Andruțaki, fără să țină seama de părerea și sfaturile oamenilor bătrîni. Numai dumnezeu știe de ce a făcut-o. Probabil din strengărie de băiețandru, din orgoliu tineresc nestăpînit ori poate și din cauză că era nițel afumat. Ori poate că în clipa aceea îl privise cu admirație vreo grecoaică cu buze roșii și ochi negri?

A ridicat pînza, cu toate că vîntul și începuse să bată cu destulă putere, și dus a fost. Cu viteza unui trăpaș de curse, barca a ieșit din golf, pînza ei albă s-a mai zărit vreo cinci minute pe marea albastră, apoi albul pînzei a început să se confunde în depărtare cu crestele înspumate ale valurilor.

Și s-a întors acasă abia după trei zile...

Trei zile fără somn, fără mîncare și fără băutură, petrecute într-o bărcuță ca o coajă de ou, pierdută în mijlocul mării înfuriate, și în jur nici un țărm, nici o pînză, nici o lumină de far, nici un fum de vapor! Dar cînd s-a întors acasă, parcă le-a uitat pe toate, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic și s-ar fi dus doar cu diligența pînă la Sevastopol, să-și cumpere un pachet de țigări.

Totuși, unele amănunte am izbutit să le storc de la Vanea cu multă greutate. Astfel, Iura Lipiadi fusese apucat pe la sfîrșitul celei de a doua zi de un fel de criză de isterie, se pornise pe neașteptate pe rîs și pe plîns în hohote și era cît p-aci să sară peste bord; și ar fi făcut-o, dacă Vanea Andruțaki n-ar fi apucat să-i ardă la timp una în cap cu vîsla de la cîrmă. Într-un rînd, echipajul, speriat de goana turbată a bărcii, a vrut să strîngă pînza, și Vanea a trebuit să se străduie din răsputeri ca să-i hotărască pe cei cinci oameni să i se supună în fața primejdiei de moarte. Am aflat de asemenea că din pricina muncii peste fire a vîslașilor, acestora le țîșnea sîngele de sub unghii. Dar toate mi s-au povestit în frînturi, în silă, în treacăt. Nici vorbă

că în aceste trei zile de luptă încordată, intensă, cu moartea, s-au spus şi s-au făcut multe lucruri despre care oamenii echipajului de pe „Sf. Gheorghe" nu vor povesti niciodată, cu nici un preţ, cîte zile vor avea.

În aceste trei zile nici un om nu a închis ochii la Balaklava, în afară de obezul Petalidi, patronul hotelului „Paris".

Toţi rătăceau neliniştiţi pe chei, se căţărau pe stînci, se urcau pe zidurile cetăţii genoveze, care se înalţă deasupra oraşului cu cele două vechi metereze ale sale. Toţi se frămîntau : bătrînii, tinerii, femeile şi copiii. Se trimiseseră telegrame în toate colţurile mării, comandanţilor porturilor din Marea Neagră, arhiereului localnic, farurilor şi staţiilor de salvare, ministrului marinei, ministrului căilor de comunicaţii, la Ialta, la Sevastopol, la Constantinopol şi la Odesa, patriarhului grec, guvernatorului, ba chiar, nu se ştie de ce, şi consulului rus din Damasc, pe care-l cunoştea întîmplător un aristocrat grec din Balaklava, negustător de făină şi ciment.

Se trezise străvechea legătură dintre oameni, simţul de solidaritate care se vede atît de puţin în traiul de toate zilele, plin de socoteli mărunte şi de gunoiul vieţii, au prins a vorbi în suflete glasurile milenare ale străstrămoşilor, care se apăraseră ca un singur om cu mult înainte de epoca lui Ulisse împotriva vîntului năprasnic, în zile şi nopţi asemănătoare cu acestea.

Nimeni nu dormea. În timpul nopţii se făcuse un foc uriaş în vîrful muntelui, şi toţi umblau pe ţărm cu lumînări şi torţe ca de paşte. Dar nimeni nu rîdea, nu cînta, şi toate cafenelele erau goale.

Şi ce clipă minunată a fost cînd, într-o dimineaţă, pe la opt, Iura Paratino, care stătea în vîrful unei stînci din grupul Belîie Kamni[1], se aplecă înainte, îşi înfipse ochii ageri în depărtări şi strigă deodată :

— Uite, uite-i că vin !

Nimeni altul în afară de Iura Paratino nu ar fi fost în stare să deslueşească barca în zările negre-albăstrii ale mării, care se mai agita încă furioasă, potolindu-se treptat după mînia de mai înainte. Dar după cinci sau

[1] Stîncile Albe (n. t.).

zece minute, orice băiețandru putea să vadă că „Sf. Gheorghe" înaintează spre golf, navigînd în volte. O bucurie nespusă i-a legat pe sute de oameni unul de altul de parcă ar fi fost un singur trup și suflet.

Cînd au pătruns în golf, pescarii au coborît pînza și s-au apropiat ca o săgeată, încordîndu-și ultimele puteri, așa cum intră pescarii în golf după un pescuit bogat de moruni. În jur, toți plîngeau de fericire: mamele, nevestele, logodnicele, surorile, frățiorii. Credeți că măcar un singur pescar din echipa de pe „Sf. Gheorghe" s-a înduioșat, a izbucnit în lacrimi, i-a sărutat pe cei dragi sau a plîns la pieptul cuiva? Nicidecum! Toți șase, încă uzi, răgușiți și bătuți de vînt, au năvălit în cafeneaua lui Iura, au cerut vin, au început să cînte, au comandat muzică și au dansat ca niște nebuni, lăsînd pe jos băltoace de apă.

Abia seara tîrziu, prietenii lor i-au dus beți și istoviți acasă. Toți au dormit fără întrerupere douăzeci de ore în șir, și cînd s-au trezit, rătăcirea lor pe mare li se părea ca o plimbare cu diligența la Sevastopol pentru o jumătate de oră, pentru un chefuleț după care s-au întors acasă.

VII

SCAFANDRII

1

După cîte se pare, în golful de la Balaklava, cu gură îngustă, întortocheat și lung, nu a mai intrat nici un vapor de pe vremea războiului Crimeii, în afară doar de unele torpiloare, care au participat la manevre. De altfel, ce să caute un vapor în așezarea aceasta, jumătate sat, jumătate orășel pescăresc uitat de lume? Singura marfă, peștele, e cumpărată pe loc de negustori, care se duc s-o vîndă la Sevastopol, cale de treizeci de verste. Tot din Sevastopol vin aici puținii vilegiaturiști, aduși cu o diligență pentru cincizeci de copeici. Mica șalupă cu aburi, „Eroul", care are un echipaj în-

zestrat cu un curaj nebun și care gonește în fiecare zi între Ialta și Alupka, pufăind ca un cîine furios și clătinîndu-se ca de uragan, chiar dacă nu e vorba decît de o hulă ușoară, a încercat să înființeze curse de pasageri și pentru Balaklava. Dar încercarea, repetată de vreo trei-patru ori, nu a adus decît un consum inutil de cărbune și timp. În fiecare cursă, „Eroul" venea gol și se întorcea gol. Iar grecii din Balaklava, urmașii îndepărtați ai listrigonilor setoși de sînge din epopeea lui Homer, îl întîmpinau și-l conduceau, stînd pe chei cu mîinile în buzunarele pantalonilor, făcîndu-i urări pline de ironie și aruncîndu-i vorbe de duh cu două înțelesuri.

În schimb, în timpul asediului Sevastopolului, în minunatul golf albastru al Balaklavei a staționat aproape un sfert din întreaga flotilă aliată. Din epoca aceasta eroică au rămas unele urme pînă astăzi : drumul abrupt prin rîpa Kefalo-Vrisi, făcut de geniștii englezi, cimitirul italian dintre viile de pe dealurile Balaklavei și, mai tîrziu, cînd s-a săpat pămîntul pentru sădirea viței de vie, s-au mai dezgropat uneori pipe scurte de ghips sau de os ale soldaților aliați, care le folosiseră cu mai bine de o jumătate de secol în urmă.

Dar legendele sînt și mai bogate. Grecii din Balaklava sînt și astăzi convinși că Sevastopolul a rezistat atît de multă vreme numai datorită dîrzeniei batalionului grecesc din Balaklava. Da ! În vechime, la Balaklava trăiau oameni mîndri și tari ca fierul. O legendă povestită din generație în generație a păstrat despre mîndria lor o întîmplare demnă de amintit.

Nu știu dacă răposatul împărat Nicolae I a fost vreodată la Balaklava. Nu cred totuși să fi venit pe acolo în timpul războiului Crimeii, chiar și numai din pricina lipsei de timp. Cu toate acestea, istoria vie susține cu convingere că la o trecere în revistă, temutul împărat s-a apropiat călare pe un cal alb de gloriosul batalion din Balaklava și, impresionat de aerul războinic, de ochii scînteietori și de marile mustăți negre ale ostașilor, a exclamat cu voce tunătoare și veselă :

— Bună ziua, băieți !

Dar batalionul tăcea.

Țarul a repetat de cîteva ori cuvintele de salut, din ce în ce mai mînios. Aceeași tăcere! În sfîrșit, scos din fire, împăratul s-a apropiat în galop de comandantul batalionului și a strigat cu vocea lui teribilă:

— De ce nu răspund, lua-i-ar dracul? Doar am spus clar: „Bună ziua, băieți!"

— Aici nu există băieți, a zis cu blîndețe comandantul. Aici sînt numai căpitani.

Atunci Nicolae I a izbucnit în rîs — ce-ar fi putut să facă altceva? — și a strigat iar:

— Bună ziua, căpitani!

Și vitejii listrigoni au urlat, veseli:

— *Kali mera* (bună ziua), majestatea-voastră!

E greu de spus dacă lucrurile s-au desfășurat întocmai și, în general, dacă e vorba de o întîmplare adevărată, fiindcă nu există date istorice valabile. Însă cel puțin o treime din vitejii locuitori ai Balaklavei poartă și astăzi numele de Kapitanaki, și dacă întîlniți vreun grec cu numele acesta puteți fi convinși că ori el, ori strămoșii lui sînt de fel din Balaklava.

2

Dar cea mai frumoasă și atrăgătoare este legenda despre escadra engleză scufundată lîngă Balaklava. Într-o noapte întunecoasă de iarnă, vreo cîteva vase englezești s-au îndreptat spre golful Balaklava, ca să scape de furtună. Printre ele se afla și admirabila fregată cu trei catarge, „Black Prince", care transporta bani pentru plata soldelor trupelor aliate. Șaizeci de milioane de ruble în aur englezesc răsunător! Bătrînii știu cu precizie chiar și cifra.

Aceiași bătrîni spun că uragane asemănătoare cu cel ce a bîntuit în noaptea aceea înfricoșătoare nu mai există astăzi. Valurile uriașe se izbeau de stîncile abrupte și se ridicau pînă la poalele Turnului genovez, la o înălțime de douăzeci de stînjeni, udîndu-i străvechile ziduri cenușii. Escadra nu a găsit intrarea îngustă în golf, sau poate că a găsit-o, dar nu a izbutit să intre

în el. Toate navele s-au sfărîmat de stînci, şi întreaga escadră, împreună cu admirabilul vas „Black Prince" încărcat cu aur, s-a scufundat lîngă Stîncile Albe, care se înalţă şi acum impunătoare din apă, acolo unde gura îngustă a golfului se lărgeşte spre ieşirea în mare, în partea dreaptă, cînd te îndepărtezi de Balaklava.

Itinerarul vapoarelor de astăzi trece cam pe la cincisprezece-douăzeci de verste departe de golf. De pe cetatea genoveză abia distingi corpul întunecat al vaporului, parcă nemişcat, coada lungă de fum cenuşiu topindu-se în zare şi două catarge zvelte, aplecate înapoi. Totuşi, ochiul ager al pescarului vede lămurit, aproape fără greş, aceste vase, după anumite semne care pentru experienţa şi vederea noastră ni se par de neînţeles. „Iată unul de transport din Eupatoria... Ăsta e al Societăţii ruse de navigaţie... Iar ăsta e al lui Koşkin... Colo se leagănă pe hulă «Puşkin» — ăsta se leagănă chiar şi pe vreme bună..."

3

Şi iată că într-o zi, cu totul pe neaşteptate, în golf a intrat vaporul italian „Genova", un vas uriaş, de construcţie veche şi neobişnuit de murdar. A apărut într-o toamnă seara tîrziu, după ce aproape toţi vilegiaturiştii plecaseră spre nord, dar marea era încă atît de caldă, încît adevăratul pescuit nu începuse încă. În epoca aceasta, pescarii îşi repară năvoadele şi pregătesc cîrligele fără grabă, joacă domino prin cafenele, beau vin nou şi, în general, huzuresc.

Era o seară liniştită şi întunecoasă, cu stele mari pe cer care se oglindeau în apa adormită a golfului. De-a lungul debarcaderului se aprinseseră, ca nişte puncte galbene, un şir de felinare. Pătratele luminoase ale vitrinelor se stingeau unul după altul. Oamenii se plimbau încet pe străzi şi pe trotuar, ca nişte siluete negre şi uşoare...

Niște băiețandri, care se jucau sus, lîngă Turnul genovez, au venit pe neașteptate cu știrea că un vapor a cotit pe mare, îndreptîndu-se spre golf.

După cîteva minute, întreaga populație masculină băștinașă se afla pe chei. Se știe că grecul e totdeauna grec, și deci, în primul rînd, curios. E drept că la grecii din Balaklava se mai face simțit, în afară de amestecul de mai tîrziu cu sînge genovez, și un sînge străvechi, misterios, poate chiar — cine știe — al sciților, primii locuitori ai acestui cuib de tîlhari și pescari. Printre ei vezi mulți bărbați înalți, vînjoși, chipuri cu trăsături regulate, distinse, întîlnești adesea oameni blonzi, ba chiar și cu ochi albaștri. Grecii din Balaklava nu sînt lacomi, nici servili, au o ținută demnă, sînt curajoși pe mare, deși nu ajung cu înfruntarea primejdiilor pînă la absurditate, sînt buni tovarăși și-și respectă cu sfințenie cuvîntul dat. Fără îndoială că este vorba de o rasă deosebită de greci, care s-a păstrat mai ales fiindcă strămoșii lor, de aproape sute de generații, s-au născut, au trăit și au murit în orășelul lor, încheind căsătorii numai între vecini. Trebuie să recunoaștem însă că au moștenit de la coloniștii greci trăsătura cea mai tipică prin care se distingeau încă de pe timpul lui Pericle — curiozitatea și pasiunea pentru tot ce e nou.

Vaporul a pătruns încet în golf. La început, din cauza cotiturii bruște a golfului, nu se vedea decît luminița din față. De departe, în întunericul dens și cald al nopții, nu-i deslușeai contururile, însă luminile înalte de pe catarge, cele de semnalizare de pe puntea de comandă și o serie de hublouri rotunde, luminate de-a lungul bordului, îți dădeau posibilitatea să-i ghicești dimensiunile și forma. În văzul sutelor de bărci și barcazuri, ancorate de-a lungul debarcaderului, el se apropia încetișor de țărm, cu prudența cam stîngace a unui om voinic și puternic, care trece prin camera copiilor plină de jucării fragile.

Pescarii făceau tot felul de presupuneri. Mulți dintre ei navigaseră în trecut pe vase ale flotei comerciale, dar mai ales pe cele ale flotei de război.

— Mie îmi spui ? Parcă eu nu văd ? Cu siguranță că e un vas de transport al societății ruse de navigație.

— Nu, nu e un vapor rusesc.

— Pesemne că s-a stricat ceva la mașină și a intrat în golf pentru reparație.

— Dar poate-i un vas de război ?

— Aiurea !

Numai Kolea Konstandi, care navigase multă vreme pe o canonieră în Marea Neagră și în Marea Mediterană, a ghicit că este un vapor italian. Dar și el și-a dat seama de lucrul acesta abia cînd vasul s-a apropiat pînă la vreo zece stînjeni de țărm și i s-au putut desluși bordurile decolorate și scorojite, cu dungi murdare lîngă chepenguri, și pe punte cu un echipaj eterogen.

De pe vapor se înalță în spirală un capăt de otgon care, desfășurîndu-se în aer ca un șarpe, zboară peste mulțimea privitorilor. Toată lumea știe că aruncarea cu îndemînare a unui capăt de otgon de pe vas și prinderea lui cu pricepere pe țărm este primul semn de înaltă măiestrie marinărească. Tînărul Apostolidi, fără să scoată țigara din gură, cu un aer de parcă ar fi făcut asta în ziua aceea pentru a suta oară, prinse otgonul din zbor și-l legă cu mișcări neglijente, dar sigure, de unul dintre tunurile de fontă, care stăteau pe chei din vremuri imemoriale, înfipte bine în pămînt.

De vapor se desprinse o barcă. Trei italieni săriră din ea pe țărm și începură să lege otgoanele. Unul avea pe cap o beretă de postav, altul, o șapcă cu un cozoroc dreptunghiular, iar al treilea, un fel de bonetă tricotată. Toți erau mici, voinici și îndemînatici ca niște maimuțe. Își făcuseră loc prin mulțime cu umerii, fără nici o sfială. Sporovăiau fără încetare în dialectul lor genovez, cîntător și dulce, schimbînd cîte o vorbă cu cei de pe vapor. Aveau chipurile bronzate, și în timp ce te priveau prietenos și familiar cu ochii lor mari, negri, își arătau scînteierea dinților albi, de oameni tineri.

— *Buona sera... italiano... marinaro !* spuse Kolea, prietenos.

— Oh ! *Buona sera, signor !* răspunseră veseli, în cor, italienii.

Lanțul ancorei dudui și scrîșni. Înăuntrul vaporului șuieră surd și clocoti ceva. Luminile de la hublouri se

stinseră. După o jumătate de oră, marinarii italieni coborîră pe țărm.

Italienii — toți mici de statură, oacheși și tineri, de parcă ar fi fost aleși anume — se dovediră a fi flăcăi comunicativi și veseli. Cu o dezinvoltură cuceritoare, intrară în vorbă cu pescarii prin berării și vinării. Dar pescarii din Balaklava îi întîmpinară cu rezervă. Poate voiau să le dea a înțelege acestor marinari, că intrarea unui vas străin în golf nu era cîtuși de puțin o raritate, că se întîmplă zilnic și că deci nu aveau de ce să se mire sau să se bucure prea tare. Sau poate se lăsau stăpîniți de măruntul patriotism local.

Urîte glume au făcut localnicii în seara aceea pe socoteala simpaticilor și veselilor italieni, cînd aceștia, încrezători, arătau cu degetul pîinea, vinul, brînza și alte obiecte, întrebînd cum li se spune în rusește, în timp ce-și dezveleau dinții minunați într-un zîmbet prietenos. Gazdele i-au învățat pe oaspeți astfel de cuvinte, încît ori de cîte ori genovezii încercau după aceea să se facă înțeleși în rusește, într-un magazin sau în piață, vînzătorii se porneau pe un rîs de se țineau cu mîna de burtă, iar femeile fugeau care încotro, ascunzîndu-și rușinate fețele în basmale.

În aceeași seară — dumnezeu știe cum, parcă vestea venise printr-un cablu electric nevăzut — întregul oraș află că italienii sosiseră acolo, ca să scoată de la fund epava fregatei „Black Prince" cu aurul din ea și că vor lucra toată iarna.

4

În Balaklava nimeni nu credea în succesul întreprinderii. În primul rînd, firește, comoara de pe fundul mării era blestemată. Bătrîni gîrboviți, cu părul alb, povesteau că se mai făcuseră încercări să se scoată de la fund aurul englezesc, că veniseră și niște englezi, și niște americani ciudați, cheltuiseră o groază de bani și plecaseră din Balaklava cu mîna goală. De altfel, ce-ar fi putut să facă niște englezi sau americani, dacă pînă

și legendarii eroi din Balaklava de pe vremuri dăduseră greș? Se înțelege de la sine că mai demult, și vremea era alta, și pescuitul, și barcazul, și pînzele, și oamenii erau altfel, superiori celor de astăzi. Odinioară a trăit legendarul Spiro. El putea să se scufunde la orice adîncime și să rămînă sub apă un sfert de oră. Într-o zi, Spiro a strîns între picioare un bolovan de trei puduri și s-a lăsat la fund, la o adîncime de patruzeci de stînjeni, lîngă Stîncile Albe, unde zac rămășițele escadrei scufundate. Și a văzut totul: și vasul, și aurul, dar nu a putut să aducă nimic de acolo... fiindcă... aurul era blestemat.

„Ar fi bine să încerce Saşa-ghidul, a zis cu șiretenie unul dintre cei prezenți. El e cel mai grozav scufundător de la noi."

Cei din jur au izbucnit în rîs, dar mai tare decît toți, a rîs, cu gura lui mîndră și frumoasă, chiar Saşka Arghiridi sau Saşa-ghidul, cum i se spunea.

Tînărul acesta — o cadră de băiat, cu ochii albaștri și cu un profil clasic desăvîrșit, era de fapt cel mai mare leneș, șmecher și măscărici de pe toată coasta Crimeii. Fusese poreclit Ghidul, fiindcă, uneori, în toiul sezonului, își cosea pe șapcă două galoane de aur și se instala nepoftit de nimeni pe un scaun, pe stradă, în apropierea vreunui hotel. Cîte un grup de turiști ușurateci îl întrebau ceva, și din clipa aceea nu mai scăpau de Saşka. Îi căra pe turiștii aceia prin munți, prin locurile cele mai dosnice, prin vii și cimitire, le spunea minciuni gogonate, dispărea cîteva clipe în curtea cuiva, spărgea în grabă în bucățele o frîntură de oală veche, de lut, apoi îi convingea pe vizitatorii zăpăciți să cumpere, de ocazie, cioburile — rămășițe ale unui vas grecesc antic, făcut încă înaintea nașterii lui Cristos... Sau le băga sub nas o piatră obișnuită, ovală, cu o gaură în partea de sus, din cele folosite de pescari ca greutăți la năvoade, susținînd că nici un marinar grec nu iese în larg fără un astfel de talisman sfințit la racla sfîntului Nicolae, care te mîntuie de furtună.

Dar cel mai bun număr al său era scufundarea în apă. În timp ce-și plimba clienții naivi cu barca prin golf și se sătura de cîntecele lor: „Pustie e marea

noastră" și „În jos, pe măicuța Volga", el aducea cu dibăcie vorba despre escadra scufundată, despre legendarul Spiro și, în general, despre scufundatul sub apă. Dar a rămîne un sfert de oră sub apă, li se părea o imposibilitate chiar și celor mai creduli vizitatori ; mai ales că observaseră cît de mincinoși erau grecii. Hai, două-trei minute ar mai merge, s-ar putea la o adică... Dar cincisprezece minute ! Saşka se prefăcea foarte supărat... Se arăta atins în orgoliul său național. Se încrunta... În sfîrșit, dacă nu-l credeau, putea să dovedească personal, pe loc ! Se va scufunda chiar în clipa aceea și va rămîne sub apă exact zece minute.

— Ce-i drept, e greu, le spunea el, mohorît. În seara asta o să-mi curgă sînge din urechi și din ochi... Dar nu voi îngădui nimănui să spună că Saşka Arghiridi e un flecar lăudăros.

Turiștii se străduiau să-l oprească, să-l întoarcă de la gîndul lui, dar nu mai era chip să-l înduplece, din moment ce omul se simțea jignit în sentimentele lui cele mai frumoase. Furios, își scotea repede haina și pantalonii, se dezbrăca într-o clipă, silind doamnele să se uite în altă parte și să se acopere cu umbrelele și, buf ! sărea cu zgomot, cu capul în jos, în apă, fără să uite să calculeze în prealabil, cu o privire piezișă, distanța pînă la ștrandul pentru bărbați din apropiere.

Era, într-adevăr, un înotător neîntrecut și se pricepea să înoate pe sub apă. Sărea într-o parte a bărcii, se ducea imediat la fund, cotea sub chilă și înota pe sub apă drept spre ștrand. Și în timp ce turiștii din barcă începeau să se neliniștească, se agitau și-și făceau unii altora reproșuri, el ședea pe pontonul ștrandului, terminînd în grabă de fumat un muc de țigară, găsit pe jos. Apoi se întorcea pe aceeași cale și răsărea pe neașteptate din apă, lîngă barcă, ținîndu-și ochii holbați și prefăcîndu-se că abia mai suflă, spre ușurarea și entuziasmul general.

Bineînțeles că pentru scamatoriile acestea se alegea neapărat cu cîte ceva. Dar trebuie să spunem că Saşka nu era călăuzit de lăcomie de bani, ci de firea sa de ștrengar năbădăios.

5

Italienii nu ascundeau scopul vizitei lor. Veniseră, într-adevăr, la Balaklava, ca să exploreze locul naufragiului și, dacă le permiteau împrejurările, să scoată de la fund tot ceea ce era mai de preț și în primul rînd, firește, aurul legendar. Expediția era condusă de inginerul Giuseppe Restucci, inventatorul unui aparat submarin special, un om înalt, tăcut, mai în vîrstă, îmbrăcat totdeauna în haine cenușii, cu fața prelungă, cenușie, și cu părul aproape cărunt, cu albeață la un ochi. În general, semăna mai curînd cu un englez, decît cu un italian. Se instalase la hotelul de pe chei, și seara, cînd venea cineva pe la el, îl trata ospitalier cu *Chianti* și cu versurile poetului său preferat, Stecchetti :

„Dragostea femeii este ca un cărbune, care, cînd e aprins, frige, cînd e rece, te murdărește".

Și, deși spunea cuvintele acestea în italienește, cu accentul său genovez, dulce și cîntător, sensul versurilor era clar și fără a le mai traduce, datorită gesturilor lui neobișnuit de elocvente. Cu expresia unei dureri neașteptate pe față, își retrăgea mîna arsă de focul închipuit și, cu o grimasă de dezgust, azvîrlea cărbunele rece.

Vasul avea un căpitan și doi secunzi. Dar personajul cel mai remarcabil era desigur scafandrul, *il palambaro,* un genovez simpatic, pe nume Salvatore Trama.

Pe chipul lui mare, oacheș și rotund, brăzdat de niște firicele negre, de parcă ar fi fost ars de praf de pușcă, ieșeau în afară, ca niște șerpi mici, albaștri, vinele încordate. Nu era înalt, dar din cauza volumului neobișnuit de mare al pieptului său, a umerilor lați și a grumazului viguros, masiv, făcea impresia unui om foarte gras. Cînd cu mersul său leneș, cu mîinile băgate în buzunarele pantalonilor, desfăcînd larg picioarele scurte, mergea prin mijlocul străzii de pe chei, de departe părea să fie tot atît de lat ca și înalt.

Salvatore Trama era un om prietenos, vesel și încrezător, cu o figură de om predispus la apoplexie. Povestea tot felul de lucruri ciudate și minunate despre cele văzute sub apă,

O dată, pe cînd lucra în golful Biscaia, a trebuit să coboare la fund, la o adîncime de peste douăzeci de stînjeni. Deodată, a observat cum din penumbra verzuie a apei se apropia de sus, plutind încet, o umbră uriaşă. Apoi umbra s-a oprit. Prin geamul rotund al căştii lui de scafandru, Salvatore a văzut cam la un metru deasupra capului său un peşte-torpilă uriaş, cu un diametru de doi stînjeni — cît odaia asta, după cum spunea el — mişcîndu-şi marginile ondulate ale trupului rotund şi plat ca al unui calcan. Peştele acesta are proprietatea de a emite curent electric şi simpla atingere a cozii sale bifurcate ar fi ajuns să-l ucidă pe viteazul Trama cu o descărcare electrică de o forţă înfricoşătoare. Scafandrul socoate că cele două minute cît a ezitat monstrul, parcă chibzuind, pînă ce a pornit drept înainte, legănîndu-şi şoldurile suple, au fost cele mai înfricoşătoare din întreaga lui viaţă, grea şi plină de primejdii.

Mai povestea şi de întîlnirile lui de sub apă cu marinarii morţi, aruncaţi peste bord. Deşi aveau greutăţi legate de picioare, din pricina descompunerii trupului ajungeau inevitabil într-o zonă marină cu o densitate care nu le mai îngăduia nici să se ducă la fund, nici să se ridice la suprafaţă, ci se mişcau, stînd drept, vertical, în apă, fiind purtaţi de curentul lent, cu greutatea atîrnată de picioare.

Trama a mai povestit şi o întîmplare misterioasă, prin care trecuse un alt scafandru, ruda şi profesorul lui. Acesta era un om bătrîn, viguros, cu sînge rece şi curajos, care scotocise fundul mărilor de pe aproape tot globul pămîntesc. Îşi iubea foarte mult meseria neobişnuită şi primejdioasă, aşa cum o iubeşte, de altfel, orice scafandru adevărat.

Într-o zi, pe cînd lucra la aşezarea unui cablu telegrafic submarin, a trebuit să se lase la fund, la o adîncime destul de mică. De îndată ce a atins pămîntul cu picioarele, i-a anunţat pe cei de sus, mişcînd într-un anumit fel frînghia, dar aproape în aceeaşi clipă a făcut un nou semnal, plin de nelinişte : „Ridicaţi-mă sus ! Sînt în primejdie !"

A fost scos imediat la suprafață și i s-a deșurubat repede casca de aramă a costumului de scafandru. Pe toți i-a impresionat expresia de groază care-i desfigurase chipul palid și-i albise ochii.

A fost dezbrăcat, i s-a dat coniac și a fost lăsat să se liniștească. Fălcile îi clănțăneau atît de tare, încît nu a putut multă vreme să rostească vreun cuvînt. În sfîrșit, cînd și-a venit în fire, a spus :

— Basta ! Niciodată nu voi mai coborî la fund. Am văzut...

Dar pînă la sfîrșitul zilelor sale nu a mărturisit ce ființă sau ce halucinație îl impresionase atît de îngrozitor. Cînd îl întrebai, tăcea, supărat, și se retrăgea imediat. Și, într-adevăr, nu s-a mai cufundat niciodată în mare...

6

Pe „Genova" erau cincisprezece marinari. Locuiau toți pe vapor și coborau pe țărm destul de rar. Relațiile lor cu pescarii din Balaklava au rămas pînă la urmă politicoase, dar reci. Numai Kolea Konstandi le striga din cînd în cînd prietenos :

— *Buon giorno, signor, vino rosso...* [1]

Probabil că tinerii aceștia veseli din sud se plictiseau de moarte la Balaklava, ei care umblaseră înainte la Rio de Janeiro, în Madagascar, în Irlanda, pe țărmurile Africii și în multe porturi zgomotoase de pe continentul european. Pe mare, pericol continuu și încordarea tuturor forțelor, iar pe uscat, vin, femei, cîntece, dansuri și o încăierare bună, iată viața unui adevărat marinar. Dar Balaklava era numai un colțișor liniștit, o fîșie îngustă de golf albastru, printre stînci golașe, presărate cu cîteva zeci de căsuțe. Aici vinul era acru și tare, iar femei pentru distracția bravului marinar nu existau. Nevestele și fetele din Balaklava duceau o viață retrasă și virtuoasă, îngăduindu-și o singură distracție nevinovată — flecăreala cu vecinele, la fîntînă, în timp

[1] Bună ziua, domnule, vin roșu... (ital.) (n. t.).

ce-și umpleau cofele cu apă. Chiar și bărbații — prieteni se fereau să se viziteze în familie, preferînd să se întîlnească la cafenea sau pe chei.

Într-o zi, pescarii le-au făcut totuși italienilor un mic serviciu. Pe vaporul „Genova" se afla o șalupă cu aburi, mică și cu un motor vechi, foarte slab. Cîțiva marinari au ieșit cu șalupa aceasta într-o zi în larg sub comanda secundului. Dar, cum se întîmplă deseori pe Marea Neagră, un vînt stîrnit nu se știe de unde porni să sufle dinspre țărm și să împingă șalupa în larg, cu o iuțeală tot mai mare. Italienii nu s-au dat bătuți. S-au luptat timp de aproape o oră cu vîntul și cu valurile. Ce-i drept, era groaznic să vezi de pe stîncă bărcuța aceasta fumegîndă, care cînd apărea pe crestele înspumate, cînd dispărea, de parcă se prăbușea între talazuri. Șalupa nu izbutea să biruie vîntul și se îndepărta tot mai mult de țărm. În sfîrșit, cineva observă de sus, de la Cetatea genoveză, o cîrpă albă legată de coșul șalupei, ceea ce însemna că vasul se afla în pericol. Imediat, cele mai bune barcazuri, din Balaklava, „Slava Rusiei" și „Svetlana", își ridicară pînzele și porniră în ajutorul șalupei.

Peste două ore o aduseră remorcată. Italienii erau cam rușinați și se sileau să glumească pe socoteala pățaniei lor. Pescarii glumeau și ei, dar cu un aer protector.

Cîteodată, la pescuitul de calcan sau morun, pescarii găseau în cîrlig și cîte o pisică de mare sau o specie de pește-torpilă, încărcat cu electricitate. De obicei, pescarul desfăcea jivina foarte prevăzător din cîrlig și o arunca peste bord. Dar într-o zi, cineva — probabil tot Kolea, mare cunoscător al limbii italiene — lansase zvonul că italienii se dau în vînt după pisicile de mare. Din ziua aceea se întîmpla destul de des ca atunci cînd se întorcea de la pescuit și trecea pe lîngă vapor, cîte un pescar să strige :

— Hei, *italiano, signor !* Poftim pentru o gustare !

Și peștele rotund și plat zbura ca un rotogol întunecat prin aer și se izbea cu un pocnet scurt de punte.

Italienii rîdeau, arătîndu-şi dinţii minunaţi, dînd din cap prietenos şi spunînd ceva în limba lor. Poate îşi închipuiau şi ei că pisica de mare e privită ca mîncarea cea mai deosebită de aici şi nu voiau să-i jignească pe bunii pescari din Balaklava cu un refuz...

7

După vreo două săptămîni de la sosire, italienii au montat şi au lansat pe apă un bac mare, pe care au instalat o maşină cu aburi şi una de suflat aer. Braţul lung al macaralei se înălţa înclinat deasupra bacului, ca o undiţă uriaşă. Într-o duminică, Salvatore Trama se scufundă pentru prima oară în golf. Purta obişnuitul costum de scafandru, de cauciuc cenuşiu, care-l făcea să pară şi mai lat decît de obicei, ghete cu tălpi de plumb, pe piept un plastron de fier şi un glob de aramă care-i ascundea capul. Umblă cam o jumătate de oră pe fundul golfului, iar drumul lui era marcat de o mulţime de bule de aer care apăreau la suprafaţa apei. După o săptămînă, întreaga Balaklava află că a doua zi scafandrul se va scufunda chiar lîngă Stîncile Albe, la o adîncime de patruzeci de stînjeni. Şi cînd în ziua următoare mica şi şubreda şalupă trase bacul spre ieşirea din golf, lîngă Stîncile Albe îl aşteptau aproape toate barcazurile pescăreşti.

Datorită invenţiei domnului Restucci, scafandrul putea să coboare la o adîncime la care un om, îmbrăcat într-un costum obişnuit de scafandru, ar fi fost strivit de presiunea teribilă a apei. Trebuie să mărturisim că pescarii din Balaklava urmăreau cu emoţie şi în orice caz cu un sentiment de adevărat respect pregătirile ce se făceau în faţa lor pentru coborîrea scafandrului. În primul rînd, macaraua cu aburi ridică şi aşeză în picioare un fel de carapace ciudată, care amintea de departe o siluetă omenească fără cap şi fără braţe. Cutia era făcută din aramă roşie, groasă, acoperită cu un strat de email albastru. Apoi cutia fu deschisă ca un portţigaret uriaş, în care trebuia să stea, ca o ţigară

de foi, un trup omenesc. Salvatore Trama își fuma țigara și se uita liniștit la pregătirile acestea, rîzînd și făcînd uneori observații cu un aer de nepăsare. Apoi, zvîrli mucul peste bord, se apropie, legănîndu-se, de cutie și se îndesă în ea, intrînd cu umărul înainte. Oamenii trebăluiră multă vreme, fixînd diverse dispozitive la costumul de scafandru, și cînd totul se termină, priveliștea păru destul de înfricoșătoare. Rămăseseră libere numai brațele. Tot trupul, împreună cu picioarele, nemișcate, era închis în coșciugul albastru de email, care avea o greutate uriașă. Capul îi era ascuns într-un glob albastru enorm cu trei geamuri — unul în față, și două laterale — și cu o lampă electrică pe frunte. Otgonul pentru ridicat, tubul de cauciuc pentru aer, frînghia de semnalizare, sîrma telefonului și sîrmele de iluminare învăluiau tot aparatul, făcînd ca mumia aceasta albastră, sinistră și masivă, cu brațe vii, omenești, să pară și mai neobișnuită.

Mașina cu aburi șuieră și se aude duruitul lanțurilor. Ciudatul obiect albastru se desprinde de puntea bacului, apoi plutește prin aer, răsucindu-se în jurul axei verticale și începe să coboare foarte încet peste bord. Iată-l că atinge suprafața apei, se cufundă pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă la umeri... Iată că dispare și capul și nu se mai zărește decît cablul de oțel care alunecă domol în jos. Pescarii din Balaklava se uită unii la alții, dînd din cap, tăcuți, cu un aer serios...

Inginerul Restucci stă cu receptorul telefonului în mînă. Din cînd în cînd, dă ordine scurte mecanicului însărcinat cu reglarea cablului. În bărcile din jur domnește o liniște desăvîrșită, adîncă. Nu se mai aude decît șuieratul mașinii care pompează aerul, zgomotul roților dințate, scîrțîitul cablului de oțel pe scripete și cuvintele sacadate ale inginerului. Toți ochii sînt ațintiți asupra locului unde a dispărut cu puțin timp înainte monstruosul și înfricoșătorul cap în formă de glob.

Coborîșul durează chinuitor de mult, mai bine de o oră. Dar iată că Restucci se înviorează, repetă de cîteva ori o întrebare la telefon și comandă scurt :

— Stop !

Cei din jur înțeleg că scafandrul a ajuns la fund și toți scot un oftat de ușurare. Ceea ce era mai înspăimîntător se terminase...

Strîns în cutia de metal, numai cu brațele libere, Trama nu putea să se deplaseze pe fund cu propriile-i mijloace. Dădea dispoziții la telefon, ca să fie deplasat împreună cu bacul, să fie mutat cu macaraua într-o direcție sau alta, în sus sau în jos. Fără să lase o clipă receptorul din mînă, Restucci repeta ordinele scafandrului, calm și poruncitor, și aveai impresia că bacul, macaraua și toate mașinile erau puse în mișcare de voința omului misterios și nevăzut de sub apă.

După douăzeci de minute, Salvatore Trama a dat semnalul ridicării la suprafață. A fost scos din apă tot atît de încet, și, cînd a apărut, atîrnînd în aer, semăna cu un animal ciudat, albastru, amenințător, dar neputincios, tras afară ca prin minune din abisurile mării.

Aparatul a fost așezat pe punte. Marinarii i-au scos coiful cu mișcări repezi, obișnuite și au desfăcut cutia. Trama a ieșit din ea, scăldat în sudoare, sufocîndu-se, cu fața aproape neagră din pricina afluxului de sînge. A încercat să zîmbească, dar nu a izbutit decît să facă o grimasă chinuită. Pescarii din bărci tăceau respectuos, clătinîndu-și doar capul în semn de mirare și, potrivit obiceiului grecesc, plescăind cu înțeles din limbă.

Peste o oră, toată Balaklava știa ce văzuse scafandrul pe fundul mării lîngă Stîncile Albe. Cele mai multe corăbii erau acoperite cu un strat atît de gros de mîl, încît nu exista nici o speranță să mai poată fi ridicate la suprafață, iar din fregata cu trei catarge, încărcată cu aur, nu mai rămăsese afară decît o bucățică de pupă, cu rămășițele inscripției de pe o placă de aramă înverzită... Sk... Pr...

Trama a mai povestit că în jurul escadrei scufundate văzuse o mulțime de ancore pescărești rupte, ceea ce i-a înduioșat pe pescari fiindcă, desigur, fiecăruia dintre ei i se întîmplase măcar o dată în viață să-și lase aici ancora prinsă între pietre și între sfărîmăturile epavelor...

Dar și pescarii din Balaklava au izbutit să-i impresioneze o dată pe italieni cu un spectacol neobișnuit și minunat. Era 6 ianuarie, de bobotează. Ziua aceasta se sărbătorește la Balaklava într-un mod cu totul deosebit.

Cam pe atunci, scafandrii italieni se convinseseră că nu mai avea rost să continue lucrările de ridicare a epavelor. Peste cîteva zile urmau să plece acasă, în Genova lor dragă și veselă, așa că puneau grăbiți la punct vaporul, frecau, spălau puntea, verificau mașinile.

Dar priveliștea procesiunii bisericești, cu preoți în odăjdii de aur, prapuri, cruci și icoane, cîntece bisericești, le-a atras atenția și toți s-au înșirat de-a lungul bordului, sprijiniți de balustradă.

Preoții pășiră pe debarcaderul de lemn. În urma lor se înghesuiau femeile, bătrînii și copiii, iar tinerii, suiți în bărci, făcuseră un semicerc compact lîngă chei.

Era o zi însorită, senină, dar rece. Zăpada căzută peste noapte se așternuse într-un strat gingaș pe străzi, acoperișuri și pe munții cenușii și pleșuvi; apa strălucea în culoarea ametistului, și cerul azuriu zîmbea ca de sărbătoare. Dintre tinerii pescari din bărci, numai unii se îmbrăcaseră, pentru buna-cuviință, cu rufăria de corp, iar alții erau goi pînă la brîu. Toți tremurau de frig, zgribulindu-se și frecîndu-și brațele și pieptul înghețat. Corul cînta și cîntecul lui lin și neobișnuit de frumos parcă se așternea pe oglinda nemișcată a apei.

„În Iordan botezîndu-te..." începu preotul cu un glas subțire și fals, iar crucea strălucі albă în mîna lui ridicată... Apoi veni și clipa cea mai însemnată. Tinerii pescari stăteau acum, fiecare la prova barcazului său, pe jumătate dezbrăcați și înclinați înainte, într-o așteptare nerăbdătoare.

Preotul cîntă a doua oară: „În Iordan... și corul îi ține isonul cu o melodie plăcută și plină de voie bună. În sfîrșit, crucea e ridicată a treia oară deasupra mulțimii și, aruncată de mîna omului bisericii, descrie un arc strălucitor prin văzduh și cade cu zgomot în mare.

În aceeași clipă, de pe toate barcazurile sar în apă, cu capul în jos, strigînd și plescăind, zeci de trupuri vînjoase. Se scurg trei-patru secunde. Bărcile goale se leagănă pe valurile stîrnite de înotători... Apoi, la suprafața apei apar unul după altul capetele tinerilor, care strănută cu părul căzut pe ochi. Ultimul apare, cu crucea în mînă, tînărul Iani Lipiadi.

Veselii italieni nu-și pot păstra seriozitatea cuvenită la vederea acestui ritual neobișnuit, pe jumătate sportiv, pe jumătate religios, datînd din vremurile cele mai îndepărtate. Ei îl întîmpină pe învingător cu aplauze atît de puternice, încît chiar și blîndul preot clatină dojenitor din cap.

— Nu-i frumos... Nu, nu-i frumos. Ce, ei cred că aici e un spectacol de teatru ?

Strălucirea zăpezii te orbește, apa licăre blînd în reflexe albăstrii prietenoase, razele aurii ale soarelui dauresc golful, munții și oamenii. Peste toți și toate s-a înstăpînit mirosul puternic și solemn al mării. E atît de frumos !

VIII

VINUL TURBAT

Sfîrșitul lui septembrie e plin de farmec la Balaklava. Apa din golf e mai rece, zilele sînt liniștite și senine, diminețile, îmbibate cu prospețimea și mireasma puternică a mării, sub cerul albastru fără pic de nor. Arborii sînt parcă înveșmîntați în aur și purpură, iar nopțile, tăcute și întunecoase. Vilegiaturiștii — zgomotoși, bolnavi, egoiști, trîndavi și cîrcotași — au plecat spre nord, pe la casele lor. Sezonul strugurilor s-a încheiat.

Cam pe vremea aceasta este gata și vinul turbat.

Aproape fiecare grec, glorios căpitan-listrigon, stăpînește măcar un petec de vie, sus, în munți, lîngă cimitirul italian, unde un modest monument alb încununează mormintele a cîtorva sute de viteji străini necunoscuți. Viile au căzut în paragină, s-au sălbăticit,

strugurii au degenerat, au rămas mici. E drept că cinci sau șase gospodari cultivă și mențin soiuri scumpe, ca, de pildă „Ciasla", sau „Afuz-ali", pe care le vînd vilegiaturiștilor, ca avînd proprietăți tămăduitoare. (De altfel, vara și toamna, în Crimeea totul e tămăduitor: strugurii, puii, năframele, pantofii, ca și bastoanele din lemn de corn și scoicile vîndute de tătari șireți și smochiniți, precum și de perșii cei îngîmfați, murdari, cu chipuri ca de bronz.) Ceilalți proprietari se duc la viile lor sau, cum se zice aici, „la grădină", doar de două ori pe an. La începutul toamnei, ca să culeagă strugurii, și la sfîrșitul ei, ca să taie crăcile butucilor, operație care se săvîrșește aici în modul cel mai barbar.

Acum vremurile s-au schimbat. Moravurile au decăzut, oamenii au sărăcit, peștele a plecat undeva la Trebizonda, natura sa vlăguit și ea. Acum urmașii vitejilor listrigoni, ai legendarilor pescari-tîlhari, îi plimbă prin golf, pentru cinci copeici, pe copii și dădacele lor, și-și cîștigă viața, închiriindu-și căsuțele vilegiaturiștilor. Odinioară, boabele de struguri erau cît un pumn de copil, și fiecare ciorchine cîntărea un pud, pe cînd astăzi nici n-ai la ce să te uiți. Boabele sînt doar ceva mai mari decît coacăza neagră și n-au puterea dinainte. Așa pălăvrăgesc bătrînii, stînd în serile liniștite de toamnă lîngă zăplazurile lor date cu var, pe băncile de piatră, înfundate de secole în pămînt. Dar vechiul obicei s-a păstrat totuși pînă în zilele noastre. Toți cei ce pot, fiecare în parte sau mai mulți la un loc, tescuiesc strugurii cu aceleași mijloace primitive, folosite probabil de strămoșul nostru Noe sau de ingeniosul Ulisse, care a izbutit să-l îmbete pe un voinic ca Polifem. Oamenii strivesc strugurii de-a dreptul cu picioarele, și cînd cel ce face treaba aceasta iese din ciubăr, picioarele lui goale par pînă mai sus de genunchi stropite cu sînge proaspăt. Totul se petrece sub cerul liber, în munți, în mijlocul viei străvechi, sădită în jurul migdalilor și al nucilor bătrîni de trei sute de ani.

Mă uit adesea la priveliștea aceasta și mă cuprinde o emoție puternică. Pe aceiași munți, în urmă cu trei, patru sau poate cinci mii de ani, sub același cer al-

bastru, înalt, și în bătaia aceluiași soare drag și mîndru, se desfășura minunata sărbătoare populară a lui Bacchus, iar acolo unde acum se aude glasul fals de tenor al vilegiaturiștilor slabi de piept, care scîncește pesimist :

Și să-mi aduci pe mormînt
Măcar de trei ori pe zi crizanteme...

răsunau strigătele de bucurie și beție divină :

Evoe ! Evan ! Evoe !

La numai paisprezece verste de Balaklava, se înalță, amenințătoare, din adîncul mării stîncile ascuțite, roșii-cafenii, ale capului Fiolent, pe care odinioară se afla templul unei zeițe ce pretindea jertfe omenești. Ce putere ciudată, profundă și dulce au asupra imaginației noastre locurile acestea pustii, unde au trăit pe vremuri, atît de ușor și cu atîta voie bună, oameni veseli, liberi și înțelepți ca niște animale sălbatece.

Dar vinul nou nu numai că nu e lăsat să se învechească, dar nici măcar să se decanteze.

De altfel, este și atît de puțin, încît nu merită să-ți bați capul cu el. Nu stă nici o lună în butoi, că e turnat în sticle și dus la oraș. Mai fermentează încă, nu a apucat să-și *vină în fire,* cum spun viticultorii : e tulbure și are o culoare cam murdară, cu o nuanță trandafirie, asemănătoare cu a cojii de măr. Dar chiar și așa, este ușor și plăcut la băut. Miroase a strugure proaspăt strivit și-ți lasă pe limbă un gust taninos și acrișor.

În schimb, are asupra celor ce-l beau un efect demn de relevat. Băut în cantitate mare, vinul nou nu vrea să-și vină în fire nici în stomac și-și continuă misteriosul proces de fermentație început în butoi. Îi face pe oameni să danseze, să sară, să flecărească la nesfîrșit, să se dea peste cap pe podea, să-și încerce puterile, să ridice greutăți nemaipomenite, să se sărute, să plîngă și să rîdă în hohote, să debiteze minciuni fantastice. Mai are încă o proprietate uimitoare, caracteristică și rachiului chinezesc, *bandjin :* dacă în dimi-

neața următoare chefului bei un pahar de apă rece, vinul nou începe din nou să fermenteze și să clocotească în stomac și în sînge, iar acțiunea lui nebunească reîncepe cu aceeași putere. Tocmai de aceea i se spune „vinul turbat".

Locuitorii din Balaklava sînt oameni șireți, care mai duc în spinare și o experiență milenară. Dimineața, în loc de apă rece, ei beau același vin turbat. Așa că populația băștinașă bărbătească din localitate umblă două săptămîni în șir beată, clătinîndu-se pe picioare, dar plină de voie bună. Cine i-ar condamna din pricina asta pe vitejii pescari ? În urma lor e vara plictisitoare, cu vilegiaturiștii scandalagii, îngîmfați și pretențioși, înaintea lor, iarna aspră, cu vînturile sălbatece dinspre nord-vest, cu pescuitul morunului la 30—40 de verste de țărm, ba printre cețuri de nepătruns, ba în furtuni, cînd moartea te amenință și cînd nici unul din pescari nu știe unde-l duc valurile, curentul și vîntul !

Ca totdeauna, în Balaklava cea conservatoare, oamenii se duc rar în vizită unii la alții. Se întîlnesc în cafenele, în restaurante și în aer liber, în afara orașului, unde începe frumoasa vale Baidar. Fiecare își laudă cu plăcere vinul său cel nou, iar dacă acesta se sfîrșește, nu-i mare lucru să poruncești vreunui băiețaș să se ducă acasă după o altă porție. Nevasta o să se supere, o să ocărască, totuși o să vă trimită două-trei sticle de vin de un galben-tulbure sau trandafiriu-tulbure.

Iar cînd se termină provizia, oamenii pornesc încotro îi duc picioarele — sau în cătunul cel mai apropiat, sau în sat, la chioșcul de limonadă de la versta a noua sau de la versta a cincea de pe șoseaua spre Balaklava. Se așază în cerc printre cioturile hlujenilor de porumb, iar patronul scoate o găleată emailată plină cu vin, strînsă într-un cerc de fier de care atîrnă o cofiță. Oamenii beau din cești, politicos, cu urări și neapărat toți deodată. Unul ridică ceașca, spunînd : *„stani-iaso"*, iar ceilalți răspund : *„si-iia"*.

Apoi încep să cînte. Nimeni nu știe cîntece grecești. Poate că ele au fost uitate de mult, sau poate că golful ascuns, tăcut, al Balaklavei nu i-a îndemnat niciodată

pe oameni să cînte. Așa că ei cîntă cîntece pescărești rusești, din sud, la unison, cu glasuri înfricoșătoare, parcă scoase de un instrument de piatră, de lemn sau de fier, fiecare străduindu-se să-l acopere pe celălalt. Chipurile lor sînt roșii, gurile larg deschise, iar vinele umflate pe frunțile acoperite de sudoare.

Spuma mării clocotește
Ea furtună prevestește
Fraților, va fi furtună!
Valul vine, valul trece,
Gata vasul să-mi înece,
Și-l tot leagănă într-una.
Fraților, va fi furtună!
Comandantul e pe punte
Și se uită-n larg
Iar secundu-i, iar secundu-i la catarg.

Se născocesc mereu pretexte pentru o nouă beție. Unul și-a cumpărat acum cîteva zile niște cizme, îngrozitoare cizme pescărești de piele de cal, lungi pînă la șolduri, de cîte o jumătate de pud fiecare. Cum să nu stropești cumpărătura? Și iar apare găleata albastră, emailată, iar se cîntă cîntece asemănătoare cu urletul uraganului din timpul iernii în largul mării.

Și, deodată, proprietarul cizmelor strigă înduioșat, cu lacrimi în glas:

— Prieteni! Ce nevoie am eu de cizmele astea? Pînă-n iarnă mai e... Am vreme... Hai să le bem...

Apoi prind la capătul unei ațe un cocoloș de ceară și îl bagă în lăcașul rotund, ca o gaură făcută cu burghiul, al unei găuri în pămînt, locașul tarantulei, sîcîind insecta, pînă ce aceasta se înfurie, apucă ceara și rămîne cu labele prinse de ea. Cu o mișcare iute și îndemînatică, se scoate insecta din pămînt și se pune pe iarbă. În felul acesta, prind două tarantule mari, pe care le așază față în față pe fundul unei sticle sparte. Nimic nu e mai înfricoșător și mai pasionant decît lupta crîncenă care începe între acești păianjeni uriași și veninoși, cu mai multe picioare. Labele rupte zboară care încotro, un lichid alb și vîscos țîșnește din trupu-

rile moi, în formă de ou, rănite de cângi. Cei doi păianjeni stau pe picioarele dinapoi, iar cu cele din față înlănțuie strîns unul pe celălalt, căutînd să străpungă ochii sau capul adversarului cu foarfecele fălcilor. Bătaia este într-adevăr cumplită prin aceea că se termină totdeauna cu uciderea unuia dintre adversari. Cel rămas în viață suge într-o clipă trupul adversarului, lăsînd pe jos doar o învelitoare jalnică și zbîrcită. Iar urmașii listrigonilor setoși de sînge stau împrejur, culcați pe pîntece, cap lîngă cap, și privesc tăcuți, cu obrazul proptit în pumn, afară numai dacă nu fac pariuri. Doamne! Cît de veche este această îngrozitoare distracție, cea mai crudă dintre spectacolele puse la cale de om!

Iar seara sîntem din nou la cafenea. Pe golf plutesc bărci cu muzică tătărească — tamburină și clarinet. Motivul asiatic, simplu, dar inimitabil, răsună monoton și nesfîrșit de trist... Tamburina bate și vibrează ca turbată. Pe întuneric, bărcile nu se văd. Chefuiesc bătrînii, credincioși vechilor obiceiuri. În schimb, la cafenea e lumină și cîntă doi muzicanți — un italian, la armonică, și o italiancă, la mandolină, acompaniindu-se cu glasurile lor dulci, puțin răgușite:

O! Nino, Nino, Marianino!

Stau, amețit de fumul de tutun, de țipete, de cîntece, de vinul nou care mi se oferă din toate părțile. Îmi arde capul și mi se pare că se umflă și vuiește. Dar inima mi-e plină de un sentiment liniștit și duios. Cu lacrimi plăcute în ochi, repet în minte cuvintele pe care le vezi atît de des tatuate pe pieptul sau pe brațele pescarilor:

„Doamne, păzește-l pe marinar!"

1907—1911

TELEGRAFISTUL

E iarnă. Miez de noapte. Stau pe o canapea acoperită cu muşama din odaia telegrafului dintr-o gară de graniţă, uitată de lume. Picotesc. E linişte ca într-o pădure. Aud cum îmi pulsează sîngele în urechi, iar ţăcănitul ritmic al aparatului îmi aminteşte de o ciocănitoare nevăzută care sfredeleşte cu încăpăţînare un trunchi de pin, undeva sus, deasupra mea.

În faţa mea stă aplecat peste o măsuţă de lemn de frasin, galbenă-strălucitoare, telegrafistul de serviciu, Saşa Vrublevski. Umbra abajurului verde al lămpii îi taie faţa în două : partea de sus e în întuneric, dar cu atît mai puternic luminate par vîrful nasului, buzele mari, severe şi bărbia ascuţită, rasă, care îi iese din gulerul alb, răsfrînt.

Disting cu mare greutate orbitele adînci, şi în ele, pleoapele lăsate în jos, care dau feţei lui atît de cunoscute, urîte, fălcoase, dar simpatice, o expresie de calm şi demnitate pe care nu o au decît morţii.

Saşa Vrublevski e cocoşat. Cunosc două feluri de cocoşaţi. Unii — cei mai mulţi — sînt trufaşi, senzuali, răi, bănuitori, răzbunători, zgîrciţi şi lacomi. Alţii — mai puţini — printre care se înscrie şi Saşa Vrublevski, mi se par cele mai frumoase briliante din cununa adevăratului creştinism. Cînd iau în mîinile mele mîinile lor slabe, gingaşe, sensibile şi neputincioase, am sentimentul că alint un copil bolnav. Iar cînd mă gîndesc la sufletul lui Saşa, mi-l închipui ca pe un fluture mare, minunat, atît de sfios şi de gingaş, încît orice atingere mai brutală i-ar pîngări frumuseţea aripilor. Este blînd,

dezinteresat, binevoitor cu orice ființă și nu spune niciodată un cuvînt urît despre cineva. Uneori, îmi zice cu o ironie blîndă, puțin dojenitoare :

— Voi sînteți oameni nedrepți, domnilor scriitori. Dacă într-un roman ori într-o nuvelă apare un telegrafist, e descris întotdeauna ca un prost, un crai de gară, un fel de contopist de intendență. Cîntă, acompaniindu-se cu chitara, diferite romanțe din cele cîntate de lachei, își răsucește mustățile și face ocheade doamnelor din vagoanele de clasa întîi. Și zău, domnule dragă, tipul acesta de telegrafist a dispărut de vreo cincizeci de ani. Voi trebuie să urmăriți viața. Amintiți-vă cum am rezistat noi în timpul grevei funcționarilor de la poștă și telegraf, și se știe că cei mai mulți dintre noi au familii grele. Sărăcia, domnule dragă, e totdeauna puioasă, iar leafa noastră e o nimica toată. Și dacă te dau afară de la telegraf cu referințe proaste, unde te mai duci ? Asta-i, domnule dragă ! Mie nu mi-a fost atunci prea greu, deoarece cunosc trei limbi străine și, la nevoie, nu aș fi murit de foame. Însă alții și-au pus într-adevăr capul în joc.

Bunătatea lui luminoasă, răbdătoare, nuanțată cu un zîmbet blînd, nu-l părăsește o clipă. De pildă, chiar și acum. Are pe bandă o telegramă foarte importantă din străinătate, urgentă, poate chiar cifrată, și nu izbutește s-o transmită de mai bine de un sfert de oră fiindcă stația principală flirtează cu pasiune cu una din stațiile intermediare. Telegrafistul de la stația principală i-a cerut domnișoarei de la cea intermediară să ghicească un cuvînt, care începe cu litera „i", iar el, șugubățul, bate mereu aceleași semne :

.—.. .—.. .—.. .—..

Dar domnișoara nu izbutește cu nici un chip să ghicească. Încearcă : „iasomie, iarnă, iască, iapă, inimă".

— Ultimul cuvînt seamănă, dar nu-i asta, o ironizează stația principală.

„Izvor, ie, iepure, ienibahar", se chinuiește domnișoara fără nici un rezultat.

Atunci, Vrublevski, plictisit de atîta așteptare, intervine.

— Domnișoară, răspunde-i „iubesc" și eliberați linia, fiindcă am o telegramă urgentă.

— Poate să aștepte, se opune ușuratec cel de la stația principală.

Însă Vrublevski îi face o observație aspră, și după un minut, fără să privească banda, surprinde cu urechea obișnuită să descifreze sunetele, răspunsul pocăit:

— Vă rog să mă iertați, *colega,* dar ați fost și dumneavoastră tînăr și înțelegeți fără cuvinte...

Mustața lui Vrublevski se mișcă de zîmbetul ușor al buzelor groase luminate de lampă. El nu are decît douăzeci și șase de ani, dar toți colegii îl tratează ca pe un bătrîn.

— Uite-așa flirtează seri de-a rîndul, spune el, desfăcînd banda încurcată. El e un băiat strașnic, iar Katerina Sergheevna o fată bună și muncitoare. O să se aranjeze împreună la o stație și-o să fie fericiți. Bine că li se îngăduie, în sfîrșit, și femeilor să facă o muncă adevărată. Că înainte nu aveau, sărmanele, nici o ieșire. Așteptau, rugîndu-se la dumnezeu să le ceară careva în căsătorie. Pînă la măritiș fata îl auzea mereu pe tată-său bombănind: „Mănînci pîinea de pomană. De s-ar găsi măcar un dobitoc să te ia de nevastă, comoară ce ești." Iar după ce se măritau — scutece, cîrpe, bucătărie, nașteri, spălatul rufelor, hrănitul copiilor. Și bărbatul urla: „Ești o leneșă, de ce-i mîncarea proastă? Știi numai să cheltuiești bani și să umbli tot anul cu burta la gură. Dă fuga și adu niște bere și țigări..." Dar dacă amîndoi cîștigă, el nu mai îndrăznește să-i vorbească așa.

Sașa tace. A prins un început de telegramă și o înregistrează cu un aer concentrat. Fața lui cu pleoapele lăsate în jos este nemișcată și numai degetele de la mîna dreaptă tresar abia vizibil, dar repede și precis, pe întrerupător. Mă cuprinde iar toropeala, iar mă simt într-o pădure liniștită, de un verde-tulbure, și undeva, departe, o ciocănitoare bate iar, neobosită, cu ciocul într-un copac. În timpul acesta, prin cap îmi trec multe lucruri ciudate. Mă gîndesc că tot globul este străbătut de linii de telegraf, ca niște adevărați nervi, și că în fața mea se află unul dintre centrii nervoși — simpa-

ticul Saşa Vrublevski, slujitor anonim al progresului tehnic. Slujeşte el şi binele sau răul, fericirea sau nefericirea viitoarei omeniri? Telegraful a fost prima aplicaţie practică importantă a forţei misterioase a electricităţii. Mult mai tîrziu au apărut telefoanele, becurile şi plitele electrice, tramvaiele, telegraful fără fir, automobilele şi aeroplanele. Dar omenirea păşeşte înainte, pe fiecare an, din ce în ce mai repede. Abia ieri am auzit de razele uimitoare care străbat trupul omenesc, că astăzi a şi fost descoperit radiul, cu proprietăţile lui uluitoare. Omul a şi supus forţa cascadelor şi vîntul şi, fără îndoială, că în curînd va sili fluxul şi refluxul marin, lumina soarelui, norii şi forţa de atracţie a lunii să lucreze pentru ei. Va pătrunde în adîncurile pămîntului şi va extrage de acolo metale noi, mai puternice şi mai misterioase decît radiul şi le va transforma în sclavii lui! Mîine sau poimîine — sînt convins de lucrul acesta — voi putea să vorbesc de la Petersburg cu un prieten din Odesa şi să-i văd în acelaşi timp faţa, zîmbetul şi gesturile. Este foarte aproape timpul cînd distanţe de cinci sute sau de o mie de verste vor fi străbătute într-o oră. O călătorie din Europa în America va deveni o simplă plimbare de dinainte de prînz, spaţiul aproape că va dispare, şi timpul se va scurge într-un ritm fantastic. Mă gîndesc însă cu groază la uriaşele oraşe ale viitorului, mai ales cînd mi le închipui seara. Pe cer strălucesc reclamele multicolore ale firmelor comerciale, la mare înălţime, în văzduh, mişună nave zburătoare, puternic luminate; deasupra caselor, zguduindu-le, gonesc trenuri, pe străzi aleargă în torente, sunînd, vuind şi aruncînd şuvoaie de lumină, cu farurile lor uriaşe, tramvaiele şi automobilele; firmele rotative ale cinematografelor te orbesc, iar vitrinele magazinelor revarsă valuri de lumină. Ah, lume îngrozitoare a viitorului — lumea maşinilor, a grabei febrile, a tensiunii nervoase, a veşnicei încordări a minţii, a voinţei şi a sufletului! Nu va aduce oare această lume o nebunie generală, o răzvrătire sălbatecă universală sau, ceea ce e şi mai rău, o îmbătrînire prematură, o neaşteptată istovire? Sau, cine poate şti? Poate că la oameni se vor naşte instincte şi

simțuri noi, se va produce o modificare necesară a nervilor și a creierului, și viața va deveni comodă, frumoasă și ușoară pentru toți ? Nu, dragul meu Sașa Vrublevski, nimeni nu ne va răspunde la aceste întrebări, deși tu, acum, stînd la aparatul de telegraf, făurești, fără să știi, viitoarea fericire sau nefericire a omenirii.

Dar în clipa aceea îmi dau seama că Vrublevski îmi vorbește. Îmi scutur picoteala, mă ridic de pe canapea și mă așez la masă. Acum nu mai văd fața prietenului meu, fiindcă între noi se află lampa și aparatul, dar mîna mea e atît de aproape de mîna lui, încît simt curentul cald și continuu pe care-l emană.

— S-a întîmplat exact ca în vodeviluri, spune el cu vocea lui nervoasă, puțin aspră și răgușită, dar foarte plăcută. Era îndrăgostită pînă peste cap de prietenul meu Despot-Zinovici-Bratoșinski, iar eu eram îndrăgostit de ea. Despot, mare filfizon, și craiul orașului, zbura din floare în floare, prînzea și cina în cel puțin zece familii cu fete de măritat. Era însă un băiat admirabil, un om bun și o fire largă. A fost călcat de un tren, pe cînd își făcea slujba de șef al gării Volceaia. Eu nu știam nimic despre dragostea ei pentru dînsul... Ba nu, cred că greșesc... Cum să spun... în privința aceasta parcă mi-aș fi astupat cu ceară ochii și urechile. Într-o zi, ea ședea la pian, iar eu, în picioare, lîngă dînsa. Fără să se uite la clape, cînta niște acorduri și, întorcînd ușor spre mine capul aplecat în jos, îmi povestea despre un om pe care-l iubea, în ciuda defectelor lui. Spunea că mai curînd ar muri decît să-i dezvăluie sentimentele sale, că el este foarte amabil și atent cu ea, dar că ea nu-i cunoaște gîndurile și intențiile. Poate că se joacă doar cu inima unei biete fete și așa mai departe. Iar eu, idiotul, fiind deplin convins că era vorba de mine, o asiguram din tot sufletul că, dimpotrivă, „el" o iubea mai mult decît viața, patria, onoarea și toate celelalte. Că e gata pentru ea de orice sacrificiu și altele de același gen... În ceea ce privește defectele, cu ele te obișnuiești, și așa mai departe... După ce i-am înșirat toate acestea, pe față i-a apărut un fel de minunată aureolă trandafirie, genele i s-au

umezit și mi-a șoptit: „Îți mulțumesc, vei rămîne pentru totdeauna cel mai bun prieten al meu, dar te rog, în numele lui dumnezeu, să nu-i spui nici un cuvînt lui Despot". Am căscat gura, am tăcut cîteva clipe și, în sfîrșit, am întrebat-o, bîlbîindu-mă, de parcă aș fi căzut din lună: „Și de ce tocmai lui... lui Despot?" Atunci ea m-a privit țintă în ochi, am înțeles imediat amîndoi ce gîndea fiecare și a izbucnit deodată într-un hohot prelung de rîs... Într-adevăr, era caraghios, ca într-un vodevil. Am vrut să mă otrăvesc în noaptea aceea... Nu m-am otrăvit, însă m-am îmbătat la club ca un porc pentru prima și singura dată în viața mea. Iar a doua zi, am făcut cerere să fiu mutat aici...

Tace, ascultînd cu atenție țăcănitul aparatului. Însă nu este el cel chemat și continuă:

— Altă dată, a fost o dragoste adevărată, nu de vodevil, o dragoste mare, gingașă, reciprocă. S-a întîmplat acum doi ani, pe vară, cînd am fost în concediu acasă, la Jitomir. Era o noapte cu lună, cu privighetori, cu miresme de liliac și de salcîm alb, cu acordurile îndepărtate ale muzicii din grădina publică. Ne plimbam prin grădina ei — are o grădină uriașă, cu pomi fructiferi, și-i țineam mîna într-a mea. Ea mi-a spus prima că mă iubește și că nu va iubi niciodată pe nimeni în afară de mine. Mi-a spus că mă iubește așa cum sînt, că mai mult decît orice iubește sufletul meu și... alte cuvinte tot atît de drăgălașe, de dulci și de fermecătoare. Dar în clipa aceea am ajuns pe un loc deschis, fără copaci. Luna ne lumina din spate, și pe pămîntul drept, bătătorit, s-au așternut două umbre clare: una prelungă, zveltă, cu un căpșor fermecător, puțin înclinat într-o parte, cu gîtul înalt, cu talia subțire, iar cealaltă — a mea... Atîta... Mi-am acoperit fața cu mîinile, am murmurat ceva și am fugit.. Da, am fugit, fără să-mi iau rămas bun...

Peste șase luni, s-a măritat, iar în dimineața asta am primit de la ea o scrisoare. E fericită, are un băiețaș, eu sînt, firește, cel mai bun prieten al ei, și cea mai mare dorință a ei e să-i botez copilul. Îmi cere iertare că mi-a sfărîmat inima. Dar astea-s prostii. Mă bucur pentru ea, mă bucur foarte mult. Să dea dumnezeu să

fie fericită... Dacă-i merge bine, sînt și eu fericit. Mi-a dăruit măcar iluzia, măcar năluca iubirii, și este un dar, într-adevăr, regesc, de nepreţuit. Pentru că nu există nimic mai sfînt și mai frumos pe lume decît iubirea femeii.

Am tăcut o vreme amîndoi, apoi mi-am luat rămas bun și am plecat. Aveam mult de mers, prin tot tîrgușorul, vreo trei verste. Era o liniște adîncă. Galoșii mei scîrțîiau tare pe zăpada proaspătă. În înalt nu era nici un nor, iar stelele tremurătoare străluceau neobișnuit de tare în hăul fără fund. Mi-am ridicat ochii spre cer, gîndindu-mă la telegrafistul cocoșat. O adîncă tristeţe plină de gingășie mi-a cuprins inima și mi s-a părut că stelele se transformă deodată în niște pete mari, argintii.

1911

OXIGENUL

Întîmplarea aceasta uimitoare, ba chiar — după mine — puțin verosimilă, mi-a povestit-o la Petersburg, în zorii unei dimineți de primăvară, în timp ce ne întorceam de la o casă de joc de mîna a doua, un oarecare Vasenka Ștolder, cartofor, poate escroc, poate chiar trișor, în orice caz un om cu un trecut bogat și tulbure, mic de statură, cu părul cîrlionțat, oacheș și cu albul ochilor galben, semănînd a țigan.

— La joc se întîmplă uneori lucruri pur și simplu miraculoase, spunea el cu glasul său plăcut de bariton puțin răgușit. O dată, după ce am cîștigat o sumă mare la Clubul negustorilor, m-am hotărît să-mi împlinesc, în sfîrșit, vechiul meu vis de a mă duce la Monte-Carlo, unde nu fusesem niciodată. Dacă aici, mă gîndeam eu, joc cu fel de fel de oameni sau, mai precis, cu norocul fiecăruia, ostil mie, cu fel de fel de caractere și experiențe diferite, și cu toate acestea cîștig, atunci cu atît mai mult voi învinge o mașină oarbă, surdă și nepăsătoare ca însăși soarta.

Ce variate tipuri am văzut acolo! E drept că la început, orbit de grămezile de aur și de propriul tău noroc, nu observi nimic. Dar cînd mașina nesățioasă îți ia înapoi cîștigul, iar, după aceea, și toți banii tăi, cînd treci la un joc mărunt, mizer, care nu durează de obicei mai mult de un sfert de oră, atunci ai vreme să te plimbi cît vrei prin sălile luxoase ale cazinoului, să asculți, să observi și să memorezi. Am văzut prințese și cocote, miliardari americani și hoți londonezi, pastori germani și criminali de rînd, toți amestecați ca niște

cărți de joc într-un pachet. Dar mai mult decît oricine mi-a atras atenția și mi-a atițat curiozitatea un rus.

Venea în fiecare zi la cazinou pe la unsprezece dimineața și nu pleca înainte de închidere, îngăduindu-și doar două pauze de cîte o jumătate de oră, ca să mănînce. Era un om corpolent, puhav, de vreo cincizeci de ani, cu fața buhăită și întunecată și cu pungi negre sub ochi. Umbla greu, se oprea des ca să-și tragă sufletul, și în clipele acelea ți se făcea milă de el. Cu ochii holbați, ca ai unui dement, cu gura deschisă, aspira cu lăcomie aerul, umflîndu-și pieptul și pîntecele, întocmai ca un pește mare, abia pescuit. Fără îndoială că suferea de o cumplită anghină pectorală sau poate de astmă.

Trecea des prin astfel de crize și am băgat de seamă curînd că în timpul jocului, ori de cîte ori avea nevoie să se liniștească, scotea din mîneca stîngă un tub de cauciuc cu un vîrf negru și trăgea din el aer de cîteva ori, de parcă ar fi fumat. Juca foarte calm, calculat și cît se poate de moderat, cu monede de cîte cinci franci. Cîștiga puțin, iar cînd pierdea tot ce avea la el, nu se ridica de la masă, unde își avea locul său obișnuit, ci, fără să joace, își nota într-un carnet numerele cîștigătoare.

O cunoștință întîmplătoare, un vecin de cameră de la hotel, mi-a povestit cîte ceva despre dînsul. Omul acesta ciudat era un fost moșier foarte bogat de pe Volga. Cu vreo zece ani în urmă, venise pentru prima oară la Monte-Carlo, îi uimise pe toți cu jocul său strălucit — oamenii se adunaseră să se uite la el ca la Șaliapin — cîștigase cam o sută de mii de franci și, minune, avusese curajul și stăpînirea de sine să plece cu ei, la Kazan sau la Samara, de unde venise.

Dar nu spunea degeaba răposatul Blanc: „Noi trăim tocmai datorită faptului că cei ce cîștigă la noi se întorc după aceea neapărat". S-a întors și moșierul și, bineînțeles, a pierdut tot. Și-a ipotecat moșiile cu cernoziom și morile, dar a pierdut și sumele încasate pe ele. Le-a vîndut și iar a pierdut. De atunci, nu se mai mișca de pe Coasta de Azur și nimic altceva nu-l mai interesa în afară de ruletă. În fiecare lună, primea de

undeva din Rusia o pensie nu prea mare, dar absolut suficientă pentru casă, masă și un joc modest de cîte patruzeci-cincizeci de franci pe zi. În ultimul an, a început să sufere de sufocări, din care cauză purta totdeauna sub haină o pungă mică de oxigen. Tubul pungii era ascuns în mîneca stîngă, și, ori de cîte ori simțea că se apropie criza de sufocare, deschidea neobservat cu mîna dreaptă robinetul pungii de sub poala hainei și respira gazul înviorător. Se ferea să facă cunoștințe și nimeni nu știa unde locuiește.

În ziua cînd a avut loc întîmplarea pe care v-o povestesc l-am văzut de trei ori. Prima dată l-am întîlnit dimineața la Nisa, la Creditul Lyonez. Încasa bani și, după cum am putut să-mi dau seama de departe, era vorba de o sumă destul de mare. Se agita, era emoționat, se sufoca și ducea adesea cu mînă tremurătoare la gură tubul cu oxigen. Apoi l-am văzut, spre marea mea mirare, nu în sala cazinoului, ci în parcul din Monte-Carlo. Ședea la umbra platanilor, îngîndurat, și desena cu bastonul pe nisipul aleii.

„Napoleon înainte de Austerlitz", m-am gîndit eu, fără să vreau.

Cînd s-a sculat pînă la urmă cu greu și a plecat, m-am apropiat de banca lui să văd ce desenase cu bastonul. Repetase mereu o cifră: 23, 23, 23, 23.

În sfîrșit, l-am văzut ultima oară la cazino, la locul său obișnuit de la masa de joc. Nu juca, dar nici nu nota ca de obicei numerele cîștigătoare. Fiind un jucător cu experiență, mi-am dat seama că era grozav de emoționat: mîinile îi tremurau, ochii îi străluceau în chip deosebit, își mușca nervos buza de jos, iar fruntea îi era acoperită cu broboane de sudoare. Scotea tubul din mînecă mai des decît în alte dăți și trăgea cu nesaț oxigenul în piept. Îl urmăream. „Napoleon își va arunca numaidecît în luptă vechea gardă", mă gîndeam.

Și iată că la un moment dat, în timp ce jucătorii își puneau foarte grăbiți mizele lor pe postavul verde, liniat, și crupierul se pregătea să dea drumul bilei, el a exclamat:

— Vă rog să așteptați un minut!

Era cunoscut din pricina sumelor mari pierdute înainte și a felului său corect de a juca, așa că toți îl respectau. De aceea, crupierul s-a oprit, privindu-l atent.

El a început fără grabă să pună mizele complete, mai întîi pe numărul 23, apoi *à cheval, en carré* și, după aceea, pe toate combinațiile legate de numărul 23: duzina din mijloc, coloana din mijloc, roșu, fără soț și *passe*. În sfîrșit, s-a oprit și a făcut un semn din cap.

Crupierul a aruncat bila. În liniștea adîncă răsună obișnuitul: *„Rien ne va plus"* [1]. Nu se mai auzea decît zgomotul bilei în mersul ei. În clipa aceea, mulți au băgat de seamă că mușierul se aplecase deodată spre masă, de parcă ar fi aținit.

— *Vingt-trois, rouge, impair, passe!* [2] a strigat crupierul.

Jucătorul cu punga de oxigen a cîștigat de șaptesprezece ori în plin — o sută patru mii de franci. Crupierul a întins spre el cu lopățica un morman de bancnote și de monede de aur. Dar acesta nu se trezea din picoteală.

— *Monsieur, monsieur, je vous félicite... Prenez vos argents. Monsieur!* [3] a strigat, speriat, crupierul, zgîlțîind ușor umărul jucătorului.

Dar acesta murise și s-a prăbușit cu tot trupul pe masă.

După ce a fost luat, zece oameni s-au repezit într-o clipă să-i ocupe locul. „Un mort aduce noroc", este o zicală care are o largă circulație la Monte-Carlo.

1913

---

[1] Nimic nu mai cade (fr.) (n. t.).

[2] Douăzeci și trei, roșu, fără soț (fr.) (n. t.).

[3] Domnule, domnule, vă felicit... Luați-vă banii, domnule! (Fr.) (N. t.).

URȘII

O tînără ursoaică-mamă, de vreo opt ani, a chibzuit toată toamna cum să-și pregătească mai bine somnul de iarnă. Experiența ei nu era prea mare, se reducea numai la doi sau trei ani. O stînjeneau foarte mult puii. Cel de anul trecut începea să n-o mai asculte, închipuindu-și că e un mascul în toată firea și, ca să-l pună la locul lui, trebuia să-i tragă din cînd în cînd cîte o labă. Iar cei doi mai mici, femele, nu înțelegeau nimic, căutau mereu să ajungă, din obișnuință, la țițele mamei, mușcîndu-le cu colții lor tineri și ascuțiți, se speriau de orice, i se băgau tot timpul printre labe sau se cufundau într-atît în joacă, încît trebuia să le caute îndelung printre frunzele de zmeuriș și mure.

„Fără îndoială că cineva o să ne ia urma, se gîndea ursoaica. Și dacă o să fie omul, animalul acesta înfricoșător, de neînțeles și atotputernic?"

Și se străduia să ascundă urmele grele ale picioarelor sale. Dar pe zăpada proaspătă, care se topea, tălpile ei lăsau pretutindeni pete negre, regulate, pe fondul alb, ceea ce o aducea într-o stare de disperare.

Vremea era înșelătoare. Ba începea ninsoarea, ba se oprea, iar dimineața pornea deodată să plouă.

În cele din urmă, la sfîrșitul lui octombrie, simți că se apropie viscolul și zăpada cea mare. Atunci porunci puilor să o urmeze.

Și porniră toți patru de la sud spre nord, pe drumul de care ursoaica se ferise dinadins în timpul toamnei. Ea mergea în față, urmată de puii cei mici, iar în urmă

venea puiul cel mare. Supunîndu-se instinctului, toți căutau să calce pe urmele celui din față.

Ursoaica-mamă își alesese chiar din vară un loc ascuns. Acolo se prăbușise un pin mare, smulgîndu-și rădăcinile din pămînt, și în jurul lui se îngrămădiseră o mulțime de frunze, crengi rupte și tot felul de gunoaie.

„Vîntul suflă dinspre nord, își spunea ea. Zăpada o să acopere toate urmele, o să netezească totul." În timp ce mergea spre bîrlogul pe care și-l alesese, mama făcea, grijulie, cîte un semn pe trunchiul copacilor, cu ghearele ei puternice. „Ca să știm pe urmă drumul de întoarcere", se gîndea ea.

Urșii și-au făcut cu greu loc în bîrlog. Era strîmt. Puii tineri, nedezvățați încă de căldura trupului mamei, se băgaseră comod între labele ei, lîngă pîntecele care se îngrășase cu hrana bună din toamnă. Nu se prea supărau cînd mama lor, întorcîndu-se de pe o parte pe alta, îi înghesuia puțin. Și chiar din prima zi îngînară cîntecul obișnuit al urșilor :

Morr-morr-morr... Murr-murr-murr... Morr-morr-morr...

Puiul cel mare nu și-a găsit mult timp locul. Mîrîia mereu, mușca, îi strivea pe cei mici cu labele, scotea capul afară, îi arăta mamei sale colții, și în orice clipă i se părea că nu stă destul de bine.

În cele din urmă, supunîndu-se și el legii neînduplecate a urșilor, a adormit dus. În somn, neisprăvitul cel mare țocăia și sforăia ca și cei mici și, ca și ei, își lipea botul de pîntecele mamei.

Mama nu dormea, picotea doar arareori, cu urechea mereu ciulită. Din pricina respirației, deasupra bîrlogului se ridica un abur ușor.

Toate fiarele pădurii — veveriţele, jderii, herminele, vulpile și lupii — ocoleau de departe, cu respect, bîrlogul de iarnă al ursoaicei.

Ciorile atotvăzătoare croncăneau deasupra bîrlogului, iar coțofenele cele flecare se țineau de bîrfeli, dar zburau repede mai departe... Ursoaica-mamă își scotea uneori botul din bîrlog, lingea zăpada cu limba ei netedă, se uita la joaca iepurilor, la cocoșii de pădure care se înfundau din zbor în nămeții de zăpadă, asculta,

nepăsătoare, ciulindu-şi urechile, zgomotul îndepărtat făcut de tăietorii de lemne şi cădea iar în picoteală.

Dar în ianuarie, s-a trezit pe neaşteptate. Pădurea se umpluse de zgomot, de lătrături de cîini şi de sunete de cornuri. „Se întîmplă ceva, s-a gîndit ea. Nu sînt zgomotele obişnuite ale pădurii". Cu mişcări stîngace, i-a trezit pe puii cei mici, i-a tras una cu laba puiului cel mare care dormea şi, fără să mai aştepte, şi-a scos capul şi trupul din bîrlog, în întîmpinarea duşmanului.

Da. Schelălăitul şi lătratul cîinilor se auzea tot mai aproape.

„Trebuie să intrăm înapoi", se gîndi ursoaica şi ţipă la pui să se ascundă iar în bîrlog.

Însă de după tufişuri şi din nămeţi s-au ivit boturile mişeleşti şi obraznice ale cîinilor. Aceştia ar fi vrut să sară s-o muşte, dar se temeau. Acum nu mai lătrau, ci schelălăiau, doar respirînd des, cu limbile roşii atîrnîndu-le în afară.

„N-am de ce mă teme, şi-a spus mama, răsuflînd greu şi lingînd zăpada. N-or să îndrăznească să se repeadă la mine."

Dar îndată i-a văzut şi i-a simţit pe oameni. În ochii şi în mişcările lor febrile şi-a citit clar sentinţa.

„Pentru tine, nu există cruţare."

A dat să se repeadă la ei, a ridicat cu o sforţare în spinare nămetele de zăpadă, plin de crengi de brad, dar într-o clipă a orbit-o şi a asurzit-o ceva.

În timp ce se prăbuşea la pămînt, pierzîndu-şi cunoştinţa, a mai apucat totuşi să se gîndească :

„Puiul cel mare e un prost... N-o să se priceapă să găsească drumul la înapoiere... Şi ce o să se întîmple cu cei mici ?..."

1913

ANATEMA

— Diacone, nu mai tot strica lumînările degeaba că n-au să ne ajungă ori cîte am avea ! E timpul să te scoli... zise diaconeasa.

Femeia aceasta mărunțică, slăbuță și galbenă la față, urmase la o școală eparhială și se purta foarte aspru cu bărbatul ei. Pe vremea cînd mai învăța, toată lumea de acolo era de părere că bărbații sînt niște ticăloși, mincinoși și tirani, cu care trebuie să fii cît mai crudă. Dar protodiaconul nu semăna de fel cu un tiran... Se temea, într-adevăr, de diaconeasa lui, cam isterică și bolnăvicioasă. Copii n-aveau că era stearpă. Diaconul cîntărea nouă puduri și jumătate, avea un piept cît o cherestea de automobil și un glas tunător, arăta însă față de cei slabi blînda îngăduință pe care o au numai oamenii neobișnuit de puternici.

Protodiaconul era nevoit să-și dreagă multă vreme glasul. Desigur, toți cei care au cîntat vreodată în public cunosc lucrul ăsta neplăcut și chinuitor de lung : trebuie să-ți ungi gîtlejul, să te clătești bine cu acid boric și să faci inhalații. Protodiaconul Olimpi mai sta în pat, încercîndu-și vocea :

— Ă-ă-ă... ch !... Ă-ă-ă ! Aleluia, aleluia... Ch !... Slavă... Sla-vă-ă...

„Nu merge, gîndi el. Stăpîne-e bine-cuvîn-tea-ză... Ch..."

Ca și marii cîntăreți, diaconul era superstițios... Se știe că actorii se îngălbenesc și-și fac cruce înainte de a intra în scenă. Cînd pășea în catedrală, protodiaconul Olimpi își făcea și el cruce după rînduială și datină,

Adeseori însă, chiar în aceeași clipă, se îngălbenea de emoție, zicîndu-și : „Ah, numai de nu m-ar lăsa glasul !" Și, totuși, singur el în tot orașul, ba poate chiar în toată Rusia, cînta în tonurile *re-fa diez* de răsuna străvechea catedrală întunecoasă, împodobită cu fresce de mozaic și poleită cu aur. Numai el știa să umple cu glasu-i puternic, adevărat muget, toate ungherele vechiului lăcaș, făcînd să se cutremure și să zăngănească în tact podoabele de cristal ce atîrnau de policandre.

Cu fața acră și prefăcută, diaconeasa-i aduse un ceai slab cu lămîie și, ca-n toate duminicile, un pahar de votcă. Olimpi își mai încercă o dată glasul.

— Mi... mi... fa... Mi-ro-no-sițele... Ei, maică, strigă el nevestei care era în odaia de alături, dă-mi-l pe „re" la armonium.

Diaconeasa făcu să răsune o notă lungă și tînguitoare.

—Ch... ch... carul faraonului prigonitor... Nu, fără îndoială, mi-a scăzut glasul... Dracu mi-a pus în mînă cartea scriitorului celuia... cum îi zice ?

Părintele Olimpi citea cu patimă, mult și fără s-aleagă, dar nu-l prea interesau numele autorilor. Studiile de la seminar, întemeiate mai ales pe toceală, pe cititul „tipicului" și pe citatele trebuitoare, din scrierile părinților bisericii, îi dezvoltaseră cu totul neobișnuit memoria. Ca să învețe pe dinafară o pagină întreagă din scriitorii apologeți așa de încurcați, ca preafericitul Augustin, Tertulian, Origene, Adamant, Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur, era de ajuns s-o citească la repezeală o singură dată. Avea cărți de la Smirnov, student la Academia teologică, ce-i adusese chiar în ajun o fermecătoare povestire despre felul cum trăiau soldații, cazacii și ceilalți locuitori din Caucaz, cum se omorau unii pe alții, beau vin, se însurau și cum vînau fiare sălbatice.

Povestirea tulburase sufletul clocotitor al protodiaconului... O citise de trei ori de-a rîndul și-n timpul ăsta izbucnise în plîns de multe ori, rîsese cu poftă sau își încleștase pumnii și se răsucise pe o parte și pe alta.

Firește c-ar fi fost mult mai nimerit pentru el să se fi făcut vînător, soldat, pescar sau plugar, și nicidecum față bisericească.

La catedrală, sosea totdeauna ceva mai tîrziu decît s-ar fi cuvenit, așa cum vine la teatru un bariton renumit. Intra pe ușa de la sudul altarului, mai încercîndu-și glasul pentru cea din urmă oară și tușind ușor... „Ch... ch... sună în *re*, gîndi el. Desigur, potlogarul cela de dirijor o să dea iar tonul în *do diez*. Treaba lui, că tot aduc eu corul în tonul meu."

În protodiacon se trezise o adevărată mîndrie de răsfățat al publicului și al orașului întreg, iar în jurul lui se strîngeau pînă și copiii, uitîndu-se la el cu gura căscată și cu aceeași uimire cu care priveau pîlnia larg deschisă a heliconului de aramă din fanfara de la grădina publică.

Episcopul intră cu un alai măreț ce-l însoți pînă la locul lui. Mitra episcopală i se cam lăsa spre stînga. Doi ipodiaconi stăteau de o parte și de alta a lui, cădelnițînd cu clinchet ritmic. Preoțimea, în odăjdii deschise de sărbătoare, înconjura scaunul arhiereului. Doi preoți scoaseră din altar icoanele mîntuitorului și a maicii domnului și le așezară pe tetrapod.

Catedrala, zidită în stil meridional, avea într-un colț, ca bisericile catolice, un amvon de stejar sculptat la care se ajungea pe o scară în spirală.

Protodiaconul urcă încetișor în amvon, dibuind cu piciorul fiecare treaptă și pipăind cu grijă parmaclîcul de stejar... Se temea totdeauna să nu rupă ceva din greșeală. Își mai drese glasul, pufăi pe nas și scuipă peste îngrăditură apoi, ciupind diapazonul, trecu de la *do* la *re* și începu :

— Binecuvîntează, stăpîne !...

„Nu, dirijor ticălos, gîndi el, n-ai să îndrăznești tu să schimbi tonul, de față cu înalt preasfinția-sa." În clipa aceea, simți cu plăcere că glasu-i sună mult mai bine ca de obicei și trece ușor de la un ton la altul, cutremurînd catedrala cu valuri ritmice, puternice și catifelate.

Era slujba primei duminici din postul mare. Deocamdată, diaconul Olimpi nu prea avea de cîntat. Dascălul citea psalmii, monoton și nedeslușit, însoțit de un diacon formăit de la Academia teologică, viitor profesor de omiletică.

Protodiaconul mugea din cînd în cînd: „Să luăm aminte... Domnului să ne rugăm." Sta ca un uriaș pe piedestalul său, în stiharul de brocart auriu, cu părul negru, bogat ca o coamă de leu, prin care se zăreau cîteva șuvițe cărunte, iar uneori își mai încerca glasul. Biserica era ticsită de lume: bătrîne mărunțele, plîngărețe și bătrîni burtoși cu bărbi sure, care semănau a negustori de pește sau a cămătari.

„Ciudat, își zise deodată Olimpi, de ce-or fi semănînd toate fețele femeilor cu un bot de pește sau cu un cap de găină, cînd le privești dintr-o parte?... Așa-i și diaconeasa!"...

Obișnuința meseriei îl silea totuși să urmărească într-una slujba, după cartea de rugăciuni din secolul al XVII-lea, numită trebnic. Preotul isprăvi ectenia: „Că tu ești păzitorul și ziditorul sufletelor și trupurilor noastre, și ție slavă înălțăm. În numele tatălui și al fiului și al sfîntului duh, acum și pururea și-n vecii vecilor." Corul sfîrși: „Amin!"

Începu rînduiala ortodoxiei.

„Cine-i dumnezeu mare ca dumnezeul nostru, tu ești dumnezeu carele faci minuni..." Melodia era încurcată. Îndeobște, slujba din săptămîna aceasta, cît și slujba anatemizării pot fi schimbate după plac. E de ajuns că sfînta biserică are anatemizări scrise pentru anumite împrejurări: afurisenia lui Ivan Mazepa, a lui Stenka Razin, a ereticilor, a lui Arie, a iconoclaștilor, a protopopului Avacum și încă a multora.

Cu protodiaconul era astăzi ceva ciudat, care nu i se mai întîmplase niciodată. Ce-i drept, îl cam amețise votca pe care i-o dăduse de dimineață nevastă-sa.

Fără să știe de ce, nu-i ieșea din minte povestirea citită noaptea trecută, iar imaginile simple și fermecătoare i se perindau mereu pe dinaintea ochilor, neînchipuit de colorate și de vii. Dar, supunîndu-se fără greș obișnuinței, isprăvi crezul, zise „amin" și, potrivit

cărții străvechi, strigă : „Aceasta-i credința apostolică, aceasta-i credința străbună, aceasta-i credința pravoslavnică, această credință a întărit lumea".

Arhiepiscopul era foarte tipicar, sîcîitor și cu toane. Nu îngăduia niciodată să sari vreun rînd, nici din canonul preafericitului părinte și păstor Andrei-cretanul, nici din rînduiala înmormîntării sau din alte slujbe. Și diaconul Olimpi afurisea cu nepăsare, cutremurînd toată catedrala cu răgetul lui de leu. Anatemiza și-i dădea afară din sînul bisericii pe iconoclaști, pe toți vechii eretici, începînd cu Arie, pe toți cei care urmau învățăturile lui Ital, ale călugărului rătăcit Nil, ale lui Constantin Bulgaris și Irinik, ale lui Varlaam și Akindin, ale lui Gheronti și Isaac Arghir... Afurisea pe cei care necinstesc biserica, pe mahomedani, pe evrei, pe cei care hulesc sărbătoarea Bunei-Vestiri, pe cîrciumari, pe cei care asupresc văduvele și orfanii, pe rascolnicii ruși, pe răsculați și pe trădători, ca Grișka Otrepiev, Timoșka Akundinov, Stenka Razin, Ivașka Mazepa, Emilian Pugaciov cît și pe toți cei care primesc învățături potrivnice credinței pravoslavnice.

Apoi urmară blesteme grele : împotriva celor care tăgăduiesc harul răscumpărării, a celor care tăgăduiesc sfintele taine și a celor care nu recunosc soborurile sfinților părinți și tradițiile lor.

„Blestemați cei ce cred că monarhii pravoslavnici nu se urcă pe tron cu voia lui dumnezeu și nu sînt miruiți de sfîntul duh, care le insuflă putere pentru îndeplinirea acestei înalte chemări, precum și cei care îndrăznesc să se răzvrătească împotriva lor și să-i trădeze. Blestemați cei ce necinstesc și hulesc sfintele icoane !..." Și la fiecare strigare a lui, corul răspundea tărăgănat, ca un suspin ușor, îngeresc : „Anatema !"

Din mulțime, se auzeau de mult plînsete isterice de femei.

Protodiaconul se apropia acum de sfîrșit, cînd dascălul se urcă în amvon, aducînd un bilețel scurt de la părintele protoiereu : „Conform dispoziției preasfinției sale, să fie anatemizat boierul Lev Tolstoi. Vezi trebnicul cap. 1", scria în bilețel.

Diaconul Olimpi cîntase îndelung şi-l cam durea gîtul. Cu toate acestea, îşi drese glasul şi începu iar : „Binecuvîntează, stăpîne !" Mai mult ghici decît auzi bolboroseala slabă a bătrînului arhiereu :

„Protodiaconia-ta binecuvîntată fie de domnul dumnezeul nostru, întru anatemizarea hulitorului de dumnezeu şi necredinciosului întru credinţa lui Hristos, boierul Lev Tolstoi, care tăgăduieşte sfintele taine ale bisericii. În numele tatălui, al fiului şi al sfîntului duh, amin !"

Deodată, Olimpi simţi că i se face părul măciucă, rămînîndu-i ţeapăn, greu şi aspru ca de sîrmă. În aceeaşi clipă, îi veniră în minte, cu neobişnuită limpezime, minunatele cuvinte ale povestirii din ajun :

„...trezindu-se din somn, Eroşka ridică fruntea şi se uită cu băgare de seamă la fluturii de noapte care se roteau în jurul flăcării mişcătoare a lumînării şi nimereau în ea.

— Prostule ! Prostule ! zise el. Unde te bagi ? Prostule ! Se ridică şi cu mîna începu s-alunge fluturii.

Ai să te arzi, prostuţule, vino încoace că doar e loc de ajuns, urmă el cu glas duios, silindu-se să prindă cu îndemînare aripioarele fluturelui între degetele-i noduroase şi apoi să-i dea drumul.

— Singur vrei să te prăpădeşti, dar mie mi-e milă de tine."

„Dumnezeule, oare pe cine afurisesc eu ? se întreba diaconul înfiorat. Într-adevăr, chiar pe el ! Şi doar am plîns toată noaptea de bucurie, de înduioşare şi de atîta gingăşie."

Dar, supunîndu-se orînduirii de mii de ani, rosti groaznicele şi zguduitoarele cuvinte ale afuriseniei, care se prăbuşeau peste mulţime ca sunetele unui clopot uriaş de aramă...

„Fostul preot Nikita şi călugării Serghi, Savatie, Dorofei şi Gavril... hulesc sfintele taine ale bisericii şi nu vor să se pocăiască şi să se supună adevăratei biserici. Pentru fapta aceasta potrivnică lui dumnezeu, afurisiţi să fie..."

Mai aşteptă puţin, să se potolească ecoul glasului său în biserică. Acum era roşu şi asudat tot, vinele i se

umflaseră de amîndouă părţile gîtului, ajungînd fiecare de grosimea unui deget.

„...O dată, şedeam pe malul unui rîu şi, pe neaşteptate, văd că din susul apei vine un leagăn. Era întreg, numai cu o margine ruptă. Şi atunci m-au prins gîndurile. Oare al cui să fie leagănul ? Pesemne, mi-am zis, c-au năvălit diavolii voştri de soldaţi într-un aul, au răpit femeile cecene, iar pe copilaş l-o fi omorît vreun blestemat ! L-o fi apucat de picioruşe, dîndu-l cu capul de pereţi ! Parcă nu aşa se întîmplă ? Ehei, oamenii n-au suflet... Şi, la gîndurile acestea, m-a cuprins mila. Îmi ziceam c-au aruncat leagănul, pe femeie au luat-o, casei i-au dat foc, iar djighitul o fi pus mîna pe puşcă, pornind să prade prin părţile noastre."

„...vrînd să încerce duhul domnului, ca vrăjitorul Simon, ca Anania şi ca Safir, aidoma unui cîine care-şi înghite pînă şi murdăriile... Fie ca el să aibă zile puţine şi amare, ca rugăciunea lui să rămînă păcătoasă şi diavolul să-l stăpînească, fie ca afurisenia să cadă pe toată seminţia lui şi să se şteargă de pe pămînt amintirea numelui său... asupra lui să cadă blestemul şi anatema, nu o dată, nu de două ori, ci de nenumărate ori... Să tremure asemenea lui Cain, să fie lovit de lepră, să se spînzure ca Iuda, să piară ca vrăjitorul Simon şi să pice trăsnit ca Arie, să crape fără veste ca Anania şi Safir... să fie alungat şi afurisit de biserică, şi nici după moarte iertat să nu fie, iar trupul pulbere să nu i se facă, nici ţărîna să nu-l primească, ci în gheena veşnică să se cufunde şi chinurile lui să nu înceteze nici ziua, nici noaptea..."

Dar în gînd îi mai veneau minunatele cuvinte :

„Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului. Nimic nu-i cu păcat. Uite, de pildă, fiarele... Trăiesc şi-n stufărişul nostru şi-n stufărişul tătarilor. Unde se opresc, acolo li-e casa. Mănîncă ce le trimite dumnezeu. Iar ai noştri spun că de aceea o să ardem în focul cel veşnic. Eu cred că toate-s numai minciuni."

Protodiaconul se opri deodată şi închise zgomotos vechea carte de rugăciuni. Urmau blesteme şi mai îngrozitoare, pe care, ca şi canoanele ce se cereau la spovedania oamenilor paşnici, n-ar fi putut să le năs-

cocească decît numai mintea mărginită a călugărilor din cele dintîi veacuri ale creştinismului.

Faţa i se făcuse vînătă, aproape neagră, iar cu degetele strîngea ca-n spasme parmaclîcul amvonului. I se păru că leşină. Dar izbuti să se stăpînească... Pe dată, încordîndu-şi din răsputeri glasul uriaş, începu solemn :

— Bucuria noastră pămîntească, floarea şi podoaba vieţii, cu adevărat slugă şi prietenul lui Hristos, boierul Lev...

Se opri o clipă... În biserica ticsită de lume, nu se mai auzea nici o şoaptă, nici tuse, nici hîrşîit de tălpi. Era înfricoşătoarea linişte, cînd sute de oameni tac, supunîndu-se unei singure voinţe, cuprinşi de un singur simţămînt. Ochii protodiaconului se umplură de lacrimi, înroşindu-se numaidecît... O clipă, faţa i se făcu atît de minunată, cum numai în extazul inspiraţiei poate fi faţa unui om. Îşi mai drese o dată glasul, încercă în gînd să urce cu două semitonuri şi strigă năprasnic, umplînd uriaşa catedrală cu vocea lui nemaipomenită : ...„Mulţi ani trăiască-ă-ă !"

În loc să întoarcă lumînarea cu flacăra în jos, cum se cuvenea după orînduirea anatemizării, o ridică sus, deasupra capului.

Degeaba mai sîsîia dirijorul corului, încercînd să-şi oprească din cîntec băieţandrii, zadarnic îi lovea cu diapazonul în cap şi le închidea gura... Ca trîmbiţele arhanghelilor cu sunete luminoase şi argintii, strigau bucuroşi de răsuna toată biserica : „Mulţi ani trăiască, mulţi ani trăiască, la mulţi ani !"...

În amvonul protodiaconului Olimpi, se şi urcaseră un funcţionar din consistoriu, dascălul şi diaconeasa speriată.

— Lăsaţi-mă... lăsaţi-mă în pace ! şopti şuierător şi mînios protodiaconul Olimpi, dînd la o parte cu dispreţ pe unul dintre ei. Mi-am stricat glasul numai în cinstea domnului şi a lui... În lături !

Trecînd în altar, îşi scoase veşmintele de brocart, sărută orarul cu înduioşare de rămas bun, îşi făcu cruce în faţa icoanei din spatele jilţului, apoi coborî în catedrală. Mai înalt cu un cap decît toţi ceilalţi, păşea

măreț, impunător și trist, iar credincioșii se fereau din calea lui, fără voie și cu o teamă ciudată, făcîndu-i loc larg. Ca un monument de piatră, trecu prin fața scaunului episcopal, nu-i aruncă nici măcar o privire, și ieși...

Diaconeasa cea mărunțică îl ajunse din urmă abia în grădina catedralei, unde începu să bîiguiască, plîngînd și trăgîndu-l de mîneca anteriului :

— Ce-ai făcut, blestematule ?... Ai luat-o cu votca de dimineață, bețivan păcătos ce ești ! Mare noroc o să ai, dacă numai te-or surghiuni la mînăstire, să cureți latrinele... Porc nerușinat ! Cine știe la cîți am să fiu nevoită să mă ploconesc acuma, din pricina ta, măscăriciule... Vită încălțată ! Mi-ai mîncat viața !

— Totuna mi-e ! șuieră printre dinți diaconul, uitîndu-se în pămînt. Am să car cărămizi, am să mă fac acar, sau salahor, sau portar și, oricum, diacon tot nu mai rămîn ! Chiar de mîine... Nu mai vreau... Nu mai vreau... Nu mă mai rabdă inima ! Cred din tot sufletul în Hristos și în apostoleasca biserică, așa cum glăsuiește crezul. Dar ura nu încape în inima mea ! „...Toate le-a făcut dumnezeu numai spre bucuria omului", zise el deodată binecunoscutele și minunatele cuvinte.

— Dobitocule ! Of, că prost mai ești ! răcni diaconeasa. Nu mai spune !... Spre bucurie ? Las'că te bag eu în casa de nebuni, să te tot bucuri acolo !... Am să mă duc la guvernator, am s-ajung chiar pînă la țar... Ai băut de ți-ai pierdut mințile, neisprăvitule !

Atunci, protodiaconul Olimpi se opri cu fața spre ea și, privind-o cu ochii lui mari, care scăpărau de mînie, rosti răspicat și aspru :

— Ei și ? !

Pentru întîia oară în viață, diaconeasa tăcu sfioasă și se îndepărtă încet de bărbatul ei. Pe urmă, își ascunse fața în batistă și începu să plîngă.

Iar el porni mai departe, uriaș, întunecat și măreț ca un monument...

1913

ARICIUL

În vacanța de vară, profesorul de limba latină, Ieronim Vassianovici Predtecenski, s-a hotărît să plece din capitală și, după discuții îndelungate și furtunoase cu soacra, nevasta și fata lui mai mare, au părăsit împreună micul apartament din cartierul Petersburg și s-au aciuiat cu toții în colțul cel mai îndepărtat al stațiunii climaterice Sîriți...

Pentru prima dată în viața lui avea la dispoziție o vilișoară, modestă, cu o terasă cu geamlîc, cu patru straturi unde urmau să se sădească ridichi, morcovi, mărar și alte legume și se așezaseră două ghivece de trandafiri aduse din oraș. De undeva, a apărut pe negîndite și o cățelușă jerpelită, numită numaidecît Credincioasa.

Pe terasă, sub o fotografie, atîrna un barometru vechi și ruginit. Ieronim Vassianovici se apropia de el în fiecare dimineață și ciocănea cu degetul în geam, ca să afle cum va fi vremea spre seară.

Dar barometrul indica, încăpățînat, vreme bună, deși ploua tot timpul.

Lîngă barometru se afla un borcan gol de dulceață de vișine, înăuntru cu o scăricică și cu o broscuță verde.

Profesorul susținea că broscuța e bolnavă fiindcă de vreo cîteva săptămîni nu cobora de pe scăricică, stăruind și ea să arate vreme senină și călduroasă.

Nici măcar reumatismele bătrînei dădace nu erau de nici un ajutor, deși ele reprezentau unul din mijloacele cele mai sigure pentru prezicerea timpului.

După o examinare mai atentă s-a constatat că broscuța era de cositor și vopsită cu vopsea verde. Probabil că o cumpăraseră vilegiaturiștii de anul trecut din piața Alexandrovski, și la plecare nu o luaseră cu ei.

Profesorului Predtecenski nici nu-i trecea prin gînd că în viitor îl așteaptă mari neplăceri.

Legumele sădite de el n-au încolțit, iar răsadurile de flori cumpărate de la un vînzător ambulant se ofiliseră și-și lăsaseră triste capul în jos. Copiii, care poate vedeau pentru prima dată verdeață și soare și alergau cu picioarele goale prin iarba acoperită de roua dimineții, se zburdălniciseră cu totul.

Dacă s-ar fi mulțumit numai să ude gardurile străine și să spargă toate geamurile de la casa vecină cu praștia, n-ar fi fost nimic... dar mai îngrozitor decît orice a fost faptul că într-o zi i-au adus în casă un arici.

Copiii au venit cu un tînăr misterios, de vreo nouăsprezece ani, care avea ochiul stîng învinețit, iar falca legată cu o basma. S-a recomandat:

— Eu sînt cel mai de seamă furnizor de arici! Am un exemplar de culoare aurie puțin comună, care se cheamă „Imperială". Caii de culoarea aceasta se numesc „Isabella"!

Desigur că propunerea le-a plăcut foarte mult băieților.

Profesorul a ieșit în ușă să se tocmească personal cu vînzătorul.

— Ți-aș da vreo douăzeci de copeici pentru ariciul ăsta, a zis Ieronim Vassianovici.

— Vai de mine! a exclamat indignat vînzătorul. Păi pe mine m-a costat douăsprezece ruble! Cum să-l dau cu douăzeci de copeici? Un arici ca ăsta?

— Sînt convins că nu merită mai mult, a răspuns calm profesorul. Acum prețurile aricilor sînt foarte scăzute...

— Fiindcă îmi place de dumneata, boierule, ți-l dau cu cît mă costă. Ia-l cu cinci ruble. Știi și dumneata că acum un arici e lucru rar... Nu e sezonul lor.

— Douăzeci de copeici, a repetat cu hotărîre Ieronim Vassianovici.

— Eh, domnule, tare aș vrea să-l vînd, se tînguia vînzătorul.

Și pînă la urmă i l-a vîndut cu douăzeci de copeici.

Din ziua aceea, au început chinurile profesorului. Chinuri adevărate, prin care nu mai trecuse niciodată, nici chiar atunci cînd din cauza unei note proaste elevi de-ai lui încercau să se sinucidă cu un glonț de revolver sau să se arunce pe fereastră de la etajul al doilea.

Mai întîi, soacra, o femeie bolnavă și ipohondră, hotărî că aricii aduc nenorociri și că ar putea să înțepe copiii și să le transmită cine știe ce boală molipsitoare. A mai spus că aricii sînt animale murdare și răspîndesc un miros urît. Desigur, imaginația nu o ajuta să născocească multe neajunsuri pe care le-ar putea pricinui un arici, dar înțeleapta bătrînă s-a dovedit a fi totuși o bună prezicătoare.

Noaptea, ariciul umbla după șobolani. Alerga prin toată casa, făcînd zgomot cu lăbuțele, de parcă juca un țăran din Riazan, cu chef, tropăind cu opincile sale de curmei de tei. Cînd dădea peste vreun șobolan sau șoarece, se rostogolea peste el cu acele, după aceea îl căra într-un ungher întunecos și începea să-i rupă cu dinții șira spinării.

Cu cei doi copii era foarte prietenos și numai lor le îngăduia să-i mîngîie botișorul frumos de animal șiret, cu ochi mici strălucitori, care semăna puțin cu rîtul unui porc.

Dar uite că ariciul a făcut-o boacănă de două ori în șir. S-a urcat într-o jucărie a copiilor — un automobil lung cam de un sfert de metru. Soacra, de care depindea toată bunăstarea familiei, a ieșit întîmplător pe terasă și, ce să vadă? Automobilul luneca pe un plan înclinat (podeaua balconului era cam aplecată într-o parte), iar în automobil cine ședea? Ariciul, sprijinit cu lăbuțele pe volan și făcînd:

— Tef, tef, tef, tef!

Copiii au lămurit-o cu mare greutate că nu era vorba de nici o vrăjitorie și, deși pînă la urmă i-a crezut, a mai tremurat încă multă vreme de spaimă.

În ziua următoare, ariciul i-a făcut o surpriză și mai neplăcută. Soacra căuta niște jucării pentru nepoței, dar ariciul se băgase tocmai în coșul cu jucării. Cînd

bunica a ridicat capacul coșului și a văzut că toți elefanții de postav, de lemn și de pluș se mișcă de parcă ar fi vii, a căzut pe spate cît era de lungă. Nu mai e nevoie să spunem că după ce și-a blestemat ginerele, a plecat în oraș chiar a doua zi.

Părinții au vrut să alunge ariciul, dar copiii i-au luat apărarea. Și-apoi și el se obișnuise cu locuința.

Într-un timp, a început să dea tîrcoale prin curte un dihor mîncător de păsări. Închipuiți-vă întîlnirea dintre aceste două animale neînduplecate și rele. Într-o dimineață, au fost găsiți amîndoi morți, dar nimeni nu a putut să descleștеze din trupul dihorului fălcile înțepenite ale ariciului.

Profesorul Predtecenski s-a mutat imediat de la vilă în oraș. Pentru că, vedeți dumneavoastră, omul se temea de jivinele primejdioase de felul aricilor.

Copiii au plîns însă amarnic moartea animalului. Și-au făcut din ziare niște odăjdii bisericești — dracii de ei! — iar din sfori și pietre niște cădelnițe și, cu ochii plini de lacrimi adevărate, au cîntat:

— Odihnește-l, doamne, pre robul tău, ariciul!

1913

CHAUDEAU

— Orice-ați zice, domnilor, astăzi mi-am meritat țigara de seară. Nikolașa, veșnicul meu asupritor, dădaca mea morocănoasă, n-are decît să bombăne și să se încrunte. Vă mulțumesc. Nu mă interesează dacă țigara e tare sau slabă.

Într-ascuns, acoperindu-mi ochii cu palma și uitîndu-mă printre degete, îl priveam pe actorul acesta uimitor. Era înalt, mușchiulos, vînjos, cu pielea albă, cu aerul unui flăcău rus, simplu și frumos. Avea genele albicioase, iar părul, blond și ondulat. Nările i se arcuiau într-o tăietură adîncă. Fața lui, care la început părea lipsită de expresie, era gata oricînd să se transforme în cel mai neașteptat personaj de basm. Cu numai o oră mai înainte îl văzusem dintr-o lojă a teatrului, nu pe el, ci pe adevăratul Ivan cel Groaznic, apărînd în piața din fața catedralei din Pskov, pe un cal mare, alb, în sunetele clopotelor și în urletele unei mulțimi uriașe. Legendarul tiran avea un aspect straniu. Un bătrînel uscățiv și mic, cu o bărbuță de țap, cu o față tătărească, bănuitoare și stafidită, cu ochii înguști, îmbrăcat în zale cenușii, obosit de drumul lung, ros de sute de boli cronice, desfrînat, setos de sînge, muieratec și totodată misogin, intrigant, laș, inteligent, bigot și totodată ateu. Deasupra catedralei, printre norii cenușii-portocalii, plutea luna. Am simțit cu toată ființa mea cum mă copleșește groaza înfricoșătoare a locuitorilor din Pskov, îngenuncheați, pe care apoi Ivan cel Groaznic îi va pomeni cu cinismul său naiv, specific, și cu ironia-i caustică : „Primește, doamne, sufletele lor".

„Prin ce minune, mă gîndeam eu, poate un om obișnuit, un simplu muritor, să aibă o atît de mare putere de întruchipare ? Și unde este limita dintre entuziasmul artei și chinurile căutărilor ? Iată, în clipa aceasta, cînd mă uit la el, am impresia că vorbește aproape mecanic. Zîmbește, glumește, răspunde în același timp la trei inși, dar probabil că toate gîndurile lui sînt și acum pe scenă, unde minunatele decoruri par atît de urîte din apropiere, unde lumina rampei te orbește, unde cîntă o orchestră exigentă și un cor neascultător, unde amenință bagheta dirijorului, șuieră glasul suflerului și unduie masa neagră a spectatorilor — animalul acesta cu o mie de capete, adorat și disprețuit, milostiv și darnic, care se cheamă publicul."

Și cît de plăcute trebuie să fie pentru creatori puținele clipe de odihnă deplină după ce au săvîrșit acel eroism atît de greu, dar atît de plin de satisfacție.

Nu degeaba Pușkin, cînd a terminat monologul lui Pimen și a pus ultimul punct a început să alerge emoționat în sus și în jos prin odaie, frecîndu-și mîinile și lăudîndu-se singur, cu un entuziasm copilăresc : „Grozav mai e și Pușkin ăsta ! Bravo lui !"

Actorul povestește domol despre primele sale succese de la Scala din Milano. Spune că biruința lui îndrăzneață, nu numai asupra publicului răsfățat și pretențios din Milano, dar și asupra rivalilor săi, a corului, a orchestrei și a ziarelor, e o poveste veche, pe care o cunoaște aproape toată lumea. Dar iată că s-a înviorat, a uitat chiar de țigara pe care o dorea de atîta vreme, ochii lui strălucesc de îndrăzneală tinerească, și în fața noastră se află iar un alt om. Are douăzeci și cinci de ani, e plin de sănătate, de pasiune și efervescență lăuntrică, rătăcește fără griji, pus pe strengării — asemenea multor ruși talentați și răzvrătiți — prin orașele, pe fluviile și pe drumurile marii și neorînduitei sale patrii, observă totul, învață totul, căutîndu-se parcă pe sine însuși.

— Pe vremea aceea am ajuns într-un orășel de pe Volga. Cîntam în cor. Bineînțeles că în cor nu poți să-ți dai drumul, mai ales cînd ai o voce atît de ingrată

ca cea de bas. Pe atunci nu cunoșteam nici puterea vocii mele și nici însușirile ei. Și cum aș fi putut să le cunosc cînd tot timpul trebuia să fiu fondul, cadrul, sau — să zicem — canavaua pe care țes broderia tenorul cu voce dulce ori soprana de coloratură?

Și grozav mai voiam să cînt! Dorința îmi provoca aproape o durere fizică! Uneori, ascultam ariile lui Mefisto, ale lui Marcel sau ale Morarului și mă gîndeam: „Nu, nu-i asta, eu n-aș cînta așa, ci altfel"... Totuși, învățam multe romanțe și arii... așa... pentru mine... pentru propria mea plăcere.

Le învățam, pe ascuns, fără știrea colegilor mei din cor, fiindcă, deși e vorba de obicei de oameni foarte blajini și buni tovarăși, le place să rîdă pe socoteala altora. Au limbi ascuțite și sînt meșteri mari la porecle! De altfel, nu-i condamn, fiindcă viața lor nu e ușoară. Sărăcie... carieră ratată... și, pe deasupra, mai și văd pe cîte unul bucurîndu-se de un succes enorm, de multe ori cu totul nemeritat. Și totdeauna îi roade gîndul: „De ce n-am parte și eu de laurii aceștia? Asta-i dreptate?" Iată de ce mă temeam de colegii mei.

Și tocmai atunci mi-a ieșit și norocul în cale. La teatrul unde cîntam venea un Mecena de prin partea locului, un om bogat, mare amator de muzică. Era bătrîn. Firește, un diletant, dar cu o ureche foarte fină și cu mult gust. Băgasem de seamă de mai multă vreme că în timpul repetițiilor și al spectacolelor mă urmărea din ochi și mă asculta cu atenție. Mă simțeam chiar puțin stînjenit din pricina asta.

Într-o zi, după repetiție, m-am întîlnit cu el pe coridor și am plecat împreună de la teatru. Deodată, m-a întrebat: „Ia ascultă, dragul meu, de ce nu încerci să dai un recital? Măcar așa, de probă. Bănuiesc că ai pregătite unele bucăți preferate?" Firește, i-am mărturisit gîndurile mele tainice. Și mi-aduc aminte că inima îmi bătea cum nu-mi mai bătuse niciodată.

„Aș avea un foarte bun prilej, mi-a spus el. Peste două săptămîni se va da un mare concert de binefacere, la clubul nobililor. O să te trec chiar astăzi pe afiș.

N-ai frac? Fleacuri. E drept că pentru o namilă ca dumneata va fi cam greu de găsit... Însă, nu-i nimic... O să ne descurcăm. Dar, ia spune, nu o să te intimidezi?" „Ba o să mă intimidez, am răspuns eu. Mă cunosc. Mi se pune pe neașteptate un nod în gît... Și-apoi, pe scenă nu știi ce să faci cu mîinile... Mă tem, Serghei Vasilievici, c-o să ne străduim degeaba... O să mă fac de rîs, dar nu-i nimic... eu trec și peste asta, însă dumneavoastră o să vă fie rușine din pricina mea... Ce credeți?" „Nu-i nimic, a răspuns el, să încercăm pe riscul și răspunderea mea. Cu dumnezeu înainte! Cînd vrei să intri într-un rîu rece, n-o faci treptat, ci... te zvîrli deodată, cu capul în jos... Principial, sînt dușmanul oricăror măsuri și mijloace de remontare, dar, ascultă-mă pe mine, înainte de concert bea un *chaudeau*."

Ne-am despărțit. În drum spre casă, mă gîndeam: „«Șodo»... Lui îi e ușor să folosească vorbe mari. Dar ce-o fi chestia asta misterioasă și din ce s-o face?"

Nu am izbutit să dezleg misterul aproape pînă în seara concertului. Cu cît se apropia clipa hotărîtoare, eram tot mai emoționat. În cele din urmă, m-am hotărît să mă duc la un coleg, anume Țepetovici. Era un bas posomorît și un bețiv liniștit. Dacă soarta i-ar fi surîs, ar fi reușit probabil în roluri de asasini plătiți. În seara cînd m-am dus la el, pe toate gardurile și în cele mai bune magazine și apăruseră afișe roșii cu programul concertului.

E drept că numele meu se tipărise cu litere mici, și după el scria — și alții. Dar vă dați seama ce amețeală m-a apucat, cînd mi-am văzut pentru prima oară numele tipărit pe un afiș.

Așadar, m-am dus la Țepetovici și i-am spus: „Vezi, frate, pe tine nu te invită nimeni să-ți dai concursul la un concert, dar pe mine m-au invitat... și chiar la clubul nobililor". „Ei și ce? a răspuns el calm, arătînd cu mîna spre masă. Uite, aici ai votcă, chiftele și mere. Vezi de prinde puteri... Altceva?" „O să fiu îmbrăcat în frac. Și-o să țin note în mînă." „Ei și?" „Mai lasă-l pe «ei și» deoparte, ce mă tot plictisești cu el? Tu cînd

crezi că o să te bucuri de o cinste ca asta ? O să putrezești în cor... Între altele, o să iau un «șodo». „Ei și ce-i ?" „Păi tocmai asta e. De, e lucru serios și nu tocmai ieftin. Grozav te pricepi tu la «șodouri»."

Și omul acesta calm s-a înfuriat deodată : „Eu nu mă pricep ? Dobitocule ! Un *chaudeau* se face cît se poate de simplu. Amesteci coniac, zahăr, lămîie și ouă. Asta-i tot. Și, la urma urmei, ieși afară ! Nu mă plictisi cu prezența ta stupidă (avea obiceiul să folosească un stil elegant)."

Am plecat. Îi eram nespus de recunoscător. Așadar... Ouă... Lămîie... Zahăr... Coniac... A dracului treabă, numai de nu m-aș încurca...

În momentul acela, dispuneam de vreo trei ruble, pe care le făcusem uitate. Le păstram să le am la mare nevoie. Cu nouăzeci de copeici mi-am cumpărat o jumătate de kilogram de coniac. Apoi am luat două lămîi, o jumătate de kilogram de zahăr și cinci ouă fierte, tari. Și toate astea le-am înghițit cu conștiinciozitate.

Însă m-am îmbătat. Știi că nu pot să sufăr bețivii. Dar atunci, din lipsă de obișnuință, m-am îmbătat, de ce să n-o mărturisesc ? Și mi-am spus : „Ce-o fi să fie !"

Am urcat scara de marmură, acoperită la mijloc cu un covor roșu, îngust. Lumină multă. Miros de parfum. Plante tropicale. Serghei Vasilievici mi-a ieșit în întîmpinare : „Dragul meu, n-ai băut cam mult ? Se poate ? Pentru ce ?" Și în aceeași clipă, am văzut într-o oglindă uriașă, care se întindea de la podea pînă la tavan, un om înalt, îmbrăcat cu un frac negru, de împrumut, cu un plastron alb. Am văzut un tip palid, cu niște ochi nefiresc de strălucitori. Oi fi eu, ori altul ?

Nu-mi mai aduc aminte cum a trecut timpul pînă cînd mi-a venit rîndul. Știu doar că ședeam într-un fotoliu adînc și-mi tremurau picioarele. În sfîrșit, am fost chemat. Am ieșit pe scenă. Sala era plină. Fracuri, uniforme de gală, rochii de culori deschise, evantaie, afișe, căldură, umeri trandafirii de femeie, coafuri elegante, foșnet, murmure...

Trebuia să mă acompanieze dirijorul corului nostru, un om foarte sever. Iar pianul era dezacordat și greșea

cu un sfert de ton. În clipa aceea, am uitat parcă toate romanțele pe care le știam pe dinafară. I-am spus lui Karl Iulievici : „Cîntați *grenadirii...*"

S-a uitat la mine, s-a mirat, dar m-a ascultat fără să crîcnească. Nici nu putea face altceva în clipa aceea.

Oh, doamne, cum am cîntat atunci ! Dacă aș putea să mai cînt așa măcar o dată în viață ! Am înțeles, am simțit că vocea mea umple și zguduie clădirea uriașă. Dar, din pricina sfielii, primele cuvinte le-am cîntat aproape în șoaptă :

Doi grenadiri din Rusia veneau,
Spre Franța-ndreptîndu-se iară ;

Și-abia mult mai tîrziu, după ani de zile, am aflat că numai așa trebuia începută această baladă plină de farmec.

Uitasem de public. Și iată că s-a apropiat momentul cel mai teribil :

Atunci, împăratul, pe cal va veni
Să-și scoale din groapă soldatul...

O, măreț împărat, legendă nemuritoare ! Da, da ! Îl vedeam galopînd printre mormintele veteranilor. Vedeam chipul lui sumbru, împietrit, minunat și înfricoșător, ca al soartei însăși. Vedeam cum se deschideau mormintele, și marii morți ieșeau din ele la chemarea comandantului.

Cînd am cîntat cuvintele acestea, am simțit cum mi se ridică părul măciucă în cap. Întreaga sală s-a sculat ca un singur om în picioare... Da, s-a sculat în picioare !

Bineînțeles că au urmat aplauze, elogii și toate celelalte. Serghei Vasilievici mi-a strîns mîna cu căldură. Un reporter se tot învîrtea în jurul meu, luînd note, doamne necunoscute mă felicitau. Dar altceva m-a impresionat și m-a mișcat pînă în adîncul inimii. Am ieșit pe coridorul întunecos, care ducea spre cabina artiștilor. Mîinile îmi erau umede și reci. Capul îmi ardea. Gîtul mi se uscase. Parcă deliram. Deodată, cineva s-a lipit

de mine și a început să-mi plîngă la piept. Cînd m-am uitat mai bine, l-am recunoscut pe Țepetovici.

„Îngerul meu... dragul meu... nu mi-am închipuit niciodată că tu... că ești atît de talentat... Te rog să mă ierți... Toate căile îți sînt deschise!"

E mort acum, de aceea povestesc despre el toate acestea. Dar el și *numai el* m-a împins pe calea unde spinii se împletesc cu trandafirii. M-a împins fiindcă am crezut neclintit în vorbele lui.

1915

GRUNIA

Tînărul scriitor, Guşcin, a avut noroc. În anul acela a izbutit să publice într-un săptămînal trei nuvele, o nocturnă, două studii psihologice, o suită (nici el nu ştia ce înseamnă acest cuvînt) şi cinci poezii, dintre care una — un sonet de douăzeci şi patru de versuri, care a atras atenţia criticii mărunte de la rubrica „De toate pentru toţi". Chiar marele Neejmakov i-a spus în minunatul său dialect de pe Volga, la al zecilea pahar de ceai cu lămîie şi cu covrigi de Vîborg :

— Tu, frate, Koleaka, hm, cum să-ţi spun... care va să zică... Poţi să munceşti... iese chiar bine, ca să zic aşa... Numai că, frăţioare, cînd scrii, trebuie să priveşti înăuntrul lucrurilor, substratul lor, chiar miezul care va să zică... O-ho-ho... Guşcin în miez [1]... Ăsta-i un adevărat calambur. Ca să iasă bine, frăţioare, trebuie să cunoşti lucrurile despre care scrii pînă-n temelie, pînă la cel mai mic amănunt. Ca să nu iasă, mă-nţelegi, vorbărie goală ! Studiază limba, obiceiurile, moravurile, particularităţile. Uite-aşa... Ţi-aminteşti cum am scris eu în *Schiţe de pe Irtîş ? „Aida s andaloi na elan poelozit"*. Ce înseamnă asta ? Tocmai aici e tot spilul ! În traducere ar ieşi cam aşa : „Hai să ne plimbăm prin poeniţă". Asta înseamnă să studiezi limba cu adevărat. Aşa să faci şi tu, drăguţule. Să te lipeşti de glie, de miezul ei, de adîncurile ei, de ţîţa ei binefăcătoare şi să sugi ca un prunc. Nu mai vrei un ceai ? Atunci rămîi cu bine. E timpul să mă apuc de romanul meu cel blestemat.

[1] Joc de cuvinte. Guşcin vine de la cuvîntul *guşcea* — miez (n. t.).

Du-te, prietene, în provincie, privește, adulmecă, rumegă, și tinerețea ta se va înnoi precum puiul de vultur. Că la tine parcă toate-s bune și la *locul lor, dar tot mai* lipsește ceva... Cu bine, băiete!

Neejmakov purta o bluză albastră de catifea cu guler răsfrînt și la gît, o fundă bogată, albă, de *crêpe de Chine*. Gușcin și-a făcut rost și el de o hăinuță de catifea maro, precum și de o cravată albă de batist. Ca și Neejmakov, și-a cumpărat un *pince-nez* și și-a lăsat părul bălai să-i crească lung, ceea ce făcea ca fața lui palidă, cu trăsături oarecum feminine, să semene și mai mult cu o icoană a maicii domnului. După convorbirea prietenească, a ieșit în stradă, s-a gîndit puțin și s-a hotărît să urmeze sfatul marelui său dascăl — să se lipească de pămînt.

Taică-său era uriadnic într-un colț uitat de lume din județul Vesiegonsk. Gușcin ascundea totdeauna profesia părintelui său. „Sînt fiu de păstor", spunea el cu modestă mîndrie poetică, și chiar a amintit lucrul acesta într-o poezie șchioapă: *„Fiu de păstor, cunosc ținutul meu natal"*. Îl flata foarte mult gîndul să arate familiei, vecinilor, preoteselor și conțopiștilor pe care-i cunoștea, ce ajunsese el. Pe vremuri, toți îl știau ca pe un băiețandru abia răsărit, care-și făcea slujba pe lîngă administrația de plasă, pe cînd acum — ia seama — era scriitor cu o anumită reputație, se tutuia cu celebrițăile și întreaga Rusie îi citea operele. Și ce vorbe sonore o să folosească el: „redactor", „onorar", „corectură", „pus în pagini", „șpalturi", „matrițe", „linotip".

Călătoria a fost plăcută. Pînă la gara Bologoe, a făcut rost de un bilet gratuit de clasa a doua de la un scriitor prieten, funcționar la serviciul mărfurilor neridicate. De la Bologoe la Rîbinsk, a plătit o nimica toată pentru un bilet de clasa a treia, iar de la Rîbinsk la Vesiegonsk, l-a băgat fără bani într-o cabină unchiul și consăteanul său Kuropatkin, care în timp de iarnă cumpăra de la țăranii săraci cînepă, fuse, hulube de car, ulei și in, iar vara era agent la o asociație țărănească de navigație, proprietara a două vapoarașe, ce făceau curse de la Rîbinsk la Ustiujnaia și înapoi.

Guşcin nu depăşise încă vîrsta aceea minunată (pe care, de altfel, unii nu o depăşesc nici la cincizeci de ani), cînd omul nu găseşte nici în natură şi nici în lume nimic mai interesant, mai important şi mai frumos decît propria sa persoană. De aceea, în vagon, şi seara, şi a doua zi — izbutise să intre în vorbă cu vreo cîţiva pasageri, cu uşurinţa caracteristică întîlnirilor în tren. Guşcin se plictisea totdeauna de moarte dacă interlocutorul său vorbea despre el însuşi şi cu atît mai mult îl apuca plictiseala cînd convorbirea se referea la probleme abstracte sau sociale. De aceea, printr-o întorsătură abilă, aducea vorba despre propria sa persoană. De pildă, zicea parcă în treacăt : „Iarna oboseşti grozav şi odihna îţi aduce o mare bucurie", sau : „Nimeni nu are mai mult de suferit din pricina condiţiilor de astăzi ca noi", sau : „Asta e bine s-o spui oamenilor pe data de douăzeci". Altă dată, se dovedea pe neaşteptate neobişnuit de bine informat despre componenţa redacţiilor şi despre slăbiciunile scriitorilor cu renume. Inevitabil, urma o întrebare sfioasă : „Iertaţi-mi indiscreţia, dar dumneavoastră cu ce vă ocupaţi ?" Şi răspunsul, dat cu o sfială făţarnică : „Păi, cum să vă spun... Nici nu ştiu dacă să numesc asta o profesie... Vedeţi dumneavoastră, sînt scriitor... Mă cheamă Guşcin." „Aha ! Îmi pare foarte, foarte bine de cunoştinţă. Păi cum nu, cum nu... Îmi amintesc perfect. Probabil că am văzut portretul dumneavoastră într-o revistă... E foarte măgulitor să cunoşti un scriitor adevărat. Dar daţi-mi voie să vă întreb..."

Şi aşa se pornea discuţia. E drept că după ce îi înşira verzi şi uscate tovarăşului de drum care căsca şi, în sfîrşit, se despărţea de el, Guşcin trecea totdeauna printr-o criză cumplită de greaţă morală care-i înnegura sufletul, dar nu voia, nu se pricepea, nu putea să se stăpînească de-a căuta senzaţiile emoţionante şi tulburătoare, provocate de setea monstruoasă de celebritate sau să se oprească la jumătatea drumului în minciunile sale pline de isterie.

Uneori, în timp ce flecărea, îşi amintea întîmplător „că plecase să observe viaţa. Că nu trebuia să piardă nici un moment. Că era dator să prindă fiecare trăsă-

tură a feței oamenilor care-i ieșeau în cale, fiecare gest, fiecare cuvînt demn de relevat." Și, printr-un efort de voință, se străduia să asculte convorbirile dintre oamenii din compartiment sau de pe culoar. Dar aceștia nu spuneau decît lucruri lipsite de interes.

O clipă, atenția i-a fost atrasă de un locotenent rănit, decorat cu ordinul „Sfîntul Gheorghe." Pe tîmple și în jurul ochilor lui se așternea o paloare ciudată, accentuată, și cînd întîlnea privirea cuiva, nu se uita în ochii acestuia, ci prin ei, departe, poate la locurile unde abia trecuse prin clipe cumplite. Paloarea și privirea lui erau proprii oamenilor care îndurașeră zile și nopți în șir, fără mîncare și fără somn, ceea ce depășește chiar și excepționala rezistență omenească, așteptînd și văzînd mereu moartea cu ochii.

Gușcin își spunea : „Acum o să spună lucruri captivante : șuieratul bombelor, exploziile șrapnelelor, țăcănitul mitralierelor, drapelul, cuvîntarea scurtă și înflăcărată ca o licărire de fulger a ofițerului, strigăte turbate de «ura», beția luptei..."

Dar nu s-a întîmplat nimic din toate acestea.

Rîzînd alene și scuturîndu-și mereu scrumul țigării pe cizme, ofițerul îi spunea altui tovarăș de drum — om cărunt, cu fața rasă și cu un aer serios :

— Și s-au pus să ne secere cu mitraliera de la un sfert de verstă... Drept în fața mea, la cinci pași... Cum să-ți descriu asta ? Parcă ar fi șfichiuit cineva tot cîmpul cu un uriaș bici de oțel... Înțelegi, gloanțele stîrneau praful, trăgînd o linie în fața noastră. Am alergat pînă la linia asta. Nu m-am speriat. Nu. De spaimă nu mai putea fi vorba, pentru că o biruisem mai de mult. Eram pur și simplu aiurit. M-am oprit doar pentru o clipă, apoi mi-am făcut cruce și am sărit peste linie. Și pornește-o-nainte ! În jurul meu zgomot, hărmălaie, vuiet, haos. Cînd m-am uitat înapoi spre oamenii din compania mea, i-am văzut sărind unul după altul peste linia aia, ca niște berbeci. Dar de toate astea mi-am adus aminte abia după ce am cucerit tranșeea. Stăteam întins la pămînt și, cînd mi-au venit în minte săriturile lor caraghioase, am început să rîd în hohote. Dintre soldați nici unul nu mai știa de asta.

De altfel, nici eu nu mai știu cum l-am alungat pe inamic din tranșee. Omoară-mă, nu-mi amintesc! Nici măcar atîtica!

„Iată ce înseamnă să nu fii artist, s-a gîndit Gușcin, privindu-l de sus pe ofițer. A reținut amănunte fără nici o importanță și principalul nu l-a sezisat."

Se înserează... Țîntarii înțeapă amarnic. Aerul e înăbușitor. Dinspre coșul vaporului vine miros greu de ulei de uns mașini și de vopsea. Gușcin rătăcește singur pe punte de mai bine de șase ore. Uneori intră în salon (care e și sufragerie), în cabina lui, sau coboară pe puntea clasei a treia. Aruncă o privire în treacăt și în sala mașinilor, dar fuge din pricina căldurii insuportabile. Se plictisește. Pe bord nu e nici un intelectual. Pe puntea de la pupă, cîțiva țărani șed în cerc și mănîncă scrumbie sărată cu pîine și ceapă, lundu-le cu mîna, și beau apă pe care o scot din rîu cu o găleată. Convorbirile lor sînt greoaie, apăsătoare! Vorbesc de cositul fînului, de datorii la fisc, de muierile care au născut, despre arendași, șefi de zemstvă și agronomi. Convorbiri cenușii, țărănești, presărate cu înjurături grele, fără nici un rost, convorbiri pe care Gușcin nu le mai înțelege și care îl dezgustă. Plictiseală de moarte!

Pe la ora unsprezece dimineața, după ce trecuse de portul Ciskovo, își mîncase porția de cegă. Nu fusese rea, deși mirosise a petrol. Dar pe vapor mîncarea se mistuie totdeauna ușor, curînd ți se face din nou foame. Să mănînce iar ceva? Gușcin își deschide carnetul unde-și însemnă cu grijă orice cheltuială. La el nu se dezminte simțul de prevedere țărănesc, înnăscut, calculat. „Se duc banii, cîte o copeică, cîte o copeică, și pînă la urmă nici nu știi cum ți-ai cheltuit rublele." De altfel, Gușcin e și cam zgîrcit. La Petrograd, pentru o cameră și o sută de ruble pe lună, ține registrele a două case mari cu cîte șase etaje. Mai copiază și manuscrisele lui Neejmakov și mai ciupește cîte puțin și de la el, scrie la un ziar note și mici dări de seamă și pune cu sîrg deoparte cîte ceva pentru zile negre.

„Nu, și-a spus el, băgînd cu un oftat carnetul de însemnări în buzunar. Mai bine să beau un ceai cu puțină pîine de secară, și mai tîrziu oi vedea."

Apusul incendiază cerul și apa. A doua zi va fi vînt. Tufișurile de pe mal au o culoare verde-întunecată. Geamurile unui sătuc îndepărtat ard în lumina sărbătorească roșiatecă a apusului, de parcă acolo ar fi o nuntă. Undeva, de prin poieni sau bălți, se aude corul uniform al broaștelor. Văzduhul este încă ușor străveziu.

La bordul stîng, pe o bancă, șade o fată. Gușcin nu o observase mai înainte, și acum îi atîță curiozitatea. Poartă o rochie neagră, cu o tăietură dreaptă, cu mîneci largi, și, pe cap, o basma neagră legată după felul călugărițelor. Pe Gușcin nu-l prea interesează femeile, nici nu știe cum să se poarte cu ele și orice femeie îi inspiră teamă. Totuși, își îndreaptă ținuta și trece de cîteva ori înainte și înapoi prin fața fetei, cu mîinile băgate adînc în buzunarele pantalonilor, cu pieptul scos în afară, legănîndu-se ușor pe fiecare picior și aplecîndu-și grațios capul cînd într-o parte, cînd într-alta.

În sfîrșit, se așază lîngă ea, își pune picior peste picior, iar mîna dreaptă și-o reazemă de speteaza curbată a băncii. Cîtva timp bate darabana cu degetele, fluierînd încetișor o melodie falsă, născocită pe loc. Apoi tușește, ca să-și dreagă glasul, își scoate *pince-nez*-ul, care-l stingherește, și se întoarce spre fată. Aceasta are o față simplă, tipic rusească, albă, acum trandafirie din pricina luminii apusului, o față cu un fel de farmec sfios, parcă de iepure. E puțin cîrnă, buzele ei sînt pline, trandafirii, lipsite de voință, iar pufușorul de pe buza de sus îi dă un aer de tinerețe și naivitate.

Gușcin își ia inima în dinți și întreabă cu un ton deosebit, politicos, specific din Petrograd :

— Vă rog să mă iertați. Nu știți cumva care e portul următor ?

— Ilovnia.

Fata pronunță numele portului cu un ton dulce, ca de chitară. Glasul omenesc poate fi atît de frumos numai seara, în aer curat, pe apă.

— Vă mulțumesc. Mergeți departe ?

— La mînăstirea Voznesensk.

Abia acum își dă seama Gușcin că veșmintele fetei au un miros ușor de ceară, untdelemn și tămîie. E un miros plăcut. În el se simte o mireasmă răcoroasă, o taină care te înduioșează și o austeritate atrăgătoare. Gușcin nu sezisează nuanțele acestea fine, dar, cum nu-i om rău, e cuprins de milă pentru fată.

— Iertați-mă, vă rog, pentru întrebarea indiscretă. Sînteți cumva călugăriță ?

Fata oftează ușor, schițează un zîmbet și-i aruncă o privire piezișă, de jos în sus. Are ochi mari, cenușii, prietenoși. În reflexele apusului, albul ochilor ei e trandafiriu, de parcă fata ar fi plîns îndelung, și asta îi dă privirii sale o expresie de blîndețe plină de afecțiune. Dar în aceeași clipă își și lasă genele în jos. Vocea ei e sonoră și blîndă.

— Nu. Deocamdată sînt numai novice.

Convorbirea se leagă, însă merge greu, e plictisitoare, cu pauze mari, în timpul cărora Gușcin se chinuiește să născocească întrebări. Fata nu face decît să răspundă scurt și blînd, uneori monosilabic : da, nu. Și numai din cînd în cînd îi arată lui Gușcin ochii săi liniștiți, cu un desen marmorat, limpede conturat pe irisul cenușiu. În timp ce stau de vorbă, amîndoi se pocnesc mereu peste frunte, obraz și buze. În jurul lor roiesc sute de țînțari flămînzi și răi, care înțeapă îngrozitor.

O cheamă Agrafena. Dar se corectează numaidecît, zîmbind — Agrippina. Așa i-au poruncit maicile de la mînăstire. Ele spun că nu ar exista un nume creștinesc Agrafena, ci numai Agrippina. De fapt e pur și simplu Grunia, cum îi spun cei de acasă. Ce fel de Agrafena o mai fi și ea cînd nu are nici nouăsprezece ani ? La mînăstire nu s-a dus de bunăvoie. Cine s-ar duce acolo de plăcere ? Dar mama ei, care a avut-o numai în urma rugilor fierbinți, a născut-o foarte greu, și în timpul chinurilor i-a făgăduit lui dumnezeu s-o dea la mînăstirea de maici, Voznesensk. Familia lor, slavă domnului, este înstărită. Tatăl său nu-i de prin partea locului, ci din Cerepan, județul Cerepoveț. Iarna, construiește, la comandă, case fluviale, iar vara, coboară pe Șeksana

și pe Mologa. Sora ei mai mare o să se mărite curînd cu un grădinar din Iaroslavl. E om cu stare, nu bea, doar că are părul roșu și nu-i prea tînăr. Apoi e și-un zgîrcit fără pereche ! Se tocmește pentru fiecare bănuț ca un cămătar. Grunia s-a dus la Rîbnoe să cumpere zestrea făgăduită pentru sora ei, că, altfel, roșcovanului nici prin gînd nu-i trece să se ducă la biserică. Iar de la Rîbnoe o însoțește unchiul său. Nu știe carte, deși se pricepe grozav la socoteli. Este șeful unei echipe de hamali din cei ce încarcă vapoarele. Stă colo, puțin aplecat într-o parte, lîngă coș.

Gușcin aruncă o privire spre unchiul fetei și se întristează. E un țăran neobișnuit de înalt și voinic, unul dintre hamalii aproape legendari de pe Volga, în stare să urce singur în spinare, pe vas, un cal sau un pian. Fața lui e mare, prelungă și viguroasă, cu trăsături severe și frumoase, ca ale unui chip de icoană bizantină. Chipuri de acestea se mai întîlnesc și acum în județele nordice, unde sîngele slav nu s-a amestecat cu cel tătăresc, carel și mordvin. Ochii ușor mijiți te privesc cu bunăvoință, dar și cu oarecare dispreț. Părul cărunt și bogat îi cade în plete, iar barba cu fire argintii i se lasă pînă la mijlocul pieptului. Bătrînul șade pe podeaua punții, ținîndu-și sub el picioarele încălțate în opinci, se uită la apă, fumează o țigară răsucită de mînă, tușește și scuipă mereu peste bord. Mîna dreaptă — uriașă, osoasă, neagră și zbîrcită, parcă făcută din coajă de pin, și-o reazemă de genunchi. „Seamănă cu mărinimosul tîlhar Kudeiar", se gîndește Gușcin.

Bătrînul, parcă simțind că e vorba de el, aruncă o privire înapoi, se scoală repede, dintr-o singură mișcare, zvîrle mucul de țigară peste bord și se apropie cu pași largi de nepoata sa. În picioare, pare și mai mare.

• — Agrafena, zice el, du-te jos să bei ceai. Ai stat destul aici.

Dacă vocea Gruniei semăna cu tonul dulce al chitarei, glasul unchiului ei răsuna ca nota cea mai joasă și răgușită a unui contrabas vechi, ud și răgușit.

— N-am nici un chef, unchiule, răspunde Grunia cu blîndețe. Mănîncă singur.

— Bine, dacă n-ai poftă, treaba ta ! zice bătrînul şi o clipă se uită la Guşcin, nepăsător, ca la un obiect nou, dar lipsit de interes. Însă nici să stai să flecăreşti n-are rost. Acuşi se lasă şi ceaţa.

Le întoarce spatele, se îndepărtează şi coboară scara spre puntea de jos. Picioarele lui masive, trupul greoi şi, în cele din urmă, capul său pitoresc, pletos, ca de tîlhar legendar, dispar încetul cu încetul.

Cu o umbră de zîmbet, Grunia se uită în ochii lui Guşcin, apoi la buzele lui şi iar în ochi.

— Să nu credeţi că e rău, zice ea cu un glas liniştitor. Pare numai aşa fioros, dar e mai blînd decît un miel. Iar cînd se îmbată, e liniştit de tot. Cîntă numai. Şi nici nu vă puteţi închipui cît poate să bea. Chiar şi o vadră întreagă, fără să-i pese. Are suflet bun, dar e gata să dea totul pe votcă.

Guşcin tace o vreme. Pe lîngă vapor se strecoară, ca un şarpe, într-un şir lung şi unduios, plute alcătuite din cîte cinci-şase bîrne legate între ele. Locul e îngust, aşa că le e greu să treacă pe lîngă vas. Acesta micşorează viteza şi, în cele din urmă, se opreşte. Plutaşii aleargă sprinteni de pe o plută pe alta, împingîndu-le cu nişte prăjini lungi ba de la mal, ba de la bordul vaporului. Totuşi, ultimele zece plute se lovesc de prova vaporului, se rup de celelalte, şi curentul le împinge spre mal.

Atunci se stîrnesc vestitele sudălmi de pe Volga. Plutaşii uzi, cu picioarele goale, beţi şi înrăiţi, înjură cu voci răguşite, ca nişte lătrături. Căpitanul, secundul, cei doi timonieri şi toţi marinarii le răspund în acelaşi ton. Toată lumea din clasa a treia face gălăgie, întinzîndu-se peste balustradele de metal şi dînd sfaturi fără rost. Kudeiar nu apare pe punte. Probabil că spectacolul acesta e prea mărunt ca să-l ia în seamă.

— Ăştia din Şeksna şi Mologa sînt îngrozitor de obraznici, spunea Grunia. De altfel, le ascultă sudălmile meşteşugite fără prea mare dezgust.

În sfîrşit, plutele îşi fac loc şi vaporul porneşte iar. Treptat, se potolesc şi înjurăturile. Puntea se goleşte din nou. Guşcin izbuteşte pînă la urmă să-şi biruie nenorocita de teamă pe care i-o inspiră Kudeiar cu trupul

lui vînjos și cu vocea lui înfricoșătoare. Înghițindu-și grăbit saliva, zice cu glas înăbușit, parcă străin :

— Dar ce-ar fi dacă, într-adevăr, Grunia... Te rog să mă ierți că vorbesc atît de familiar... ce-ar fi dacă am bea un ceai la mine în cabină ? Să nu-ți închipui cine știe ce... Hm, ce zici ?...

— Vai de mine, cum se poate ? ! Unchiul m-ar certa rău de tot... Să mă duc la un bărbat străin...

Dar ochii ei spun : „Vin. Mai stăruie."

— Zău așa... Cel puțin acolo nu ne înțeapă țînțarii. De fapt, nici nu-i cabină, ci sufrageria comună. Cabina e separată. E sufrageria unde mănîncă toată lumea.

— Zău că nu știu... Parcă nu se cade...

— Vai, draga mea Grunia, de ce nu se cade ? Astea sînt prejudecăți stupide. Stăm de vorbă vreo jumătate de oră și ne despărțim ca buni prieteni. Ce zici ?

— Numai dacă unchiul... spune fata, sculîndu-se nehotărîtă în picioare și uitîndu-se în jur.

— Și ce-i cu unchiul ? sare Gușcin, prinzînd curaj. Doar n-o să ne mănînce de' vii. Vrei să-l poftesc și pe el ?

— Mai bine nu... Totuși, mă tem.

— Doamne, dar nu facem nici un rău. Hai ! Te rog.

Cînd au ajuns jos, în sufragerie, Gușcin a chemat chelnerul, care era îmbrăcat cu un frac slinos și puturos, și i-a poruncit să aducă două porții de ceai cu lămîie. După o oarecare șovăială, a adăugat : „Și niște prăjituri..." La început se gîndise să-i ofere Gruniei o ciorbă de pește sau o bucată de cegă și niște vin, însă se speriase că un astfel de ospăț l-ar costa o groază de bani și se răzgîndise.

Grunia privea cu plăcere și sfială spoiala de lux ieftin a salonului : tapete de linoleum, o oglindă înrămată cu o imitație de lemn roșu, lămpile electrice, catifeaua roasă de pe scaune și fotolii. Toate acestea făceau parte dintr-o altă lume, necunoscută, aristocratică, din care făcea parte fără îndoială și Gușcin cu hăinuța lui de catifea, cu *pince-nez*-ul, cu cravata de batist și cu frazele sale bombastice, greu de înțeles.

Conversația, care se legase atît de greu pe punte, era aici și mai anevoioasă. Gușcin vorbea de propria-i

persoană, de scriitori, de redacții. Grunia îl asculta atentă, uneori întorcea capul, ca să ascundă sub colțul basmalei monahale un căscat scurt, sau căsca numai cu nările, strîngîndu-și fălcile. Iar cînd ea îi povestea de viața plictisitoare din mînăstire, de slujbele bisericești atît de lungi, de mîncarea de ciuperci, de varză și de pește, de care se săturase pînă peste cap, de broderia cu aur și paiete, de cor, de firea bănuitoare și cicălitoare a călugărițelor, era rîndul lui Gușcin să se plictisească. El se plictisea, de altfel, totdeauna, dacă nu era vorba despre dînsul sau dacă nu vorbea singur despre propria-i persoană.

Gîndul că lîngă el, la doi pași, era o cabină goală care putea să fie încuiată, și că în toată clasa a doua nu se mai afla nici un pasager în afară de ei doi, îl tulbura grozav. Îl lua cînd cu frig, cînd cu cald, inima i se oprea cîte o clipă, în burtă și în picioare simțea o durere surdă, iar mîinile transpirate îi erau moi și fără vlagă, capul i se învîrtea și-l scuturau fiorii. Dar cum să înceapă? Cum se face asta? Să se așeze mai aproape de ea? Să-i ia mîna? S-o apuce în glumă de sîni? Să se apropie din spate, să-i strîngă cu mîinile căpșorul drăguț și modest de călugăriță, să i-l aplece înapoi și s-o sărute pe buze? Să-și lipească piciorul de al ei sub masă ori să-i facă vreo cîteva complimente? Să-i vorbească — poate — de dragoste? Să-i ofere cavalerește cabina lui? Toate acestea i se păreau imposibile, de nerealizat. La alții, totul merge simplu, ca de la sine. Probabil că au anumite cuvinte și gesturi, anumite dorințe deosebite, pe care el, Gușcin, nu le cunoștea și nu se pricepea să le folosească. Convorbirea începea, el făcea pauze tot mai mari, bătea darabana cu degetele pe mușamaua mesei, mormăind fără sens: „Da-a-a... așa, așa, așa... hm... da...".

Deodată, pe scară se auziră pași grei. Coborau mereu, și scara de metal se încovoia parcă sub povara lor. Gușcin se sperie și inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie prinsă în căușul palmei. Ușa se dădu în lături și, plecîndu-se să nu se lovească de pragul de sus, intră în sufragerie Kudeiar, năvalnic și stîngaci ca un elefant pe care l-ai adus într-o odaie.

— Ce-mi umbli prin cabine, destrăbălato ? urlă el cu vocea lui răgușită de bas, care umplu tot salonul. Ți-ai găsit unde să bei ceai. Marș sus ! O să te spun lui taică-tu și o să-ți arate el.

Guşcin păli și dădu să se scoale în picioare, murmurînd, aproape leșinat de frică :

— Vă rog să mă ascultați... Credeți cumva ? Nicidecum... Ca om cinstit... Dați-mi voie să mă prezint... Nu s-a întîmplat...

Simți că i se taie picioarele și se lăsă în fotoliu, bolborosind zăpăcit :

— Dați-mi voie să mă prezint... Sînt un cunoscut scriitor rus. Mă cheamă Guşcin... Dați-mi voie să vă strîng mîna de muncitor cinstit... Poate doriți un ceai... Vă rog...

— Vierme ! strigă Kudeiar cu un glas de fiară, și din ochii lui mijiți, care se deschiseră deodată mari, scăpără o privire înfricoșătoare. Te omor !

Îngrozit, Guşcin închise ochii și-și trase gîtul între umeri. Simțea cu fiecare nerv, cu întreaga lui ființă, că monstrul acesta putea să-i rupă o mînă sau un picior, să-i sfărîme capul, să-l mutileze din creștet pînă-n tălpi sau să-l ucidă pur și simplu cu ușurința cu care ar ucide un țînțar de pe mîna lui noduroasă și uriașă.

Dar Kudeiar înțelese instinctiv groaza de insectă de care era cuprins scriitorul și se potoli. Spuse numai cu dispreț, întorcîndu-se spre Grunia :

— Grozavă bucată de c... ți-ai găsit și tu !

Și cu grijă, ținînd seama de uriașa lui forță și de puterea ca de muscă ce i se opunea, îi dădu lui Guşcin una peste ceafă. Acestuia îi clănțăniră dinții și-i mușcară limba, iar bărbia i se izbi de farfurioara pe care se afla paharul de ceai și o făcu țăndări. Pe dinaintea ochilor închiși ai cunoscutului scriitor țîșniră stele verzi și cercuri azurii.

După o oră, Guşcin se furișă încetișor sus, pe punte. Vaporul tocmai trecuse de portul Leam. Pe cerul senin se vedea luna mohorîtă, puțin știrbită într-o parte. Malurile joase erau cufundate în întuneric, și tufișurile parcă se străduiau să se ascundă, lipindu-se de pămînt.

Pe apă plutea ceața. Balustradele, băncile și otgoanele erau ude și cenușii de rouă. Se simțea apropierea zorilor. Cocoșii de prin sate se chemau cu glasuri răgușite. Marinarul de cart striga leneș la pravă :

— Șase și jumătate... Șase... Jumătate la stînga...

Fata cu rochie neagră de călugăriță ședea pe aceeași bancă. Dar cînd o văzu, Gușcin se întoarse repede pe loc și coborî în cabină, copleșit de teamă și de o rușine cumplită.

Nu putu multă vreme să adoarmă. În cabina mică era o căldură înăbușitoare și un miros nesuferit de scrumbie, de pudră ieftină și de cizme unse cu catran. Îi venea să plîngă la gîndul că era atît de neputincios, de laș, zgîrcit, lipsit de talent și prost, că nu avea voință și nici dorințe. Apoi își aminti cum vorbise, în tren, de propria-i persoană și de cariera lui de scriitor, și se rușină cumplit așa cum ți se întîmplă numai noaptea, cînd ești singur și te chinuie insomnia.

A doua zi dimineața, chelnerul îi bătu la ușă. „Ne apropiem de Vesiegonsk, zise el, adăugînd cu un zîmbet obraznic : Ați dormit bine ?" Gușcin nu-i răspunse și-i întinse o monedă de douăzeci de copeici, pe care acesta o luă fără să-i mulțumească. Nici Grunia, nici Kudeiar nu se mai aflau pe punte. Coborîseră mai înainte în portul Voznesensk.

1916

INTERVIUL

Este ora douăsprezece. Cunoscutul dramaturg Krapivin se plimbă în sus și în jos prin camera sa de lucru. Cu mîna stîngă își frămîntă nervos ciuful de pe frunte, iar cu dreapta face gesturi potrivite cu pasajul din piesă pe care nu izbutește să-l realizeze... Poalele vechiului său halat tătăresc, verde cu dungi albe, flutură în jurul lui. În timp ce măsoară camera cu pași mari, declamă cu emfază printre dinții strînși :

— „Nu ! Nu blestemul, nu setea de răzbunare vor rămîne în inima mea, ci un dispreț rece, veșnic... Ai distrus..."

În ușă, apăru fata în casă, Pașa.

— Boierule !

— „Ai pîngărit idealul... Nu ! Piedestalul pe care..."

— Boierule, a *vinit* un om.

Krapivin se opri și o privi cîtva timp cu ochii rătăciți, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

— Netoato, zise el fioros. Dacă vrei să vorbești ca lumea, spune venit, nu *vinit*.

— A venit un om.

— Nu primesc pe nimeni. Afară. Nu sînt acasă... Ce fel de om ?

— Un bărbat. I-am spus...

— Afară. Sînt ocupat, m-am îmbolnăvit, am murit...

— Nu vrea să audă de nimic și se bagă cu sila în casă.

— De patruzeci de ori ți-am spus, coțofană pskoviteană, că primesc numai de la... Ce dorîți, stimate domn ?

În odaie, pătrunse agale un *gentleman* foarte tînăr. Purta smoching, cravată neagră, o margaretă la buto-

nieră, iar dintr-un buzunar lateral al hainei ieșea colțul unei batiste violete. Era bărbierit, iar părul îl purta pieptănat cu cărare piezișă, după moda englezească. Pe buze îi flutură un zîmbet plăcut în care se împleteau și naivitatea, și admirația, și sfiala, dar se întrezărea și o trăsătură adevărată a firii lui — un amestec de veselie hazlie cu șiretenie înnăscută.

— Mult stimate domn... Marele dumneavoastră talent... Cer de o mie de ori scuze... Știu cît de scump le este tuturor admiratorilor strălucitului dumneavoastră talent fiecare minut al minunatei dumneavoastră creații...

— Bine, bine, îl întrerupse scriitorul cu brutalitate. Acum vedeți și dumneavoastră că sînt ocupat, ceea ce v-a spus, de altfel, și servitoarea. La urma urmei, cine sînteți ?

Dar oaspetele nu se tulbură. Vocea lui se făcu și mai blîndă, mai dulceagă, zîmbetul și mai fermecător.

— Mă cheamă Bobkin și sînt reporter la ziarul „24 de ore"... Poftiți cartea mea de vizită. Numeroșii cititori ai ziarului nostru ard de mult de nerăbdare să afle ce piesă nouă creează acum genialul dumneavoastră condei. Ce personaje noi și strălucite se află în nesecata dumneavoastră tolbă...

— Of, drace, zise Krapivin, oftînd adînc. Nu scriu nimic. Nici un fel de personaje. În numele lui Cristos, lăsați-mă în pace, domnule Trepkin.

— Bobkin... Dacă nu vreți să-mi spuneți conținutul, măcar titlul, imploră reporterul cu glas mieros.

— Nu există nici un titlu. „Zarvă pe coridor sau Viteazul general Anisimov"... „Suspiciunea cățelului"... „Două perechi de ghete și nici un șofer"... „Frumoasa cu plasture." Tinere, lasă-mă-n pace. Te sfătuiesc cu toată seriozitatea să-ți vezi de treabă chiar în interesul dumitale. Pleacă, domnule Drobkin.

— Ha-ha-ha, rîse lingușitor reporterul, notîndu-și repede ceva în carnetul de însemnări. Dați-mi voie să vă întreb, scumpe maestre, deși poate că e o întrebare puțin cam indiscretă. Sînteți foarte emoționat înainte de prima reprezentație a uimitoarelor dumneavoastră piese ?

— O-of, gemu Krapivin, prăbușindu-se într-un fotoliu și ștergîndu-și fruntea cu batista. Sînt îngrozitor de emo-

ționat. Monstruos de emoționat. Cu o lună înainte nu mănînc nimic. Beau sticle întregi cu cele mai tari narcotice : cloral-hidrat și trional... Șed tot timpul într-o baie cu apă rece ca gheața...

Reporterul dădea din cap, scriind repede în carnet. Krapivin se sperie.

— Ce scrii acolo ? Mă auzi sau nu ? Am glumit, de furie... Bagă-ți în buzunar mîrșavul dumitale carnet ! Bagă-l, ți-am spus ! Că de nu... Vezi statueta asta de bronz ?

— E bustul dumneavoastră, nu-i așa ? Lucrat de Trubețkoi ?

— Nu-i al meu, ci al lui Shakespeare... Totuși, cred că înțelegi foarte bine ce aș putea să fac cu statueta asta de bronz, tinere, adăugă el cu voce slabă. Te rog să părăsești, să părăsești imediat casa mea. Pleacă, domnule Tapkin !

— Îndată, maestre. Îndată, îndată... Ultimele două-trei întrebări și vă las singur cu muza dumneavoastră. Care e părerea dumneavoastră despre arta contemporană ?

— Nu știu, nu știu nimic, murmură, obosit, Krapivin. Am astmă... Pașa, cvas ! Bei cvas, tinere ? E făcut în casă... Din coacăze.

— Unde intenționați să vă petreceți vara ?

— Nu știu... Pe ăsta... cum îi zice, ecuatorul nordic.

— Ce părere aveți despre futuriști ?

— Lasă-mă-n pace, te implor, om nesuferit ! Nu-i destul că mi-ai stricat toată ziua de lucru ? Pleacă !

— Ce părere aveți despre scumpetea actuală ?

— Nici o părere... Brrr ! Pașa ! Vino odată, cînd te cheamă omul, melc australian ! Uite, boierul ăsta tînăr, domnul Tipkin, se grăbește, fiindcă are o treabă foarte urgentă. Dă-i paltonul, pălăria, bastonul, galoșii, umbrela, fularul și tocmește-i un automobil pe socoteala mea.

— Ce bun sînteți, maestre. Îndată îl recunoști pe un dramaturg din școala neuitatului Ostrovski. Ultima întrebare : ce părere aveți despre defetiști ?

Krapivin nu mai rezistă.

Se repezi la covorul din perete, smulse de pe el un pistol vechi, ruginit, cu țeavă dublă, o armă de pe vremea Izmailului și a Cești, îl îndreptă spre reporter și urlă, cutremurîndu-se tot :

— Dacă nu dispari imediat, te împușc cu pistolul ăsta parșiv, pui de știucă !

Reporterul dispăru. Ultimul cuvînt pe care-l auzi ca un răcnet de leu a fost „derbedeule".

A doua zi, reputatul dramaturg Krapivin, toți prietenii și cunoscuții săi, precum și toți abonații ziarului „24 de ore" au citit articolul următor :

„În vizită la B. Krapivin
(Convorbire particulară)

L-am găsit pe celebrul dramaturg în toiul creației. Talentatul autor al piesei «Destrămarea familiei» s-a scuzat că e în toaletă de dimineață (un halat luxos de atlaz, brodat cu mătase, după cum bănuim, un dar de la una din nenumăratele admiratoare ale acestui Molière al Rusiei) și ne-a primit cu obișnuita ospitalitate rusească în luxosul cabinet, stil *Louis Quatorze al XV-lea.* La întrebarea noastră, ce piese noi ne va dărui fecundul autor al dramei «Invulnerabila», celebrul autor ne-a răspuns :

«Nu-mi dezvălui niciodată planurile, fiindcă sînt superstițios, însă deoarece este vorba de un colaborator al ziarului „24 de ore" vă voi împărtăși totuși cîte ceva. Lucrez simultan la mai multe piese — aceasta e maniera mea de creație. În primul rînd, o mare dramă istorică din viața ostășească, în care figura centrală este un cunoscut general rus. Apoi, piesa modernă «Bănuiala geloziei», în care va străluci, cu minunatele ei toalete, incomparabila noastră actriță Tanina-Perestroeva. În afară de aceasta, schițez planul unei comedii ușoare, un fel de farsă amoroasă subtilă, pe care intenționez s-o intitulez «Femeia cu aluniță».

La premierele mele sînt emoționat ca un băiețaș înainte de examene. În timp ce lucrez, îmi țin picioarele în apă rece ca gheața, pun pe cap comprese fierbinți și iau cantități mari de tricloroequinococ.

M-am hotărît să-mi petrec vara pe Spitzbergen, a spus în continuare fermecătorul interlocutor, turnîndu-ne un pahar de vin fin din propriile sale pivniţe din Crimeea. Iar toamna, voi pleca în Spania, pe care o iubesc atît de mult, sau pe insulele Principe.

Îmi plac extremele exotice.

Autorul piesei «Seminţele rele» vorbeşte cu foarte multă prudenţă despre literatura rusă contemporană, dar în glasul său se simte dezamăgirea. Totuşi, futuriştii îl preocupă pe dramaturgul la modă. Cu un zîmbet îngăduitor, i-a lăudat pe Vadim Tavricianin, pe Zemleanski şi pe Kolpakovski şi, dînd dovadă de o memorie strălucită, a citat pe dinafară cîteva din versurile cele mai bizare.

Scumpetea actuală îl face pur şi simplu pe simpaticul autor al piesei «Delapidatorii» să se cutremure.

«Şi că totul e scump, n-ar fi nimic, spune el abătut, dar multe lucruri nu le găseşti de loc. Lumînări, de pildă, nu găseşti nici cu lumînarea (iertaţi-mi calamburul involuntar, mi-a spus, zîmbind, fermecătorul nostru interlocutor), şi eu lucrez totdeauna la lumina a două candelabre. Ce să-i faci, aşa mi-e obiceiul.»

La ultima noastră întrebare, cea mai arzătoare, despre defetişti, autorul piesei «Inimi pustii» nu a răspuns nimic şi a dat doar din mînă, a pagubă.

Convorbirea de o oră şi jumătate a trecut ca o clipă.

Cînd ne-am luat rămas bun, l-am rugat pe celebrul dramaturg să ne dea ca amintire o fotografie cu dedicaţie.

«Nu mai am nici una, mi-a răspuns ospitaliera gazdă, rîzînd cu bunăvoinţă. Admiratoarele mi le-au luat pe toate. Însă, dacă vreţi, vă pot da bustul meu de bronz. E lucrat de Rodin...»

Înainte de a ne despărţi, autorul piesei «Picnic» mi-a arătat cu amabilitate mica, dar bogata sa colecţie de arme vechi, în care se remarcă mai ales nişte pistoale minunate, lucrate de cunoscutul Lepage.

Petrecîndu-mă pînă la uşă, vestitul maestru al condeiului mi-a spus cu jumătate de glas şi cu un zîmbet şiret, tipic rusesc :

«Vă şoptesc la ureche, numai dumneavoastră, dar să nu mai spuneţi la nimeni. Ieri am trimis la cenzura teatrală o piesă nouă intitulată „Derbedeul". Mă tem că se vor lega de titlu, ceea ce mi-ar părea rău. Lucrarea, scrisă în tonuri suculente şi vii, va fi probabil marele succes al sezonului.»

În încheiere, fermecătoarea gazdă ne-a oferit automobilul său. Dar am refuzat şi am plecat în suflet cu bucuria pricinuită de minunata ospitalitate rusească

Contele *Bobini.*"

1916

VITEJII FUGARI

Iuriev, Amirov și Nelghin, vecini de pat într-un internat pentru copii orfani, au aproximativ între zece și unsprezece ani.

Iuriev e un băiat slăbuț, cam fără vlagă, cu o față obișnuită, pistruiată ca a unei țărănci din Tver — ceea ce i-a făcut pe colegii lui să-l poreclească „muierea" — gene de culoare deschisă și ochi de un albastru-tulbure. Își ține gura mereu căscată și mai totdeauna îi picură din nas. Nu știe să se bată, e sensibil, plînge adesea și se teme de întuneric.

Amirov este un albinos, cu capul mare, prelung, cu părul alb. Albul ochilor lui e roșu, iar pielea feței palidă și zgrunțuroasă. Tatăl lui îl vizitează în fiecare duminică. E un om cărunt cu capul tot atît de mare și cu ochi la fel de roșii ca ai fiului său, mic de statură, totdeauna proaspăt bărbierit. Apare în luxosul salon de primire (internatul se află în fostul palat al contelui Razumovski), îmbrăcat cu o tunică îngrijită de militar în retragere, împodobită cu două rînduri de nasturi de argint. În mînă ține de fiecare dată aceeași basma roșie, în care sînt legate niște mere și turte țărănești gustoase, crestate oblic cu cuțitul pe una din fețe.

Amirov-fiul este un băiat modest, ascultător, sîrguincios la învățătură, fără să fie totuși lingușitor, mototol sau tocilar. Tot ceea ce face îi reușește și se caracterizează prin gust, răbdare și o conștiinciozitate oarecum bătrînească. Poartă cu grijă hainele primite de la internat: pantaloni și cămașă de drîl tivită la guler și mîneci cu o bentiță roșie de uniformă. Lucrurile lui perso-

nale : briceagul, penițele, penarul, guma și creioanele sînt totdeauna atît de bine întreținute de parcă abia le-ar fi cumpărat. Nu născocește jocuri noi, dar în orice joc pune multă pasiune, seriozitate și ordine.

În zilele de sărbătoare, cînd elevii au acces la bibliotecă, el alege totdeauna, spre invidia tuturor, cea mai interesantă carte de aventuri, cu poze viu colorate, pe cînd alții se reped asupra operelor lui Homer, iar apoi cască ochii nedumiriți și dezamăgiți la frazele lungi, compuse uneori din cuvinte cu cîte treizeci de litere fiecare. Cască ochii, dar orgoliul lor copilăresc îi oprește să-și mărturisească greșeala. Amirov memorează cu ușurință cele citite, apoi le povestește colegilor săi cu pricepere, exact, dar oarecum rece.

Nelghin e plin de fantezie. Are o imaginație nesecată și neînchipuit de bogată. Încă înainte de a începe învățătura, pe cînd făcea parte din grupa celor mici, seara, înainte de masă, în timp ce băieții mai silitori erau ocupați să împletească niște covorașe din hîrtiuțe multicolore după metoda lui Frebel, să brodeze cu fire colorate de lînă papagali pe cartonașe găurite, să lipească diferite căsuțe sau să mîzgălească tabla cu creta și să facă pe ea, fără nici un gînd, cu degetul muiat în gură, nori și macaroane — Nelghin povestea ascultătorilor mai visători povești minunate din propria sa viață, „de acasă", care-l îngrozeau chiar și pe el însuși și-l exaltau. Nu avea nici o importanță că orașul Narovceat, unde se petrecea totdeauna acțiunea și de unde Nelghin plecase de la vîrsta de trei ani, era o localitate uitată de dumnezeu și de oameni, pîrjolită în fiecare an de secetă, situată în mijlocul unei cîmpii pline de praf și lipsite de apă, nici că frații mai mari, principalele personaje din minunatele lui povești, muriseră, fără să atingă nici măcar vîrsta de doi ani, cu mult înainte de nașterea povestitorului. Sau, ce-are a face că tatăl lui avea o slujbă modestă de registrator la judecătoria de pace și că din admirabilele moșii ale bunicii, satele Șcerbakovka și Zubovo — pierdute și băute de strămoșii cheflii — nu mai rămăseseră decît trei deseatine litigioase, în care intra samavolnic cu plugul cîte cineva !? Nelghin știa toate acestea, dar le considera plicticoase, bune numai pentru

cei mari, lipsite de adevăr și neesențiale. El nu credea în ele, ci numai în născocirile propriei sale imaginații, strălucitoare, ispititoare și fantastice, de care nu se îndoia cum nu te îndoiești că există ziua și noaptea, o chiflă, un măr ori propriile tale mîini și picioare. Pentru el, Narovceat era un oraș bogat, plin de lume, ca Moscova, doar ceva mai frumos, iar în jurul lui fremătau codri deși, se întindeau mlaștini de netrecut, curgeau rîuri largi și repezi. În satele bunicii sale locuiau mii de iobagi devotați, care nu au vrut să se elibereze. Tatăl său era un om puternic, un judecător temut și un boier mărinimos. Fratele său, Serghei, se bucura de o forță supraomenească. Numai cu o singură mînă oprea din fugă trei telegari turbați, și cu o lovitură de pumn sfărîma un zid. Alt frate, Innokenti, inventase și construise o mașină uluitoare, care mergea pe pămînt, pe apă, sub apă și zbura și-n văzduh. Al treilea frate al său, Boris, era singurul deținător al secretului confecționării unor haine de culoarea aerului — cine le îmbrăca se făcea nevăzut. Iar el însuși, Mișa Nelghin, călărea de-a minunea pe un cal alb arab și trăgea fără greș cu pușca, e drept una mică, dar nu de jucărie, ci adevărată, care trimitea glonțul la o distanță de o verstă.

Toți cei patru frați se îndeletniceau mai ales cu fapte vitejești și sîngeroase împotriva tîlharilor, care mișunau prin hățișurile întunecate din jurul Narovceatului. Și o, doamne! Ce fapte săvîrșeau ei, pline de șiretlicuri de luptă, cu pînde în toiul nopții, cu schimburi de focuri de armă, cu popasuri în jurul focurilor în desiș. Deseori, cei patru frați se tîrau ore întregi, tiptil, pe burtă, pînă la tabăra dușmanilor, făceau pe morții, ca să afle secretele tîlharilor, înotau sute de pași sub apă, ca să scape de urmărire, iar caii lor credincioși apăreau într-o clipă la auzul fluieratului cunoscut. Iar Mișa, pentru ca tîlharii să nu-și dea seama că e mic de statură și pentru ca povestirea să pară mai vrednică de crezare, purta totdeauna niște catalige sub pantaloni, barbă și mustață falsă, și cînd vorbea cu ei, își făcea o voce înfricoșătoare, groasă ca de fiară. Tîlharii erau prinși, aruncați în temniță sau trimiși în Siberia, dar fiindcă o dată cu dispariția lor pierea și pretextul pentru poveștile lui în-

fricoşătoare şi pasionante, evadau chiar a doua zi din închisoare sau de la ocnă şi apăreau din nou în împrejurimile celebrului oraş, stăpîniţi de setea răzbunării şi băgînd groaza în locuitorii paşnici. Tîlharii se numeau : Gavriuşka, Oreşka, Foma Chiorul şi Stepan Clevetitorul. Băieţaşul vedea foarte clar mutrele lor păroase şi roşii, dinţii albi, trupurile vînjoase, cămăşile roşii şi cuţitele lungi, de bucătărie, de la brîu.

La grupa lui Nelghin era pedagogă Olga Alexeevna, o femeie mică, rumenă şi grasă, cu o mustăcioară neagră. Dintre ceilalţi monştri îmbrăcaţi în fuste, fete bătrîne, slabe şi gălbejite, cu falca, gîtul sau urechile mereu legate, rele şi nevricoase, dintre toate pedagogele pe care le-au avut băieţii şi fetele în diferitele clase, în total cam vreo douăzeci la număr, ea singură i-a lăsat lui Nelghin o amintire destul de plăcută deşi nu era nici dînsa fără păcat. Cîteodată, se purta drăguţ, prietenos şi blînd, însă uneori, cînd ieşea dimineaţa din odaia ei, palidă, cu capul legat cu un prosop, mirosind a oţet aromat, era nervoasă, cicălitoare, bătea cu pumnul ei mic în masă, ţipa şi izbucnea în plîns. Îi plăcea să-i vadă pe copii pîrîndu-se unul pe altul şi-i încuraja atît de mult la treaba asta, încît uneori, ca să-i facă plăcere, cîte un băieţaş îl punea pe vreun coleg să comită cine ştie ce faptă nevinovată, dar neîngăduită, ca să dea fuga la pedagogă şi să-l pîrască, plin de încîntare.

Într-o bună zi, cînd Nelghin îşi pierduse bunăvoinţa ei, un coleg de-al său i-a vorbit Olgăi Alexeevna despre uimitoarele aventuri eroice ale acestuia. Şi pedagoga a săvîrşit o mare nedreptate. L-a chemat pe povestitor, a dovedit în faţa tuturor, plină de cruzime, netemeinicia şi absurditatea basmelor copilului şi, enervîndu-se treptat şi roşind de mînie, l-a făcut mincinos. Hohotele de rîs slugarnice ale celorlalţi băieţi au întărîtat-o şi mai tare, pînă la urmă a făcut o tichie ascuţită din hîrtie albă, a scris pe ea cu pensula muiată în cerneală, cu litere groase, cuvîntul „mincinos", şi i-a poruncit lui Nelghin să poarte această tichie ruşinoasă timp de trei zile, cu dreptul de a o scoate numai în timpul lecţiei, la masă, la rugăciune şi în dormitor. Băiatul s-a închis atunci în sine însuşi, s-a făcut un singuratec, dar patima

născocirilor era mai tare decît voinţa lui. A tăiat cîteva file de hîrtie în pătrăţele regulate şi a desenat pe ele cu figuri foarte mărunte vestita poveste a luptei dintre tîlhari şi apărătorii dreptăţii.

Cînd a ieşit din grupa celor mici, obiceiurile şi moravurile din clasă au luat alt aspect. Acum, pedagogele nu făceau altceva decît să-i supravegheze pe copii. Pentru predarea lecţiilor veneau profesori adevăraţi, cu ochelari, îmbrăcaţi în surtucuri albastre, cu nasturi de aur. Nu servitoarele, ca înainte, ci doi servitori mustăcioşi, Matvei şi Grigori, făceau acum paturile băieţilor şi-i duceau la baie. Tot ei îi băteau cu vergile, din ordinul directoarei internatului. Aceasta era o femeie înaltă, voinică, de neam mare, cu obrazul şi ochii cenuşii. În urechi avea cercei mari, de aur, în formă de clopoţei, cu limbi de pietricele albastre, şi cînd pe coridor se auzea, de departe, zgomotul paşilor ei ca de piatră, o dată cu clinchetul uşor al cerceilor, băieţii încremeneau de groază.

Şi purtarea băieţilor se schimbase. Toţi se socoteau viitori elevi ai liceului militar, din care cauză, pentru ei, a te plînge împotriva unui camarad sau a pîrî era o adevărată crimă, iar pe lîngă aceasta, respectau forţa, obrăznicia faţă de cei mai mari şi dispreţul pentru ştiinţă.

De zerouri şi de unu
Mi-e carnetul plin ;
Doi sau trei nu am nici unu,
De patru — ce să mai vorbim ?!

În anul acela, talentul de povestitor al lui Nelghin a înflorit în voie. Dar acum nu-i mai ajungeau peregrinările pe tărîmul imaginaţiei, se simţea atras spre acţiune. În primul rînd, desigur, îşi născoci un limbaj propriu, voinicesc, apoi înfiinţă o bandă de tineri, care erau, după împrejurări, ba cazaci, ba sălbateci, ba răzbunători care foloseau ca armă ciocanul, şi în limba misterioasă a lui Nelghin erau numiţi „saţaro-daiari". În bandă erau primiţi numai cei ce rezistau la douăzeci pînă la treizeci de lovituri peste mîini cu un mănunchi de urzici. În timpul plimbărilor prin uriaşul şi părăgini-

tul parc Ekaterininski, acești voinici neînfricați, conduși de hatmanul Nelghin, se aruncau cu bețele în mînă în tufișurile cele mai dese și secerau în stînga și-n dreapta, cuprinși într-atît de fiori de entuziasm, încît li se ridica părul măciucă în cap.

Apoi, Nelghin a dat în doaga misticismului — cu rugăciuni și străduințe de a face minuni. Tocmai îi murise bunica și-l impresionase coșciugul, chipul bătrîn, ca de ceară, cîntecele triste de îngropăciune, mirosul de tămîie și mormîntul deschis din cimitirul Vaganka. Seara, în dormitor, se așeza cu genunchii goi pe podea, făcîndu-și cruce cu zel, ducîndu-și trei degete la frunte, la burtă și la umeri și rostind cu glas înduioșat rugăciuni născocite de el. Cum se întîmplă întotdeauna cu copiii, sălbatecii și nebunii neprimejdioși, în jurul lui s-a adunat numaidecît o mulțime de adepți. Nelghin a căpătat de la maică-sa o sticluță cu apă sfințită și a început să săvîrșească minuni. Dobroserdov, un băiat limfatic, suferea mereu de dureri de urechi. Trebuia tămăduit. Sărmanul s-a luptat zadarnic să scape, a fost trîntit pe-o rînă, și Nelghin, după ce a spus o rugăciune cu glas tare, i-a turnat în urechi două linguri de apă sfințită. Durerile de cap și de dinți tot cu apă sfințită le trata, iar ca să răspunzi bine la lecții trebuia să ții în gură o bucățică de vată înmuiată în aceeași apă făcătoare de minuni.

Apoi, povestirea cuiva sau o carte pe care o citise l-a făcut să dorească din răsputeri să ajungă om bogat. A încercat într-o vreme să fabrice bani din hîrtie multicoloră, bancnote de una, de trei, de cinci și de zece ruble, executate destul de stîngaci. Copiii se jucau cu plăcere cu ele, dar nimeni nu dădea pentru o sută de ruble nici măcar o peniță, așa că povestea cu banii a căzut baltă.

Atunci, Nelghin s-a hotărît să facă aur. Auzise cum călugărul Schwartz descoperise cu totul întîmplător praful de pușcă, atunci cînd, frecînd într-o piuliță nu știu ce amestec, o explozie neașteptată i-a ars obrazul. De ce n-ar reuși Nelghin în același fel să inventeze aurul? Plin de o credință adîncă și cu un aer misterios, frămînta îndelung cocoloașe mari de hîrtie, udîndu-le din abundență cu salivă și amestecîndu-le cu cenușă, ten-

cuială de zid, cretă, plastilină, nisip luat din scuipătoare și cu orice-i cădea în mînă. Amestecul acesta fermecat îl punea apoi, într-ascuns de ceilalți, să se preseze sub noptieră, sub tabla din clasă sau sub bancă. După două zile, cu inima bătînd să se spargă, scotea afară turta uscată, informă, bombănind cu un aer grav, preocupat:

— Am greșit compoziția. Lipsește ceva...

De altfel, pasiunea lui pentru alchimie nu a durat decît vreo două săptămîni, după care a urmat o epocă de „îndrăgostire".

O dată pe săptămînă venea la internat profesorul de dans, Piotr Alexeevici, un om rotofei, cărunt, mlădios și iute, zîmbitor și binevoitor, îmbrăcat totdeauna cu un costum impecabil, însoțit de un viorist pletos și posomorît. În ziua aceea, în sala de recepție — în al cărei parchet strălucitor se reflectau lustrele, pereții de marmură și busturile de bronz — erau adunați băieții și fetele din clasele superioare. Lecția de dans era singurul prilej cînd fetele și băieții se apropiau mai mult unii de alții, fiindcă nici măcar la biserică sau la masă nu erau niciodată amestecați. Bineînțeles că băieții priveau totdeauna fetele ca pe niște ființe inferioare, demne de dispreț, slabe, plîngărețe și pîrîtoare. De aceea, cînd se formau perechile și se executau în sunetele triste ale viorii *„pas de basque"* și *„pas de glisse"* [1], băieții socoteau ca o ispravă bărbătească să le tragă pe fete de codiță, să le ciupească de brat sau să le strîngă degetele, ca să le doară. Dar iată că Nelghin, care nu se temea niciodată să ia atitudine împotriva părerii generale, s-a îndrăgostit într-o bună zi de iarnă de drăgălașa Muhina, o fetiță oacheșă, cu ochi negri, totdeauna puțin adormită, cu pometii ușor ieșiți în afară și cu cîte o aluniță drăguță pe obraz și pe bărbie. Și n-a fost destul că s-a îndrăgostit, dar a declarat-o sus și tare în fața întregii clase, amenințînd că-l va bate pînă la sînge pe cel ce va îndrăzni să danseze cu Muhina sau să spună despre ea vreo vorbă lipsită de respect. Nelghin nu făcea parte dintre cei mai voinici, dar lansase de multă vreme zvonul că „își ascunde forța". Pentru ca să-i convingă pe colegii

[1] Figuri de dans (fr.) (n. t.).

lui de acest adevăr, cînd se duceau dimineața la spălător, el își săpunea uneori foarte mult brațele, după care le freca îndelung, așa ca spuma să se lipească bine de piele. Cînd era întrebat de ce face asta, răspundea cu un aer sumbru, ridicînd umerii :

— Așa trebuie. Ca să fie pumnii mai puternici...

Atunci, întreaga clasă a fost cuprinsă de moda îndrăgostirii. Toți, pînă la unul, s-au îndrăgostit obligatoriu, împărțind fetele între ei ca niște cuceritori medievali sclavele. Cei mai puternici și dezghețați își aleseseră fetele cele mai înalte, mai voinice și mai rumene. Cei mai slabi au trebuit să se mulțumească numai cu cele slăbuțe, palide și firave. Nelghin a mers și mai departe. Într-o seară, a scris multă vreme, aplecat peste o foaie de hîrtie, fornăind și umflîndu-și obrazul cu limba de atîta zel. Apoi, a împodobit foaia de hîrtie cu un abțibild, a băgat-o într-un plic trandafiriu, și pe plic a lipit o altă poză. Chiar la prima lecție de dans, asudînd de rușine și de teamă, a vîrît în mîna Muhinei mesajul său, scris în versuri și în proză. Fata s-a tulburat mult mai puțin decît era de așteptat. A ascuns repede scrisoarea undeva sub șorț, fără măcar să roșească. Dar a doua zi, în timpul lecției de religie, s-a auzit pe coridor un tropot de picioare și clinchet de clopoței ; inima sensibilă a lui Nelghin s-a strîns de o presimțire tristă. Prin ușa întredeschisă a apărut întîi o față uriașă cenușie, cu un nas cărnos, apoi o mînă care a făcut un semn de chemare cu degetul arătător :

— Nelghin ! Ia poftim încoace, stimabile !

Sărmanul îndrăgostit a fost dus sus în dormitor, i s-au dat pantalonii jos și a fost întins pe primul pat. În timp ce Grigori îl ținea de mîini și de cap, Matvei i-a tras douăzeci și cinci de lovituri bune cu vergile. Așa s-a curmat de la sine, aproape pe nesimțite, prima lui dragoste, care a fost uitată curînd cu totul. Dar chipul drăgălașei și oacheșei Muhina, cu ochișorii ei adormiți și cu buzele țuguiate, au rămas pentru totdeauna în inima băiatului.

Ar fi greu să înșiri toate pasiunile lui Nelghin. Penultima a fost „zborul". Dorința de a zbura, această artă care acum nu mai uimește pe nimeni — i-a venit din-

tr-un vis pe care-l avea foarte des. De obicei, visa că ține cu amîndouă mîinile o panglică lată pe care o învîrtește peste cap și pe sub picioare, ca fetițele — coarda. I se părea că, accelerînd ritmul rotației, trupul lui devine tot mai ușor și pînă la urmă se desprinde de podea și plutește în aer, sub tavan. Dar avea vîrsta cînd simți dorința nestăpînită să transformi visul în acțiune, în realitate. De aceea, pe cînd se plimba într-o zi de primăvară, s-a strecurat întocmai ca un indian din tribul „apașilor" sau al „picioarelor negre" pe terenul interzis al fetelor, a furat o coardă cu cîte un mîner la fiecare capăt, a adus-o pe terenul băieților și, crezînd cu tărie în minuni, întocmai ca legendarul Dedal, ca Apollonios din Tyan, ca Simon magicianul, precum și ca înaripatul Lilienthal, aproape contemporan cu noi, s-a urcat pe bara trapezului și a strigat :

— Priviți ! O să zbor !

Dar în clipa aceea s-a încurcat în coardă și s-a prăbușit în chip rușinos, zdrobindu-și nasul și genunchiul drept.

Ultima lui pasiune copilărească — după cîte se pare — a fost examenul la liceul militar. Era foarte greu să fii primit la liceul acesta și să-l termini, în primul rînd fiindcă „cei de la internatul Rozumovski" nu erau în general primiți cu plăcere, în al doilea rînd, pentru că toți erau slab pregătiți, iar în al treilea rînd, fiindcă băieții aceștia își petrecuseră cei mai buni ani sub influența unor fete bătrîne capricioase, fapt care le stricase caracterul de la bun început.

Din cincizeci de băieți reușeau la examen zece-cincisprezece. După examenul medical nu mai rămîneau decît cinci-șase. Însă chiar și din acești copii norocoși, după ce treceau prin focul științei și al relațiilor cu ceilalți elevi, nu mai rămîneau decît vreo trei-patru. Cei mai răi sau, cine știe, poate cei mai talentați erau trimiși, pentru note slabe, la gimnaziul din Iaroslavl, iar cei cu purtare proastă la gimnaziul din Volsk, unde, după spusele contemporanilor, erau bătuți cu vergile în fiecare sîmbătă — dacă erau vinovați, pentru vina respectivă, dacă erau nevinovați, ca să aibă grijă să nu greșească, iar pentru greșeli mai osebite, mîncau o bă-

taie de două ori mai cruntă. Aici, numai cei mai voinici rezistau, dar aceştia erau adevăraţi bărbaţi, şi printre ei se pot cita cîteva nume de militari cunoscuţi, dar modeşti, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea.

Pentru Nelghin însă, nume de mîna a doua din istorie nu existau. În visele sale înflăcărate, se vedea cînd Skobelev, cînd Gurko, cînd Radeţki (tocmai se terminase războiul din 1877—1878), iar uneori — pînă unde ajunge îndrăzneala unui băieţandru ! — chiar Napoleon. Simţea că lui îi este hărăzită o soartă cu totul aparte. Dar ca să reuşească la liceu trebuia să creadă într-o minune...

A încercat cu rugăciunile. Noaptea stătea îngenuncheat pe pat, îşi lipea cu toată puterea mîna de piept, străduindu-se să-şi stoarcă măcar cîteva lacrimi şi făcînd (menţionăm că niciodată nu a fost un mincinos, ci numai un visător pasionat), sub formă de mita nevinovată, promisiuni aproape irealizabile : „Dumnezeule bun, dumnezeule milostiv, se ruga el, încordîndu-şi toţi muşchii trupului său mic, tu poţi orice. Pentru tine nu-i mare lucru. Fă să iau examenele şi-apoi... apoi o să construiesc la Zubovo sau la Şcerbakovka o bisericuţă mare... adică nu, o biserică mică sau o capelă încăpătoare. Numai să ai grijă să trec examenele."

În perioada aceea, aproape că nu mai mînca, slăbise, devenise palid, se hrănea cu pîine şi sare şi cu tot felul de buruieni pe care le aduna în timpul plimbărilor — untişor, muştar de cîmp, vulturică. La învăţătură se străduia din răsputeri şi ştia că va trebui doar să-şi învingă sfiala îmbinată cu orgoliu, şi invers : să-şi stăpînească limba, care era într-adevăr prea slobodă.

Dar soarta nedreaptă, faţă de care nevinovatul şi veselul Nelghin greşise probabil foarte mult, se pregătea să-l pună la o grea încercare. Pedagoga Olga Petrovna fusese înlocuită sau poate că plecase în concediu pe timpul verii. Era o femeie foarte scundă şi uscăţivă, nespus de severă şi de rece, însă un om drept. Primele două însuşiri ale ei îi umpleau pe băieţi de teamă, iar a treia, de respect. Într-o duminică, l-a adus pe fiul său, un lungan din clasa pregătitoare, să se joace cu băieţii de sub supravegherea ei. Liceanul şi-a dat puţin aere,

și-a arătat mușchii, a făcut cîteva demonstrații de gimnastică suedeză, a sărit peste masă (spunînd că face treaba asta fără să-și ia vînt, deși își lua vînt de la trei pași) și, pînă la urmă, a întrebat cine vrea să se bată cu el. Bineînțeles că primul care s-a oferit a fost Nelghin, și abia după el, ca să-și mențină faima de cel mai puternic, leneșul Surkov. Dar Nelghin nu i-a cedat rîndul. Peste cinci minute, cei doi boxeri erau plini de sînge. Olga Petrovna i-a surprins în toiul luptei și i-a pedepsit, pe bună dreptate, să stea la colț amîndoi, pe cînd ceilalți copii, cu fețe fățarnice și virtuoase, beau ciocolata pregătită de pedagogă cu prilejul primei cunoștințe a fiului său cu elevii ei.

Dar Olga Petrovna a plecat, și în locul ei a fost numită provizoriu Vera Ivanovna Teplouhova. Nelghin o cunoștea de pe vremea cînd fusese în grupa mică. Era o fată deșirată, dar cu picioare scurte, cu o față palidă uriașă, ca de cal. Purta totdeauna fuste scurte, de sub care apăreau niște picioare neînchipuit de mari, încălțate cu ghete. Răspîndea în jurul ei un miros urît de pudră, iar între sprîncene îi creștea un neg, care la culoare semăna cu zmeura coaptă, iar la formă cu un corn de rinocer. Unde fabrică soarta oameni cu o astfel de înfățișare și cu un astfel de caracter e o taină de nepătruns.

Mai îngrozitor decît orice era faptul că ea credea cu neclintire în puterea moralizatoare a istorioarelor și a predicilor duminicale, și cerea să fie urmat cu sfințenie orice cuvînt al ei.

Firește că, dintr-o repulsie firească, l-a urît pe Nelghin chiar de la început, fiindcă acesta era, în ciuda vîrstei lui fragede, un adevărat răzvrătit. Și-l ura așa cum știu să urască numai fetele bătrîne, meschine și plictisite. O scîrbeau și gesturile lui Nelghin, și sunetul vocii lui, și grimasele involuntare, și vioiciunea imaginației sale, și încă multe alte particularități ale acestuia, pe care nu și le putea explica și pe care, mai tîrziu, le-a uitat așa cum l-a uitat și pe Nelghin. N-ar fi fost mare lucru că băiatul era lipsit zilnic de micul dejun și de prînz — fiindcă și așa se hrănea mai cu nimica toată — și că i se interziceau vizitele — oricum, la el nu venea nimeni

— dar Vera Ivanovna a căutat cu răbdarea și perspicacitatea unui om răzbunător locul cel mai dureros și mai sensibil ca să-l lovească. L-a obligat să stea nemișcat cînd, în timpul plimbărilor generale, ajungeau la locul de joacă. În vreme ce alți copii se dădeau pe tobogan, construiau peșteri minunate din pămînt și nisip sau orînduiau din crengi livezi și grădini de zarzavat, Nelghin stătea nemișcat, cu răbdare și conștiinciozitate, de parcă voia să-i facă în ciudă cuiva. Jocurile colegilor nu-l mai interesau, dar în apropiere se afla o poiană uriașă, înconjurată de o pădure deasă. Abia mai tîrziu, cînd, aproape bătrîn, s-a întors pe meleagurile acestea, s-a convins că poiana avea doar vreo sută de stînjeni pătrați și că pădurea era doar un pîlc de tufișuri de caprifoi, soc și liliac. Dar în zilele acelea el le vedea ca prerii, pampasuri și savane. În timp ce stătea nemișcat, se gîndea : „Ce plăcut ar fi să alergi în galop pe stepa aceasta verde, cu gura într-o parte ca și cum ai mușca o zăbală, cu capul plecat, să alergi pe această stepă nemărginită, presărată cu margarete, flori de păpădie, cu floricele albastre, necunoscute, și cu iarbă frumos mirositoare." Și, desigur, dacă i s-ar fi spus : „Vei fi iertat de toată puzderia de pedepse, dacă făgăduiești că n-o să mai alergi prin iarbă", el ar fi făgăduit cu toată sinceritatea că n-o să mai alerge, însă în aceeași clipă ar fi luat-o la goană... Într-un cuvînt, pentru educatoarele sale, el a rămas totdeauna un mincinos.

— Nu mai pot să îndur persecuția. Nu mai pot de loc, spunea Nelghin în noaptea aceea, stînd la picioarele lui Amirov. Culcat lîngă ei și sprijinindu-se într-un cot, se afla Iuriev. Mă persecută și nu mai pot răbda. Mîine o șterg de aici. Voi faceți ce vreți. Nici vorbă că dacă nu veniți cu mine e o porcărie și înseamnă că nu-mi sînteți prieteni. Ați citit *Copiii căpitanului Grant* ? Un băiat de cincisprezece ani a comandat o corabie cu trei catarge, cu trinchet, brigantină, greement, arbore mare, sarturi și altele. Noi avem numai unsprezece ani, dar n-are-a face. Luăm cu noi, în buzunar, pîine cu sare, și ne ducem la locuința bunicii. Ea a murit, dar au rămas proprietarii — Serghei Firsovici și Aglaida Semionovna,

care mă cunosc. Mama se află acum la Penza și nimeni n-o să bănuiască nimic. Ne aranjăm să dormim acolo. Deși, firește, sînt unii lași și lingușitori...

Era un truc diplomatic. Pe întuneric, Nelghin nu-i vedea pe ceilalți, dar parcă simțea cum Iuriev căsca gura, iar Amirov își ridicase capul, ca să asculte mai bine.

— Aici ne chinuie, ne persecută, ne fac observații pentru orice fleac și ne pedepsesc să stăm nemișcați, urmă Nelghin. Tare-mi pare rău că s-a terminat războiul! Dar e foarte simplu să fugim în America.

— În America nu ajungi decît cu vaporul, zise Amirov, cu spiritul lui practic.

— Desigur, cu vaporul. Dar poți să ajungi și înotînd, adică nu înotînd, ci cu barca. Principalul este să facem rost de alimente și de bani. O să dormim la Serghei Firsîci (acum nu mai vorbea la singular, ci la plural, folosind procedeul obișnuit al tuturor complotiștilor). O să ne dea ceva bani, ne urcăm în tren și ne ducem drept la Narovceat. De la Narovceat (acolo mă cunoaște toată lumea), ne ducem la moșia noastră, la Șcerbakovka și Zubovo (aici fantezia lui își lua zborul ca de obicei). O să ne întîmpine țăranii. Lapte, lipii, tot ce-ți poftește inima... O să le vînd o sută de deseatine de pădure, ne cumpărăm haine, ca oamenii mari, ne suim iar în tren, apoi pe vapor și plecăm în America. De altfel, voi faceți ce vreți, eu tot plec.

— E un drum bine ales, a spus Iuriev.

Amirov s-a *gîndit puțin, apoi a șoptit, șovăitor:*

— Toate bune. Dar cum să fugi, cînd *ea* nu te scapă o clipă din ochi? Și dacă ne pîrăște cineva? Și-apoi, nu știm să conducem barca cu motor. Asta-i.

— Barca cu motor e un fleac. Eu mă pricep la orice. Mîine, în timpul plimbării, ea o să umble de colo colo cu favoriții ei. De cum întoarce spatele, sărim în tufișuri și străbatem parcul. Peste Iauza trecem înot. În piața Kudrino o să ajungem pe seară și după aceea vă rog să mă credeți că o să meargă totul strună. Pe cuvîntul meu de onoare.

Nu i-a fost greu să-l cîștige de partea lui pe Iuriev, care-l urma totdeauna pe îndrăzneț și întreprinzătorul Nelghin, ca și pe Amirov, căruia i-ar fi fost rușine să

dea îndărăt și să nu-i însoțească. Repet, Nelghin nu mințea. Cu sufletul său de poet și cu inima de călător, era convins că toate se vor petrece după dorința lui.

În ziua următoare, în timpul plimbării, s-au cam încurcat lucrurile, hotărînd astfel soarta evadării. Vera Ivanovna le spunea băieților povestea cu un cîrd de gîște în zbor, în întîmpinarea căruia venea un gîscan. În ziua aceea, era mohorîtă și arțăgoasă. Probabil că o durea stomacul sau nu mai primise de multă vreme nici o scrisoare la post-restant. Povestea cu gîștele îl făcu pe Nelghin foarte curios și se vîrî în rîndul întîi, cu capul său mare și tuns, uitînd de evadare, cu toate că-și ascunsese în buzunar pîinea și sarea. Pedagoga zări chipul pe care-l ura, mirosi aerul și se încruntă cu dezgust, spunînd :

— Tu miroși totdeauna a vrabie.

Vara, părul tuturor băieților, cînd e ars puțin de soare, miroase a pasăre, dar cine știe de ce Nelghin se supără și-i răspunse :

— Iar tu, proasto, miroși a șoarece. Și-apoi mai ești și bătrînă, și urîtă.

Iar ca pedeapsă pentru obrăznicia lui, în aceeași clipă el și-a luat poziția de nemișcare... Vera Ivanovna Teplouhova se apucă cu mîinile de cap, țipînd :

— Nu, nu mai pot ! Ticălosul ăsta să plece numaidecît de aici, altfel fac cine știe ce prostie ! Slujitorul. Unde-i slujitorul ? Copii, să nu luați niciodată exemplu de la băieții proști și răi ca acesta ! Nelghin ! Cît voi fi eu de serviciu, să stai în picioare nemișcat, și asta totdeauna, pînă la moarte !

Nelghin stătea, se uita la soare și se gîndea, mijindu-și ochii : „Se zice că numai vulturii se uită drept în soare, dar și eu mă uit, deși nu sînt vultur și cu toate că lacrimile îmi curg șiroaie pe obraz". Alți băieți au adus un morman de nisip umed, au ridicat un zid în jurul lui, apoi au făcut jos o ușiță, au scos cu grijă nisipul afară și a ieșit un admirabil castel feudal sau peșteră de tîlhari. „Ce proști sînt, se gîndea Nelghin. Aici ar trebui să înfigă, drept steag, o nuielușă cu o frunză verde, iar în jur să pună fel de fel de flori, ca să iasă un minunat parc de castel." Era convins că peste cîtva

timp vor apărea Amirov și Iuriev. Și, într-adevăr, aceștia au găsit un moment potrivit și s-au strecurat la el ca niște complotiști.

— V-ați dat cuvîntul, ce aveți de gînd ? i-a întrebat Nelghin, nepăsător. Fugim ?

Ceilalți doi șoviau.

— De altfel, mi-e totuna. Fug singur. O să auziți de mine, cînd voi fi milionar. Desigur că o să vă dau și vouă o slujbă. Vă fac generali. Numai vă rog să nu mă pîrîți. Nu vă cunosc, nu mă cunoașteți.

Dar noul joc îi și prinsese pe băieți în mrejele lui. Iuriev a spus primul :

— Cum se poate ? Doar ne-am dat cuvîntul de onoare și am jurat. Hai !

Amirov mai șovăia :

— Uite, nu știu ce să fac... Duminică vine tata...

Dar Nelghin era stăpîn pe situație :

— Tata, tata... Mare lucru tata. Cînd ajungem la Narovceat, îi trimit un car plin cu găini, gîște și curcani tăiați, o șubă de samur, o troică cu armăsari și un cufăr cu bani. Și o să-l luăm și pe tatăl tău cu noi, ca să cultivăm împreună Cordilierii.

Vera Ivanovna se plimba în sus și-n jos, înconjurată de elevii silitori. Nu ne interesează ce le spunea băieților în timpul acesta pedagoga cea ignorantă și rea. Dar, de cum a ajuns în dreptul celor trei complotiști, dintre care unul stătea nemișcat, pe față cu o expresie de prostănac, uitîndu-se pieziș, altul rupea niște fire de iarbă, pe care le ducea la nas și le mirosea, iar al treilea făcea pași de dans, le-a întors spatele și a pornit înapoi. În aceeași clipă, cei trei s-au repezit în tufișuri.

Drumul era cu totul necunoscut. Pe terenul acesta creșteau urzici, caprifoi, soc, brusturi, chimen sălbatec și tot felul de alte buruieni și se simțea un miros puternic de ciuperci. La început, și-au croit drum foarte greu. Li se părea că se prăvale pe o nesfîrșită rîpă împădurită, dar tufișurile s-au rărit treptat și a apărut o cărare. Au luat-o la fugă pe ea și au rătăcit multă vreme. La un moment dat, au auzit niște glasuri de copii și Nelghin și-a dat seama că se apropiau de partea parcului rezervată fetelor. Prin urmare, trebuiau să fugă cît mai

departe de glasurile lor. Pînă la urmă, au ajuns într-un loc cu totul necunoscut, pe unde curgea rîul repede, negru și rău mirositor Iauza sau poate un afluent al lui. Aici, firea de copil potolit a lui Amirov nu a mai putut rezista și el a spus :

— N-ar fi bine să mai așteptăm ? Întîi, duminică vine tata, al doilea, am uitat să copiez lecția la caligrafie.

Dar cît de hotărît era Nelghin ! Pe apă, lîngă țărm, putrezeau, uitate, patru scînduri, rămase probabil de la un pod provizoriu. Nelghin a zis, cu o măreție care e caraghioasă la copii, dar rămîne în veci în istoria celor vîrstnici :

— Ce să spun, Amirov ? Treaba ta. Dar Iuriev și cu mine vom trece chiar acum rîul și apoi pornim mai departe. Iuriev ! Scoate-ți vipuștile. Chiar acum.

Iuriev și-a rupt vipușca roșie de la guler și de la mîneci. Nelghin a făcut la fel. Amirov a mai șovăit o clipă, dar judecata rece a biruit.

— Rămîneți cu bine.

— N-o să ne pîrăști ? l-a mai întrebat Nelghin, ca să se asigure de tăcerea lui.

— Pe cuvînt de onoare ! Zău !

Amirov a plecat. Ceilalți doi s-au suit pe pluta instabilă și, băgîndu-și mîinile în apă și împingînd scîndurile înainte prin mișcările corpului, au ajuns cu greu la malul celălalt. Pesemne că o mînă nevăzută, dar binevoitoare i-a călăuzit cu bunătate, fiindcă dacă ar fi făcut o mișcare greșită, s-ar fi prăbușit în apă și s-ar fi dus la fund ca niște bolovani. Rîul avea maluri abrupte, era adînc și ei nu știau să înoate. În sfîrșit, au ieșit tîrîș pe malul celălalt, și, abia după ce au ajuns sus, și-au dat seama că încheiaseră toate socotelile cu trecutul.

În aceeași clipă, au auzit niște lătrături asurzitoare. Doi cîini mari și viguroși, din rasa Saint-Bernard, veneau spre ei în goană. Băieții nu mai văzuseră pînă atunci astfel de cîini decît în poză, dar boturile căscate, limbile roșii, răsuflarea întretăiată a acestora, precum și lătrăturile asurzitoare existau în realitate. O salcie scorburoasă și bătrînă se apleca peste rîu. Iuriev, apoi Nelghin s-au urcat în ea cu repeziciunea unor maimuțe

și s-au așezat pe crengi, tremurînd de groază și strîngîndu-și sub ei picioarele ude.

După cîtva timp, a apărut un om murdar, cu fața negricioasă, care, după ce a potolit cîinii, i-a întrebat pe băieți :

— De unde veniți ? Cine sînteți ? Unde stați ? Încotro vă duceți ?

Nelghin a început să mintă, inspirat. Și-a amintit puțin de „Scufița roșie".

— Ne ducem la Kudrino, la bunica. Dar ne-am rătăcit. Pe unde s-o luăm ?

Omul cel negricios s-a dovedit pînă la urmă mai puțin înfricoșător decît cîinii. Ocrotiți de el, băieții au ajuns în biroul administratorului uzinei metalurgice, „Danhauser & Co". Un neamț gras, duhnind a bere și foarte calm, i-a întrebat aproape același lucru ca și omul cel negricios, dar cu totul nepăsător. Totuși, ațele de la vipuștile rupte fără prea multă îndemînare aproape că-l făcură să bănuiască adevărul.

— Nu cumva sînteți de la, cum îi zice, de la pensionul Elizavetinski ?

Pensionul Elizavetinski se afla lîngă internatul lor, și dacă omul ar fi spus „Razumovski", probabil că băieții s-ar fi dat de gol. Dar greșeala neamțului l-a inspirat pe Nelghin.

— Vai de mine ! Pensionul Elizavetinski este de fete. Iar noi voiam doar să ne arătați drumul.

Neamțul i-a lăsat să plece, spunînd însă omului negricios :

— Bagă de seamă să nu șterpelească ceva.

Acesta i-a condus prin curte pînă la poarta a doua. Prin curte sclipeau băltoace în lumina asfințitului, zăceau bucăți de fier și mirosea a clor.

Băieții nu știau unde se află. Cînd ieșiră în stradă, se pomeniră lîngă mînăstirea Andronievski. Oricît de curios s-ar părea, cînd îi întrebau pe trecători de drumul spre Kudrino, de cele mai multe ori li se dădea un răspuns batjocoritor sau vădit fals : „Cotește la dreapta, apoi iar la dreapta, acolo o să vezi un coș, peste coș, un cizmar, peste cizmar, un cofetar, și mai încolo zărești

Kudrino". Sau : „Mergeți drept înainte, băieți, fără s-o luați nici la dreapta, nici la stînga. Dar părinții voștri unde sînt ? Vai de mine ! Cum se poate ca băieți atît de mici să umble singuri ! Cum vă cheamă ?"

Însă Nelghin, din instinct, nu ținea seama de îndrumările lor glumețe și nu răspundea la întrebări. Se înserase... Iuriev scîncea, spunînd că e gata să-și urmeze prietenul pînă la capătul pămîntului, dar îi pare rău că a uitat la pension o pungă cu șapte copeici și o iconiță — primită în dar de la răposata lui mamă o dată cu binecuvîntarea ei (maică-si nici nu-i trecea prin gînd să moară). Nelghin știa că a se lăsa înduplecat, a se recunoaște învins sau a șovăi ar însemna să piardă totul și să se facă de rîs pe veci. În felul său, era demn de admirație în aceste clipe.

— Hai să ne prefacem că sîntem italieni hoinari, i-a propus el lui Iuriev.

— *Molacala sela malam. Lam pa lea to naleam alam.*

Trecătorii se fereau de ei. Cine știe ce-și închipuiau. Credeau probabil că doi cretini scăpaseră din vreo casă de nebuni. Instinctul îi împingea uneori spre fîntîni care-și vărsau apa în bazine largi, din care băieții beau ca niște cîini și astfel, o dată — o, mîrșavă Moscovă, lipsită de suflet ! pe cînd Nelghin își potolea setea, un dobitoc în toată firea, negustor ambulant, și-a scos tava de după gît, a pus-o cu grijă pe caldarîm și i-a ars băiatului una peste ceafă. Copilul s-a înecat cu înghițitura de apă și abia și-a venit în fire. Cînd au ajuns în centrul orașului, au mai trecut printr-o sperietură. Mergeau pe o stradă îngustă, străjuită de case bogate și plină de lume. Cînd au întrebat pe cineva de drumul spre Kudrino, omul, de data aceasta, politicos, binevoitor și probabil cinstit, le-a răspuns :

— Trebuie să vă întoarceți înapoi și să cotiți la stînga pe strada următoare. În felul ăsta ajungeți unde trebuie.

Dar băieții erau atît de obosiți, încît cuvîntul „înapoi" li s-a părut înfricoșător, așa că au preferat să meargă cu încăpățînare și fără rost drept înainte. Pe hartă, de la Lefortovo la Kudrino sînt cam opt verste, însă cu

zigzagurile lor absurde ei au parcurs probabil peste douăzeci de verste, dar au ajuns totuși la Kudrino. Acolo, peste drum de Casa văduvelor, au găsit clădirea în care locuise cu doi ani în urmă bunica lui Nelghin.

Pe Serghei Firsovici și pe soția lui i-a mirat întrucîtva vizita aceasta atît de tîrzie, dar în amintirea răposatei bunici, care fusese o femeie minunată, și biruiți de elocința lui Nelghin, le-au dat băieților ospitalitate. Lucru cu atît mai ușor, cu cît odaia de pe vremuri a bunicii (cu o fereastră spre coridor) era, întîmplător, liberă. Istovit, Nelghin mințea cu ultimele lui puteri :

— Mama trebuie să fie acum în parcul Petrovski. Eu și colegul meu mergeam într-acolo, dar am pierdut banii. Acum ne e frică să ne întoarcem acasă. E noapte și atît de tîrziu !

Gazdele i-au poftit la ceai și chifle. Iuriev abia aștepta să mănînce și să bea un ceai, însă Nelghin, mai prevăzător, s-a gîndit : „Să nu bănuie cumva că n-am mîncat nimic" și a spus :

— Mulțumesc, am prînzit chiar acum.

Ah, ce greu mergea cu Iuriev ăsta, lipsit de voință și gata să izbucnească în orice clipă în plîns. Pentru dormit li s-a așternut pe jos o pătură și o pernă. În încăperea alăturată se auzeau hîrșîind papucii lui Serghei Firsovici. Era contopist la primărie și, înainte, pe cînd trăia bunica, spunea cu humor despre sine însuși : „La noi la primărie există consilieri cu drept de vot și fără drept de vot. Eu sînt dintre cei fără drept de vot." N-aveau copii, în schimb, creșteau vreo șase sau șapte cîini mici, negri, cu blana scurtă și cu pete roșcate sub ochi. Dimineața, Serghei Firsovici își citea ziarul, iar seara, le dădea cîinilor să mănînce ficat fiert, în timp ce se plimba prin odăi, tîrșîindu-și papucii și bombănind cine știe ce.

Dar Nelghin își amintea foarte bine că animalele nu mîncau tot ficatul. Așa că i-a spus lui Iuriev :

— Tu să nu te miști de aici. Eu mă duc să fac rost de mîncare.

A pornit pe dibuite prin întuneric, a dat, într-adevăr, de farfuria cu ficat (cîinii, sătui, au mîrîit, dar după ce l-au recunoscut s-au liniștit) și i-a adus-o lui Iuriev.

Probabil că nu era mai mult de o litră de ficat, dar s-au mulțumit și cu atît, și după aceea au căzut în somnul dulce, fără vise, al celor obosiți.

A doua zi dimineață s-au trezit înviorați. Nelghin era tot atît de îndrăzneț și hotărît ca în ajun, în schimb, Iuriev își pierduse înflăcărarea și nu mai avea nici o energie. Ca o adevărată muiere din Tver, l-a întrebat, strîmbîndu-se și smiorcăind :

— Și acum ce ne facem ?

Prietenul nu putea să-i dea un răspuns cinstit, fiindcă se mai trezise și el la realitate și nu știa ce se mai putea întîmpla. Totuși, căutînd să judece situația, își aminti că nu auzise pînă atunci foșnetul ziarului, deși postașul îl și băgase fără doar și poate sub ușă. Or, în ziare se scrie de obicei despre băieții fugiți de la pension, așa că trebuiau să plece înainte ca Serghei Firsovici să înceapă să-l citească. Dragul, scumpul meu Serghei Firsovici ! Fie-i țărîna ușoară ! Pesemne că bănuia el ceva, însă nu i-a sîcîit pe cei doi fugari cu întrebări indiscrete. Cînd le-a oferit ceai, ei au răspuns : „Vă mulțumim, dar sîntem foarte grăbiți" (ce oameni ocupați !)... Și el i-a lăsat să plece liniștiți.

Pînă atunci, toate prevederile lui Nelghin se împliniseră. Acum nu mai rămînea decît să se urce în tren și să pornească spre uimitorul oraș Narovceat, la iobagii cei credincioși. Toți știm că voința omenească săvîrșește uneori minuni, totuși trebuie să ai oarecare cunoștințe, să fii sigur de tine, înalt, să ai o voce tunătoare, mustăți și multe altele, poate chiar și lucruri de prisos. Cînd au ieșit în stradă, Iuriev a început să scîncească :

— Vreau acasă, la internat !

— E o ticăloșie, l-a repezit Nelghin, deși simțea în adîncul sufletului său că pînă la urmă vor trebui să se dea bătuți. E o porcărie ! Nu ești un bun camarad ! Ți-ai dat cuvîntul de onoare.

— Dar mi-e frică !

— Bine, s-a învoit Nelghin pînă la urmă, dar să mergem mai întîi la grădina zoologică.

— N-avem bani.

— Nu-i nimic. Tu ţin-te de mine, că ştiu eu ce-i de făcut. Dar drumul într-acolo nu prea-l ştia bine. Trebuiau să mai meargă vreo trei sute de paşi. În dreapta, se afla foişorul, în stînga, biserica Pocroave, la stînga ei — nişte iazuri, în dreapta lor — grădina zoologică, iar între ele, un pod. Trebuia să treci peste pod, să sari peste o balustradă şi să ai curajul să te zvîrli într-o baltă adîncă pînă la brîu. Aşa puteai să pătrunzi în parc fără bilet de intrare. Nelghin auzise toate acestea cîndva de la alţi băieţi, însă era la prima lui încercare. A sărit în baltă şi s-a mînjit de noroi din creştet pînă-n tălpi ca un drac. Iuriev nu a avut încotro. Să rămînă singur îi era şi mai frică, aşa că a sărit şi el. Plini de iniţiativă, murdari, cu urmele vipuştilor rupte s-au dus să vadă cacatua şi struţul. Nelghin i-a dat struţului să înghită o piatră mare şi o cheie de ceasornic de buzunar, găsite pe cărare, apoi au vizitat elefanţii, tigrii, dihorii cei puturoşi, vulpile, hipopotamul, care stătea tolănit într-o băltoacă, ţinîndu-şi căscat pe deasupra apei botul asemănător cu o valiză cu căptuşeală roz. Au întărîtat maimuţele şi au pus mîna pe porcul spinos. A rămas un mister pînă astăzi, cum de nu i-a oprit nimeni. Dar probabil că voinţa omenească este un domeniu încă necercetat.

Pînă la urmă, au fost siliţi să se întoarcă la internat. Iuriev nu mai plîngea, ci-i spunea doar mereu lui Nelghin :

— Să mărturiseşti că tu ai pus totul la cale, şi eu doar te-am urmat.

— Bine.

De data aceasta, drumul nu a mai fost atît de lung. I-au ajutat instinctul şi lumina zilei să nu se rătăcească. Pe la ora trei au ajuns la şcoală. La poartă se aflau portari, spălătorese, oameni de serviciu şi bucătărese. Dar, ciudat, la început nici unul dintre ei nu le-a dat atenţie, aşa că nu ştiau pe cine hărăzise soarta să-i ducă în faţa judecăţii. Au fost totuşi înhăţaţi destul de repede, apoi duşi la infirmerie şi închişi în camere separate, interzicîndu-se cu stricteţe să se vadă între ei. Nelghin şi-a ţinut făgăduiala şi a luat toată vina asupra sa.

Singurătatea era apăsătoare. Nu tu cărți, nu tu discuții, pe de altă parte, Iuriev se dovedise a fi un mare tont. Nelghin, deși avea numai unsprezece ani, se gîndi să stea de vorbă cu el prin bătăi în perete, dar micul bătrîn, viitorul adult plin de lașitate, nu a răspuns semnalelor lui. Neavînd altă treabă, Nelghin și-a amintit și a rezolvat aproape toate problemele de aritmetică și a repetat în minte cuvintele cu terminația „ea". Însă într-o zi, pe la amiază, s-au auzit pe coridor pași grei și clinchetul clopoțeilor.

„În orice caz, or să mă bată, se gîndi el. Dacă aș muri pe neașteptate ? La toți le-ar părea rău..." Într-un cuvînt, prin minte îi treceau gîndurile obișnuite, care străbat mintea oricărui băiețaș... El nu știa că prințesa G. își cedase între timp locul de onoare prințesei L., așa că în cămăruța infirmeriei o văzu intrînd nu numai pe directoarea cea severă, ci și pe noua stăpînă a sufletului și trupului său de copil, și împreună cu ele, vreo cinci-șase cucoane mondene și vesele și aproape toate pedagogele bătrîne.

— Uitați-vă, prințesă, spuse directoarea. O adevărată comoară ! Desigur că ar trebui trimis la pușcărie. Priviți-l ce față îngrozitoare are. Iată cu cine avem de luptat aici, scumpă prințesă. Ni se trimit copii răi din cale-afară.

Dar doamna cea robustă, care avea o față foarte simpatică, obișnuită, cu trăsături blînde, răspunse politicos :

— Nu pare să fie chiar atît de rău. Frunte mare, ochi ageri. Probabil că are și o voință dîrză. Se prea poate să nu iasă din el nimic, dar cine știe...

— Vedeți lucrurile prin ochelari trandafirii.

— Nu, dar nu vreau să-mi încep activitatea cu o pedeapsă aspră.

— Așadar, prințesă, dumneavoastră socotiți că ar fi posibil să fie admis la examen ?

— Desigur, prințesă, eu sînt dinainte de acord cu părerea dumneavoastră, însă o mică experiență, dacă permiteți...

— O, desigur. Vă rog.

— Vă mulțumesc. Sînteți foarte amabilă.

Și au plecat în aceeași ordine în care veniseră. Fiindcă vorbiseră franțuzește, Nelghin nu înțelesese absolut nimic, totuși traduse convorbirea lor în limba sa cum se pricepu. I se părea că fosta directoare spusese :

— Cum, să nu fie biciuit băiatul acesta ?

Iar cealtă răspunsese :

— Nu. E prea mic și slab...

Apoi, pe neașteptate, ca în toate povestirile, s-a întîmplat o minune. După ce numeroasele voci de femei au amuțit, Nelghin a auzit niște pași ușori. Era greu de presupus că prințesa cea voinică și grasă ar putea să pășească atît de ușor. Dar el a deslușit două cuvinte pe care ea i le spunea cuiva pe coridor :

— *Pardon, princesse !...* [1]

Apoi, ea a intrat în odaia plictisitoare de la infirmerie, a cuprins cu mîinile capul aspru al băiatului, i-a ridicat fața în sus, s-a uitat îndelung în ochii lui, de parcă ar fi vrut să-i citească în ei viitorul, apoi i-a mîngîiat coama aspră de la frunte spre ceafă, spunîndu-i :

— Să nu te temi, băiețaș. O să-ți trimit numaidecît niște supă de găină și un pahar de vin roșu. Probabil că n-ai mîncat de mult. Uite ce palid ești ! Dar să nu spui nimănui nimic. Sînt convinsă că o să reușești foarte bine la examene.

Tocmai se pregătea să plece, dar s-a oprit deodată și l-a întrebat :

— E adevărat că tu ai pus la cale fuga și l-ai convins pe colegul tău să te urmeze ?

— E adevărat, a răspuns Nelghin, cu tărie, adăugînd disprețuitor : E o muiere !

Fața plină și simpatică a prințesei s-a luminat de un zîmbet fermecător.

— Mare obraznic îmi ești ! a rîs ea, prietenos, mîngîindu-i obrazul zgîriat și ars de soare. Bine, sălbatecule, trăiește după voia ta. Dar ai grijă să nu faci ceva necinstit. Cu bine, răzvrătitule.

[1] Scuzați, prințesă !... (Fr.) (N. t.)

S-a aplecat spre el. Nelghin își ținea ochii închiși. O clipă a simțit mirosul pur și dulce al parfumului ei pe frunte, atingerea gingașă a unor buze, apoi o adiere de vînt, pricinuită de rochia prințesei, în timp ce se îndepărta.

Era cea dintîi mîngîiere primită de la un om străin. A deschis ochii. În cameră nu se mai afla nimeni. De pe coridor se auzeau din ce în ce mai încet sunetele pașilor ei ușori și grăbiți. Și Nelghin și-a lipit mîinile de piept, șoptind plin de entuziasm, cu lacrimi în ochi :

— Pentru tine fac orice !

1917

COCOȘUL DE AUR

Nu pot să spun exact cînd s-a petrecut această minune. În orice caz, dacă nu chiar la 21 iunie, în ziua solstițiului de vară, totuși foarte aproape de această dată. Ea s-a întîmplat la o vilă, în Ville-D'Avray, la zece kilometri de Paris.

M-am trezit încă înainte de revărsatul zorilor, pe neașteptate, fără trecerea obișnuită de la vis la viață, cu un sentiment de prospețime și cu convingerea plăcută că afară, sub cerul liber, în seninul gingaș al zorilor apropiate, se petrece o minune simplă și plină de farmec. Așa mă trezeau uneori din somn, ușor, înaintea aurorei, cîntecul vesel al unui graur sau fluieratul obraznic, dar melodios, al unei mierle.

Am deschis larg fereastra și m-am așezat pe pervaz. Prin aerul încă rece plutea mireasma fină a ierburilor, a frunzelor, a scoarței copacilor și a pămîntului. Printre policandrele întunecate ale castanilor mai dăinuiau încă petice de pîclă, ca un văl diafan destrămat o dată cu apropierea zorilor. Dar copacii se și trezeau, înfiorîndu-se și deschizîndu-și alene, plini de veselie, milioanele de ochi. Oare, credeți că ei nu văd și nu aud?

Graurul cel vesel și flecar însă, precum și nepăsătoarea mierlă tăceau în dimineața aceea. Poate că ascultau, ca și mine, cu atenție și uimire sunetele melodioase, puternice, ciudate și de neînțeles, pe care nu le mai auzisem niciodată și care făceau să tresară parcă fiecare părticică de aer.

Nu mi-am dat seama imediat că este cîntecul cocoșilor. Au trecut multe clipe pînă cînd am ghicit. Mi se

părea că de peste tot răsună trompete de aur și de argint, care trimit în înălțimi sunete de o puritate, frumusețe și sonoritate uimitoare.

Cunosc forța și stridența strigătului cocoșilor. Pe vremuri, cînd vînam primăvara gotcani în uriașele păduri rusești, la vreo zece sau cincisprezece verste de cel mai apropiat sălaș omenesc, prindeam, cu auzul încordat, înainte de răsăritul soarelui, numai două sunete, care îmi aminteau de om : cînd și cînd, un îndepărtat șuier de locomotivă și strigătele cocoșilor din satele apropiate. Ultimele sunete de pe pămînt, care-mi mai răsunau în ureche, atunci cînd mă ridicam în zbor cu un balon, erau totdeauna fluierăturile băieților de pe stradă, însă cucurigul victorios al cocoșului îl auzeam mult mai multă vreme. Și acum, în ora aceasta sfielnică, cînd pămîntul, copacii și cerul abia ieșiți din scăldătoarea plină de răcoare a nopții, își puneau tăcuți veșmintele de dimineață, mă gîndeam cu emoție : „Acum cîntă cocoșii de pretutindeni, toți, pînă la unul, bătrîni, mai vîrstnici, tineri și băiețandri de un an, toți cei ce trăiesc pe întinderea uriașă bătută de soare, precum și pe aceea care peste cîteva clipe va prinde să strălucească în bătaia astrului luminii !" În jur, pe toată suprafața accesibilă auzului omenesc încordat, nu există un orășel, un sat, o fermă ori vreo curte unde cocoșii, întinzîndu-și capetele înainte și zburlindu-și penele de pe grumaz, să nu arunce spre cer sunetele lor triumfătoare, minunate și furioase. Pretutindeni — la Versailles, la Saint-Germain și Malmaison, la Rueil, Suresnes, Garches, Marnes-La-Coquette, la Vaucresson, la Meudon și la periferiile Parisului — răsună simultan cîntecul entuziast a sute de mii de glasuri de cocoși. Orice orchestră omenească ar părea deplorabilă în comparație cu acest cor fermecat și viguros, în care nu mai auzi cîntecul fiecărui cocoș în parte, ci revărsarea din plin a unui acord major pe fondul unui *do* purpuriu-auriu !

Din timp în timp, cocoșii mai apropiați tăceau cîteva clipe, de parcă ar fi făcut o pauză riguros de exactă, și atunci auzeam cum valul sunetelor se rostogolea tot mai departe, mereu mai departe și, parcă izbindu-se de

ceva, se întorcea, creștea mereu și se înălța, răsunător, pînă la fereastra mea, pînă la acoperișuri, pînă în vîrful copacilor. Valurile acestea largi, sonore se rostogoleau de la nord spre sud, de la vest spre est, într-un fel de fugă minunată, uluitoare. Probabil că tot așa trupele strălucitei Rome îi întîmpinau pe Cezarii triumfători ai antichității. Cohortele de pe deal vedeau primele carul triumfal și-l salutau pe Cezar cu exclamații îndepărtate de bucurie, în timp ce jos strigau cu glasuri metalice legiunile entuziasmate, ale căror rînduri erau luminate unul după altul de privirea scînteietoare a ochilor săi minunați.

Ascultam muzica aceasta fermecătoare plin de emoție, aproape cu încîntare. Ea nu te asurzea, ci-ți umplea auzul cu o melodie dulce. Ce dimineață ciudată, neobișnuită! Ce s-o fi întîmplat astăzi cu cocoșii din toată regiunea, poate din întreaga țară, poate de pe tot pămîntul? Nu cumva sărbătoresc cea mai lungă zi însorită, cîntînd cu bucurie minunile verii: căldura soarelui, nisipul fierbinte, ierburile mirositoare și fragede, bucuriile nesfîrșite ale dragostei și cele furtunoase ale luptei, cînd două trupuri viguroase de cocoși se ciocnesc cu furie în văzduh, se lovesc tare cu aripile elastice, își înfig în carne ciocurile încovoiate, ca de oțel, și din norul de praf stîrnit zboară pene și stropi de sînge. Sau poate că astăzi se sărbătorește aniversarea a trei sute de milenii de la nașterea Cocoșului Antic, strămoșul tuturor cocoșilor de pe lume, cel ce ca oștean și rege, necunoscînd o putere mai presus de a sa, domnea ca stăpîn absolut asupra pădurilor, cîmpiilor și apelor?

„Și, în sfîrșit, mă gîndeam eu, poate că astăzi, înaintea celei mai lungi zile de muncă din timpul verii, norii au ținut cîteva clipe soarele în loc la răsărit, iar cocoșii, adoratorii lui, care au divinizat lumina și căldura, îl cheamă în cucernica lor nerăbdare pe zeul lor cu chip de foc."

Dar iată-l și pe el. Nimeni nu a putut încă — om, fiară sau pasăre — să prindă clipa apariției soarelui și să noteze secunda cînd toate de pe lume devin din palide, trandafirii, trandafirii-aurii, de aur... Și iată că

focul auriu aprinde totul : cerul, văzduhul, pămîntul. Încordîndu-şi ultimele forţe, în extaz şi uitare de sine, înfiorați de încîntare şi închizîndu-şi ochii de plăcere, nenumăratul cor al cocoşilor cîntă un minunat imn de slavă. Şi nu-mi mai dau seama dacă razele de soare sună ca nişte trîmbiţe de aur sau imnul cocoşilor străluceşte ca razele de soare. Marele Cocoş de Aur apare pe cer în singurătatea lui învăpăiată. Iată-l, vechiul şi minunatul mit al păsării Fenix, pasărea misterioasă, care abia în seara de ajun s-a mistuit în focul măreţ al apusului, iar astăzi se înalţă din nou la răsărit, din propria-i cenuşă, din fum şi jar !

Treptat, cocoşii de pe pămînt amuţesc. Mai întîi, cei de aproape, apoi, cei mai îndepărtaţi, şi mai îndepărtaţi şi, în sfîrşit, undeva, la marginea lumii, aproape dincolo de limitele auzului, urechea prinde un gingaş *pianissimo*. Dar se stinge şi el.

Muzica aceasta fermecătoare şi solemnă m-a obsedat toată ziua. Pe la ora două am intrat într-o curte. În mijlocul ei se afla un cocoş uriaş de Longchamp. În razele vii ale soarelui, aurul tunicii lui sclipea orbitor, zalele sale de oţel negru străluceau în reflexe verzi şi albastre, panglicile de atlaz, roşii, negre şi albe, fluturau în vînt. L-am ocolit cu grijă pe cocoşul acesta nespus de frumos, m-am aplecat şi l-am întrebat :

— Dumneata ai cîntat atît de frumos în dimineaţa asta ?

El mi-a aruncat o privire piezişă, nemulţumită, şi-a întors capul, a scormonit de cîteva ori nisipul cu ciocul şi a murmurat ceva cu un glas de bas răguşit. Nu aş putea jura că l-am înţeles, dar mi s-a părut că mi-a răspuns : „Dar dumitale ce-ţi pasă ?"

Nu m-am supărat. M-am simţit doar ruşinat. Ştiu şi fără el că nu sînt decît un om slab şi neajutorat. Inima mea deşartă nu poate să cuprindă entuziasmul sfînt al cocoşului care-i cîntă osanale zeului său de aur. Dar să nu-mi fie oare şi mie îngăduit să iubesc în felul meu, cu modestie, soarele cel veşnic, minunat, bun şi dătător de viaţă ?

1923

IU-IU

Nika, fii atentă ! Nu ne-am înţeles noi aşa ? Lasă în pace faţa de masă şi nu mai tot împleti franjurile ! Fii fetiţă cuminte !

O chema Iu-iu. Nu în cinstea vreunui mandarin cu acest nume şi nici de dragul ţigărilor Iu-iu, ci pur şi simplu aşa. Cînd a văzut-o întîia oară, pe vremea cînd era o pisicuţă mică de tot, tînărul acela în vîrstă de trei ani a făcut ochii mari, şi-a ţuguiat buzele şi a rostit : „Iu-iu !" Ca un şuierat. Şi aşa i-a rămas numele — Iu-iu.

La început, era numai un ghemotoc pufos, cu doi ochişori veseli şi cu năsucul alb-trandafiriu. Ghemotocul ăsta dormea pe pervazul ferestrei, la soare, lipăia lapte din farfurioară, torcînd cu ochii îngustaţi de plăcere, prindea cu lăbuţa muşte pe geam, se tăvălea pe jos, se juca cu cîte o hîrtiuţă, cu cîte un ghem de aţă sau cu propria lui coadă... Şi nu ne-am dat nici noi seama cum, în locul ghemotocului pufos, negru, tărcat cu galben şi alb, ne-am pomenit cu coşcogeamite pisică, voinică şi frumoasă cum nu găseai alta şi pizmuită de toţi iubitorii de pisici.

Nika, scoate degetul din gură, că te-ai făcut mare. Mai ai opt ani şi eşti bună de măritat. Dacă prinzi cumva obiceiul ăsta urît ? Cînd o fi să vină de peste mări şi ţări un prinţ chipeş ca să te peţească, tu să stai cu degetul în gură ? Atuncea prinţul o să ofteze din rărunchi şi o să plece să-şi caute altă mireasă, iar tu ai să vezi de departe caleaşca aurită cu geamuri de cristal... şi colbul stîrnit de roţi şi de copitele cailor...

Într-un cuvînt, s-a făcut o pisică de toată frumusețea. Avea o blană lungă și lucioasă, castanie-închisă, cu pete ca para focului, și un plastron alb și elegant pe piept ; mustățile îi erau lungi cît toate zilele, lăbuțele dindărăt îmbrăcate cu niște pantaloni largi, iar coada ca o perie de șters sticlele de lampă.

Nika, dă-l jos de pe genunchi pe Bobik. Nu cumva îți închipui că urechea unui cățeluș e manivelă de flașnetă ? Ce-ai zice dacă cineva ți-ar răsuci ție în felul ăsta urechea ? Dă-l jos imediat, că altfel nu-ți mai spun povestea...

Uite-așa. Dar mai frumos decît orice, era caracterul ei ! Vezi tu, Nika dragă, noi trăim înconjurați de animale și nu știm absolut nimic despre ele. Și asta numai fiindcă nu ne interesăm de ele. Să luăm, de pildă, cîinii pe care i-am cunoscut noi amîndoi. Fiecare avea apucăturile lui, personalitatea lui. Așa sînt și pisicile, și caii, și păsările. La fel ca oamenii !

Of, Nika, tare mai ești neastîmpărată ! De ce îți apeși pleoapa cu degetul ? Ți se pare că în loc de o lampă vezi două, care ba se apropie, ba se depărtează ? Să nu mai umbli niciodată cu mîna la ochi...

Așadar, să nu-i crezi pe cei care vorbesc de rău animalele. Dacă are să-ți spună cineva că măgarul e prost, tu ține minte că, dimpotrivă, măgarul e un animal nu numai deștept, ci și ascultător, prietenos și muncitor. Dar dacă îl încarci peste puterile lui sau îl iei drept cal de curse, măgarul se oprește pur și simplu pe loc ca și cum ți-ar spune : „Asta, bădie, nu-i de mine ! Poți să-mi faci ce poftești !" Și n-ai decît să-l bați pînă mîine, că pe el tot nu-l urnești din loc. Aș vrea să știu cine în cazul ăsta e mai prost și mai încăpățînat, măgarul sau omul ? Cu calul e cu totul altceva. Calul e nerăbdător, nervos și supărăcios. Cîteodată, rîvna îl împinge să alerge mai mult decît îl țin puterile, și atunci crapă de atîta alergătură...

Pe urmă se mai zice : prost ca o gîscă... Să știi însă că pasăre mai deșteaptă ca gîsca nu se află pe lume. Gîsca își cunoaște stăpînii după pași. Bunăoară, te întorci în puterea nopții acasă ; vii pe stradă, deschizi portița, străbați curtea — gîștele tac chitic, ca și cum

nici n-ar fi acolo. Dar ia să intre în curte un necunoscut, să vezi ce zarvă încep să facă: „Ga-ga-ga! Ga-ga-ga! Cine tot umblă hojma prin curțile altora?"

Pe urmă... Vai, Nika, nu mai mînca hîrtie. Scuip-o imediat!... Pe urmă, dacă ai ști tu ce părinți buni sînt ele! Clocesc ouăle pe rînd, cînd dumneaei, cînd dumnealui... Ba gînsacul e chiar mai conștiincios decît gîsca. Căci atunci cînd soața lui, în clipe de răgaz, se întrece cu măsura, pălăvrăgind cu suratele, la teică, după năravul muieresc, domnul gînsac vine, o apucă cu ciocul de ceafă și o duce frumușel acasă, la cuibar, la îndatoririle ei de mamă. Ce zici de asta?

Dar să vezi ce nostim e cînd binevoiește familia lui să iasă la plimbare. În frunte merge el, stîlpul casei. De mîndru și fudul ce e, își ține ciocul ridicat în sus, către cer. Privește de la înălțime toate orătăniile. Dar vai de cîinele nepriceput sau de o fetiță zburdalnică, cum ești tu, Nika, dacă nu-i faceți loc: numaidecît își întinde gîtul la pămînt ca un șarpe, începe să șuiere ca un sifon, cască pliscul lui aspru, și tu, Nika, umbli a doua zi cu o vînătaie cît toate zilele la piciorul stîng, mai jos de genunchi, iar cățelușul își scutură de zor urechea ciupită.

În urma gînsacului vin bobocii galbeni-verzi, ca puful de pe mîțișori cînd dă salcia în floare. Se îndeasă unii în alții și piuie. Au gîturile golașe și abia se țin pe lăbuțe; nici nu-ți vine să crezi că au să crească și curînd au să-l ajungă pe tatăl lor. Iar mama încheie șirul și n-am cuvinte să spun cîtă fericire și încîntare radiază întreaga ei ființă! „Să se uite toată lumea și să se minuneze ce mîndrețe de bărbat și ce minunăție de copii am! Măcar că sînt mamă și nevastă, dar ce-i drept, e drept, mai mîndră ca mine nu se află nimeni pe lumea asta!"

Și de țanțoșă ce e, merge, legănîndu-se, iar toată familia laolaltă seamănă leit cu o familie preacinstită de nemți ieșită duminica la plimbare.

Și să vezi încă ceva! Cel mai rar se lasă călcați de automobil gîștele și cîinii șoricari — aceia care seamănă cu niște crocodili — măcar că par care mai de care mai greoi și neîndemînatici.

Sau să luăm calul. Ce se spune despre cal? Că ar fi prost. Că numai frumusețea e de el, că știe să fugă repede și că are memoria locurilor. Altfel, e un dobitoc ca toate celelalte și în afară de asta e și miop, capricios, răzbunător și nu se atașează de om. Balivernele astea, însă, le spun oamenii care țin calul în grajduri întunecoase, care nu cunosc bucuria de a crește un cal de cînd e mînz, care n-au simțit niciodată cît de recunoscător îi este calul aceluia care îl spală, îl țesală, îl duce la potcovit, îl adapă și-i dă de mîncare. Cîte un om se gîndește numai la asta: să sară pe cal și valea! temîndu-se doar ca nu cumva să-l zvîrle, să-l muște sau să-l trîntească jos. Lui nici nu-i trece prin cap să-i mai împrospăteze calului gura, să folosească în drum o potecuță mai moale, să-l adape la timp și cu măsură, să-l acopere la popasuri cu pătura sau cu haina lui... De ce l-ar respecta oare calul, te întreb?

Vorbește mai bine de cal cu un adevărat călăreț și are să-ți răspundă că nu există animal mai deștept, mai bun și mai nobil decît calul, bineînțeles, dacă se află pe mîini bune.

Arabii au caii cei mai buni din lume, dar la ei calul e un membru al familiei. Acolo copiii mici sînt lăsați în seama calului ca în seama celei mai credincioase dădace. Și fii pe pace, Nika, că un asemenea cal calcă scorpionul cu copita și izbește cu picioarele dindărăt fiara sălbatecă. Iar cînd copilașul tuciuriu se tîrăște în patru labe undeva, în niște tufe cu ghimpi, unde sînt șerpi, calul îl apucă binișor de gulerul cămășuței sau de fundul pantalonașilor și mi ți-l duce la cort, ca să nu se vîre, prostuțul de el, unde nu trebuie!

Și, cîteodată, caii se prăpădesc, ducînd dorul stăpînului, sau plîng cu lacrimi adevărate.

Ian ascultă cum cîntau cazacii zaporojeni despre cal și despre stăpînul lui ucis. Stăpînul zace mort pe cîmpie, iar:

Calul îi tot dă tîrcoale,
Mușțele-alungînd cu coada,
I se uită-n ochi cu jale,
Cu suflarea lui îl scaldă.

Ei, ia zi-i, care din doi are dreptate ? Cel care se dă drept călăreț sau călărețul adevărat ?

Dar cred că n-ai uitat de pisică, nu ? Bine, să revenim la ea.

Chiar așa, că uite, povestirea mea s-a mistuit aproape toată în introducere. Tot așa, în Grecia antică era un orășel mic de tot, dar avea o coșcogeamite poartă, din care pricină un trecător a glumit o dată, zicînd : „Aveți grijă, cetățeni, de orașul vostru, că te pomenești că o ia din loc pe poarta asta".

Îmi pare rău însă. Aș fi vrut să-ți mai spun încă multe lucruri : cît de curați și de deștepți sînt porcii, pe care toată lumea îi bîrfește, sau cum ciorile păcălesc în fel și chip dulăul care păzește casa omului, ca să-i ia ciolanul, cum cămilele... dar să lăsăm cămilele ; hai îndărăt la pisică.

Iu-iu dormea în casă, unde poftea : pe canapele, pe covoare, pe scaune sau sus pe pian, cocoțată pe caietele de note. Tare mult îi plăcea să stea culcată pe ziare, strecurîndu-se sub foaia de deasupra : cerneala tipografică are ceva îmbietor pentru mirosul pisicilor și în afară de asta hîrtia păstrează foarte bine căldura.

Cînd cei din casă începeau să se trezească din somn, prima ei vizită de afaceri o făceau întotdeauna la mine, și asta numai după ce urechea ei sensibilă deslușea glăsciorul cristalin de copil care se auzea în camera de-alături.

Iu-iu deschidea cu botișorul și cu lăbuțele ușa întredeschisă, intra înăuntru, sărea în așternut, mă atingea cu năsucul ei trandafiriu pe mînă sau pe obraz și spunea scurt : „mîrrm".

În viața ei n-a miaunat ; scotea numai sunetul acesta destul de muzical : „mîrrm". Însă mîrîitul acesta avea multe nuanțe variate, care exprimau cînd dezmierdare, cînd neliniște, cînd o cerere, cînd un refuz, cînd recunoștință, cînd ciudă, cînd un reproș. Un „mîrrm" mai scurt însemna întotdeauna : „urmează-mă".

Sărea jos și pornea, fără să întoarcă capul, spre ușă. Nu se îndoia că am să-i dau ascultare.

Și, într-adevăr, o ascultam. Mă îmbrăcam iute și ieșeam în coridorul întunecos. Sclipindu-și crisolitii gal-

beni-verzui ai ochilor, Iu-iu mă aştepta la uşa care dădea în camera unde dormea de obicei tînărul în vîrstă de patru ani, cu maică-sa. Deschideam un pic uşa. Un „mîrrm" de recunoştinţă abia auzit, o mişcare sprintenă a corpului agil, un zigzag al cozii pufoase — şi Iu-iu se strecura în camera copilului.

Aici urma ritualul salutului de dimineaţă. Mai întîi — ca o îndatorire de respect aproape oficială — un salt în aşternut la mama. „Mîrrm ! Bună dimineaţa, stăpînă !" O atingere cu năsucul pe mînă şi pe obraz şi gata ! Apoi un salt jos şi un salt peste plasă, în pătuţul copilului. Întîlnirea era plină de gingăşie.

„Mîrrm, mîrmm ! Bună dimineaţa, prietene ! Ai dormit bine ?"

— Iu-iuşenka ! Iuşenka ! Iuşenka dragă !

Şi vocea din celălalt pat :

— Kolea, ţi-am spus de-atîtea ori să nu mai săruţi pisica ! Pisica e un purtător de microbi...

Firește, aici, după plasă, se legase o prietenie din cele mai puternice şi mai duioase. Totuşi, pisicile şi oamenii nu sînt decît pisici şi oameni. Oare Iu-iu nu ştie că peste puţin Katerina va aduce frişcă şi hrişcă fiartă cu lapte şi unt ? De bună seamă că ştie.

Iu-iu nu umblă niciodată cu cerşitul. (Pentru serviciile care i se fac mulţumeşte scurt şi din toată inima.) A studiat însă, pînă în cele mai mici amănunte, ora cînd vine băiatul care aduce carnea de la măcelărie şi îi cunoaşte paşii. Dacă e afară, îşi aşteaptă bucata de carne în cerdac, iar dacă e în casă, dă fuga după carne în bucătărie. Uşa de la bucătărie o deschide singură, cu o îndemînare uluitoare. Uşa asta n-are clanţă rotundă, de fildeş, ca cea din camera copilului, ci are una lungă, de alamă. Iu-iu îşi face vînt, sare şi rămîne agăţată de clanţă, cuprinzînd-o cu labele dinainte, iar cu labele dinapoi se sprijină de perete. Două-trei izbituri cu tot corpul ei mlădios şi, zbang ! clanţa cedează, iar uşa se dă în lături. Mai departe e uşor.

Se întîmplă ca băiatul să se moşmondească îndelung, tăind şi cîntărind carnea. Atunci, cuprinsă de nerăbdare, Iu-iu se agaţă cu ghearele de marginea mesei şi începe

să se legene înainte și înapoi, ca un acrobat la bară fixă. Dar pe tăcute, fără un pîs.

Băiatul e un gură-cască vesel, cu obrajii rumeni, veșnic pus pe rîs. Iubește grozav toate animalele. De Iu-iu este de-a dreptul îndrăgostit. Dar Iu-iu nu-i îngăduie nici măcar să se atingă de ea. Îi aruncă o privire plină de îngîmfare și face un salt în lături. E trufașă! Nu uită niciodată că în vinele ei curge sîngele albastru a două neamuri mari : a frumoasei pisici de Siberia și a nobilei pisici de Buhara. Pentru ea, băiatul acesta nu e decît cineva care-i aduce carnea zilnică. Ea privește cu o răceală princiară la tot ce-i în afară de casa ei, la tot ce nu se bucură de protecția și indulgența ei. Pe noi ne acceptă cu un aer de bunăvoință.

Îmi plăcea să-i îndeplinesc poruncile. Iată-mă, de pildă, lucrînd la o răsadniță, smulgînd gînditor lăstarii de prisos de la pepenii galbeni ; aici trebuie să lucrezi cu multă socoteală. Soarele de vară și pămîntul încins radiază căldură. Iu-iu se apropie tiptil.

„Mîrrm!" Asta înseamnă : „Haide, mi-e sete".

Mă îndrept anevoie de șale. Iu-iu a și luat-o înainte. Nu-și întoarce niciodată capul spre mine să vadă dacă am să cutez s-o refuz sau dacă mai zăbovesc. Mă conduce din grădină în curte, apoi în bucătărie, apoi, prin coridor, în camera mea. Deschid politicos în fața ei toate ușile și o las respectuos să treacă înainte. Cînd ajunge la mine în cameră, sare ușor pe lavoar, lîngă robinetul de apă, găsește cu dibăcie pe marginile de marmură trei puncte de sprijin pentru trei din labe — cea de-a patra rămîne suspendată pentru echilibru — se uită la mine cu coada ochiului și spune :

„Mîrrm ! Dă drumul la apă !"

Las să curgă un firicel argintiu de apă. Întinzîndu-și cu grație gîtul, Iu-iu linge grăbită apa cu limbuța ei subțirică și trandafirie.

Pisicile beau rar, dar îndelung și mult. Uneori, ca să fac o experiență glumeață, înșurubez un pic robinetul de nichel. Acum, apa nu mai curge, picură.

Iu-iu e nemulțumită. Se lasă nerăbdătoare de pe o lăbuță pe alta în poziția ei incomodă și își întoarce

capul spre mine. Două topaze galbene mă privesc cu un aer serios de dojană.

„Mîrrm. Lasă-te de prostii!"...

Şi dă de cîteva ori cu năsucul în robinet.

Mi-e ruşine. Îmi cer iertare. Dau drumul la apă să curgă cum trebuie.

Sau altă dată: Iu-iu stă jos în faţa canapelei; lîngă ea e un ziar. Intru în cameră. Mă opresc. Iu-iu se uită ţintă la mine, cu ochii ficşi, fără să clipească. Mă uit şi eu la ea. Trece aşa cam un minut. În privirea lui Iu-iu citesc lămurit:

„Ştii de ce am nevoie, nu te mai preface. Tot n-am să te rog!"

Mă aplec să ridic ziarul şi numaidecît aud un salt moale. Pisica a şi sărit pe canapea. Privirea i s-a îmblînzit. Îndoi ziarul ca pe un cort şi acopăr cu el pisica. A rămas afară numai coada pufoasă, dar şi aceasta se trage puţin cîte puţin sub adăpostul de hîrtie. Ziarul a foşnit de două-trei ori, s-a mişcat şi gata. Iu-iu doarme. Ies din cameră în vîrful picioarelor.

Am petrecut cu Iu-iu ceasuri deosebite de molcomă fericire familială, şi anume cînd scriam nopţile. E o ocupaţie destul de istovitoare, dar dacă te laşi antrenat de ea îţi aduce multă bucurie tihnită.

Tot scîrţîi cu peniţa şi deodată nu găseşti un cuvînt de care ai mare nevoie. Te-ai oprit. Ce linişte e! Fitilul din lampă sfîrîie abia auzit, vuietul mării îţi ţiuie în urechi şi din pricina asta noaptea pare şi mai liniştită. Toţi dorm. Şi oamenii, şi vietăţile, şi caii, şi păsările, şi copiii, şi jucăriile lui Kolea în odaia de alături. Pînă şi cîinii nu mai latră; au adormit şi ei. Ochii ţi se înceţoşează, gîndurile se destramă şi se mistuie. Unde mă aflu? Într-un codru des sau în vîrful unui turn înalt? Şi, deodată, tresar la auzul unei izbituri moi şi elastice. Iu-iu a sărit sprintenă de jos pe masă. Nici nu ştii cînd şi de unde a venit.

Se tot învîrte o vreme pe masă, căutîndu-şi un locşor, şi se aşază alături de mine, lîngă mîna dreaptă, ca un ghemotoc pufos, cu omoplaţii ieşiţi în afară; toate cele patru lăbuţe sînt ascunse sub ea; numai cele două mănuşi de catifea din faţă abia ies la iveală.

Scriu iarăși repede, absorbit. Din cînd în cînd, fără să-mi mișc capul, arunc cîte o privire fugară pisicii care stă întoarsă pe trei sferturi spre mine. Uriașul ei ochi de smarald e ațintit asupra lămpii, tăiat de sus în jos de crăpătura neagră și îngustă a pupilei, ca tăișul unui brici. Dar oricît de fulgerătoare ar fi mișcarea genelor mele, Iu-iu o prinde și își întoarce către mine botișorul grațios. Crăpăturile din ochi s-au transformat deodată în niște cercuri negre strălucitoare, tivite cu rotogoale înguste de culoarea chihlimbarului. „Bine, bine, Iu-iu, să scriem mai departe."

Peniția scîrțiie, scîrțiie într-una. Cuvintele potrivite vin singure. Frazele se așază ascultătoare în toată varietatea lor. Dar capul începe să-mi fie greu, simt junghiuri în spate, degetele de la mîna dreaptă încep să-mi tremure. N-o fi oare timpul să ne oprim?

Și Iu-iu crede la fel. Și-a găsit de mult o distracție: urmărește atentă rîndurile care sporesc pe hîrtie, purtîndu-și ochii după peniță, și își zice în sinea ei că scot din peniță niște musculițe negre și slute. Și deodată — pac cu lăbuța peste musca cea mai de la urmă. Lovitura e precisă și rapidă: sîngele negru s-a întins la sfîrșitul paginii. „Hai la culcare, Iu-iușka. Las' să doarmă și mușchii pînă mîine."

Prin geam începe să se întrezărească nedeslușit conturul frasinului meu drag. Iu-iu se ghemuiește la picioarele mele, pe plapumă.

S-a îmbolnăvit Kolea, prietenul și chinuitorul Iu-iușkăi. Ah, ce boală grea a avut! Și azi mă ia groaza cînd mă gîndesc la ea. Abia atunci am aflat cît de neînchipuit de tenace e omul și ce puteri uriașe, nebănuite găsește în el în clipele de dragoste și de moarte.

Oamenii, Nika, au multe adevăruri binecunoscute și păreri larg răspîndite pe care ei le capătă de-a gata și niciodată nu se ostenesc să le verifice. Astfel, de pildă, nouăzeci și nouă de oameni dintr-o sută îți vor spune că pisica e un animal egoist, că ea se atașează de casă și nu de om. Oamenii aceștia nu vor crede, nu vor cuteza să creadă ceea ce am să-ți povestesc eu acum despre Iu-iu. Tu, Nika, știu c-ai să mă crezi!

Pisica nu era lăsată la bolnav. Era, de bună seamă, o măsură dreaptă. Putea să lovească și să dea jos ceva, să-l trezească, să-l sperie. Și n-a fost nevoie să fie învățată îndelung. A înțeles foarte curînd cum stau lucrurile. În schimb, se culca întocmai ca un cîine pe dușumeaua goală, la ușă, vîrîndu-și năsucul trandafiriu în crăpătura de dedesubt. Și a stat așa mereu, în toate zilele acelea posomorîte, depărtîndu-se de acolo numai ca să mănînce sau pentru cîte-o plimbare foarte scurtă. Era cu neputință s-o alungi. Și-apoi ți-era și milă de ea. Pășeam peste ea cînd intram și ieșeam din camera copilului, o loveam cu picioarele, o călcam pe coadă și pe lăbuțe, uneori o aruncam cît colo, grăbiți și preocupați cum eram. Scotea numai un țipăt scurt, ne făcea loc și se întorcea iarăși fără zgomot, dar cu încăpățînare, la locul ei. Nici n-auzisem, nici nu citisem pînă atunci despre o asemenea purtare din partea unei pisici. Pînă și doctorul Șevcenko, oricît sînt ei doctorii de obișnuiți să nu se mire de nimic, a spus o dată cu un surîs indulgent :

— Comică pisică aveți. Face de gardă ! Ciudat lucru !... Ah, Nika, lucrul acesta nu era nicidecum comic și nici ciudat pentru mine. Mie mi-a rămas pentru totdeauna în inimă o recunoștință plină de gingășie față de Iu-iu pentru „ciudățenia" asta a ei...

Și să vezi ce mai era ciudat. De îndată ce, după ultima criză, în boala lui Kolea a survenit o schimbare în bine, cînd i s-a permis să mănînce orice și chiar să se joace în pat, Iu-iu a înțeles, datorită unui simț tainic, că cea cu coasa a fost nevoită să se depărteze, scrîșnind de furie, de lîngă căpătîiul copilului. Și numai atunci și-a părăsit și Iu-iu postul. După atîtea nopți de nesomn, a dormit mult și cu neobrăzare la mine în pat. Dar la prima vizită pe care i-a făcut-o lui Kolea nu s-a arătat de loc emoționată. Acesta a mozolit-o și a tot strîns-o și i-a spus chiar, nu știu de ce, pesemne de încîntat ce era : „Iușkevici !" Ea s-a desprins apoi cu dibăcie din mîinile lui încă slabe, a spus „mîrrm", a sărit jos din pat și a plecat. Ce răbdare, ca să nu spun : cîtă mărinimie !

Mai departe, Nika, draga mea, am să-ți povestesc niște lucruri pe care poate că n-ai să le crezi. Toți cei cărora le-am povestit asta m-au ascultat cu un zîmbet puțin neîncrezător, puțin viclean, silit politicos. Cîteodată, prietenii îmi spuneau de-a dreptul: „Cîtă imaginație aveți voi, scriitorii! Zău că sînteți de invidiat. Unde s-a mai auzit și unde s-a mai văzut ca o pisică să vrea să vorbească la telefon!"

Și totuși, așa era. Ascultă, Nika, cum s-a întîmplat.

Kolea s-a sculat din pat slab, palid, verde la față; buzele lui își pierduseră culoarea, ochii i se înfundaseră în orbite, mînuțele îi deveniseră transparente, abia-abia trandafirii. Dar ți-am mai spus eu că bunătatea omenească este o forță mare și nesecată. Am izbutit să-l trimit pe Kolea ca să se întremeze, însoțit de maică-sa, la o depărtare de vreo două sute de verste, într-un sanatoriu minunat. Sanatoriul acela se putea pune în legătură telefonică directă cu Petrogradul și, cu oarecare insistență, putea chiar să cheme așezarea noastră de vile, iar de-acolo — telefonul nostru de-acasă. De toate acestea și-a dat foarte curînd seama mama lui Kolea și, într-o bună zi, am auzit, cu cea mai mare bucurie și chiar plăcut surprins, glasurile dragi în receptor: mai întîi un glas de femeie, puțin obosit și grijuliu, apoi un glas de copil, vioi și vesel.

O dată cu plecarea prietenilor săi, a celui mare și a celui mic, Iu-iu a umblat multă vreme neliniștită și nedumerită. Rătăcea prin odăi și tot dădea cu nasul prin unghere. Dădea cu nasul și spunea foarte expresiv: „Mik!" Era pentru întîia oară — și doar ne cunoșteam de atîta vreme! — cînd auzeam la ea cuvîntul acesta. N-aș putea spune ce-o fi însemnat pe limba pisicească, dar pe limba oamenilor suna lămurit cam așa: „Ce s-a întîmplat? Unde-s? Unde au dispărut?!"

Își ațintea spre mine ochii ei galbeni-verzi larg deschiși și citeam în ei o întrebare stăruitoare.

Și-a ales domiciliul iarăși pe podea, într-un ungher strîmt dintre masa mea de scris și sofa. Degeaba o chemam în fotoliul moale și pe canapea; refuza, iar cînd o luam în brațe și o duceam acolo, după ce ședea un minut, sărea jos, politicoasă, și se întorcea în ungherul ei

întunecos, tare și rece. Ciudat lucru : de ce oare în zilele acelea triste ea se pedepsea pe sine însăși cu atîta îndîrjire ? Oare nu cumva voia prin pilda aceasta să ne pedepsească pe noi, oamenii care-i eram dragi, pentru că, deși atotputernici, nu puteam sau nu voiam să îndepărtăm necazurile și mîhnirea ?

Telefonul nostru se afla într-un vestibul mic, pe o măsuță rotundă, lîngă un scaun de răchită fără spetează. Nu-mi aduc aminte la a cîta din convorbirile mele cu sanatoriul am găsit-o pe Iu-iu stînd la picioarele mele. Știu numai că asta s-a întîmplat doar la început. Curînd însă, pisica a început să vină în fugă ori de cîte ori suna telefonul și, în cele din urmă, și-a mutat cu totul domiciliul în vestibul.

Îndeobște, oamenii înțeleg foarte încet și anevoie animalele, pe cîtă vreme animalele îi înțeleg pe oameni mai repede și mai bine. Am înțeles-o pe Iu-iu foarte tîrziu, abia atunci cînd, într-un rînd, în timpul convorbirii mele duioase cu Kolea, ea a sărit fără zgomot de jos pe umerii mei, și-a restabilit echilibrul și și-a întins înainte, pe lîngă obrazul meu, botișorul pufos cu urechile ciulite.

Mi-am zis : „Pisica are un auz excelent, în orice caz mai bun decît cîinele și mult mai ascuțit decît omul". De foarte multe ori, cînd ne întorceam seara tîrziu, Iu-iu, recunoscîndu-ne de departe pașii, ne ieșea înainte la trei străzi de la casa noastră. Va să zică, ea și-i cunoștea bine pe ai ei.

Și încă ceva. Aveam noi o cunoștință, un băiețaș tare zburdalnic, Jorjik, de vreo patru ani. Cînd ne-a vizitat pentru întîia oară, a necăjit tare mult pisica : a tras-o de urechi și de coadă, a mozolit-o în fel și chip și a alergat cu ea prin toate camerele, ținînd-o ca pe un brîu, de-a curmezișul pîntecului. Ea nu putea suferi așa ceva, cu toate că din delicatețe nu și-a scos nici măcar o dată ghearele. În schimb însă, mai tîrziu, ori de cîte ori venea Jorjik, fie că era după două săptămîni, după o lună sau chiar și mai tîrziu, era destul ca Iu-iu să-i audă glăsciorul zglobiu că o și lua la sănătoasa, scoțînd un țipăt plîngăreț. Vara, sărea pe cel mai apropiat geam deschis, iarna, se furișa sub canapea sau sub scrin. Nu încape îndoială că avea o memorie bună.

„Aşadar, nu e de mirare — mi-am zis — că ea a recunoscut vocea dragă a lui Kolea şi a întins capul să vadă unde o fi oare ascuns prietenul ei drag."

Voiam foarte mult să verific această presupunere. În aceeaşi seară am scris o scrisoare la sanatoriu, în care descriam amănunţit purtarea pisicii şi-l rugam foarte mult pe Kolea ca data viitoare, cînd are să vorbească cu mine la telefon, să-şi aducă neapărat aminte şi să spună în receptor toate cuvintele de mîngîiere de altădată pe care i le spunea acasă Iu-iuşkăi. Iar eu urma să duc receptorul la urechea pisicii.

Răspunsul mi-a venit curînd. Kolea era foarte mişcat că Iu-iu îşi aducea aminte de el şi mă ruga să-i transmit salutări din partea lui. Urma să vorbească de la sanatoriu cu mine peste două zile, iar o zi după aceea avea să-şi facă bagajele şi să vină acasă.

Şi, într-adevăr, a doua zi dimineaţa telefonul m-a înştiinţat că peste cîteva momente am să am legătura cu sanatoriul. Iu-iu stătea lîngă mine, pe duşumea. Am luat-o la mine pe genunchi, ca să pot mînui mai uşor pîlniile telefonului. În cerculeţul de lemn al receptorului răsună glăsciorul vesel şi plin de prospeţime al lui Kolea. Avea de raportat o groază de impresii şi de povestit despre cunoştinţe noi ! Ce de întrebări în legătură cu casa, ce de cereri şi dispoziţii ! Abia i-am putut strecura rugămintea :

— Kolea dragă, acuşi am să duc receptorul la urechea Iu-iuşkăi. Gata ! Vorbeşte cu ea cum faci de obicei, cu cuvintele tale.

— Care cuvinte ? Nu ştiu nici un fel de cuvinte, spuse cu plictiseală glăsciorul.

— Kolea, dragul meu, Iu-iu e la telefon. Spune-i ceva... cuvinte de mîngîiere. Hai, mai repede !

— N-nu ştiu. Nu-mi aduc aminte. Ai să-mi cumperi o colivie pentru păsări, ca acelea care se agaţă aici afară, lîngă geamuri ?

— Haide, Kolenka, haide, dragul meu, haide, băieţaşule drag, doar mi-ai promis că ai să stai de vorbă cu Iu-iu.

— Păi eu nu ştiu să vorbesc pe limba pisicilor. Nu ştiu. Am uitat.

În receptor se auzi un țăcănit, apoi un măcăit și apoi vocea severă a telefonistei :

— Nu e îngăduit să vorbiți prostii la telefon. Puneți imediat receptorul în furcă ! Mai așteaptă și alții pe fir...

Un ciocănit ușor și sfîrîiala din telefon încetă.

Și uite-așa nu ne-a izbutit experiența cu Iu-iu. Păcat ! Aș fi vrut foarte mult să văd dacă are să răspundă sau nu pisica noastră cea deșteaptă cu gingașul ei „mîrrm" la cuvintele de mîngîiere pe care le cunoștea.

Cam asta-i tot despre Iu-iu.

Nu demult a murit de bătrînețe și acum avem un motan șugubăț și dolofan. Dar despre el, draga mea Nika, altă dată.

1927

STEAUA ALBASTRĂ

Odată, demult, în vremuri străvechi, trăia pe un podiș înalt un popor pașnic de păstori, despărțit de tot restul lumii de stînci abrupte, prăpastii adînci și codri deși. Istoria nu menționează și nu știe cu cîte veacuri în urmă s-au cățărat pe munți și au pătruns în ținutul acesta oameni îmbrăcați în zale de fier, străini, puternici și înalți, veniți dinspre miazăzi.

Oștenilor aspri le-a plăcut foarte mult țara descoperită de ei, cu poporul său blînd, cu clima temperată și caldă, cu apă gustoasă și cu pămînt roditor, așa că s-au hotărît să rămînă pentru totdeauna acolo. Nu au fost siliți să supună țara prin luptă, fiindcă locuitorii ei nu cunoșteau răul și nici armele de război. Cucerirea s-a mărginit doar la faptul că vajnicii cavaleri acoperiți cu zale de fier și-au scos armurile grele și s-au căsătorit cu cele mai frumoase fete de pe meleagurile acelea, iar în fruntea noului stat, proclamat monarhie ereditară și absolută, l-au pus pe conducătorul lor, mărinimosul și viteazul Ern. În vremurile acelea îndepărtate și naive, lucrul acesta era cu putință.

De atunci au trecut cam o mie de ani. Urmașii oștenilor s-au amestecat într-atît prin căsătorii cu urmașii locuitorilor de baștină, încît între ei nu mai exista nici o deosebire de limbă sau înfățișare. Trăsăturile vechilor cavaleri au fost complet asimilate de poporul băștinaș. Vechea limbă, uitată aproape complet chiar și de regi, se folosea doar la curte și numai în împrejurările și la ceremoniile cele mai solemne, sau, uneori, pentru exprimarea unor sentimente și idei înalte. Amintirea lui Ern I,

Ern cel Mare, Ern cel Sfînt a rămas pe veci nemuritoare, sub forma unei legende minunate, nepieritoare, făurită de întregul popor, asemenea splendidelor legende create de indieni despre Gayavata, de finlandezi despre Veinemeinen, de ruși despre Sfîntul Vladimir, de evrei despre Moise și de francezi despre Carol cel Mare.

El, înțeleptul Ern, i-a învățat pe locuitorii din Ernoterra să lucreze pămîntul, să cultive legume, să prelucreze minereul de fier. El le-a dăruit scrierea și arta, și tot el le-a dat preceptele religiei și legea. Religia consta în citirea unei rugăciuni către dumnezeu, într-o limbă de neînțeles, iar legea fundamentală era una singură : *în Ernoterra nimeni nu are voie să mintă.* El a recunoscut bărbaților și femeilor drepturi și îndatoriri egale și a anulat toate titlurile de noblețe și toate privilegiile chiar din prima zi a urcării sale pe tron. Nici chiar el, regele, nu purta decît titlul de „Primul slujitor al poporului".

Ern cel Mare a creat și legea privitoare la moștenirea tronului, în baza căreia la tron urma primul născut, fată sau băiat fără deosebire, care se căsătoreau numai după îndemnul inimii lor. În sfîrșit, tot el, Ern I, care cunoștea multe lucruri despre ispitele, depravarea și ura care domneau acolo jos, în țările civilizate părăsite de el, a poruncit să se distrugă și să se facă impracticabilă pentru totdeauna cărarea abruptă de munte pe care ajunsese aici pentru întîia oară cu viteaza lui armată, biruind nenumărate greutăți.

Și iată că sub domnia părintească, înțeleaptă și blîndă a regilor din dinastia Ern, a înflorit Ernoterra, ducînd o viață curată, bogată și minunată, și timp de o mie de ani nu a cunoscut nici războaie, nici crime, nici mizerie.

În vechiul castel regal milenar se mai păstrează încă și astăzi ca amintire unele obiecte care au aparținut lui Ern I. Zalele lui, coiful, spada, lancea și cîteva cuvinte de neînțeles pe care le săpase cu vîrful pumnalului în peretele odăii sale de vînătoare. Acum, nici un locuitor din Ernoterra nu ar fi fost în stare să ridice aceste zale, nici măcar la o înălțime de un centimetru, sau să folosească spada, chiar dacă ar fi apucat-o cu ambele mîini, sau să citească inscripția făcută de rege. Se păstraseră și trei portrete ale regelui : unul din profil, lucrat în mo-

zaicul cel mai mărunt, altul din față, în culori, și al treilea, sculptat în marmură.

Și trebuie să spunem că toate aceste trei portrete, executate cu multă dragoste și cu mare artă, îi mîhneau totdeauna pe locuitorii Ernoterrei, care adorau amintirea primului lor monarh. Judecînd după aceste portrete, nu încăpea nici o îndoială că marele Ern, înțeleptul, dreptul și sfîntul Ern avea un obraz din cale-afară de urît, cu toate că urîțenia lui nu avea în ea nimic de om rău sau respingător. Locuitorii Ernoterrei se mîndreau totdeauna cu frumusețea lor națională și îi iertau primului rege urîțenia numai pentru frumusețea legendară a sufletului său.

Legea asemănării ereditare la oameni are capriciile și ciudățeniile ei. Uneori, copilul nu seamănă nici cu tatăl, nici cu mama sa, nici măcar cu vreunul dintre bunici sau străbunici, ci cu unul dintre strămoșii îndepărtați, de care-l despart o mulțime de generații. Așa era și în dinastia Ern. Cronicarii pomeneau din cînd în cînd de nașterea unor fii foarte urîți, deși fenomenul acesta apărea, cu timpul, din ce în ce mai rar. Trebuie să spunem că, în schimb, acești prinți urîți se remarcau, parcă dinadins, prin admirabile însușiri sufletești : bunătate, inteligență și voioșie. Această dreptate a soartei binevoitoare față de nenorociții prinți urîți îi împăca pe locuitorii Ernoterrei, oameni foarte pretențioși în ceea ce privește frumusețea liniilor, a formelor și a mișcărilor.

Bunul rege Ern al XXIII-lea, excepțional de frumos, se căsătorise din dragoste pasionată cu cea mai frumoasă fată din regatul său. Dar foarte multă vreme — timp de zece ani — ei nu au avut copii. Așa că vă puteți închipui bucuria poporului cînd într-al unsprezecelea an au aflat știrea mult așteptată că iubita și mîndra lui regină așteaptă un moștenitor. Poporul se bucura atît pentru fericirea perechii regale cît și pentru asigurarea liniei directe de urmași ai gloriosului neam al legendarului Ern. După șase luni, oamenii, entuziasmați, au primit știrea că s-a născut cu bine prințesa Erna a XIII-a. În ziua aceea, nu a rămas nici un locuitor în Ernoterra care să

nu fi băut o cupă de vin în sănătatea prințesei moștenitoare.

Numai la palat nu domnea veselia. Moașa curții, de cum a văzut copilul, a clătinat din cap, amărîtă. Iar regina, cînd i s-a adus și i s-a arătat fetița, a exclamat, cu un gest deznădăjduit, izbucnind în lacrimi :

— O, doamne, ce urîțică e !

Dar deznădejdea ei nu a durat mult. Curînd, și-a întins mîinile spre ea, spunînd :

— Dați-mi-o mai repede pe micuța mea. Pentru că e atît de urîtă, o voi iubi și mai mult pe biata mea fetiță.

Și augustul părinte era nespus de mîhnit.

— Ce soartă crudă ! a zis el. Am auzit de prinți urîți în dinastia noastră, dar în străvechiul neam al Ernilor se naște pentru prima dată o prințesă urîtă. Să ne rugăm ca urîțenia ei trupească să fie compensată cu darurile minunate ale sufletului, ale inimii și ale minții.

Același lucru l-a spus și poporul cel credincios, cînd a auzit de urîțenia micuței prințese.

Fetița creștea văzînd cu ochii și se făcea tot mai urîtă. Dar cum nu-și dădea încă seama de urîțenia ei, era veselă, avea poftă de somn, de mîncare și era un copil dintre cei mai sănătoși. Cînd a ajuns la vîrsta de trei ani, toți curtenii și-au dat seama de uimitoarea ei asemănare cu portretele lui Ern cel Mare. Și chiar de la această vîrstă fragedă fetița dădea dovadă de minunate însușiri sufletești : bunătate, răbdare, blîndețe, atenție pentru cei din jur, dragoste de oameni și de animale, o minte luminată, vie și clară și o fire totdeauna prietenoasă.

Cam pe vremea aceea, regina a venit într-o zi la rege și i-a spus :

— Domnul și iubitul meu soț. Vreau să-ți cer o mare favoare pentru fiica noastră.

— Spune, draga mea soție, doar știi că nu pot să-ți refuz nimic.

— Fiica noastră crește și, după cît se pare, dumnezeu i-a dăruit o minte cu totul neobișnuită, care întrece cu mult vîrsta ei. Curînd va veni și nefericita zi cînd buna și scumpa mea Erna își va da seama, prin asemuire cu

alţii, cît de urîtă e. Mă tem că descoperirea aceasta îi va pricinui multă durere, nu numai acum, dar şi în tot cursul vieţii sale.

— Ai dreptate, scumpa mea soţie. Dar prin ce favoare a mea crezi că poţi îndepărta sau îndulci lovitura de neînlăturat care o aşteaptă pe iubita noastră fiică?

— Să nu te superi, stăpînul meu, dacă propunerea mea ţi se va părea prostească. Erna va trebui să nu-şi vadă niciodată chipul în oglindă. Atunci, chiar dacă cineva, din răutate sau neprevedere, îi va spune că e urîtă, ea nu-şi va da seama de marea sa urîţenie.

— Şi ce trebuie făcut pentru asta?

— Trebuie ca în Ernoterra să nu mai rămînă nici o oglindă.

Regele a căzut pe gînduri, iar după cîtva timp a spus:

— Va fi o grea încercare pentru bunul nostru popor. Potrivit edictului marelui meu strămoş privitor la egalitate, femeile şi bărbaţii din Ernoterra au ajuns să fie la fel de doritori de a plăcea. Dar cunoaştem dragostea adîncă şi devotamentul încercat al poporului nostru faţă de casa regală şi sînt convins că el o să facă bucuros acest mic sacrificiu pentru noi. Chiar astăzi voi emite şi voi vesti prin crainici decretul despre confiscarea şi distrugerea tuturor oglinzilor de sticlă şi de metal din regatul nostru.

Regele nu greşea în ceea ce priveşte poporul său, care alcătuia în acele vremuri strălucite o familie strîns unită cu familia domnitoare. Locuitorii Ernoterrei au înţeles cu multă compătimire delicatele motive care provocaseră porunca regală şi au încredinţat străjilor, fără şovăire, toate oglinzile, ba chiar şi cioburile de oglindă. E drept că glumeţii nu s-au putut stăpîni să nu facă o demonstraţie veselă, trecînd prin faţa palatului cu părul zbîrlit şi cu obrazul mînjit cu noroi. Dar cînd poporul rîde, chiar şi cu o nuanţă de persiflare, monarhul poate să doarmă liniştit.

Sacrificiul făcut de supuşi era cu atît mai mare, cu cît toate rîurile şi pîraiele din Ernoterra, fiind foarte repezi, nu oglindeau imaginile.

Prințesa Erna împlinise paisprezece ani și se făcuse atît de viguroasă și de înaltă, încît întrecea cu un cap pe cel mai înalt bărbat. Se pricepea la fel de bine să brodeze și să cînte la harpă... În aruncarea mingii nu avea rival și se cățăra pe stîncile abrupte ca o capră sălbatecă. Bunătatea, afecțiunea, dreptatea și compătimirea ei erau adevărate izvoare de lumină, căldură și bucurie. Niciodată nu pregeta să-i ajute pe cei bolnavi, bătrîni și săraci. Știa să oblojească răni și cunoștea puterea ierburilor tămăduitoare. Minunatele ei mîini erau un adevărat dar al împăratului ceresc, făcut regilor de pe pămînt — dacă atingea un scrofulos sau un bolnav de epilepsie, în aceeași clipă bolnavul se tămăduia. Poporul o diviniza, și pretutindeni nu auzea în urma ei decît binecuvîntări. Însă, foarte des, sensibila Erna surprindea priviri furișe în care i se părea că simte o milă tăcută sau o compătimire tainică...

„Poate că nu sînt ca toată lumea!" se gîndea prințesa și le întreba pe doamnele de onoare :

— Spuneți, dragele mele prietene, sînt urîtă sau frumoasă ?

Și fiindcă în Ernoterra nu mințea nimeni, ele îi răspundeau cu sinceritate :

— Nu s-ar putea spune, prințesă, că ești frumoasă, dar fără îndoială ești mai simpatică, mai deșteaptă și mai bună decît toate fetele și doamnele de pe lume. Te rog să ne crezi că-ți va spune același lucru și omul pe care soarta ți l-a hărăzit drept soț. Noi, femeile, nu prea știm să prețuim farmecele femeiești.

Într-adevăr, le era greu să judece înfățișarea Ernei. Aceasta nu semăna cu celelalte femei din Ernoterra, nici la statură, nici la putere, nici la trăsăturile feței.

În ziua cînd Erna a împlinit cincisprezece ani — vîrsta la care, potrivit legilor țării, fetele deveneau majore — s-au dat la palat o masă mare și un bal minunat. Iar în dimineața următoare, buna prințesă a băgat într-un coșuleț cîte ceva din cele mai bune mîncăruri rămase de la ospățul din ajun și a plecat în munți, la depărtare de vreo patru mile, să-și viziteze doica la care ținea din tot sufletul. Însă plimbarea timpurie și aerul curat, de

munte, n-au înveselit-o ca de obicei. Gîndurile ei se întorceau cu încăpățînare la unele constatări ciudate pe care le făcuse la balul din ajun. Sufletul Ernei era nevinovat și pur ca zăpada cea veșnică a munților, dar instinctul feminin, ochiul său ager și vîrsta o făceau să înțeleagă multe lucruri. Nu-i scăpaseră privirile de dragoste pe care le schimbau tinerii cu fetele în timpul dansului. Dar asupra ei nu se oprise nici o astfel de privire grăitoare. În zîmbetele respectuoase și în saluturile smerite ea nu vedea decît supunere, credință, o bunăcuviință rafinată — și mereu aceeași inevitabilă și îngrozitoare umbră de compătimire. Oare să fie chiar atît de urîtă ? Să fie un monstru care inspiră dezgust și nimeni să nu îndrăznească să-i spună lucrul acesta ?

Stăpînită de gînduri triste, Erna ajunse la casa doicii sale și bătu la ușă. Dar, neprimind nici un răspuns, deschise ușa (pe atunci, în țara aceasta încă nu se cunoșteau lacătele) și intră să-și aștepte doica. Și în alte dăți, cînd nu o găsise acasă, făcuse la fel.

Pe cînd stătea la fereastră, pradă gîndurilor sale triste, prințesa își plimba privirea distrată peste mobilă și lucrurile de mult cunoscute din odaie. Deodată ochii i se opriră pe sipetelul doicii, cu tot felul de fleacuri legate de copilăria bătrînei, de prima ei dragoste, de căsătorie, de timpul petrecut la castel : pietricele colorate, broșe, broderii, panglicuțe, peceți, inele și alte mărunțișuri simple și ieftine. Încă din fragedă copilărie, prințesa cotrobăia cu drag prin aceste amintiri și, deși cunoștea bine povestea fiecărui lucrușor, o asculta mereu cu aceeași nepotolită plăcere. I se păru însă ciudat faptul că sipetelul se afla acolo, deoarece doica îl păstra totdeauna într-un loc ascuns, și, de obicei, după ce prințesa se sătura să privească lucrurile din el, îl înfășura într-o bucată de stofă frumoasă și-l ascundea iar cu grijă.

„Pesemne că a fost atît de grăbită, încît, ieșind pentru o clipă, a uitat să-l ascundă", s-a gîndit prințesa. Așezîndu-se la masă, deschise sipetelul, cu gîndul aiurea, și începu să prefire unul cîte unul lucrușoarele cunoscute. După ce le privea, le arunca în poală. Așa a ajuns la fund, și iată că acolo descoperi pe neașteptate un ciob mare și plat. L-a scos și a început să-l cerceteze.

O față a lui era roșie, cealaltă, argintie, strălucitoare și parcă avea adîncime. Cînd s-a uitat mai bine, a văzut în ciob colțul odăii cu mătura sprijinită de perete... L-a răsucit puțin și a zărit vechiul scrin de lemn, apoi încă puțin... și dinaintea ei a apărut un obraz atît de urît, cum prințesa nu și-ar fi închipuit niciodată că poate să existe.

Și-a ridicat sprîncenele în sus, și chipul urît a făcut același lucru. Și-a înclinat capul, și chipul i-a repetat mișcarea. Și-a dus degetele la buze, și în ciob s-a reflectat și mișcarea aceasta. Atunci Erna a înțeles deodată că din ciobul ciudat o privește chiar fața ei. Oglinjoara i-a scăpat jos, fata și-a acoperit ochii cu mîinile și, de amărăciune, s-a prăbușit cu capul pe masă.

În clipa aceea s-a întors doica, și cînd a văzut-o pe prințesă, sipetelul uitat și ciobul de oglindă, a înțeles totul. S-a aruncat în genunchi, spunînd cuvinte pline de duioșie și compătimire. Însă Erna s-a ridicat repede în picioare, cu ochii fără lacrimi, plini de mînie, și i-a poruncit scurt, arătînd oglinda :

— Povestește-mi tot !

Glasul îi suna cu atîta hotărîre neașteptată, neclintită, încît femeia simplă nu a îndrăznit să-i iasă din cuvînt și i-a povestit prințesei totul. Despre prinții cei urîți și buni, despre durerea reginei, care născuse o fată urîtă, despre grija ei înduioșătoare de a o feri pe fiica ei de această lovitură grea a soartei, precum și despre decretul regelui cu privire la distrugerea oglinzilor. În timp ce povestea, doica plîngea, smulgîndu-și părul din cap și blestemînd ceasul cînd, spre nenorocirea iubitei sale Erna, ascunsese din slăbiciune femeiască, prostească, ciobul de oglindă în sipetul ei.

După ce a ascultat-o pînă la capăt, prințesa a spus cu un zîmbet trist :

— În Ernoterra nimeni nu are voie să mintă !

Și a ieșit din casă. Doica, speriată, a vrut să se ia după dînsa, dar fata i-a poruncit cu asprime să rămînă locului.

Doica s-a supus. Cum ar fi putut să facă altfel ? În cuvintele fetei ea nu auzea vocea blîndă de totdeauna a micii Erna, care supsese la sînul ei, ci porunca mîndrei

prințese, ai cărei strămoși domneau de o mie de ani peste poporul său.

Nefericita Erna mergea pe cărările povîrnite de munte, în timp ce vîntul îi flutura rochia albastră, lungă și ușoară. Pășea chiar pe marginea prăpastiei abrupte. Jos, la picioarele ei, se așternea o beznă albăstrie și se auzea mugetul surd al cascadelor care se prăvăleau de vale, ca niște panglici albe. Norii alergau de colo colo la picioarele ei, ca o pîclă deasă, mohorîtă. Însă Erna, care mergea ușor, ca totdeauna, pe marginea prăpastiei, nu vedea și nu voia să vadă nimic. Ce sentimente furtunoase, ce gînduri triste o stăpîneau pe drumul acesta singuratec ? Cine le-ar fi putut înțelege și povesti întocmai ? Poate doar o altă prințesă, fiica unui alt monarh puternic pe care soarta oarbă s-o fi lovit tot atît de crunt și de nemeritat...

Așa a ajuns ea la o cotitură, sub care stînci demult prăvălite se îngrămădiseră într-o dezordine amenințătoare și, deodată, s-a oprit. Prin vuietul cascadei răzbea din adînc pînă la ea un sunet neobișnuit. S-a aplecat deasupra prăpastiei, ascultînd cu atenție. De undeva, din fundul genunii se auzea glasul unui om care gemea și striga după ajutor. Atunci, uitîndu-și mîhnirea și împinsă de bunătatea ei sufletească, Erna a coborît în prăpastie, sărind din stîncă în stîncă, din bolovan în bolovan, cu ușurința unui cerb tînăr, pînă s-a oprit pe un mic podiș, puțin mai lat decît o piatră de moară. Mai departe nu putea coborî, dar nici de urcat înapoi nu mai era cu putință, însă Erna, în dorința ei de a da un ajutor cît mai grabnic, nu se gîndise la lucrul acesta.

Omul care gemea se afla aproape de tot, sub micul podiș. Fata s-a întins pe piatră, și-a aplecat capul în jos și l-a zărit. Stătea agățat de vîrful ascuțit al unei stînci, ținîndu-se cu o mînă de el, iar cu cealaltă de trunchiul subțire al unui pin strîmb, de munte. Piciorul stîng i se sprijinea într-o crăpătură a stîncii, iar dreptul atîrna în aer. După îmbrăcăminte nu era un locuitor al Ernoterrei, fiindcă Erna nu mai văzuse niciodată mătase, dantele, jambiere de piele de antilopă, cizme cu pinteni ori brîie împodobite cu aur.

Atunci, fata i-a strigat cu glas puternic :

— Ţine-te bine, străinule ! O să te ajut.

Necunoscutul şi-a ridicat, gemînd, spre ea chipul palid, ale cărui trăsături abia se întrezăreau în penumbra deasă şi a dat din cap. Dar cum să-l ajute mărinimoasa prinţesă ? Mai jos nu putea să coboare nici ea. O, dacă ar fi avut o frînghie ! De la prinţesă la călător nu era distanţă mai mare de două staturi de om. Ce era de făcut ?

Şi prin mintea Ernei a apărut fulgerător una din acele idei înaripate care se nasc în clipele de primejdie în capul oamenilor îndrăzneţi şi puternici. Şi-a scos repede minunata ei rochie albastră, ţesută din inul cel mai fin şi mai tare. A sfîşiat-o cu mîinile şi cu dinţii în fîşii lungi şi late, a răsucit din ele funii subţiri şi le-a legat una de alta, făcînd din loc în loc noduri, ca să ţină mai bine. Apoi, întinzîndu-se pe pietrele ascuţite, de care-şi zgîria mîinile şi picioarele, a lăsat în jos frînghia făcută de mîinile ei şi a izbucnit într-un rîs plin de bucurie cînd s-a încredinţat că ajungea, ba chiar îi mai rămînea o bucată destul de bună. Apoi, după ce drumeţul, ţinîndu-se cu greu între crăpătura din stîncă şi trunchiul de pin, a izbutit să-şi lege capătul frînghiei de brîul său de piele de bivol, Erna a început să tragă frînghia cu băgare de seamă spre ea. Străinul o ajuta, agăţîndu-se cu mîinile de fiecare colţ de stîncă şi săltîndu-şi trupul în sus. Dar cînd capul şi pieptul i s-au ivit la marginea podişului, l-au părăsit puterile şi Erna a izbutit numai cu multă greutate să-l tragă pe piatra ei.

Şi, fiindcă nu era destul loc, Erna a fost nevoită să se aşeze jos, să rezeme capul necunoscutului de pieptul său şi să-i înconjure cu braţele trupul vlăguit.

— Cine eşti, fiinţă vrăjită ? şopti tînărul, cu buzele golite de sînge. Eşti un înger trimis de cer în ajutorul meu ? Sau zîna cea bună a acestor munţi ? Sau una din minunatele zeiţe păgîne ?

Prinţesa nu i-a înţeles cuvintele. În schimb, graiul privirii duioase, pline de recunoştinţă şi admiraţie a ochilor lui negri, era uşor de înţeles. Dar, îndată, genele lungi ale tînărului i se lăsară peste ochi, o paloare de moarte i se revărsă pe chip, şi el îşi pierdu cunoştinţa.

Ea ședea nemișcată, ținîndu-l în brațe, cu ochii ei albaștri, ca niște stele, ațintiți pe chipul lui, și își spunea :

„Călătorul acesta nefericit este tot atît de urît ca mine și ca gloriosul meu strămoș, Ern cel Mare. Pesemne că ne tragem toți trei din același neam, a cărui urîțenie fizică se deosebește atît de hotărît de frumusețea clasică a locuitorilor Ernoterrei. Dar de ce privirea lui e atît de îmbătător de dulce ? Cît de jalnice erau în comparație cu ea privirile duioase aruncate ieri de tineri fetelor cu care dansau ! Era ca licărul unei lumînări în fața strălucirii soarelui fierbinte de amiază. Și de ce îmi aleargă atît de repede sîngele prin vine, de ce îmi ard obrajii și-mi bate inima, de ce răsuflarea mea e atît de adîncă și de plăcută ? Doamne, voia ta a fost să fiu urîtă și nu cîrtesc din pricina asta împotriva ta. Dar pentru el, aș vrea să fiu mai frumoasă decît toate fetele din lume !"

În clipa aceea, de sus s-au auzit voci. E drept că doica nu-și venise curînd în fire din încremenirea pricinuită de porunca prințesei. Dar de cum s-a dezmeticit, a pornit pe urmele ei. Cînd a văzut-o pe Erna coborînd în fugă din stîncă în stîncă și a auzit gemetele din prăpastie, femeia cea deșteaptă a ghicit numaidecît ce se întîmplase și a știut ce trebuia să facă. S-a întors în sat, i-a ridicat pe vecini și i-a chemat pe toți să vină în fugă cu prăjini, frînghii și scări. Călătorul, lipsit de cunoștință, a fost scos afară nevătămat, însă, înainte ca Erna să fie trasă și ea sus, doica i-a trimis cu o frînghie cele mai frumoase veșminte ale sale. Apoi, prințesa a poruncit ca tînărul străin să fie dus la palat și culcat în camera cea mai frumoasă. Cînd îl cercetară, găsiră, pe lîngă cîteva răni grele, că-și scrîntise o mînă și mai avea și fierbințeli. Prințesa l-a îngrijit chiar ea, ceea ce nu a mirat pe nimeni, fiindcă la curte se știa cît de miloasă e cu bolnavii și era prețuită pentru cunoștințele ei în știința tămăduirii. Apoi, tînărul bolnav, deși foarte urît, părea a fi de viță nobilă.

Să fie oare nevoie să mai povestim îndelung și cu amănunte ceea ce s-a mai petrecut ? Cum datorită neobositelor îngrijiri ale Ernei, străinul s-a trezit în cele

din urmă din leșin și a recunoscut-o, plin de bucurie, pe cea care-l scăpase de la moarte? Cît de repede a început să se întremeze? Cu cîtă nerăbdare aștepta el fiecare vizită a prințesei și cît de greu îi era Ernei să se despartă de dînsul? Cum învățau unul de la altul cuvintele străine? Cum, o dată, glasul mîngîietor al străinului a rostit cuvîntul dulce *„amo!"*, și cum Erna l-a repetat cu o șoaptă sfioasă, roșind de fericire și de rușine? O, exista, oare, măcar o singură fată pe lume care să nu înțeleagă că *„amo"* înseamnă „te iubesc", mai ales cînd cuvîntul este însoțit de prima sărutare?

Dragostea este cel mai bun profesor de limbi străine. Cînd tînărul a părăsit patul și a început să se plimbe cu prințesa pe aleile din parcul castelului, amîndoi știau unul despre altul tot ceea ce trebuiau să știe. Călătorul salvat de Erna era singurul fiu al unui rege puternic, care domnea peste un stat bogat și minunat — Franța. Se numea Charles. Pasiunea pentru călătorii și aventuri îl adusese în munții inaccesibili ai Ernoterrei, unde fusese părăsit într-o zi de călăuzele fricoase, iar el alunecase de pe o stîncă, gata-gata să-și piardă viața. Nu a uitat să-i povestească Ernei și de horoscopul lui întocmit la naștere de marele prezicător francez, Nostradamus, în care se afla, printre altele, și următoarea frază:

„...Și în munții sălbateci dinspre miazănoapte-soarerăsare vei vedea mai întîi moartea, iar apoi o stea albastră, care-ți va lumina toată viața."

Erna i-a povestit și ea, cum a putut, istoria Ernoterrei și a casei regale. Într-o zi, i-a arătat cu mîndrie armele lui Ern cel Mare, iar Charles, după ce le-a cercetat cu luare-aminte și cu respectul cuvenit, a făcut cu ușurință cîteva mișcări de scrimă cu spada grea a regelui. Apoi a spus că portretele strămoșului Ernei reprezintă un om frumos, înțelept și mare. Cînd a citit însă inscripția săpată în perete de Ern I, a zîmbit cu șiretenie și voioșie.

— De ce zîmbești, prințe? l-a întrebat prințesa, neliniștită.

— Dragă Erna, i-a răspuns acesta, sărutîndu-i mîna. Dă-mi voie să-ți spun mai tîrziu pentru ce zîmbesc.

Curînd, prințul Charles i-a cerut regelui și reginei mîna fiicei lor: inima ei îi aparținea de mult. Cererea

i-a fost acceptată. Fetele majore din Ernoterra erau libere să-şi aleagă soţul, iar, pe de altă parte, tînărul prinţ era înzestrat cu însuşiri frumoase şi avea o purtare plină de noblețe şi demnitate.

La logodna lor s-au dat multe serbări, atît la curte cît şi pentru popor, la care s-au veselit tineri şi bătrîni. Numai regina-mamă se lăsa pradă tristeţii, cînd rămînea singură în odăile ei. „Nefericiţii ! îşi spunea ea. Ce copii urîţi or să aibă !"

Pe cînd într-una din zilele acelea, Erna se uita împreună cu logodnicul ei la perechile care dansau, i-a spus acestuia :

— Dragul meu ! Pentru tine aş vrea să semăn măcar cu cea mai urîtă dintre femeile din Ernoterra.

— Să te ferească dumnezeu de nenorocirea asta, steaua mea albastră ! a exclamat Charles, speriat. Tu eşti minunată !

— Nu încerca să mă mîngîi, dragul meu, i-a răspuns aceasta, plină de tristeţe. Îmi cunosc toate defectele. Am picioare prea lungi, tălpi şi mîini prea mici, o talie prea înaltă, ochi foarte mari, de culoare albastră, urîtă, nu galbeni, frumoşi, iar buzele mele, în loc să fie turtite sau subţiri, sînt arcuite.

Dar Charles îi săruta mereu mîinile albe cu vinişoare albastre şi degete lungi, spunîndu-i mii de vorbe alese de laudă, şi cînd îi privea pe locuitorii Ernoterrei, care dansau, izbucnea în hohote de rîs.

În sfîrşit, serbările s-au încheiat. Regele şi regina au binecuvîntat fericita pereche, au înzestrat-o cu daruri bogate, şi tinerii căsătoriţi au pornit la drum. (Mai înainte, bunii locuitori ai Ernoterrei au construit timp de o lună drumuri în munţi şi poduri vremelnice peste torente şi prăpăstii.) Iar peste o altă lună, prinţul Charles intra cu soţia sa în capitala strămoşilor săi.

Se ştie de mult că vestea cea bună întrece caii cei mai iuţi. Toţi locuitorii marelui oraş Paris au ieşit în întîmpinarea prinţului moştenitor, pe care-l iubeau pentru bunătatea, simplitatea şi dărnicia lui. În ziua aceea, nu s-a găsit bărbat şi nici chiar femeie care să nu spună că Erna era cea mai frumoasă femeie din ţara lor, şi deci de pe întregul pămînt. Regele însuşi, cînd şi-a întîmpi-

nat nora în poarta palatului, a îmbrățișat-o și a sărutat-o pe fruntea ei curată, spunînd :

— Fata mea, nu știu ce e mai de lăudat la tine, frumusețea sau virtutea ta ? Fiindcă amîndouă mi se par desăvîrșite...

Iar Erna cea modestă primea cinstea și dovezile de dragoste, gîndindu-se : „Ce fericită sînt că soarta m-a adus în împărăția urîților, cel puțin n-o să am niciodată prilej de gelozie".

Și multă vreme a fost încredințată că e urîtă, deși menestrelii și trubadurii slăveau în întreaga lume farmecul chipului și al firii ei, iar toți cavalerii Franței purtau flori albastre în cinstea ochilor ei.

După un an, la fericirea senină a căsniciei lui Charles și a Ernei, s-a adăugat o nouă și minunată bucurie. Ea a născut un băiat zdravăn, care urla de-ți țiuiau urechile. Cînd l-a arătat prima dată iubitului ei soț, Erna a spus sfioasă :

— Dragostea mea ! Mi-e rușine să recunosc, dar... îl găsesc nespus de frumos, deși seamănă cu tine și cu mine și nu aduce nici pe departe cu bunii mei compatrioți. Poate că e orbirea de mamă ?

Atunci Charles a răspuns, zîmbind cu șiretenie și veselie :

— Îți amintești, zeița mea, ziua cînd ți-am făgăduit să-ți tălmăcesc inscripția săpată de Ern cel Înțelept în peretele odăii de vînătoare ?

— Da, iubitul meu !

— Ei bine, ascultă. Ea este scrisă în limba latină veche și glăsuiește așa : „Bărbații din țara aceasta sînt deștepți, credincioși și harnici, femeile cinstite, blînde și înțelegătoare, dar să mă ierte dumnezeu — și unii, și alții sînt tare urîți".

1927

UMBRA LUI NAPOLEON

— Ce să zic, aveţi şi nu aveţi dreptate. Cred că adevărul nu se află de obicei în părerile extreme ale societăţii, ci undeva la mijloc.

Nici vorbă, au existat guvernatori care au semănat leit cu „pompadurii" lui Şcedrin. Recunosc. Totuşi, să fim drepţi. Am putea aminti şi numele unor guvernatori, care în aşa-numitele lor „satrapii", se străduiau în chip cinstit să desfăşoare o activitate creatoare energică. N-or fi fost peste tot numai recuzită şi figuranţi. Trebuie să recunosc însă că uneori, guvernatorul, oricît de cinstit şi de drept ar fi el, nu poate să se descurce fără „recuzită".

Vă voi povesti o întîmplare prin care am trecut chiar eu.

În 1906 am fost numit în fruntea unei gubernii din vest.

Trebuie să spun că pe vremea aceea, cînd noii guvernatori plecau la postul lor, luau cu ei doar un bagaj uşor: scobitori, porttigaretul şi un schimb de rufe. Fiindcă te aşteptai ca în cîteva zile să fii sau mutat sau rechemat şi trecut la minister sau să ţi se pretindă o cerere de demisie din motive de boală. Desigur, mai aveai şi posibilitatea să fii rupt în bucăţi de o bombă a teroriştilor... Dar ne învăţasem de mult să privim bombele ca pe ceva obişnuit şi firesc.

Închipuiţi-vă că am reuşit să rămîn în postul de guvernator din 1906 pînă în 1913. Acum, după ce s-a scurs atîta vreme, socot lucrul acesta ca o minune de neînţeles care a durat şapte ani.

Fusesem învestit cu o putere aproape absolută. Eu întruchipam satrapul, dictatorul, conchistadorul, groaza justiției... Totuși, nu trecea zi în care să nu mă apuc cu mîinile de păr, gata să țip că situația mea era „mai rea decît oricînd, cum s-ar zice la noi, mai rea decît a guvernatorului". Și nu țipam, numai fiindcă eram eu însumi guvernator.

Sub neobosita mea supraveghere și ocrotire părintească se aflau naționalitățile velicorusă, poloneză, lituaniană, evreiască, precum și religiile: ortodoxă, catolică, luterană, unită și de rit vechi.. Din punct de vedere teoretic trebuia să am cunoștințe din domeniul militar, medical, bisericesc, comercial, veterinar, agricol, fără a mai socoti silvicultura, creșterea cailor, arta stingerii incendiilor și o mie de alte lucruri.

Iar de sus, de la Petersburg, îmi veneau cu fiecare poștă dispoziții, proiecte, invenții administrative, himere în stilul lui Manilov [1] și planuri în genul lui Nozdriov [2]. Și eu răspundeam de toate aceste aiureli birocratice.

Nici eu nu pot înțelege cum de au mers lucrurile bine. Timp de șapte ani nu s-a întîmplat nici un pogrom, nici o expediție de represalii, nici un atentat. Într-adevăr — voința domnului!

Eu nu am nici un merit. M-am străduit doar să fiu răbdător. Sînt din fire un om cu sînge rece, sănătos și nu-mi lipsește simțul humorului.

Și acum — despre recuzită și figuranți.

Era în 1912. La 26 august urma să aibă loc aniversarea de 100 de ani a glorioasei bătălii de la Borodino.

Noi, guvernatorii, aflasem dinainte că cei din cercurile cele mai înalte hotărîseră să se serbeze această zi măreață la locul bătăliei și cu cel mai mare fast.

Asta n-ar fi fost nimic, ba chiar era ceva înălțător și patriotic. Dar știam că acolo, sus, se sare totdeauna peste cal. Și-așa s-a și întîmplat.

O minte isteață de om de stat a avut surprinzătoarea idee să adune pe cîmpul de luptă de la Borodino cît mai mulți veterani, care participaseră la această bă-

[1]—[2] Personaje din *Suflete moarte* de Gogol (n. r.).

tălie şi, în general, bătrîni care avuseseră prilejul să-l vadă pe Napoleon.

În orice caz, faptul acesta nu era nici mai bun, nici mai rău decît, de pildă, proiectul de a amenaja plantaţii de ananas în gubernia Kostroma. Se ştie că hîrtia rabdă orice. Doar un veteran de la Borodino ar fi trebuit să aibă cel puţin o sută douăzeci de ani. Totuşi, ideea a fost primită la Petersburg cu cea mai mare satisfacţie.

În legătură cu aceasta, a venit într-o zi la mine generalul Rennenkampf, celebrul conducător curlandez al istoricei incursiuni de pe vremea războiului împotriva Japoniei. Privire de foc, pinteni zăngănitori, vorbă laconică şi — cavaler medieval în faţa doamnelor.

— Excelenţă, mi-a spus el, am cutreierat în lung şi în lat întreaga gubernie Kovno, am văzut tot felul de matusalemi din ăştia şi — drace ! nici unul nu-i bun de nimic ! Sau mint ca nişte măgari, sau au uitat tot, diavolii ! Totuşi, ce mă fac fără ei, lua-i-ar dracu ? ! Doar pentru ei — drace ! — au şi început să se bată medalii la monetărie ! Scoateţi-mă din încurcătură, excelenţă ! Ne-am pus toată nădejdea în dumneavoastră. Doar Napoleon a petrecut cîteva zile în oraşul Smorgon de pe teritoriul guberniei dumneavoastră. Poate că, spre norocul dumneavoastră, se vor găsi pe aici vreo doi-trei moşnegi, care, lua-i-ar dracu, mai au măcar un pic de memorie. N-o să uit în vecii vecilor serviciul pe care mi-l faceţi !

În calitate de conducător administrativ nu puteam să nu-l înţeleg. Aşa că i-am răspuns :

— Pavel Karlovici, înţeleg foarte bine situaţia dumneavoastră. Vă dau cuvîntul meu de onoare, excelenţă, că voi face tot posibilul. De altfel, am un ispravnic pentru care se pare că nu există nimic imposibil.

Generalul s-a bucurat, mi-a strîns mîinile cu căldură şi mi-a făgăduit veşnică recunoştinţă.

— Mă bizui pe dumneavoastră ca pe mine însumi, iar ispravnicului să-i spuneţi că nu-l voi uita niciodată.

După ce l-am condus pe Rennenkampf, l-am chemat pe ispravnicul Karakaţi. Nu era grec, cum s-ar putea bănui după numele său. Povesteá cu plăcere şi mîndrie

că se trăgea, după tată, dintr-un neam de prinți albanezi, iar după mamă era înrudit cu Grimaldi din Monaco. Într-adevăr, avea în el ceva de tîlhar.

Foaia sa matricolă era dintre cele mai obișnuite. Cavaleria de gardă. Datorii. Cavaleria obișnuită. Cărți. Corpul de grăniceri. Scandal. Corpul de jandarmi. Căzut la examen. Ultima etapă — ispravnic județean.

Lucra însă cu o repeziciune de șase sute cai putere și era de o ingeniozitate puțin comună.

I-am povestit convorbirea mea cu generalul, și el mi-a răspuns numaidecît, prompt, ca un cal de luptă la atac.

— Excelență, pentru dumneavoastră îi scot și de sub pămînt. Să n-aveți nici o grijă. O să găsesc bătrînii cei mai grozavi. Nu numai de Napoleon, dar și de Petru cel Mare or să-și aducă aminte !

— Nu, mai bine fără exces de zel, i-am spus eu. Ajunge și Napoleon.

— Am înțeles, excelență !

Și a zbughit-o.

Totdeauna aveai impresia că omul acesta nu merge, ci zboară. Așa era de iute.

După două săptămîni, am primit de la Rennenkampf o telegramă laconică, în stilul său specific, numai fără expresia lui obișnuită : „drace".

„Mulțumesc. Bătrînul e o adevărată bomboană. Veniți. Vă strîng mîna."

Am plecat, luîndu-l cu mine, pentru orice eventualitate, și pe Karakați.

Chiar și numai călătoria aceasta, în tovărășia ispravnicului făcător de minuni, ar fi putut oferi material pentru o culegere voluminoasă de povestiri humoristice.

De exemplu. Am ajuns la un rîuleț, în locul unde trebuia să se găsească un bac. Însă rîulețul se revărsase și bacul fusese luat de curent. Așa că trebuia să întrerupem drumul pentru un timp nedeterminat.

Karakați nu s-a pierdut cu firea. Cred că nu s-ar fi pierdut nici în pampas, în junglă sau în taiga. Poate că numai din cauza unei erori a soartei nu ajunsese un explorator celebru sau un *cow-boy*.

Am mers de-a lungul malului vreo două-trei verste. Am găsit o luntre pescărească și, după ce am trimis caii înapoi, am trecut rîul.

Dar aici ne aștepta o altă nenorocire. Nu aveam la îndemînă nici un mijloc de locomoție. Pescarii spuneau că cea mai apropiată casă de unde s-ar putea procura o căruță se afla la zece verste. Și tocmai se înserase.

Dar privirea ageră a căutătorului de urme, Karakați, a descoperit sub sălciile pletoase de pe mal o căruță evreiască antediluviană, un furgon lung cu coviltir, în care cîte zece-cincisprezece inși cutreierau tîrgurile din regiune.

Curînd, am auzit o discuție destul de violentă, în care se distingeau glasurile de tenori ale evreilor și baritonul tunător al lui Karakați. Discuția devenea tot mai aprinsă. Evreii nu voiau să cedeze furgonul, fiindcă aveau treburi urgente de rezolvat.

Atunci, mi-am amintit de rangul meu și de obligațiile care-mi reveneau. Trebuia să cercetez cauza oricărei tulburări în rîndurile populației și să iau toate măsurile pentru curmarea ei.

Așa că m-am apropiat și am întrebat cu blîndețe:

— Ce s-a întîmplat, prieteni? Spuneți, ce s-a întîmplat?

Dar Karakați m-a întîmpinat grăbit:

— Nu vă neliniștiți, excelență. Sînt locuitorii recunoscători care s-au adunat aici ca să vă exprime devotamentul lor.

N-am avut încotro. I-am făcut ispravnicului o observație de formă și am căzut la învoială cu pasagerii furgonului. Bineînțeles că au cerut o sumă uriașă, după concepțiile lor — o rublă și jumătate — și ne-am despărțit în termeni foarte prietenoși.

Admirabilă a fost și intrarea noastră triumfală în capitala de județ — Smorgon. Nu o voi uita pînă la sfîrșitul vieții mele!

Ritualul sosirii guvernatorului era stabilit de veacuri și nu i se aduseseră niciodată nici un fel de schimbări. De obicei, ispravnicul îl întîmpina pe conducătorul guberniei la marginea orașului, îi raporta că totul e în regulă, îl instala într-o caretă sau într-un alt vehicul

de onoare, și el pornea repede înainte, cu o trăsurică ușoară, stînd în picioare, pe jumătate întors spre augustul personaj, într-o atitudine eroică.

Dar cînd am coborît din furgonul nostru preistoric în piață, am constatat că aceasta era pustie. Nu numai că nu se găsea nici o caretă sau landou sau măcar o birjă, dar nu se zărea nici măcar o căruță. Ce era de făcut ?

Karakați a fost și aici, ca totdeauna, la înălțime.

— Vă rog foarte mult să mă iertați, excelență ! Totul s-a întîmplat din pricina blestematului de bac ! Așteptați numai o clipă ! Mă întorc numaidecît.

Peste cinci minute, a apărut în fața mea un frumos cal bălțat, înhămat la o trăsurică lăcuită, de o singură persoană, dintre acelea numite pe vremuri „egoistele". Pe capră ședea un vizitiu îmbrăcat elegant și încins cu un brîu lat, roșu. Karakați a sărit cu vioiciune din trăsurică.

— Poftiți, excelență ! Vă rog să mă iertați că vă aduc o trăsură atît de modestă ! Dar, uneori, împrejurările sînt, din păcate, mai tari decît omul ! Hei, vizitiu ! La hotel Londra ! Iute !

Din omenie, i-am spus :

— Urcă-te și dumneata, să mergem împreună.

Însă era prea tîrziu. Calul pornise în trap întins.

De cum am pătruns pe lunga stradă Sanct-Petersburg, pe care se aflau niște șine înguste, calea ne-a fost tăiată de o privelițe, într-adevăr, apocaliptică. Un tramvai cu cai gonea nebunește. Înaintea lui mergea un băiețaș călare, urlînd cu un glas ascuțit. Vizitiul biciuia ca turbat o pereche de mîrțoage, care nu mai mergeau în galop, ci într-un fel de goană sălbatecă, aproape lipindu-și burțile de pămînt. Vagonul se clătina într-o parte și într-alta ca beat, iar în el pasagerii se izbeau unii de alții, ca niște lemne. Și pe platforma din spate, o minune ! Pe cine văd în poza clasică de polițai, cu mîna la cozoroc ? Pe ispravnicul Karakați. Și toată această viziune de coșmar ne-a depășit și a dispărut într-un nor de praf...

Cînd am ajuns în fața intrării hotelului Londra, pe scară a coborît, în întîmpinarea mea, în goană, uimitorul Karakați.

— Excelență, am onoarea să vă raportez că în județul de care răspund totul este în regulă!

A doua zi, după dejunul de la Rennenkampf, ne-am dus să vorbim cu admirabilul bătrîn despre care generalul spunea cu atîta plăcere că e o „adevărată bomboană". Eram însoțit de o societate destul de numeroasă, alcătuită din profesori, membri ai consiliului comunal, ofițeri din garnizoană etc.

Bătrînul ședea pe prispă.

Cînd ne-a văzut, s-a ridicat încet în picioare și s-a sprijinit cu bărbia în baston. Părul lui era mai curînd verde decît cărunt. Capul îi tremura ușor și avea un glas tare subțire. După aceea, am aflat că făcea parte dintre cei de rit vechi.

A început examenul.

— Ia povestește, bunicule, i-a poruncit Rennenkampf, cu vioiciune.

— Ce să mai povestesc? a șoptit moșul, parcă silabisind. Sînt bătrîn, am uitat tot.

— Încearcă să-ți aduci aminte, bunicule, a spus Rennenkampf și mai tare. Lumea zice că-ți amintești de războiul pentru apărarea patriei. Pe Napoleon l-ai văzut?

— Pe Napoleon? Cum să nu, taică, l-am văzut, l-am văzut. L-am văzut de-aproape de tot, așa cum te văd pe tine.

— Ei, ia povestește ceva despre el. Fără teamă. O să fii răsplătit. Și unde l-ai văzut pe Napoleon?

— Unde l-am văzut? Uite-aici, unde-i aria de treierat. Pe vremea aia se afla acolo o casă nouă, cu prispă, și pe prispă stătea Napoleon, iar eu, lîngă prispă. De, nici vorbă, eram mic, un băiețaș, și nu prea pricepeam eu mare lucru. Aveam șase ani pe vremea aia. Napoleon stătea pe prispă, și oștirea trecea pe dinaintea lui. Oștire cîtă frunză și iarbă! Doamne, ce de oști! După aia a coborît treptele, m-a mîngîiat pe cap și m-a întrebat ceva în graiul lui de franțuz, neînțeles, cam cum ar veni: „Vrei să te faci soldat, băiete?"

Bătrînul vorbea foarte greu și părea că geme după fiecare cuvînt. Din cînd în cînd, glasul i se stingea de tot.

— Ia zi, bunicule, cum era îmbrăcat Napoleon?

Bătrînul a învăluit mai întîi mulțimea cu privirea, ca și cum căuta pe cineva cu ochii lui tulburi, apoi a zis cu o voce șovăielnică:

— Cum era îmbrăcat? Cum se-mbrăca el — cu o tunică cenușie și o pălărie cu trei colțuri. Asta-i tot.

— Perfect! Admirabil! a exclamat Rennenkampf, fericit. Vă mulțumesc foarte mult, excelență. Bravo, bravo, domnule ispravnic! N-o să vă uit niciodată! Cu un bătrîn atît de uimitor, n-o să ne facem de rîs. Nu-i așa, excelență?

Dar, în clipa aceea, l-a pus dracul pe directorul școlii comunale, un tip uscățiv, adus de spate, cu o țăcălie ca de țap, să-l întrebe pe Rennenkampf:

— Excelență... Ca pedagog... un moment istoric.... o ocazie rară... Vă rog să-mi dați voie să pun și eu o întrebare.

— Mă rog, mă rog, i-a îngăduit cu mărinimie Rennenkampf.

— Bunicule! a strigat pedagogul în urechea bătrînului. N-ai putea să ne spui ce înfățișare avea împăratul Napoleon?

— Ce-ai zis? a întrebat bătrînul.

Atunci a intervenit chiar Rennenkampf și a spus cu glasul lui tăios de comandant:

— Să ne povestești cum arăta Napoleon. Era înalt sau mic, gras sau slab? Într-un cuvînt, ce înfățișare avea?

Atunci s-a întîmplat ceva ciudat. Bătrînul s-a înviorat parcă o clipă, ba chiar s-a îndreptat puțin de șale. A tușit, și glasul i-a sunat mai hotărît și mai limpede.

— Cum arăta Napoleon? a repetat el. Uite cum arăta: era înalt cît mesteacănul ăsta, avea umeri lați de mai bine de un stînjen, o barbă deasă pînă la genunchi, iar în mînă ținea un topor uriaș. Cînd dădea o dată cu toporul ăsta, fraților, zburau capetele de pe grumaz la zece oameni! Așa era! Ce să vă spun: zi-i împărat și pace!

E greu de povestit ceea ce s-a petrecut :

— Asta-i o porcărie ! a răcnit Rennenkampf cu o voce atît de înfricoşătoare, încît cei de faţă au simţit cum li se taie picioarele, iar viteazul urmaş al lui Grimaldi a pălit şi a început să se clatine.

Furiosul general şi-a revărsat mînia multă vreme, dar pînă la urmă s-a liniştit.

— Nu-i nimic, o să-l învăţăm noi, a zis el. Mai e timp destul. Fără bătrîn nu ne putem descurca în nici un caz. Domnule ispravnic, dumneata să-i fii meditator. Răspunzi de el.

Temutul general nu mai striga. Îl străpungea doar pe Karakaţi cu raza de foc a privirii sale. După aceea, s-a întors spre mine şi, ştergîndu-şi fruntea cu batista, a exclamat cu convingere :

— Dar dacă domnilor ăstora din Petersburg le trăsneşte cumva prin minte să dezgroape contemporanii şi pentru a trei suta aniversare a dinastiei Romanov, să le fie de bine ! Eu unul îmi dau demisia ! Asta e !

1928

PRIVIGHETOAREA

Acum cîteva zile, am scotocit prin hîrtiile mele în căutarea unui act fără mare importanță și am dat de o fotografie în grup, pe care nu o mai văzusem de nouă ani și o uitasem cu totul.

Nu știu de ce, în clipa cînd mi-am aruncat privirea peste ea, am oftat adînc, mișcat și întristat.

Era încă înainte de războiul mondial, în prima jumătate a lunii mai. Mă aflam la mica stațiune climatericǎ Salzo-Maggiore, din nordul Italiei. Acum nici chiar oamenii destul de bogați nu mai pot vizita stațiunea aceasta din cauza prețurilor exorbitante, însă pe atunci eu plăteam la hotelul *„Speranza"* numai opt lire italiene pe zi pentru o cameră drăguță și luminoasă, cu pensiune, inclusiv vinul, cu toate că nu puteai să-l bei, atît era de tare, de amar și de acru.

Salzo-Maggiore era o localitate interesantă. Ca să ajungi acolo, mergeai de la Milano la Borgo-San-Donnino vreo trei ore cu trenul, iar de acolo, șase verste cu trăsura.

De cum te urcai în trăsură, în gara Borga-San-Donnino, simțeai mirosul de iod care se întețea din ce în ce și era degajat de izvoarele cu ape iodate, răspîndite peste tot și purtînd glorioasa denumire de *„Aqua-Madre"*, adică „Apa-mamă". Cu vremea, te obișnuiai într-atît cu mirosul acesta permanent, încît nu-l mai simțeai.

„Apa-mamă" se întrebuința în mai multe feluri. Se bea sau se folosea la băi calde ; în sala mare, plină de

aburii ei, pacienții puteau să scrie, să citească, să bea cafea sau să stea pur și simplu întinși în șezlonguri, făcîndu-și cura. Dar o deosebită reputație aveau la Salzo-Maggiore inhalațiile cu iod, adică inspirarea apei iodate, transformată de pulverizatoare în pulbere. Se știa de mult că inhalațiile acestea fac adevărate minuni la bolile de gît, în cazul oboselii coardelor vocale și a leziunilor căilor respiratorii. De aceea, la Salzo-Maggiore se adunau vara toți cîntăreții și cîntărețele cît de cît cunoscute. Celebritățile veneau neapărat în fiecare an. Și toți acești tenor di *Grazia,* tenor di *Forza, baritono assoluto, basso-profondo* și *basso-nobile,* toate sopranele lirice, dramatice și de coloratură, precum și toate vocile de contralto catifelate aveau o lege nescrisă, acceptată în mod tacit : cîtă vreme își făceau cura, nu scoteau un sunet. Se fereau chiar să-și vorbească tare, mulțumindu-se doar cu șoapte galeșe.

În momentul acela locuiau la hotel *„Speranza"* trei ruși. Unul, cu care venisem din Petersburg, era *signor* Giacomo Cireni, *alias* clovnul Giacomino, actor atît de iubit de copiii din Petersburg, încît la magazinele de jucării maimuțele de pluș, care se dădeau în dar de crăciun, erau numite giacomine. Asta pornea de la copiii care-i rugau pe cei mari : „Mamă, cumpără-mi o giacomină..." Era într-adevăr o glorie autentică.

Pe celălalt rus l-am găsit, la sosirea mea, la pensiune. Venise cu cîteva zile înaintea noastră. Era Giovanni Strazula, odinioară solist în capela italiană Gramegna, celebrul Giovanni, ale cărui cantonete napolitane erau ascultate cu încîntare de tot Petersburgul, deși aceste cîntece vioaie și fermecătoare erau uneori obscene. Giovanni părea că nu are vîrstă. Atît bătrînii cît și tinerii din Petersburg îl cunoșteau de totdeauna ca pe un bătrînel plesuv și zbîrcit, scund, vînjos și vesel. Și glasul său de tenor strălucit, neobișnuit de înalt, nu-și pierduse nimic din valoarea lui, nu dăduse niciodată vreun semn de oboseală. Prietenii îi puneau mereu în glumă întrebarea : „E adevărat, Giovanni, că ai cîntat la Vatican în capela lui Papa Sixtus al V-lea ?"

Iar el dădea totdeauna același răspuns: „*Minteşti* mereu, bunico (le spunea „bunicó" tuturor: bărbaților și femeilor, tinerilor și bătrînilor). *Minteşti*. Însurat am fost de două ori."

Și cum să nu-i socot drept ruși pe acești doi italieni simpatici, dacă și astăzi mă întreabă în scrisori sau cînd ne întîlnim:

— *Signor* Alessandro, cînd întoarcem noi acasă în Rusia noastră?

În sufletul țării noastre barbare, înapoiate, necivilizate, de pe vremea vechiului regim, exista neîndoios un farmec nespus care îi captiva pe străini și-i făcea să se aclimatizeze, fapt dovedit de sute de nume cunoscute și de mii de nume necunoscute.

Trăiam deci la pensiunea noastră foarte ieftin, uniți, fără griji și veseli. Tovarășii mei jucau cu patimă cărți, cîntau, zdrăngăneau la chitară. Eu învățam limba italiană, traducînd cu ajutorul dicționarului din operele lui Stechetti și Carducci. Pe atunci, italienii erau foarte comunicativi și făceau ușor cunoștințe, așa că în curînd eram vizitați tot mai des în sufragerie de prietenii rușilor mei de origine italiană și mai ales de oameni din lumea operei. O dată, a apărut ca un meteor, în drum spre America, și Caruso, un om foarte gras, dar fermecător. De două sau trei ori a luat masa cu noi bunul și prietenosul Giraldoni. Acestuia i s-ar fi potrivit foarte bine expresia lui Pușkin: „Cel mai rus dintre ruși". Apoi, s-a statornicit la noi un grup minunat de patru inși: Ada Sari, Pintuccio, Tito Ruffo și cavalerul Nanni — toți cîntăreți de prim rang, cu nume răsunătoare, majestoși și inaccesibili pe scenă, în costumele lor de atlaz și catifea, cu zale, coroane, pene, briliante și coliere de perle — și atît de simpli, de naivi și de binevoitori în viața obișnuită, de fiecare zi.

Meniurile meselor noastre nu erau complicate: tradiționalele mîncăruri italienești — *minestra, maccheroni, ravioli*, uneori, o bucată destul de tare de carne prăjită în untdelemn, cu inevitabila salată *finocchi*, ce mirosea a ipecacuana, ca un medicament. Noi, „rușii", ne consideram gazde, ceea ce ne făcea să alcătuim mese mai variate, cumpărînd uneori fructe, prăjituri

sau o sticlă de Chianti. În grijile acestea gospodărești ne ajutau, cu zel și cu totul dezinteresat, doi vecini de cameră, negustori angrosiști. Unul vindea marsala, iar celălalt vermut. Eu și Giacomino chiar le spuneam: „papa Vermut" și „papa Marsala". Bineînțeles că Giovanni le zicea la amîndoi „bunică". Masa noastră era totdeauna aprovizionată din belșug cu marsala și vermut. Negustorii de vin erau melomani pasionați.

Nu voi uita niciodată o zi cu totul deosebită.

În ziua aceea, am mîncat în tovărășia persoanelor obișnuite. Am terminat masa tîrziu și după desert nu am mai rămas decît șapte inși: noi trei, rușii, precum și cei patru cîntăreți italieni. Era ora plină de liniște, din amurg. Aerul începea să bată în verde-închis și cenușiu; frunzele tufișurilor se întunecau treptat. N-am băgat de seamă clipa în care prima stea s-a aprins pe cerul verzui cu lumina ei argintie, tremurătoare. Îți venea să crezi că atîrnă de un fir nevăzut... O dată cu ea s-a revărsat spre noi și mireasma gingașă, încîntătoare a caprifoiului. Primii licurici zburători au prins a desena prin aer semicercurile lor repezi și aurii. Tăceam, de teamă să nu tulburăm farmecul serii.

Și, deodată, în tufele de iasomie din grădiniță, la cinci pași de noi, a început să cînte o privighetoare. La început, glasul ei era sfios, neîncrezător. Se înțelege, nu cînta așa ca, de pildă, privighetorile noastre din Kursk, dar, simțind fără îndoială că era ascultată cu atenție de fini cunoscători ai artei cîntecului, se străduia din toate puterile micului său trup. A cîntat așa vreo cinci minute, a încheiat cu un sunet înalt și cristalin — și a amuțit. A urmat o pauză. Cînd am auzit deodată glasul lui Giovanni:

— În ce tonalitate?

Și cele patru mari păsări cîntătoare au început să se agite pe neașteptate:

— Do... Do diez... Si... Do diez... Ba Do...

Ada Sari a dat fuga la pian și a început să apese pe o clapă:

— V-am spus doar că e un do natural!

Dar Nanni — bariton și cavaler — a zis cu autoritate:

— Instrumentul e netemperat. Privighetoarea a luat un sfert de ton mai sus. Nu e nici do, nici do diez, ci doar ceva intermediar.

S-a aprins lumina electrică și, într-o clipă, basmul s-a stins.

Dar iată ce a urmat.

Se întîmplă uneori ca un beţiv înveterat, dîndu-şi cuvîntul sau fiind îndemnat de medici, să se lase de băut şi să se ţină de promisiune, cu tărie, multă vreme. Dar într-o zi, la masă, i se dă din imprudenţă o prăjiturică în care nu se află decît o picătură de rom, şi abstinentul începe iar să bea, fără nici o reţinere şi în felul acesta, din teribilul lui eroism se alege praf şi pulbere.

Aproape acelaşi lucru s-a petrecut sub ochii mei cu marii cîntăreţi: într-o clipă, s-au înflăcărat toţi, încălcînd consemnul. Acum, nu-şi mai cruţa nici unul coardele vocale. Tito Ruffo povesti cu încîntare de turneele lui la Petersburg şi la Moscova. Îi imita uimitor pe Şaliapin, Tartakov şi Leonid Iakovlev — timbrul glasului lor, maniera lor de a cînta, procedeele lor specifice, gesturile... Seara, tîrziu, ne aflam pe terasa celei mai bune cafenele, beam Lacrima-Cristi, flecăream şi rîdeam în hohote. Se înnoptase de-a binelea, cerul negru era presărat de stelele mari ale sudului, cînd noi (pe cuvînt de onoare că şi eu) am început să cîntăm minunatul cîntec popular „O, frumoasă grădinăreasă". Iată traducerea aproximativă :

O, frumoasă grădinăreasă,
Mama tuturor florilor,
Fă-mi un buchet
Din toate cele trei culori !
Verde şi alb
Şi roşu, firește.
Trăiască Italia şi libertatea !

E viva l'Italia e la Liberta ! Trebuie să spun că pe vremea aceea, cîntecul acesta era revoluţionar şi, deci, interzis.

Doi carabinieri eleganți (umblă totdeauna cîte doi) s-au apropiat de noi, și cel mai mare în grad a spus :

— *Signora e signori.* Cîntați minunat, însă cîntecul acesta e interzis, nu e voie să-l cîntați în public și, avînd în vedere și ora tîrzie, vă rog să vă duceți pe la casele dumneavoastră, dacă nu vreți să vă notez numele...

Am plecat spre casă, dar ne-am luat încă multă vreme rămas bun, ne-am condus unii pe alții, iar ne-am luat rămas bun și iar ne-am condus, în timp ce carabinierii cei eleganți mergeau mereu, tăcuți, în urma noastră. Făcînd semne de salut cu mîna, celebrul bariton striga :

— Să-mi scrieți, prieteni, să-mi scrieți. Adresa mea e ușor de reținut : *Roma, villa Tito Ruffo.*

1929

INIMĂ PIERDUTĂ

Din şcoala de aviaţie de la Gatcina au ieşit mulţi piloţi admirabili, instructori excelenţi şi curajoşi luptători pentru patrie.

Totuşi, cred că ai fi găsit cu greu pe tot cuprinsul uriaşului imperiu rus un aerodrom mai nepotrivit pe care să se întîmple mai multe accidente cu victime omeneşti. Circulau păreri diferite relativ la cauzele acestor întîmplări triste. Tinerii piloţi înclinau să dea vina pe micul crîng care de zeci de ani creştea în mijlocul terenului de zbor şi stînjenea deseori mişcarea liberă a aparatului ce abia-şi lua înălţime şi viteză, ceea ce ducea la accidente fatale.

Aerodromul de la Gatcina se întindea între vechiul palat Pavlovski şi Gara Baltică. Crîngul oferea o privelişte frumoasă de la ferestrele dinspre apus ale palatului. Se spunea că răposatei împărătese Maria Feodorovna îi plăcea foarte mult peisajul acesta şi că de aceea administratorul palatului nu îngăduia să se taie crîngul cu pricina, deşi împărăteasa nu mai fusese la Gatcina de mai bine de zece ani.

Firește, s-ar putea ca tinerii piloţi să nu fi avut în totul dreptate. Doar se ştie că toţi bicicliştii, piloţii, patinatorii şi ceilalţi sportivi începători sînt atraşi totdeauna de piedici care ar putea fi ocolite cu foarte mare uşurinţă.

Conducătorii experimentaţi şi cu mintea pătrunzătoare ai şcolii erau de altă părere. Ţinînd seama de poziţia topografică a aerodromului de la Gatcina, în-

conjurat de mlaştini şi păduri, situat aproape de Golful Finic şi de Dealul Duderhof, socoteau că accidentele se datorau vînturilor capricioase, schimbătoare şi neaşteptate din acea regiune. Ca exemplu, citau zborul sportiv dintre Petersburg şi Moscova întreprins de aviatorii civili Utocikin, Lerhe, Kuzminski, Vasiliev şi alţi trei inşi. Toţi au aterizat forţat pe scundele coline Valdai, făcîndu-şi ţăndări aparatele. Zborul nu l-a putut continua decît Vasiliev, şi numai fiindcă Utocikin, care-şi fracturase genunchiul, i-a pus cu mărinimie la dispoziţie toate piesele de schimb, l-a ajutat să le monteze, şi i-a pornit chiar el motorul...

Colţul din cimitirul de la Gatcina, unde-şi dorm somnul de veci piloţii vajnici şi curajoşi, îţi face o impresie tragică, înălţătoare şi plină de măreţie. În loc de monumente, pe mormintele lor se află elice. De departe, cimitirul acesta al aviatorilor seamănă cu un şir înalt de pari, înfipţi la întîmplare, dar cînd te apropii, te simţi cuprins de înălţătoare emoţii. Ţi se pare că o pasăre minunată şi puternică a căzut de la o înălţime neobişnuită, s-a sfărîmat de pămînt, a intrat în el, şi doar o aripă zveltă se mai ridică drept spre cerul îndepărtat, tresărind încă de forţa zborului întrerupt.

Impresionant şi măreţ era obiceiul înmormîntării tovarăşului căzut. Pe tot drumul pînă la biserică, şi apoi pînă la cimitir, îl petrecea o escadră alcătuită din toţi piloţii prezenţi ai şcolii, zburînd la mari înălţimi, şi urletul avioanelor acoperea ultima rugăciune plină de tristeţe : „Sfinte dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluieşte-ne pre noi !"

Aspru şi poate chiar puţin crud era un alt obicei, pe care piloţii îl respectau în chip tacit. Dacă se întîmpla ca datorită unui accident sau greşelii unui pilot să se sfărîme un avion, faptului acesta nu i se dădea prea mare importanţă. Cînd accidentul se producea departe de aeroport, pilotul telefona la şcoală, iar, dacă se întîmpla aproape, cei de pe terenul de zbor vedeau pră-

bușirea avionului. Soldații de la unitatea de aviație veneau în grabă la fața locului și încărcau în căruță rămășițele avionului. Dar dacă pilotul murea sau era grav rănit, îl transportau la spital. În aceeași clipă, deși cadavrul lui mai zăcea în văzul tuturor, pe terenul de zbor, toți piloții de serviciu își scoteau aparatele din hangare sau le luau pe cele gata pregătite și se înălțau în aer. Zburătorii cu experiență încercau să îndeplinească misiunea primită în ziua aceea de nefericitul lor camarad, iar alții se străduiau să-și bată propriile lor recorduri. Originea acestei provocări aruncată soartei ai fi căutat-o zadarnic în paragrafele regulamentului aviației militare. Era o lege nescrisă, un obicei sacru, un fel de cutumă a musulmanilor, un jurămînt născut din instinct, necesitate și experiență. Pilotul nu trebuie să-și piardă niciodată firea, nici chiar atunci cînd îi bate în față suflul înghețat, apropiat, al morții. „Iată că a murit tovarășul, camaradul și prietenul tău. Trupul lui minunat, care avea atîtea posibilități divine, mai păstrează căldura omenească, dar ochii lui nu mai văd, urechile lui nu mai aud, gîndirea i s-a stins și sufletul i-a zburat cine știe unde. Fii tare, aviatorule! Ai timp să plîngi diseară. Respiră regulat. Nu lăsa inima să-ți bată prea puternic. Dacă nu-ți stăpînești inima, poți să-ți pierzi viața, onoarea, gloria. Mîinile pe manete! Picioarele pe pedale! Motorul huruie, aparatul uriaș se cutremură. Înainte și mai sus! Adio, tovarășe! Vîntul îți suflă cu putere în față, pămîntul întunecat piere de sub picioare. Mai sus! Tot mai sus, zburătorule!"

Pe atunci, cu puțin înainte de război și în primii ani ai războiului, foarte mulți, chiar excesiv de mulți tineri doreau cu patimă să intre în aviația militară. Aveau destule motive: uniforma frumoasă, o situație excepțională, soldă mare, aureola de erou, privirile mîngîietoare ale femeilor, un serviciu care părea de departe destul de lipsit de greutăți, foarte vesel și ușor. Dar, mai rar decît alții, în școlile de aviație ajungeau cei care aveau, într-adevăr, chemare, oameni-păsări înnăscuți, care vi-

sau cu entuziasm la bucuria aspră și dulce a zborului, despre care Pușkin spunea :

...tot ce amenință pieire
Inimei, în tăinuire,
Desfătîndu-ne neînțeles,
Chezășie va rămîne nemuririi...[1]

Trebuie să recunoaștem că deschizătorii aceștia de spații, zburători temerari, se întîlnesc uimitor de rar, pe lîngă faptul că sînt și cu totul lipsiți de marele dar al pisălogelii, al ploconelii și al pătrunderii prin protecție.

De altfel, aici protecția nu ajuta. La admiterea în școala de aviație, candidații erau trecuți printr-o sită deasă. Viitorul pilot trebuia să se bucure de o sănătate perfectă, să aibă plămîni de o mare capacitate, să știe să se orienteze repede, atît pe pămînt cît și în văzduh, să-și găsească și să-și mențină echilibrul, în orice împrejurare să aibă o vedere perfectă, fără cea mai mică urmă de daltonism, un auz ireproșabil, forță fizică și, în sfîrșit, o inimă care să lucreze în orice situație cu o precizie rece și invariabilă de cronometru astronomic.

Despre vitejie, cutezanță și despre toate celelalte însușiri sufletești supraomenești ale pilotului nu se vorbea niciodată sau aproape niciodată în lumea aceasta de zburători. De altfel, pentru ce s-ar fi vorbit ? Însușirile acestea atît de rare astăzi făceau doar parte din îndatoririle și viața de fiecare zi a pilotului militar ! Îl lăudau pe Nesterov, care făcuse cel dintîi un *looping*, pe Kozakov, care doborîse optsprezece avioane inamice. Îi lăudau, fără să se mire, fiindcă mirarea este vecină cu însușirea de gură-cască !

Era normal ca din cauza încercărilor atît de grele și a disciplinei atît de aspre, cea mai mare parte dintre candidații incapabili și inutili pentru profesia de pilot să se cearnă de la sine, ca zgura sau gunoiul. Nu rămîneau decît cei ireproșabili, cei de nădejde. Dar chiar și printre acești aleși, la primele experiențe de zbor se

[1] Din *Ospăț în timp de ciumă* (n. r.).

mai găseau ghinioniști, oameni îndrăzneți, îndemînateci, îndrăgostiți de aviație, însă, vai, lipsiți de marile talente care-ți îngăduie să te apropii de cer. Aceștia plecau din aviație tăcuți, cu sufletul plin de amărăciune, petrecuți de piloții vechi cu o părere de rău puțin cam grosolană, dar plină de prietenie, chiar cînd era vorba de aceia pe care-i petreceau pînă la cimitir.

Între altele, nu numai piloții tineri, dar și piloții renumiți, cu experiență, călîți, erau atinși de o boală neașteptată, numită „pierderea inimii", despre care nici un pilot nu și-ar fi îngăduit să vorbească ironic sau cu ușurință.

Noțiunea de inimă nu înseamnă în cazul acesta mușchiul viguros din partea stîngă a pieptului omenesc, care pompează sîngele cu abnegație și docilitate, ani de-a rîndul, în toate ungherele trupului nostru. Nu, ci e vorba de un simbol psihologic, moral. A pierde inima, înseamnă pentru pilot a pierde libertatea divină de a se plimba pe întinsul cerului după voința sa pe un aparat fragil, de a străpunge norii, de a întîmpina cu calm ploaia, zăpada, uraganul și fulgerele, de a nu-și pierde cîtuși de puțin cumpătul din pricină că nu știe dacă, trecînd prin beznă, zboară spre miazăzi sau spre apus, în sus sau în jos.

Pierderea inimii este unul dintre fenomenele cele mai uimitoare. Îl cunosc acrobații, călăreții și caii, luptătorii, boxerii, dueliștii și marii actori. Boala aceasta ciudată își lovește victima fără nici un avertisment. Ea apare prin surprindere și nu i se poate descoperi cauza.

Astfel și-a pierdut pe neașteptate inima pe aerodromul de la Gatcina vestitul aviator și excelentul instructor, Fedenka Iurkov (cu accent pe o), despre care se cînta în naiva „epopee" aviatică din Gatcina:

Cine-i gata oricînd de zbor ?
Este Fedenka, Iurkov...
Chimie, chimie
Tot numai chimie... etc.

Intrase în aviație destul de tîrziu, cam la vîrsta de douăzeci și șapte-douăzeci și opt de ani. Înainte fusese

ofițer de cavalerie. Cavaleriștii își însușesc mai ușor decît simplii muritori știința nu prea complicată, dar care cere prezență de spirit, a conducerii avionului, deoarece conducerea calului are multe elemente comune cu manevrele piloților.

Nu făcuse parte dintr-un regiment de gardă, ci dintr-unul simplu, dar care din trecutul îndepărtat se acoperise de glorie.

Regimentul acesta se mai distingea — ca și alte două regimente de cavalerie — prin faptul că toți ofițerii și subofițerii lui trebuiau să fie burlaci, fără nici o excepție.

Simpaticul Fedenka Iurkov se asemăna în unele privințe cu legendarii eroi cavaleriști din 1812 — cu Miloradovici, Burțev, Denis Davîdov, Seslavin. Avea un ton de comandă răgușit, dar plăcut, umbla cu picioarele puțin rășchirate, părea grosolan, dar sufletește era bun și iubitor de adevăr și, în sfîrșit, era un luptător foarte viteaz. Toată aviația militară rusă cunoștea aventura lui primejdioasă și plină de haz de la începutul războiului de pe frontul de vest și-și amintea de ea, zîmbind. A primit misiunea să facă un zbor de recunoaștere. Statul-major știa precis că nemții se află destul de aproape, la vreo treizeci-patruzeci de verste, dar nu se știa în ce direcție.

Iurkov a decolat repede, în spate, în carlingă, cu un observator înarmat cu o bombă, bun cunoscător al limbii germane, fost elev la Peterschule din Petersburg, un tînăr simpatic și vînjos, dintre „cei mai ruși dintre ruși".

În păturile de sus ale atmosferei cernea o ploaie mărunță și stăruia o pîclă groasă. Curînd, pilotul nu a mai putut zbura pe ruta stabilită, nu s-a mai putut orienta și s-a hotărît să aterizeze, ca să vadă unde se află. Îl călăuzeau soarta și vîntul ușor care începuse să bată. A aterizat în piața mare și pustie a orașului Gumbinen, chiar în fața unei cîrciumioare curate, scăldată în verdeață. În ciuda zgomotului produs de avion, orașul rămînea scufundat în tăcere, ca în basmul despre prințesa adormită. Probabil că huruitul motorului era aici un lucru obișnuit. Din cîrciumă venea un miros de

calea și de cîrnați prăjiți. Iurkov a întocmit imediat planul de acțiune :

— Trebuie să aflăm ce oraș e ăsta și să obținem informațiile cele mai complete. Așadar, ascultă-mă, Schulz ! Eu sînt locotenent în aviația Kaiserului, iar dumneata ești subofițerul meu. Sînt rănit la gît, din care cauză vorbesc atît de greu, încît aproape că nu sînt înțeles. Voi horcăi și fornăi. Așa voi ascunde necunoașterea limbii germane. Dar cîteva expresii din jargonul berlinez le imit destul de bine. Banii nemțești sînt la dumneata. Dă-i încoace și hai să mergem să *friușticăm*. Dacă uniforma de pe noi le va produce nedumeriri, spune-le că ne e necesară pentru misiunea noastră secretă, ca să-i păcălim pe *russische Schweine* [1] și, în general, să ne înjuri fără cruțare. După ce mîncăm, ne întoarcem la avion. Hai, *vorwärts* [2] !

Au băut cafea cu lapte și au luat un mic dejun gustos și sățios, alcătuit din ouă cu șuncă, crenvurști groși, fripți, și o bucată de brînză bună, udate cu un rachiu prost și cu o bere neagră excelentă, cu gust plăcut.

Schulz flecărea neîncetat în limba germană cea mai pură și a aflat cu pricepere că orașul se cheamă Gumbinen, că detașamente ale armatei Kaiserului staționaseră aici timp de patru zile, după care plecaseră undeva, spre răsărit. De trei zile, nu se mai văzuseră și nu se mai auziseră trupe, iar în oraș nu se mai aflau decît niște răniți și cîțiva invalizi. Iurkov rostea gutural, hîrîit, din fundul gîtului, cuvinte monosilabice *„moen"*, *„maalzeit"*, *„proosit"*, *„kolossal"*, *„pyramidal"* [3], iar pe patronul uriaș, gras și umflat de bere îl striga, bătîndu-l prietenește pe spinarea lată : *„Mai libavaata"* [4].

Nietzsche numea limba prusacă berlineză o parodie plată a limbii germane ; ei bine, parodia lui Iurkov era perfectă.

---

[1] Porci ruși (germ.) (n. t.).

[2] Înainte (germ.) (n. t.).

[3] De la : *Guten Morgen* — bună dimineața ; *Mahlzeit* — poftă bună ; *Prosit* — în sănătatea dumneavoastră ; *Kolossal* — colosal ; *Pyramidal* — admirabil (germ.) (n. t.).

[4] De la : *mein lieber Vater* — dragul meu tată (germ.) (n. t.).

Îi serveau două femei drăguțe : patroana, o femeie plină, ca să nu zicem grasă, cu frumusețea înfloritoare și bogată a unei nemțoaice bine hrănite de patruzeci de ani și fiica ei, o *„Backfisch"* [1] plină de prospețime, cu ochi albaștri nevinovați, cu obraji trandafirii, cu părul ca aurul și cu buzele roșii ca vișina coaptă.

„Ehe, ce trai grozav am duce noi aici vreo două-trei zile, se gîndea, visător, Fedenka. Eu i-aș face curte lui *Frau*, iar pe *Fräulein* aș lăsa-o în seama lui Schulz. Desigur, fără nici un gînd rău ! O simplă idilă caraghioasă sub castanii unui orășel nemțesc liniștit..."

Dar în clipa aceea, Schulz, care se dusese pînă la avion, s-a întors îndărăt, în pas repejor. I-a făcut un semn ușor din cap, ceea ce însemna că totul era în regulă, însă cu genele făcea semne grăitoare spre ușă.

— Mă iertați o clipă, a zis Iurkov, în nemțește, cu un glas de ventrilog, ieșind afară.

— Ce s-a întîmplat ?

— A trecut un neamț într-o trăsurică și s-a oprit să spună unui compatriot de-al lui că a văzut, pe drum, o coloană mare nemțească îndreptîndu-se spre Gumbinen. Ce porunciți, domnule căpitan ?

— Ridicăm ancora. Hai să ne luăm rămas bun de la simpaticele gazde. A plătit micul dejun cu o dărnicie de care n-ar fi dat dovadă nici chiar un arhiduce german, și nu cu niște biete bancnote, ci cu veritabili guldeni de argint. Uluită de suma fabuloasă, patroana i-a mai dat aproape cu sila un coșuleț cu alimente, și Iurkov, mișcat, a sărutat-o călduros chiar pe buze. Patronul s-a oferit bucuros să găsească doi oameni zdraveni care să învîrtească elicea avionului. Peste zece minute, puternicul „Maran-Parasol" s-a desprins de pămînt și a pornit în zbor ușor spre cerul înseninat, în timp ce prietenii germani își fluturau pălăriile și batistele.

Curînd, au văzut de la mare înălțime coloana germană compactă, care semăna cu o omidă și părea aproape nemișcată.

[1] Adolescentă (germ.) (n. t.).

— Domnule căpitan, a strigat Schulz în tubul acustic, arătînd spre locul unde avea bomba. Ce-ar fi să le trimitem un cadou ?

Dar Iurkov, care nu-şi pierdea niciodată calmul, i-a răspuns cu un ton serios :

— Nu, tinere prieten ! Misiunea noastră este să întreprindem o acţiune de recunoaştere. Şi, vai, adesea, din cauza asprei datorii trebuie să-ţi refuzi unele mici plăceri nevinovate !

Seara, la popotă, la cina la care s-au mîncat şi crenvurştii groşi din Gumbinen, Fedenka Iurkov a povestit cele întîmplate în hohotele de rîs ale tuturor piloţilor. Căpitanul era înzestrat cu un humor pipărat, puţin cam grosolan.

Iurkov intrase în aviaţie cu un an înainte de izbucnirea războiului. În timpul războiului zburase cu succes, la început pe aparate atît de vechi, încît nu le mai găseai de multă vreme nici măcar urma în toate armatele beligerante. Nemţii spuneau : „Cei mai viteji piloţi sînt ruşii. Un aviator german ar socoti o nebunie să se urce pe unul din avioanele lor." Curajul, sîngele rece şi ingeniozitatea îl salvau pe Iurkov ca prin minune de la moarte.

În timpul acesta, a izbutit să doboare şase avioane inamice. În 1916, a fost rănit de două ori şi, după ce a ieşit din spital, a fost trimis ca instructor la şcoala de la Gatcina. Mai lămurit, era vorba de o odihnă camuflată.

Deşi avea o fire cam aspră, Iurkov era un bun camarad, gata oricînd să facă un serviciu. Respecta adevărul şi societatea lui era căutată de toţi. Ca instructor, se purta sever şi era foarte pretenţios. Parcă uitase cu totul că în arta zborului trebuie să înveţi treptat să învingi greutăţile, că e nevoie de o gimnastică permanentă a spiritului şi a voinţei. Cei mai mulţi elevi fugeau de la el la alţi instructori, mai blînzi, în schimb,

puținii dintre tinerii care trecuseră prin mîinile lui aspre ieșeau piloți de prim rang.

La Gatcina, Fedenka Iurkov își alesese ca reședință hotelul lui Vereovkin, pe firmele căruia scria cu litere de aur pe fond negru : pe una, „Vieux [1] Vereovkin", iar pe cealaltă, „Loc de băut și de fumat" — veche rămășiță naivă a anilor 1850.

Gatcina este un orășel liniștit, potolit, vara, scăldat în verdeață, iarna, acoperit cu nămeți de nestrăbătut. Localnicii fac rar cunoștință unul cu altul. Nu există nici un fel de cluburi sau distracții, în afară de un cinematograf murdar.

În parcul Prioratsk, în parcul palatului sau în cel zoologic, nu vedeai niciodată un om. Minunatul palat al lui Pavel I nu atrăgea atenția nimănui, ba chiar și străzile erau pustii.

Și tocmai acolo, în holul micului cinematograf murdar, după terminarea unui film, Fedenka Iurkov a văzut-o pe Katenka Vahter.

În timp ce mama ei își căuta galoșii, iar după aceea era ocupată să-și înfășure gîtul și capul cu un șal, Katenka stătea în fața oglinzii și-și admira pălăria cea nouă, împărtășind unei prietene, cu jumătate de glas, impresiile și înclinîndu-și capul cînd într-o parte, cînd într-alta.

— Ce grozav e Max Linder ! E ceva supranatural, inexprimabil. Ce figură expresivă ! Ce gesturi admirabile !

În clipa aceea, a întors căpșorul spre dreapta, și ochii ei au întîlnit în oglindă ochii lui Iurkov. Se uita la pilot, dar absentă, fără să-l vadă, continuînd să vorbească, plină de pasiune înflăcărată, fixîndu-și privirea în ochii lui.

— Grozav de mult îmi place ! N-am mai văzut niciodată un bărbat atît de frumos ! Lui poți să-i dăruiești fără șovăială viața, sufletul, și tot, tot, tot. M-a fermecat !

În clipa aceea, chipul plin de admirație al lui Iurkov a pătruns în conștiința domnișoarei Vahter. Fata s-a înroșit și s-a grăbit să se ascundă după spinarea lată a

[1] Bătrînul (fr.) (n. t.).

mamei sale, spunînd în sinea ei despre ofiţerul care se holba la ea cu ochi plini de încîntare : „Ce obraznic !"

Iurkov a văzut bine privirea ei mîndră şi dispreţuitoare. Dar... îi era totuna... Acum nu mai avea nici o scăpare. Săgeata amorului îi străpunsese în clipa aceea inima curajoasă şi s-a îmbolnăvit de prima lui iubire — o iubire gingaşă, cumplită, atotputernică şi fără leac.

Cîţiva piloţi din Gatcina veneau uneori în casa familiei Vahter. Unul dintre ei, locotenentul Konovalov, l-a introdus pe Iurkov acolo, apoi Fedenka a început să viziteze familia aceasta destul de des. Aducea flori şi bomboane, lua parte la picnicuri şi la jocurile de societate, o ajuta pe mama fetei să depene scufiile de lînă, ţinîndu-le pe mîinile întinse, îl atrăgea pe capul familiei, perceptor şi beţiv înveterat, la popota ofiţerilor, unde izbutea uneori, e drept destul de greu, să scoată un pahar de alcool de la căpitanul Ozerovski, administratorul şcolii. Nu degeaba se cînta în istorica epopee :

Ca să procuri un pic de spirt,
Cu Ozerovski intră-n flirt,
Chimie, chimie,
Tot numai chimie...

Iurkov îşi călca pe inimă şi participa la micile jocuri de societate, dansa cele mai stîngace valsuri, dansuri maghiare şi *pas d'Espagne* cîntate la pian de mama fetei. Toată lumea ştia că e îndrăgostit nebuneşte de Katenka. Ceilalţi piloţi se mirau. Ce găsise oare la fetiţa asta subţirică de şaptesprezece ani ? Avea o statură mică, faţa palidă, plină de bubuliţe, la care se mai adăuga urîtul şi incorigibilul obicei de a-şi mişca mereu pielea de pe frunte în aşa fel, încît cutele se ridicau în sus, pînă la rădăcina părului, dînd feţei sale o expresie de prostie şi mirare încremenită. Să-l fi captivat pe Fedenka tinereţea ei ?

Fostul ofiţer al gloriosului regiment de cavalerie alcătuit din burlaci nu cunoscuse niciodată dragostea pură, plină de prospeţime. Întocmai ca şi camarazii săi dragoni, se mulţumise în afacerile lui amoroase cu crailîcul, ca să nu spunem cu pirateria, şi, în general, cu aventu-

rile ușoare. Acum, iubea cu respect, cu adorație, visa la bucuriile liniștite ale unei căsătorii legitime. Dorul lui de raiul vieții de familie îl uimea uneori chiar și pe el și atunci cugeta cu glas tare :

— Hm... A păţit-o tocmai cel ce făcea pe grozavul !

Uneori, făcea aluzii stîngace, oferindu-și mîna și inima. Dar unde dispăruseră elocvența și dezinvoltura lui de mai înainte ? Cuvintele i se împleticeau în gură, și de multe ori nici nu le găsea. Iar aluziile lui parcă nu erau înțelese de nimeni...

În afară de aceasta, toată lumea știa de mult că fata se îndrăgostise de Jorj Vostokov, un pilot de douăzeci și cinci de ani, care era privit, în ciuda tinereții lui, ca cel mai bun pilot acrobat din întreaga aviație rusă. Apoi, tînărul Jorj cînta foarte drăguț romanțe duioase, acompaniindu-se la mandolină și la pian. Dar nu lua în seamă ocheadele și suspinele Katiușei, și nici invitațiile ei languroase de a se plimba cu barca pe lacul din parcul Prioratski. Curînd, și-a întrerupt cu totul vizitele la familia Vahter.

După ce s-a convins, în sfîrșit, de eșecul său total și iremediabil, Iurkov a căzut în melancolie, s-a îmbolnăvit, timp de peste două săptămîni n-a părăsit hotelul „Vieux Vereovkin", sub felurite pretexte, și s-a întors la serviciu numai după un ordin foarte energic al comandantului școlii. A apărut la aerodrom fără vlagă, cu fața trasă și întunecată, și le-a spus camarazilor :

— Am fost cam bolnav și sînt moale ca o cîrpă. Dar acum mă simt mult mai bine. Voi încerca să mă ridic astăzi la patru mii de metri. Asta o să mă mai învioreze puțin !

S-a scos din hangar sensibilul și docilul său avion, „Maran-Parasol". Toți au văzut cu cîtă îndemînare și repeziciune s-a urcat pînă la o mie de metri, dar acolo a început să se petreacă ceva ciudat : Iurkov nu mai urca. Bătea aerul pe loc. A încercat apoi de cîteva ori să se ridice mai sus, dar a coborît iar. Privitorii credeau că se întîmplase ceva cu motorul. Apoi a început să se apropie de pămînt în zbor planat. Însă aparatul parcă i se clătina în mîini. A aterizat nesigur și era cît p-aci să rupă trenul de aterizare Camarazii lui i-au ieșit fuga în

întîmpinare. L-au găsit stînd lîngă avion cu fața sumbră și tristă.

— Ce-i cu tine, Fedenka ? l-a întrebat unul dintre ei.

— Nimic... a răspuns el cu glas sacadat. Nimic... Mi-am pierdut inima. În ciuda tuturor străduințelor mele, n-am putut să urc mai sus de o mie de metri și, știți, nu voi mai putea niciodată.

A străbătut terenul de zbor, clătinîndu-se. Nimeni nu l-a condus, dar toți îl urmăreau tăcuți cu privirea.

După ce și-a venit puțin în fire, Iurkov a încercat cîteva zile la rînd să depășească înălțimea de o mie de metri, însă zadarnic. Își pierduse inima pentru totdeauna.

1931

SITARII

Eram numai noi doi : eu și prepelicarul alb, John, un cîine de vînătoare de cea mai curată rasă englezească. John știa să adulmece minunat vînatul din aer, era disciplinat și neobosit la vînătoare, nu se temea nici de apă, nici de mlaștini. Avea însă un defect despre care cei mai buni vînători spun că strică absolut toate admirabilele însușiri ale unui cîine de vînătoare. Din păcate, urmărea cu patimă iepurii. Cu un an mai înainte, guardul silvic, Vereovkin, care-l dresa pe John, nu băgase de seamă că pe cîmp, drept spre cîine, alerga înnebunit un iepure de toamnă. Ar fi trebuit să se oprească, să tragă cîinele de zgardă spre el și să-i bage mințile-n cap cu cravașa : „Tu ești cîine de rasă, nu-i treaba ta să te ții după iepuri ca orice javră". Dar pînă să-și vină Vereovkin în fire, prepelicarul îl și ajunsese pe urecheat din urmă și se apucase să-l sfîșie. E drept că Vereovkin i-a smuls iepurele din bot, dar asta n-a mai ajutat la mare lucru. După ce gustase din sîngele cald de iepure, cîinele englezesc nu a mai fost bun de nimic. S-au străduit să-l dezvețe, să-l rușineze, să-l convingă, să-l pedepsească. Îl băteau mereu cu cravașa. Dar nu au mai putut să-l vindece de patima asta. Uneori, adulmeca de la mare distanță un vînat de preț : o becațină, o prepeliță, o rață sălbatecă, un cocoș de pădure, un gotcan. Îl adulmeca și nu-l slăbea. Tremura ca o coardă, nici nu răsufla și călca tiptil de nu se auzea un foșnet. Îl urmărea doar din ochi pe vînător, de parcă-l întreba : „Îl vezi ? Vii ?" Și iată că în clipa aceasta de încordare, cînd vînătorul tremura de emoție, le scotea necuratul în

cale un iepure zăpăcit, şi-adio ! John îi simţea pe afurisiţii ăştia de iepuri de la o jumătate de verstă. Atunci, părăsea urma pe care o mirosise mai înainte şi pornea în goană nebună ! Şi ia-l de unde nu-i ! Se întorcea acasă tocmai pe seară, cu botul plin de sînge. Dacă-l băteau, îşi pleca tăcut capul : „Ştiu că sînt vinovat — spuneau parcă ochii lui — şi nu-mi place nici mie patima asta. Dar n-o pot birui. Băteţi-mă ! O merit !"

De altfel, şi guardul silvic Vereovkin, după ce a stricat cîinele acesta de rasă, a căzut în patima băuturii, pierzîndu-şi-o pe aceea de vînător. Şi ce vînător fusese ! Cît de priceput ! În toată gubernia Novgorod era al doilea ca pricepere, după marele vînător, moşierul Konstantin Ivanîci Trusov. Şi iată că un cîine îl nenorocise.

Dar acum, în seara aceasta de primăvară, şi eu, şi John mergeam calmi şi siguri de noi. În afară de faptul că îndată, din zări necunoscute, se vor auzi primele sunete abia desluşite ale sitarilor, nu ne mai interesa nimic. Şi nici un iepure n-o să ne tulbure. Vremea iepurilor e toamna şi iarna, cînd gonesc pe cărările negre sau îşi lasă urmele în zăpada albă. Însă acum, la începutul primăverii, ei dispar undeva, se ascund, unde anume, nu ştie nici un om, nici chiar vînătorul.

Cerul albastru, care începea să se întunece, se acoperise cu nouraşi albi şi uşori. Era un apus liniştit, trandafiriu, semn că a doua zi va fi vreme bună.

Ne îndepărtasem demult de orice sălaş omenesc. Mergeam pe cărarea îngustă, treceam prin mlaştini, pîraie şi rîuleţe, peste trunchiuri prăbuşite în apa smîrcurilor. Trebuia să găsim un loc drept şi uscat, care, pe de o parte, să fie bun pentru ţintit şi tras, iar pe de altă parte, să-i ispitească pe sitari, care treceau în zbor, stăpîniţi de nebunia dulce a împerecherii.

Mirosea a muguri de anin, mîţişorii lor lungi răspîndeau o mireasmă amăruie, asemănătoare cu aceea a plopului cleios. Din frunzuliţele de mesteacăn se desprindea parfumul răşinos. John dădea semne de nelinişte. Auzul său, firesc, era mai slab decît al unei pisici, dar mult mai ascuţit decît al omului, pe care natura

l-a înzestrat fără dărnicie cu simțuri mai slabe, dăruindu-i în schimb o minte uriașă, care face din el o ființă cînd măreață, cînd nefericită.

Eram convins că John sesizase și recunoscuse, la o distanță inaccesibilă auzului meu, zgomotul unui sitar care se apropia în zbor vertiginos de locul de împerechere. M-am uitat țintă la cîine. Cît de frumos, de neted, de alb și de viguros mi s-a părut în clipa aceea. Plin de nerăbdare, își ținea botul îndreptat spre nord-est. Fiecare mușchi al trupului său era încordat la maximum. Știam că voia să mă anunțe printr-un schelălăit, pe mine, cel slab de auz, că se apropie sitarul din fruntea cîrdului.

Dar legea aspră a vînătorii interzice și oamenilor, și cîinilor să scoată vreun sunet inutil. Și John tăcea, zvîcnindu-și mușchii. În ochii săi, îndreptați cu rugă spre mine, citeam limpede :

„Biet om neputincios, oare nu auzi că *el* zboară spre noi, că este aproape ? Grăbește-te ! Hai, ia-ți în mînă arma cea lungă, de fier, care aduce tunetul, focul și moartea. Ce mai aștepți ? O, animal prost și stîngaci, lipsit de instincte nobile !"

Mi-a fost rușine de cîine și, cuprins de patima vînătorească, parcă mi s-a ascuțit și mie auzul și am prins clar zgomotul atît de cunoscut al sitarilor. Mai întîi, două sunete horcăite — hru-hru, urmate numaidecît de două *fluierături gingașe* — fiu-fiu.

— Hru-hru, hru-hru, fiu-fiu. Hru-hru,fiu-fiu, hru-hru, fiu-fiu.

Care vînător nu a simțit cum îi tremură mîinile și-i îngheață obrajii cînd trage pentru prima dată, primăvara, în sitari ? Tot așa și eu, cînd am țintit, îmi tremura inima, și probabil că buzele mi se făcuseră palide. Sitarul zbura drept ca un glonte. Am apăsat pe trăgaci. Împușcătura a răsunat ca un tunet. Îmi vuiau urechile, patul armei mi-a izbit dureros umărul stîng [1], și în jur s-a răspîndit un miros aspru de praf de pușcă.

Tremurînd de entuziasm, John m-a întrebat din ochi : „De ce nu-mi poruncești să aduc pasărea ? Poruncește

[1] Totdeauna, din pricina unui defect la ochi, țineam arma la umărul stîng (n. aut.).

numai, om al focului. Tu omoară-le, că eu o să ți le aduc pe toate, pe toate cîte sînt pe lume."

— Aport, i-am ordonat eu lui John, care a dispărut în desiș, cu mișcări suple, de parcă s-ar fi cufundat în apă. După două minute s-a întors, dar între timp apucasem s-o zăresc, mai încolo, pe un dîmb, prin stufăriș, pe Ustinia, fiica cea mai mare a pădurarului, o fată zdravănă, veselă și frumoasă. Am amenințat-o ușurel cu degetul să nu facă zgomot și să nu clatine nici măcar o creangă. Ea m-a înțeles și a dat de două ori din cap, ca să mă liniștească : „Știu, doar nu sînt degeaba fată de pădurar".

În ziua aceea, am împușcat doisprezece sitari. Pușca grea îmi umpluse umărul de vînătăi — și obosisem. John s-a supărat pe mine că mi-am întrerupt vînătoarea. Zborul de nuntă al sitarilor era în toi. Aș fi putut să-i împușc pe toți, dar m-am oprit. Respect următoarea regulă vînătorească — să nu împuști decît atîta vînat cît poți să mănînci. Chiar și așa împușcasem cu patru mai mult, dintr-o lăcomie prostească. A trebuit să-i dăruiesc Ustiniei. Tocmeala a fost plină de haz. Fata avea o limbă ascuțită. I-am spus :

— Ține, Ustiușa, patru sitari în schimbul unei sărutări.

— Mare nerușinat îmi ești. Doar ne-am cumetrit la botez la Bobîlevi, și poate să-ți spună orice popă că dragostea între cumetri este păcatul cel mai mare și de neiertat.

— Păi una-i dragostea și alta să-ți săruți cumătra, la paște ori la un păhăruț de votcă.

— Păi vino de paște și-o să te sărut cu plăcere și de trei ori dacă vrei.

— Stai nițel, Ustiușa, nu judeci cum trebuie. Fiindcă sîntem cumetri, nu ne putem căsători, și popa nu ne-ar cununa niciodată. Însă de sărutat nu ne oprește nimeni, putem să ne sărutăm cum vrem și cît vrem, că doar nu-i o sărutare adevărată, ci doar un fel de bucurie apostolică, fără păcat.

Însă ea a izbucnit în rîs.

— Las' că știu eu... La înfățișare înger, la năravi — drac gol. Uite, ca Johnka ăsta al tău...

Era o fată strașnică Ustiușa lui Egor.

Înainte de război, i-am găsit și un bărbat potrivit, pe Iliușka Laptev, ajutor de mecanic de locomotivă. Le-am fost chiar eu naș. Era o pereche minunată, ți-era mai mare dragul să te uiți la ei.

Unde-or fi acum cu toții? Și pădurarul Egor, și Iliușa cu Ustiușa, și guardul Vereovkin, și toți silvicultorii pricepuți, și vînătoarea rusească, și gospodăria rusească, și cîinii noștri de vînătoare de pe vremuri? Parcă a pierit totul. Dar de ce? Cine ar putea să mi-o spună?

Se întunecă. Lucrurile din jur abia de se mai zăresc. Bag în tolbă sitarii cu ciocuri lungi și-mi pun pușca pe umăr. Vocea blîndă a Ustiușei mă întreabă:

— Mănînci acasă ori vii la noi?

— Aș veni la voi.

— Fă-ne plăcerea. Dă-mi vreo două păsări și mă reped înainte să fac o ciorbă cu crupe.

— Foarte bine, îi spun eu.

Sînt convins că pe Ustiușa n-o interesează cîtuși de puțin ciorba de sitari, ci povestirile mele pe înțelesul tuturor despre mări, munți, popoare și obiceiuri.

Avea o minte limpede, deschisă și mereu însetată de cunoștințe.

1933

„SVETLANA"

Simpaticilor pescari
Egoruşka şi Svetlanocika

Kolea Konstandi, un pescar mai vîrstnic din Balaklava, cu pielea îmbibată de sare, se pregătea să-şi cureţe şi să-şi vopsească barca zveltă, cu o pereche de vîsle, care trecuse prin multe, şi şi-a luat ca ajutor la treaba asta — ceea ce era o mare cinste — pe plecatul dumneavoastră servitor.

Mai întîi, am pornit să alegem cu grijă locul unde trebuia să tragem barca pe ţărmul uscat, şi după îndelungă chibzuială şi şovăială ne-am oprit pe ţărmul cel nou, pe un teren gol dintre vila doctorului Petkov şi întreprinderea de afumat peşte a lui Kefali. Acolo am tras barca afară din apă, rostogolind-o cu greu de pe o coastă pe alta. Părea ciudat că barca, atît de jucăuşă, de uşoară şi de supusă pe mare, s-a dovedit atît de grea şi de stîngace pe uscat. Numai după ce mi-am rănit palma pînă la sînge, am înţeles cauza. Fundul „Svetlanei" se termina cu o chilă de plumb, grea de cincisprezece puduri.

Totuşi, munca aceasta de scoatere a bărcii pe uscat (sau a barcazului, cum îi spunea Kolea) a fost cu mult mai uşoară decît străduania îndrăcită de care am avut nevoie ca să smulgem de pe ea moluştele şi scoicile care se prinseseră de borduri în timpul staţionării de ani de zile prin tot felul de golfuri şi porturi. Ele se înfipseseră atît de tare în lemn, încît nu puteau fi smulse cu mîna. Am fost nevoiţi să folosim ciocanul şi scule de tîmplărie. Kolea Konstandi era însă încîntat. Pe măsură ce desprindeam de pe barcă aceste scoici foarte asemănătoare cu stridiile, el scotea cu vîrful cuţitului miezul

cărnos din valve, îl sugea zgomotos și-l înghițea cu lăcomie. Kolea mă îmbia și pe mine să mă desfăt cu mîncarea aceasta aleasă, însă nu mă încumetam, prea semănau la miros cu moluștele și cu melcii noștri din Moscova! De altfel, grecii, care prepară admirabil peștele cu nucă pisată, usturoi, stafide și ardei iute, au o mare pasiune pentru tot felul de scîrboșenii marine, printre care pe primul loc se află caracatița cea înfricoșătoare și perfidă.

După ce am terminat de smuls scoicile sîcîitoare, care ne-au dat foarte multă bătaie de cap, am trecut la reparațiile capitale ale bărcii. Tocmai atunci, soarta ne-a trimis pe neașteptate un ajutor.

De cîtva timp, băgasem de seamă că la vreo sută de pași de noi se tot învîrtea un băiețandru desculț de vreo unsprezece-doisprezece ani, cu pielea atît de arsă de soare, încît părea aproape neagră, cu o înfățișare sălbatecă, plină de șiretenie, dar și sperioasă și neîncrezătoare. Am atras atenția șefului asupra lui.

— Îl știu, mi-a răspuns. Acest *bambino* [1] este orfan de amîndoi părinții. Locuiește pe unde-apucă. O să vezi, *kiriie* [2], că-l pun îndată la treabă.

A fluierat, băgîndu-și două degete în gură, ca șefii de echipaj, și strigînd:

— Hei, Spiro! Vino încoace! E rost de cîștigat un ban!

Spiro s-a apropiat cu fața încruntată, pășind într-o parte, ca un crab.

— *Kali spera* [3], *kiriie* Kolea, a spus el cu glas puțin răgușit, băgîndu-și un deget în nas. Dar n-o să mă înșeli?

— La mine vorba-i sfîntă. Muncești cu noi și-n fiecare seară capeți o copeică.

Așa s-a angajat pe micul nostru șantier naval băiețandrul Spiro — în rusește Spiridon — orfanul cel fără de cămin. De cum și-a cîștigat prima copeică și-a băgat-o în gură, ca o maimuțică strîngătoare. De atunci,

[1] Băiat (ital.) (n. t.).

[2] Domnule (gr.) (n. aut.).

[3] Bună seara (gr.) (n. aut.).

Spiro a devenit un muncitor neobosit și un foarte bun și priceput ajutor. Pesemne că se trezise în el străvechiul sînge al strămoșilor lui milenari, vitejii listrigoni, despre care vorbea cu o teamă plină de respect chiar și Ulisse al lui Homer. Minunea aceasta a fost săvîrșită de secularul golf sinuos și îngust, de secularul miros al mării, de seculara străduanie cu bărcile și de secularele exclamații guturale, acum uitate, cu care ne îndemna la lucru Kolea Konstandi.

La început, l-am folosit pe Spiro numai la alergătură : ne aducea mîncare de la mine de-acasă și de la Kolea, dădea fuga la cafeneaua lui Iura Kapitanaki după cafea și după vinul cel roșu și taninos, și la dughenele din oraș, după diferite materiale. Uneori îl trimiteam și la Sevastopol, cale de opt verste. Spiro era totdeauna iute, îndeminatic și-și îndeplinea misiunile fără greș. Nu știa să meargă altfel decît în galop larg, izbindu-se ritmic în fugă cu călcîiele peste fund, iar cînd avea de făcut drumuri lungi, se agăța totdeauna în spatele vreunei trăsuri și stătea acolo pînă cînd vizitiul își manifesta clar intenția de a-l pocni cu biciul — un obicei ciudat și misterios al tuturor vizitiilor.

Desigur că nu mă puteam lua la întrecere în aceste alergări sportive cu neobositul Spiro. Cîntăream pe atunci, dezbrăcat, șase puduri și jumătate.

În sfîrșit, am ajuns la lucruri mult mai serioase în munca noastră. Foloseam cîlți, smoală și lemn. Spiro dădea fuga mereu la tîmplarul din Balaklava. Kolea umbla cu mîinile murdare de clei negru, care nu se mai lua, și trîntea niște înjurături marinărești înfricoșătoare. Pînă la urmă, ne-am apropiat de sfîrșitul muncii noastre, și „Svetlana" și-a redobîndit minunata ei zvelteță. Nu ne mai rămînea decît s-o dăm cu miniu înainte de a o vopsi. În perioada aceasta, eram toți trei mînjiți cu vopsea roșie din cap pînă-n picioare, ca niște sălbateci din America de Nord. În zilele acelea de vară, soarele fierbinte de iulie dogorea ca un cuptor încins. Pînă și miniul, care se usucă foarte greu, nu a putut să reziste razelor arzătoare ale soarelui din Balaklava și s-a uscat repede. Rămînea de rezolvat problema cea mai

importantă : în ce culoare voia comandantul Konstandi să-și vopsească minunatul barcaz „Svetlana" ?

Abia după trei zile, Kolea a spus cu un ton solemn :

— Barcazul va fi alb ca zăpada, iar la pupă o să scriem cu aur curat numele „Svetlana", ca la un crucișător.

Îndemnat de cele mai frumoase sentimente, mi-am îngăduit să obiectez cu delicatețe :

— Ce vrei să faci, Kolea, din nava dumitale ? Un barcaz de prim rang pentru pescuitul scrumbiei, chefalului, rîndunelelor-de-mare, calcanului și al morunului, sau să plimbi cu el prin golf turiștii slăbănogi și capricioși, care vin toamna la cura de struguri ? Gîndește-te numai — că la simpla apariție pe mare a unui barcaz atît de strălucitor, peștele o să se sperie și-o să fugă care la Trebizonda, care la Odesa !

În viața de toate zilele, Kolea Konstandi era un om foarte simpatic și prietenos, timid, împăciuitor, săritor și blînd. Niciodată nu am reușit să-l fac să vină la o ceașcă de ceai în căsuța în care duceam o viață modestă împreună cu soția mea. Kolea nu a trecut mai departe de pragul bucătăriei și venea numai ca să ne aducă pește, pe care mi-l vindea doar cu puțin mai scump decît pe piață. Dar altul era Kolea, cînd se transforma din pescar sărac și sfios în stăpîn absolut al barcazului, în proprietar al uneltelor și al pînzei, în cîrmaci desăvîrșit, în cel mai neobosit dintre vîslași și, mai ales, în comandant de vas, cu putere absolută și cu dreptul la cinci părți din prada totală a echipajului. Aici, el mă învăța arta marinărească și pescărească, fără nici un menajament și cu o disciplină de fier, fiindcă observase și prețuia însușirea mea de a mă supune. De vreo trei ori m-a învățat cu blîndețe că nu trebuie să-l întrebi niciodată pe un pescar care se pregătește să iasă în larg încotro se duce, pentru că numai dumnezeu știe unde-l pot arunca pe nefericitul pescar valurile, vîntul, curentul sau o furtună neașteptată : în Marea Mediterană, pe bancul de nisip Tendra sau în abisul negru al mării ! Dar cînd, din neatenție, am repetat pentru a patra oară

greşeala aceasta grosolană, Kolea a revărsat asupra mea un torent de înjurături atît de grozave, încît ar fi pălit şi s-ar fi îngrozit chiar şi remarcabilii marinari ai flotei ruse, pompierii din Moscova, hamalii de pe Volga şi plutaşii din Siberia. Metoda a fost bună fiindcă şi acum, după un sfert de veac, nu întreb niciodată pe nimeni unde se duce. Am rămas cu deprinderea aceasta.

Cu acelaşi ton poruncitor m-a silit pînă la urmă să fixez velele pătrate, atunci cînd lîngă capul Şaitan Dere (Gaura Dracului) ne-a surprins pe neaşteptate în vîrtejul ei „jigurino", o hulă turbată, zăpăcită şi absurdă, care apare nu se ştie de unde. Legănările ei cumplite îi îmbolnăvesc de rău de mare chiar şi pe marinarii cei mai încercaţi, care îndură în linişte cele mai îndrăcite furtuni pe toate oceanele. Nu poţi scăpa de „jigurino" decît dacă prinzi un vînt susţinut şi mergi cu el indiferent unde, pînă ce ieşi din zona hulei. Kolea, care şedea la cîrmă, mi-a strigat:

— Fixează pînza!

Dar cum dracu s-o fixezi, cînd valurile îţi şfichiuiesc dureros faţa, iar pînza udă şi grea ţi se smulge din mîini şi nu se lasă prinsă? Kolea a mai strigat o dată, cu un glas indignat, însă toate eforturile mele au fost zadarnice. Atunci, comandantul, furios, a început să reverse asupra mea nişte înjurături teribile, în care blestema toată stăpînirea pămînteană şi pe cea cerească, toate părţile trupului omenesc, toate obiectele reale şi abstracte, în afară de busolă şi de sfîntul Nicolae. Părul mi s-a ridicat măciucă în cap şi mi s-a înăsprit ca o perie. Şi îndată pînza a început să fluture şi s-a umflat. Spintecam apa, înaintînd cu repeziciune.

Credeam că după cuvintele mele ironice despre culoarea cea nouă a „Svetlanei", Konstandi o să dea drumul înjurăturilor lui obişnuite, însă, ciudat, răspunsul său rece a fost cuviincios şi sec, dar cu atît mai jignitor pentru mine, care eram atît de mîndru că făceam parte dintr-un echipaj de pescari. Mi-a spus rar şi răspicat:

— Ai rîs de vilegiaturiştii care vin la cura de struguri. Dar ce-i de rîs aici? Fiecare legumă îşi are vremea ei, fiecare om petrecerile şi grijile lui. Vilegiaturis-

tul își vede de strugurii lui, și toamna tot cheiul e plin de sîmburi și coji scuipate. Papa Bisti a deschis un restaurant de prim rang pentru ei. Iura Kapitanaki își ține cafeneaua pentru noi, locuitorii din Balaklava. Doctorul ne caută cînd sîntem bolnavi, felcerul ne face clisme, nevestele ne nasc copii. Dumneata, de pildă, scrii niște cărți acolo și trăiești din asta. Firește, fiecăruia îi face plăcere să se joace cu marea. Dar așa cum eu nu pricep nimic din îndeletnicirea dumitale cu scrisul, nici dumneata nu pricepi mare lucru din viața noastră grea de pescari. De pildă, ți-a intrat vreodată în căpățînă că un barcaz bine făcut trăiește cu un pescar priceput și încercat așa cum trăiește un cal arab cu călărețul său iubit ? În bună înțelegere, în deplină încredere și ascultare ? Sau crezi că barcazul nu are suflet ? De crezi așa, e rău. Barca are suflet, ca și omul și calul. Nu dăinuie degeaba în toate orașele mari de pe coasta mării un obicei minunat. Cînd un marinar scapă ca prin minune dintr-un naufragiu cumplit, pe o epavă a vasului sfărîmat, îi făgăduiește lui dumnezeu — și asta se cheamă *ex voto* — să-i facă un dar drept mulțumire și nu-și calcă niciodată făgăduiala. Din lemn și pînză, ajutîndu-se de cuie și ciocane, marinarul salvat întocmește singur, cu mîinile lui, o machetă asemănătoare întru totul cu vasul scufundat, cu toate amănuntele sale, de mărimea cam a unei jumătăți de stat de om. După ce o isprăvește, marinarul se duce la cea mai mare biserică și-l dă celui mai de seamă preot. Iar preotul îl spovedește mai întîi cu strășnicie, că doar noi, marinarii și pescarii, avem păcate cu duiumul, cîte scoici pe bordurile unei corăbii vechi. După spovedanie, preotul îi dă păcătosului canonul cel mai greu, iar după ce acesta își ispășește pedeapsa, preotul ia din mîinile curățite prin pocăință ale marinarului macheta vasului său și o atîrnă de niște sforicele subțiri chiar lîngă altar, spre învățătură pentru toți credincioșii. Și acest *ex voto* atîrnă la locul sfînt ani nenumărați. E, acum gîndește-te, *kiriie* Alexandr, dacă barcazul are ori nu suflet, cînd chiar cel mai de vază preot, specialist și meșter în treburi de astea, atîrnă macheta lîngă sfîntul altar ?

Ce era să fac ? Cuvintele pline de convingere și naivitate ale lui Kolea Konstandi m-au mișcat foarte mult. I-am cerut iertare și m-a iertat, după care ne-am strîns cu putere mîinile. Kolea, care se îmblînzise, mi-a mai povestit multe lucruri despre „Svetlana".

— Iată cum a fost, a început comandantul. Îmi făceam serviciul militar în flota din Marea Neagră, pe crucișătorul „Svetlana". Superiorii țineau foarte mult la mine. De altfel, cine nu știe că noi, grecii, sîntem cei mai buni piloți, șefi de echipaj, marinari și căpitani din lume. Spre sfîrșitul serviciului meu militar, tot pe crucișătorul „Svetlana" ne-am dus în vizită în Grecia, la marea și frumoasa regină Elena, pe bord cu persoane din familia imperială și cu cei mai de vază militari.

Toți știau că regina Elena fusese înainte mare ducesă rusă.

La Atena, întregul nostru echipaj a fost prezentat reginei, și la salutul ei prietenos am răspuns într-un cor tunător :

— Să trăiți, majestatea-voastră !

Apoi, ni s-a servit o masă grozavă, în care timp regina Greciei a trecut pe la mesele noastre și a stat de vorbă cu noi. Deodată, a întrebat dacă pe „Svetlana" se află mulți greci din Rusia și i s-a răspuns că sînt cinci, toți din Balaklava.

Înainte de a pleca din Atena, toți cinci am primit în dar niște cutii căptușite cu catifea, cu cîte un ceasornic minunat de argint, în care se săpase numele și coroana reginei Elena. Iar ea ne-a numit concetățeni ai săi grecoruși. Ceasul acesta atîrnă și astăzi pe perete, lîngă patul meu. S-a oprit și n-a mai mers de cînd am făcut baia aia în mare, lîngă capul Fiolent. Eu și nevastă-mea ținem foarte mult la el fiindcă a avut o foarte mare însemnătate pentru soarta noastră. Mă îndrăgostisem de mult de vecina noastră, Stefanida Stelianudi, și ea mă privea cu bunăvoință, dar bătrînul Stelianudi era om bogat, pe cînd, noi, Konstandi, cu toate că eram de familie bună și oameni cinstiți, eram săraci. De aceea, n-aveam curajul s-o cer de nevastă. Dar cînd mi-am sfîrșit serviciul militar și m-am întors acasă cu două decorații pe piept,

cu ceva bani strînşi în timpul serviciului, datorită renunţării la paharul de votcă ce mi se cuvenea, ba şi cu un ceas dăruit chiar de regina Greciei, Stelianudi a lăsat-o mai moale. L-a înduioşat mai ales ceasul dăruit de regina Greciei. *Noi, grecii, aveam obiceiul să ne bucurăm foarte mult de izbînzile fiecărui grec.* Aşa că bătrînul ne-a binecuvîntat şi mi-a dat de zestre un barcaz nou, făcut după îndrumările lui de un meşter vestit din Sevastopol. În aceeaşi zi, ne-am cununat şi s-a sfinţit şi barcazul care, după cum am hotărît toţi trei, a primit numele de „Svetlana". Tare bun vas ! Deşi-i al meu, nu pot să nu-l laud ! Şi Kolea a plescăit îndelung din limbă, după obiceiul grecilor de a-şi exprima cea mai mare mulţumire.

După această convorbire sinceră nu a mai rămas între noi nici o umbră de supărare. În timp ce vopsea „Svetlana" cu alb, Kolea m-a întrebat dacă nu aş putea să desenez sau să scot din vreo revistă literele din care să se scrie cuvîntul „Svetlana", *în mărime trebuitoare.*

M-am învoit să-l ajut şi am şi început să caut ceva potrivit. Dar peste trei zile, în faptul dimineţii, pe cînd îmi beam cafeaua, îmbrăcat încă în halat, cineva a bătut cu putere în uşa mea.

— Intră, am spus eu.

Şi a apărut comisarul de poliţie, Ţemko, pe care-l cunoşteam de mult. Ţinea nişte dosare sub braţ şi avea o figură împietrită.

— Vă rog să citiţi şi să semnaţi de luare de cunoştinţă.

Era o adresă trimisă de un mare şef din Sevastopol care glăsuia astfel : „Locotenentului în rezervă cutare, care îşi zice literat, i se propune să plece în douăzeci şi patru de ore din Balaklava, interzicîndu-i-se cu strictete să mai vină pe viitor în regiunea Sevastopol-Balaklava. Să semneze de primire a acestei înştiinţări."

Calm, fără întrebări şi proteste de prisos, m-am supus voinţei autorităţilor. Într-o jumătate de oră mi-am împachetat lucrurile în două valize, şi cînd am terminat am spus :

— Sînt gata.

Comisarul Țemko mi-a angajat cu amabilitate o birjă cu doi cai care să mă ducă la gara din Sevastopol și, adio, adio pentru totdeauna, scumpa mea Balaklava. Adio, lotul „Kefalovrisi", cumpărat și cultivat de mine cu dragoste, adio scumpi prieteni, pescari din Balaklava — Konstandi, Paratino, Kapitanaki, Stelianudi, Vatikioti, Muruzi și alți greci viteji cu care am împărtășit farmecul primejdiilor și al muncii pe mare. Adio, frumoasă „Svetlana". Nu mi-a mai fost dat să revăd ținutul acesta liniștit. Iată la ce necazuri te duce legea cavalerească : „Să fii totdeauna de partea minorității".

1934

CUPRINS

	Pag.
Ancheta, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	5
Tufa de liliac, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	20
Spre glorie, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	26
La menajerie, traducere de *Ion Mihail*	61
Secularul, traducere de *Ion Mihail*	69
Pîinea altuia, traducere de *Ion Mihail*	75
Primul născut, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	81
Allez ! Traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	86
Ceasul *Bréguet*, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	92
În adîncurile pămîntului, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	102
Pianistul, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	116
La comandă, traducere de *Ion Mihail*	130
Marșul, traducere de *Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu*	142
La odihnă, traducere de *Ion Mihail*	154
Pudelul alb, traducere de *Mihnea Gheorghiu* și *Tudor Solescu*	184
Viață pașnică, traducere de *Livia Storescu* și *Renata Vasilescu*	218

Pag.

De pe stradă, traducere de *Ion Mihail* . . . 233
Căpitanul Rîbnikov, traducere de *Ion Mihail* . . 269
Jignire, traducere de *Ion Mihail* 308
La vînătoare de cocoși de munte, traducere de *Livia Stoescu* și *Renata Vasilescu* 326
Cum am ajuns actor, traducere de *Livia Stroescu* și *Renata Vasilescu* 338
Gambrinus, traducere de *Ion Mihail* 369
Smarald, traducere de *Ion Mihail* 397
Ultimul cuvînt, traducere de *Ion Mihail* . . . 414
Ca în familie, traducere de *Ion Mihail* . . . 421
Martirul modei, traducere de *Ion Mihail* . . . 428
Greierele cel vesel, traducere de *Ion Mihail* . . 434
Listrigonii, traducere de *Ion Mihail* 441
Telegrafistul, traducere de *Ion Mihail* 488
Oxigenul, traducere de *Ion Mihail* 495
Urșii, traducere de *Ion Mihail* 499
Anatema, traducere de *Livia Storescu* și *Renata Vasilescu* 502
Ariciul, traducere de *Ion Mihail* 511
Chaudeau, traducere de *Ion Mihail* 515
Grunia, traducere de *Ion Mihail* 522
Interviul, traducere de *Ion Mihail* 535
Vitejii fugari, traducere de *Ion Mihail* 541
Cocoșul de aur, traducere de *Ion Mihail* . . . 565
Iu-iu, traducere de *Mihnea Gheorghiu* și *Igor Bloc* 569
Steaua albastră, traducere de *Ion Mihail* . . . 583
Umbra lui Napoleon, traducere de *Ion Mihail* . . 597
Privighetoarea, traducere de *Ion Mihail* . . . 606
Inimă pierdută, traducere de *Ion Mihail* . . . 612
Sitarii, traducere de *Ion Mihail* 625
„Svetlana", traducere de *Ion Mihail* 630

Scriitor realist a cărui activitate îmbrățișează o perioadă de aproape cincizeci de ani, Kuprin oglindește în opera sa viața și moravurile celor mai diferite pături sociale.

Caracteristică pentru creația sa este surprinzătoarea bogăție tematică și arta de a reda în mod pregnant ambianța socială în care evoluează eroii, rolul ei în formarea psihologiei acestora.

Talent viguros și original, Kuprin știe să imprime tablourilor sale realiste un puternic colorit romantic, ceea ce conferă scrierilor sale o deosebită forță emoțională.

Elementele romantice își au originea în încrederea scriitorului în om, în arta de a surprinde în sufletul omenesc resurse multiple, capabile să-l înalțe pînă la culmile frumuseții morale.

Deși prin complexitatea lor compozițională, unele nuvele se apropie de romane („Duelul", „Moloh" etc.), Kuprin rămîne un maestru al genului scurt. Personalitatea scriitorului, cunoscător subtil al vieții și al omului, se dezvăluie mai ales în povestiri, unde capătă o expresie strălucită pătrunderea adîncă în lumea interioară a personagiilor sale, pe care o redă cu infinită bogăție de culori și nuanțe.

Cele două volume de opere cuprind lucrările autorului de proporții mai vaste („Olesia", „Duelul", „Jeannette") și o serie de povestiri scurte dintre cele mai reprezentative, oferind cititorului o imagine cuprinzătoare a creației lui Kuprin.

VOL. I ȘI II LEI 46